നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

ദുകനിപാത-അട്ഠകഥാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. കമ്മകാരണവഗ്ഗോ

൧. വജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൧. ദുകനിപാതസ്സ പഠമേ **വജ്ജാനീ**തി ദോസാ അപരാധാ. **ദിട്ഠധമ്മിക**ന്തി ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഉപ്പന്നഫലം. **സമ്പരായിക**ന്തി സമ്പരായേ അനാഗതേ അത്തഭാവേ ഉപ്പന്നഫലം. **ആഗുചാരി**ന്തി പാപകാരിം അപരാധകാരകം. **രാജാനോ ഗഹേത്വാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കാരേന്തേ**തി ചോരം ഗഹേത്വാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ രാജപുരിസാ കരോന്തി, രാജാനോ പന താ കാരേന്തി നാമ. തം ചോരം ഏവം കമ്മകാരണാ കാരിയമാനം ഏസ പസ്സതി. തേന വുത്തം - ''പസ്സതി ചോരം ആഗുചാരിം രാജാനോ ഗഹേത്വാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കാരേന്തേ''തി. **അദ്ധദണ്ഡകേഹീ**തി മുഗ്ഗരേഹി, പഹാരസാധനത്ഥം വാ ചതുഹത്ഥദണ്ഡം ദ്വേധാ ഛേത്വാ ഗഹിതദണ്ഡകേഹി. **ബിലങ്ഗഥാലിക**ന്തി കഞ്ജിയഉക്ഖലികകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ സീസകടാഹം ഉപ്പാടേത്വാ തത്തം അയോഗുളം സണ്ഡാസേന ഗഹേത്വാ തത്ഥ പക്ഖിപന്തി, തേന മത്ഥലുങ്ഗം പക്കുഥിത്വാ ഉത്തരതി. **സങ്ഖമുണ്ഡിക**ന്തി സങ്ഖമുണ്ഡകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഉത്തരോട്ഠഉഭതോകണ്ണചൂളികഗലവാടകപരിച്ഛേദേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ സബ്ബകേസേ ഏകതോ ഗണ്ഠിം കത്വാ ദണ്ഡകേന വേഠേത്വാ ഉപ്പാടേന്തി, സഹ കേസേഹി ചമ്മം ഉട്ഠഹതി. തതോ സീസകടാഹം ഥൂലസക്ഖരാഹി ഘംസിത്വാ ധോവന്താ സങ്ഖവണ്ണം കരോന്തി. **രാഹുമുഖ**ന്തി രാഹുമുഖകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ സങ്കുനാ മുഖം വിവരിത്വാ അന്തോമുഖേ ദീപം ജാലേന്തി, കണ്ണചൂളികാഹി വാ പട്ഠായ മുഖം നിഖാദനേന ഖനന്തി, ലോഹിതം പഗ്ഘരിത്വാ മുഖം പൂരേതി.

ജോതിമാലികന്തി സകലസരീരം തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ആലിമ്പേന്തി. **ഹത്ഥപജ്ജോതിക**ന്തി ഹത്ഥേ തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ദീപം വിയ പജ്ജാലേന്തി. **ഏരകവത്തിക**ന്തി ഏരകവത്തകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഹേട്ഠാഗീവതോ പട്ഠായ ചമ്മവട്ടേ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേ ഠപേന്തി, അഥ നം യോത്തേഹി ബന്ധിത്വാ കഡ്ഢന്തി. സോ അത്തനോ ചമ്മവട്ടേ അക്കമിത്വാ അക്കമിത്വാ പതതി. **ചീരകവാസിക**ന്തി ചീരകവാസികകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ തഥേവ ചമ്മവട്ടേ കന്തിത്വാ കടിയം ഠപേന്തി, കടിതോ പട്ഠായ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേസു ഠപേന്തി, ഉപരിമേഹി ഹേട്ഠിമസരീരം ചീരകനിവാസനനിവത്ഥം വിയ ഹോതി. **ഏണേയ്യക**ന്തി ഏണേയ്യകകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഉഭോസു കപ്പരേസു ച ഉഭോസു ജാണുകേസു ച അയവലയാനി ദത്വാ അയസൂലാനി കോട്ടേന്തി. സോ ചതൂഹി അയസൂലേഹി ഭൂമിയം

പതിട്ഠഹതി. അഥ നം പരിവാരേത്വാ അഗ്ഗിം കരോന്തി. ''ഏണേയ്യകോ ജോതിപരിഗ്ഗഹോ യഥാ''തി ആഗതട്ഠാനേപി ഇദമേവ വുത്തം. തം കാലേന കാലം സൂലാനി അപനേത്വാ ചതൂഹി അട്ഠികോടീഹിയേവ ഠപേന്തി. ഏവരൂപാ കമ്മകാരണാ നാമ നത്ഥി.

ബളിസമംസികന്തി ഉഭതോമുഖേഹി ബളിസേഹി പഹരിത്വാ ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി ഉപ്പാടേന്തി. **കഹാപണികന്തി** സകലസരീരം തിണ്ഹാഹി വാസീഹി കോടിതോ പട്ഠായ കഹാപണമത്തം, കഹാപണമത്തം പാതേന്താ കോട്ടേന്തി. **ഖാരാപതച്ഛികന്തി** സരീരം തത്ഥ തത്ഥ ആവുധേഹി പഹരിത്വാ കോച്ഛേഹി ഖാരം ഘംസന്തി, ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി പഗ്ഘരിത്വാ അട്ഠികസങ്ഖലികാവ തിട്ഠതി. **പലിഘപരിവത്തികന്തി** ഏകേന പസ്സേന നിപജ്ജാപേത്വാ കണ്ണച്ഛിദ്ദേന അയസൂലം കോട്ടേത്വാ പഥവിയാ ഏകാബദ്ധം കരോന്തി. അഥ നം പാദേ ഗഹേത്വാ ആവിഞ്ഛന്തി. **പലാലപീഠകന്തി** ഛേകോ കാരണികോ ഛവിചമ്മം അച്ഛിന്ദിത്വാ നിസദപോതേഹി അട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ കേസേസു ഗഹേത്വാ ഉക്ഖിപതി, മംസരാസിയേവ ഹോതി. അഥ നം കേസേഹേവ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹന്തി, പലാലവട്ടിം വിയ കത്വാ പുന വേഠേന്തി. **സുനഖേഹിപീതി** കതിപയാനി ദിവസാനി ആഹാരം അദത്വാ ഛാതകസുനഖേഹി ഖാദാപേന്തി. തേ മുഹുത്തേന അട്ഠികസങ്ഖലികമേവ കരോന്തി. **സൂലേ ഉത്താസേന്തേതി** സൂലേ ആരോപേന്തേ.

ന പരേസം പാഭതം വിലുമ്പന്തോ ചരതീതി പരേസം സന്തകം ഭണ്ഡം പരമ്മുഖം ആഭതം അന്തമസോ അന്തരവീഥിയം പതിതം സഹസ്സഭണ്ഡികമ്പി ദിസ്വാ ''ഇമിനാ ജീവിസ്സാമീ''തി വിലുമ്പന്തോ ന വിചരതി, കോ ഇമിനാ അത്ഥോതി പിട്ഠിപാദേന വാ പവട്ടേത്വാ ഗച്ഛതി.

പാപകോതി ലാമകോ. **ദുക്ഖോതി** അനിട്ഠോ. **കിഞ്ച തന്തി** കിം നാമ തം കാരണം ഭവേയ്യ. **യാഹന്തി** യേന അഹം. **കായദുച്ചരിതന്തി** പാണാതിപാതാദി തിവിധം അകുസലം കായകമ്മം. **കായസുചരിതന്തി** തസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം തിവിധം കുസലകമ്മം. **വചീദുച്ചരിതന്തി** മുസാവാദാദി ചതുബ്ബിധം അകുസലം വചീകമ്മം. **വചീസുചരിതന്തി** തസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം ചതുബ്ബിധം കുസലകമ്മം. **മനോദുച്ചരിതന്തി** അഭിജ്ഝാദി തിവിധം അകുസലകമ്മം. **മനോസുചരിതന്തി** തസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം തിവിധം കുസലകമ്മം. **സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീതി** ഏത്ഥ ദുവിധാ സുദ്ധി - പരിയായതോ ച നിപ്പരിയായതോ ച. സരണഗമനേന ഹി പരിയായേന സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതി നാമ. തഥാ പഞ്ചഹി സീലേഹി, ദസഹി സീലേഹി - ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന, പഠമജ്ഝാനേന...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേന, സോതാപത്തിമഗ്ഗേന, സോതാപത്തിഫലേന...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗേന പരിയായേന സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതി നാമ. അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠിതോ പന ഖീണാസവോ ഛിന്നമൂലകേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ ന്ഹാപേന്തോപി ഖാദാപേന്തോപി ഭുഞ്ജാപേന്തോപി നിസീദാപേന്തോപി നിപജ്ജാപേന്തോപി നിപ്പരിയായേനേവ സുദ്ധം നിമ്മലം അത്താനം പരിഹരതി പടിജഗ്ഗതീതി വേദിതബ്ബോ.

തസ്മാതി യസ്മാ ഇമാനി ദ്വേ വജ്ജാനേവ, നോ ന വജ്ജാനി, തസ്മാ. **വജ്ജഭീരുനോതി** വജ്ജഭീരുകാ. **വജ്ജഭയദസ്സാവിനോതി** വജ്ജാനി ഭയതോ ദസ്സനസീലാ. **ഏതം പാടികങ്ഖന്തി** ഏതം ഇച്ഛിതബ്ബം, ഏതം അവസ്സംഭാവീതി അത്ഥോ. **യന്തി** നിപാതമത്തം, കാരണവചനം വാ യേന കാരണേന

പരിമുച്ചിസ്സതി സബ്ബവജ്ജേഹി . കേന പന കാരണേന പരിമുച്ചിസ്സതീതി? ചതുത്ഥമഗ്ഗേന ചേവ ചതുത്ഥഫലേന ച. മഗ്ഗേന ഹി പരിമുച്ചതി നാമ, ഫലം പത്തോ പരിമുത്തോ നാമ ഹോതീതി. കിം പന ഖീണാസവസ്സ അകുസലം ന വിപച്ചതീതി? വിപച്ചതി, തം പന ഖീണാസവഭാവതോ പുബ്ബേ കതം. തഞ്ച ഖോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ, സമ്പരായേ പനസ്സ കമ്മഫലം നാമ നത്ഥീതി. പഠമം.

൨. പധാനസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ **പധാനാനീ**തി വീരിയാനി. വീരിയഞ്ഹി പദഹിതബ്ബതോ പധാനഭാവകരണതോ വാ പധാനന്തി വുച്ചതി. **ദുരഭിസമ്ഭവാനീ**തി ദുസ്സഹാനി ദുപ്പൂരിയാനി, ദുക്കരാനീതി അത്ഥോ. **അഗാരം അജ്ഝാവസത**ന്തി അഗാരേ വസന്താനം. **ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനുപ്പദാനത്ഥം പധാന**ന്തി ഏതേസം ചീവരാദീനം ചതുന്നം പച്ചയാനം അനുപ്പദാനത്ഥായ പധാനം നാമ ദുരഭിസമ്ഭവന്തി ദസ്സേതി. ചതുരതനികമ്പി ഹി പിലോതികം, പസതതണ്ഡുലമത്തം വാ ഭത്തം, ചതുരതനികം വാ പണ്ണസാലം, തേലസപ്പിനവനീതാദീസു വാ അപ്പമത്തകമ്പി ഭേസജ്ജം പരേസം ദേഥാതി വത്തുമ്പി നീഹരിത്വാ ദാതുമ്പി ദുക്കരം ഉഭതോബ്യൂള്ഹസങ്ഗാമപ്പവേസനസദിസം. തേനാഹ ഭഗവാ -

> ‘‘ദാനഞ്ച യുദ്ധഞ്ച സമാനമാഹു,
> അപ്പാപി സന്താ ബഹുകേ ജിനന്തി;
> അപ്പമ്പി ചേ സദ്ദഹാനോ ദദാതി,
> തേനേവ സോ ഹോതി സുഖീ പരത്ഥാ’’തി. (ജാ॰ ൧.൮.൭൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൩);

അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതാനന്തി ഗേഹതോ നിക്ഖമിത്വാ അഗാരസ്സ ഘരാവാസസ്സ ഹിതാവഹേഹി കസിഗോരക്ഖാദീഹി വിരഹിതം അനഗാരിയം പബ്ബജ്ജം ഉപഗതാനം. **സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗത്ഥായ പധാന**ന്തി സബ്ബേസം ഖന്ധൂപധികിലേസൂപധിഅഭിസങ്ഖാരൂപധിസങ്ഖാതാനം ഉപധീനം പടിനിസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അത്ഥായ വിപസ്സനായ ചേവ മഗ്ഗേന ച സഹജാതവീരിയം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഇമാനി ദ്വേ പധാനാനി ദുരഭിസമ്ഭവാനി, തസ്മാ. ദുതിയം.

൩. തപനീയസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയേ **തപനീയാ**തി ഇധ ചേവ സമ്പരായേ ച തപന്തീതി തപനീയാ. **തപ്പതീ**തി ചിത്തസന്താപേന തപ്പതി അനുസോചതി കായദുച്ചരിതം കത്വാ നന്ദയക്ഖോ വിയ നന്ദമാണവോ വിയ നന്ദഗോഘാതകോ വിയ ദേവദത്തോ വിയ ദ്വേഭാതികാ വിയ ച. തേ കിര ഗാവം വധിത്വാ മംസം ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകംസു. തതോ കനിട്ഠോ ജേട്ഠകം ആഹ - ‘‘മയ്ഹം ദാരകാ ബഹൂ, ഇമാനി മേ അന്താനി ദേഹീ’’തി. അഥ നം സോ ‘‘സബ്ബം മംസം ദ്വേധാ വിഭത്തം, പുന കിം മഗ്ഗസീ’’തി പഹരിത്വാ ജീവിതക്ഖയം പാപേസി. നിവത്തിത്വാ ച നം ഓലോകേന്തോ മതം ദിസ്വാ ‘‘ഭാരിയം മേ കമ്മം കത’’ന്തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. അഥസ്സ ബലവസോകോ ഉപ്പജ്ജി. സോ ഠിതട്ഠാനേപി നിസിന്നട്ഠാനേപി തദേവ

കമ്മം ആവജ്ജേതി, ചിത്തസ്സാദം ന ലഭതി. അസിതപീതഖായിതസായിതമ്പിസ്സ സരീരേ ഓജം ന ഫരതി, അട്ഠിചമ്മമത്തമേവ അഹോസി. അഥ നം ഏകോ ഥേരോ ദിസ്വാ - ''ഉപാസക, ത്വം പഹൂതഅന്നപാനോ, അട്ഠിചമ്മമത്തമേവ തേ അവസിട്ഠം, അത്ഥി നു ഖോ തേ കിഞ്ചി തപനീയകമ്മ''ന്തി? സോ ''ആമ, ഭന്തേ''തി സബ്ബം ആരോചേസി. അഥ നം ഥേരോ ''ഭാരിയം തേ ഉപാസക കമ്മം കതം, അനപരാധട്ഠാനേ അപരദ്ധ''ന്തി ആഹ. സോ തേനേവ കമ്മേന കാലം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തോ. വചീദുച്ചരിതേന സുപ്പബുദ്ധസക്കകോകാലികചിഞ്ചമാണവികാദയോ വിയ തപ്പതി. സേസമേത്ഥ ചതുത്ഥേ ച ഉത്താനത്ഥമേവ. തതിയം.

൫. ഉപഞ്ഞാതസുത്തവണ്ണനാ

൫. പഞ്ചമേ **ദ്വിന്നാഹ**ന്തി ദ്വിന്നം അഹം. **ഉപഞ്ഞാസി**ന്തി ഉപഗന്ത്വാ ഗുണം അഞ്ഞാസിം, ജാനിം പടിവിജ്ഝിന്തി അത്ഥോ. ഇദാനി തേ ധമ്മേ ദസ്സേന്തോ **യാ ച അസന്തുട്ഠിതാ**തിആദിമാഹ. ഇമഞ്ഹി ധമ്മദ്വയം നിസ്സായ സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, തസ്മാ തസ്സാനുഭാവം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. തത്ഥ **അസന്തുട്ഠിതാ കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി ഇമിനാ ഇമം ദീപേതി - ''അഹം ഝാനമത്തകേന വാ ഓഭാസനിമിത്തമത്തകേന വാ അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ അരഹത്തമഗ്ഗമേവ ഉപ്പാദേസിം. യാവ സോ ന ഉപ്പജ്ജി, ന താവാഹം സന്തുട്ഠോ അഹോസിം. പധാനസ്മിം ച അനുക്കണ്ഠിതോ ഹുത്വാ അനോസക്കനായ ഠത്വായേവ പധാനകിരിയം അകാസി''ന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **യാ ച അപ്പടിവാനിതാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പടിവാനിതാ**തി അപ്പടിക്കമനാ അനോസക്കനാ. **അപ്പടിവാനീ സുദാഹം , ഭിക്ഖവേ, പദഹാമീ**തി ഏത്ഥ **സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം. അഹം, ഭിക്ഖവേ, അനോസക്കനായം ഠിതോ ബോധിസത്തകാലേ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്ഥേന്തോ പധാനമകാസിന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാ തേന തം പധാനം കതം, തം ദസ്സേന്തോ **കാമം തചോ ചാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പത്തബ്ബ**ന്തി ഇമിനാ പത്തബ്ബം ഗുണജാതം ദസ്സേതി. **പുരിസഥാമേനാ**തിആദിനാ പുരിസസ്സ ഞാണഥാമോ ഞാണവീരിയം ഞാണപരക്കമോ ച കഥിതോ. **സണ്ഠാന**ന്തി ഠപനാ അപ്പവത്തനാ ഓസക്കനാ, പടിപ്പസ്സദ്ധീതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ തേന ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയാധിട്ഠാനം നാമ കഥിതം. ഏത്ഥ ഹി കാമം തചോ ചാതി ഏകം അങ്ഗം, ന്ഹാരു ചാതി ഏകം, അട്ഠി ചാതി ഏകം, മംസലോഹിതന്തി ഏകം, ഇമാനി ചത്താരി അങ്ഗാനി. **പുരിസഥാമേനാ**തിആദീനി അധിമത്തവീരിയാധിവചനാനി. ഇതി പുരിമേഹി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതേന ഹുത്വാ ഏവം അധിട്ഠിതം വീരിയം ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയാധിട്ഠാനം നാമാതി വേദിതബ്ബം. ഏത്താവതാ തേന ബോധിപല്ലങ്കേ അത്തനോ ആഗമനീയപടിപദാ കഥിതാ.

ഇദാനി തായ പടിപദായ പടിലദ്ധഗുണം കഥേതും **തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പമാദാധിഗതാ**തി സതിഅവിപ്പവാസസങ്ഖാതേന അപ്പമാദേന അധിഗതാ, ന സുത്തപ്പമത്തേന ലദ്ധാ. **സമ്ബോധീ**തി ചതുമഗ്ഗഞാണഞ്ചേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച. ന ഹി സക്കാ ഏതം സുത്തപ്പമത്തേന അധിഗന്തുന്തി. തേനാഹ - ''അപ്പമാദാധിഗതാ സമ്ബോധീ''തി. **അനുത്തരോ യോഗക്ഖേമോ**തി ന കേവലം ബോധിയേവ,

അരഹത്തഫലനിബ്ബാനസങ്ഖാതോ അനുത്തരോ യോഗക്ഖേമോപി അപ്പമാദാധിഗതോവ.

ഇദാനി അത്തനാ പടിലദ്ധഗുണേസു ഭിക്ഖുസങ്ഘം സമാദപേന്തോ **തുമ്ഹേ ചേപി ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യസ്സത്ഥായാ**തി യസ്സ അത്ഥായ, യം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതുകാമാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **തദനുത്തര**ന്തി തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാന**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനഭൂതം അരിയഫലം. **അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അഭിഞ്ഞായ ഉത്തമപഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സഥാ**തി പടിലഭിത്വാ പാപുണിത്വാ വിഹരിസ്സഥ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അപ്പടിവാനപധാനം നാമേതം ബഹൂപകാരം ഉത്തമത്ഥസാധകം, തസ്മാ. പഞ്ചമം.

൬. സംയോജനസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഛട്ഠേ **സംയോജനിയേസു ധമ്മേസൂ**തി ദസന്നം സംയോജനാനം പച്ചയഭൂതേസു തേഭൂമകധമ്മേസു. **അസ്സാദാനുപസ്സിതാ**തി അസ്സാദതോ പസ്സിതാ പസ്സനഭാവോതി അത്ഥോ. **നിബ്ബിദാനുപസ്സിതാ**തി നിബ്ബിദാവസേന ഉക്കണ്ഠനവസേന പസ്സനഭാവോ. **ജാതിയാ**തി ഖന്ധനിബ്ബത്തിതോ. **ജരായാ**തി ഖന്ധപരിപാകതോ. **മരണേനാ**തി ഖന്ധഭേദതോ. **സോകേഹീ**തി അന്തോനിജ്ഝായനലക്ഖണേഹി സോകേഹി. **പരിദേവേഹീ**തി തന്നിസ്സിതലാലപ്പിതലക്ഖണേഹി പരിദേവേഹി. **ദുക്ഖേഹീ**തി കായപടിപീളനദുക്ഖേഹി. **ദോമനസ്സേഹീ**തി മനോവിഘാതദോമനസ്സേഹി. **ഉപായാസേഹീ**തി അധിമത്തായാസലക്ഖണഉപായാസേഹി. **ദുക്ഖസ്മാ**തി സകലവട്ടദുക്ഖതോ. **പജഹതീ**തി മഗ്ഗേന പജഹതി. **പഹായാ**തി ഏത്ഥ പന ഫലക്ഖണോ കഥിതോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം. ഛട്ഠം.

൭. കണ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **കണ്ഹാ**തി ന കാളവണ്ണതായ കണ്ഹാ, കണ്ഹതായ പന ഉപനേന്തീതി നിപ്ഫത്തികാളതായ കണ്ഹാ. സരസേനാപി വാ സബ്ബാകുസലധമ്മാ കണ്ഹാ ഏവ. ന ഹി തേസം ഉപ്പത്തിയാ ചിത്തം പഭസ്സരം ഹോതി. **അഹിരിക**ന്തി അഹിരികഭാവോ. **അനോത്തപ്പ**ന്തി അനോത്താപിഭാവോ. സത്തമം.

൮. സുക്കസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ **സുക്കാ**തി ന വണ്ണസുക്കതായ സുക്കാ, സുക്കതായ പന ഉപനേന്തീതി നിപ്ഫത്തിസുക്കതായ സുക്കാ. സരസേനാപി വാ സബ്ബകുസലധമ്മാ സുക്കാ ഏവ. തേസം ഹി ഉപ്പത്തിയാ ചിത്തം പഭസ്സരം ഹോതി. **ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പാപതോ ജിഗുച്ഛനലക്ഖണാ ഹിരീ, ഭായനലക്ഖണം ഓത്തപ്പം. യം പനേത്ഥ വിത്ഥാരതോ വത്തബ്ബം സിയാ, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. അട്ഠമം.

൯. ചരിയസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ **ലോകം പാലേന്തീ**തി ലോകം സന്ധാരേന്തി ഠപേന്തി രക്ഖന്തി. **നയിധ പഞ്ഞായേഥ മാതാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ ജനികാ മാതാ ''അയം മേ

മാതാ''തി ഗരുചിത്തീകാരവസേന ന പഞ്ഞായേഥ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **സമ്ഭേദന്തി** സങ്കരം മരിയാദഭേദം വാ. **യഥാ അജേളകാ**തിആദീസു ഏതേ ഹി സത്താ ''അയം മേ മാതാ''തി വാ ''മാതുച്ഛാ''തി വാ ഗരുചിത്തീകാരവസേന ന ജാനന്തി. യം വത്ഥും നിസ്സായ ഉപ്പന്നാ, തത്ഥേവ വിപ്പടിപജ്ജന്തി. തസ്മാ ഉപമം ആഹരന്തോ ''യഥാ അജേളകാ''തിആദിമാഹ. നവമം.

൧൦. വസ്സൂപനായികസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമം അട്ഠുപ്പത്തിയം വുത്തം. കതരഅട്ഠുപ്പത്തിയം? മനുസ്സാനം ഉജ്ഝായനേ. ഭഗവതാ ഹി പഠമബോധിയം വീസതി വസ്സാനി വസ്സൂപനായികാ അപ്പഞ്ഞത്താ അഹോസി. ഭിക്ഖൂ അനിബദ്ധവാസാ വസ്സേപി ഉതുവസ്സേപി യഥാസുഖം വിചരിംസു. തേ ദിസ്വാ മനുസ്സാ ''കഥഞ്ഹി നാമ സമണാ സക്യപുത്തിയാ ഹേമന്തമ്പി ഗിമ്ഹമ്പി വസ്സമ്പി ചാരികം ചരിസ്സന്തി ഹരിതാനി തിണാനി സമ്മദ്ദന്താ ഏകിന്ദ്രിയം ജീവം വിഹേഠേന്താ ബഹൂ ഖുദ്ദകേ പാണേ സങ്ഘാതം ആപാദേന്താ. ഇമേ ഹി നാമ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ദുരക്ഖാതധമ്മാ വസ്സാവാസം അല്ലീയിസ്സന്തി സംകസായിസ്സന്തി, ഇമേ നാമ സകുണാ രുക്ഖഗ്ഗേസു കുലാവകാനി കത്വാ വസ്സാവാസം അല്ലീയിസ്സന്തി സംകസായിസ്സന്തീ''തിആദീനി വത്വാ ഉജ്ഝായിംസു. തമത്ഥം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. ഭഗവാ തം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ഇമം സുത്തം ദേസേന്തോ പഠമം താവ ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വസ്സം ഉപഗന്തു''ന്തി (മഹാവ. ൧൮൪) ഏത്തകമേവാഹ. അഥ ഭിക്ഖൂനം ''കദാ നു ഖോ വസ്സം ഉപഗന്തബ്ബ''ന്തി ഉപ്പന്നം വിതക്കം സുത്വാ ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വസ്സാനേ വസ്സം ഉപഗന്തു''ന്തി ആഹ. അഥ ഖോ ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - ''കതി നു ഖോ വസ്സൂപനായികാ''തി. ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. തം സുത്വാ സകലമ്പി ഇദം സുത്തം ദേസേന്തോ **ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വസ്സൂപനായികാ**തി വസ്സൂപഗമനാനി. **പുരിമികാ**തി അപരജ്ജുഗതായ ആസാള്ഹിയാ ഉപഗന്തബ്ബാ പുരിമകത്തികപുണ്ണമിപരിയോസാനാ പഠമാ തേമാസീ. **പച്ഛിമികാ**തി മാസഗതായ ആസാള്ഹിയാ ഉപഗന്തബ്ബാ പച്ഛിമകത്തികപരിയോസാനാ പച്ഛിമാ തേമാസീതി. ദസമം.

കമ്മകാരണവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. അധികരണവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ബലാനീ**തി കേനട്ഠേന ബലാനി. അകമ്പിയട്ഠേന ബലാനി നാമ, തഥാ ദുരഭിഭവനട്ഠേന അനജ്ഝോമദ്ദനട്ഠേന ച. **പടിസങ്ഖാനബല**ന്തി പച്ചവേക്ഖണബലം. **ഭാവനാബല**ന്തി ബ്രൂഹനബലം വഡ്ഢനബലം. **സുദ്ധം അത്താന**ന്തി ഇദം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **തത്രാ**തി തേസു ദ്വീസു ബലേസു. **യമിദ**ന്തി യം ഇദം. **സേഖാനമേതം ബല**ന്തി സത്തന്നം സേഖാനം ഞാണബലമേതം. **സേഖഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ബലം ആഗമ്മാ**തി സത്തന്നം സേഖാനം ഞാണബലം ആരബ്ഭ സന്ധായ പടിച്ച. **പജഹതീ**തി മഗ്ഗേന പജഹതി. **പഹായാ**തി ഇമിനാ പന ഫലം കഥിതം. **യം പാപ**ന്തി യം പാപകം ലാമകം. യസ്മാ പനേതാനി ദ്വേപി വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, തസ്മാ ഏത്ഥ ഏതദഗ്ഗം നാഗതന്തി വേദിതബ്ബം.

൧൨. ദുതിയേ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീ**തിആദീസു അയം ഹേട്ഠാ അനാഗതാനം പദാനം വസേന അത്ഥവണ്ണനാ - **വിവേകനിസ്സിത**ന്തി വിവേകം നിസ്സിതം. **വിവേകോ**തി വിവിത്തതാ. സ്വായം തദങ്ഗവിവേകോ വിക്ഖമ്ഭന-സമുച്ഛേദ-പടിപ്പസ്സദ്ധി-നിസ്സരണവിവേകോതി പഞ്ചവിധോ. തസ്മിം പഞ്ചവിധേ വിവേകേ. വിവേകനിസ്സിതന്തി തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതഞ്ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാനുയുത്തോ യോഗീ വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, മഗ്ഗകാലേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി. പഞ്ചവിധവിവേകനിസ്സിതമ്പീതി ഏകേ. തേ ഹി ന കേവലം ബലവവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലക്ഖണേസുയേവ ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി, വിപസ്സനാപാദകകസിണജ്ഝാനആനാപാനാസുഭബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ഉദ്ധരന്തി, ന ച പടിസിദ്ധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി. തസ്മാ തേസം മതേന ഏതേസം ഝാനാനം പവത്തിക്ഖണേ കിച്ചതോ ഏവ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകനിസ്സിതം. യഥാ ച "വിപസ്സനാക്ഖണേ അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിത"ന്തി വുത്തം, ഏവം "പടിപ്പസ്സദ്ധിവിവേകനിസ്സിതമ്പി ഭാവേതീ"തി വത്തും വട്ടതി. ഏസ നയോ **വിരാഗനിസ്സിത**ന്തിആദീസു. വിവേകത്ഥാ ഏവ ഹി വിരാഗാദയോ.

കേവലം ഹേത്ഥ **വോസ്സഗ്ഗോ** ദുവിധോ പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ ച പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ ചാതി. തത്ഥ **പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ ച തദങ്ഗവസേന, മഗ്ഗക്ഖണേ ച സമുച്ഛേദവസേന കിലേസപ്പഹാനം. **പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ തന്നിന്നഭാവേന, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ആരമ്മണകരണേന നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനം. തദുഭയമ്പി ഇമസ്മിം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേ അത്ഥവണ്ണനാനയേ വട്ടതി. തഥാ ഹി അയം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ യഥാവുത്തേന പകാരേന കിലേസേ പരിച്ചജതി, നിബ്ബാനഞ്ച പക്ഖന്ദതി. **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി**ന്തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന വോസ്സഗ്ഗത്ഥം പരിണമന്തം പരിണതഞ്ച, പരിപച്ചന്തം പരിപക്കഞ്ചാതി ഇദം വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാനുയുത്തോ ഭിക്ഖു യഥാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ കിലേസപരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗത്ഥം

നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗത്ഥഞ്ച പരിപച്ചതി, യഥാ ച പരിപക്കോ ഹോതി, തഥാ നം ഭാവേതീതി. ഏസ നയോ സേസബോജ്ഝങ്ഗേസു.

ഇധ പന നിബ്ബാനംയേവ സബ്ബസങ്ഖതേഹി വിവിത്തത്താ **വിവേകോ,** സബ്ബേസം വിരാഗഭാവതോ **വിരാഗോ,** നിരോധഭാവതോ **നിരോധോ**തി വുത്തം. മഗ്ഗോ ഏവ ച വോസ്സഗ്ഗപരിണാമീ, തസ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി വിവേകം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തിയാ വിവേകനിസ്സിതം, തഥാ **വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം**. തഞ്ച ഖോ അരിയമഗ്ഗക്ഖണുപ്പത്തിയാ കിലേസാനം സമുച്ഛേദതോ പരിച്ചാഗഭാവേന ച നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനഭാവേന ച പരിണതം പരിപക്കന്തി അയമേവ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏസ നയോ സേസബോജ്ഝങ്ഗേസു. ഇതി ഇമേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ. ഇമേസുപി ദ്വീസു ബലേസു ഏതദഗ്ഗഭാവോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩. തതിയേ **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം പാളിഅത്ഥോ ച ഭാവനാനയോ ച സബ്ബോ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൬൯-൭൦) വിത്ഥാരിതോയേവ. ഇമാനി പന ചത്താരി ഝാനാനി ഏകോ ഭിക്ഖു ചിത്തേകഗ്ഗത്ഥായ ഭാവേതി, ഏകോ വിപസ്സനാപാദകത്ഥായ, ഏകോ അഭിഞ്ഞാപാദകത്ഥായ, ഏകോ നിരോധപാദകത്ഥായ, ഏകോ ഭവവിസേസത്ഥായ. ഇധ പന താനിപി വിപസ്സനാപാദകാനി അധിപ്പേതാനി. അയം ഹി ഭിക്ഖു ഇമാനി ഝാനാനി സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ ഹേതുപച്ചയപരിഗ്ഗഹം കത്വാ സപ്പച്ചയം നാമരൂപഞ്ച വവത്ഥപേത്വാ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഏവമേതാനി ഝാനാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനേവ കഥിതാനി. ഇമസ്മിമ്പി ബലദ്വയേ ഏതദഗ്ഗഭാവോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൪. ചതുത്ഥേ **സംഖിത്തേന ച വിത്ഥാരേന ചാ**തി സംഖിത്തധമ്മദേസനാ വിത്ഥാരധമ്മദേസനാ ചാതി ദ്വേയേവ ധമ്മദേസനാതി ദസ്സേതി. തത്ഥ മാതികം ഉദ്ദിസിത്വാ കഥിതാ ദേസനാ സംഖിത്തദേസനാ നാമ. തമേവ മാതികം വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ കഥിതാ വിത്ഥാരദേസനാ നാമ. മാതികം വാ ഠപേത്വാപി അട്ഠപേത്വാപി വിത്ഥാരതോ വിഭജിത്വാ കഥിതാ വിത്ഥാരദേസനാ നാമ . താസു സംഖിത്തദേസനാ നാമ മഹാപഞ്ഞസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന കഥിതാ, വിത്ഥാരദേസനാ നാമ മന്ദപഞ്ഞസ്സ. മഹാപഞ്ഞസ്സ ഹി വിത്ഥാരദേസനാ അതിപപഞ്ചോ വിയ ഹോതി. മന്ദപഞ്ഞസ്സ സങ്ഖേപദേസനാ സസകസ്സ ഉപ്പതനം വിയ ഹോതി, നേവ അന്തം ന കോടിം പാപുണിതും സക്കോതി. സങ്ഖേപദേസനാ ച ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ വസേന കഥിതാ, വിത്ഥാരദേസനാ ഇതരേസം തിണ്ണം വസേന. സകലമ്പി ഹി തേപിടകം സങ്ഖേപദേസനാ വിത്ഥാരദേസനാതി ഏത്ഥേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

൫. പഞ്ചമേ **യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, അധികരണേ**തി വിവാദാധികരണം, അനുവാദാധികരണം, ആപത്താധികരണം, കിച്ചാധികരണന്തി ഇമേസം ചതുന്നം അധികരണാനം യസ്മിം അധികരണേ. **ആപന്നോ ച ഭിക്ഖൂ**തി ആപത്തിം ആപന്നോ ഭിക്ഖു ച. **തസ്മേതന്തി** തസ്മിം ഏതം. **ദീഘത്തായാ**തി ദീഘം അദ്ധാനം തിട്ഠനത്ഥായ. **ഖരത്തായാ**തി ദാസ-കോണ്ഡ-ചണ്ഡാല-വേനാതി ഏവം ഖരവാചാപവത്തനത്ഥായ. **വാളത്തായാ**തി പാണി ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി

പഹരണവസേന കക്ഖളഭാവത്ഥായ. **ഭിക്ഖൂ ച ന ഫാസും വിഹരിസ്സന്തീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദാപന്നേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ യേപി ഉദ്ദേസം വാ പരിപുച്ഛം വാ ഗഹേതുകാമാ പധാനം വാ അനുയുഞ്ജിതുകാമാ, തേ ഫാസും ന വിഹരിസ്സന്തി. ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്മിം ഹി ഉപോസഥപവാരണായ ഠിതായ ഉദ്ദേസാദീഹി അത്ഥികാ ഉദ്ദേസാദീനി ഗഹേതും ന സക്കോന്തി, വിപസ്സകാനം ചിത്തുപ്പാദോ ന ഏകഗ്ഗോ ഹോതി, തതോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോന്തി. ഏവം ഭിക്ഖൂ ച ന ഫാസും വിഹരിസ്സന്തി. **ന ദീഘത്തായാ**തിആദീസു വുത്തപടിപക്ഖനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇധാതി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീ**തി ഏവം പച്ചവേക്ഖതി. **അകുസലം ആപന്നോ**തി ഏത്ഥ അകുസലന്തി ആപത്തി അധിപ്പേതാ, ആപത്തിം ആപന്നോതി അത്ഥോ. **കഞ്ചിദേവ ദേസ**ന്തി ന സബ്ബമേവ ആപത്തിം, ആപത്തിയാ പന കഞ്ചിദേവ ദേസം അഞ്ഞതരം ആപത്തിന്തി അത്ഥോ. **കായേനാ**തി കരജകായേന. **അനത്തമനോ**തി അതുട്ഠചിത്തോ. **അനത്തമനവാച**ന്തി അതുട്ഠവാചം. **മമേവാ**തി മംയേവ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം അധികരണേ. **അച്ചയോ അച്ചഗമാ**തി അപരാധോ അതിക്കമിത്വാ മദ്ദിത്വാ ഗതോ, അഹമേവേത്ഥ അപരാധികോ. **സുങ്കദായകംവ ഭണ്ഡസ്മി**ന്തി യഥാ സുങ്കട്ഠാനം പരിഹരിത്വാ നീതേ ഭണ്ഡസ്മിം സുങ്കദായകം അപരാധോ അഭിഭവതി, സോ ച തത്ഥ അപരാധികോ ഹോതി, ന രാജാനോ ന രാജപുരിസാതി അത്ഥോ.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ ഹി രഞ്ഞാ ഠപിതം സുങ്കട്ഠാനം പരിഹരിത്വാ ഭണ്ഡം ഹരതി, തം സഹ ഭണ്ഡസകടേന ആനേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേന്തി. തത്ഥ നേവ സുങ്കട്ഠാനസ്സ ദോസോ അത്ഥി, ന രഞ്ഞോ ന രാജപുരിസാനം, പരിഹരിത്വാ ഗതസ്സേവ പന ദോസോ, ഏവമേവം യം സോ ഭിക്ഖു ആപത്തിം ആപന്നോ, തത്ഥ നേവ ആപത്തിയാ ദോസോ, ന ചോദകസ്സ. തീഹി പന കാരണേഹി തസ്സേവ ഭിക്ഖുനോ ദോസോ. തസ്സ ഹി ആപത്തിം ആപന്നഭാവേനപി ദോസോ, ചോദകേ അനത്തമനതായപി ദോസോ, അനത്തമനസ്സ സതോ പരേസം ആരോചനേനപി ദോസോ. ചോദകസ്സ പന യം സോ തം ആപത്തിം ആപജ്ജന്തം അദ്ദസ, തത്ഥ ദോസോ നത്ഥി. അനത്തമനതായ ചോദനായ പന ദോസോ. തമ്പി അമനസികരിത്വാ അയം ഭിക്ഖു അത്തനോവ ദോസം പച്ചവേക്ഖന്തോ "ഇതി മമേവ തത്ഥ അച്ചയോ അച്ചഗമാ സുങ്കദായകംവ ഭണ്ഡസ്മി"ന്തി ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി അത്ഥോ. ദുതിയവാരേ ചോദകസ്സ അനത്തമനതാ ച അനത്തമനതായ ചോദിതഭാവോ ചാതി ദ്വേ ദോസാ, തേസം വസേന "അച്ചയോ അച്ചഗമാ"തി ഏത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൧൬൩. ഛട്ഠേ **അഞ്ഞതരോ**തി ഏകോ അപാകടനാമോ ബ്രാഹ്മണോ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി **യേനാ**തി ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം. തസ്മാ യത്ഥ ഭഗവാ, തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യേന വാ കാരണേന ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേഹി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേന കാരണേന ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേന ച കാരണേന ഭഗവാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ ? നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമാധിപ്പായേന, സാദുഫലൂപഭോഗാധിപ്പായേന ദിജഗണേഹി നിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖോ വിയ. **ഉപസങ്കമീ**തി ഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി

ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപനം. അഥ വാ എവം ഗതോ തതോ ആസന്നതരം ഠാനം ഭഗവതോ സമീപസങ്ഖാതം ഗന്ത്വാതിപി വുത്തം ഹോതി.

ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദീതി യഥാ ച ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്തോ ഭഗവാ തേന, എവം സോപി ഭഗവതാ സദ്ധിം സമപ്പവത്തമോദോ അഹോസി, സീതോദകം വിയ ഉണ്ഹോദകേന സമ്മോദിതം ഏകീഭാവം അഗമാസി. യായ ച "കച്ചി, ഭോ ഗോതമ, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി ഭോതോ ഗോതമസ്സ ച സാവകാനഞ്ച അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരോ"തിആദികായ കഥായ സമ്മോദി, തം പീതിപാമോജ്ജസങ്ഖാതസ്സ സമ്മോദസ്സ ജനനതോ സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ ച **സമ്മോദനീയം,** അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരതായ സുചിരമ്പി കാലം സാരേതും നിരന്തരം പവത്തേതും അരഹരൂപതോ സരിതബ്ബഭാവതോ ച **സാരണീയം**. സുയ്യമാനസുഖതോ വാ സമ്മോദനീയം, അനുസ്സരിയമാനസുഖതോ സാരണീയം, തഥാ ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായ സമ്മോദനീയം, അത്ഥപരിസുദ്ധതായ സാരണീയന്തി ഏവം അനേകേഹി പരിയായേഹി സമ്മോദനീയം സാരണീയം കഥം വീതിസാരേത്വാ പരിയോസാപേത്വാ നിട്ഠപേത്വാ യേനത്ഥേന ആഗതോ, തം പുച്ഛിതുകാമോ ഏകമന്തം നിസീദി.

ഏകമന്തന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ "വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൭൦) വിയ. തസ്മാ യഥാ നിസിന്നോ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതി, തഥാ നിസീദീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം ഉപയോഗവചനം. **നിസീദീ**തി ഉപാവിസി. പണ്ഡിതാ ഹി പുരിസാ ഗരുട്ഠാനീയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആസനകുസലതായ ഏകമന്തം നിസീദന്തി. അയഞ്ച നേസം അഞ്ഞതരോ, തസ്മാ ഏകമന്തം നിസീദി.

കഥം നിസിന്നോ പന ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതീതി? ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ. സേയ്യഥിദം - അതിദൂരം, അച്ചാസന്നം, ഉപരിവാതം, ഉന്നതപ്പദേസം, അതിസമ്മുഖം അതിപച്ഛാതി. അതിദൂരേ നിസിന്നോ ഹി സചേ കഥേതുകാമോ ഹോതി, ഉച്ചാസദ്ദേന കഥേതബ്ബം ഹോതി. അച്ചാസന്നേ നിസിന്നോ സങ്ഘട്ടനം കരോതി . ഉപരിവാതേ നിസിന്നോ സരീരഗന്ധേന ബാധതി. ഉന്നതപ്പദേസേ നിസിന്നോ അഗാരവം പകാസേതി. അതിസമ്മുഖാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ചക്ഖുനാ ചക്ഖും ആഹച്ച ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. അതിപച്ഛാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ഗീവം പസാരേത്വാ ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ അയമ്പി ഏതേ ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ നിസീദി. തേന വുത്തം "ഏകമന്തം നിസീദീ"തി.

ഏതദവോചാതി ദുവിധാ ഹി പുച്ഛാ - അഗാരികപുച്ഛാ, അനഗാരികപുച്ഛാ ച. തത്ഥ "കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസല"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൯൬) ഇമിനാ നയേന അഗാരികപുച്ഛാ ആഗതാ. "ഇമേ നു ഖോ, ഭന്തേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) ഇമിനാ നയേന അനഗാരികപുച്ഛാ. അയം പന അത്തനോ അനുരൂപം അഗാരികപുച്ഛം പുച്ഛന്തോ ഏതം "കോ നു ഖോ, ഭോ ഗോതമ, ഹേതു കോ പച്ചയോ"തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **ഹേതു പച്ചയോ**തി ഉഭയമ്പേതം കാരണവേവചനമേവ. **അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാഹേതൂ**തി അധമ്മചരിയാസങ്ഖാതായ വിസമചരിയായ ഹേതു, തംകാരണാ തപ്പച്ചയാതി അത്ഥോ . തത്രായം പദത്ഥോ - അധമ്മസ്സ ചരിയാ അധമ്മചരിയാ, അധമ്മകാരണന്തി അത്ഥോ.

വിസമം ചരിയാ, വിസമസ്സ വാ കമ്മസ്സ ചരിയാതി വിസമചരിയാ. അധമ്മചരിയാ ച സാ വിസമചരിയാ ചാതി അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാ. ഏതേനുപായേന സുക്കപക്ഖേപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അത്ഥതോ പനേത്ഥ അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാ നാമ ദസ അകുസലകമ്മപഥാ, ധമ്മചരിയാസമചരിയാ നാമ ദസ കുസലകമ്മപഥാതി വേദിതബ്ബാ.

അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാതി ഏത്ഥ അയം അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനേസു ദിസ്സതി. ''അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ''തിആദീസു (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൩; അ॰ നി॰ ൮.൨൦) ഹി ഖയേ ദിസ്സതി. ''അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൦൦) സുന്ദരേ.

''കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ''തി. -

ആദീസു (വി॰ വ॰ ൮൫൭) അഭിരൂപേ. ''അഭിക്കന്തം, ഭന്തേ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൦; പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധാപി അബ്ഭനുമോദനേയേവ. യസ്മാ ച അബ്ഭനുമോദനേ, തസ്മാ സാധു സാധു, ഭോ ഗോതമാതി വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

''ഭയേ കോധേ പസംസായം, തുരിതേ കോതൂഹലച്ഛരേ;
ഹാസേ സോകേ പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോ''തി. -

ഇമിനാ ച ലക്ഖണേന ഇധ പസാദവസേന പസംസാവസേന ചായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ **അഭിക്കന്ത**ന്തി അഭിക്കന്തം അതിഇട്ഠം അതിമനാപം, അതിസുന്ദരന്തി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ ഏകേന അഭിക്കന്തസദ്ദേന ദേസനം ഥോമേതി, ഏകേന അത്തനോ പസാദം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനാ, അഭിക്കന്തം യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആഗമ്മ മമ പസാദോതി. ഭഗവതോയേവ വാ വചനം ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥേ സന്ധായ ഥോമേതി - ഭോതോ ഗോതമസ്സ വചനം അഭിക്കന്തം ദോസനാസനതോ, അഭിക്കന്തം ഗുണാധിഗമനതോ , തഥാ സദ്ധാജനനതോ, പഞ്ഞാജനനതോ, സാത്ഥതോ, സബ്യഞ്ജനതോ, ഉത്താനപദതോ, ഗമ്ഭീരത്ഥതോ, കണ്ണസുഖതോ, ഹദയങ്ഗമതോ, അനത്തുക്കംസനതോ, അപരവമ്ഭനതോ, കരുണാസീതലതോ, പഞ്ഞാവദാതതോ, ആപാഥരമണീയതോ, വിമദ്ദക്ഖമതോ, സുയ്യമാനസുഖതോ, വീമംസിയമാനഹിതതോതി ഏവമാദീഹി യോജേതബ്ബം.

തതോ പരമ്പി ചതൂഹി ഉപമാഹി ദേസനംയേവ ഥോമേതി. തത്ഥ **നിക്കുജ്ജിത**ന്തി അധോമുഖഠപിതം, ഹേട്ഠാമുഖജാതം വാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉപരിമുഖം കരേയ്യ. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി തിണപണ്ണാദിഛാദിതം. **വിവരേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാടേയ്യ. **മൂള്ഹസ്സാ**തി ദിസാമൂള്ഹസ്സ. **മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യാ**തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ ''ഏസ മഗ്ഗോ''തി വദേയ്യ. **അന്ധകാരേ**തി കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീഅഡ്ഢരത്തഘനവനസണ്ഡമേഘപടലേഹി ചതുരങ്ഗേ തമേ. അയം താവ അനുത്താനപദത്ഥോ.

അയം പന അധിപ്പായയോജനാ - യഥാ കോചി നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യ, ഏവം സദ്ധമ്മവിമുഖം അസദ്ധമ്മേ പതിതം മം അസദ്ധമ്മാ വുട്ഠാപേന്തേന, യഥാ പടിച്ഛന്നം വിവരേയ്യ, ഏവം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തരധാനതോ പഭുതി മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നം സാസനം വിവരന്തേന, യഥാ മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യ, ഏവം കുമ്മഗ്ഗമിച്ഛാമഗ്ഗപ്പടിപന്നസ്സ മേ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആവികരോന്തേന, യഥാ അന്ധകാരേ തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യ, ഏവം മോഹന്ധകാരേ നിമുഗ്ഗസ്സ മേ ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനി അപസ്സതോ തപ്പടിച്ഛാദകമോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകദേസനാപജ്ജോതധാരണേന മയ്ഹം ഭോതാ ഗോതമേന ഏതേഹി പരിയായേഹി പകാസിതത്താ അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോതി.

ഏവം ദേസനം ഥോമേത്വാ ഇമായ ദേസനായ രതനത്തയേ പസന്നചിത്തോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ **ഏസാഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏസാഹ**ന്തി ഏസോ അഹം. **ഭവന്തം ഗോതമം സരണം ഗച്ഛാമീ**തി ഭവം മേ ഗോതമോ സരണം പരായണം അഘസ്സ താതാ ഹിതസ്സ ച വിധാതാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭവന്തം ഗോതമം ഗച്ഛാമി ഭജാമി സേവാമി പയിരുപാസാമി, ഏവം വാ ജാനാമി ബുജ്ഝാമീതി. യേസഞ്ഹി ധാതൂനം ഗതി അത്ഥോ, ബുദ്ധിപി തേസം അത്ഥോ. തസ്മാ ഗച്ഛാമീതി ഇമസ്സ ജാനാമി ബുജ്ഝാമീതി അയമത്ഥോ വുത്തോ. **ധമ്മഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പന അധിഗതമഗ്ഗേ സച്ഛികതനിരോധേ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ച ചതൂസു അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീതി **ധമ്മോ**. സോ അത്ഥതോ അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച. വുത്തഞ്ഹേതം - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൩൪) വിത്ഥാരോ. ന കേവലഞ്ച അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച , അപിച ഖോ അരിയഫലേഹി സദ്ധിം പരിയത്തിധമ്മോപി. വുത്തഞ്ഹേതം ഛത്തമാണവകവിമാനേ -

"രാഗവിരാഗമനേജമസോകം, ധമ്മമസങ്ഖതമപ്പടികൂലം;
മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്തം, ധമ്മമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൮൭);

ഏത്ഥ **രാഗവിരോഗോ**തി മഗ്ഗോ കഥിതോ. **അനോജമസോക**ന്തി ഫലം. **ധമ്മമസങ്ഖത**ന്തി നിബ്ബാനം. **അപ്പടികൂലം മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്ത**ന്തി പിടകത്തയേന വിഭത്താ സബ്ബധമ്മക്ഖന്ധാതി. ദിട്ഠിസീലസങ്ഘാതേന സംഹതോതി **സങ്ഘോ**. സോ അത്ഥതോ അട്ഠഅരിയപുഗ്ഗലസമൂഹോ. വുത്തഞ്ഹേതം തസ്മിയേവ വിമാനേ -

"യത്ഥ ച ദിന്നമഹപ്ഫലമാഹു, ചതൂസു സുചീസു പുരിസയുഗേസു;
അട്ഠ ച പുഗ്ഗലധമ്മദസാ തേ, സങ്ഘമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൮൮);

ഭിക്ഖൂനം സങ്ഘോ **ഭിക്ഖുസങ്ഘോ**. ഏത്താവതാ ബ്രാഹ്മണോ തീണി സരണഗമനാനി പടിവേദേസി.

ഇദാനി തേസു സരണഗമനേസു കോസല്ലത്ഥം സരണം, സരണഗമനം, യോ ച സരണം ഗച്ഛതി, സരണഗമനപ്പഭേദോ, സരണഗമനഫലം, സംകിലേസോ,

ഭേദോതി അയം വിധി വേദിതബ്ബോ.

സേയ്യഥിദം - പദത്ഥതോ താവ ഹിംസതീതി **സരണം,** സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിപരികിലേസം ഹനതി വിനാസേതീതി അത്ഥോ, രതനത്തയസ്സേവേതം അധിവചനം. അഥ വാ ഹിതേ പവത്തനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി ബുദ്ധോ, ഭവകന്താരാ ഉത്താരണേന ലോകസ്സ അസ്സാസദാനേന ച ധമ്മോ, അപ്പകാനമ്പി കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സങ്ഘോ. തസ്മാ ഇമിനാപി പരിയായേന രതനത്തയം സരണം. തപ്പസാദതഗ്ഗരുതാഹി വിഹതകിലേസോ തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ സരണഗമനം. തംസമങ്ഗീസത്തോ സരണം ഗച്ഛതി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേന ''ഏതാനി മേ തീണി രതനാനി സരണം, ഏതാനി പരായണ''ന്തി ഏവം ഉപേതീതി അത്ഥോ. ഏവം താവ **സരണം സരണഗമനം യോ ച സരണം ഗച്ഛതി** ഇദം തയം വേദിതബ്ബം.

സരണഗമനപ്പഭേദേ പന ദുവിധം സരണഗമനം ലോകുത്തരം ലോകിയഞ്ചാതി. തത്ഥ ലോകുത്തരം ദിട്ഠസച്ചാനം മഗ്ഗക്ഖണേ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേന ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ കിച്ചതോ സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതി. ലോകിയം പുഥുജ്ജനാനം സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേന ആരമ്മണതോ ബുദ്ധാദിഗുണാരമ്മണം ഹുത്വാ ഇജ്ഝതി. തം അത്ഥതോ ബുദ്ധാദീസു വത്ഥൂസു സദ്ധാപടിലാഭോ, സദ്ധാമൂലികാ ച സമ്മാദിട്ഠി ദസസു പുഞ്ഞകിരിയാവത്ഥൂസു ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി വുച്ചതി.

തയിദം ചതുധാ പവത്തതി അത്തസന്നിയ്യാതനേന തപ്പരായണതായ സിസ്സഭാവൂപഗമനേന പണിപാതേനാതി. തത്ഥ **അത്തസന്നിയ്യാതനം** നാമ ''അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം അത്താനം ബുദ്ധസ്സ നിയ്യാതേമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സാ''തി ഏവം ബുദ്ധാദീനം അത്തപരിച്ചജനം. **തപ്പരായണതാ** നാമ ''അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം ബുദ്ധപരായണോ, ധമ്മപരായണോ, സങ്ഘപരായണോ ഇതി മം ധാരേഥാ''തി ഏവം തപ്പരായണഭാവോ. **സിസ്സഭാവൂപഗമനം** നാമ ''അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം ബുദ്ധസ്സ അന്തേവാസികോ, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സ ഇതി മം ധാരേഥാ''തി ഏവം സിസ്സഭാവൂപഗമോ. **പണിപാതോ** നാമ ''അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം അഭിവാദന-പച്ചുട്ഠാന-അഞ്ജലികമ്മ-സാമീചികമ്മം ബുദ്ധാദീനംയേവ തിണ്ണം വത്ഥൂനം കരോമി ഇതി മം ധാരേഥാ''തി ഏവം ബുദ്ധാദീസു പരമനിപച്ചകാരോ. ഇമേസഞ്ഹി ചതുന്നമ്പി ആകാരാനം അഞ്ഞതരമ്പി കരോന്തേന ഗഹിതംയേവ ഹോതി സരണഗമനം.

അപിച ''ഭഗവതോ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ജീവിതം പരിച്ചജാമി, പരിച്ചത്തോയേവ മേ അത്താ, പരിച്ചത്തംയേവ മേ ജീവിതം, ജീവിതപരിയന്തികം ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ബുദ്ധോ മേ സരണം ലേണം താണ''ന്തി ഏവമ്പി അത്തസന്നിയ്യാതനം വേദിതബ്ബം. ''സത്ഥാരഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സുഗതഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ഏവമ്പി മഹാകസ്സപസ്സ സരണഗമനേ വിയ സിസ്സഭാവൂപഗമനം ദട്ഠബ്ബം.

''സോ അഹം വിചരിസ്സാമി, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;

നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൯൨;
സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬);

ഏവമ്പി ആളവകാദീനം സരണഗമനം വിയ തപ്പരായണതാ വേദിതബ്ബാ. ''അഥ ഖോ ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ ഭഗവതോ പാദാനി മുഖേന ച പരിചുമ്ബതി, പാണീഹി ച പരിസമ്ബാഹതി, നാമഞ്ച സാവേതി - 'ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ; ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ'''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) ഏവമ്പി പണിപാതോ വേദിതബ്ബോ.

സോ പനേസ ഞാതിഭയാചരിയദക്ഖിണേയ്യവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതേന സരണഗമനം ഹോതി, ന ഇതരേഹി. സേട്ഠവസേനേവ ഹി സരണം ഗണ്ഹാതി, സേട്ഠവസേന ച ഭിജ്ജതി. തസ്മാ യോ സാകിയോ വാ കോലിയോ വാ ''ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ഞാതകോ''തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ ''സമണോ ഗോതമോ രാജപൂജിതോ മഹാനുഭാവോ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ''തി ഭയേന വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ ബോധിസത്തകാലേ ഭഗവതോ സന്തികേ കിഞ്ചി ഉഗ്ഗഹിതം സരമാനോ ബുദ്ധകാലേ വാ -

''ഏകേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യ, ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ;
ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യ, ആപദാസു ഭവിസ്സതീ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവരൂപം അനുസാസനിം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ''ആചരിയോ മേ''തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ പന ''അയം ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ''തി വന്ദതി, തേനേവ ഗഹിതം ഹോതി സരണം.

ഏവം ഗഹിതസരണസ്സ ച ഉപാസകസ്സ വാ ഉപാസികായ വാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേസു പബ്ബജിതമ്പി ഞാതിം ''ഞാതകോ മേ അയ''ന്തി വന്ദതോ സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതി, പഗേവ അപബ്ബജിതം. തഥാ രാജാനം ഭയവസേന വന്ദതോ. സോ ഹി രട്ഠപൂജിതത്താ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാതി. തഥാ യം കിഞ്ചി സിപ്പം സിക്ഖാപകം തിത്ഥിയം ''ആചരിയോ മേ അയ''ന്തി വന്ദതോപി ന ഭിജ്ജതീതി ഏവം **സരണഗമനപ്പഭേദോ** വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച ലോകുത്തരസ്സ സരണഗമനസ്സ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി വിപാകഫലം, സബ്ബദുക്ഖക്ഖയോ ആനിസംസഫലം. വുത്തഞ്ഹേതം -

''യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച, സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ;
ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൦);

''ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
അരിയഞ്ചട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം. (ധ॰ പ॰ ൧൯൧);

''ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമം;
ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ''തി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൨);

അപിച നിച്ചതോ അനുപഗമനാദിവസേനപേതസ്സ ആനിസംസഫലം വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം -

“അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, കഞ്ചി ധമ്മം അത്തതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പിതരം, അരഹന്തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പദുട്ഠചിത്തോ തഥാഗതസ്സ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ, അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭-൧൨൮; അ॰ നി॰ ൧.൨൬൮-൨൭൬).

ലോകിയസ്സ പന സരണഗമനസ്സ ഭവസമ്പദാപി ഭോഗസമ്പദാപി ഫലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ,
ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
പഹായ മാനുസം ദേഹം,
ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

അപരമ്പി വുത്തം -

“അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേനുപസങ്കമി…പേ॰… ഏകമന്തം ഠിതം ഖോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏതദവോച - ‘സാധു ഖോ, ദേവാനമിന്ദ, ബുദ്ധസരണഗമനം ഹോതി. ബുദ്ധസരണഗമനഹേതു ഖോ ദേവാനമിന്ദ ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തി. തേ അഞ്ഞേ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗണ്ഹന്തി ദിബ്ബേന ആയുനാ ദിബ്ബേന വണ്ണേന സുഖേന യസേന ആധിപതേയ്യേന ദിബ്ബേഹി രൂപേഹി സദ്ദേഹി ഗന്ധേഹി രസേഹി ഫോട്ഠബ്ബേഹീ’”തി (സം॰ നി॰ ४.३४१).

ഏസേവ നയോ ധമ്മേ സങ്ഘേ ച. അപിച വേലാമസുത്താദിവസേനാപി (അ॰ നി॰ ९.२० ആദയോ) സരണഗമനസ്സ ഫലവിസേസോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം **സരണഗമനഫലം** വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ലോകിയസരണഗമനം തീസു വത്ഥൂസു അഞ്ഞാണസംസയമിച്ഛാഞാണാദീഹി സംകിലിസ്സതി, ന മഹാജുതികം ഹോതി ന മഹാവിപ്ഫാരം. ലോകുത്തരസ്സ നത്ഥി സംകിലേസോ. ലോകിയസ്സ ച സരണഗമനസ്സ ദുവിധോ ഭേദോ സാവജ്ജോ അനവജ്ജോ ച. തത്ഥ സാവജ്ജോ അഞ്ഞസത്ഥാരാദീസു അത്തസന്നിയ്യാതനാദീഹി ഹോതി, സോ അനിട്ഠഫലോ. അനവജ്ജോ കാലകിരിയായ, സോ അവിപാകത്താ അഫലോ. ലോകുത്തരസ്സ പന നേവത്ഥി ഭേദോ. ഭവന്തരേപി ഹി അരിയസാവകോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസതീതി ഏവം സരണഗമനസ്സ **സംകിലേസോ** ച **ഭേദോ** ച വേദിതബ്ബോ.

ഉപാസകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതൂതി മം ഭവം ഗോതമോ “ഉപാസകോ അയ”ന്തി ഏവം ധാരേതു, ജാനാതൂതി അത്ഥോ. ഉപാസകവിധികോസല്ലത്ഥം

പനേത്ഥ കോ ഉപാസകോ, കസ്മാ ഉപാസകോതി വുച്ചതി, കിമസ്സ സീലം, കോ ആജീവോ, കാ വിപത്തി, കാ സമ്പത്തീതി ഇദം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **കോ ഉപാസകോ**തി യോ കോചി സരണഗതോ ഗഹട്ഠോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ‘‘യതോ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ ബുദ്ധം സരണം ഗതോ ഹോതി, ധമ്മം സരണം ഗതോ, സങ്ഘം സരണം ഗതോ ഹോതി. ഏത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ ഹോതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

> **കസ്മാ ഉപാസകോ**തി. രതനത്തയസ്സ ഉപാസനതോ. സോ ഹി ബുദ്ധം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ. ധമ്മം, സങ്ഘം ഉപാസതീതി ഉപാസകോതി.

കിമസ്സ സീലന്തി. പഞ്ച വേരമണിയോ. യഥാഹ -

> ‘‘യതോ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി, അദിന്നാദാനാ, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ, മുസാവാദാ, സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ ഹോതി. ഏത്താവതാ ഖോ, മഹാനാമ, ഉപാസകോ സീലവാ ഹോതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കോ ആജീവോതി. പഞ്ച മിച്ഛാവണിജ്ജാ പഹായ ധമ്മേന സമേന ജീവികകപ്പനം. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ‘‘പഞ്ചിമാ, ഭിക്ഖവേ, വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ. കതമാ പഞ്ച. സത്ഥവണിജ്ജാ, സത്തവണിജ്ജാ, മംസവണിജ്ജാ, മജ്ജവണിജ്ജാ, വിസവണിജ്ജാ. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ’’തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൭).

കാ വിപത്തീതി. യാ തസ്സേവ സീലസ്സ ച ആജീവസ്സ ച വിപത്തി, അയമസ്സ വിപത്തി. അപിച യായ ഏസ ചണ്ഡാലോ ചേവ ഹോതി മലഞ്ച പതികുട്ഠോ ച, സാപി തസ്സ വിപത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേ ച അത്ഥതോ അസ്സദ്ധിയാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> ‘‘പഞ്ചഹി , ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകചണ്ഡാലോ ച ഹോതി ഉപാസകമലഞ്ച ഉപാസകപതികുട്ഠോ ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? അസ്സദ്ധോ ഹോതി, ദുസ്സീലോ ഹോതി, കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, മങ്ഗലം പച്ചേതി നോ കമ്മം, ഇതോ ച ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതി, തത്ഥ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ’’തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

കാ സമ്പത്തീതി. യാ ചസ്സ സീലസമ്പദാ ച ആജീവസമ്പദാ ച, സാ സമ്പത്തി. യേ ചസ്സ രതനഭാവാദികരാ സദ്ധാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ. യഥാഹ -

> ‘‘പഞ്ചഹി , ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകരതനഞ്ച ഹോതി ഉപാസകപദുമഞ്ച ഉപാസകപുണ്ഡരീകഞ്ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? സദ്ധോ ഹോതി, സീലവാ ഹോതി, ന കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, കമ്മം പച്ചേതി നോ മങ്ഗലം, ന ഇതോ

ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം ഗവേസതി, ഇധ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ''തി (അം· നി· ൧.൫൭൧).

അജ്ജതഗ്ഗേതി ഏത്ഥ അയം **അഗ്ഗ**സദ്ദോ ആദികോടികോട്ഠാസസേട്ഠേസു ദിസ്സതി. ''അജ്ജതഗ്ഗേ സമ്മ, ദോവാരിക, ആവരാമി ദ്വാരം നിഗണ്ഠാനം നിഗണ്ഠീന''ന്തിആദീസു (മ· നി· ൨.൭൦) ഹി ആദിമ്ഹി ദിസ്സതി. ''തേനേവ അങ്ഗുലഗ്ഗേന തം അങ്ഗുലഗ്ഗം പരാമസേയ്യ (കഥാ· ൪൪൧). ഉച്ഛഗ്ഗം വേളഗ്ഗ''ന്തിആദീസു കോടിയം. ''അമ്ബിലഗ്ഗം വാ മധുരഗ്ഗം വാ തിത്തകഗ്ഗം വാ (സം· നി· ൫.൩൭൪), അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വിഹാരഗ്ഗേന വാ പരിവേണഗ്ഗേന വാ ഭാജേതു''ന്തിആദീസു (ചൂളവ· ൩൧൮) കോട്ഠാസേ. ''യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ''തിആദീസു (അം· നി· ൪.൩൪) സേട്ഠേ. ഇധ പനായം ആദിമ്ഹി ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ അജ്ജതഗ്ഗേതി അജ്ജതം ആദിം കത്വാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അജ്ജത**ന്തി അജ്ജഭാവം. അജ്ജദഗ്ഗേതി വാ പാഠോ, ദകാരോ പദസന്ധികരോ, അജ്ജ അഗ്ഗം കത്വാതി അത്ഥോ.

പാണുപേതന്തി പാണേഹി ഉപേതം, യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേതം, അനഞ്ഞസത്ഥുകം തീഹി സരണഗമനേഹി സരണം ഗതം ഉപാസകം കപ്പിയകാരകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതു ജാനാതു. അഹഞ്ഹി സചേപി മേ തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദേയ്യ, നേവ ബുദ്ധം ''ന ബുദ്ധോ''തി വാ ധമ്മം ''ന ധമ്മോ''തി വാ സങ്ഘം ''ന സങ്ഘോ''തി വാ വദേയ്യന്തി ഏവം അത്തസന്നിയ്യാതനേന സരണം ഗന്ത്വാ ചതൂഹി ച പച്ചയേഹി പവാരേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമീതി.

൫൭. സത്തമേ **ജാണുസ്സോണീ**തി ജാണുസ്സോണിഠാനന്തരം കിര നാമേകം ഠാനന്തരം, തം യേന കുലേന ലദ്ധം, തം ജാണുസ്സോണികുലന്തി വുച്ചതി. അയം തസ്മിം കുലേ ജാതത്താ രഞ്ഞോ സന്തികേ ച ലദ്ധജാണുസ്സോണിസക്കാരത്താ ജാണുസ്സോണീതി വുച്ചതി. **തേനുപസങ്കമീ**തി ''സമണോ കിര ഗോതമോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ ബഹുസ്സുതോ''തി സുത്വാ ''സചേ സോ ലിങ്ഗവിഭത്തികാരകാദിഭേദം ജാനിസ്സതി, അമ്ഹേഹി ഞാതമേവ ജാനിസ്സതി, അഞ്ഞാതം കിം ജാനിസ്സതി. ഞാതമേവ കഥേസ്സതി, അഞ്ഞാതം കിം കഥേസ്സതീ''തി ചിന്തേത്വാ മാനദ്ധജം പഗ്ഗയ്ഹ സിങ്ഗം ഉക്ഖിപിത്വാ മഹാപരിവാരേഹി പരിവുതോ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. **കതത്താ ച, ബ്രാഹ്മണ, അകതത്താ ചാ**തി സത്ഥാ തസ്സ വചനം സുത്വാ ''അയം ബ്രാഹ്മണോ ഇധ ആഗച്ഛന്തോ ന ജാനിതുകാമോ അത്ഥഗവേസീ ഹുത്വാ ആഗതോ, മാനം പന പഗ്ഗയ്ഹ സിങ്ഗം ഉക്ഖിപിത്വാ ആഗതോ. കിം നു ഖ്വസ്സ യഥാ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥം ജാനാതി, ഏവം കഥിതേ വഡ്ഢി ഭവിസ്സതി, ഉദാഹു യഥാ ന ജാനാതീ''തി ചിന്തേത്വാ ''യഥാ ന ജാനാതി, ഏവം കഥിതേ വഡ്ഢി ഭവിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ''കതത്താ ച, ബ്രാഹ്മണ, അകതത്താ ചാ''തി ആഹ.

ബ്രാഹ്മണോ തം സുത്വാ ''സമണോ ഗോതമോ കതത്താപി അകതത്താപി നിരയേ നിബ്ബത്തിം വദതി, ഇദം ഉഭയകാരണേനാപി ഏകട്ഠാനേ നിബ്ബത്തിയാ കഥിതത്താ ദുജ്ജാനം മഹന്ധകാരം, നത്ഥി മയ്ഹം ഏത്ഥ പതിട്ഠാ. സചേ പനാഹം ഏത്തകേനേവ തുണ്ഹീ ഭവേയ്യം, ബ്രാഹ്മണാനം മജ്ഝേ

കഥനകാലേപി മം ഏവം വദേയ്യും - ‘ത്വം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികം മാനം പഗ്ഗയ്ഹ സിങ്ഗം ഉക്ഖിപിത്വാ ഗതോസി, ഏകവചനേനേവ തുണ്ഹീ ഹുത്വാ കിഞ്ചി വത്തും നാസക്ഖി, ഇമസ്മിം ഠാനേ കസ്മാ കഥേസീ’തി. തസ്മാ പരാജിതോപി അപരാജിതസദിസോ ഹുത്വാ പുന സഗ്ഗഗമനപഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ **കോ നു ഖോ, ഭോ ഗോതമാ**തി ഇമം ദുതിയപഞ്ഹം ആരഭി.

ഏവമ്പി തസ്സ അഹോസി - “ഉപരിപഞ്ഹേന ഹേട്ഠാപഞ്ഹം ജാനിസ്സാമി, ഹേട്ഠാപഞ്ഹേന ഉപരിപഞ്ഹ”ന്തി. തസ്മാപി ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛി. സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ചിന്തേത്വാ യഥാ ന ജാനാതി, ഏവമേവ കഥേന്തോ പുനപി “കതത്താ ച, ബ്രാഹ്മണ, അകതത്താ ചാ”തി ആഹ. ബ്രാഹ്മണോ തസ്മിമ്പി പതിട്ഠാതും അസക്കോന്തോ “അലം, ഭോ, ന ഈദിസസ്സ പുരിസസ്സ സന്തികം ആഗതേന അജാനിത്വാ ഗന്തും വട്ടതി, സകവാദം പഹായ സമണം ഗോതമം അനുവത്തിത്വാ മയ്ഹം അത്ഥം ഗവേസിസ്സാമി, പരലോകമഗ്ഗം സോധേസ്സാമീ”തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ സത്ഥാരം ആയാചന്തോ **ന ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ. അഥസ്സ നിഹതമാനതം ഞത്വാ സത്ഥാ ഉപരി ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **തേന ഹി, ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേന ഹീ**തി കാരണനിദ്ദേസോ. യസ്മാ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ അത്ഥം അജാനന്തോ വിത്ഥാരദേസനം യാചസി, തസ്മാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൮-൯. അട്ഠമേ **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം. **ആനന്ദോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. **ഏകംസേനാ**തി ഏകന്തേന. **അനുവിച്ചാ**തി അനുപവിസിത്വാ. **വിഞ്ഞൂ**തി പണ്ഡിതാ. **ഗരഹന്തീ**തി നിന്ദന്തി, അവണ്ണം ഭാസന്തി. സേസമേത്ഥ നവമേ ച സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൧൦. ദസമേ **ദുന്നിക്ഖിത്തഞ്ച പദബ്യഞ്ജന**ന്തി ഉപ്പടിപാടിയാ ഗഹിതപാളിപദമേവ ഹി അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനത്താ ബ്യഞ്ജനന്തി വുച്ചതി. ഉഭയമേതം പാളിയാവ നാമം. **അത്ഥോ ച ദുന്നീതോ**തി പരിവത്തേത്വാ ഉപ്പടിപാടിയാ ഗഹിതാ അട്ഠകഥാ. **ദുന്നിക്ഖിത്തസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പദബ്യഞ്ജനസ്സ അത്ഥോപി ദുന്നയോ ഹോതീ**തി പരിവത്തേത്വാ ഉപ്പടിപാടിയാ ഗഹിതായ പാളിയാ അട്ഠകഥാ നാമ ദുന്നയാ ദുന്നീഹാരാ ദുക്കഥാ നാമ ഹോതി. ഏകാദസമേ വുത്തപടിപക്ഖനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി.

അധികരണവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൯. ബാലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൨. തതിയസ്സ പഠമേ **അച്ചയം അച്ചയതോ ന പസ്സതീ**തി "അപരജ്ഝിത്വാ അപരദ്ധം മയാ"തി അത്തനോ അപരാധം ന പസ്സതി, അപരദ്ധം മയാതി വത്വാ ദണ്ഡകമ്മം ആഹരിത്വാ ന ഖമാപേതീതി അത്ഥോ. **അച്ചയം ദേസേന്തസ്സാ**തി ഏവം വത്വാ ദണ്ഡകമ്മം ആഹരിത്വാ ഖമാപേന്തസ്സ. **യഥാധമ്മം നപ്പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി "പുന ഏവം ന കരിസ്സാമി, ഖമഥ മേ"തി വുച്ചമാനോ അച്ചയം ഇമം യഥാധമ്മം യഥാസഭാവം ന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. "ഇതോ പട്ഠായ പുന ഏവരൂപം മാ അകാസി, ഖമാമി തുയ്ഹ"ന്തി ന വദതി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തപടിപക്ഖനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൨൩. ദുതിയേ **അബ്ഭാചിക്ഖന്തീ**തി അഭിഭവിത്വാ ആചിക്ഖന്തി, അഭൂതേന വദന്തി. **ദോസന്തരോ**തി അന്തരേ പതിതദോസോ. ഏവരൂപോ ഹി "നത്ഥി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ"തിആദീനി വദന്തോ സുനക്ഖത്തോ വിയ തഥാഗതം അബ്ഭാചിക്ഖതി. **സദ്ധോ വാ ദുഗ്ഗഹിതേനാ**തി യോ ഹി ഞാണവിരഹിതായ സദ്ധായ അതിസദ്ധോ ഹോതി മുദ്ധപ്പസന്നോ, സോപി "ബുദ്ധോ നാമ സബ്ബലോകുത്തരോ, സബ്ബേ തസ്സ കേസാദയോ ബാത്തിംസ കോട്ഠാസാ ലോകുത്തരായേവാ"തിആദിനാ നയേന ദുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹിത്വാ തഥാഗതം അബ്ഭാചിക്ഖതി. തതിയം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൨൫. ചതുത്ഥേ **നേയ്യത്ഥം സുത്തന്ത**ന്തി യസ്സ അത്ഥോ നേതബ്ബോ, തം നേതബ്ബത്ഥം സുത്തന്തം. **നീതത്ഥോ സുത്തന്തോതി ദീപേതീ**തി കഥിതത്ഥോ അയം സുത്തന്തോതി വദതി. തത്ഥ "ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ, തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ, ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ"തി ഏവരൂപോ സുത്തന്തോ നേയ്യത്ഥോ നാമ. ഏത്ഥ ഹി കിഞ്ചാപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന "ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ"തിആദി വുത്തം, പരമത്ഥതോ പന പുഗ്ഗലോ നാമ നത്ഥീതി ഏവമസ്സ അത്ഥോ നേതബ്ബോവ ഹോതി. അയം പന അത്തനോ ബാലതായ നീതത്ഥോ അയം സുത്തന്തോതി ദീപേതി. പരമത്ഥതോ ഹി പുഗ്ഗലേ അസതി ന തഥാഗതോ "ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ"തിആദീനി വദേയ്യ. യസ്മാ പന തേന വുത്തം, തസ്മാ പരമത്ഥതോ അത്ഥി പുഗ്ഗലോതി ഗണ്ഹന്തോ തം നേയ്യത്ഥം സുത്തന്തം നീതത്ഥോ സുത്തന്തോതി ദീപേതി. **നീതത്ഥ**ന്തി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഏവം കഥിതത്ഥം. ഏത്ഥ ഹി അനിച്ചമേവ ദുക്ഖമേവ അനത്തായേവാതി അത്ഥോ. അയം പന അത്തനോ ബാലതായ "നേയ്യത്ഥോ അയം സുത്തന്തോ, അത്ഥമസ്സ ആഹരിസ്സാമീ"തി "നിച്ചം നാമ അത്ഥി, സുഖം നാമ അത്ഥി, അത്താ നാമ അത്ഥീ"തി ഗണ്ഹന്തോ നീതത്ഥം സുത്തന്തം നേയ്യത്ഥോ സുത്തന്തോതി ദീപേതി നാമ. പഞ്ചമം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൨൭. ഛട്ഠേ **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തസ്സാ**തി പാപകമ്മസ്സ. പാപം ഹി പടിച്ഛാദേത്വാ കരോന്തി. നോ ചേപി പടിച്ഛാദേത്വാ കരോന്തി, പാപകമ്മം പടിച്ഛന്നമേവാതി വുച്ചതി. **നിരയോ**തി സഹോകാസകാ ഖന്ധാ. തിരച്ഛാനയോനിയം ഖന്ധാവ ലബ്ഭന്തി. സത്തമട്ഠമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൩൦. നവമേ **പടിഗ്ഗാഹാ**തി പടിഗ്ഗാഹകാ, ദുസ്സീലം പുഗ്ഗലം ദ്വേ ഠാനാനി പടിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ.

൩൯. ദസമേ **അത്ഥവസേ**തി കാരണാനി. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി അരഞ്ഞാനി ച വനപത്ഥാനി ച. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അഭിധമ്മേ നിപ്പരിയായേന ''നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ, സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ''ന്തി (വിഭം ൫൨൯) വുത്തം, തഥാപി യം തം ''പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ''ന്തി (പാരാം ൬൫൪) ആരഞ്ഞകങ്ഗനിപ്ഫാദകം സേനാസനം വുത്തം, തദേവ അധിപ്പേതന്തി വേദിതബ്ബം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസീയതി ന വപീയതി. **പന്താനീ**തി പരിയന്താനി അതിദൂരാനി, **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാര**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരം ഫാസുവിഹാരം. **പച്ഛിമഞ്ച ജനതം അനുകമ്പമാനോ**തി പച്ഛിമേ മമ സാവകേ അനുകമ്പന്തോ.

൩൦. ഏകാദസമേ **വിജ്ജാഭാഗിയാ**തി വിജ്ജാകോട്ഠാസികാ. **സമഥോ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാ. **വിപസ്സനാ**തി സങ്ഖാരപരിഗ്ഗാഹകഞാണം. **കമത്ഥമനുഭോതീ**തി കതമം അത്ഥം ആരാധേതി സമ്പാദേതി പരിപൂരേതി. **ചിത്തം ഭാവീയതീ**തി മഗ്ഗചിത്തം ഭാവീയതി ബ്രൂഹീയതി വഡ്ഢീയതി. **യോ രാഗോ, സോ പഹീയതീ**തി യോ രജ്ജനകവസേന രാഗോ, സോ പഹീയതി. രാഗോ ഹി മഗ്ഗചിത്തസ്സ പച്ചനീകോ, മഗ്ഗചിത്തം രാഗസ്സ ച. രാഗക്ഖണേ മഗ്ഗചിത്തം നത്ഥി, മഗ്ഗചിത്തക്ഖണേ രാഗോ നത്ഥി. യദാ പന രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ മഗ്ഗചിത്തസ്സ ഉപ്പത്തിം നിവാരേതി, പദം പച്ഛിന്ദതി. യദാ പന മഗ്ഗചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ രാഗം സമൂലകം ഉബ്ബട്ടേത്വാ സമുഗ്ഘാതേന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതി. തേന വുത്തം - ''രാഗോ പഹീയതീ''തി.

വിപസ്സനാ, ഭിക്ഖവേ, ഭാവിതാതി വിപസ്സനാഞാണം ബ്രൂഹിതം വഡ്ഢിതം. **പഞ്ഞാ ഭാവീയതീ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാ ഭാവീയതി ബ്രൂഹീയതി വഡ്ഢീയതി. **യാ അവിജ്ജാ, സാ പഹീയതീ**തി അട്ഠസു ഠാനേസു വട്ടമൂലികാ മഹാഅവിജ്ജാ പഹീയതി. അവിജ്ജാ ഹി മഗ്ഗപഞ്ഞായ പച്ചനീകാ, മഗ്ഗപഞ്ഞാ അവിജ്ജായ. അവിജ്ജാക്ഖണേ മഗ്ഗപഞ്ഞാ നത്ഥി , മഗ്ഗപഞ്ഞാക്ഖണേ അവിജ്ജാ നത്ഥി. യദാ പന അവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഉപ്പത്തിം നിവാരേതി, പദം പച്ഛിന്ദതി. യദാ മഗ്ഗപഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ അവിജ്ജം സമൂലികം ഉബ്ബട്ടേത്വാ സമുഗ്ഘാതയമാനാവ ഉപ്പജ്ജതി. തേന വുത്തം - ''അവിജ്ജാ പഹീയതീ''തി. ഇതി മഗ്ഗചിത്തം മഗ്ഗപഞ്ഞാതി ദ്വേപി സഹജാതധമ്മാവ കഥിതാ.

രാഗുപക്കിലിട്ഠം വാ, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തം ന വിമുച്ചതീതി രാഗേന ഉപക്കിലിട്ഠത്താ മഗ്ഗചിത്തം ന വിമുച്ചതീതി ദസ്സേതി. **അവിജ്ജുപക്കിലിട്ഠാ വാ പഞ്ഞാ ന ഭാവീയതീ**തി അവിജ്ജായ ഉപക്കിലിട്ഠത്താ മഗ്ഗപഞ്ഞാ ന ഭാവീയതീതി ദസ്സേതി. **ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ. **രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തീ**തി രാഗസ്സ ഖയവിരാഗേന ചേതോവിമുത്തി നാമ ഹോതി. ഫലസമാധിസ്സേതം നാമം. **അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീ**തി അവിജ്ജായ ഖയവിരാഗേന പഞ്ഞാവിമുത്തി നാമ ഹോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ നാനാക്ഖണികാ സമാധിവിപസ്സനാ കഥിതാതി.

ബാലവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. സമചിത്തവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൩. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **അസപ്പുരിസഭൂമീ**തി അസപ്പുരിസാനം പതിട്ഠാനട്ഠാനം. **സപ്പുരിസഭൂമിയ**മ്പി ഏസേവ നയോ. **അകതഞ്ഞൂ**തി കതം ന ജാനാതി. **അകതവേദീ**തി കതം പാകടം കത്വാ ന ജാനാതി. **ഉപഞ്ഞാത**ന്തി വണ്ണിതം ഥോമിതം പസത്ഥം. **യദിദ**ന്തി യാ അയം. **അകതഞ്ഞുതാ അകതവേദിതാ**തി പരേന കതസ്സ ഉപകാരസ്സ അജാനനഞ്ചേവ പാകടം കത്വാ അജാനനഞ്ച. **കേവലാ**തി സകലാ. സുക്കപക്ഖേപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൪. ദുതിയേ **മാതു ച പിതു ചാ**തി ജനകമാതു ച ജനകപിതു ച. **ഏകേന, ഭിക്ഖവേ, അംസേന മാതരം പരിഹരേയ്യാ**തി ഏകസ്മിം അംസകൂടേ ഠപേത്വാ മാതരം പടിജഗ്ഗേയ്യ. **ഏകേന അംസേന പിതരം പരിഹരേയ്യാ**തി ഏകസ്മിം അംസകൂടേ ഠപേത്വാ പിതരം പടിജഗ്ഗേയ്യ. **വസ്സസതായുകോ വസ്സസതജീവീ**തി വസ്സസതായുകകാലേ ജാതോ സകലം വസ്സസതം ജീവന്തോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ പുത്തോ നാമ "മാതാപിതൂനം പടികരിസ്സാമീ"തി ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ദക്ഖിണേ അംസകൂടേ മാതരം, വാമേ പിതരം ഠപേത്വാ വസ്സസതായുകോ സകലമ്പി വസ്സസതം ജീവമാനോ പരിഹരേയ്യ. **സോ ച നേസം ഉച്ഛാദനപരിമദ്ദനന്ഹാപനസമ്ബാഹനേനാ**തി സോ ച പുത്തോ നേസം മാതാപിതൂനം അംസകൂടേസു ഠിതാനംയേവ ദുഗ്ഗന്ധപടിവിനോദനത്ഥം സുഗന്ധകരണേന ഉച്ഛാദനേന, പരിസ്സമവിനോദനത്ഥം ഹത്ഥപരിമദ്ദനേന, സീതുണ്ഹകാലേ ച ഉണ്ഹോദകസീതോദകന്ഹാപനേന, ഹത്ഥപാദാദീനം ആകഡ്ഢനപരികഡ്ഢനസങ്ഖാതേന സമ്ബാഹനേന ഉപട്ഠാനം കരേയ്യ. **തേ ച തത്ഥേവാ**തി തേ ച മാതാപിതരോ തത്ഥേവ തസ്സ അംസകൂടേസു നിസിന്നാവ മുത്തകരീസം ചജേയ്യും. **നത്വേവ , ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഏവമ്പി നത്വേവ മാതാപിതൂനം കതം വാ ഹോതി പടികതം വാ.

ഇസ്സരാധിപച്ചേ രജ്ജേതി ചക്കവത്തിരജ്ജം സന്ധായേവമാഹ. **ആപാദകാ**തി വഡ്ഢകാ അനുപാലകാ. പുത്താ ഹി മാതാപിതൂഹി വഡ്ഢിതാ ചേവ അനുപാലിതാ ച. **പോസകാ**തി ഹത്ഥപാദേ വഡ്ഢേത്വാ ഹദയലോഹിതം പായേത്വാ പോസകാ. പുത്താ ഹി മാതാപിതൂഹി പുട്ഠാ ഭതാ അന്നപാനാദീഹി പടിജഗ്ഗിതാ. **ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ**തി സചേ ഹി മാതാപിതരോ ജാതദിവസേയേവ പുത്തം പാദേ ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വാ നദിയം വാ പപാതേ വാ ഖിപേയ്യും, ഇമസ്മിം ലോകേ ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം ന പസ്സേയ്യ. ഏവം അകത്വാ ആപാദിതത്താ പോസിതത്താ ഏസ ഇമസ്മിം ലോകേ ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം മാതാപിതരോ നിസ്സായ പസ്സതീതി ത്യാസ്സ ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ നാമ ഹോന്തി. **സമാദപേതീ**തി ഗണ്ഹാപേതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ സദ്ധാസീലചാഗപഞ്ഞാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ. ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസദിസോവ ഭിക്ഖു തേസു പതിട്ഠാപേതി നാമാതി വേദിതബ്ബോ.

൩൫. തതിയേ **തേനുപസങ്കമീ**തി സോ ഹി ബ്രാഹ്മണോ "സമണോ കിര ഗോതമോ കഥിതം വിസ്സജ്ജേതി, പുച്ഛായസ്സ വിരജ്ഝനം നാമ നത്ഥി. അഹമസ്സ വിരജ്ഝനപഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരിസ്സാമീ"തി പണീതഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഗബ്ഭദ്വാരം പിദഹിത്വാ നിസിന്നോ ചിന്തേതും ആരഭി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി

- "ഇമസ്മിം ഠാനേ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദോ വത്തതി, ചിത്തം ന ഏകഗ്ഗം ഹോതി, ഭൂമിഘരം കാരേസ്സാമീ"തി ഭൂമിഘരം കാരേത്വാ തത്ഥ പവിസിത്വാ - "ഏവം പുട്ഠോ ഏവം കഥേസ്സതി, ഏവം പുട്ഠോ ഏവം കഥേസ്സതീ"തി ഏകം ഗണ്ഹിത്വാ ഏകം വിസ്സജ്ജേന്തോ സകലദിവസം കിഞ്ചി പസ്സിതും നാസക്ഖി. തസ്സ ഇമിനാവ നീഹാരേന ചത്താരോ മാസാ വീതിവത്താ. സോ ചതുന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഉഭതോകോടികം പഞ്ഹം നാമ അദ്ദസ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അഹം സമണം ഗോതമം ഉപസങ്കമിത്വാ 'കിംവാദീ ഭവ'ന്തി പുച്ഛിസ്സാമി. സചേ 'കിരിയവാദിമ്ഹീ'തി വക്ഖതി, 'സബ്ബാകുസലാനം നാമ തുമ്ഹേ കിരിയം വദേഥാ'തി നം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമി. സചേ 'അകിരിയവാദിമ്ഹീ'തി വക്ഖതി, 'കുസലധമ്മാനം നാമ തുമ്ഹേ അകിരിയം വദേഥാ'തി നം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമി. ഇദഞ്ഹി ഉഭതോകോടികം പഞ്ഹം പുട്ഠോ നേവ ഉഗ്ഗിലിതും സക്ഖിസ്സതി ന നിഗ്ഗിലിതും. ഏവം മമ ജയോ ഭവിസ്സതി, സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരാജയോ"തി ഉട്ഠായ അപ്ഫോടേത്വാ ഭൂമിഘരാ നിക്ഖമ്മ "ഏവരൂപം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തേന ന ഏകകേന ഗന്തും വട്ടതീ"തി നഗരേ ഘോസനം കാരേത്വാ സകലനാഗരേഹി പരിവുതോ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. **കിംവാദീ**തി കിംലദ്ധികോ. **കിമക്ഖായീ**തി കിം നാമ സാവകാനം പടിപദം അക്ഖായീതി പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ ചതൂഹി മാസേഹി പഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരിത്വാ "ദിട്ഠോ മേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരാജയപഞ്ഹോ"തി മാനം പഗ്ഗയ്ഹ ആഗതഭാവം ഞത്വാ ഏകപദേനേവ തം പഞ്ഹം ഭിന്ദന്തോ **കിരിയവാദീ ചാഹം, ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. അഥ ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ മാനം അപനേത്വാ ഭഗവന്തം ആയാചന്തോ **യഥാകഥം പനാ**തിആദിമാഹ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൩൬. ചതുത്ഥേ **ദക്ഖിണേയ്യാ**തി ദക്ഖിണാ വുച്ചതി ദാനം, തസ്സ പടിഗ്ഗഹണയുത്താ കതി പുഗ്ഗലാതി പുച്ഛതി. **സേഖോ**തി ഇമിനാ സത്ത സേക്ഖേ ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ച സീലവന്തപുഥുജ്ജനോപി സോതാപന്നേനേവ സങ്ഗഹിതോ. **ആഹുനേയ്യാ യജമാനാനം ഹോന്തീ**തി ദാനം ദദന്താനം ആഹുനസ്സ അരഹാ ദാനപടിഗ്ഗാഹകാ നാമ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **ഖേത്ത**ന്തി വത്ഥു പതിട്ഠാ, പുഞ്ഞസ്സ വിരുഹനട്ഠാനന്തി അത്ഥോ.

൩൭. പഞ്ചമേ **പുബ്ബാരാമേ**തി സാവത്ഥിതോ പുരത്ഥിമദിസാഭാഗേ ആരാമേ. **മിഗാരമാതുപാസാദേ**തി വിസാഖായ ഉപാസികായ പാസാദേ. സാ ഹി മിഗാരസേട്ഠിനാ മാതുട്ഠാനേ ഠപിതത്താപി, സബ്ബജേട്ഠകസ്സ പുത്തസ്സ അയ്യകസേട്ഠിനോവ സമാനനാമകത്താപി മിഗാരമാതാതി വുച്ചതി. തായ കാരിതോ സഹസ്സഗബ്ഭോ പാസാദോ മിഗാരമാതുപാസാദോ നാമ. ഥേരോ തസ്മിം വിഹരതി. **തത്ര ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ**തി തസ്മിം പാസാദേ വിഹരന്തോ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോ.

ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി കസ്മിം കാലേ ആമന്തേസി? കാനിചി ഹി സുത്താനി പുരേഭത്തേ ഭാസിതാനി അത്ഥി, കാനിചി പച്ഛാഭത്തേ, കാനിചി പുരിമയാമേ, കാനിചി മജ്ഝിമയാമേ, കാനിചി പച്ഛിമയാമേ. ഇദം പന സമചിത്തപടിപദാസുത്തം പച്ഛാഭത്തേ ഭാസിതം. തസ്മാ സായന്ഹസമയേ ആമന്തേസി.

ന കേവലം ചേതം ഥേരേനേവ ഭാസിതം, തഥാഗതേനാപി ഭാസിതം. കത്ഥ നിസീദിത്വാതി? വിസാഖായ രതനപാസാദേ നിസീദിത്വാ. തഥാഗതോ ഹി

പഠമബോധിയം വീസതി വസ്സാനി അനിബദ്ധവാസോ ഹുത്വാ യത്ഥ യത്ഥ ഫാസുകം ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ വസി. പഠമം അന്തോവസ്സഞ്ഹി ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ അട്ഠാരസ മഹാബ്രഹ്മകോടിയോ അമതപാനം പായേത്വാ ബാരാണസിം ഉപനിസ്സായ ഇസിപതനേ വസി. ദുതിയം അന്തോവസ്സം രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വേളുവനേ, തതിയചതുത്ഥാനിപി തത്ഥേവ, പഞ്ചമം അന്തോവസ്സം വേസാലിം ഉപനിസ്സായ മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായം, ഛട്ഠം അന്തോവസ്സം മകുലപബ്ബതേ, സത്തമം താവതിംസഭവനേ, അട്ഠമം ഭഗ്ഗേ സുസുമാരഗിരം നിസ്സായ ഭേസകളാവനേ, നവമം കോസമ്ബിയം, ദസമം പാലിലേയ്യകേ വനസണ്ഡേ, ഏകാദസമം നാലായം ബ്രാഹ്മണഗാമേ, ദ്വാദസമം വേരഞ്ജായം, തേരസമം ചാലിയപബ്ബതേ, ചുദ്ദസമം ജേതവനേ, പഞ്ചദസമം കപിലവത്ഥുസ്മിം, സോളസമം ആളവകം ദമേത്വാ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനി അമതപാനം പായേത്വാ ആളവിയം, സത്തരസമം രാജഗഹേയേവ, അട്ഠാരസമം ചാലിയപബ്ബതേയേവ, തഥാ ഏകൂനവീസതിമം, വീസതിമം പന അന്തോവസ്സം രാജഗഹംയേവ ഉപനിസ്സായ വസി. ഏവം വീസതി വസ്സാനി അനിബദ്ധവാസോ ഹുത്വാ യത്ഥ യത്ഥ ഫാസുകം ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥേവ വസി.

തതോ പട്ഠായ പന ദ്വേ സേനാസനാനി ധുവപരിഭോഗാനി അകാസി. കതരാനി ദ്വേ? ജേതവനഞ്ച പുബ്ബാരാമഞ്ച. കസ്മാ? ദ്വിന്നം കുലാനം ഗുണമഹന്തതായ. അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ഹി വിസാഖായ ച ഗുണം സന്ധായ ഗുണം പടിച്ച സത്ഥാ താനി സേനാസനാനി ധുവപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജി. ഉതുവസ്സം ചാരികം ചരിത്വാപി ഹി അന്തോവസ്സേ ദ്വീസുയേവ സേനാസനേസു വസതി. ഏവം വസന്തോ പന ജേതവനേ രത്തിം വസിത്വാ പുനദിവസേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ദക്ഖിണദ്വാരേന സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ പാചീനദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ പുബ്ബാരാമേ ദിവാവിഹാരം കരോതി. പുബ്ബാരാമേ രത്തിം വസിത്വാ പുനദിവസേ പാചീനദ്വാരേന സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ജേതവനേ ദിവാവിഹാരം കരോതി. തസ്മിം പന ദിവസേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ജേതവനേയേവ വസി. യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തസ്സ ചസ്സ പഞ്ചവിധകിച്ചം അവിജഹിതമേവ ഹോതി. തം ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതമേവ. തേസു കിച്ചേസു പച്ഛിമയാമകിച്ചകാലേ ഭഗവാ ലോകം ഓലോകേന്തോ സാവത്ഥിവാസീനഞ്ച സമന്താ ച സാവത്ഥിയാ ഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനപരമേ ഠാനേ അപരിമാണാനം സത്താനം അഭിസമയഭാവം അദ്ദസ.

തതോ ‘‘കസ്മിം നു ഖോ കാലേ അഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ’’തി ഓലോകേന്തോ ‘‘സായന്ഹസമയേ’’തി ദിസ്വാ ‘‘മയി നു ഖോ കഥേന്തേ അഭിസമയോ ഭവിസ്സതി, സാവകേ കഥേന്തേ ഭവിസ്സതീ’’തി ‘‘സാരിപുത്തത്ഥേരേ കഥേന്തേ ഭവിസ്സതീ’’തി അദ്ദസ. തതോ ‘‘കത്ഥ നിസീദിത്വാ കഥേന്തേ ഭവിസ്സതീ’’തി ഓലോകേന്തോ ‘‘വിസാഖായ രതനപാസാദേ നിസീദിത്വാ’’തി ദിസ്വാ ‘‘ബുദ്ധാനം നാമ തയോ സാവകസന്നിപാതാ ഹോന്തി, അഗ്ഗസാവകാനം ഏകോ. തേസു അജ്ജ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സാവകസന്നിപാതോ ഭവിസ്സതീ’’തി അദ്ദസ. ദിസ്വാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ നിവത്ഥനിവാസനോ സുഗതചീവരം പാരുപിത്വാ സേലമയപത്തം ആദായ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരം പവിസിത്വാ പിണ്ഡായ ചരന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സുലഭപിണ്ഡപാതം കത്വാ വാതപ്പഹതാ വിയ നാവാ പടിനിവത്തിത്വാ

ദക്ഖിണദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ബഹിദ്വാരേ അട്ഠാസി. തതോ അസീതി മഹാസാവകാ ഭിക്ഖുനിപരിസാ ഉപാസകപരിസാ ഉപാസികാപരിസാതി ചതസ്സോ പരിസാ സത്ഥാരം പരിവാരയിംസു.

സത്ഥാ സാരിപുത്തത്ഥേരം ആമന്തേസി - ''സാരിപുത്ത, തയാ പുബ്ബാരാമം ഗന്തും വട്ടതി, തവ ച പരിസം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛാഹീ''തി. ''സാധു, ഭന്തേ''തി ഥേരോ അത്തനോ പരിവാരേഹി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി പരിവുതോ പുബ്ബാരാമം അഗമാസി. ഏതേനേവ നിയാമേന അസീതി മഹാസാവകേ പുബ്ബാരാമമേവ പേസേത്വാ സയം ഏകേന ആനന്ദത്ഥേരേനേവ സദ്ധിം ജേതവനം അഗമാസി. ആനന്ദത്ഥേരോപി വിഹാരേ സത്ഥു വത്തം കത്വാ വന്ദിത്വാ ''പുബ്ബാരാമം ഗച്ഛാമി, ഭന്തേ''തി ആഹ. ഏവം കരോഹി ആനന്ദാതി. സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ തത്ഥേവ അഗമാസി. സത്ഥാ ഏകകോവ ജേതവനേ ഓഹീനോ.

തം ദിവസഞ്ഹി ചതസ്സോ പരിസാ ഥേരസ്സേവ ധമ്മകഥം സോതുകാമാ അഹേസും. കോസലമഹാരാജാപി ബലകായേന പരിവുതോ പുബ്ബാരാമമേവ ഗതോ. തഥാ പഞ്ചസതഉപാസകപരിവാരോ അനാഥപിണ്ഡികോ. വിസാഖാ പന മഹാഉപാസികാ ദ്വീഹി ജങ്ഘസഹസ്സേഹി പരിവുതോ അഗമാസി. സത്തപണ്ണാസായ കുലസതസഹസ്സാനം വസനട്ഠാനേ സാവത്ഥിനഗരേ ഗേഹപാലകദാരകേ ഠപേത്വാ സേസജനോ ഗന്ധചുണ്ണമാലാദീനി ഗഹേത്വാ പുബ്ബാരാമമേവ അഗമാസി. ചതൂസു ദ്വാരഗാമേസു ഗാവുതഅഡ്ഢയോജനയോജനപരമട്ഠാനേ സബ്ബേയേവ മനുസ്സാ ഗന്ധചുണ്ണമാലാദിഹത്ഥാ പുബ്ബാരാമമേവ അഗമംസു. സകലവിഹാരോ മിസ്സകപുപ്ഫേഹി അഭികിണ്ണോ വിയ അഹോസി.

ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോപി ഖോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ വിഹാരപരിവേണേ അങ്ഗണട്ഠാനേ അട്ഠാസി. ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ ആസനം പഞ്ഞാപയിംസു. ഥേരോ തത്ഥ നിസീദിത്വാ ഉപട്ഠാകത്ഥേരേന വത്തേ കതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഓവാദം കത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദി. സോ പരിച്ഛിന്നകാലവസേന സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ അചിരവതിം ഗന്ത്വാ രജോജല്ലം പവാഹേത്വാ പടിപ്പസ്സദ്ധദരഥോ ഓതിണ്ണതിത്ഥേനേവ ഉത്തരിത്വാ നിവത്ഥനിവാസനോ സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ അട്ഠാസി. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി സമ്മുഖസമ്മുഖട്ഠാനേന ഓതരിത്വാ സരീരേ രജോജല്ലം പവാഹേത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ഥേരം പരിവാരയിംസു. അന്തോവിഹാരേപി ഥേരസ്സ ധമ്മാസനം പഞ്ഞാപയിംസു. ചതസ്സോപി പരിസാ അത്തനോ അത്തനോ ഓകാസം ഞത്വാ മഗ്ഗം ഠപേത്വാ നിസീദിംസു. സാരിപുത്തത്ഥേരോപി പഞ്ചഭിക്ഖുസതപരിവാരോ ധമ്മസഭം ആഗന്ത്വാ സീഹമത്ഥകപ്പതിട്ഠിതേ സമുസ്സിതസേതച്ഛത്തേ രതനപല്ലങ്കേ ചിത്തബീജനിം ഗഹേത്വാ പുരത്ഥാഭിമുഖോ നിസീദി. നിസീദിത്വാ പരിസം ഓലോകേത്വാ - ''മഹതീ വതായം പരിസാ, ഇമിസ്സാ ന അപ്പമത്തികാ പരിത്തകധമ്മദേസനാ അനുച്ഛവികാ, കതരധമ്മദേസനാ നു ഖോ അനുച്ഛവികാ ഭവിസ്സതീ''തി തീണി പിടകാനി ആവജ്ജമാനോ ഇമം സംയോജനപരിയായ ധമ്മദേസനം അദ്ദസ.

ഏവം ദേസനം സല്ലക്ഖേത്വാ തം ദേസേതുകാമോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി **ആവുസോ, ഭിക്ഖവേ**തി. ആവുസോതി ഹി അവത്വാ, ഭിക്ഖവേതി വചനം ബുദ്ധാലാപോ നാമ ഹോതി, അയം പനായസ്മാ ''ദസബലേന സമാനം

ആലപനം ന കരിസ്സാമീ”തി സത്ഥു ഗാരവവസേന സാവകാലാപം കരോന്തോ, “ആവുസോ ഭിക്ഖവേ”തി ആഹ. **ഏതദവോചാതി** ഏതം “അജ്ഝത്തസംയോജനഞ്ച, ആവുസോ, പുഗ്ഗലം ദേസേസ്സാമി ബഹിദ്ധാസംയോജനഞ്ചാ”തി ധമ്മദേസനാപദം അവോച.

തസ്മിം പന രതനപാസാദേ അധിവത്ഥോ ഏകോ സോതാപന്നോ ദേവപുത്തോ അത്ഥി, സോ ബുദ്ധേഹി വാ സാവകേഹി വാ ദേസനായ ആരദ്ധമത്തായയേവ ജാനാതി - “അയം ദേസനാ ഉത്താനികാ ഭവിസ്സതി, അയം ഗമ്ഭീരാ. അയം ഝാനനിസ്സിതാ ഭവിസ്സതി, അയം വിപസ്സനാനിസ്സിതാ. അയം മഗ്ഗനിസ്സിതാ അയം ഫലനിസ്സിതാ, അയം നിബ്ബാനനിസ്സിതാ”തി. സോ തസ്മിമ്പി ദിവസേ ഥേരേന ദേസനായ ആരദ്ധമത്തായ ഏവം അഞ്ഞാസി - “യേന നീഹാരേന മയ്ഹം അയ്യേന ധമ്മസേനാപതിനാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന ദേസനാ ആരദ്ധാ, അയം ദേസനാ വിപസ്സനാഗാള്ഹാ ഭവിസ്സതി, ഛഹി മുഖേഹി വിപസ്സനം കഥേസ്സതി. ദേസനാപരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തി, സോതാപന്നാദീനം പന ദേവമനുസ്സാനം പരിച്ഛേദോ ന ഭവിസ്സതി. ദേസനായ അനുച്ഛവികം കത്വാ മയ്ഹം അയ്യസ്സ സാധുകാരം ദസ്സാമീ”തി ദേവാനുഭാവേന മഹന്തം സദ്ദം കത്വാ - “സാധു സാധു അയ്യാ”തി ആഹ.

ദേവരാജേന സാധുകാരേ ദിന്നേ പരിവാരകപാസാദസഹസ്സേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ സബ്ബാവ സാധുകാരം അദംസു. താസം സാധുകാരസദ്ദേന സബ്ബാ പുബ്ബാരാമേ വസനദേവതാ, താസം സദ്ദേന ഗാവുതമത്തേ ദേവതാ, തതോ അഡ്ഢയോജനേ യോജനേതി ഏതേനുപായേന ഏകചക്കവാളേ, ദ്വീസു ചക്കവാളേസു, തീസു ചക്കവാളേസൂതി ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതാ സാധുകാരമദംസു. താസം സാധുകാരസദ്ദേന പഥവിട്ഠകനാഗാ ച ആകാസട്ഠകദേവതാ ച. തതോ അബ്ഭവലാഹകാ, ഉണ്ഹവലാഹകാ, സീതവലാഹകാ, വസ്സവലാഹകാ, ചാതുമഹാരാജികാ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ, താവതിംസാ ദേവതാ, സക്കോ ദേവരാജാ, യാമാ ദേവതാ, സുയാമോ ദേവരാജാ , തുസിതാ ദേവതാ, സന്തുസിതോ ദേവരാജാ, നിമ്മാനരതീ ദേവതാ, സുനിമ്മിതോ ദേവരാജാ, വസവത്തീ ദേവതാ, വസവത്തീ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ, ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ, മഹാബ്രഹ്മാനോ, പരിത്താഭാ, അപ്പമാണാഭാ, ആഭസ്സരാ, പരിത്തസുഭാ, അപ്പമാണസുഭാ, സുഭകിണ്ഹാ, വേഹപ്ഫലാ, അവിഹാ, അതപ്പാ, സുദസ്സാ, സുദസ്സീ, അകനിട്ഠാ ദേവതാതി അസഞ്ഞേ ച അരൂപാവചരസത്തേ ച ഠപേത്വാ സോതായതനപവത്തിട്ഠാനേ സബ്ബാ ദേവതാ സാധുകാരമദംസു.

തതോ ഖീണാസവമഹാബ്രഹ്മാനോ - “മഹാ വതായം സാധുകാരസദ്ദോ, പഥവിതലതോ പട്ഠായ യാവ അകനിട്ഠലോകം ആഗതോ, കിമത്ഥം നു ഖോ ഏസോ”തി ആവജ്ജേന്തോ “ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോ പുബ്ബാരാമേ വിസാഖായ രതനപാസാദേ നിസീദിത്വാ സംയോജനപരിയായധമ്മദേസനമാരഭി, അമ്ഹേഹിപി തത്ഥ കായസക്ഖീഹി ഭവിതും വട്ടതീ”തി ചിന്തേത്വാ തത്ഥ അഗമംസു. പുബ്ബാരാമോ ദേവതാഹി പരിപുണ്ണോ, സമന്താ പുബ്ബാരാമസ്സ ഗാവുതം അഡ്ഢയോജനം, യോജനന്തി സകലചക്കവാളം ഹേട്ഠാ പഥവിതലേന തിരിയം ചക്കവാളപരിയന്തേന പരിച്ഛിന്നം ദസഹി ചക്കവാളസഹസ്സേഹി സന്നിപതിതാഹി ദേവതാഹി നിരന്തരമഹോസി, ആരഗ്ഗനിതുദനമത്തേ ഠാനേ ഉപരിമകോടിയാ സട്ഠി ദേവതാ സുഖുമത്തഭാവേ മാപേത്വാ അട്ഠംസു.

അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ “മഹന്തം വതിദം ഹലാഹലം, കിം നു ഖോ ഏത”ന്തി ആവജ്ജേന്തോ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ഠിതാനം ദേവതാനം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിതഭാവം അദ്ദസ. അഥ യസ്മാ ബുദ്ധാനം അധിട്ഠാനകിച്ചം നത്ഥി, പരിസപരിമാണേനേവ പസ്സന്തി ചേവ സദ്ദഞ്ച സാവേന്തി. സാവകാനം പന അധിട്ഠാനം വട്ടതി. തസ്മാ ഥേരോ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ മഹഗ്ഗതചിത്തേന അധിട്ഠാസി - “ചക്കവാളപരിയന്താ പരിസാ സബ്ബാപി മം പസ്സതു, ധമ്മഞ്ച മേ ദേസേന്തസ്സ സദ്ദം സുണാതൂ”തി. അധിട്ഠിതകാലതോ പട്ഠായ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ ച ചക്കവാളമുഖവട്ടിയഞ്ച നിസീദിത്വാ “ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോ നാമ കീദിസോ ദീഘോ രസ്സോ സാമോ ഓദാതോ”തി വത്തബ്ബകാരണം നാഹോസി, സബ്ബേസമ്പി സബ്ബദിസാസു നിസിന്നാനം അഭിമുഖേയേവ പഞ്ഞായിത്ഥ, നഭമജ്ഝേ ഠിതചന്ദോ വിയ അഹോസി. ധമ്മം ദേസേന്തസ്സാപിസ്സ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ ച ചക്കവാളമുഖവട്ടിയഞ്ച നിസിന്നാ സബ്ബേ ഏകകംസേനേവ സദ്ദം സുണിംസു.

ഏവം അധിട്ഠഹിത്വാ ഥേരോ **അജ്ഝത്തസംയോജനഞ്ച, ആവുസോതി** ഇമം ധമ്മദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അജ്ഝത്ത**ന്തി കാമഭവോ. **ബഹിദ്ധാ**തി രൂപാരൂപഭവോ. കിഞ്ചാപി ഹി സത്താ കാമഭവേ അപ്പം കാലം വസന്തി കപ്പസ്സ ചതുത്ഥമേവ കോട്ഠാസം, ഇതരേസു തീസു കോട്ഠാസേസു കാമഭവോ സുഞ്ഞോ ഹോതി തുച്ഛോ, രൂപഭവേ ബഹും കാലം വസന്തി, തഥാപി തേസം യസ്മാ കാമഭവേ ചുതിപടിസന്ധിയോ ബഹുകാ ഹോന്തി, അപ്പകാ രൂപാരൂപഭവേസു. യത്ഥ ച ചുതിപടിസന്ധിയോ ബഹുകാ, തത്ഥ ആലയോപി പത്ഥനാപി അഭിലാസോപി ബഹു ഹോതി. യത്ഥ അപ്പാ, തത്ഥ അപ്പോ. തസ്മാ കാമഭവോ അജ്ഝത്തം നാമ ജാതം, രൂപാരൂപഭവാ ബഹിദ്ധാ നാമ. ഇതി അജ്ഝത്തസങ്ഖാതേ കാമഭവേ ഛന്ദരാഗോ **അജ്ഝത്തസംയോജനം** നാമ, ബഹിദ്ധാസങ്ഖാതേസു രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ **ബഹിദ്ധാസംയോജനം** നാമ. ഓരമ്ഭാഗിയാനി വാ പഞ്ച സംയോജനാനി അജ്ഝത്തസംയോജനം നാമ, ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനി പഞ്ച ബഹിദ്ധാസംയോജനം നാമ. തത്രായം വചനത്ഥോ - ഓരം വുച്ചതി കാമധാതു, തത്ഥ ഉപപത്തിനിപ്ഫാദനതോ തം ഓരം ഭജന്തീതി ഓരമ്ഭാഗിയാനി . ഉദ്ധം വുച്ചതി രൂപാരൂപധാതു, തത്ഥ ഉപപത്തിനിപ്ഫാദനതോ തം ഉദ്ധം ഭജന്തീതി ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനി.

ഏവം വുത്തപ്പഭേദേന അജ്ഝത്തസംയോജനേന സംയുത്തോ പുഗ്ഗലോ **അജ്ഝത്തസംയോജനോ,** ബഹിദ്ധാസംയോജനേന സംയുത്തോ പുഗ്ഗലോ **ബഹിദ്ധാസംയോജനോ**. ഉഭയമ്പി ചേതം ന ലോകിയസ്സ വട്ടനിസ്സിതമഹാജനസ്സ നാമം. യേസം പന ഭവോ ദ്വേധാ പരിച്ഛിന്നോ, തേസം സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമീനം അരിയസാവകാനം ഏതം നാമം. യഥാ ഹി മഹാഅരഞ്ഞേ ഖദിരവനസാലവനാദീനി ഥമ്ഭോ തുലാസങ്ഘാടോതി നാമം ന ലഭന്തി, ഖദിരവനം സാലവനന്തി നാമമേവ ലഭന്തി. യദാ പന തതോ രുക്ഖാ തിണ്ഹായ കുഠാരിയാ ഛിന്ദിത്വാ ഥമ്ഭാദിസണ്ഠാനേന തച്ഛിതാ ഹോന്തി, തദാ ഥമ്ഭോ തുലാസങ്ഘാടോതി നാമം ലഭന്തി. ഏവമേവം അപരിച്ഛിന്നഭവോ ബഹലകിലേസോ പുഥുജ്ജനോ ഏതം നാമം ന ലഭതി, ഭവം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കിലേസേ തനുകേ കത്വാ ഠിതാ സോതാപന്നാദയോവ ലഭന്തി.

ഇമസ്സ ച പനത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥം ഇദം **വച്ഛകസാലോപമം** വേദിതബ്ബം. വച്ഛകസാലം ഹി കത്വാ അന്തോ ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ വച്ഛകേ യോത്തേഹി ബന്ധിത്വാ തേസു ഉപനിബന്ധന്തി, യോത്തേസു അപ്പഹോന്തേസു കണ്ണേസുപി ഗഹേത്വാ തത്ഥ വച്ഛകേ പവേസേന്തി, അന്തോസാലായ ഓകാസേ അപ്പഹോന്തേ ബഹി ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാപി ഏവമേവ കരോന്തി. തത്ഥ കോചി അന്തോബദ്ധോ വച്ഛകോ ബഹിനിപന്നോ ഹോതി, കോചി ബഹിബദ്ധോ അന്തോനിപന്നോ, കോചി അന്തോബദ്ധോ അന്തോവ നിപന്നോ, കോചി ബഹിബദ്ധോ ബഹിയേവ നിപന്നോ. കോചി അന്തോപി അബദ്ധോവ ചരതി, ബഹിപി അബദ്ധോവ. തത്ഥ അന്തോബദ്ധസ്സ ബഹിനിപന്നസ്സ ബന്ധനം ദീഘം ഹോതി. സോ ഹി ഉണ്ഹാദിപീളിതോ നിക്ഖമിത്വാ ബഹി വച്ഛകാനം അബ്ഭന്തരേ നിപജ്ജതി. ബഹിബദ്ധേ അന്തോനിപന്നേപി ഏസേവ നയോ. യോ പന അന്തോബദ്ധോ അന്തോനിപന്നോ, തസ്സ ബന്ധനം രസ്സം ഹോതി. ബഹിബദ്ധേ ബഹിനിപന്നേപി ഏസേവ നയോ. ഉഭോപി ഹി തേ ദിവസമ്പി ഖാണുകം അനുപരിഗന്ത്വാ തത്ഥേവ സയന്തി. യോ പന അന്തോ അബദ്ധോ തത്ഥേവ വച്ഛകാനം അന്തരേ വിചരതി. അയം സീലവാ വച്ഛകോ കണ്ണേ ഗഹേത്വാ വച്ഛകാനം അന്തരേ വിസ്സട്ഠോ ദിവസമ്പി അഞ്ഞത്ഥ അഗന്ത്വാ തത്ഥേവ ചരതി. ബഹി അബദ്ധേ തത്ഥേവ വിചരന്തേപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ വച്ഛകസാലാ വിയ തയോ ഭവാ വേദിതബ്ബാ. വച്ഛകസാലായം ഖാണുകാ വിയ അവിജ്ജാഖാണുകോ. വച്ഛകബന്ധനയോത്തം വിയ ദസ സംയോജനാനി. വച്ഛകാ വിയ തീസു ഭവേസു നിബ്ബത്തസത്താ . അന്തോബദ്ധോ ബഹിസയിതവച്ഛകോ വിയ രൂപാരൂപഭവേസു സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ. തേ ഹി കിഞ്ചാപി തത്ഥേവ വസന്തി, സംയോജനം പന തേസം കാമാവചരൂപനിബദ്ധമേവ. കേനട്ഠേന? അപ്പഹീനട്ഠേന. രൂപാരൂപഭവേസു പുഥുജ്ജനോപി ഏതേഹേവ സങ്ഗഹിതോ. സോപി ഹി കിഞ്ചാപി തത്ഥ വസതി, സംയോജനം പനസ്സ കാമാവചരൂപനിബദ്ധമേവ. ബഹിബദ്ധോ അന്തോസയിതവച്ഛകോ വിയ കാമാവചരേ അനാഗാമീ. സോ ഹി കിഞ്ചാപി കാമാവചരേ വസതി, സംയോജനം പനസ്സ രൂപാരൂപഭവൂപനിബദ്ധമേവ. അന്തോബദ്ധോ അന്തോനിപന്നോ വിയ കാമാവചരേ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ. തേ ഹി സയമ്പി കാമാവചരേ വസന്തി, സംയോജനമ്പി തേസം കാമാവചരൂപനിബദ്ധമേവ. ബഹിബദ്ധോ ബഹിനിപന്നോ വിയ രൂപാരൂപഭവേസു അനാഗാമീ. സോ ഹി സയമ്പി തത്ഥ വസതി, സംയോജനമ്പിസ്സ രൂപാരൂപഭവൂപനിബദ്ധമേവ. അന്തോഅബദ്ധോ അന്തോവിചരണവച്ഛകോ വിയ കാമാവചരേ ഖീണാസവോ. ബഹിഅബദ്ധോ ബഹിവിചരണവച്ഛകോ വിയ രൂപാരൂപഭവേ ഖീണാസവോ. സംയോജനേസു പന സക്കായദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ സീലബ്ബതപരാമാസോതി ഇമാനി തീണി ഗച്ഛന്തം നിവാരേന്തി, ഗതം പടിആനേന്തി. കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോതി ഇമാനി പന ദ്വേ സംയോജനാനി സമാപത്തിയാ വാ അവിക്ഖമ്ഭേത്വാ മഗ്ഗേന വാ അസമുച്ഛിന്ദിത്വാ രൂപാരൂപഭവേ നിബ്ബത്തിതും ന സക്കോതി.

കതമോ ചാവുസോതി ഇദം ഥേരോ യഥാ നാമ പുരിസോ ദ്വേ രതനപേളാ പസ്സേ ഠപേത്വാ സമ്പത്തപരിസായ ദ്വേ ഹത്ഥേ പൂരേത്വാ സത്തവിധം രതനം ഭാജേത്വാ ദദേയ്യ, ഏവം പഠമം രതനപേളം ദത്വാ ദുതിയമ്പി തഥേവ ദദേയ്യ. ഏവമേവം "അജ്ഝത്തസംയോജനഞ്ച, ആവുസോ, പുഗ്ഗലം ദേസേസ്സാമി

ബഹിദ്ധാസംയോജനഞ്ചാ''തി ഇമാനി ദ്വേ പദാനി മാതികാവസേന ഠപേത്വാ ഇദാനി അട്ഠവിധായ പരിസായ ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും വിത്ഥാരകഥം ആരഭി.

തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **സീലവാ ഹോതീ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേഹി സീലസമ്പന്നോ ഹോതി. ഇതി ഥേരോ ഏത്താവതാ ച കിര ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഉദ്ദിസിത്വാ ''പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ''തി ഇമിനാ തത്ഥ ജേട്ഠകസീലം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേസീതി ദീപവിഹാരവാസീ സുമ്മത്ഥേരോ ആഹ. അന്തേവാസികോ പനസ്സ തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ ആഹ - ''ഉഭയത്ഥാപി പാതിമോക്ഖസംവരോവ വുത്തോ. പാതിമോക്ഖസംവരോയേവ ഹി സീലം, ഇതരാനി പന തീണി സീലന്തി വുത്തട്ഠാനം നാമ അത്ഥീ''തി അനനുജാനന്തോ ഉത്തരി ആഹ - ഇന്ദ്രിയസംവരോ നാമ ഛദ്വാരരക്ഖാമത്തകമേവ, ആജീവപാരിസുദ്ധി ധമ്മേന സമേന പച്ചയുപ്പത്തിമത്തകം, പച്ചയസന്നിസ്സിതം പടിലദ്ധപച്ചയേ ''ഇദമത്ഥ''ന്തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനമത്തകം, നിപ്പരിയായേന പന പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം . യസ്സ സോ ഭിന്നോ, അയം ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ഹത്ഥപാദേ സേസാനി രക്ഖിസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. യസ്സ പന സോ അരോഗോ, അയം അച്ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ജീവിതം സേസാനി പുന പാകതികാനി കത്വാ രക്ഖിതും സക്കോതി. തസ്മാ സീലവാതി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരം ഉദ്ദിസിത്വാ തം വിത്ഥാരേന്തോ ''പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ''തിആദിമാഹാതി.

തത്ഥ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരേന സമന്നാഗതോ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ആചാരേന ച ഗോചരേന ച സമ്പന്നോ. **അണുമത്തേസൂ**തി അപ്പമത്തകേസു. **വജ്ജേസൂ**തി അകുസലധമ്മേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സീ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ. **സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി തം തം സിക്ഖാപദം സമാദിയിത്വാ സിക്ഖതി. അപിച **സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി യംകിഞ്ചി സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖാകോട്ഠാസേസു സിക്ഖിതബ്ബം കായികം വാ വാചസികം വാ, തം സബ്ബം സമ്മാ ആദായ സിക്ഖതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പന സബ്ബാനേതാനി പാതിമോക്ഖസംവരാദീനി പദാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ഫ.൧൪ ആദയോ) വുത്താനി, ചതുപാരിസുദ്ധിസീലഞ്ച സബ്ബാകാരേന വിഭജിത്വാ ദസ്സിതം. **അഞ്ഞതരം ദേവനികായ**ന്തി ഛസു കാമാവചരദേവഘടാസു അഞ്ഞതരം ദേവഘടം. **ആഗാമീ ഹോതീ**തി ഹേട്ഠാ ആഗാമീ ഹോതി. **ആഗന്താ ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇത്ഥത്തം മാനുസകപഞ്ചക്ഖന്ധഭാവമേവ ആഗന്താ ഹോതി. തത്രൂപപത്തികോ വാ ഉപരൂപപത്തികോ വാ ന ഹോതി, പുന ഹേട്ഠാഗാമീയേവ ഹോതീതി ദസ്സേതി. ഇമിനാ അങ്ഗേന സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ ധാതുകമ്മട്ഠാനികഭിക്ഖുനോ ഹേട്ഠിമം മഗ്ഗദ്വയഞ്ചേവ ഫലദ്വയഞ്ച കഥിതം.

അഞ്ഞതരം സന്തം ചേതോവിമുത്തിന്തി അട്ഠസു സമാപത്തീസു അഞ്ഞതരം ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തിം. സാ ഹി പച്ചനീകകിലേസാനം സന്തത്താ സന്താ, തേഹേവ ച കിലേസേഹി ചേതസോ വിമുത്തത്താ ചേതോവിമുത്തീതി വുച്ചതി. **അഞ്ഞതരം ദേവനികായ**ന്തി പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസദേവനികായേസു അഞ്ഞതരം. **അനാഗന്താ ഇത്ഥത്ത**ന്തി പുന ഇമം പഞ്ചക്ഖന്ധഭാവം അനാഗന്താ, ഹേട്ഠൂപപത്തികോ ന ഹോതി, ഉപരൂപപത്തികോ വാ ഹോതി തത്ഥേവ വാ

പരിനിബ്ബായീതി ദസ്സേതി. ഇമിനാ അങ്ഗേന സമാധികമ്മികസ്സ ഭിക്ഖുനോ തയോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി കഥിതാനി.

കാമാനംയേവ നിബ്ബിദായാതി ദുവിധാനമ്പി കാമാനം നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ ഉക്കണ്ഠനത്ഥായ. **വിരാഗായാ**തി വിരജ്ജനത്ഥായ. **നിരോധായാ**തി അപ്പവത്തികരണത്ഥായ. **പടിപന്നോ ഹോതീ**തി പടിപത്തിം പടിപന്നോ ഹോതി. എത്താവതാ സോതാപന്നസ്സ ച സകദാഗാമിനോ ച പഞ്ചകാമഗുണികരാഗക്ഖയത്ഥായ അനാഗാമിമഗ്ഗവിപസ്സനാ കഥിതാ ഹോതി. **ഭവാനംയേവാ**തി തിണ്ണം ഭവാനം. ഇമിനാ അനാഗാമിനോ ഭവരാഗക്ഖയത്ഥായ അരഹത്തമഗ്ഗവിപസ്സനാ കഥിതാ ഹോതി. **തണ്ഹാക്ഖയായ പടിപന്നോ ഹോതീ**തി ഇമിനാപി സോതാപന്നസകദാഗാമീനംയേവ പഞ്ചകാമഗുണികതണ്ഹാക്ഖയകരണത്ഥം അനാഗാമിമഗ്ഗവിപസ്സനാ കഥിതാ. **സോ ലോഭക്ഖയായാ**തി ഇമിനാപി അനാഗാമിനോ ഭവലോഭക്ഖയത്ഥായ അരഹത്തമഗ്ഗവിപസ്സനാവ കഥിതാ. **അഞ്ഞതരം ദേവനികായ**ന്തി സുദ്ധാവാസേസ്വേവ അഞ്ഞതരം ദേവനികായം. **അനാഗന്താ ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇമം ഖന്ധപഞ്ചകഭാവം അനാഗന്താ, ഹേട്ഠൂപപത്തികോ ന ഹോതി, ഉപരൂപപത്തികോ വാ ഹോതി, തത്ഥേവ വാ പരിനിബ്ബായതി.

ഇതി പഠമേന അങ്ഗേന സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ ധാതുകമ്മട്ഠാനികഭിക്ഖുനോ ഹേട്ഠിമാനി ദ്വേ മഗ്ഗഫലാനി കഥിതാനി, ദുതിയേന സമാധികമ്മികസ്സ തീണി മഗ്ഗഫലാനി, ''സോ കാമാന''ന്തി ഇമിനാ സോതാപന്നസകദാഗാമീനം പഞ്ചകാമഗുണികരാഗക്ഖയായ ഉപരി അനാഗാമിമഗ്ഗവിപസ്സനാ, ''സോ ഭവാനംയേവാ''തി ഇമിനാ അനാഗാമിസ്സ ഉപരി അരഹത്തമഗ്ഗവിപസ്സനാ, ''സോ തണ്ഹാക്ഖയായാ''തി ഇമിനാ സോതാപന്നസകദാഗാമീനം പഞ്ചകാമഗുണികതണ്ഹാക്ഖയായ ഉപരി അനാഗാമിമഗ്ഗവിപസ്സനാ, ''സോ ലോഭക്ഖയായാ''തി ഇമിനാ അനാഗാമിനോ ഭവലോഭക്ഖയായ ഉപരി അരഹത്തമഗ്ഗവിപസ്സനാ കഥിതാതി ഏവം ഛഹി മുഖേഹി വിപസ്സനം കഥേത്വാ ദേസനം യഥാനുസന്ധിം പാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, സോതാപന്നാദീനം പരിച്ഛേദോവ നാഹോസി. യഥാ ച ഇമസ്മിം സമാഗമേ, ഏവം മഹാസമയസുത്തേ മങ്ഗലസുത്തേ ച ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തേ ച കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, സോതാപന്നാദീനം ദേവമനുസ്സാനം പരിച്ഛേദോ നാഹോസി.

സമചിത്താ ദേവതാതി ചിത്തസ്സ സുഖുമഭാവസമതായ സമചിത്താ. സബ്ബാപി ഹി താ അത്തനോ അത്തഭാവേ സുഖുമേ ചിത്തസരിക്ഖകേ കത്വാ മാപേസും. തേന സമചിത്താ നാമ ജാതാ. അപരേനപി കാരണേന സമചിത്താ - ''ഥേരേന സമാപത്തി താവ കഥിതാ, സമാപത്തിഥാമോ പന ന കഥിതോ. മയം ദസബലം പക്കോസിത്വാ സമാപത്തിയാ ഥാമം കഥാപേസ്സാമാ''തി സബ്ബാപി ഏകചിത്താ അഹേസുന്തിപി സമചിത്താ. അപരമ്പി കാരണം - ''ഥേരേന ഏകേന പരിയായേന സമാപത്തിപി സമാപത്തിഥാമോപി കഥിതോ, കോ നു ഖോ ഇമം സമാഗമം സമ്പത്തോ, കോ ന സമ്പത്തോ''തി ഓലോകയമാനാ തഥാഗതസ്സ അസമ്പത്തഭാവം ദിസ്വാ ''മയം തഥാഗതം പക്കോസിത്വാ പരിസം പരിപുണ്ണം കരിസ്സാമാ''തി സബ്ബാപി ഏകചിത്താ അഹേസുന്തിപി സമചിത്താ. അപരമ്പി കാരണം - അനാഗതേ കോചിദേവ ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ ''അയം ദേസനാ സാവകഭാസിതാ''തി അഗാരവം കരേയ്യ,

സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പക്കോസിത്വാ ഇമം ദേസനം സബ്ബഞ്ഞുഭാസിതം കരിസ്സാമ. ഏവം അനാഗതേ ഗരുഭാവനീയാ ഭവിസ്സതീതി സബ്ബാവ ഏകചിത്താ അഹേസുന്തിപി സമചിത്താ. അപരമ്പി കാരണം - സബ്ബാപി ഹി താ ഏകസമാപത്തിലാഭിനിയോ വാ അഹേസും ഏകാരമ്മണലാഭിനിയോ വാതി ഏവമ്പി സമചിത്താ.

ഹട്ഠാതി തുട്ഠപഹട്ഠാ ആമോദിതാ പമോദിതാ. **സാധൂ**തി ആയാചനത്ഥേ നിപാതോ. **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി ന ഥേരസ്സ അനുകമ്പം കാരുഞ്ഞം അനുദ്ദയം പടിച്ച, ന ച ഇമസ്മിം ഠാനേ ഥേരസ്സ അനുകമ്പിതബ്ബകിച്ചം അത്ഥി. യസ്മിം ഹി ദിവസേ ഥേരോ സൂകരഖതലേണദ്വാരേ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ വേദനാകമ്മട്ഠാനേ (മ॰ നി॰ വ.വ൦൩) കഥിയമാനേ താലവണ്ടം ഗഹേത്വാ സത്ഥാരം ബീജമാനോ ഠിതോ പരസ്സ വഡ്ഢിതഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഖുദം വിനോദേന്തോ വിയ പരസ്സ സജ്ജിതപസാധനം സീസേ പടിമുഞ്ചന്തോ വിയ ച സാവകപാരമിഞാണസ്സ നിപ്പദേസതോ മത്ഥകം പത്തോ, തസ്മിംയേവ ദിവസേ ഭഗവതാ അനുകമ്പിതോ നാമ. അവസേസാനം പന തം ഠാനം സമ്പത്താനം ദേവമനുസ്സാനം അനുകമ്പം ഉപാദായ ഗച്ഛതു ഭഗവാതി ഭഗവന്തം യാചിംസു.

ബലവാ പുരിസോതി ദുബ്ബലോ ഹി ഖിപ്പം സമിഞ്ജനപസാരണം കാതും ന സക്കോതി, ബലവാവ സക്കോതി. തേനേതം വുത്തം. **സമ്മുഖേ പാതുരഹോസീ**തി സമ്മുഖട്ഠാനേ പുരതോയേവ പാകടോ അഹോസി. **ഭഗവാ ഏതദവോചാ**തി ഏതം "ഇധ സാരിപുത്താ"തിആദിനാ നയേന അത്തനോ ആഗമനകാരണം അവോച. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "സചേ കോചി ബാലോ അകതഞ്ഞൂ ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ ഏവം ചിന്തേയ്യ - 'സാരിപുത്തത്ഥേരോ മഹന്തം പരിസം അലത്ഥ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏത്തകം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ഉസൂയായ പരിസം ഉട്ഠാപേതും ആഗതോ'തി. സോ ഇമം മയി മനോപദോസം കത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തേയ്യാ"തി. അഥത്തനോ ആഗമനകാരണം കഥേന്തോ ഏതം "ഇധ സാരിപുത്താ"തിആദിവചനം അവോച.

ഏവം അത്തനോ ആഗമനകാരണം കഥേത്വാ ഇദാനി സമാപത്തിയാ ഥാമം കഥേതും **താ ഖോ പന, സാരിപുത്ത, ദേവതാ ദസപി ഹുത്വാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസവസേന വാ അത്ഥം ആഹരിതും വട്ടതി സമാപത്തിവസേന വാ. യസവസേന താവ മഹേസക്ഖാ ദേവതാ ദസ ദസ ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു, താഹി അപ്പേസക്ഖതരാ വീസതി വീസതി ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു, താഹി അപ്പേസക്ഖതരാ...പേ॰... സട്ഠി സട്ഠി ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു. സമാപത്തിവസേന പന യാഹി പണീതാ സമാപത്തി ഭാവിതാ, താ സട്ഠി സട്ഠി ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു. യാഹി തതോ ഹീനതരാ, താ പഞ്ഞാസ പഞ്ഞാസ...പേ॰... യാഹി തതോ ഹീനതരാ സമാപത്തി ഭാവിതാ...പേ॰... താ ദസ ദസ ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു. യാഹി വാ ഹീനാ ഭാവിതാ, താ ദസ ദസ ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു. യാഹി തതോ പണീതതരാ ഭാവിതാ, താ വീസതി വീസതി. യാഹി തതോ പണീതതരാ...പേ॰... താ സട്ഠി സട്ഠി ഏകട്ഠാനേ അട്ഠംസു.

ആരഗ്ഗകോടിനിതുദനമത്തേതി ആരഗ്ഗകോടിയാ പതനമത്തേ ഓകാസേ. **ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ബ്യാബാധേന്തീ**തി ഏവം സമ്ബാധേ ഠാനേ തിട്ഠന്തിയോപി

അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ബ്യാബാധേന്തി ന ഘട്ടേന്തി, അസമ്പീളാ അസമ്ബാധാവ അഹേസും. “തവ ഹത്ഥോ മം ബാധതി, തവ പാദോ മം ബാധതി, ത്വം മം മദ്ദന്തീ ഠിതാ”തി വത്തബ്ബകാരണം നാഹോസി. **തത്ഥ നൂന**ാതി തസ്മിം ഭവേ നൂന. **തഥാചിത്തം ഭാവിത**ന്തി തേനാകാരേന ചിത്തം ഭാവിതം. **യേന താ ദേവതാ**തി യേന തഥാഭാവിതേന ചിത്തേന താ ദേവതാ ദസപി ഹുത്വാ...പേ॰... തിട്ഠന്തി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ബ്യാബാധേന്തീതി. **ഇധേവ ഖോ**തി സാസനേ വാ മനുസ്സലോകേ വാ ഭുമ്മം, ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ ഇമസ്മിംയേവ മനുസ്സലോകേതി അത്ഥോ. താസഞ്ഹി ദേവതാനം ഇമസ്മിംയേവ മനുസ്സലോകേ ഇമസ്മിംയേവ ച സാസനേ തം ചിത്തം ഭാവിതം, യേന താ സന്തേ രൂപഭവേ നിബ്ബത്താ, തതോ ച പന ആഗന്ത്വാ ഏവം സുഖുമേ അത്തഭാവേ മാപേത്വാ ഠിതാ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി കസ്സപദസബലസ്സ സാസനേ തീണി മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തദേവതാപി അത്ഥി, സബ്ബബുദ്ധാനം പന ഏകാവ അനുസാസനീ ഏകം സാസനന്തി കത്വാ “ഇധേവ ഖോ, സാരിപുത്താ”തി അഞ്ഞബുദ്ധാനം സാസനമ്പി ഇമമേവ സാസനം കരോന്തോ ആഹ. ഏത്താവതാ തഥാഗതേന സമാപത്തിയാ ഥാമോ കഥിതോ.

ഇദാനി സാരിപുത്തത്ഥേരം ആരബ്ഭ തന്തിവസേന അനുസാസനിം കഥേന്തോ **തസ്മാതിഹ, സാരിപുത്ത**ാതി ആഹ. തത്ഥ **തസ്മ**ാതി യസ്മാ താ ദേവതാ ഇധേവ സന്തം സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ സന്തേ ഭവേ നിബ്ബത്താ, തസ്മാ. **സന്തിന്ദ്രിയ**ാതി പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാനം സന്തതായ നിബ്ബുതതായ പണീതതായ സന്തിന്ദ്രിയാ. **സന്തമാനസ**ാതി മാനസസ്സ സന്തതായ നിബ്ബുതതായ പണീതതായ സന്തമാനസാ. **സന്തംയേവ ഉപഹാരം ഉപഹരിസ്സാമ**ാതി കായചിത്തൂപഹാരം സന്തം നിബ്ബുതം പണീതംയേവ ഉപഹരിസ്സാമ. **സബ്രഹ്മചാരീസൂ**തി സമാനം ഏകുദ്ദേസതാദിം ബ്രഹ്മം ചരന്തേസു സഹധമ്മികേസു. **ഏവഞ്ഹി വോ, സാരിപുത്ത, സിക്ഖിതബ്ബ**ന്തി ഇമിനാ ഏത്തകേന വാരേന ഭഗവാ ദേസനം സബ്ബഞ്ഞുഭാസിതം അകാസി. **അനസ്സു**ന്തി നട്ഠാ വിനട്ഠാ. **യേ ഇമം ധമ്മപരിയായം നാസ്സോസു**ന്തി യേ അത്തനോ പാപികം തുച്ഛം നിരത്ഥകം ദിട്ഠിം നിസ്സായ ഇമം ഏവരൂപം ധമ്മദേസനം സോതും ന ലഭിംസൂതി യഥാനുസന്ധിനാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

൩൨. ഛട്ഠേ **വരണായം വിഹരതീ**തി വരണാ നാമ ഏകം നഗരം, തം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി. **കാമരാഗാഭിനിവേസവിനിബന്ധപലിഗേധപരിയുട്ഠാനജ്ഝോസാനഹേതൂ**തി കാമരാഗാഭിനിവേസഹേതു, കാമരാഗവിനിബന്ധഹേതു, കാമരാഗപലിഗേധഹേതു, കാമരാഗപരിയുട്ഠാനഹേതു, കാമരാഗഅജ്ഝോസാനഹേതൂതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യ്വായം പഞ്ച കാമഗുണേ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജതി കാമരാഗോ, തസ്സാഭിനിവേസാദിഹേതു. കാമരാഗേന അഭിനിവിട്ഠത്താ വിനിബദ്ധത്താ തസ്മിംയേവ ച കാമരാഗേ മഹാപങ്കേ വിയ പലിഗേധത്താ അനുപവിട്ഠത്താ തേനേവ ച കാമരാഗേന പരിയുട്ഠിതത്താ ഗഹിതത്താ കാമരാഗേനേവ ച അജ്ഝോസിതത്താ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗഹിതത്താതി. **ദിട്ഠിരാഗാ**ദിപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ദിട്ഠിരാഗോ**തി പനേത്ഥ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകരാഗോ വേദിതബ്ബോ. **പുരത്ഥിമേസു ജനപദേസൂ**തി ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനതോ സാവത്ഥിജനപദോ പുരത്ഥിമദിസാഭാഗേ ഹോതി, ഥേരോ ച നിസീദന്തോപി തതോമുഖോവ നിസിന്നോ, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ഉദാനം ഉദാനേസീ**തി ഉദാഹാരം

ഉദാഹരി. യഥാ ഹി യം തേലം മാനം ഗഹേതും ന സക്കോതി, വിസ്സന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, തം അവസേസകോതി വുച്ചതി. യഞ്ച ജലം തളാകം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛതി , തം ഓഘോതി വുച്ചതി, ഏവമേവം യം പീതിവചനം ഹദയം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അധികം ഹുത്വാ അന്തോ അസണ്ഠഹിത്വാ ബഹി നിക്ഖമതി, തം ഉദാനന്തി വുച്ചതി, ഏവരൂപം പീതിമയവചനം നിച്ഛാരേസീതി അത്ഥോ.

൩൯. സത്തമേ **ഗുന്ദാവനേ**തി ഏവം നാമകേ വനേ. **ഉപസങ്കമീ**തി "മഹാകച്ചാനത്ഥേരോ കിര നാമ അത്തനോ പിതുമത്തമ്പി അയ്യകമത്തമ്പി ദിസ്വാ നേവ അഭിവാദേതി ന പച്ചുട്ഠേതി ന ആസനേന നിമന്തേതീ"തി സുത്വാ "ന സക്കാ ഏത്തകേന നിട്ഠം ഗന്തും, ഉപസങ്കമിത്വാ നം പരിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി ഭുത്തപാതരാസോ യേനായസ്മാ മഹാകച്ചാനോ തേനുപസങ്കമി. **ജിണ്ണേ**തി ജരാജിണ്ണേ. **വുദ്ധേ**തി വയോവുദ്ധേ. **മഹല്ലകേ**തി ജാതിമഹല്ലകേ. **അദ്ധഗതേ**തി ദീഘകാലദ്ധാനം അതിക്കന്തേ. **വയോഅനുപ്പത്തേ**തി പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തേ. **തയിദം, ഭോ കച്ചാന, തഥേവാ**തി, ഭോ കച്ചാന, യം തം അമ്ഹേഹി കേവലം സുതമേവ, തം ഇമിനാ ദിട്ഠേന സമേതി. തസ്മാ തം തഥേവ, ന അഞ്ഞഥാ. **ന ഹി ഭവം കച്ചാനോ ബ്രാഹ്മണേ**തി ഇദം അത്താനം സന്ധായ വദതി. അയം കിരസ്സ അധിപ്പായോ - അമ്ഹേ ഏവം മഹല്ലകേ ദിസ്വാ ഭോതോ കച്ചാനസ്സ അഭിവാദനമത്തമ്പി പച്ചുട്ഠാനമത്തമ്പി ആസനേന നിമന്തനമത്തമ്പി നത്ഥീതി. **ന സമ്പന്നമേവാ**തി ന യുത്തമേവ ന അനുച്ഛവികമേവ.

ഥേരോ ബ്രാഹ്മണസ്സ വചനം സുത്വാ "അയം ബ്രാഹ്മണോ നേവ വുദ്ധേ ജാനാതി ന ദഹരേ, ആചിക്ഖിസ്സാമിസ്സ വുദ്ധേ ച ദഹരേ ചാ"തി ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **അത്ഥി ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ജാനതാ**തി സബ്ബം നേയ്യം ജാനന്തേന. **പസ്സതാ**തി തദേവ ഹത്ഥേ ഠപിതം ആമലകം വിയ പസ്സന്തേന. **വുദ്ധഭൂമീ**തി യേന കാരണേന വുദ്ധോ നാമ ഹോതി, തം കാരണം. **ദഹരഭൂമീ**തി യേന കാരണേന ദഹരോ നാമ ഹോതി, തം കാരണം. **ആസീതികോ**തി അസീതിവസ്സവയോ. **നാവുതികോ**തി നവുതിവസ്സവയോ. **കാമേ പരിഭുഞ്ജതീ**തി വത്ഥുകാമേ കിലേസകാമേതി ദുവിധേപി കാമേ കമനവസേന പരിഭുഞ്ജതി. **കാമമജ്ഝാവസതീ**തി ദുവിധേപി കാമേ ഘരേ ഘരസ്സാമികോ വിയ വസതി അധിവസതി. **കാമപരിയേസനായ ഉസ്സുകോ**തി ദുവിധാനമ്പി കാമാനം പരിയേസനത്ഥം ഉസ്സുക്കമാപന്നോ. **ബാലോ ന ഥേരോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ**തി സോ ന ഥേരോ ബാലോ മന്ദോത്വേവ ഗണനം ഗച്ഛതി. വുത്തം ഹേതം -

"ന തേന ഥേരോ സോ ഹോതി, യേനസ്സ പലിതം സിരോ;
പരിപക്കോ വയോ തസ്സ, മോഘജിണ്ണോതി വുച്ചതീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൬൦);

ദഹരോതി തരുണോ. **യുവാ**തി യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ. **സുസുകാളകേസോ**തി സുട്ഠു കാളകേസോ. **ഭദ്രേന യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ**തി യേന യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ യുവാ, തം യോബ്ബനം ഭദ്രം ലദ്ധകന്തി ദസ്സേതി. **പഠമേന വയസാ**തി പഠമവയോ നാമ തേത്തിംസ വസ്സാനി, തേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **പണ്ഡിതോ ഥേരോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ പണ്ഡിതോതി ച ഥേരോതി ച ഗണനം ഗച്ഛതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

"യമ്ഹി സച്ചഞ്ച ധമ്മോ ച, അഹിംസാ സംയമോ ദമോ;
സ വേ വന്തമലോ ധീരോ, ഥേരോ ഇതി പവുച്ചതീ"തി. (ധം പം ൨൬൧);

൮. അട്ഠമേ **ചോരാ ബലവന്തോ ഹോന്തീ**തി പക്ഖസമ്പന്നാ, പരിവാരസമ്പന്നാ, ധനസമ്പന്നാ, നിവാസട്ഠാനസമ്പന്നാ, വാഹനസമ്പന്നാ ച ഹോന്തി. **രാജാനോ തസ്മിം സമയേ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ**തി തസ്മിം സമയേ രാജാനോ താസം സമ്പത്തീനം അഭാവേന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി. **അതിയാതു**ന്തി ബഹിദ്ധാ ജനപദചാരികം ചരിത്വാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ അന്തോനഗരം പവിസിതും. **നിയ്യാതു**ന്തി "ചോരാ ജനപദം വിലുമ്പന്തി മദ്ദന്തി, തേ നിസേധേസ്സാമാ"തി പഠമയാമേ വാ മജ്ഝിമയാമേ വാ പച്ഛിമയാമേ വാ നിക്ഖമിതും ഫാസുകം ന ഹോതി. തതോ ഉട്ഠായ ചോരാ മനുസ്സേ പോഥേത്വാ അച്ഛിന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തി. **പച്ചന്തിമേ വാ ജനപദേ അനുസഞ്ഞാതു**ന്തി ഗാമം വാസകരണത്ഥായ സേതും അത്ഥരണത്ഥായ പോക്ഖരണിം ഖണാപനത്ഥായ സാലാദീനം കരണത്ഥായ പച്ചന്തിമേ ജനപദേ അനുസഞ്ഞാതുമ്പി ന സുഖം ഹോതി. **ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാന**ന്തി അന്തോനഗരവാസീനം ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം. **ബാഹിരാനി വാ കമ്മന്താനീ**തി ബഹിഗാമേ ആരാമേ ഖേത്തകമ്മന്താനി. **പാപഭിക്ഖൂ ബലവന്തോ ഹോന്തീ**തി പക്ഖുത്തരാ യസുത്തരാ പുഞ്ഞവന്തോ ബഹുകേഹി ഉപട്ഠാകേഹി ച ഉപട്ഠാകീഹി ച സമന്നാഗതാ രാജരാജമഹാമത്തസന്നിസ്സിതാ. **പേസലാ ഭിക്ഖൂ തസ്മിം സമയേ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ**തി തസ്മിം സമയേ പിയസീലാ ഭിക്ഖൂ താസം സമ്പത്തീനം അഭാവേന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി. **തുണ്ഹീഭൂതാ തുണ്ഹീഭൂതാവ സങ്ഘമജ്ഝേ സങ്കസായന്തീ**തി നിസ്സദ്ദാ ഹുത്വാ സങ്ഘമജ്ഝേ നിസിന്നാ കിഞ്ചി ഏകവചനമ്പി മുഖം ഉക്ഖിപിത്വാ കഥേതും അസക്കോന്താ പജ്ഝായന്താ വിയ നിസീദന്തി. **തയിദ**ന്തി തദേതം കാരണം. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ.

൯. നവമേ **മിച്ഛാപടിപത്താധികരണഹേതൂ**തി മിച്ഛാപടിപത്തിയാ കാരണഹേതു പടിപജ്ജനഹേതൂതി അത്ഥോ. **ഞായം ധമ്മം കുസല**ന്തി സഹവിപസ്സനകം മഗ്ഗം. ഏവരൂപോ ഹി സഹവിപസ്സനകം മഗ്ഗം ആരാധേതും സമ്പാദേതും പൂരേതും ന സക്കോതി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗോ കഥിതോ.

൧൦. ദസമേ **ദുഗ്ഗഹിതേഹീ**തി ഉപ്പടിപാടിയാ ഗഹിതേഹി. **ബ്യഞ്ജനപ്പതിരൂപകേഹീ**തി ബ്യഞ്ജനസോ പതിരൂപകേഹി അക്ഖരചിത്രതായ ലദ്ധകേഹി. **അത്ഥഞ്ച ധമ്മഞ്ച പടിബാഹന്തീ**തി സുഗ്ഗഹിതസുത്തന്താനം അത്ഥഞ്ച പാളിഞ്ച പടിബാഹന്തി, അത്തനോ ദുഗ്ഗഹിതസുത്തന്താനംയേവ അത്ഥഞ്ച പാളിഞ്ച ഉത്തരിതരം കത്വാ ദസ്സേന്തി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സാസനസ്സ വുദ്ധി ച പരിഹാനി ച കഥിതാതി.

സമചിത്തവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. പരിസവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൩. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **ഉത്താനാ**തി പാകടാ അപ്പടിച്ഛന്നാ. **ഗമ്ഭീരാ**തി ഗുള്ഹാ പടിച്ഛന്നാ. **ഉദ്ധതാ**തി ഉദ്ധച്ചേന സമന്നാഗതാ. **ഉന്നളാ**തി ഉഗ്ഗതനളാ, ഉട്ഠിതതുച്ഛമാനാതി വുത്തം ഹോതി. **ചപലാ**തി പത്തചീവരമണ്ഡനാദിനാ ചാപല്ലേന യുത്താ. **മുഖരാ**തി മുഖഖരാ ഖരവചനാ. **വികിണ്ണവാചാ**തി അസംയതവചനാ ദിവസമ്പി നിരത്ഥകവചനപലാപിനോ. **മുട്ഠസ്സതീ**തി വിസ്സട്ഠസതിനോ. **അസമ്പജാനാ**തി നിപ്പഞ്ഞാ. **അസമാഹിതാ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തസ്സാപി അലാഭിനോ. **പാകതിന്ദ്രിയാ**തി പകതിയാ ഠിതേഹി വിവടേഹി അരക്ഖിതേഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതാ. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ.

൪൪. ദുതിയേ **ഭണ്ഡനജാതാ**തി ഭണ്ഡനം വുച്ചതി കലഹസ്സ പുബ്ബഭാഗോ, തം തേസം ജാതന്തി ഭണ്ഡനജാതാ. തഥാ ''മയം തുമ്ഹേ ദണ്ഡാപേസ്സാമ ബന്ധാപേസ്സാമാ''തിആദിവചനപ്പവത്തിയാ സഞ്ജാതകലഹാ. അയം താവ ഗിഹീസു നയോ. പബ്ബജിതാ പന ആപത്തിവീതിക്കമവാചം വദന്താ **കലഹജാതാ** നാമ. **വിവാദാപന്നാ**തി വിരുദ്ധവാദം ആപന്നാ. **മുഖസത്തീഹി വിതുദന്താ**തി ഗുണാനം ഛിന്ദനട്ഠേന ദുബ്ഭാസിതാ വാചാ മുഖസത്തിയോതി വുച്ചന്തി, താഹി വിതുദന്താ വിജ്ഝന്താ. **സമഗ്ഗാ**തി ഏകകമ്മം ഏകുദ്ദേസോ സമസിക്ഖതാതി ഏതേസം കരണേന സമഗ്ഗതായ സഹിതാ. **പിയചക്ഖൂഹീ**തി മേത്താചക്ഖൂഹി.

൪൫. തതിയേ **അഗ്ഗവതീ**തി ഉത്തമപുഗ്ഗലവതീ, അഗ്ഗായ വാ ഉത്തമായ പടിപത്തിയാ സമന്നാഗതാ. തതോ വിപരീതാ **അനഗ്ഗവതീ. ബാഹുലികാ**തി ചീവരാദിബാഹുല്ലായ പടിപന്നാ. സാസനം സിഥിലം ഗണ്ഹന്തീതി **സാഥലികാ. ഓക്കമനേ പുബ്ബങ്ഗമാ**തി ഏത്ഥ ഓക്കമനം വുച്ചതി അവഗമനട്ഠേന പഞ്ച നീവരണാനി, തേന പഞ്ചനീവരണപൂരണേ പുബ്ബങ്ഗമാതി വുത്തം ഹോതി. **പവിവേകേ**തി ഉപധിവിവേകേ നിബ്ബാനേ. **നിക്ഖിത്തധുരാ**തി തിവിധേപി വിവേകേ ഓരോപിതധുരാ. **ന വീരിയം ആരഭന്തീ**തി ദുവിധമ്പി വീരിയം ന കരോന്തി. **അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ**തി പുബ്ബേ അപ്പത്തസ്സ ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലവിസേസസ്സ പത്തിഅത്ഥായ. ഇതരം പദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. **പച്ഛിമാ ജനതാ**തി സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികജനോ . **ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജതീ**തി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി കതം അനുകരോന്തോ ദിട്ഠസ്സ തേസം ആചാരസ്സ അനുഗതിം ആപജ്ജതി നാമ. സേസം വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബം.

൪൬. ചതുത്ഥേ **അരിയാ**തി അരിയസാവകപരിസാ. **അനരിയാ**തി പുഥുജ്ജനപരിസാ. **''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തീ**തി ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചം നാമ, ഏത്തകമേവ ദുക്ഖം, ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖം നത്ഥീതി യഥാസഭാവതോ നപ്പജാനന്തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. സേസപദേസു പന തസ്സ ദുക്ഖസ്സ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ **സമുദയോ** നാമ, തസ്സായേവ തണ്ഹായ, ദ്വിന്നമ്പി വാ തേസം സച്ചാനം അച്ചന്തക്ഖയോ അസമുപ്പത്തി **ദുക്ഖനിരോധോ** നാമ, അട്ഠങ്ഗികോ അരിയമഗ്ഗോ **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ** നാമാതി ഏവം ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതൂഹി സച്ചേഹി ചത്താരോ മഗ്ഗാ ച ചത്താരി ച ഫലാനി കഥിതാനി.

൪൭. പഞ്ചമേ **പരിസാകസടോതി** കസടപരിസാ കചവരപരിസാ പലാപപരിസാതി അത്ഥോ. **പരിസാമണ്ഡോ**തി പസന്നപരിസാ സാരപരിസാതി അത്ഥോ. **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛന്തീ**തി ഛന്ദേന അഗതിം ഗച്ഛന്തി, അകത്തബ്ബം കരോന്തീതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമാനി പന ചത്താരി അഗതിഗമനാനി ഭണ്ഡഭാജനീയേ ച വിനിച്ഛയട്ഠാനേ ച ലബ്ഭന്തി. തത്ഥ ഭണ്ഡഭാജനീയേ താവ അത്തനോ ഭാരഭൂതാനം ഭിക്ഖൂനം അമനാപേ ഭണ്ഡകേ പത്തേ തം പരിവത്തേത്വാ മനാപം ദേന്തോ **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. അത്തനോ പന അഭാരഭൂതാനം മനാപേ ഭണ്ഡകേ പത്തേ തം പരിവത്തേത്വാ അമനാപം ദേന്തോ **ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. ഭണ്ഡകഭാജനീയവത്ഥുഞ്ച ഠിതികഞ്ച അജാനന്തോ **മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. മുഖരാനം വാ രാജാദിനിസ്സിതാനം വാ "ഇമേ മേ അമനാപേ ഭണ്ഡകേ ദിന്നേ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യു"ന്തി ഭയേന പരിവത്തേത്വാ മനാപം ദേന്തോ **ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. യോ പന ഏവം ന ഗച്ഛതി, സബ്ബേസം തുലാഭൂതോ പമാണഭൂതോ മജ്ഝത്തോ ഹുത്വാ യം യസ്സ പാപുണാതി, തഞ്ഞേവ തസ്സ ദേതി, അയം ചതുബ്ബിധമ്പി അഗതിഗമനം ന ഗച്ഛതി നാമ. വിനിച്ഛയട്ഠാനേ പന അത്തനോ ഭാരഭൂതസ്സ ഗരുകാപത്തിം ലഹുകാപത്തീതി കത്വാ കഥേന്തോ **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. ഇതരസ്സ ലഹുകാപത്തിം ഗരുകാപത്തീതി കത്വാ കഥേന്തോ **ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. ആപത്തിവുട്ഠാനം പന സമുച്ചയക്ഖന്ധകഞ്ച അജാനന്തോ **മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. മുഖരസ്സ വാ രാജപൂജിതസ്സ വാ "അയം മേ ഗരുകം കത്വാ ആപത്തിം കഥേന്തസ്സ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ"തി ഗരുകമേവ ലഹുകാതി കത്വാ കഥേന്തോ **ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി** നാമ. യോ പന സബ്ബേസം യഥാഭൂതമേവ കഥേതി, അയം ചതുബ്ബിധമ്പി അഗതിഗമനം ന ഗച്ഛതി നാമ.

൪൮. ഛട്ഠേ **ഓക്കാചിതവിനീതാ**തി ദുബ്ബിനീതാ. **നോ പടിപുച്ഛാവിനീതാ**തി ന പുച്ഛിത്വാ വിനീതാ. **ഗമ്ഭീരാ**തി പാളിവസേന ഗമ്ഭീരാ സല്ലസുത്തസദിസാ. **ഗമ്ഭീരത്ഥാ**തി അത്ഥവസേന ഗമ്ഭീരാ മഹാവേദല്ലസുത്തസദിസാ. **ലോകുത്തരാ**തി ലോകുത്തരഅത്ഥദീപകാ . **സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താ**തി സത്തസുഞ്ഞം ധമ്മമത്തമേവ പകാസകാ അസങ്ഖതസംയുത്തസദിസാ. **ന അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേന്തീ**തി വിജാനനത്ഥായ ചിത്തം ന ഉപട്ഠപേന്തി, നിദ്ദായന്തി വാ അഞ്ഞവിഹിതാ വാ ഹോന്തി. **ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബ**ന്തി ഉഗ്ഗഹേതബ്ബേ ച പരിയാപുണിതബ്ബേ ച. **കവിതാ**തി കവീഹി കതാ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **ചിത്തക്ഖരാ**തി വിചിത്രഅക്ഖരാ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **ബാഹിരകാ**തി സാസനതോ ബഹിഭൂതാ. **സാവകഭാസിതാ**തി തേസം തേസം സാവകേഹി ഭാസിതാ. **സുസ്സൂസന്തീ**തി അക്ഖരചിത്തതായ ചേവ സരസമ്പത്തിയാ ച അത്തമനാ ഹുത്വാ സുണന്തി. **ന ചേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിപുച്ഛന്തീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം അത്ഥം വാ അനുസന്ധിം വാ പുബ്ബാപരം വാ ന പുച്ഛന്തി. **ന ച പടിവിചരന്തീ**തി പുച്ഛനത്ഥായ ചാരികം ന വിചരന്തി. **ഇദം കഥ**ന്തി ഇദം ബ്യഞ്ജനം കഥം രോപേതബ്ബം കിന്തി രോപേതബ്ബം? **ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ**തി ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ കോ അത്ഥോ, കാ അനുസന്ധി, കിം പുബ്ബാപരം? **അവിവട**ന്തി പടിച്ഛന്നം. **ന വിവരന്തീ**തി ന ഉഗ്ഘാടേന്തി. **അനുത്താനീകത**ന്തി അപാകടം കതം. **ന ഉത്താനിം കരോന്തീ**തി പാകടം ന കരോന്തി. **കങ്ഖാഠാനിയേസൂ**തി കങ്ഖായ കാരണഭൂതേസു. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ.

൪൯. സത്തമേ **ആമിസഗരൂ**തി ചതുപച്ചയഗരുകാ ലോകുത്തരധമ്മം ലാമകതോ ഗഹേത്വാ ഠിതപരിസാ. **സദ്ധമ്മഗരൂ**തി നവ ലോകുത്തരധമ്മേ ഗരുകേ കത്വാ ചത്താരോ പച്ചയേ ലാമകതോ ഗഹേത്വാ ഠിതപരിസാ. **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോ. **പഞ്ഞാവിമുത്തോ**തി പഞ്ഞായ വിമുത്തോ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവോ. **കായസക്ഖീ**തി കായേന ഝാനഫസ്സം ഫുസിത്വാ പച്ഛാ നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികത്വാ ഠിതോ. **ദിട്ഠിപ്പത്തോ**തി ദിട്ഠന്തം പത്തോ. ഇമേ ദ്വേപി ഛസു ഠാനേസു ലബ്ഭന്തി. **സദ്ധാവിമുത്തോ**തി സദ്ദഹന്തോ വിമുത്തോ. അയമ്പി ഛസു ഠാനേസു ലബ്ഭതി. ധമ്മം അനുസ്സരതീതി **ധമ്മാനുസാരീ**. സദ്ധം അനുസ്സരതീതി **സദ്ധാനുസാരീ**. ഇമേ ദ്വേപി പഠമമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ. **കല്യാണധമ്മോ**തി സുന്ദരധമ്മോ. **ദുസ്സീലോ പാപധമ്മോ**തി നിസ്സീലോ ലാമകധമ്മോ. ഇമം കസ്മാ ഗണ്ഹന്തി? സബ്ബേസു ഹി ഏകസദിസേസു ജാതേസു സീലവന്തേസു ബലവഗാരവം ന ഹോതി, ഏകച്ചേസു പന ദുസ്സീലേസു സതി സീലവന്താനം ഉപരി ബലവഗാരവം ഹോതീതി മഞ്ഞന്താ ഗണ്ഹന്തി. **തേ തേന ലാഭം ലഭന്തീ**തി തേ ഭിക്ഖൂ ഏകച്ചാനം വണ്ണം ഏകച്ചാനം അവണ്ണം കഥേത്വാ ചത്താരോ പച്ചയേ ലഭന്തി. **ഗധിതാ**തി തണ്ഹായ ഗന്ഥിതാ. **മുച്ഛിതാ**തി തണ്ഹാവസേനേവ മുച്ഛിതാ. **അജ്ഝോപന്നാ**തി അജ്ഝോസായ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ഠിതാ. **അനാദീനവദസ്സാവിനോ**തി അപച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗേ ആദീനവം അപസ്സന്താ. **അനിസ്സരണപഞ്ഞാ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു ഛന്ദരാഗഅപകഡ്ഢനായ നിസ്സരണപഞ്ഞായ വിരഹിതാ ഇദമത്ഥം ഏതന്തി അജാനന്താ. **പരിഭുഞ്ജന്തീ**തി സച്ഛന്ദരാഗാ ഹുത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി.

സുക്കപക്ഖേ **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തിആദീസു അയം സത്തന്നമ്പി അരിയപുഗ്ഗലാനം സങ്ഖേപപകാസനാ - ഏകോ ഭിക്ഖു പഞ്ഞാധുരേന അഭിനിവിട്ഠോ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പാപുണാതി. സോ തസ്മിം ഖണേ ധമ്മാനുസാരീ നാമ ഹോതി, സോതാപത്തിഫലാദീസു ഛസു ഠാനേസു കായസക്ഖി നാമ, അരഹത്തഫലക്ഖണേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ. സമാപത്തീഹി വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിയാ മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമുത്തിയാതി ദ്വിക്ഖത്തും വാ ദ്വീഹി വാ ഭാഗേഹി വിമുത്തോതി അത്ഥോ. അപരോ പഞ്ഞാധുരേന അഭിനിവിട്ഠോ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ സുക്ഖവിപസ്സകോവ ഹുത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പാപുണാതി. സോ തസ്മിം ഖണേ ധമ്മാനുസാരീ നാമ ഹോതി, സോതാപത്തിഫലാദീസു ഛസു ഠാനേസു ദിട്ഠിപ്പത്തോ നാമ, അരഹത്തഫലക്ഖണേ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ. അപരോ സദ്ധാധുരേന അഭിനിവിട്ഠോ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പാപുണാതി. സോ തസ്മിം ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ ഹോതി, സോതാപത്തിഫലാദീസു ഛസു ഠാനേസു കായസക്ഖി നാമ, അരഹത്തഫലക്ഖണേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ. അപരോ സദ്ധാധുരേന അഭിനിവിട്ഠോ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ സുക്ഖവിപസ്സകോവ ഹുത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പാപുണാതി. സോ തസ്മിം ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ ഹോതി, സോതാപത്തിഫലാദീസു ഛസു ഠാനേസു സദ്ധാവിമുത്തോ നാമ, അരഹത്തഫലക്ഖണേ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ.

൫൦. അട്ഠമേ **വിസമാ**തി സപക്ഖലനട്ഠേന വിസമാ. **സമാ**തി നിപക്ഖലനട്ഠേന സമാ. **അധമ്മകമ്മാനീ**തി ഉദ്ധമ്മാനി കമ്മാനി.

അവിനയകമ്മാനീതി ഉബ്ബിനയാനി കമ്മാനി.

൯. നവമേ **അധമ്മികാ**തി നിദ്ധമ്മാ. **ധമ്മികാ**തി ധമ്മയുത്താ.

൧൦. ദസമേ **അധികരണ**ന്തി വിവാദാധികരണാദിചതുബ്ബിധം അധികരണം. **ആദിയന്തീ**തി ഗണ്ഹന്തി. **സഞ്ഞാപേന്തീ**തി ജാനാപേന്തി. **ന ച സഞ്ഞത്തിം ഉപഗച്ഛന്തീ**തി സഞ്ഞാപനത്ഥം ന സന്നിപതന്തി. **ന ച നിജ്ഝാപേന്തീ**തി ന പേക്ഖാപേന്തി. **ന ച നിജ്ഝത്തിം ഉപഗച്ഛന്തീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം നിജ്ഝാപനത്ഥായ ന സന്നിപതന്തി. **അസഞ്ഞത്തിബലാ**തി അസഞ്ഞത്തിയേവ ബലം ഏതേസന്തി അസഞ്ഞത്തിബലാ . **അപ്പടിനിസ്സഗ്ഗമന്തിനോ**തി യേസം ഹി ഏവം ഹോതി - ''സചേ അമ്ഹേഹി ഗഹിതം അധികരണം ധമ്മികം ഭവിസ്സതി, ഗണ്ഹിസ്സാമ. സചേ അധമ്മികം, വിസ്സജ്ജേസ്സാമാ''തി, തേ പടിനിസ്സഗ്ഗമന്തിനോ നാമ ഹോന്തി. ഇമേ പന ന തഥാ മന്തേന്തീതി അപ്പടിനിസ്സഗ്ഗമന്തിനോ. **ഥാമസാ പരാമാസാ അഭിനിവിസ്സാ**തി ദിട്ഠിഥാമേന ച ദിട്ഠിപരാമാസേന ച അഭിനിവിസിത്വാ. **ഇദമേവ സച്ച**ന്തി ഇദം അമ്ഹാകം വചനമേവ സച്ചം. **മോഘമഞ്ഞ**ന്തി അവസേസാനം വചനം മോഘം തുച്ഛം. സുക്കപക്ഖോ ഉത്താനത്ഥോയേവാതി.

പരിസവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

(൩) ൧. പുഗ്ഗലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൩. ദുതിയപണ്ണാസകസ്സ പഠമേ ചക്കവത്തിനാ സദ്ധിം ഗഹിതത്താ ‘‘ലോകാനുകമ്പായാ’’തി ന വുത്തം. ഏത്ഥ ച ചക്കവത്തിനോ ഉപ്പത്തിയാ ദ്വേ സമ്പത്തിയോ ലഭന്തി, ബുദ്ധാനം ഉപ്പത്തിയാ തിസ്സോപി.

൭൪. ദുതിയേ **അച്ഛരിയമനുസ്സാ**തി ആചിണ്ണമനുസ്സാ അബ്ഭുതമനുസ്സാ.

൭൫. തതിയേ **ബഹുനോ ജനസ്സ അനുതപ്പാ ഹോതീ**തി മഹാജനസ്സ അനുതാപകാരീ ഹോതി. തത്ഥ ചക്കവത്തിനോ കാലകിരിയാ ഏകചക്കവാളേ ദേവമനുസ്സാനം അനുതാപം കരോതി, തഥാഗതസ്സ കാലകിരിയാ ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു.

൭൬. ചതുത്ഥേ **ഥൂപാരഹാ**തി ഥൂപസ്സ യുത്താ അനുച്ഛവികാ. ചക്കവത്തിനോ ഹി ചേതിയം പടിജഗ്ഗിത്വാ ദ്വേ സമ്പത്തിയോ ലഭന്തി, ബുദ്ധാനം ചേതിയം പടിജഗ്ഗിത്വാ തിസ്സോപി.

൭൭. പഞ്ചമേ **ബുദ്ധാ**തി അത്തനോ ആനുഭാവേന ചത്താരി സച്ചാനി ബുദ്ധാ.

൭൮. ഛട്ഠേ **ഫലന്തിയാ**തി സദ്ദം കരോന്തിയാ. **ന സന്തസന്തീ**തി ന ഭായന്തി. തത്ഥ ഖീണാസവോ അത്തനോ സക്കായദിട്ഠിയാ പഹീനത്താ ന ഭായതി, ഹത്ഥാജാനീയോ സക്കായദിട്ഠിയാ ബലവത്താതി. സത്തമട്ഠമേസുപി ഏസേവ നയോ.

൮൧. നവമേ **കിംപുരിസാ**തി കിന്നരാ. **മാനുസിം വാചം ന ഭാസന്തീ**തി മനുസ്സകഥം ന കഥേന്തി. ധമ്മാസോകസ്സ കിര ഏകം കിന്നരം ആനേത്വാ ദസ്സേസും. സോ ‘‘കഥാപേഥ ന’’ന്തി ആഹ. കിന്നരോ കഥേതും ന ഇച്ഛതി. ഏകോ പുരിസോ ‘‘അഹമേതം കഥാപേസ്സാമീ’’തി ഹേട്ഠാപാസാദം ഓതാരേത്വാ ദ്വേ ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ ഉക്ഖലിം ആരോപേസി. സാ ഉഭതോപസ്സേഹി പതതി. തം ദിസ്വാ കിന്നരോ ‘‘കിം അഞ്ഞം ഏകം ഖാണുകം കോട്ടേതും ന വട്ടതീ’’തി ഏത്തകമേവ ആഹ. പുന അപരഭാഗേ ദ്വേ കിന്നരേ ആനേത്വാ ദസ്സേസും. രാജാ ‘‘കഥാപേഥ നേ’’തി ആഹ. തേ കഥേതും ന ഇച്ഛിംസു. ഏകോ പുരിസോ ‘‘അഹമേതേ കഥാപേസ്സാമീ’’തി തേ ഗഹേത്വാ അന്തരാപണം അഗമാസി. തത്ഥേകോ അമ്ബപക്കഞ്ച മച്ഛേ ച അദ്ദസ, ഏകോ കബിട്ഠഫലഞ്ച അമ്ബിലികാഫലഞ്ച. തത്ഥ പുരിമോ ‘‘മഹാവിസം മനുസ്സാ ഖാദന്തി, കഥം തേ കിലാസിനോ ന ഹോന്തീ’’തി ആഹ. ഇതരോ ‘‘കഥം ഇമേ ഏതം നിസ്സായ കുട്ഠിനോ ന ഹോന്തീ’’തി ആഹ. ഏവം മാനുസിം വാചം കഥേതും സക്കോന്താപി ദ്വേ അത്ഥേ സമ്പസ്സമാനാ ന കഥേന്തീതി.

൮൨. ദസമേ **അപ്പടിവാനോ**തി അനുകണ്ഠിതോ അപച്ചോസക്കിതോ.

൮൩. ഏകാദസമേ **അസന്തസന്നിവാസ**ന്തി അസപ്പുരിസാനം സന്നിവാസം. **ന വദേയ്യാ**തി ഓവാദേന വാ അനുസാസനിയാ വാ ന വദേയ്യ, മാ വദതൂതി അത്ഥോ. **ഥേരമ്പാഹം ന വദേയ്യ**ന്തി അഹമ്പി ഥേരം ഭിക്ഖും ഓവാദാനുസാസനിവസേന ന വദേയ്യം. **അഹിതാനുകമ്പീ**തി അഹിതം ഇച്ഛമാനോ. **നോ ഹിതാനുകമ്പീ**തി ഹിതം അനിച്ഛമാനോ. **നോതി നം വദേയ്യ**ന്തി

“അഹം തവ വചനം ന കരിസ്സ”ന്തി നം വദേയ്യം. **വിഹേഠേയ്യ**ന്തി വചനസ്സ അകരണേന വിഹേഠേയ്യം. **പസ്സമ്പിസ്സ നപ്പടികരേയ്യ**ന്തി പസ്സന്തോപി ജാനന്തോപി അഹം തസ്സ വചനം ന കരേയ്യം. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സുക്കപക്ഖേ പന **സാധൂതി നം വദേയ്യ**ന്തി “സാധു ഭദ്ദകം സുകഥിതം തയാ”തി തസ്സ കഥം അഭിനന്ദന്തോ നം വദേയ്യന്തി അത്ഥോ.

൬൪. ദ്വാദസമേ **ഉഭതോ വചീസംസാരോ**തി ദ്വീസുപി പക്ഖേസു അഞ്ഞമഞ്ഞം അക്കോസനപച്ചക്കോസനവസേന സംസരമാനാ വാചാ വചീസംസാരോ. **ദിട്ഠിപളാസോ**തി ദിട്ഠിം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകോ യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ പളാസോ ദിട്ഠിപളാസോ നാമ. **ചേതസോ ആഘാതോ**തി കോപോ. സോ ഹി ചിത്തം ആഘാതേന്തോ ഉപ്പജ്ജതി. **അപ്പച്ചയോ**തി അതുട്ഠാകാരോ, ദോമനസ്സന്തി അത്ഥോ. **അനഭിരദ്ധീ**തി കോപോയേവ. സോ ഹി അനഭിരാധനവസേന അനഭിരദ്ധീതി വുച്ചതി. **അജ്ഝത്തം അവൂപസന്തം ഹോതീ**തി സബ്ബമ്പേതം നിയകജ്ഝത്തസങ്ഖാതേ അത്തനോ ചിത്തേ ച സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികസങ്ഖാതായ അത്തനോ പരിസായ ച അവൂപസന്തം ഹോതി. **തസ്മേത**ന്തി തസ്മിം ഏതം. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

പുഗ്ഗലവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൭) ൨. സുഖവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൫. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ഗിഹിസുഖ**ന്തി ഗിഹീനം സബ്ബകാമനിപ്ഫത്തിമൂലകം സുഖം. **പബ്ബജിതസുഖ**ന്തി പബ്ബജിതാനം പബ്ബജ്ജാമൂലകം സുഖം.

൬൬. ദുതിയേ **കാമസുഖ**ന്തി കാമേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകസുഖം. **നേക്ഖമ്മസുഖ**ന്തി നേക്ഖമ്മം വുച്ചതി പബ്ബജ്ജാ, തം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകസുഖം.

൬൭. തതിയേ **ഉപധിസുഖ**ന്തി തേഭൂമകസുഖം. **നിരുപധിസുഖ**ന്തി ലോകുത്തരസുഖം.

൬൮. ചതുത്ഥേ **സാസവസുഖ**ന്തി ആസവാനം പച്ചയഭൂതം വട്ടസുഖം. **അനാസവസുഖ**ന്തി തേസം അപച്ചയഭൂതം വിവട്ടസുഖം.

൬൯. പഞ്ചമേ **സാമിസ**ന്തി സംകിലേസം വട്ടഗാമിസുഖം. **നിരാമിസ**ന്തി നിക്കിലേസം വിവട്ടഗാമിസുഖം.

൭൦. ഛട്ഠേ **അരിയസുഖ**ന്തി അപുഥുജ്ജനസുഖം. **അനരിയസുഖ**ന്തി പുഥുജ്ജനസുഖം.

൭൧. സത്തമേ **കായിക**ന്തി കായവിഞ്ഞാണസഹജാതം. **ചേതസിക**ന്തി മനോദ്വാരികസുഖം. തം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം കഥിതം.

൭൨. അട്ഠമേ **സപ്പീതിക**ന്തി പഠമദുതിയജ്ഝാനസുഖം. **നിപ്പീതിക**ന്തി തതിയചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം. തത്ഥ ലോകിയസപ്പീതികതോ ലോകിയനിപ്പീതികം, ലോകുത്തരസപ്പീതികതോ ച ലോകുത്തരനിപ്പീതികം അഗ്ഗന്തി ഏവം ഭുമ്മന്തരം അഭിന്ദിത്വാ അഗ്ഗഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

൭൩. നവമേ **സാതസുഖ**ന്തി തീസു ഝാനേസു സുഖം. **ഉപേക്ഖാസുഖ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം.

൭൪. ദസമേ **സമാധിസുഖ**ന്തി അപ്പനം വാ ഉപചാരം വാ പത്തസുഖം. **അസമാധിസുഖ**ന്തി തദുഭയം അപ്പത്തസുഖം.

൭൫. ഏകാദസമേ **സപ്പീതികാരമ്മണ**ന്തി സപ്പീതികം ഝാനദ്വയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നസുഖം. **നിപ്പീതികാരമ്മണേ**പി ഏസേവ നയോ. ദ്വാദസമേപി ഇമിനാവ ഉപായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൭൭. തേരസമേ **രൂപാരമ്മണ**ന്തി രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനാരമ്മണം, യംകിഞ്ചി രൂപം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകം വാ. **അരൂപാരമ്മണ**ന്തി അരൂപാവചരജ്ഝാനാരമ്മണം, യംകിഞ്ചി അരൂപം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകം വാതി.

സുഖവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൮) ៣. സനിമിത്തവഗ്ഗവണ്ണനാ

൭൮-൭൯. തതിയസ്സ പഠമേ **സനിമിത്താ**തി സകാരണാ. ദുതിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. നിദാനം ഹേതു സങ്ഖാരോ പച്ചയോ രൂപന്തി സബ്ബാനിപി ഹി ഏതാനി കാരണവേവചനാനേവ.

൮൮. സത്തമേ **സവേദനാ**തി പച്ചയഭൂതായ സമ്പയുത്തവേദനായ സതിയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, നാസതീതി അത്ഥോ. അട്ഠമനവമേസുപി ഏസേവ നയോ.

൮൭. ദസമേ **സങ്ഖതാരമ്മണാ**തി പച്ചയനിബ്ബത്തം സങ്ഖതധമ്മം ആരമ്മണം കത്വാവ ഉപ്പജ്ജന്തി. **നോ അസങ്ഖതാരമ്മണാ**തി അസങ്ഖതം പന നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. **ന ഹോന്തീ**തി മഗ്ഗക്ഖണേ ന ഹോന്തി നാമ, ഫലേ പത്തേ നാഹേസുന്തി. ഏവമേതേസു ദസസുപി ഠാനേസു യാവ അരഹത്താ ദേസനാ ദേസിതാതി.

സനിമിത്തവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൯) ൪. ധമ്മവഗ്ഗവണ്ണനാ

൮൮. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **ചേതോവിമുത്തീ**തി ഫലസമാധി. **പഞ്ഞാവിമുത്തീ**തി ഫലപഞ്ഞാ.

൮൯. ദുതിയേ **പഗ്ഗാഹോ**തി വീരിയം. **അവിക്ഖേപോ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാ.

൯൦. തതിയേ **നാമ**ന്തി ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ. **രൂപ**ന്തി രൂപക്ഖന്ധോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ധമ്മകോട്ഠാസപരിച്ഛേദഞാണം നാമ കഥിതം.

൯൧. ചതുത്ഥേ **വിജ്ജാ**തി ഫലഞാണം. **വിമുത്തീ**തി തംസമ്പയുത്താ സേസധമ്മാ.

൯൨. പഞ്ചമേ **ഭവദിട്ഠീ**തി സസ്സതദിട്ഠി. **വിഭവദിട്ഠീ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠി. ഛട്ഠസത്തമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൯൫. അട്ഠമേ **ദോവചസ്സതാ**തി ദുബ്ബചഭാവോ. **പാപമിത്തതാ**തി പാപമിത്തസേവനഭാവോ. നവമം വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബം.

൯൭. ദസമേ **ധാതുകുസലതാ**തി അട്ഠാരസ ധാതുയോ ധാതൂതി ജാനനം. **മനസികാരകുസലതാ**തി താസംയേവ ധാതൂനം അനിച്ചാദിവസേന ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ ജാനനം.

൯൮. ഏകാദസമേ **ആപത്തികുസലതാ**തി പഞ്ചന്നഞ്ച സത്തന്നഞ്ച ആപത്തിക്ഖന്ധാനം ജാനനം. **ആപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ**തി ദേസനായ വാ കമ്മവാചായ വാ ആപത്തീഹി വുട്ഠാനജാനനന്തി.

ധമ്മവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(၅၀) ၅. ബാലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അനാഗതം ഭാരം വഹതീ**തി ''സമ്മജ്ജനീ പദീപോ ച, ഉദകം ആസനേന ച, ഛന്ദപാരിസുദ്ധിഉതുക്ഖാനം, ഭിക്ഖുഗണനാ ച ഓവാദോ, പാതിമോക്ഖം ഥേരഭാരോതി വുച്ചതീ''തി ഇമം ദസവിധം ഥേരഭാരം നവകോ ഹുത്വാ ഥേരേന അനജ്ഝിട്ഠോ കരോന്തോ അനാഗതം ഭാരം വഹതി നാമ. **ആഗതം ഭാരം ന വഹതീ**തി ഥേരോ സമാനോ തമേവ ദസവിധം ഭാരം അത്തനാ വാ അകരോന്തോ പരം വാ അസമാദപേന്തോ ആഗതം ഭാരം ന വഹതി നാമ. ദുതിയസുത്തേപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൫൩. തതിയേ **അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞീ**തി അകപ്പിയേ സീഹമംസാദിമ്ഹി ''കപ്പിയം ഇദ''ന്തി ഏവംസഞ്ഞീ. **കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞീ**തി കുമ്ഭീലമംസബിളാരമംസാദിമ്ഹി കപ്പിയേ ''അകപ്പിയം ഇദ''ന്തി ഏവംസഞ്ഞീ. ചതുത്ഥം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൫൫. പഞ്ചമേ **അനാപത്തിയാ ആപത്തിസഞ്ഞീ**തി ആപുച്ഛിത്വാ ഭണ്ഡകം ധോവന്തസ്സ, പത്തം പചന്തസ്സ, കേസേ ഛിന്ദന്തസ്സ, ഗാമം പവിസന്തസ്സാതിആദീസു അനാപത്തി, തത്ഥ ''ആപത്തി അയ''ന്തി ഏവംസഞ്ഞീ. **ആപത്തിയാ അനാപത്തിസഞ്ഞീ**തി തേസഞ്ഞേവ വത്ഥൂനം അനാപുച്ഛാകരണേ ആപത്തി, തത്ഥ ''അനാപത്തീ''തി ഏവംസഞ്ഞീ. ഛട്ഠേപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സത്തമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൫൧. ഏകാദസമേ **ആസവാ**തി കിലേസാ. **ന കുക്കുച്ചായിതബ്ബ**ന്തി സങ്ഘഭോഗസ്സ അപട്ഠപനം അവിചാരണം ന കുക്കുച്ചായിതബ്ബം നാമ, തം കുക്കുച്ചായതി. **കുക്കുച്ചായിതബ്ബ**ന്തി തസ്സേവ പട്ഠപനം വിചാരണം, തം ന കുക്കുച്ചായതി. ദ്വാദസമാദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനീതി.

ബാലവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ദുതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൩. തതിയപണ്ണാസകം

(൧൧) ൧. ആസാദുപ്പജഹവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൧൯. തതിയസ്സ പണ്ണാസകസ്സ പഠമേ **ആസാ**തി തണ്ഹാ. **ദുപ്പജഹാ**തി ദുച്ചജാ ദുന്നീഹരാ. ലാഭാസായ ദുപ്പജഹഭാവേന സത്താ ദസപി വസ്സാനി വീസതിപി സട്ഠിപി വസ്സാനി "അജ്ജ ലഭിസ്സാമ, സ്വേ ലഭിസ്സാമാ"തി രാജാനം ഉപട്ഠഹന്തി, കസികമ്മാദീനി കരോന്തി, ഉഭതോബ്യൂള്ഹം സങ്ഗാമം പക്ഖന്ദന്തി, അജപഥസങ്കുപഥാദയോ പടിപജ്ജന്തി, നാവായ മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി. ജീവിതാസായ ദുപ്പജഹത്താ സമ്പത്തേ മരണകാലേപി വസ്സസതജീവിം അത്താനം മഞ്ഞന്തി. സോ കമ്മകമ്മനിമിത്താദീനി പസ്സന്തോപി "ദാനം ദേഹി പൂജം, കരോഹീ"തി അനുകമ്പകേഹി വുച്ചമാനോ "നാഹം മരിസ്സാമി, ജീവിസ്സാമി"ച്ചേവ ആസായ കസ്സചി വചനം ന ഗണ്ഹാതി.

൧൨൦. ദുതിയേ **പുബ്ബകാരീ**തി പഠമം ഉപകാരസ്സ കാരകോ. **കതഞ്ഞൂകതവേദീ**തി തേന കതം ഞത്വാ പച്ഛാ കാരകോ. തേസു പുബ്ബകാരീ "ഇണം ദേമീ"തി സഞ്ഞം കരോതി, പച്ഛാ കാരകോ "ഇണം ജീരാപേമീ"തി സഞ്ഞം കരോതി.

൧൨൧. തതിയേ **തിത്തോ ച തപ്പേതാ ചാ**തി പച്ചേകബുദ്ധോ ച തഥാഗതസാവകോ ച ഖീണാസവോ തിത്തോ നാമ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തിത്തോ ച തപ്പേതാ ച.

൧൨൨. ചതുത്ഥേ **ദുത്തപ്പയാ**തി ദായകേന ദുത്തപ്പയാ തപ്പേതും ന സുകരാ. **നിക്ഖിപതീ**തി നിദഹതി ന പരിഭുഞ്ജതി. **വിസ്സജ്ജേതീ**തി പരേസം ദേതി.

൧൨൩. പഞ്ചമേ **ന വിസ്സജ്ജേതീ**തി സബ്ബംയേവ പരേസം ന ദേതി, അത്തനോ പന യാപനമത്തം ഗഹേത്വാ അവസേസം ദേതി.

൧൨൪. ഛട്ഠേ **സുഭനിമിത്ത**ന്തി ഇട്ഠാരമ്മണം.

൧൨൫. സത്തമേ **പടിഘനിമിത്ത**ന്തി അനിട്ഠനിമിത്തം.

൧൨൬. അട്ഠമേ **പരതോ ച ഘോസോ**തി പരസ്സ സന്തികാ അസ്സദ്ധമ്മസവനം.

൧൨൭. നവമേ **പരതോ ച ഘോസോ**തി പരസ്സ സന്തികാ സദ്ധമ്മസവനം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ആസാദുപ്പജഹവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൧൨) ൨. ആയാചനവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൩൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ഏവം സമ്മാ ആയാചമാനോ ആയാചേയ്യാ**തി സദ്ധോ ഭിക്ഖു ഉട്ഠഹിത്വാ "യാദിസോ സാരിപുത്തത്ഥേരോ പഞ്ഞായ, അഹമ്പി താദിസോ ഹോമി. യാദിസോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ ഇദ്ധിയാ, അഹമ്പി താദിസോ ഹോമീ"തി ഏവം ആയാചന്തോ പിഹേന്തോ പത്ഥേന്തോ യം അത്ഥി, തസ്സേവ പത്ഥിതത്താ സമ്മാ പത്ഥേയ്യ നാമ. ഇതോ ഉത്തരി പത്ഥേന്തോ മിച്ഛാ പത്ഥേയ്യ. ഏവരൂപാ ഹി പത്ഥനാ യം നത്ഥി, തസ്സ പത്ഥിതത്താ മിച്ഛാപത്ഥനാ നാമ ഹോതി. കിം കാരണാ? **ഏസാ, ഭിക്ഖവേ, തുലാ ഏതം പമാണ**ന്തി യഥാ ഹി സുവണ്ണം വാ ഹിരഞ്ഞം വാ തുലേന്തസ്സ തുലാ ഇച്ഛിതബ്ബാ, ധഞ്ഞം മിനന്തസ്സ മാനന്തി തുലനേ തുലാ, മിനനേ ച മാനം പമാണം ഹോതി, ഏവമേവ മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഏസാ തുലാ ഏതം പമാണം യദിദം സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ. തേ ഗഹേത്വാ "അഹമ്പി ഞാണേന വാ ഇദ്ധിയാ വാ ഏതപ്പമാണോ ഹോമീ"തി അത്താനം തുലേതും വാ പമാണേതും വാ സക്കാ, ന ഇതോ അഞ്ഞഥാ.

൧൩൨. ദുതിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇദം പനേത്ഥ വിസേസമത്തം - **ഖേമാ ച ഭിക്ഖുനീ ഉപ്പലവണ്ണാ ചാ**തി ഏതാസു ഹി ഖേമാ പഞ്ഞായ അഗ്ഗാ, ഉപ്പലവണ്ണാ ഇദ്ധിയാ. തസ്മാ "പഞ്ഞായ വാ ഇദ്ധിയാ വാ ഏതാദിസീ ഹോമീ"തി സമ്മാ ആയാചമാനാ ആയാചേയ്യ. തഥാ ചിത്തോ ഗഹപതി പഞ്ഞായ അഗ്ഗോ, ഹത്ഥകോ രാജകുമാരോ മഹിദ്ധികതായ. തസ്മാ "പഞ്ഞായ വാ ഇദ്ധിയാ വാ ഏദിസോ ഹോമീ"തി സമ്മാ ആയാചമാനോ ആയാചേയ്യ. ഖുജ്ജുത്തരാപി മഹാപഞ്ഞതായ അഗ്ഗാ, നന്ദമാതാ മഹിദ്ധികതായ. തസ്മാ "പഞ്ഞായ വാ ഇദ്ധിയാ വാ ഏതാദിസീ ഹോമീ"തി സമ്മാ ആയാചമാനാ ആയാചേയ്യ.

൧൩൫. പഞ്ചമേ **ഖത**ന്തി ഗുണാനം ഖതത്താ ഖതം. **ഉപഹത**ന്തി ഗുണാനം ഉപഹതത്താ ഉപഹതം, ഛിന്നഗുണം നട്ഠഗുണന്തി അത്ഥോ. **അത്താനം പരിഹരതീ**തി നിഗ്ഗുണം അത്താനം ജഗ്ഗതി ഗോപായതി. **സാവജ്ജോ**തി സദോസോ. **സാനുവജ്ജോ**തി സഉപവാദോ. **പസവതീ**തി പടിലഭതി. **അനനുവിച്ചാ**തി അജാനിത്വാ അവിനിച്ഛിനിത്വാ. **അപരിയോഗാഹേത്വാ**തി അനനുപവിസിത്വാ. **അവണ്ണാരഹസ്സാ**തി അവണ്ണയുത്തസ്സ മിച്ഛാപടിപന്നസ്സ തിത്ഥിയസ്സ വാ തിത്ഥിയസാവകസ്സ വാ. **വണ്ണം ഭാസതീ**തി "സുപ്പടിപന്നോ ഏസ സമ്മാപടിപന്നോ"തി ഗുണം കഥേതി. **വണ്ണാരഹസ്സാ**തി ബുദ്ധാദീസു അഞ്ഞതരസ്സ സമ്മാപടിപന്നസ്സ. **അവണ്ണം ഭാസതീ**തി "ദുപ്പടിപന്നോ ഏസ മിച്ഛാപടിപന്നോ"തി അഗുണം കഥേതി. **അവണ്ണാരഹസ്സ അവണ്ണം ഭാസതീ**തി ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ദുപ്പടിപന്നാനം മിച്ഛാപടിപന്നാനം തിത്ഥിയാനം തിത്ഥിയസാവകാനം "ഇതിപി ദുപ്പടിപന്നാ ഇതിപി മിച്ഛാപടിപന്നാ"തി അവണ്ണം ഭാസതി. **വണ്ണാരഹസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ**തി സുപ്പടിപന്നാനം സമ്മാപടിപന്നാനം ബുദ്ധാനം ബുദ്ധസാവകാനം "ഇതിപി സുപ്പടിപന്നാ ഇതിപി സമ്മാപടിപന്നാ"തി വണ്ണം ഭാസതി.

൧൩൬. ഛട്ഠേ **അപ്പസാദനീയേ ഠാനേ**തി അപ്പസാദകാരണേ. **പസാദം ഉപദംസേതീ**തി ദുപ്പടിപദായ മിച്ഛാപടിപദായ "അയം സുപ്പടിപദാ സമ്മാപടിപദാ"തി പസാദം ജനേതി. **പസാദനീയേ ഠാനേ അപ്പസാദ**ന്തി

സുപ്പടിപദായ സമ്മാപടിപദായ “അയം ദുപ്പടിപദാ മിച്ഛാപടിപദാ”തി അപ്പസാദം ജനേതീതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൫൩൭. **സത്തമേ ദ്വീസൂ**തി ദ്വീസു ഓകാസേസു ദ്വീസു കാരണേസു. **മിച്ഛാപടിപജ്ജമാനോ**തി മിച്ഛാപടിപത്തിം പടിപജ്ജമാനോ. **മാതരി ച പിതരി ചാ**തി മിത്തവിന്ദകോ വിയ മാതരി, അജാതസത്തു വിയ പിതരി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൫൩൮. അട്ഠമേ **തഥാഗതേ ച തഥാഗതസാവകേ ചാ**തി ദേവദത്തോ വിയ തഥാഗതേ, കോകാലികോ വിയ ച തഥാഗതസാവകേ. സുക്കപക്ഖേ ആനന്ദത്ഥേരോ വിയ തഥാഗതേ, നന്ദഗോപാലകസേട്ഠിപുത്തോ വിയ ച തഥാഗതസാവകേ.

൫൩൯. നവമേ **സചിത്തവോദാന**ന്തി സകചിത്തസ്സ വോദാനം, അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം ഏതം നാമം. **ന ച കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ**തി ലോകേ ച രൂപാദീസു ധമ്മേസു കിഞ്ചി ഏകം ധമ്മമ്പി ന ഗണ്ഹാതി ന പരാമസതി. ഏവമേത്ഥ അനുപാദാനം നാമ ദുതിയോ ധമ്മോ ഹോതി. ദസമേകാദസമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവാതി.

ആയാചനവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൫൩) ൩. ദാനവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൦൧. തതിയസ്സ പഠമേ **ദാനാനീ**തി ദിയ്യനകവസേന ദാനാനി, ദേയ്യധമ്മസ്സേതം നാമം. സവത്ഥുകാ വാ ചേതനാ ദാനം, സമ്പത്തിപരിച്ചാഗസ്സേതം നാമം. **ആമിസദാന**ന്തി ചത്താരോ പച്ചയാ ദിയ്യനകവസേന ആമിസദാനം നാമ. **ധമ്മദാന**ന്തി ഇധേകച്ചോ അമതപത്തിപടിപദം കഥേത്വാ ദേതി, ഇദം ധമ്മദാനം നാമ.

൪൦൨. ദുതിയേ ചത്താരോ പച്ചയാ യജനകവസേന **യാഗോ** നാമ **ധമ്മോപി** യജനകവസേന യാഗോതി വേദിതബ്ബോ.

൪൦൩. തതിയേ ആമിസസ്സ ചജനം **ആമിസചാഗോ,** ധമ്മസ്സ ചജനം **ധമ്മചാഗോ**. ചതുത്ഥേ ഉപസഗ്ഗമത്തം വിസേസോ.

൪൦൫. പഞ്ചമേ ചതുന്നം പച്ചയാനം ഭുഞ്ജനം **ആമിസഭോഗോ,** ധമ്മസ്സ ഭുഞ്ജനം **ധമ്മഭോഗോ**. ഛട്ഠേ ഉപസഗ്ഗമത്തം വിസേസോ.

൪൦൭. സത്തമേ ചതുന്നം പച്ചയാനം സംവിഭജനം **ആമിസസംവിഭാഗോ,** ധമ്മസ്സ സംവിഭജനം **ധമ്മസംവിഭാഗോ**.

൪൦൮. അട്ഠമേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സങ്ഗഹോ **ആമിസസങ്ഗഹോ,** ധമ്മേന സങ്ഗഹോ **ധമ്മസങ്ഗഹോ**.

൪൦൯. നവമേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി അനുഗ്ഗണ്ഹനം **ആമിസാനുഗ്ഗഹോ,** ധമ്മേന അനുഗ്ഗണ്ഹനം **ധമ്മാനുഗ്ഗഹോ**.

൪൧൦. ദസമേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി അനുകമ്പനം **ആമിസാനുകമ്പാ,** ധമ്മേന അനുകമ്പനം **ധമ്മാനുകമ്പാ**തി.

ദാനവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൧൪) ൪. സന്ഥാരവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൩൨. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി അത്തനോ ച പരസ്സ ച അന്തരപടിച്ഛാദനവസേന സന്ഥരണം **ആമിസസന്ഥാരോ,** ധമ്മേന സന്ഥരണം **ധമ്മസന്ഥാരോ**. ദുതിയേ ഉപസഗ്ഗമത്തം വിസേസോ.

൧൩൪. തതിയേ വുത്തപ്പകാരസ്സ ആമിസസ്സ ഏസനാ **ആമിസേസനാ,** ധമ്മസ്സ ഏസനാ **ധമ്മേസനാ**. ചതുത്ഥേ ഉപസഗ്ഗമത്തമേവ വിസേസോ.

൧൩൬. പഞ്ചമേ മത്ഥകപ്പത്താ ആമിസപരിയേസനാ **ആമിസപരിയേട്ഠി,** മത്ഥകപ്പത്താവ ധമ്മപരിയേസനാ **ധമ്മപരിയേട്ഠീ**തി വുത്താ.

൧൩൭. ഛട്ഠേ ആമിസേന പൂജനം **ആമിസപൂജാ,** ധമ്മേന പൂജനം **ധമ്മപൂജാ**.

൧൩൮. സത്തമേ **ആതിഥേയ്യാനീ**തി ആഗന്തുകദാനാനി. അതിഥേയ്യാനീതിപി പാഠോ.

൧൩൯. അട്ഠമേ ആമിസം ഇജ്ഝനകസമിജ്ഝനകവസേന **ആമിസിദ്ധി,** ധമ്മോപി ഇജ്ഝനകസമിജ്ഝനകവസേന **ധമ്മിദ്ധി**.

൧൪൦. നവമേ ആമിസേന വഡ്ഢനം **ആമിസവുദ്ധി,** ധമ്മേന വഡ്ഢനം **ധമ്മവുദ്ധി**.

൧൪൧. ദസമേ രതികരണട്ഠേന ആമിസം **ആമിസരതനം,** ധമ്മോ **ധമ്മരതനം**.

൧൪൨. ഏകാദസമേ ആമിസസ്സ ചിനനം വഡ്ഢനം **ആമിസസന്നിചയോ,** ധമ്മസ്സ ചിനനം വഡ്ഢനം **ധമ്മസന്നിചയോ**.

൧൪൩. ദ്വാദസമേ ആമിസസ്സ വിപുലഭാവോ **ആമിസവേപുല്ലം,** ധമ്മസ്സ വിപുലഭാവോ **ധമ്മവേപുല്ല**ന്തി.

സന്ഥാരവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൫) ൫. സമാപത്തിവഗ്ഗവണ്ണനാ

൬൮൪. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സമാപത്തികുസലതാ**തി ആഹാരസപ്പായം ഉതുസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സമാപത്തിസമാപജ്ജനേ ഛേകതാ. **സമാപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ**തി യഥാപരിച്ഛേദേന ഗതേ കാലേ വിയത്തോ ഹുത്വാ ഉട്ഠഹന്തോ വുട്ഠാനകുസലോ നാമ ഹോതി, ഏവം കുസലതാ.

൬൮൫. ദുതിയേ **അജ്ജവ**ന്തി ഉജുഭാവോ. **മദ്ദവ**ന്തി മുദുഭാവോ.

൬൮൬. തതിയേ **ഖന്തീ**തി അധിവാസനഖന്തി. **സോരച്ച**ന്തി സുസീല്യഭാവേന സുരതഭാവോ.

൬൮൭. ചതുത്ഥേ **സാഖല്യ**ന്തി സണ്ഹവാചാവസേന സമ്മോദമാനഭാവോ. **പടിസന്ഥാരോ**തി ആമിസേന വാ ധമ്മേന വാ പടിസന്ഥരണം.

൬൮൮. പഞ്ചമേ **അവിഹിംസാ**തി കരുണാപുബ്ബഭാഗോ. **സോചേയ്യ**ന്തി സീലവസേന സുചിഭാവോ. ഛട്ഠസത്തമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൬൯൧. അട്ഠമേ **പടിസങ്ഖാനബല**ന്തി പച്ചവേക്ഖണബലം.

൬൯൨. നവമേ മുട്ഠസ്സച്ചേ അകമ്പനേന സതിയേവ **സതിബലം**. ഉദ്ധച്ചേ അകമ്പനേന സമാധിയേവ **സമാധിബലം**.

൬൯൩. ദസമേ **സമഥോ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാ. **വിപസ്സനാ**തി സങ്ഖാരപരിഗ്ഗാഹകഞ്ഞാണം.

൬൯൪. ഏകാദസമേ **സീലവിപത്തീ**തി ദുസ്സീല്യം. **ദിട്ഠിവിപത്തീ**തി മിച്ഛാദിട്ഠി.

൬൯൫. ദ്വാദസമേ **സീലസമ്പദാ**തി പരിപുണ്ണസീലതാ. **ദിട്ഠിസമ്പദാ**തി സമ്മാദിട്ഠികഭാവോ. തേന കമ്മസ്സകതസമ്മാദിട്ഠി, ഝാനസമ്മാദിട്ഠി, വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി, മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി, ഫലസമ്മാദിട്ഠീതി സബ്ബാപി പഞ്ചവിധാ സമ്മാദിട്ഠി സങ്ഗഹിതാ ഹോതി.

൬൯൬. തേരസമേ **സീലവിസുദ്ധീ**തി വിസുദ്ധിസമ്പാപകം സീലം. **ദിട്ഠിവിസുദ്ധീ**തി വിസുദ്ധിസമ്പാപികാ ചതുമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി, പഞ്ചവിധാപി വാ സമ്മാദിട്ഠി.

൬൯൭. ചുദ്ദസമേ **ദിട്ഠിവിസുദ്ധീ**തി വിസുദ്ധിസമ്പാപികാ സമ്മാദിട്ഠിയേവ. **യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാന**ന്തി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗസമ്പയുത്തം വീരിയം. തഞ്ഹി തസ്സാ ദിട്ഠിയാ അനുരൂപത്താ ''യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാന''ന്തി വുത്തം.

൬൯൮. പന്നരസമേ **അസന്തുട്ഠിതാ ച കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി അഞ്ഞത്ര അരഹത്തമഗ്ഗാ കുസലേസു ധമ്മേസു അസന്തുട്ഠിഭാവോ.

൬൯൯. സോളസമേ **മുട്ഠസ്സച്ച**ന്തി മുട്ഠസ്സതിഭാവോ. **അസമ്പജഞ്ഞ**ന്തി അഞ്ഞാണഭാവോ.

ഏവം. സത്തരസമേ അപിലാപനലക്ഖണാ **സതി**. സമ്മാ പജാനനലക്ഖണം **സമ്പജഞ്ഞ**ന്തി.

സമാപത്തിവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ. തതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൫. കോധപേയ്യാലം

൫൮൫. ഇതോ പരേസു കുജ്ഝനലക്ഖണോ **കോധോ**. ഉപനന്ധനലക്ഖണോ **ഉപനാഹോ**. സുകതകരണമക്ഖനലക്ഖണോ **മക്ഖോ**. യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ **പലാസോ**. ഉസൂയനലക്ഖണാ **ഇസ്സാ**. പഞ്ചമച്ഛേരഭാവോ **മച്ഛരിയം**. തം സബ്ബമ്പി മച്ഛരായനലക്ഖണം. കതപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ**. കേരാടികലക്ഖണം **സാഠേയ്യം**. അലജ്ജനാകാരോ **അഹിരികം**. ഉപവാദതോ അഭായനാകാരോ **അനോത്തപ്പം. അക്കോധാ**ദയോ തേസം പടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ.

൫൮൬. **സേക്ഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ**തി സത്തവിധസ്സാപി സേക്ഖസ്സ ഉപരിഉപരിഗുണേഹി പരിഹാനായ സംവത്തന്തി, പുഥുജ്ജനസ്സ പന പഠമതരംയേവ പരിഹാനായ സംവത്തന്തീതി വേദിതബ്ബാ. **അപരിഹാനായാ**തി ഉപരിഉപരിഗുണേഹി അപരിഹാനത്ഥായ.

൫൮൭. **യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ**തി യഥാ ആനേത്വാ നിക്ഖിത്തോ, ഏവം നിരയേ പതിട്ഠിതോ വാതി വേദിതബ്ബോ.

൫൯൦. **ഏകച്ചോ**തി യസ്സേതേ കോധാദയോ അത്ഥി, സോ ഏകച്ചോ നാമ.

കോധപേയ്യാലം നിട്ഠിതം.

൮. അകുസലപേയ്യാലം

൧൩൧-൮൦൦. **സാവജ്ജാ**തി സദോസാ. **അനവജ്ജാ**തി നിദ്ദോസാ. **ദുക്ഖുദ്രയാ**തി ദുക്ഖവഡ്ഢികാ. **സുഖുദ്രിയാ**തി സുഖവഡ്ഢികാ. **സബ്യാബജ്ഝാ**തി സദുക്ഖാ. **അബ്യാബജ്ഝാ**തി നിദ്ദുക്ഖാ. എത്താവതാ വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

അകുസലപേയ്യാലം നിട്ഠിതം.

൩. വിനയപേയ്യാലം

൨൧. ദ്വേമേ , ഭിക്ഖവേ, അത്ഥവസേ പടിച്ചാതി, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ അത്ഥേ നിസ്സായ ദ്വേ കാരണാനി സന്ധായ. **സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്ത**ന്തി സിക്ഖാകോട്ഠാസോ ഠപിതോ. **സങ്ഘസുട്ഠുതായാ**തി സങ്ഘസ്സ സുട്ഠുഭാവായ, ''സുട്ഠു, ഭന്തേ''തി വത്വാ സമ്പടിച്ഛനത്ഥായാതി അത്ഥോ. **സങ്ഘഫാസുതായാ**തി സങ്ഘസ്സ ഫാസുവിഹാരത്ഥായ. **ദുമ്മങ്കൂന**ന്തി ദുസ്സീലാനം. **പേസലാന**ന്തി പിയസീലാനം. **ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വീതിക്കമപച്ചയാ പടിലദ്ധബ്ബാനം വധബന്ധനാദിദുക്ഖധമ്മസങ്ഖാതാനം ആസവാനം. **സംവരായാ**തി പിദഹനത്ഥായ. **സമ്പരായികാന**ന്തി തഥാരൂപാനംയേവ അപായദുക്ഖസങ്ഖാതാനം സമ്പരായേ ഉപ്പജ്ജനകആസവാനം. **പടിഘാതായാ**തി പടിസേധനത്ഥായ. **വേരാന**ന്തി അകുസലവേരാനമ്പി പുഗ്ഗലവേരാനമ്പി. **വജ്ജാന**ന്തി ദോസാനം. തേ ഏവ വാ ദുക്ഖധമ്മാ വജ്ജനീയത്താ ഇധ വജ്ജാതി അധിപ്പേതാ. **ഭയാന**ന്തി ചിത്തുത്രാസഭയാനമ്പി ഭയഹേതൂനം തേസംയേവ ദുക്ഖധമ്മാനമ്പി. **അകുസലാന**ന്തി അക്ഖമട്ഠേന അകുസലസങ്ഖാതാനം ദുക്ഖധമ്മാനം. **ഗിഹീനം അനുകമ്പായാ**തി ഗിഹീസു ഉജ്ഝായന്തേസു പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം ഗിഹീനം അനുകമ്പായ പഞ്ഞത്തം നാമ. **പാപിച്ഛാനം പക്ഖുപച്ഛേദായാ**തി പാപിച്ഛാ പക്ഖം നിസ്സായ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യുന്തി തേസം പക്ഖുപച്ഛേദനത്ഥായ. **അപ്പസന്നാനം പസാദായാ**തി പുബ്ബേ അപ്പസന്നാനമ്പി പണ്ഡിതമനുസ്സാനം സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിസമ്പദം ദിസ്വാ പസാദുപ്പത്തിഅത്ഥായ. **പസന്നാനം ഭിയ്യോഭാവായാ**തി പസന്നാനം ഉപരൂപരിപസാദഭാവായ. **സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ**തി സദ്ധമ്മസ്സ ചിരട്ഠിതത്ഥം. **വിനയാനുഗ്ഗഹായാ**തി പഞ്ചവിധസ്സാപി വിനയസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥായ.

൨൨-൨൩. പാതിമോക്ഖം പഞ്ഞത്തന്തി ഭിക്ഖുപാതിമോക്ഖം ഭിക്ഖുനിപാതിമോക്ഖന്തി ദുവിധം പാതിമോക്ഖം പഞ്ഞത്തം. **പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ**തി **ഭിക്ഖൂനം പഞ്ച, ഭിക്ഖുനീനം ചത്താരോതി നവ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാ പഞ്ഞത്താ. പാതിമോക്ഖട്ഠപന**ന്തി ഉപോസഥട്ഠപനം. **പവാരണാ പഞ്ഞത്താ**തി ചാതുദ്ദസികാ പന്നരസികാതി ദ്വേ പവാരണാ പഞ്ഞത്താ. **പവാരണട്ഠപനം പഞ്ഞത്ത**ന്തി സാപത്തികസ്സ ഭിക്ഖുനോ പവാരണാ ഉത്തിയാ വത്തമാനായ പവാരണട്ഠപനം പഞ്ഞത്തം. തജ്ജനീയകമ്മാദീസു ഭിക്ഖൂ വാചാസത്തീഹി വിതുദന്താനം പണ്ഡുകലോഹിതകാനം ഭിക്ഖൂനം **തജ്ജനീയകമ്മം** (ചൂളവ॰ ൧ ആദയോ) പഞ്ഞത്തം. ബാലസ്സ അബ്യത്തസ്സ സേയ്യസകസ്സ ഭിക്ഖുനോ **നിയസ്സകമ്മം** പഞ്ഞത്തം. കുലദൂസകേ അസ്സജിപുനബ്ബസുകേ ഭിക്ഖൂ ആരബ്ഭ **പബ്ബാജനീയകമ്മം** (ചൂളവ॰ ൨൧ ആദയോ) പഞ്ഞത്തം. ഗിഹീനം അക്കോസകസ്സ സുധമ്മത്ഥേരസ്സ **പടിസാരണീയകമ്മം** (ചൂളവ॰ ൩൩ ആദയോ) പഞ്ഞത്തം. ആപത്തിയാ അദസ്സനാദീസു **ഉക്ഖേപനീയകമ്മം** പഞ്ഞത്തം. ഗരുകാപത്തിം ആപന്നസ്സ പടിച്ഛന്നായ ആപത്തിയാ **പരിവാസദാനം** പഞ്ഞത്തം. പരിവാസേ അന്തരാപത്തിം ആപന്നസ്സ **മൂലായ പടികസ്സനം** പഞ്ഞത്തം. പടിച്ഛന്നായപി അപ്പടിച്ഛന്നായപി ആപത്തിയാ **മാനത്തദാനം** പഞ്ഞത്തം. ചിണ്ണമാനത്തസ്സ **അബ്ഭാനം** പഞ്ഞത്തം. സമ്മാ വത്തന്തസ്സ **ഓസാരണീയം** പഞ്ഞത്തം. അസമ്മാവത്തനാദീസു **നിസ്സാരണീയം** പഞ്ഞത്തം.

ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദാ സരണഗമനൂപസമ്പദാ ഓവാദൂപസമ്പദാ പഞ്ഹാബ്യാകരണൂപസമ്പദാ ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാ ഗരുധമ്മൂപസമ്പദാ ഉഭതോസങ്ഘേ ഉപസമ്പദാ ദൂതേന ഉപസമ്പദാതി അട്ഠവിധാ **ഉപസമ്പദാ** പഞ്ഞത്താ. ഞത്തികമ്മം നവ ഠാനാനി ഗച്ഛതീതി ഏവം നവട്ഠാനികം **ഞത്തികമ്മം** പഞ്ഞത്തം. ഞത്തിദുതിയകമ്മം സത്ത ഠാനാനി ഗച്ഛതീതി ഏവം സത്തട്ഠാനികമേവ **ഞത്തിദുതിയകമ്മം** പഞ്ഞത്തം. ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മം സത്ത ഠാനാനി ഗച്ഛതീതി ഏവം സത്തട്ഠാനികമേവ **ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മം** പഞ്ഞത്തം. പഠമപാരാജികാദീനം പഠമപഞ്ഞത്തി **അപഞ്ഞത്തേ പഞ്ഞത്തം**. തേസംയേവ അനുപഞ്ഞത്തി **പഞ്ഞത്തേ അനുപഞ്ഞത്തം**. ധമ്മസമ്മുഖതാ വിനയസമ്മുഖതാ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാതി ഇമസ്സ ചതുബ്ബിധസ്സ സമ്മുഖീഭാവസ്സ വസേന **സമ്മുഖാവിനയോ** പഞ്ഞത്തോ. സതിവേപുല്ലപ്പത്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ അചോദനത്ഥായ **സതിവിനയോ** പഞ്ഞത്തോ. ഉമ്മത്തകസ്സ ഭിക്ഖുനോ **അമൂള്ഹവിനയോ** പഞ്ഞത്തോ. അപ്പടിഞ്ഞായ ചുദിതകസ്സ ആപത്തിയാ അതരണത്ഥം **പടിഞ്ഞാതകരണം** പഞ്ഞത്തം. ബഹുതരാനം ധമ്മവാദീനം ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ അധികരണവൂപസമനത്ഥം. **യേഭുയ്യസികാ** പഞ്ഞത്താ. പാപുസ്സന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം **തസ്സപാപിയസികാ** പഞ്ഞത്താ. ഭണ്ഡനാദിവസേന ബഹും അസ്സാമണകം കത്വാ ആപത്തിം ആപന്നാനം ഭിക്ഖൂനം ഠപേത്വാ ഥുല്ലവജ്ജം ഠപേത്വാ ഗിഹിപടിസംയുത്തഞ്ച അവസേസാപത്തീനം വൂപസമനത്ഥായ **തിണവത്ഥാരകോ** പഞ്ഞത്തോ.

വിനയപേയ്യാലം നിട്ഠിതം.

൪. രാഗപേയ്യാലം

൨൩൧. **രാഗസ്സ , ഭിക്ഖവേ, അഭിഞ്ഞായ**ാതി പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സ അഭിജാനനത്ഥം പച്ചക്ഖകരണത്ഥം. **പരിഞ്ഞായ**ാതി പരിജാനനത്ഥം. **പരിക്ഖയായ**ാതി പരിക്ഖയഗമനത്ഥം. **പഹാനായ**ാതി പജഹനത്ഥം. **ഖയായ വയായ**ാതി ഖയവയഗമനത്ഥം. **വിരാഗായ**ാതി വിരജ്ജനത്ഥം. **നിരോധായ**ാതി നിരുജ്ഝനത്ഥം. **ചാഗായ**ാതി ചജനത്ഥം. **പടിനിസ്സഗ്ഗായ**ാതി പടിനിസ്സജ്ജനത്ഥം.

൨൩൨-൨൪൬. **ഥമ്ഭസ്സ**ാതി കോധമാനവസേന ഥദ്ധഭാവസ്സ. **സാരമ്ഭസ്സ**ാതി കാരണുത്തരിയലക്ഖണസ്സ സാരമ്ഭസ്സ. **മാനസ്സ**ാതി നവവിധമാനസ്സ. **അതിമാനസ്സ**ാതി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞനമാനസ്സ. **മദസ്സ**ാതി മജ്ജനാകാരമദസ്സ. **പമാദസ്സ**ാതി സതിവിപ്പവാസസ്സ, പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗസ്സ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

രാഗപേയ്യാലം നിട്ഠിതം.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

ദുകനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

തികനിപാത-അട്ഠകഥാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. ബാലവഗ്ഗോ

൧. ഭയസുത്തവണ്ണനാ

൧. തികനിപാതസ്സ പഠമേ **ഭയാനീ**തിആദീസു **ഭയ**ന്തി ചിത്തുത്രാസോ. **ഉപദ്ദവോ**തി അനേകഗ്ഗതാകാരോ. **ഉപസഗ്ഗോ**തി ഉപസട്ഠാകാരോ തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗനാകാരോ.

തേസം ഏവം നാനത്തം വേദിതബ്ബം - പബ്ബതവിസമനിസ്സിതാ ചോരാ ജനപദവാസീനം പേസേന്തി - ''മയം അസുകദിവസേ നാമ തുമ്ഹാകം ഗാമം പഹരിസ്സാമാ''തി. തേ തം പവത്തിം സുതകാലതോ പട്ഠായ ഭയം സന്താസം ആപജ്ജന്തി. അയം **ചിത്തുത്രാസോ** നാമ. ''യഥാ നോ തേ ചോരാ കുപിതാ അനത്ഥമ്പി ആവഹേയ്യു''ന്തി ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ ദ്വിപദചതുപ്പദേഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഭൂമിയം നിപജ്ജന്തി ഡംസമകസാദീഹി ഖജ്ജമാനാ, ഗുമ്ബന്തരാനി പവിസന്താ ഖാണുകണ്ടകേ മദ്ദന്തി. തേസം ഏവം വിചരന്താനം വിക്ഖിത്തഭാവോ **അനേകഗ്ഗതാകാരോ** നാമ. തതോ ചോരേസു യഥാവുത്തേ ദിവസേ അനാഗച്ഛന്തേസു ''തുച്ഛകസാസനം ഭവിസ്സതി, ഗാമം പവിസിസ്സാമാ''തി സപരിക്ഖാരാ ഗാമം പവിസന്തി. അഥ തേസം പവിട്ഠഭാവം ഞത്വാ ഗാമം പരിവാരേത്വാ ദ്വാരേ അഗ്ഗിം ദത്വാ മനുസ്സേ ഘാതേത്വാ ചോരാ സബ്ബം വിഭവം വിലുമ്പിത്വാ ഗച്ഛന്തി. തേസു ഘാതിതാവസേസാ അഗ്ഗിം നിബ്ബാപേത്വാ കോട്ഠകച്ഛായാഭിത്തിച്ഛായാദീസു തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗിത്വാ നിസീദന്തി നട്ഠം അനുസോചമാനാ. അയം **ഉപസട്ഠാകാരോ ലഗ്ഗനാകാരോ** നാമ.

നളാഗാരാതി നളേഹി ഛന്നപടിച്ഛന്നഅഗാരാ. സേസസമ്ഭാരാ പനേത്ഥ രുക്ഖമയാ ഹോന്തി. **തിണാഗാരേ**പി ഏസേവ നയോ. **കൂടാഗാരാനീ**തി കൂടസങ്ഗഹിതാനി അഗാരാനി. **ഉല്ലിത്താവലിത്താനീ**തി അന്തോ ച ബഹി ച ലിത്താനി. **നിവാതാനീ**തി നിവാരിതവാതപ്പവേസാനി. **ഫുസിതഗ്ഗളാനീ**തി ഛേകേഹി വഡ്ഢകീഹി കതത്താ പിട്ഠസങ്ഘാടമ്ഹി സുട്ഠു ഫുസിതകവാടാനി. **പിഹിതവാതപാനാനീ**തി യുത്തവാതപാനാനി. ഇമിനാ പദദ്വയേന കവാടവാതപാനാനം നിച്ചപിഹിതതം അകഥേത്വാ സമ്പത്തിയേവ കഥിതാ. ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ പന താനി പിധീയന്തി ച വിവരീയന്തി ച.

ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ബാലമേവ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജന്തി. ബാലോ ഹി അപണ്ഡിതപുരിസോ രജ്ജം വാ ഓപരജ്ജം വാ അഞ്ഞം വാ പന മഹന്തം ഠാനം പത്ഥേന്തോ കതിപയേ അത്തനാ സദിസേ വിധവപുത്തേ മഹാധുത്തേ ഗഹേത്വാ ''ഏഥ അഹം തുമ്ഹേ ഇസ്സരേ കരിസ്സാമീ''തി പബ്ബതഗഹനാദീനി നിസ്സായ അന്തമന്തേ ഗാമേ പഹരന്തോ ദാമരികഭാവം ജാനാപേത്വാ അനുപുബ്ബേന നിഗമേപി ജനപദേപി പഹരതി. മനുസ്സാ ഗേഹാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഖേമട്ഠാനം പത്ഥയമാനാ പക്കമന്തി. തേ നിസ്സായ വസന്താ ഭിക്ഖൂപി ഭിക്ഖുനിയോപി അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനാനി പഹായ പക്കമന്തി. ഗതഗതട്ഠാനേ ഭിക്ഖാപി സേനാസനമ്പി ദുല്ലഭം ഹോതി. ഏവം ചതുന്നമ്പി പരിസാനം ഭയം ആഗതമേവ ഹോതി. പബ്ബജിതേസുപി ദ്വേ ബാലാ ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദം പട്ഠപേത്വാ ചോദനം ആരഭന്തി. ഇതി കോസമ്ബിവാസികാനം വിയ മഹാകലഹോ ഉപ്പജ്ജതി. ചതുന്നം പരിസാനം

ഭയം ആഗതമേവ ഹോതീതി ഏവം യാനി കാനിചി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സബ്ബാനി താനി ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി യഥാനുസന്ധിനാ ദേസനം നിട്ഠപേസി.

൨. ലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ കായദ്വാരാദിപവത്തം കമ്മം ലക്ഖണം സഞ്ജാനനകാരണം അസ്സാതി **കമ്മലക്ഖണോ. അപദാനസോഭനീ പഞ്ഞാ**തി യാ പഞ്ഞാ നാമ അപദാനേന സോഭതി, ബാലാ ച പണ്ഡിതാ ച അത്തനോ അത്തനോ ചരിതേനേവ പാകടാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ബാലേന ഹി ഗതമഗ്ഗോ രുക്ഖഗച്ഛഗാമനിഗമാദീനി ഝാപേത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ ഇന്ദഗ്ഗിനോ ഗതമഗ്ഗോ വിയ ഹോതി, ഝാമട്ഠാനമത്തമേവ അങ്ഗാരമസിഛാരികാസമാകുലം പഞ്ഞായതി. പണ്ഡിതേന ഗതമഗ്ഗോ കുസോബ്ഭാദയോ പൂരേത്വാ വിവിധസസ്സസമ്പദം ആവഹമാനേന ചതുദീപികമേഘേന ഗതമഗ്ഗോ വിയ ഹോതി. യഥാ തേന ഗതമഗ്ഗേ ഉദകപൂരാനി ചേവ വിവിധസസ്സഫലാഫലാനി ച താനി താനി ഠാനാനി പഞ്ഞായന്തി, ഏവം പണ്ഡിതേന ഗതമഗ്ഗേ സമ്പത്തിയോവ പഞ്ഞായന്തി നോ വിപത്തിയോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩. ചിന്തീസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയേ **ബാലലക്ഖണാനീ**തി "ബാലോ അയ"ന്തി ഏതേഹി ലക്ഖീയതി ഞായതീതി ബാലലക്ഖണാനി. താനേവസ്സ സഞ്ജാനനകാരണാനീതി **ബാലനിമിത്താനി. ബാലാപദാനാനീ**തി ബാലസ്സ അപദാനാനി. **ദുച്ചിന്തിതചിന്തീ**തി ചിന്തയന്തോ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദമിച്ഛാദസ്സനവസേന ദുച്ചിന്തിതമേവ ചിന്തേതി. **ദുബ്ഭാസിതഭാസീ**തി ഭാസമാനോപി മുസാവാദാദിഭേദം ദുബ്ഭാസിതമേവ ഭാസതി. **ദുക്കടകമ്മകാരീ**തി കരോന്തോപി പാണാതിപാതാദിവസേന ദുക്കടകമ്മമേവ കരോതി. **പണ്ഡിതലക്ഖണാനീ**തിആദി വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. **സുചിന്തിതചിന്തീ**തിആദീനി ചേത്ഥ മനോസുചരിതാദീനം വസേന യോജേതബ്ബാനി.

൪. അച്ചയസുത്തവണ്ണനാ

൪. ചതുത്ഥേ **അച്ചയം അച്ചയതോ ന പസ്സതീ**തി അത്തനോ അപരാധം അപരാധതോ ന പസ്സതി. **അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം നപ്പടികരോതീ**തി "അപരദ്ധം മയാ"തി ഞത്വാപി യോ ധമ്മോ, തം ന കരോതി, ദണ്ഡകമ്മം ആഹരിത്വാ അച്ചയം ന ദേസേതി നക്ഖമാപേതി. **അച്ചയം ദേസേന്തസ്സ യഥാധമ്മം നപ്പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി പരസ്സ "വിരദ്ധം മയാ"തി ഞത്വാ ദണ്ഡകമ്മം ആഹരിത്വാ ഖമാപേന്തസ്സ നക്ഖമതി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തപടിപക്ഖതോ വേദിതബ്ബോ.

൫. അയോനിസോസുത്തവണ്ണനാ

൫. പഞ്ചമേ **അയോനിസോ പഞ്ഹം കത്താ ഹോതീ**തി "കതി നു ഖോ, ഉദായി, അനുസ്സതിട്ഠാനാനീ"തി വുത്തേ "പുബ്ബേനിവാസോ അനുസ്സതിട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ ലാളുദായിത്ഥേരോ വിയ അനുപായചിന്തായ അപഞ്ഹമേവ പഞ്ഹന്തി കത്താ ഹോതി. **അയോനിസോ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതാ ഹോതീ**തി ഏവം ചിന്തിതം പന പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോപി "ഇധ,

ഭന്തേ, ഭിക്ഖു അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി. സേയ്യഥിദം, ഏകമ്പി ജാതി''ന്തിആദിനാ നയേന സോയേവ ഥേരോ വിയ അയോനിസോ വിസ്സജ്ജേതാ ഹോതി, അപഞ്ഹമേവ പഞ്ഹന്തി കഥേതി. **പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹീ**തി ഏത്ഥ പദമേവ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനതോ പദബ്യഞ്ജനം. തം അക്ഖരപാരിപൂരിം കത്വാ ദസവിധം ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിം അപരിഹാപേത്വാ വുത്തം പരിമണ്ഡലം നാമ ഹോതി, ഏവരൂപേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹീതി അത്ഥോ. **സിലിട്ഠേഹീ**തി പദസിലിട്ഠതായ സിലിട്ഠേഹി. **ഉപഗതേഹീ**തി അത്ഥഞ്ച കാരണഞ്ച ഉപഗതേഹി. **നാബ്ഭനുമോദിതാ**തി ഏവം യോനിസോ സബ്ബം കാരണസമ്പന്നം കത്വാപി വിസ്സജ്ജിതം പരസ്സ പഞ്ഹം നാഭിനുമോദതി നാഭിനന്ദതി സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പഞ്ഹം ലാളുദായിത്ഥേരോ വിയ. യഥാഹ -

> ''അട്ഠാനം ഖോ ഏതം, ആവുസോ സാരിപുത്ത, അനവകാസോ, യം സോ അതിക്കമ്മേവ കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാനം ദേവാനം സഹബ്യതം അഞ്ഞതരം മനോമയം കായം ഉപപന്നോ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം സമാപജ്ജേയ്യാപി വുട്ഠഹേയ്യാപി, നത്ഥേതം ഠാന''ന്തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൬൬).

യോനിസോ പഞ്ഹം കത്താതിആദീസു ആനന്ദത്ഥേരോ വിയ യോനിസോവ പഞ്ഹം ചിന്തേത്വാ യോനിസോ വിസ്സജ്ജിതാ ഹോതി. ഥേരോ ഹി ''കതി നു ഖോ, ആനന്ദ, അനുസ്സതിട്ഠാനാനീ''തി പുച്ഛിതോ ''അയം പഞ്ഹോ ഭവിസ്സതീ''തി യോനിസോ ചിന്തേത്വാ യോനിസോ വിസ്സജ്ജേന്തോ ആഹ - ''ഇധ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഇദം, ഭന്തേ, അനുസ്സതിട്ഠാനം ഏവംഭാവിതം ഏവംബഹുലീകതം ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരായ സംവത്തതീ''തി. **അബ്ഭനുമോദിതാ ഹോതീ**തി തഥാഗതോ വിയ യോനിസോ അബ്ഭനുമോദിതാ ഹോതി. തഥാഗതോ ഹി ആനന്ദത്ഥേരേന പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജിതേ ''സാധു സാധു, ആനന്ദ, തേന ഹി ത്വം, ആനന്ദ, ഇമമ്പി ഛട്ഠം അനുസ്സതിട്ഠാനം ധാരേഹി. ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖു സതോവ അഭിക്കമതി സതോവ പടിക്കമതീ''തിആദിമാഹ. ഛട്ഠാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൯. ഖതസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ സുക്കപക്ഖോ പുബ്ബഭാഗേ ദസഹിപി കുസലകമ്മപഥേഹി പരിച്ഛിന്നോ, ഉപരി യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ലബ്ഭതി. **ബഹുഞ്ച പുഞ്ഞം പസവതീ**തി ഏത്ഥ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകപുഞ്ഞം കഥിതം.

൧൦. മലസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമേ ദുസ്സീലഭാവോ ദുസ്സീല്യം, ദുസ്സീല്യമേവ മലം **ദുസ്സീല്യമലം**. കേനട്ഠേന മലന്തി? അനുദഹനട്ഠേന ദുഗ്ഗന്ധട്ഠേന കിലിട്ഠകരണട്ഠേന ച. തഞ്ഹി നിരയാദീസു അപായേസു അനുദഹതീതി അനുദഹനട്ഠേനപി മലം. തേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ മാതാപിതൂനമ്പി സന്തികേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സാപി അന്തരേ ബോധിചേതിയട്ഠാനേസുപി ജിഗുച്ഛനീയോ ഹോതി, സബ്ബദിസാസു ചസ്സ ''ഏവരൂപം കിര തേന പാപകമ്മം കത''ന്തി അവണ്ണഗന്ധോ വായതീതി ദുഗ്ഗന്ധട്ഠേനപി മലം. തേന ച സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ഗതഗതട്ഠാനേ ഉപതാപഞ്ചേവ ലഭതി, കായകമ്മാദീനി ചസ്സ അസുചീനി ഹോന്തി അപഭസ്സരാനീതി കിലിട്ഠകരണട്ഠേനപി മലം. അപിച തം

ദേവമനുസ്സസമ്പത്തിയോ ചേവ നിബ്ബാനസമ്പത്തിഞ്ച മിലാപേതീതി മിലാപനട്ഠേനപി മലന്തി വേദിതബ്ബം. ഇസ്സാമലമച്ഛേരമലേസുപി ഏസേവ നയോ.

ബാലവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. രഥകാരവഗ്ഗോ

൧. ഞാതസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ഞാതോ**തി പഞ്ഞാതോ പാകടോ. **അനനുലോമികേ**തി സാസനസ്സ ന അനുലോമേതീതി അനനുലോമികം, തസ്മിം അനനുലോമികേ. **കായകമ്മേ**തി പാണാതിപാതാദിമ്ഹി കായദുച്ചരിതേ. ഓളാരികം വാ ഏതം, ന ഏവരൂപേ സമാദപേതും സക്കോതി. ദിസാ നമസ്സിതും വട്ടതി, ഭൂതബലിം കാതും വട്ടതീതി ഏവരൂപേ സമാദപേതി ഗണ്ഹാപേതി. **വചീകമ്മേ**പി മുസാവാദാദീനി ഓളാരികാനി, അത്തനോ സന്തകം പരസ്സ അദാതുകാമേന ''നത്ഥീ''തി അയം വഞ്ചനമുസാവാദോ നാമ വത്തും വട്ടതീതി ഏവരൂപേ സമാദപേതി. **മനോകമ്മേ**പി അഭിജ്ഝാദയോ ഓളാരികാ, കമ്മട്ഠാനം വിസംവാദേത്വാ കഥേന്തോ പന അനനുലോമികേസു ധമ്മേസു സമാദപേതി നാമ ദക്ഖിണവിഹാരവാസിത്ഥേരോ വിയ. തം കിര ഥേരം ഏകോ ഉപട്ഠാകോ അമച്ചപുത്തോ ഉപസങ്കമിത്വാ ''മേത്തായന്തേന പഠമം കീദിസേ പുഗ്ഗലേ മേത്തായിതബ്ബ''ന്തി പുച്ഛി. ഥേരോ സഭാഗവിസഭാഗം അനാചിക്ഖിത്വാ ''പിയപുഗ്ഗലേ''തി ആഹ. തസ്സ ച ഭരിയാ പിയാ ഹോതി മനാപാ, സോ തം ആരബ്ഭ മേത്തായന്തോ ഉമ്മാദം പാപുണി. കഥം പനേസ ബഹുജനഅഹിതായ പടിപന്നോ ഹോതീതി? ഏവരൂപസ്സ ഹി സദ്ധിവിഹാരികാദയോ ചേവ ഉപട്ഠാകാദയോ ച തേസം ആരക്ഖദേവതാ ആദിം കത്വാ താസം താസം മിത്തഭൂതാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സേസദേവതാ ച ''അയം ഭിക്ഖു ന അജാനിത്വാ കരിസ്സതീ''തി തേന കതമേവ കരോന്തി, ഏവമേസ ബഹുജനഅഹിതായ പടിപന്നോ ഹോതി.

സുക്കപക്ഖേ പാണാതിപാതാ വേരമണിആദീനംയേവ വസേന **കായകമ്മവചീകമ്മാനി** വേദിതബ്ബാനി. കമ്മട്ഠാനം പന അവിസംവാദേത്വാ കഥേന്തോ അനുലോമികേസു ധമ്മേസു സമാദപേതി നാമ കോളിതവിഹാരവാസീ ചതുനികായികതിസ്സത്ഥേരോ വിയ. തസ്സ കിര ജേട്ഠഭാതാ നന്ദാഭയത്ഥേരോ നാമ പോതലിയവിഹാരേ വസന്തോ ഏകസ്മിം രോഗേ സമുട്ഠിതേ കനിട്ഠം പക്കോസാപേത്വാ ആഹ - ''ആവുസോ, മയ്ഹം സല്ലഹുകം കത്വാ ഏകം കമ്മട്ഠാനം കഥേഹീ''തി. കിം, ഭന്തേ, അഞ്ഞേന കമ്മട്ഠാനേന, കബളീകാരാഹാരം പരിഗ്ഗണ്ഹിതും വട്ടതീതി? കിമത്ഥികോ ഏസ, ആവുസോതി? ഭന്തേ, കബളീകാരാഹാരോ ഉപാദാരൂപം, ഏകസ്മിഞ്ച ഉപാദാരൂപേ ദിട്ഠേ തേവീസതി ഉപാദാരൂപാനി പാകടാനി ഹോന്തീതി . സോ ''വട്ടിസ്സതി, ആവുസോ, ഏത്തക''ന്തി തം ഉയ്യോജേത്വാ കബളീകാരാഹാരം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉപാദാരൂപം സല്ലക്ഖേത്വാ വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. അഥ നം ഥേരം ബഹിവിഹാരാ അനിക്ഖന്തമേവ പക്കോസിത്വാ, ''ആവുസോ, മഹാഅവസ്സയോസി മയ്ഹം ജാതോ''തി കനിട്ഠത്ഥേരസ്സ അത്തനാ പടിലദ്ധഗുണം ആരോചേസി. **ബഹുജനഹിതായാ**തി ഏതസ്സപി ഹി സദ്ധിവിഹാരികാദയോ ''അയം ന അജാനിത്വാ കരിസ്സതീ''തി തേന കതമേവ കരോന്തീതി ബഹുജനഹിതായ പടിപന്നോ നാമ ഹോതീതി.

൨. സാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ **ഖത്തിയസ്സാ**തി ജാതിയാ ഖത്തിയസ്സ. **മുദ്ധാവസിത്തസ്സാ**തി രാജാഭിസേകേന മുദ്ധനി അഭിസിത്തസ്സ. **സാരണീയാനി ഭവന്തീ**തി സരിതബ്ബാനി അസമ്മുസ്സനീയാനി ഹോന്തി. **ജാതോ**തി നിബ്ബത്തോ. **യാവജീവം സാരണീയ**ന്തി ദഹരകാലേ ജാനിതുമ്പി ന സക്കാ, അപരഭാഗേ പന മാതാപിതുആദീഹി ഞാതകേഹി വാ ദാസാദീഹി വാ "ത്വം അസുകജനപദേ അസുകനഗരേ അസുകദിവസേ അസുകനക്ഖത്തേ ജാതോ"തി ആചിക്ഖിതേ സുത്വാ തതോ പട്ഠായ യാവജീവം സരതി ന സമ്മുസ്സതി. തേന വുത്തം - "യാവജീവം സാരണീയം ഹോതീ"തി.

ഇദം , ഭിക്ഖവേ, ദുതിയന്തി അഭിസേകട്ഠാനം നാമ രഞ്ഞോ ബലവതുട്ഠികരം ഹോതി, തേനസ്സ തം യാവജീവം സാരണീയം. സങ്ഗാമവിജയട്ഠാനേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **സങ്ഗാമ**ന്തി യുദ്ധം. **അഭിവിജിനിത്വാ**തി ജിനിത്വാ സത്തുമദ്ദനം കത്വാ. **തമേവ സങ്ഗാമസീസ**ന്തി തമേവ സങ്ഗാമട്ഠാനം. **അജ്ഝാവസതീ**തി അഭിഭവിത്വാ ആവസതി.

ഇദാനി യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ രഞ്ഞോ ജാതിട്ഠാനാദീഹി കത്തബ്ബകിച്ചം നത്ഥി, ഇമസ്മിം പന സാസനേ തപ്പടിഭാഗേ തയോ പുഗ്ഗലേ ദസ്സേതും ഇദം കാരണം ആഭതം, തസ്മാ തേ ദസ്സേന്തോ **ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലമ്പി പബ്ബജ്ജാനിസ്സിതമേവാതി വേദിതബ്ബം. **സാരണീയം ഹോതീ**തി "അഹം അസുകരട്ഠേ അസുകജനപദേ അസുകവിഹാരേ അസുകമാളകേ അസുകദിവാട്ഠാനേ അസുകചങ്കമേ അസുകരുക്ഖമൂലേ പബ്ബജിതോ"തി ഏവം യാവജീവം സരിതബ്ബമേവ ഹോതി ന സമ്മുസ്സിതബ്ബം.

ഇദം ദുക്ഖന്തി ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖം അത്ഥി. **അയം ദുക്ഖസമുദയോ**തി ഏത്തകോ ദുക്ഖസമുദയോ, ന ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖസമുദയോ അത്ഥീതി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേത്ഥ ചതൂഹി സച്ചേഹി സോതാപത്തിമഗ്ഗോ കഥിതോ. കസിണപരികമ്മവിപസ്സനാഞാണാനി പന മഗ്ഗസന്നിസ്സിതാനേവ ഹോന്തി. **സാരണീയം ഹോതീ**തി "അഹം അസുകരട്ഠേ...പേ॰... അസുകരുക്ഖമൂലേ സോതാപന്നോ ജാതോ"തി യാവജീവം സാരണീയം ഹോതി അസമ്മുസ്സനീയം.

ആസവാനം ഖയാതി ആസവാനം ഖയേന. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലപഞ്ഞം. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അത്തനാവ അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ**തി പടിലഭിത്വാ വിഹരതി. **സാരണീയ**ന്തി "മയാ അസുകരട്ഠേ...പേ॰... അസുകരുക്ഖമൂലേ അരഹത്തം പത്ത"ന്തി അത്തനോ അരഹത്തപത്തിട്ഠാനം നാമ യാവജീവം സാരണീയം ഹോതി അസമ്മുസ്സനീയന്തി യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസി.

൩. ആസംസസുത്തവണ്ണനാ

൧൩. തതിയേ **സന്തോ**തി അത്ഥി ഉപലബ്ഭന്തി. **സംവിജ്ജമാനാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ. **നിരാസോ**തി അനാസോ അപത്ഥനോ. **ആസംസോ**തി ആസംസമാനോ പത്ഥയമാനോ. **വിഗതാസോ**തി അപഗതാസോ. **ചണ്ഡാലകുലേ**തി ചണ്ഡാലാനം കുലേ. **വേനകുലേ**തി വിലീവകാരകുലേ.

നേസാദകുലേതി മിഗലുദ്ദകാനം കുലേ. **രഥകാരകുലേ**തി ചമ്മകാരകുലേ. **പുക്കുസകുലേ**തി പുപ്ഫച്ഛഡ്ഡകകുലേ.

ഏത്താവതാ കുലവിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ നീചകുലേ ജാതോപി ഏകച്ചോ അഡ്ഢോ ഹോതി മഹദ്ധനോ, അയം പന ന താദിസോ, തസ്മാസ്സ ഭോഗവിപത്തിം ദസ്സേതും **ദലിദ്ദേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദലിദ്ദേ**തി ദാലിദ്ദിയേന സമന്നാഗതേ. **അപ്പന്നപാനഭോജനേ**തി പരിത്തകഅന്നപാനഭോജനേ. **കസിരവുത്തികേ**തി ദുക്ഖജീവികേ, യത്ഥ വായാമേന പയോഗേന ജീവിതവുത്തിം സാധേന്തി, തഥാരൂപേതി അത്ഥോ. **യത്ഥ കസിരേന ഘാസച്ഛാദോ ലബ്ഭതീ**തി യസ്മിം കുലേ ദുക്ഖേന യാഗുഭത്തഘാസോ ച കോപീനമത്തം അച്ഛാദനഞ്ച ലബ്ഭതി.

ഇദാനി യസ്മാ ഏകച്ചോ നീചകുലേ ജാതോപി ഉപധിസമ്പന്നോ ഹോതി അത്തഭാവസമിദ്ധിയം ഠിതോ , അയഞ്ച ന താദിസോ, തസ്മാസ്സ സരീരവിപത്തിമ്പി ദസ്സേതും **സോ ച ഹോതി ദുബ്ബണ്ണോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദുബ്ബണ്ണോ**തി പംസുപിസാചകോ വിയ ഝാമഖാണുവണ്ണോ. **ദുദ്ദസികോ**തി വിജാതമാതുയാപി അമനാപദസ്സനോ. **ഓകോടിമകോ**തി ലകുണ്ഡകോ. **കാണോ**തി ഏകക്ഖികാണോ വാ ഉഭയക്ഖികാണോ വാ. **കുണീ**തി ഏകഹത്ഥകുണീ വാ ഉഭയഹത്ഥകുണീ വാ. **ഖഞ്ജോ**തി ഏകപാദഖഞ്ജോ വാ ഉഭയപാദഖഞ്ജോ വാ. **പക്ഖഹതോ**തി ഹതപക്ഖോ പീഠസപ്പീ. **പദീപേയ്യസ്സാ**തി വട്ടിതേലകപല്ലകാദിനോ പദീപഉപകരണസ്സ. **തസ്സ ന ഏവം ഹോതീ**തി. കസ്മാ ന ഹോതി? നീചകുലേ ജാതത്താ.

ജേട്ഠോതി അഞ്ഞസ്മിം ജേട്ഠേ സതി കനിട്ഠോ ആസം ന കരോതി, തസ്മാ ജേട്ഠോതി ആഹ. **ആഭിസേകോ**തി ജേട്ഠോപി ന അഭിസേകാരഹോ ആസം ന കരോതി, തസ്മാ ആഭിസേകോതി ആഹ. **അനഭിസിത്തോ**തി അഭിസേകാരഹോപി കാണകുണിആദിദോസരഹിതോ സകിം അഭിസിത്തോ പുന അഭിസേകേ ആസം ന കരോതി, തസ്മാ അനഭിസിത്തോതി ആഹ . **അചലപ്പത്തോ**തി ജേട്ഠോപി ആഭിസേകോ അനഭിസിത്തോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ, സോപി അഭിസേകേ ആസം ന കരോതി. സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ പന പഞ്ഞായമാനമസ്സുഭേദോ അചലപ്പത്തോ നാമ ഹോതി, മഹന്തമ്പി രജ്ജം വിചാരേതും സമത്ഥോ, തസ്മാ "അചലപ്പത്തോ"തി ആഹ. **തസ്സ ഏവം ഹോതീ**തി കസ്മാ ഹോതി? മഹാജാതിതായ.

ദുസ്സീലോതി നിസ്സീലോ. **പാപധമ്മോ**തി ലാമകധമ്മോ. **അസുചീ**തി അസുചീഹി കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതോ. **സങ്കസ്സരസമാചാരോ**തി സങ്കാഹി സരിതബ്ബസമാചാരോ, കിഞ്ചിദേവ അസാരുപ്പം ദിസ്വാ "ഇദം ഇമിനാ കതം ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം പരേസം ആസങ്കനീയസമാചാരോ, അത്തനായേവ വാ സങ്കാഹി സരിതബ്ബസമാചാരോ, സാസങ്കസമാചാരോതി അത്ഥോ. തസ്സ ഹി ദിവാട്ഠാനാദീസു സന്നിപതിത്വാ കിഞ്ചിദേവ മന്തയന്തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ "ഇമേ ഏകതോ ഹുത്വാ മന്തേന്തി, കച്ചി നു ഖോ മയാ കതകമ്മം ജാനിത്വാ മന്തേന്തീ"തി ഏവം സാസങ്കസമാചാരോ ഹോതി. **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തോ**തി പടിച്ഛാദേതബ്ബയുത്തകേന പാപകമ്മേന സമന്നാഗതോ. **അസ്സമണോ സമണപടിഞ്ഞോ**തി അസ്സമണോ ഹുത്വാവ സമണപതിരൂപകതായ "സമണോ അഹ"ന്തി ഏവം പടിഞ്ഞോ. **അബ്രഹ്മചാരീ ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ**തി അഞ്ഞേ ബ്രഹ്മചാരിനോ സുനിവത്ഥേ സുപാരുതേ സുമ്ഭകപത്തധരേ

ഗാമനിഗമരാജധാനീസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ജീവികം കപ്പേന്തേ ദിസ്വാ സയമ്പി താദിസേന ആകാരേന തഥാ പടിപജ്ജനതോ "അഹം ബ്രഹ്മചാരീ"തി പടിഞ്ഞം ദേന്തോ വിയ ഹോതി. "അഹം ഭിക്ഖൂ"തി വത്വാ ഉപോസഥഗ്ഗാദീനി പവിസന്തോ പന ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ ഹോതിയേവ, തഥാ സങ്ഘികം ലാഭം ഗണ്ഹന്തോ. **അന്തോപൂതീ**തി പൂതിനാ കമ്മേന അന്തോ അനുപവിട്ഠോ. **അവസ്സുതോ**തി രാഗാദീഹി തിന്തോ. **കസമ്ബുജാതോ**തി സഞ്ജാതരാഗാദികചവരോ. **തസ്സ ന ഏവം ഹോതീ**തി. കസ്മാ ന ഹോതി? ലോകുത്തരധമ്മഉപനിസ്സയസ്സ നത്ഥിതായ. **തസ്സ ഏവം ഹോതീ**തി. കസ്മാ ഹോതി? മഹാസീലസ്മിം പരിപൂരകാരിതായ.

൪. ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൧൪. ചതുത്ഥേ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ജനം രഞ്ജേതീതി **രാജാ**. ചക്കം വത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ**. വത്തിതം വാ അനേന ചക്കന്തി ചക്കവത്തീ. ധമ്മോ അസ്സ അത്ഥീതി **ധമ്മികോ**. ധമ്മേനേവ ദസവിധേന ചക്കവത്തിവത്തേന രാജാ ജാതോതി **ധമ്മരാജാ. സോപി ന അരാജകന്**തി സോപി അഞ്ഞം നിസ്സയരാജാനം അലഭിത്വാ ചക്കം നാമ വത്തേതും ന സക്കോതീതി അത്ഥോ. ഇതി സത്ഥാ ദേസനം പട്ഠപേത്വാ യഥാനുസന്ധിം അപാപേത്വാവ തുണ്ഹീ അഹോസി. കസ്മാ? അനുസന്ധികുസലാ ഉട്ഠഹിത്വാ അനുസന്ധിം പുച്ഛിസ്സന്തി, ബഹൂ ഹി ഇമസ്മിം ഠാനേ തഥാരൂപാ ഭിക്ഖൂ, അഥാഹം തേഹി പുട്ഠോ ദേസനം വഡ്ഢേസ്സാമീതി. അഥേകോ അനുസന്ധികുസലോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം പുച്ഛന്തോ **കോ പന, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. ഭഗവാപിസ്സ ബ്യാകരോന്തോ **ധമ്മോ ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ധമ്മോ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മോ. **ധമ്മ**ന്തി തമേവ വുത്തപ്പകാരം ധമ്മം. **നിസ്സായാ**തി തദധിട്ഠാനേന ചേതസാ തമേവ നിസ്സയം കത്വാ. **ധമ്മം സക്കരോന്തോ**തി യഥാ കതോ സോ ധമ്മോ സുട്ഠു കതോ ഹോതി, ഏവമേതം കരോന്തോ. **ധമ്മം ഗരും കരോന്തോ**തി തസ്മിം ഗാരവുപ്പത്തിയാ തം ഗരുകരോന്തോ. **ധമ്മം അപചായമാനോ**തി തസ്സേവ ധമ്മസ്സ അഞ്ജലികരണാദീഹി നീചവുത്തിതം കരോന്തോ. **ധമ്മദ്ധജോ ധമ്മകേതൂ**തി തം ധമ്മം ധജമിവ പുരക്ഖത്വാ കേതുമിവ ഉക്ഖിപിത്വാ പവത്തിയാ ധമ്മദ്ധജോ ധമ്മകേതു ച ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ധമ്മാധിപതേയ്യോ**തി ധമ്മാധിപതിഭൂതാഗതഭാവേന ധമ്മവസേനേവ ച സബ്ബകിരിയാനം കരണേന ധമ്മാധിപതേയ്യോ ഹുത്വാ. **ധമ്മികം രക്ഖാവരണഗുത്തിം സംവിദഹതീ**തി ധമ്മോ അസ്സാ അത്ഥീതി ധമ്മികാ, രക്ഖാ ച ആവരണഞ്ച ഗുത്തി ച രക്ഖാവരണഗുത്തി. തത്ഥ "പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതീ"തി വചനതോ ഖന്തിആദയോ **രക്ഖാ**. വുത്തഞ്ഹേതം - "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതി. ഖന്തിയാ അവിഹിംസായ മേത്തചിത്തതായ അനുദ്ദയായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൫). നിവാസനപാരുപനഗേഹാദീനി **ആവരണം**. ചോരാദിഉപദ്ദവനിവാരണത്ഥം ഗോപായനാ **ഗുത്തി**. തം സബ്ബമ്പി സുട്ഠു വിദഹതി പവത്തേതി ഠപേതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യത്ഥ സാ സംവിദഹിതബ്ബാ, തം ദസ്സേന്തോ **അന്തോജനസ്മി**ന്തിആദിമാഹ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - അന്തോജനസങ്ഖാതം പുത്തദാരം സീലസംവരേ പതിട്ഠാപേന്തോ വത്ഥഗന്ധമാലാദീനി ചസ്സ ദദമാനോ സബ്ബോപദ്ദവേ ചസ്സ നിവാരയമാനോ ധമ്മികം രക്ഖാവരണഗുത്തിം

സംവിദഹതി നാമ. ഖത്തിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - അഭിസിത്തഖത്തിയാ ഭദ്രഅസ്സാജാനീയാദിരതനസമ്പദാനേനപി ഉപഗണ്ഹിതബ്ബാ, അനുയന്താ ഖത്തിയാ തേസം അനുരൂപയാനവാഹനസമ്പദാനേനപി പരിതോസേതബ്ബാ, ബലകായോ കാലം അനതിക്കമേത്വാ ഭത്തവേതനസമ്പദാനേനപി അനുഗ്ഗഹേതബ്ബോ, ബ്രാഹ്മണാ അന്നപാനവത്ഥാദിനാ ദേയ്യധമ്മേന, ഗഹപതികാ ഭത്തബീജനങ്ഗലബലിബദ്ദാദിസമ്പദാനേന, തഥാ നിഗമവാസിനോ **നേഗമാ** ജനപദവാസിനോ ച **ജാനപദാ**. സമിതപാപബാഹിതപാപാ പന **സമണബ്രാഹ്മണാ** സമണപരിക്ഖാരസമ്പദാനേന സക്കാതബ്ബാ, മിഗപക്ഖിനോ അഭയദാനേന സമസ്സാസേതബ്ബാ.

ധമ്മേനേവ ചക്കം വത്തേതീതി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മേനേവ ചക്കം പവത്തേതി. **തം ഹോതി ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി തം തേന ഏവം പവത്തിതം ആണാചക്കം അപ്പടിവത്തിയം ഹോതി. **കേനചി മനുസ്സഭൂതേനാ**തി ദേവതാ നാമ അത്തനാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതമേവ കരോന്തി, തസ്മാ താ അഗ്ഗണ്ഹിത്വാ "മനുസ്സഭൂതേനാ"തി വുത്തം. **പച്ചത്ഥികേനാ**തി പടിഅത്ഥികേന, പടിസത്തുനാതി അത്ഥോ. **ധമ്മികോ**തി ചക്കവത്തീ ദസകുസലകമ്മപഥവസേന ധമ്മികോ, തഥാഗതോ പന നവലോകുത്തരധമ്മവസേന. **ധമ്മരാജാ**തി നവഹി ലോകുത്തരധമ്മേഹി മഹാജനം രഞ്ജേതീതി ധമ്മരാജാ. **ധമ്മംയേവാ**തി നവലോകുത്തരധമ്മമേവ നിസ്സായ തമേവ സക്കരോന്തോ തം ഗരുകരോന്തോ തം അപചായമാനോ. സോവസ്സ ധമ്മോ അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന ധജോതി **ധമ്മദ്ധജോ**. സോവസ്സ കേതൂതി **ധമ്മകേതു**. തമേവ അധിപതിം ജേട്ഠകം കത്വാ വിഹരതീതി **ധമ്മാധിപതേയ്യോ. ധമ്മികം രക്ഖാവരണഗുത്തി**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരധമ്മദായികരക്ഖഞ്ച ആവരണഞ്ച ഗുത്തിഞ്ച. **സംവിദഹതീ**തി ഠപേതി പഞ്ഞപേതി. **ഏവരൂപ**ന്തി തിവിധം കായദുച്ചരിതം ന സേവിതബ്ബം, സുചരിതം സേവിതബ്ബന്തി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സംവിദഹിത്വാ**തി ഠപേത്വാ കഥേത്വാ. **ധമ്മേനേവ അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തേതീ**തി നവലോകുത്തരധമ്മേനേവ അസദിസം ധമ്മചക്കം പവത്തേതി. **തം ഹോതി ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി തം ഏവം പവത്തിതം ധമ്മചക്കം ഏതേസു സമണാദീസു ഏകേനപി പടിവത്തേതും പടിബാഹിതും ന സക്കാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൫. സചേതനസുത്തവണ്ണനാ

൧൫. പഞ്ചമേ **ഇസിപതനേ**തി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസങ്ഖാതാനം ഇസീനം ധമ്മചക്കപ്പവത്തനത്ഥായ ചേവ ഉപോസഥകരണത്ഥായ ച ആഗന്ത്വാ പതനേ, സന്നിപാതട്ഠാനേതി അത്ഥോ. പദനേതിപി പാഠോ, അയമേവ അത്ഥോ. **മിഗദായേ**തി മിഗാനം അഭയത്ഥായ ദിന്നേ. **ഛഹി മാസേഹി ഛാരത്തൂനേഹീ**തി സോ കിര രഞ്ഞാ ആണത്തദിവസേയേവ സബ്ബൂപകരണാനി സജ്ജേത്വാ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗാമദ്വാരഗാമമജ്ഝദേവകുലസുസാനാദീസു ഠിതരുക്ഖേ ചേവ ഝാമപതിതസുക്ഖരുക്ഖേ ച വിവജ്ജേത്വാ സമ്പന്നപദേസേ ഠിതേ സബ്ബദോസവിവജ്ജിതേ നാഭിഅരനേമീനം അനുരൂപേ രുക്ഖേ ഗഹേത്വാ തം ചക്കം അകാസി. തസ്സ രുക്ഖേ വിചിനിത്വാ ഗണ്ഹന്തസ്സ ചേവ കരോന്തസ്സ ച ഏത്തകോ കാലോ വീതിവത്തോ. തേന വുത്തം - "ഛഹി മാസേഹി ഛാരത്തൂനേഹീ"തി. **നാനാകരണ**ന്തി നാനത്തം. **നേസ**ന്തി ന ഏസം.

അത്ഥേസന്തി അത്ഥി ഏസം. **അഭിസങ്ഖാരസ്സ ഗതീ**തി പയോഗസ്സ ഗമനം. **ചിങ്ഗുലായിത്വാ**തി പരിബ്ഭമിത്വാ. **അക്ഖാഹതം മഞ്ഞേ**തി അക്ഖേ പവേസേത്വാ ഠപിതമിവ.

സദോസാതി സഗണ്ഡാ ഉണ്ണതോണതട്ഠാനയുത്താ. **സകസാവാ**തി പൂതിസാരേന ചേവ ഫേഗ്ഗുനാ ച യുത്താ. **കായവങ്കാ**തിആദീനി കായദുച്ചരിതാദീനം നാമാനി. **ഏവം പപതിതാ**തി ഏവം ഗുണപതനേന പതിതാ. **ഏവം പതിട്ഠിതാ**തി ഏവം ഗുണേഹി പതിട്ഠിതാ. തത്ഥ ലോകിയമഹാജനാ പപതിതാ നാമ, സോതാപന്നാദയോ പതിട്ഠിതാ നാമ. തേസുപി പുരിമാ തയോ കിലേസാനം സമുദാചാരക്ഖണേ പപതിതാ നാമ, ഖീണാസവാ പന ഏകന്തേനേവ പതിട്ഠിതാ നാമ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അപ്പഹീനകായവങ്കാദയോ പപതന്തി, പഹീനകായവങ്കാദയോ പതിട്ഠഹന്തി, തസ്മാ. കായവങ്കാദീനം പന ഏവം പഹാനം വേദിതബ്ബം - പാണാതിപാതോ അദിന്നാദാനം മിച്ഛാചാരോ മുസാവാദോ പിസുണാവാചാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ഇമേ താവ ഛ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, ഫരുസാവാചാ ബ്യാപാദോതി ദ്വേ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, അഭിജ്ഝാ സമ്ഫപ്പലാപോതി ദ്വേ അരഹത്തമഗ്ഗേനാതി.

൯. അപണ്ണകസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൬. ഛട്ഠേ **അപണ്ണകപടിപദ**ന്തി അവിരദ്ധപടിപദം ഏകംസപടിപദം നിയ്യാനികപടിപദം കാരണപടിപദം സാരപടിപദം മണ്ഡപടിപദം അപച്ചനീകപടിപദം അനുലോമപടിപദം ധമ്മാനുധമ്മപടിപദം പടിപന്നോ ഹോതി, ന തക്കഗ്ഗാഹേന വാ നയഗ്ഗാഹേന വാ. ഏവം ഗഹേത്വാ പടിപന്നോ ഹി ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ മനുസ്സദേവനിബ്ബാനസമ്പത്തീഹി ഹായതി പരിഹായതി, അപണ്ണകപടിപദം പടിപന്നോ പന താഹി സമ്പത്തീഹി ന പരിഹായതി. അതീതേ കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗം പടിപന്നേസു ദ്വീസു സത്ഥവാഹേസു യക്ഖസ്സ വചനം ഗഹേത്വാ ബാലസത്ഥവാഹോ സദ്ധിം സത്ഥേന അനയബ്യസനം പത്തോ, യക്ഖസ്സ വചനം അഗ്ഗഹേത്വാ "ഉദകദിട്ഠട്ഠാനേ ഉദകം ഛഡ്ഡേസ്സാമാ"തി സത്ഥകേ സഞ്ഞാപേത്വാ മഗ്ഗം പടിപന്നോ പണ്ഡിതസത്ഥവാഹോ വിയ. യം സന്ധായ വുത്തം -

> "അപണ്ണകം ഠാനമേകേ, ദുതിയം ആഹു തക്കികാ;
> ഏതദഞ്ഞായ മേധാവീ, തം ഗണ്ഹേ യദപണ്ണക"ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൧);

യോനി ചസ്സ ആരദ്ധാ ഹോതീതി ഏത്ഥ **യോനീ**തി ഖന്ധകോട്ഠാസസ്സപി കാരണസ്സപി പസ്സാവമഗ്ഗസ്സപി നാമം. "ചതസ്സോ ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, യോനിയോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൨) ഹി ഖന്ധകോട്ഠാസോ യോനി നാമ. "യോനി ഹേസാ ഭൂമിജ ഫലസ്സ അധിഗമായാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൨൬) കാരണം. "ന ചാഹം ബ്രാഹ്മണം ബ്രൂമി, യോനിജം മത്തിസമ്ഭവ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൫൭; ധ॰ പ॰ ൩൯൬) ച "തമേനം കമ്മജവാതാ നിവത്തിത്വാ ഉദ്ധംപാദം അധോസിരം സമ്പരിവത്തേത്വാ മാതു യോനിമുഖേ സമ്പടിപാദേന്തീ"തി ച ആദീസു പസ്സാവമഗ്ഗോ. ഇധ പന കാരണം അധിപ്പേതം. **ആരദ്ധാ**തി പഗ്ഗഹിതാ പരിപുണ്ണാ.

ആസവാനം ഖയായാതി ഏത്ഥ ആസവന്തീതി **ആസവാ,** ചക്ഖുതോപി…പേ॰… മനതോപി സന്ദന്തി പവത്തന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മതോ യാവ ഗോത്രഭു, ഓകാസതോ യാവ ഭവഗ്ഗാ സവന്തീതി വാ **ആസവാ,** ഏതേ ധമ്മേ ഏതഞ്ച ഓകാസം അന്തോകരിത്വാ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. അന്തോകരണത്ഥോ ഹി അയം ആകാരോ. ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദിരാദയോ ആസവാ, ആസവാ വിയാതിപി **ആസവാ**. ലോകസ്മിമ്പി ഹി ചിരപാരിവാസികാ മദിരാദയോ ആസവാതി വുച്ചന്തി, യദി ച ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന ആസവാ, ഏതേയേവ ഭവിതുമരഹന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം - "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസീ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൧). ആയതം വാ സംസാരദുക്ഖം സവന്തി പസവന്തീതിപി **ആസവാ**. പുരിമാനി ചേത്ഥ നിബ്ബചനാനി യത്ഥ കിലേസാ ആസവാതി ആഗച്ഛന്തി, തത്ഥ യുജ്ജന്തി, പച്ഛിമം കമ്മേപി. ന കേവലഞ്ച കമ്മകിലേസായേവ ആസവാ, അപിച ഖോ നാനപ്പകാരാ ഉപദ്ദവാപി. സുത്തേസു ഹി "നാഹം, ചുന്ദ, ദിട്ഠധമ്മികാനംയേവ ആസവാനം സംവരായ ധമ്മം ദേസേമീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൨) ഏത്ഥ വിവാദമൂലഭൂതാ കിലേസാ ആസവാതി ആഗതാ.

> "യേന ദേവൂപപത്യസ്സ, ഗന്ധബ്ബോ വാ വിഹങ്ഗമോ;
> യക്ഖത്തം യേന ഗച്ഛേയ്യം, മനുസ്സത്തഞ്ച അബ്ബജേ;
> തേ മയ്ഹം ആസവാ ഖീണാ, വിദ്ധസ്താ വിനളീകതാ"തി. (അ॰ നി॰ ൪.൩൬) -

ഏത്ഥ തേഭൂമകം ച കമ്മം അവസേസാ ച അകുസലാ ധമ്മാ. "ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായ സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായാ"തി (പാരാ॰ ൩൯; അ॰ നി॰ ൨.൨൦൧-൨൩൦) ഏത്ഥ പരൂപവാദവിപ്പടിസാരവധബന്ധാദയോ ചേവ അപായദുക്ഖഭൂതാ ച നാനപ്പകാരാ ഉപദ്ദവാ.

തേ പനേതേ ആസവാ യത്ഥ യഥാ ആഗതാ, തത്ഥ തഥാ വേദിതബ്ബാ. ഏതേ ഹി വിനയേ താവ "ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായ, സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായാ"തി (പാരാ॰ ൩൯; അ॰ നി॰ ൨.൨൦൧-൨൩൦) ദ്വേധാ ആഗതാ. സളായതനേ "തയോ മേ, ആവുസോ, ആസവാ കാമാസവോ ഭവാസവോ അവിജ്ജാസവോ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൨൧) തിധാ ആഗതാ. അഞ്ഞേസു ച സുത്തന്തേസു (ചൂളനി॰ ജതുകണ്ണിമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൬൯; പടി॰ മ॰ ൧.൧൦൭) അഭിധമ്മേ (ധ॰ സ॰ ൧൧൦൨-൧൧൦൬; വിഭ॰ ൯൩൭) ച തേയേവ ദിട്ഠാസവേന സഹ ചതുധാ ആഗതാ. നിബ്ബേധികപരിയായേന "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ നിരയഗാമിനിയാ , അത്ഥി ആസവാ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ പേത്തിവിസയഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ മനുസ്സലോകഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ ദേവലോകഗാമിനിയാ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൬൩) പഞ്ചധാ ആഗതാ. കമ്മമേവ ചേത്ഥ ആസവാതി വുത്തം. ഛക്കനിപാതേ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ സംവരാപഹാതബ്ബാ"തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൬.൫൮) നയേന ഛധാ ആഗതാ. സബ്ബാസവപരിയായേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൪ ആദയോ) തേയേവ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബേഹി സദ്ധിം സത്തധാ ആഗതാ. ഇധ പന അഭിധമ്മനയേന ചത്താരോ ആസവാ അധിപ്പേതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഖയായാതി ഏത്ഥ പന ആസവാനം സരസഭേദോപി ഖീണാകാരോപി മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനിപി "ആസവക്ഖയോ"തി വുച്ചതി. "യോ ആസവാനം ഖയോ വയോ ഭേദോ പരിഭേദോ അനിച്ചതാ അന്തരധാന"ന്തി ഏത്ഥ ഹി ആസവാനം സരസഭേദോ "ആസവക്ഖയോ"തി വുത്തോ. "ജാനതോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, പസ്സതോ ആസവാനം ഖയം വദാമീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൫; സം॰ നി॰ ൨.൨൩; ഇതിവു॰ ൧൦൨) ഏത്ഥ ആസവപ്പഹാനം ആസവാനം അച്ചന്തക്ഖയോ അസമുപ്പാദോ ഖീണാകാരോ നത്ഥിഭാവോ "ആസവക്ഖയോ"തി വുത്തോ.

> "സേഖസ്സ സിക്ഖമാനസ്സ, ഉജുമഗ്ഗാനുസാരിനോ;
> ഖയസ്മിം പഠമം ഞാണം, തതോ അഞ്ഞാ അനന്തരാ"തി. (ഇതിവു॰ ൬൨) -

ഏത്ഥ മഗ്ഗോ "ആസവക്ഖയോ"തി വുത്തോ. "ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൮) ഏത്ഥ ഫലം.

> "പരവജ്ജാനുപസ്സിസ്സ, നിച്ചം ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോ;
> ആസവാ തസ്സ വഡ്ഢന്തി, ആരാ സോ ആസവക്ഖയാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൫൩) -

ഏത്ഥ നിബ്ബാനം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഫലം സന്ധായ "ആസവാനം ഖയായാ"തി ആഹ, അരഹത്തഫലത്ഥായാതി അത്ഥോ.

ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോതി മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു പിഹിതദ്വാരോ. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തി ഭോജനസ്മിം പമാണഞ്ഞൂ, പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗപച്ചവേക്ഖണമത്തം ജാനാതി പജാനാതീതി അത്ഥോ. **ജാഗരിയം അനുയുത്തോ**തി രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ പഞ്ചസു കോട്ഠാസേസു ജാഗരണഭാവം അനുയുത്തോ, ജാഗരണേയേവ യുത്തപ്പയുത്തോതി അത്ഥോ.

ഏവം മാതികം ഠപേത്വാ ഇദാനി തമേവ ഠപിതപടിപാടിയാ വിഭജന്തോ **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൫) വിത്ഥാരിതോ, തഥാ **പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ആഹാരം ആഹാരേതി നേവ ദവായാ**തിആദീനം (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൮). **ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹീ**തി പഞ്ചഹി നീവരണേഹി ധമ്മേഹി. നീവരണാനി ഹി ചിത്തം ആവരിത്വാ തിട്ഠന്തി, തസ്മാ ആവരണീയാ ധമ്മാതി വുച്ചന്തി. **സീഹസേയ്യം കപ്പേതീ**തി സീഹോ വിയ സേയ്യം കപ്പേതി. **പാദേ പാദം അച്ചാധായാ**തി വാമപാദം ദക്ഖിണപാദേ അതിആധായ. സമം ഠപിതേ ഹി പാദേ ജാണുകേന ജാണുകം ഗോപ്ഫകേന ച ഗോപ്ഫകം ഘടീയതി, തതോ വേദനാ ഉട്ഠഹന്തി. തസ്മാ തസ്സ ദോസസ്സ പരിവജ്ജനത്ഥം ഥോകം അതിക്കമിത്വാ ഏസ പാദം ഠപേതി. തേന വുത്തം - "പാദേ പാദം അച്ചാധായാ"തി.

സതോ സമ്പജാനോതി സതിയാ ചേവ സമ്പജഞ്ഞേന ച സമന്നാഗതോ. കഥം പനേസ നിദ്ദായന്തോ സതോ സമ്പജാനോ നാമ ഹോതീതി? പുരിമപ്പവത്തിവസേന. അയം ഹി ചങ്കമേ ചങ്കമന്തോ നിദ്ദായ ഓക്കമനഭാവം ഞത്വാ പവത്തമാനം കമ്മട്ഠാനം ഠപേത്വാ മഞ്ചേ വാ ഫലകേ വാ നിപന്നോ

നിദ്ദം ഉപഗന്ത്വാ പുന പബുജ്ഝമാനോ കമ്മട്ഠാനം ഠിതട്ഠാനേ ഗണ്ഹന്തോയേവ പബുജ്ഝതി. തസ്മാ നിദ്ദായന്തോപി സതോ സമ്പജാനോ നാമ ഹോതി. അയം താവ മൂലകമ്മട്ഠാനേ നയോവ. പരിഗ്ഗഹകമ്മട്ഠാനവസേനാപി പനേസ സതോ സമ്പജാനോ നാമ ഹോതി. കഥം? അയം ഹി ചങ്കമന്തോ നിദ്ദായ ഓക്കമനഭാവം ഞത്വാ പാസാണഫലകേ വാ മഞ്ചേ വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപജ്ജിത്വാ പച്ചവേക്ഖതി - ‘‘അചേതനോ കായോ അചേതനേ മഞ്ചേ പതിട്ഠിതോ, അചേതനോ മഞ്ചോ അചേതനായ പഥവിയാ, അചേതനാ പഥവീ അചേതനേ ഉദകേ, അചേതനം ഉദകം അചേതനേ വാതേ, അചേതനോ വാതോ അചേതനേ ആകാസേ പതിട്ഠിതോ. തത്ഥ ആകാസമ്പി ‘അഹം വാതം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത’ന്തി ന ജാനാതി, വാതോപി ‘അഹം ആകാസേ പതിട്ഠിതോ’തി ന ജാനാതി. തഥാ വാതോ ന ജാനാതി. ‘അഹം ഉദകം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ’തി…പേ॰… മഞ്ചോ ന ജാനാതി, ‘അഹം കായം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ’തി, കായോ ന ജാനാതി ‘അഹം മഞ്ചേ പതിട്ഠിതോ’തി. ന ഹി തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗോ വാ സമന്നാഹാരോ വാ മനസികാരോ വാ ചേതനാ വാ പത്ഥനാ വാ അത്ഥീ’’തി. തസ്സ ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ തം പച്ചവേക്ഖണചിത്തം ഭവങ്ഗേ ഓതരതി. ഏവം നിദ്ദായന്തോപി സതോ സമ്പജാനോ നാമ ഹോതീതി.

ഉട്ഠാനസഞ്ഞം മനസികരിത്വാതി ‘‘ഏത്തകം ഠാനം ഗതേ ചന്ദേ വാ താരകായ വാ ഉട്ഠഹിസ്സാമീ’’തി ഉട്ഠാനകാലപരിച്ഛേദികം സഞ്ഞം മനസികരിത്വാ, ചിത്തേ ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. ഏവം കരിത്വാ സയിതോ ഹി യഥാപരിച്ഛിന്നേയേവ കാലേ ഉട്ഠഹതി.

൭. അത്തബ്യാബാധസുത്തവണ്ണനാ

൬൭. സത്തമേ **അത്തബ്യാബാധായാ**തി അത്തദുക്ഖായ. **പരബ്യാബാധായാ**തി പരദുക്ഖായ. **കായസുചരിത**ന്തിആദീനി പുബ്ബഭാഗേ ദസകുസലകമ്മപഥവസേന ആഗതാനി, ഉപരി പന യാവ അരഹത്താ അവാരിതാനേവ.

൮. ദേവലോകസുത്തവണ്ണനാ

൬൮. അട്ഠമേ **അട്ടീയേയ്യാഥാ**തി അട്ടാ പീളിതാ ഭവേയ്യാഥ. **ഹരായേയ്യാഥാ**തി ലജ്ജേയ്യാഥ. **ജിഗുച്ഛേയ്യാഥാ**തി ഗൂഥേ വിയ തസ്മിം വചനേ സഞ്ജാതജിഗുച്ഛാ ഭവേയ്യാഥ. **ഇതി കിരാ**തി ഏത്ഥ **ഇതീ**തി പദസന്ധിബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാ, **കിരാ**തി അനുസ്സവത്ഥേ നിപാതോ. ദിബ്ബേന കിര ആയുനാ അട്ടീയഥാതി ഏവമസ്സ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **പഗേവ ഖോ പനാ**തി പഠമതരംയേവ.

൯. പഠമപാപണികസുത്തവണ്ണനാ

൬൯. നവമേ **പാപണികോ**തി ആപണികോ, ആപണം ഉഗ്ഘാടേത്വാ ഭണ്ഡവിക്കായകസ്സ വാണിജസ്സേതം അധിവചനം. **അഭബ്ബോ**തി അഭാജനഭൂതോ. **ന സക്കച്ചം കമ്മന്തം അധിട്ഠാതീ**തി യഥാ അധിട്ഠിതം സുഅധിട്ഠിതം ഹോതി, ഏവം സയം അത്തപച്ചക്ഖം കരോന്തോ നാധിട്ഠാതി. തത്ഥ പച്ചൂസകാലേ പദസദ്ദേന ഉട്ഠായ ദീപം ജാലേത്വാ ഭണ്ഡം പസാരേത്വാ അനിസീദന്തോ പുബ്ബണ്ഹസമയം ന സക്കച്ചം കമ്മന്തം അധിട്ഠാതി നാമ. അയം ഹി യം ചോരാ രത്തിം ഭണ്ഡം ഹരിത്വാ ‘‘ഇദം അമ്ഹാകം ഹത്ഥതോ

വിസ്സജ്ജേസ്സാമാ''തി ആപണം ഗന്ത്വാ അപ്പേന അഗ്ഘേന ദേന്തി, യമ്പി ബഹുവേരിനോ മനുസ്സാ രത്തിം നഗരേ വസിത്വാ പാതോവ ആപണം ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം ഗണ്ഹന്തി, യം വാ പന ജനപദം ഗന്തുകാമാ മനുസ്സാ പാതോവ ആപണം ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം കിണന്തി, തപ്പച്ചയസ്സ ലാഭസ്സ അസ്സാമികോ ഹോതി.

അഞ്ഞേസം ഭോജനവേലായ പന ഭുഞ്ജിതും ആഗന്ത്വാ പാതോവ ഭണ്ഡം പടിസാമേത്വാ ഘരം ഗന്ത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ നിദ്ദായിത്വാ സായം പുന ആപണം ആഗച്ഛന്തോ **മജ്ഝന്ഹികസമയം ന സക്കച്ചം കമ്മന്തം അധിട്ഠാതി** നാമ. സോ ഹി യം ചോരാ പാതോവ വിസ്സജ്ജേതും ന സമ്പാപുണിംസു, ദിവാകാലേ പന പരേസം അസഞ്ചാരക്ഖണേ ആപണം ഗന്ത്വാ അപ്പഗ്ഘേന ദേന്തി, യഞ്ച ഭോജനവേലായ പുഞ്ഞവന്തോ ഇസ്സരാ "ആപണതോ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ലദ്ധും വട്ടതീ"തി പഹിണിത്വാ ആഹരാപേന്തി, തപ്പച്ചയസ്സ ലാഭസ്സ അസ്സാമികോ ഹോതി.

യാവ യാമഭേരിനിക്ഖമനാ പന അന്തോആപണേ ദീപം ജാലാപേത്വാ അനിസീദന്തോ **സായന്ഹസമയം ന സക്കച്ചം കമ്മന്തം അധിട്ഠാതി** നാമ. സോ ഹി യം ചോരാ പാതോപി ദിവാപി വിസ്സജ്ജേതും ന സമ്പാപുണിംസു , സായം പന ആപണം ഗന്ത്വാ അപ്പഗ്ഘേന ദേന്തി, തപ്പച്ചയസ്സ ലാഭസ്സ അസ്സാമികോ ഹോതി.

ന സക്കച്ചം സമാധിനിമിത്തം അധിട്ഠാതീതി സക്കച്ചകിരിയായ സമാധിം ന സമാപജ്ജതി. ഏത്ഥ ച പാതോവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണേസു വത്തം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ, താവ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ അനിസീദന്തോ **പുബ്ബണ്ഹസമയം ന സക്കച്ചം സമാധിനിമിത്തം അധിട്ഠാതി** നാമ. പച്ഛാഭത്തം പന പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനം പവിസിത്വാ യാവ സായന്ഹസമയാ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ അനിസീദന്തോ **മജ്ഝന്ഹികസമയം ന സക്കച്ചം സമാധിനിമിത്തം അധിട്ഠാതി** നാമ. സായം പന ചേതിയം വന്ദിത്വാ ഥേരൂപട്ഠാനം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ പഠമയാമം സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ അനിസീദന്തോ **സായന്ഹസമയം ന സക്കച്ചം സമാധിനിമിത്തം അധിട്ഠാതി** നാമ. സുക്കപക്ഖോ വുത്തപടിപക്ഖനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. അപിചേത്ഥ "സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ"തി വുത്തട്ഠാനേ സമാപത്തിയാ അസതി വിപസ്സനാപി വട്ടതി, സമാധിനിമിത്തന്തി ച സമാധിആരമ്മണമ്പി വട്ടതിയേവ. വുത്തമ്പി ചേതം - "സമാധിപി സമാധിനിമിത്തം, സമാധാരമ്മണമ്പി സമാധിനിമിത്ത"ന്തി.

൧൦. ദുതിയപാപണികസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ചക്ഖുമാ ഹോതി. **വിധുരോ**തി വിസിട്ഠധുരോ ഉത്തമധുരോ ഞാണസമ്പയുത്തേന വീരിയേന സമന്നാഗതോ. **നിസ്സയസമ്പന്നോ**തി അവസ്സയസമ്പന്നോ പതിട്ഠാനസമ്പന്നോ. **പണിയ**ന്തി വിക്കായികഭണ്ഡം. **ഏത്തകം മൂലം ഭവിസ്സതി ഏത്തകോ ഉദയോ**തി തസ്മിം "ഏവം കീതം ഏവം വിക്കായമാന"ന്തി വുത്തപണിയേ യേന കയേന തം കീതം, തം കയസങ്ഖാതം മൂലം ഏത്തകം ഭവിസ്സതി. യോ ച തസ്മിം വിക്കയമാനേ വിക്കയോ, തസ്മിം വിക്കയേ ഏത്തകോ ഉദയോ ഭവിസ്സതി, ഏത്തികാ വഡ്ഢീതി അത്ഥോ.

കുസലോ ഹോതി പണിയം കേതുഞ്ച വിക്കേതുഞ്ചാതി സുലഭട്ഠാനം ഗന്ത്വാ കിണന്തോ ദുല്ലഭട്ഠാനം ഗന്ത്വാ വിക്കിണന്തോ ച എത്ഥ കുസലോ നാമ ഹോതി, ദസഗുണമ്പി വീസതിഗുണമ്പി ലാഭം ലഭതി.

അഡ്ഢാതി ഇസ്സരാ ബഹുനാ നിക്ഖിത്തധനേന സമന്നാഗതാ. **മഹദ്ധനാ**തി വളഞ്ജനകവസേന മഹദ്ധനാ . **മഹാഭോഗാ**തി ഉപഭോഗപരിഭോഗഭണ്ഡേന മഹാഭോഗാ. **പടിബലോ**തി കായബലേന ചേവ ഞാണബലേന ച സമന്നാഗതത്താ സമത്ഥോ. **അമ്ഹാകഞ്ച കാലേന കാലം അനുപ്പദാതു**ന്തി അമ്ഹാകഞ്ച ഗഹിതധനമൂലികം വഡ്ഢിം കാലേന കാലം അനുപ്പദാതും. **നിപതന്തീ**തി നിമന്തേന്തി. നിപാതേന്തീതിപി പാഠോ, അയമേവ അത്ഥോ.

കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദായാതി കുസലധമ്മാനം സമ്പാദനത്ഥായ പടിലാഭത്ഥായ. **ഥാമവാ**തി ഞാണഥാമേന സമന്നാഗതോ. **ദള്ഹപരക്കമോ**തി ഥിരേന ഞാണപരക്കമേന സമന്നാഗതോ. **അനിക്ഖിത്തധുരോ**തി ''അഗ്ഗമഗ്ഗം അപാപുണിത്വാ ഇമം വീരിയധുരം ന ഠപേസ്സാമീ''തി ഏവം അട്ഠപിതധുരോ.

ബഹുസ്സുതാതി ഏകനികായാദിവസേന ബഹു ബുദ്ധവചനം സുതം ഏതേസന്തി ബഹുസ്സുതാ. **ആഗതാഗമാ**തി ഏകോ നികായോ ഏകോ ആഗമോ നാമ, ദ്വേ നികായാ ദ്വേ ആഗമാ നാമ, പഞ്ച നികായാ പഞ്ച ആഗമാ നാമ, ഏതേസു ആഗമേസു യേസം ഏകോപി ആഗമോ ആഗതോ പഗുണോ പവത്തിതോ, തേ ആഗതാഗമാ നാമ. **ധമ്മധരാ**തി സുത്തന്തപിടകധരാ. **വിനയധരാ**തി വിനയപിടകധരാ. **മാതികാധരാ**തി ദ്വേമാതികാധരാ. **പരിപുച്ഛതീ**തി അത്ഥാനത്ഥം കാരണാകാരണം പുച്ഛതി. **പരിപഞ്ഹതീ**തി ''ഇമം നാമ പുച്ഛിസ്സാമീ''തി അത്തനോ ഞാതി തുലേതി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഇമസ്മിം പന സുത്തേ പഠമം പഞ്ഞാ ആഗതാ, പച്ഛാ വീരിയഞ്ച കല്യാണമിത്തസേവനാ ച. തത്ഥ പഠമം അരഹത്തം പത്വാ പച്ഛാ വീരിയം കത്വാ കല്യാണമിത്താ സേവിതബ്ബാതി ന ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, ദേസനായ നാമ ഹേട്ഠിമേന വാ പരിച്ഛേദോ ഹോതി ഉപരിമേന വാ ദ്വീഹിപി വാ കോടീഹി. ഇധ പന ഉപരിമേന പരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. തസ്മാ കഥേന്തേന പഠമം കല്യാണമിത്തഉപനിസ്സയം ദസ്സേത്വാ മജ്ഝേ വീരിയം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ അരഹത്തം കഥേതബ്ബന്തി.

രഥകാരവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. പുഗ്ഗലവഗ്ഗോ

൧. സമിദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ ഝാനഫസ്സം പഠമം ഫുസതി, പച്ഛാ നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീതി **കായസക്ഖി**. ദിട്ഠന്തം പത്തോതി **ദിട്ഠിപ്പത്തോ.** സദ്ദഹന്തോ വിമുത്തോതി **സദ്ധാവിമുത്തോ. ഖമതീ**തി രുച്ചതി. **അഭിക്കന്തതരോ**തി അതിസുന്ദരതരോ. **പണീതതരോ**തി അതിപണീതതരോ. **സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതീ**തി സമിദ്ധത്ഥേരസ്സ കിര അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധിന്ദ്രിയം ധുരം അഹോസി, സേസാനി ചത്താരി സഹജാതിന്ദ്രിയാനി തസ്സേവ പരിവാരാനി അഹേസും. ഇതി ഥേരോ അത്തനാ പടിവിദ്ധമഗ്ഗം കഥേന്തോ ഏവമാഹ. മഹാകോട്ഠികത്ഥേരസ്സ പന അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ സമാധിന്ദ്രിയം ധുരം അഹോസി, സേസാനി ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി തസ്സേവ പരിവാരാനി അഹേസും. തസ്മാ സോപി സമാധിന്ദ്രിയം അധിമത്തന്തി കഥേന്തോ അത്തനാ പടിവിദ്ധമഗ്ഗമേവ കഥേസി. സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പന അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ധുരം അഹോസി. സേസാനി ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി തസ്സേവ പരിവാരാനി അഹേസും. തസ്മാ സോപി പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തന്തി കഥേന്തോ അത്തനാ പടിവിദ്ധമഗ്ഗമേവ കഥേസി.

ന ഖ്വേത്ഥാതി ന ഖോ ഏത്ഥ. **ഏകംസേന ബ്യാകാതു**ന്തി ഏകന്തേന ബ്യാകരിതും. **അരഹത്തായ പടിപന്നോ**തി അരഹത്തമഗ്ഗസമങ്ഗിം ദസ്സേതി. ഏവമേതസ്മിം സുത്തേ തീഹിപി ഥേരേഹി അത്തനാ പടിവിദ്ധമഗ്ഗോവ കഥിതോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന ഭുമ്മന്തരേനേവ കഥേസി.

൨. ഗിലാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **സപ്പായാനീ**തി ഹിതാനി വുദ്ധികരാനി. **പതിരൂപ**ന്തി അനുച്ഛവികം. **നേവ വുട്ഠാതി തമ്ഹാ ആബാധാ**തി ഇമിനാ അതേകിച്ഛേന വാതാപമാരാദിനാ രോഗേന സമന്നാഗതോ നിട്ഠാപത്തഗിലാനോ കഥിതോ. **വുട്ഠാതി തമ്ഹാ ആബാധാ**തി ഇമിനാ ഖിപിതകകച്ഛുതിണപുപ്ഫകജരാദിഭേദോ അപ്പമത്തആബാധോ കഥിതോ. **ലഭന്തോ സപ്പായാനി ഭോജനാനി നോ അലഭന്തോ**തി ഇമിനാ പന യേസം പടിജഗ്ഗനേന ഫാസുകം ഹോതി, സബ്ബേപി തേ ആബാധാ കഥിതാ. ഏത്ഥ ച **പതിരൂപോ ഉപട്ഠാകോ** നാമ ഗിലാനുപട്ഠാകങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ പണ്ഡിതോ ദക്ഖോ അനലസോ വേദിതബ്ബോ. **ഗിലാനുപട്ഠാകോ അനുഞ്ഞാതോ**തി ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ദാതബ്ബോതി അനുഞ്ഞാതോ. തസ്മിഞ്ഹി ഗിലാനേ അത്തനോ ധമ്മതായ യാപേതും അസക്കോന്തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകോ ഭിക്ഖു ച സാമണേരോ ച ''ഇമം പടിജഗ്ഗഥാ''തി അപലോകേത്വാ ദാതബ്ബാ. യാവ പന തേ തം പടിജഗ്ഗന്തി, താവ ഗിലാനസ്സ ച തേസഞ്ച ദിന്നം യേനത്ഥോ, സബ്ബം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സേവ ഭാരോ.

അഞ്ഞേപി ഗിലാനാ ഉപട്ഠാതബ്ബാതി ഇതരേപി ദ്വേ ഗിലാനാ ഉപട്ഠാപേതബ്ബാ. കിം കാരണാ? യോപി ഹി നിട്ഠപത്തഗിലാനോ, സോ അനുപട്ഠിയമാനോ ''സചേ മം പടിജഗ്ഗേയ്യും, ഫാസുകം മേ ഭവേയ്യ. ന ഖോ പന മം പടിജഗ്ഗന്തീ''തി മനോപദോസം കത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തേയ്യ. പടിജഗ്ഗിയമാനസ്സ പനസ്സ ഏവം ഹോതി ''ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യം കാതബ്ബം, തം

കതം. മയ്ഹം പന കമ്മവിപാകോ ഈദിസോ"തി. സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ മേത്തം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിസ്സതി. യോ പന അപ്പമത്തകേന ബ്യാധിനാ സമന്നാഗതോ ലഭന്തോപി അലഭന്തോപി വുട്ഠാതിയേവ, തസ്സ വിനാപി ഭേസജ്ജേന വൂപസമനബ്യാധി ഭേസജ്ജേ കതേ ഖിപ്പതരം വൂപസമ്മതി. സോ തതോ ബുദ്ധവചനം വാ ഉഗ്ഗണ്ഹിതും സക്ഖിസ്സതി, സമണധമ്മം വാ കാതും സക്ഖിസ്സതി. ഇമിനാ കാരണേന "അഞ്ഞേപി ഗിലാനാ ഉപട്ഠാതബ്ബാ"തി വുത്തം.

നേവ ഓക്കമതീതി നേവ പവിസതി. **നിയാമം കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്ത**ന്തി കുസലേസു ധമ്മേസു മഗ്ഗനിയാമസങ്ഖാതം സമ്മത്തം. ഇമിനാ പദപരമോ പുഗ്ഗലോ കഥിതോ. ദുതിയവാരേന ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ ഗഹിതോ സാസനേ നാലകത്ഥേരസദിസോ ബുദ്ധന്തരേ ഏകവാരം പച്ചേകബുദ്ധാനം സന്തികേ ഓവാദം ലഭിത്വാ പടിവിദ്ധപച്ചേകബോധിഞാണോ ച. തതിയവാരേന വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ പുഗ്ഗലോ കഥിതോ, നേയ്യോ പന തന്നിസ്സിതോവ ഹോതി.

ധമ്മദേസനാ അനുഞ്ഞാതാതി മാസസ്സ അട്ഠ വാരേ ധമ്മകഥാ അനുഞ്ഞാതാ. **അഞ്ഞേസമ്പി ധമ്മോ ദേസേതബ്ബോ**തി ഇതരേസമ്പി ധമ്മോ കഥേതബ്ബോ. കിം കാരണാ? പദപരമസ്സ ഹി ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ ധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും അസക്കോന്തസ്സാപി അനാഗതേ പച്ചയോ ഭവിസ്സതി. യോ പന തഥാഗതസ്സ രൂപദസ്സനം ലഭന്തോപി അലഭന്തോപി ധമ്മവിനയഞ്ച സവനായ ലഭന്തോപി അലഭന്തോപി ധമ്മം അഭിസമേതി, സോ അലഭന്തോ താവ അഭിസമേതി. ലഭന്തോ പന ഖിപ്പമേവ അഭിസമേസ്സതീതി ഇമിനാ കാരണേന തേസം ധമ്മോ ദേസേതബ്ബോ. തതിയസ്സ പന പുനപ്പുനം ദേസേതബ്ബോവ.

൩. സങ്ഖാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. തതിയേ **സബ്യാബജ്ഝ**ന്തി സദുക്ഖം. **കായസങ്ഖാര**ന്തി കായദ്വാരേ ചേതനാരാസിം. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ആയൂഹതി രാസിം കരോതി പിണ്ഡം കരോതി. **വചീമനോദ്വാരേസു**പി ഏസേവ നയോ. **സബ്യാബജ്ഝം ലോക**ന്തി സദുക്ഖം ലോകം. **സബ്യാബജ്ഝാ ഫസ്സാ ഫുസന്തീ**തി സദുക്ഖാ വിപാകഫസ്സാ ഫുസന്തി. **സബ്യാബജ്ഝം വേദനം വേദിയതീ**തി സദുക്ഖം വിപാകവേദനം വേദിയതി, സാബാധം നിരസ്സാദന്തി അത്ഥോ. **സേയ്യഥാപി സത്താ നേരയികാ**തി യഥാ നിരയേ നിബ്ബത്തസത്താ ഏകന്തദുക്ഖം വേദനം വേദിയന്തി, ഏവം വേദിയതീതി അത്ഥോ. കിം പന തത്ഥ ഉപേക്ഖാവേദനാ നത്ഥീതി? അത്ഥി, ദുക്ഖവേദനായ പന ബലവഭാവേന സാ അബ്ബോഹാരികട്ഠാനേ ഠിതാ. ഇതി നിരയോവ നിരയസ്സ ഉപമം കത്വാ ആഹടോ. തത്ര പടിഭാഗഉപമാ നാമ കിര ഏസാ.

സേയ്യഥാപി ദേവാ സുഭകിണ്ഹാതി ഇധാപി ദേവലോകോവ ദേവലോകസ്സ ഉപമം കത്വാ ആഹടോ. യസ്മാ പന ഹേട്ഠിമേസു ബ്രഹ്മലോകേസു സപ്പീതികജ്ഝാനവിപാകോ വത്തതി, സുഭകിണ്ഹേസു നിപ്പീതികോ ഏകന്തസുഖോവ, തസ്മാ തേ അഗ്ഗഹേത്വാ സുഭകിണ്ഹാവ കഥിതാ. ഇതി അയമ്പി തത്ര പടിഭാഗഉപമാ നാമാതി വേദിതബ്ബാ.

വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖന്തി വോമിസ്സകസുഖദുക്ഖം. **സേയ്യഥാപി മനുസ്സാ**തി മനുസ്സാനം ഹി കാലേന സുഖം ഹോതി, കാലേന ദുക്ഖം. **ഏകച്ചേ ച ദേവാ**തി

കാമാവചരദേവാ. തേസമ്പി കാലേന സുഖം ഹോതി, കാലേന ദുക്ഖം. തേസം ഹി ഹീനതരാനം മഹേസക്ഖതരാ ദേവതാ ദിസ്വാ ആസനാ വുട്ഠാതബ്ബം ഹോതി, മഗ്ഗാ ഉക്കമിതബ്ബം, പാരുതവത്ഥം അപനേതബ്ബം, അഞ്ജലികമ്മം കാതബ്ബന്തി തം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം നാമ ഹോതി. **ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ**തി വേമാനികപേതാ. തേ ഹി കാലേന സമ്പത്തിം അനുഭവന്തി കാലേന കമ്മന്തി വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖാവ ഹോന്തി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തീണി സുചരിതാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനി കഥിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

४. ബഹുകാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ചതുത്ഥേ **തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ**തി തയോ ആചരിയപുഗ്ഗലാ. **പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുകാരാ**തി അന്തേവാസികപുഗ്ഗലസ്സ ബഹൂപകാരാ. **ബുദ്ധ**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധം. **സരണം ഗതോ ഹോതീ**തി അവസ്സയം ഗതോ ഹോതി. **ധമ്മ**ന്തി സതന്തികം നവലോകുത്തരധമ്മം. **സങ്ഘ**ന്തി അട്ഠഅരിയപുഗ്ഗലസമൂഹം. ഇദഞ്ച പന സരണഗമനം അഗ്ഗഹിതസരണപുബ്ബസ്സ അകതാഭിനിവേസസ്സ വസേന വുത്തം. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ സരണദായകോ സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പാപകോ അരഹത്തമഗ്ഗസമ്പാപകോതി തയോ ആചരിയാ ബഹുകാരാതി ആഗതാ, പബ്ബജ്ജാദായകോ ബുദ്ധവചനദായകോ കമ്മവാചാചരിയോ സകദാഗാമിമഗ്ഗസമ്പാപകോ അനാഗാമിമഗ്ഗസമ്പാപകോതി ഇമേ ആചരിയാ ന ആഗതാ, കിം ഏതേ ന ബഹുകാരാതി? നോ, ന ബഹുകാരാ. അയം പന ദേസനാ ദുവിധേന പരിച്ഛിന്നാ. തസ്മാ സബ്ബേപേതേ ബഹുകാരാ. തേസു സരണഗമനസ്മിംയേവ അകതാഭിനിവേസോ വട്ടതി, ചതുപാരിസുദ്ധിസീലകസിണപരികമ്മവിപസ്സനാഞാണാനി പന പഠമമഗ്ഗസന്നിസ്സിതാനി ഹോന്തി, ഉപരി ദ്വേ മഗ്ഗാ ച ഫലാനി ച അരഹത്തമഗ്ഗസന്നിസ്സിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

ഇമിനാ പുഗ്ഗലേനാതി ഇമിനാ അന്തേവാസികപുഗ്ഗലേന. **ന സുപ്പതികാരം വദാമീ**തി പതികാരം കാതും ന സുകരന്തി വദാമി. അഭിവാദനാദീസു അനേകസതവാരം അനേകസഹസ്സവാരമ്പി ഹി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന നിപതിത്വാ വന്ദന്തോ ആസനാ വുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ ദിട്ഠദിട്ഠക്ഖണേ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹന്തോ അനുച്ഛവികം സാമീചികമ്മം കരോന്തോ ദിവസേ ദിവസേ ചീവരസതം ചീവരസഹസ്സം പിണ്ഡപാതസതം പിണ്ഡപാതസഹസ്സം ദദമാനോ ചക്കവാളപരിയന്തേന സബ്ബരതനമയം ആവാസം കരോന്തോ സപ്പിനവനീതാദിനാനപ്പകാരം ഭേസജ്ജം അനുപ്പദജ്ജമാനോ നേവ സക്കോതി ആചരിയേന കതസ്സ പതികാരം നാമ കാതുന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൫. വജിരൂപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. പഞ്ചമേ **അരുകൂപമചിത്തോ**തി പുരാണവണസദിസചിത്തോ. **വിജ്ജൂപമചിത്തോ**തി ഇത്തരകാലോഭാസനേന വിജ്ജുസദിസചിത്തോ. **വജിരൂപമചിത്തോ**തി കിലേസാനം മൂലഘാതകരണസമത്ഥതായ വജിരേന സദിസചിത്തോ. **അഭിസജ്ജതീ**തി ലഗ്ഗതി. **കുപ്പതീ**തി കോപവസേന കുപ്പതി. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി പകതിഭാവം പജഹതി, പൂതികോ ഹോതി. **പതിത്ഥീയതീ**തി ഥിനഭാവം ഥദ്ധഭാവം ആപജ്ജതി. **കോപ**ന്തി ദുബ്ബലകോധം. **ദോസ**ന്തി ദുസ്സനവസേന തതോ ബലവതരം. **അപ്പച്ചയ**ന്തി അതുട്ഠാകാരം ദോമനസ്സം. **ദുട്ഠാരുകോ**തി പുരാണവണോ. **കട്ഠേനാ**തി ദണ്ഡകകോടിയാ. **കഠലേനാ**തി

കപാലേന. **ആസവം ദേതീ**തി അപരാപരം സവതി. പുരാണവണോ ഹി അത്തനോ ധമ്മതായേവ പുബ്ബം ലോഹിതം യൂസന്തി ഇമാനി തീണി സവതി, ഘട്ടിതോ പന താനി അധികതരം സവതി.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - ദുട്ഠാരുകോ വിയ ഹി കോധനപുഗ്ഗലോ, തസ്സ അത്തനോ ധമ്മതായ സവനം വിയ കോധനസ്സപി അത്തനോ ധമ്മതായ ഉദ്ധുമാതസ്സ വിയ ചണ്ഡികതസ്സ ചരണം, കട്ഠേന വാ കഥലായ വാ ഘട്ടനം വിയ അപ്പമത്തം വചനം, ഭിയ്യോസോമത്തായ സവനം വിയ "മാദിസം നാമ ഏസ ഏവം വദതീ"തി ഭിയ്യോസോമത്തായ ഉദ്ധുമായനഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ.

രത്തന്ധകാരതിമിസായന്തി രത്തിം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണേന അന്ധഭാവകരണേ ബഹലതമേ. **വിജ്ജന്തരികായാ**തി വിജ്ജുപ്പത്തിക്ഖണേ. ഇധാപി ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ ഹി യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ, അന്ധകാരം വിയ സോതാപത്തിമഗ്ഗവജ്ഝാ കിലേസാ, വിജ്ജുസഞ്ചരണം വിയ സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സ ഉപ്പത്തികാലോ, വിജ്ജന്തരികായ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ സമന്താ രൂപദസ്സനം വിയ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ നിബ്ബാനദസ്സനം, പുന അന്ധകാരാവത്ഥരണം വിയ സകദാഗാമിമഗ്ഗവജ്ഝാ കിലേസാ, പുന വിജ്ജുസഞ്ചരണം വിയ സകദാഗാമിമഗ്ഗഞാണസ്സ ഉപ്പാദോ, വിജ്ജന്തരികായ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ സമന്താ രൂപദസ്സനം വിയ സകദാഗാമിമഗ്ഗക്ഖണേ നിബ്ബാനദസ്സനം, പുന അന്ധകാരാവത്ഥരണം വിയ അനാഗാമിമഗ്ഗവജ്ഝാ കിലേസാ, പുന വിജ്ജുസഞ്ചരണം വിയ അനാഗാമിമഗ്ഗഞാണസ്സ ഉപ്പാദോ, വിജ്ജന്തരികായ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ സമന്താ രൂപദസ്സനം വിയ അനാഗാമിമഗ്ഗക്ഖണേ നിബ്ബാനദസ്സനം വേദിതബ്ബം.

വജിരൂപമചിത്തതായപി ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - വജിരം വിയ ഹി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം ദട്ഠബ്ബം, മണിഗണ്ഠിപാസാണഗണ്ഠി വിയ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ കിലേസാ, വജിരസ്സ മണിഗണ്ഠിമ്പി വാ പാസാണഗണ്ഠിമ്പി വാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ അഗമനഭാവസ്സ നത്ഥിതാ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന അച്ഛേജ്ജാനം കിലേസാനം നത്ഥിഭാവോ, വജിരേന നിബ്ബിദ്ധവേധസ്സ പുന അപതിപൂരണം വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഛിന്നാനം കിലേസാനം പുന അനുപ്പാദോ ദട്ഠബ്ബോതി.

൩. സേവിതബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. ഛട്ഠേ **സേവിതബ്ബോ**തി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ. **ഭജിതബ്ബോ**തി അല്ലീയിതബ്ബോ. **പയിരുപാസിതബ്ബോ**തി സന്തികേ നിസീദനവസേന പുനപ്പുനം ഉപാസിതബ്ബോ. **സക്കത്വാ ഗരും കത്വാ**തി സക്കാരഞ്ചേവ ഗരുകാരഞ്ച കത്വാ. **ഹീനോ ഹോതി സീലേനാ**തിആദീസു ഉപാദായുപാദായ ഹീനതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ യോ ഹി പഞ്ച സീലാനി രക്ഖതി, സോ ദസ സീലാനി രക്ഖന്തേന ന സേവിതബ്ബോ . യോ ദസ സീലാനി രക്ഖതി, സോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം രക്ഖന്തേന ന സേവിതബ്ബോ. **അഞ്ഞത്ര അനുദ്ദയാ അഞ്ഞത്ര അനുകമ്പാ**തി ഠപേത്വാ അനുദ്ദയഞ്ച അനുകമ്പഞ്ച. അത്തനോ അത്ഥായേവ ഹി ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ന സേവിതബ്ബോ, അനുദ്ദയാനുകമ്പാവസേന പന തം ഉപസങ്കമിതും വട്ടതി.

സീലസാമഞ്ഞഗതാനം സതന്തി സീലേന സമാനഭാവം ഗതാനം സന്താനം. **സീലകഥാ ച നോ ഭവിസ്സതീ**തി ഏവം സമാനസീലാനം അമ്ഹാകം സീലമേവ ആരബ്ഭ കഥാ ഭവിസ്സതി. **സാ ച നോ പവത്തിനീ ഭവിസ്സതീ**തി സാ ച അമ്ഹാകം കഥാ ദിവസമ്പി കഥേന്താനം പവത്തിസ്സതി ന പടിഹഞ്ഞിസ്സതി. **സാ ച നോ ഫാസു ഭവിസ്സതീ**തി സാ ച ദിവസമ്പി പവത്തമാനാ സീലകഥാ അമ്ഹാകം ഫാസുവിഹാരോ സുഖവിഹാരോ ഭവിസ്സതി. **സമാധിപഞ്ഞാകഥാസു**പി ഏസേവ നയോ.

സീലക്ഖന്ധന്തി സീലരാസിം. **തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമീ**തി ഏത്ഥ സീലസ്സ അസപ്പായേ അനുപകാരധമ്മേ വജ്ജേത്വാ സപ്പായേ ഉപകാരധമ്മേ സേവന്തോ തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ സീലക്ഖന്ധം പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗണ്ഹാതി നാമ. **സമാധിപഞ്ഞാക്ഖന്ധേസു**പി ഏസേവ നയോ. **നിഹീയതീ**തി അത്തനോ ഹീനതരം പുഗ്ഗലം സേവന്തോ ഖാരപരിസ്സാവനേ ആസിത്തഉദകം വിയ സതതം സമിതം ഹായതി പരിഹായതി. **തുല്യസേവീ**തി അത്തനാ സമാനസേവീ. **സേട്ഠമുപനമ**ന്തി സേട്ഠം പുഗ്ഗലം ഓണമന്തോ. **ഉദേതി ഖിപ്പ**ന്തി ഖിപ്പമേവ വഡ്ഢതി. **തസ്മാ അത്തനോ ഉത്തരിം ഭജേഥാ**തി യസ്മാ സേട്ഠം പുഗ്ഗലം ഉപനമന്തോ ഉദേതി ഖിപ്പം, തസ്മാ അത്തനോ ഉത്തരിതരം വിസിട്ഠതരം ഭജേഥ.

൭. ജിഗുച്ഛിതബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ **ജിഗുച്ഛിതബ്ബോ**തി ഗൂഥം വിയ ജിഗുച്ഛിതബ്ബോ. **അഥ ഖോ ന**ന്തി അഥ ഖോ അസ്സ. **കിത്തിസദ്ദോ**തി കഥാസദ്ദോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ഗൂഥകൂപോ വിയ ദുസ്സീല്യം ദട്ഠബ്ബം. ഗൂഥകൂപേ പതിത്വാ ഠിതോ ധമ്മനിഅഹി വിയ ദുസ്സീലപുഗ്ഗലോ. ഗൂഥകൂപതോ ഉദ്ധരിയമാനേന തേന അഹിനാ പുരിസസ്സ സരീരം ആരുള്ഹേനാപി അദട്ഠഭാവോ വിയ ദുസ്സീലം സേവമാനസ്സാപി തസ്സ കിരിയായ അകരണഭാവോ. സരീരം ഗൂഥേന മക്ഖേത്വാ അഹിനാ ഗതകാലോ വിയ ദുസ്സീലം സേവമാനസ്സ പാപകിത്തിസദ്ദഅബ്ഭുഗ്ഗമനകാലോ വേദിതബ്ബോ.

തിന്ദുകാലാതന്തി തിന്ദുകരുക്ഖഅലാതം. **ഭിയ്യോസോമത്തായ ചിച്ചിടായതീ**തി തം ഹി ഝായമാനം പകതിയാപി പപടികായോ മുഞ്ചന്തം ചിച്ചിടാതി ''ചിടിചിടാ''തി സദ്ദം കരോതി, ഘട്ടിതം പന അധിമത്തം കരോതീതി അത്ഥോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏവമേവം കോധനോ അത്തനോ ധമ്മതായപി ഉദ്ധതോ ചണ്ഡികതോ ഹുത്വാ ചരതി, അപ്പമത്തകം പന വചനം സുതകാലേ ''മാദിസം നാമ ഏവം വദതി ഏവം വദതീ''തി അതിരേകതരം ഉദ്ധതോ ചണ്ഡികതോ ഹുത്വാ ചരതി. **ഗൂഥകൂപോ**തി ഗൂഥപുണ്ണകൂപോ, ഗൂഥരാസിയേവ വാ. ഓപമ്മസംസന്ദനം പനേത്ഥ പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **തസ്മാ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബോ ന സേവിതബ്ബോ**തി യസ്മാ കോധനോ അതിസേവിയമാനോ അതിഉപസങ്കമിയമാനോപി കുജ്ഝതിയേവ, ''കിം ഇമിനാ''തി പടിക്കമന്തേപി കുജ്ഝതിയേവ. തസ്മാ പലാലഗ്ഗി വിയ അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബോ ന സേവിതബ്ബോ ന ഭജിതബ്ബോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യോ ഹി പലാലഗ്ഗിം അതിഉപസങ്കമിത്വാ തപ്പതി, തസ്സ സരീരം ഝായതി. യോ അതിപടിക്കമിത്വാ തപ്പതി, തസ്സ സീതം ന വൂപസമ്മതി. അനുപസങ്കമിത്വാ അപടിക്കമിത്വാ പന മജ്ഝത്തഭാവേന തപ്പന്തസ്സ സീതം വൂപസമ്മതി, തസ്മാ

പലാലഗ്ഗി വിയ കോധനോ പുഗ്ഗലോ മജ്ഝത്തഭാവേന അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബോ, ന സേവിതബ്ബോ ന ഭജിതബ്ബോ ന പയിരുപാസിതബ്ബോ.

കല്യാണമിത്തോതി സുചിമിത്തോ. **കല്യാണസഹായോ**തി സുചിസഹായോ. സഹായാ നാമ സഹഗാമിനോ സദ്ധിംചരാ. **കല്യാണസമ്പവങ്കോ**തി കല്യാണേസു സുചിപുഗ്ഗലേസു സമ്പവങ്കോ, തന്നിന്നതപ്പോണതപ്പബ്ഭാരമാനസോതി അത്ഥോ.

൭. ഗൂഥഭാണീസുത്തവണ്ണനാ

൨൮. അട്ഠമേ **ഗൂഥഭാണീ**തി യോ ഗൂഥം വിയ ദുഗ്ഗന്ധകഥം കഥേതി. **പുപ്ഫഭാണീ**തി യോ പുപ്ഫാനി വിയ സുഗന്ധകഥം കഥേതി. **മധുഭാണീ**തി യോ മധു വിയ മധുരകഥം കഥേതി. **സഭഗ്ഗതോ**തി സഭായ ഠിതോ. **പരിസഗ്ഗതോ**തി ഗാമപരിസായ ഠിതോ. **ഞാതിമജ്ഝഗതോ**തി ഞാതീനം മജ്ഝേ ഠിതോ. **പൂഗമജ്ഝഗതോ**തി സേണീനം മജ്ഝേ ഠിതോ. **രാജകുലമജ്ഝഗതോ**തി രാജകുലസ്സ മജ്ഝേ മഹാവിനിച്ഛയേ ഠിതോ. **അഭിനീതോ**തി പുച്ഛനത്ഥായാനീതോ. **സക്ഖിപുട്ഠോ**തി സക്ഖിം കത്വാ പുച്ഛിതോ. **ഏഹമ്ഭോ പുരിസാ**തി ആലപനമേതം. **അത്തഹേതു വാ പരഹേതു വാ**തി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ ഹത്ഥപാദാദിഹേതു വാ ധനഹേതു വാ. **ആമിസകിഞ്ചിക്ഖഹേതു വാ**തി ഏത്ഥ **ആമിസ**ന്തി ലഞ്ജോ അധിപ്പേതോ. **കിഞ്ചിക്ഖ**ന്തി യം വാ തം വാ അപ്പമത്തകം അന്തമസോ തിത്തിരിയവട്ടകസപ്പിപിണ്ഡനവനീതപിണ്ഡാദിമത്തകസ്സ ലഞ്ജസ്സ ഹേതൂതി അത്ഥോ. **സമ്പജാനമുസാ ഭാസിതാ ഹോതീ**തി ജാനന്തോയേവ മുസാവാദം കത്താ ഹോതി.

നേലാതി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നാസ്സ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ. "നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ"തി (ഉദാ॰ ൬൫) ഏത്ഥ വുത്തസീലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനീയാ**. ഹദയം ഗച്ഛതി അപ്പടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ**. ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ**. പുരേ സംവഡ്ഢനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി പോരീ. പുരസ്സ ഏസാതിപി പോരീ. പുരസ്സ ഏസാതി നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി , പിതിമത്തം പിതാതി, മാതിമത്തം മാതാതി, ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ**. കന്തഭാവേനേവ ബഹുനോ ജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുദ്ധികരാതി **ബഹുജനമനാപാ**.

൮. അന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. നവമേ **ചക്ഖു ന ഹോതീ**തി പഞ്ഞാചക്ഖു ന ഹോതി. **ഫാതിം കരേയ്യാ**തി ഫീതം വഡ്ഢിതം കരേയ്യ. **സാവജ്ജാനവജ്ജേ**തി സദോസനിദ്ദോസേ. **ഹീനപ്പണീതേ**തി അധമുത്തമേ. **കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേ**തി കണ്ഹസുക്കായേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിബാഹനതോ പടിപക്ഖവസേന സപ്പടിഭാഗാതി വുച്ചന്തി. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ - കുസലേ ധമ്മേ "കുസലാ ധമ്മാ"തി ജാനേയ്യ, അകുസലേ ധമ്മേ "അകുസലാ ധമ്മാ"തി ജാനേയ്യ. സാവജ്ജാദീസുപി ഏസേവ നയോ. കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേസു പന കണ്ഹധമ്മേ "സുക്കസപ്പടിഭാഗാ"തി

ജാനേയ്യ, സുക്കധമ്മേ "കണ്ഹസപ്പടിഭാഗാ"തി യേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ജാനേയ്യ, തഥാരൂപമ്പിസ്സ ചക്ഖു ന ഹോതീതി. ഇമിനാ നയേന സേസവാരേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ന ചേവ ഭോഗാ തഥാരൂപാതി തഥാജാതികാ ഭോഗാപിസ്സ ന ഹോന്തി. **ന ച പുഞ്ഞാനി കുബ്ബതീ**തി പുഞ്ഞാനി ച ന കരോതി. ഏത്താവതാ ഭോഗുപ്പാദനചക്ഖുനോ ച പുഞ്ഞകരണചക്ഖുനോ ച അഭാവോ വുത്തോ. **ഉഭയത്ഥ കലിഗ്ഗാഹോ**തി ഇധലോകേ ച പരലോകേ ചാതി ഉഭയസ്മിമ്പി അപരദ്ധഗ്ഗാഹോ, പരാജയഗ്ഗാഹോ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഉഭയത്ഥ കലിഗ്ഗാഹോ**തി ഉഭയേസമ്പി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം അത്ഥാനം കലിഗ്ഗാഹോ, പരാജയഗ്ഗാഹോതി അത്ഥോ. **ധമ്മാധമ്മേനാ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മേനപി ദസഅകുസലകമ്മപഥഅധമ്മേനപി. **സഠോ**തി കേരാടികോ. **ഭോഗാനി പരിയേസതീ**തി ഭോഗേ ഗവേസതി. **ഥേയ്യേന കൂടകമ്മേന, മുസാവാദേന ചൂഭയ**ന്തി ഥേയ്യാദീസു ഉഭയേന പരിയേസതീതി അത്ഥോ. കഥം? ഥേയ്യേന കൂടകമ്മേന ച പരിയേസതി, ഥേയ്യേന മുസാവാദേന ച പരിയേസതി , കൂടകമ്മേന മുസാവാദേന ച പരിയേസതി. **സങ്ഘാതു**ന്തി സങ്ഘരിതും. **ധമ്മലദ്ധേഹീ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മം അകോപേത്വാ ലദ്ധേഹി. **ഉട്ഠാനാധിഗത**ന്തി വീരിയേന അധിഗതം. **അബ്യഗ്ഘമാനസോ**തി നിബ്ബിചികിച്ഛചിത്തോ. **ഭദ്ദകം ഠാന**ന്തി സേട്ഠം ദേവട്ഠാനം. **ന സോചതീ**തി യസ്മിം ഠാനേ അന്തോസോകേന ന സോചതി.

൧൦. അവകുജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൩൦. ദസമേ **അവകുജ്ജപഞ്ഞോ**തി അധോമുഖപഞ്ഞോ. **ഉച്ഛങ്ഗപഞ്ഞോ**തി ഉച്ഛങ്ഗസദിസപഞ്ഞോ. **പുഥുപഞ്ഞോ**തി വിത്ഥാരികപഞ്ഞോ. **ആദികല്യാണ**ന്തിആദീസു **ആദീ**തി പുബ്ബപട്ഠപനാ. **മജ്ഝ**ന്തി കഥാവേമജ്ഝം. **പരിയോസാന**ന്തി സന്നിട്ഠാനം. ഇതിസ്സ തേ ധമ്മം കഥേന്താ പുബ്ബപട്ഠപനേപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ കഥേന്തി, വേമജ്ഝേപി പരിയോസാനേപി. ഏത്ഥ ച അത്ഥി ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനാനി, അത്ഥി സാസനസ്സ. തത്ഥ ദേസനായ താവ ചതുപ്പദികഗാഥായ പഠമപദം ആദി, ദ്വേ പദാനി മജ്ഝം, അവസാനപദം പരിയോസാനം. ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനം ആദി, അനുസന്ധി മജ്ഝം, ഇദമവോചാതി അപ്പനാ പരിയോസാനം. അനേകാനുസന്ധികസ്സ പഠമോ അനുസന്ധി ആദി, തതോ പരം ഏകോ വാ അനേകേ വാ മജ്ഝം, പച്ഛിമോ പരിയോസാനം. അയം താവ ദേസനായ നയോ. സാസനസ്സ പന സീലം ആദി, സമാധി മജ്ഝം, വിപസ്സനാ പരിയോസാനം. സമാധി വാ ആദി, വിപസ്സനാ മജ്ഝം, മഗ്ഗോ പരിയോസാനം. വിപസ്സനാ വാ ആദി, മഗ്ഗോ മജ്ഝം, ഫലം പരിയോസാനം. മഗ്ഗോ വാ ആദി, ഫലം മജ്ഝം, നിബ്ബാനം പരിയോസാനം. ദ്വേ ദ്വേ വാ കയിരമാനേ സീലസമാധയോ ആദി, വിപസ്സനാമഗ്ഗാ മജ്ഝം, ഫലനിബ്ബാനാനി പരിയോസാനം.

സാത്ഥന്തി സാത്ഥകം കത്വാ ദേസേന്തി. **സബ്യഞ്ജന**ന്തി അക്ഖരപാരിപൂരിം കത്വാ ദേസേന്തി. **കേവലപരിപുണ്ണ**ന്തി സകലപരിപുണ്ണം അനൂനം കത്വാ ദേസേന്തി. **പരിസുദ്ധ**ന്തി പരിസുദ്ധം നിജ്ജടം നിഗ്ഗണ്ഠിം കത്വാ ദേസേന്തി. **ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേന്തീ**തി ഏവം ദേസേന്താ ച സേട്ഠചരിയഭൂതം

സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം പകാസേന്തി. **നേവ ആദിം മനസി കരോതീ**തി നേവ പുബ്ബപട്ഠപനം മനസി കരോതി.

കുമ്ഭോതി ഘടോ. **നികുജ്ജോ**തി അധോമുഖോ ഠപിതോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ കുമ്ഭോ നികുജ്ജോ വിയ അവകുജ്ജപഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ, ഉദകാസിഞ്ചനകാലോ വിയ ധമ്മദേസനായ ലദ്ധകാലോ, ഉദകസ്സ വിവട്ടനകാലോ വിയ തസ്മിം ആസനേ നിസിന്നസ്സ ഉഗ്ഗഹേതും അസമത്ഥകാലോ, ഉദകസ്സ അസണ്ഠാനകാലോ വിയ വുട്ഠഹിത്വാ അസല്ലക്ഖണകാലോ വേദിതബ്ബോ.

ആകിണ്ണാനീതി പക്ഖിത്താനി. **സതിസമ്മോസായ പകിരേയ്യാ**തി മുട്ഠസ്സതിതായ വികിരേയ്യ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ഉച്ഛങ്ഗോ വിയ ഉച്ഛങ്ഗപഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ, നാനാഖജ്ജകാനി വിയ നാനപ്പകാരം ബുദ്ധവചനം, ഉച്ഛങ്ഗേ നാനാഖജ്ജകാനി ഖാദന്തസ്സ നിസിന്നകാലോ വിയ തസ്മിം ആസനേ നിസിന്നസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനകാലോ, വുട്ഠഹന്തസ്സ സതിസമ്മോസാ പകിരണകാലോ വിയ തസ്മാ ആസനാ വുട്ഠായ ഗച്ഛന്തസ്സ അസല്ലക്ഖണകാലോ വേദിതബ്ബോ.

ഉക്കുജ്ജോതി ഉപരിമുഖോ ഠപിതോ. **സണ്ഠാതീ**തി പതിട്ഠഹതി. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ഉപരിമുഖോ ഠപിതോ കുമ്ഭോ വിയ പുഥുപഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ, ഉദകസ്സ ആസിത്തകാലോ വിയ ദേസനായ ലദ്ധകാലോ, ഉദകസ്സ സണ്ഠാനകാലോ വിയ തത്ഥ നിസിന്നസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനകാലോ, നോ വിവട്ടനകാലോ വിയ വുട്ഠായ ഗച്ഛന്തസ്സ സല്ലക്ഖണകാലോ വേദിതബ്ബോ.

ദുമ്മേധോതി നിപ്പഞ്ഞോ. **അവിചക്ഖണോ**തി സംവിദഹനപഞ്ഞായ രഹിതോ. **ഗന്താ**തി ഗമനസീലോ. **സേയ്യോ ഏതേന വുച്ചതീ**തി ഏതസ്മാ പുഗ്ഗലാ ഉത്തരിതരോതി വുച്ചതി. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ**തി നവലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുധമ്മം സഹ സീലേന പുബ്ബഭാഗപടിപദം പടിപന്നോ. **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ. **അന്തകരോ സിയാ**തി കോടികരോ പരിച്ഛേദകരോ പരിവടുമകരോ ഭവേയ്യാതി.

പുഗ്ഗലവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. ദേവദൂതവഗ്ഗോ

൧. സബ്രഹ്മകസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **അജ്ഝാഗാരേ**തി സകേ ഘരേ. **പൂജിതാ ഹോന്തീ**തി യം ഘരേ അത്ഥി, തേന പടിജഗ്ഗിതാ ഗോപിതാ ഹോന്തി. ഇതി മാതാപിതുപൂജകാനി കുലാനി മാതാപിതൂഹി സബ്രഹ്മകാനീതി പകാസേത്വാ ഇദാനി നേസം സപുബ്ബാചരിയകാദിഭാവം പകാസേന്തോ **സപുബ്ബാചരിയകാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ബ്രഹ്മാ**തിആദീനി തേസം ബ്രഹ്മാദിഭാവസാധനത്ഥം വുത്താനി. **ബഹുകാരാ**തി പുത്താനം ബഹൂപകാരാ. **ആപാദകാ**തി ജീവിതസ്സ ആപാദകാ. പുത്തകാനം ഹി മാതാപിതൂഹി ജീവിതം ആപാദിതം പാലിതം ഘടിതം അനുപ്പബന്ധേന പവത്തിതം. **പോസകാ**തി ഹത്ഥപാദേ വഡ്ഢേത്വാ ഹദയലോഹിതം പായേത്വാ പോസേതാരോ. **ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ**തി പുത്താനം ഹി ഇമസ്മിം ലോകേ ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണസ്സ ദസ്സനം നാമ മാതാപിതരോ നിസ്സായ ജാതന്തി ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ നാമ.

ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോതി സേട്ഠാധിവചനം. യഥാ ബ്രഹ്മുനോ ചതസ്സോ ഭാവനാ അവിജഹിതാ ഹോന്തി മേത്താ കരുണാ മുദിതാ ഉപേക്ഖാതി, ഏവമേവ മാതാപിതൂനം പുത്തകേസു ചതസ്സോ ഭാവനാ അവിജഹിതാ ഹോന്തി. താ തസ്മിം തസ്മിം കാലേ വേദിതബ്ബാ - കുച്ഛിഗതസ്മിം ഹി ദാരകേ "കദാ നു ഖോ പുത്തകം അരോഗം പരിപുണ്ണങ്ഗപച്ചങ്ഗം പസ്സിസ്സാമാ"തി മാതാപിതൂനം മേത്തചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യദാ പനേസ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ ഊകാഹി വാ മങ്കുലാദീഹി പാണകേഹി ദട്ഠോ ദുക്ഖസേയ്യായ വാ പന പീളിതോ പരോദതി വിരവതി, തദാസ്സ സദ്ദം സുത്വാ മാതാപിതൂനം കാരുഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതി, ആധാവിത്വാ വിധാവിത്വാ കീളനകാലേ പന ലോഭനീയവയസ്മിം വാ ഠിതകാലേ ദാരകം ഓലോകേത്വാ മാതാപിതൂനം ചിത്തം സപ്പിമണ്ഡേ പക്ഖിത്തസതവിഹതകപ്പാസപിചുപടലം വിയ മുദുകം ഹോതി ആമോദിതം പമോദിതം, തദാ തേസം മുദിതാ ലബ്ഭതി. യദാ പനേസ പുത്തോ ദാരാഭരണം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ പാടിയേക്കം അഗാരം അജ്ഝാവസതി, തദാ മാതാപിതൂനം "സക്കോതി ദാനി നോ പുത്തകോ അത്തനോ ധമ്മതായ യാപേതു"ന്തി മജ്ഝത്തഭാവോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിം കാലേ ഉപേക്ഖാ ലബ്ഭതീതി ഇമിനാ കാരണേന "ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ"തി വുത്തം.

പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേതി മാതാപിതരോ ഹി ജാതകാലതോ പട്ഠായ "ഏവം നിസീദ, ഏവം തിട്ഠ, ഏവം ഗച്ഛ, ഏവം സയ, ഏവം ഖാദ, ഏവം ഭുഞ്ജ, അയം തേ, താതാതി വത്തബ്ബോ, അയം ഭാതികാതി, അയം ഭഗിനീതി, ഇദം നാമ കാതും വട്ടതി, ഇദം ന വട്ടതി, അസുകം നാമ ഉപസങ്കമിതും വട്ടതി, അസുകം ന വട്ടതീ"തി ഗാഹാപേന്തി സിക്ഖാപേന്തി. അഥാപരഭാഗേ അഞ്ഞേ ആചരിയാ ഹത്ഥിസിപ്പഅസ്സസിപ്പരഥസിപ്പധനുസിപ്പഥരുസിപ്പമുദ്ദാഗണനാദീനി സിക്ഖാപേന്തി. അഞ്ഞോ സരണാനി ദേതി, അഞ്ഞോ സീലേസു പതിട്ഠാപേതി, അഞ്ഞോ പബ്ബാജേതി, അഞ്ഞോ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതി, അഞ്ഞോ ഉപസമ്പാദേതി, അഞ്ഞോ സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീനി പാപേതി. ഇതി സബ്ബേപി തേ പച്ഛാചരിയാ നാമ ഹോന്തി, മാതാപിതരോ പന സബ്ബപഠമാ, തേനാഹ - "പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ"തി. തത്ഥ **വുച്ചരേ**തി വുച്ചന്തി കഥിയന്തി. **ആഹുനേയ്യാ ച പുത്താന**ന്തി പുത്താനം ആഹുതം പാഹുതം അഭിസങ്ഖതം അന്നപാനാദിം അരഹന്തി, അനുച്ഛവികാ തം പടിഗ്ഗഹേതും. തസ്മാ "ആഹുനേയ്യാ ച പുത്താന"ന്തി വുത്തം. **പജായ അനുകമ്പകാ**തി പരേസം പാണേ അച്ഛിന്ദിത്വാപി അത്തനോ പജം പടിജഗ്ഗന്തി ഗോപായന്തി. തസ്മാ "പജായ അനുകമ്പകാ"തി വുത്തം.

നമസ്സേയ്യാതി നമോ കരേയ്യ. **സക്കരേയ്യാ**തി സക്കാരേന പടിമാനേയ്യ. ഇദാനി തം സക്കാരം ദസ്സേന്തോ "അന്നേനാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അന്നേനാ**തി യാഗുഭത്തഖാദനീയേന.

പാനേനാതി അട്ഠവിധപാനേന. **വത്ഥേനാ**തി നിവാസനപാരുപനകേന വത്ഥേന. **സയനേനാ**തി മഞ്ചപീഠാനുപ്പദാനേന. **ഉച്ഛാദനേനാ**തി ദുഗ്ഗന്ധം പടിവിനോദേത്വാ സുഗന്ധകരണുച്ഛാദനേന. **ന്ഹാപനേനാ**തി സീതേ ഉണ്ഹോദകേന, ഉണ്ഹേ സീതോദകേന ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ ന്ഹാപനേന. **പാദാനം ധോവനേനാ**തി ഉണ്ഹോദകസീതോദകേഹി പാദധോവനേന ചേവ തേലമക്ഖനേന ച. **പേച്ചാ**തി പരലോകം ഗന്ത്വാ. **സഗ്ഗേ പമോദതീ**തി ഇധ താവ മാതാപിതൂസു പാരിചരിയം ദിസ്വാ പാരിചരിയകാരണാ തം പണ്ഡിതമനുസ്സാ ഇധേവ പസംസന്തി , പരലോകം പന ഗന്ത്വാ സഗ്ഗേ ഠിതോ സോ മാതാപിതുഉപട്ഠാകോ ദിബ്ബസമ്പത്തീഹി ആമോദതി പമോദതീതി.

൨. ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൩൨. ദുതിയേ **തഥാരൂപോ**തി തഥാജാതികോ. **സമാധിപടിലാഭോ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാലാഭോ. **ഇമസ്മിം ച സവിഞ്ഞാണകേ**തി ഏത്ഥ അത്തനോ ച പരസ്സ ചാതി ഉഭയേസമ്പി കായോ സവിഞ്ഞാണകട്ഠേന ഏകതോ കത്വാ ഇമസ്മിന്തി വുത്തോ. **അഹങ്കാരമമങ്കാരമാനാനുസയാ**തി അഹങ്കാരദിട്ഠി ച മമങ്കാരതണ്ഹാ ച മാനാനുസയോ ചാതി അത്തനോ ച പരസ്സ ച കിലേസാ. **നാസ്സൂ**തി ന ഭവേയ്യും. **ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബനിമിത്തേസൂ**തി രൂപനിമിത്തം, സദ്ദനിമിത്തം, ഗന്ധനിമിത്തം, രസനിമിത്തം, ഫോട്ഠബ്ബനിമിത്തം, സസ്സതാദിനിമിത്തം, പുഗ്ഗലനിമിത്തം ധമ്മനിമിത്തന്തി ഏവരൂപേസു ച ബഹിദ്ധാ സബ്ബനിമിത്തേസു. **ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമാധിഞ്ചേവ ഫലഞാണഞ്ച. **സിയാ**തി ഭവേയ്യ.

ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖുനോതി, ആനന്ദ, ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖുനോ. **ഏതം സന്തം ഏതം പണീത**ന്തി നിബ്ബാനം ദസ്സേന്തോ ആഹ. നിബ്ബാനം ഹി കിലേസാനം സന്തതായ സന്തം നാമ, നിബ്ബാനം സന്തന്തി സമാപത്തിം അപ്പേത്വാവ ദിവസമ്പി നിസിന്നസ്സ ചിത്തുപ്പാദോ സന്തന്തേവ പവത്തതീതിപി സന്തം. **പണീത**ന്തി സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സാപി ചിത്തുപ്പാദോ പണീതന്തേവ പവത്തതീതി നിബ്ബാനം പണീതം നാമ. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ**തിആദീനിപി തസ്സേവ വേവചനാനി. ''സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ''തി സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഹി ദിവസഭാഗമ്പി ചിത്തുപ്പാദോ സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതേവ പവത്തതി...പേ॰... തഥാ തീസു ഭവേസു വാനസങ്ഖാതായ തണ്ഹായ അഭാവേന നിബ്ബാനന്തി ലദ്ധനാമേ തസ്മിം സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ചിത്തുപ്പാദോ നിബ്ബാനം നിബ്ബാനന്തേവ പവത്തതീതി സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതിആദീനി നാമാനി ലഭതി. ഇമസ്മിം പന അട്ഠവിധേ ആഭോഗസമന്നാഹാരേ ഇമസ്മിം ഠാനേ ഏകോപി ലബ്ഭതി, ദ്വേപി സബ്ബേപി ലബ്ഭന്തേവ.

സങ്ഖായാതി ഞാണേന ജാനിത്വാ. **പരോപരാനീ**തി പരാനി ച ഓപരാനി ച. പരഅത്തഭാവസകഅത്തഭാവാനി ഹി പരാനി ച ഓപരാനി ചാതി വുത്തം ഹോതി. **യസ്സാ**തി യസ്സ അരഹതോ. **ഇഞ്ജിത**ന്തി രാഗിഞ്ജിതം ദോസമോഹമാനദിട്ഠികിലേസദുച്ചരിതിഞ്ജിതന്തി ഇമാനി സത്ത ഇഞ്ജിതാനി ചലിതാനി ഫന്ദിതാനി. **നത്ഥി കുഹിഞ്ചീ**തി കത്ഥചി ഏകാരമ്മണേപി നത്ഥി. **സന്തോ**തി പച്ചനീകകിലേസാനം സന്തതായ സന്തോ. **വിധൂമോ**തി കായദുച്ചരിതാദിധൂമവിരഹിതോ. **അനീഘോ**തി രാഗാദിഈഘവിരഹിതോ. **നിരാസോ**തി നിത്തണ്ഹോ. **അതാരീ**തി തിണ്ണോ ഉത്തിണ്ണോ സമതിക്കന്തോ. **സോ**തി സോ അരഹം ഖീണാസവോ. **ജാതിജര**ന്തി ഏത്ഥ ജാതിജരാഗഹണേനേവ ബ്യാധിമരണമ്പി ഗഹിതമേവാതി വേദിതബ്ബം. ഇതി സുത്തന്തേപി ഗാഥായപി അരഹത്തഫലസമാപത്തിയേവ കഥിതാതി.

൩. സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൩. തതിയേ **സംഖിത്തേനാ**തി മാതികാഠപനേന. **വിത്ഥാരേനാ**തി ഠപിതമാതികാവിഭജനേന. **സംഖിത്തവിത്ഥാരേനാ**തി കാലേ സംഖിത്തേന കാലേ വിത്ഥാരേന. **അഞ്ഞാതാരോ ച ദുല്ലഭാ**തി പടിവിജ്ഝനകപുഗ്ഗലാ പന ദുല്ലഭാ. ഇദം ഭഗവാ "സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഞാണം ഘട്ടേമീ"തി അധിപ്പായേന കഥേസി. തം സുത്വാ ഥേരോ കിഞ്ചാപി "അഹം, ഭന്തേ, ആജാനിസ്സാമീ"തി ന വദതി, അധിപ്പായേന പന "വിസ്സത്ഥാ തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, ദേസേഥ, അഹം തുമ്ഹേഹി ദേസിതം ധമ്മം നയസതേന നയസഹസ്സേന പടിവിജ്ഝിസ്സാമി, മമേസ ഭാരോ ഹോതൂ"തി സത്ഥാരം ദേസനായ ഉസ്സാഹേന്തോ **ഏതസ്സ ഭഗവാ കാലോ**തിആദിമാഹ.

അഥസ്സ സത്ഥാ **തസ്മാതിഹാ**തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ഇമസ്മിഞ്ച സവിഞ്ഞാണകേ**തിആദി വുത്തനയമേവ. **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹ**ന്തി മഗ്ഗഞാണസത്ഥേന തണ്ഹം ഛിന്ദി. **വിവത്തയി സംയോജന**ന്തി ദസവിധമ്പി സംയോജനം സമൂലകം ഉബ്ബത്തേത്വാ ഛഡ്ഡേസി. **സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ**തി സമ്മാ ഉപായേന സമ്മാ പടിപത്തിയാ നവവിധസ്സ മാനസ്സ പഹാനാഭിസമയേന വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തമകാസി. **ഇദഞ്ച പന മേതം, സാരിപുത്ത, സന്ധായ ഭാസിത**ന്തി, സാരിപുത്ത, മയാ പാരായനേ ഉദയപഞ്ഹേ ഇദം ഫലസമാപത്തിമേവ സന്ധായ ഏതം ഭാസിതം.

ഇദാനി യം തം ഭഗവതാ ഭാസിതം, തം ദസ്സേന്തോ **പഹാനം കാമസഞ്ഞാന**ന്തിആദി ആരദ്ധം. ഉദയപഞ്ഹേ ച ഏതം പദം "പഹാനം കാമച്ഛന്ദാന"ന്തി (സു॰ നി॰ ൧൧൧൨; ചൂളനി॰ ഉദയമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൭൪) ആഗതം, ഇധ പന അങ്ഗുത്തരഭാണകേഹി "കാമസഞ്ഞാന"ന്തി ആരോപിതം. തത്ഥ ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം, അത്ഥോ പന ഏകോയേവ. **കാമസഞ്ഞാന**ന്തി കാമേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാനം, അട്ഠഹി വാ ലോഭസഹഗതചിത്തേഹി സഹജാതസഞ്ഞാനം. **ദോമനസ്സാന ചൂഭയ**ന്തി ഏതാസഞ്ച കാമസഞ്ഞാനം ചേതസികദോമനസ്സാനഞ്ചാതി ഉഭിന്നമ്പി പഹാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിപഹാനസങ്ഖാതം അരഹത്തഫലം അഞ്ഞാവിമോക്ഖം പബ്രൂമീതി അത്ഥോ. നിദ്ദേസേ പന "കാമച്ഛന്ദസ്സ ച ദോമനസ്സസ്സ ച ഉഭിന്നം പഹാനം വൂപസമം പടിനിസ്സഗ്ഗം പടിപ്പസ്സദ്ധിം അമതം നിബ്ബാന"ന്തി (ചൂളനി॰ ഉദയമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൭൪) വുത്തം, തം അത്ഥുദ്ധാരവസേന വുത്തം. പഹാനന്തി ഹി ഖീണാകാരസങ്ഖാതോ വൂപസമോപി വുച്ചതി, കിലേസേ പടിനിസ്സജ്ജന്തോ മഗ്ഗോപി, കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിസങ്ഖാതം ഫലമ്പി , യം ആഗമ്മ കിലേസാ പഹീയന്തി, തം അമതം നിബ്ബാനമ്പി. തസ്മാ തത്ഥ താനി പദാനി ആഗതാനി. "അഞ്ഞാവിമോക്ഖം പബ്രൂമീ"തി വചനതോ പന അരഹത്തഫലമേവ അധിപ്പേതം. **ഥിനസ്സ ച പനൂദന**ന്തിപി ഥിനസ്സ ച പനൂദനന്തേ ഉപ്പന്നത്താ അരഹത്തഫലമേവ അധിപ്പേതം . **കുക്കുച്ചാനം നിവാരണ**ന്തി കുക്കുച്ചനിവാരണസ്സ മഗ്ഗസ്സ അനന്തരം ഉപ്പന്നത്താ ഫലമേവ അധിപ്പേതം.

ഉപേക്ഖാസതിസംസുദ്ധന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനികേ ഫലേ ഉപ്പന്നായ ഉപേക്ഖായ ച സതിയാ ച സംസുദ്ധം. **ധമ്മതക്കപുരേജവ**ന്തി ധമ്മതക്കോ വുച്ചതി സമ്മാസങ്കപ്പോ, സോ ആദിതോ ഹോതി, പുരതോ ഹോതി, പുബ്ബങ്ഗമോ ഹോതി അഞ്ഞാവിമോക്ഖസ്സാതി ധമ്മതക്കപുരേജവോ. തം ധമ്മതക്കപുരേജവം. **അഞ്ഞാവിമോക്ഖ**ന്തി അഞ്ഞിന്ദ്രിയപരിയോസാനേ ഉപ്പന്നം വിമോക്ഖം, അഞ്ഞായ വാ വിമോക്ഖം അഞ്ഞാവിമോക്ഖം, പഞ്ഞാവിമുത്തന്തി അത്ഥോ. **അവിജ്ജായ പഭേദന**ന്തി അവിജ്ജായ പഭേദനന്തേ ഉപ്പന്നത്താ, അവിജ്ജായ പഭേദനസങ്ഖാതം വാ നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നത്താ ഏവംലദ്ധനാമം അരഹത്തഫലമേവ. ഇതി സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പഹാനന്തിആദീഹി പദേഹി അരഹത്തഫലമേവ പകാസിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൪. നിദാനസുത്തവണ്ണനാ

൩൪. ചതുത്ഥേ **നിദാനാനീ**തി കാരണാനി. **കമ്മാന**ന്തി വട്ടഗാമികമ്മാനം. **ലോഭോ നിദാനം കമ്മാനം സമുദയായാ**തി ലുബ്ഭനപലുബ്ഭനസഭാവോ ലോഭോ

വട്ടഗാമികമ്മാനം സമുദയായ പിണ്ഡകരണത്ഥായ നിദാനം കാരണം പച്ചയോതി അത്ഥോ. **ദോസോ**തി ദുസ്സനപദുസ്സനസഭാവോ ദോസോ. **മോഹോ**തി മുയ്ഹനപമുയ്ഹനസഭാവോ മോഹോ.

ലോഭപകതന്തി ലോഭേന പകതം, ലോഭാഭിഭൂതേന ലുദ്ധേന ഹുത്വാ കതകമ്മന്തി അത്ഥോ. ലോഭതോ ജാതന്തി **ലോഭജം**. ലോഭോ നിദാനമസ്സാതി **ലോഭനിദാനം**. ലോഭോ സമുദയോ അസ്സാതി **ലോഭസമുദയം**. സമുദയോതി പച്ചയോ, ലോഭപച്ചയന്തി അത്ഥോ. **യത്ഥസ്സ അത്തഭാവോ നിബ്ബത്തതീ**തി യസ്മിം ഠാനേ അസ്സ ലോഭജകമ്മവതോ പുഗ്ഗലസ്സ അത്തഭാവോ നിബ്ബത്തതി, ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി. **തത്ഥ തം കമ്മം വിപച്ചതീ**തി തേസു ഖന്ധേസു തം കമ്മം വിപച്ചതി. **ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ**തിആദി യസ്മാ തം കമ്മം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വാ ഹോതി ഉപപജ്ജവേദനീയം വാ അപരപരിയായവേദനീയം വാ, തസ്മാ തം പഭേദം ദസ്സേതും വുത്തം. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

അഖണ്ഡാനീതി അഭിന്നാനി. **അപൂതീനീ**തി പൂതിഭാവേന അബീജത്തം അപ്പത്താനി. **അവാതാതപഹതാനീ**തി ന വാതേന ന ച ആതപേന ഹതാനി. **സാരാദാനീ**തി ഗഹിതസാരാനി സാരവന്താനി ന നിസ്സാരാനി. **സുഖസയിതാനീ**തി സന്നിചയഭാവേന സുഖം സയിതാനി. **സുഖേത്തേ**തി മണ്ഡഖേത്തേ. **സുപരികമ്മകതായ ഭൂമിയാ**തി നങ്ഗലകസനേന ചേവ അട്ഠദന്തകേന ച സുട്ഠു പരികമ്മകതായ ഖേത്തഭൂമിയാ. **നിക്ഖിത്താനീ**തി ഠപിതാനി രോപിതാനി. **അനുപ്പവേച്ഛേയ്യാ**തി അനുപ്പവേസേയ്യ. **വുഡ്ഢി**ന്തിആദീസു ഉദ്ധഗ്ഗമനേന **വുഡ്ഢിം,** ഹേട്ഠാ മൂലപ്പതിട്ഠാനേന **വിരൂള്ഹിം,** സമന്താ വിത്ഥാരികഭാവേന **വേപുല്ലം**.

യം പനേത്ഥ **ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ**തിആദി വുത്തം, തത്ഥ അസമ്മോഹത്ഥം ഇമസ്മിം ഠാനേ കമ്മവിഭത്തി നാമ കഥേതബ്ബാ. സുത്തന്തികപരിയായേന ഹി ഏകാദസ കമ്മാനി വിഭത്താനി. സേയ്യഥിദം - ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഉപപജ്ജവേദനീയം അപരപരിയായവേദനീയം, യഗ്ഗരുകം യബ്ബഹുലം യദാസന്നം കടത്താ വാ പന കമ്മം, ജനകം ഉപത്ഥമ്ഭകം ഉപപീളകം ഉപഘാതകന്തി. തത്ഥ ഏകജവനവീഥിയം സത്തസു ചിത്തേസു കുസലാ വാ അകുസലാ വാ പഠമജവനചേതനാ **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയകമ്മം** നാമ. തം ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വിപാകം ദേതി കാകവളിയപുണ്ണസേട്ഠിനം വിയ കുസലം, നന്ദയക്ഖനന്ദമാണവകനന്ദഗോഘാതകകോകാലിയസുപ്പബുദ്ധദേവദത്തചിഞ്ചമാണവികാനം വിയ ച അകുസലം. തഥാ അസക്കോന്തം പന അഹോസികമ്മം നാമ ഹോതി, അവിപാകം സമ്പജ്ജതി. തം മിഗലുദ്ദകോപമായ സാധേതബ്ബം. യഥാ ഹി മിഗലുദ്ദകേന മിഗം ദിസ്വാ ധനും ആകഡ്ഢിത്വാ ഖിത്തോ സരോ സചേ ന വിരജ്ഝതി, തം മിഗം തത്ഥേവ പാതേതി, അഥ നം മിഗലുദ്ദകോ നിച്ചമ്മം കത്വാ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛേത്വാ മംസം ആദായ പുത്തദാരം തോസേന്തോ ഗച്ഛതി. സചേ പന വിരജ്ഝതി, മിഗോ പലായിത്വാ പുന തം ദിസം ന ഓലോകേതി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. സരസ്സ അവിരജ്ഝിത്വാ മിഗവിജ്ഝനം വിയ ഹി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകവാരപടിലാഭോ, അവിജ്ഝനം വിയ അവിപാകഭാവായ സമ്പജ്ജനന്തി.

അത്ഥസാധികാ പന സത്തമജവനചേതനാ **ഉപപജ്ജവേദനീയകമ്മം** നാമ. തം അനന്തരേ അത്തഭാവേ വിപാകം ദേതി. തം പനേതം കുസലപക്ഖേ അട്ഠസമാപത്തിവസേന, അകുസലപക്ഖേ പഞ്ചാനന്തരിയകമ്മവസേന വേദിതബ്ബം. തത്ഥ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ ഏകായ സമാപത്തിയാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി. പഞ്ചന്നമ്പി ആനന്തരിയാനം കത്താ ഏകേന കമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തതി, സേസസമാപത്തിയോ ച കമ്മാനി ച അഹോസികമ്മഭാവംയേവ ആപജ്ജന്തി, അവിപാകാനി ഹോന്തി. അയമ്പി അത്ഥോ പുരിമഉപമായയേവ ദീപേതബ്ബോ.

ഉഭിന്നം അന്തരേ പന പഞ്ചജവനചേതനാ **അപരപരിയായവേദനീയകമ്മം** നാമ. തം അനാഗതേ യദാ ഓകാസം ലഭതി, തദാ വിപാകം ദേതി. സതി സംസാരപ്പവത്തിയാ

അഹോസികമ്മം നാമ ന ഹോതി. തം സബ്ബം സുനഖലുദ്ദകേന ദീപേതബ്ബം. യഥാ ഹി സുനഖലുദ്ദകേന മിഗം ദിസ്വാ സുനഖോ വിസ്സജ്ജിതോ മിഗം അനുബന്ധിത്വാ യസ്മിം ഠാനേ പാപുണാതി, തസ്മിം യേവ ഡംസതി; ഏവമേവം ഇദം കമ്മം യസ്മിം ഠാനേ ഓകാസം ലഭതി, തസ്മിംയേവ വിപാകം ദേതി, തേന മുത്തോ സത്തോ നാമ നത്ഥി.

കുസലാകുസലേസു പന ഗരുകാഗരുകേസു യം ഗരുകം ഹോതി, തം **യഗ്ഗരുകം** നാമ. തദേതം കുസലപക്ഖേ മഹഗ്ഗതകമ്മം, അകുസലപക്ഖേ പഞ്ചാനന്തരിയകമ്മം വേദിതബ്ബം. തസ്മിം സതി സേസാനി കുസലാനി വാ അകുസലാനി വാ വിപച്ചിതും ന സക്കോന്തി, തദേവ ദുവിധമ്പി പടിസന്ധിം ദേതി. യഥാ ഹി സാസപപ്പമാണാപി സക്ഖരാ വാ അയഗുളികാ വാ ഉദകരഹദേ പക്ഖിത്താ ഉദകപിട്ഠേ ഉപ്ലവിതും ന സക്കോതി, ഹേട്ഠാവ പവിസതി; ഏവമേവ കുസലേപി അകുസലേപി യം ഗരുകം, തദേവ ഗണ്ഹിത്വാ ഗച്ഛതി.

കുസലാകുസലേസു പന യം ബഹുലം ഹോതി, തം **യബ്ബഹുലം** നാമ. തം ദീഘരത്തം ലദ്ധാസേവനവസേന വേദിതബ്ബം. യം വാ ബലവകുസലകമ്മേസു സോമനസ്സകരം, അകുസലകമ്മേസു സന്താപകരം, ഏതം യബ്ബഹുലം നാമ. തദേതം യഥാ നാമ ദ്വീസു മല്ലേസു യുദ്ധഭൂമിം ഓതിണ്ണേസു യോ ബലവാ, സോ ഇതരം പാതേത്വാ ഗച്ഛതി; ഏവമേവ ഇതരം ദുബ്ബലകമ്മം അവത്ഥരിത്വാ യം ആസേവനവസേന വാ ബഹുലം, ആസന്നവസേന വാ ബലവം, തം വിപാകം ദേതി, **ദുട്ഠഗാമണിഅഭയരഞ്ഞോ** കമ്മം വിയ.

സോ കിര ചൂളങ്ഗണിയയുദ്ധേ പരാജിതോ വളവം ആരുയ്ഹ പലായി. തസ്സ ചൂളുപട്ഠാകോ തിസ്സാമച്ചോ നാമ ഏകകോവ പച്ഛതോ അഹോസി. സോ ഏകം അടവിം പവിസിത്വാ നിസിന്നോ ജിഘച്ഛായ ബാധയമാനായ - "ഭാതിക തിസ്സ, അതിവിയ നോ ജിഘച്ഛാ ബാധതി, കിം കരിസ്സാമാ"തി ആഹ . അത്ഥി, ദേവ, മയാ സാടകന്തരേ ഠപേത്വാ ഏകം സുവണ്ണസരകഭത്തം ആഭതന്തി. തേന ഹി ആഹരാതി. സോ നീഹരിത്വാ രഞ്ഞോ പുരതോ ഠപേസി. രാജാ ദിസ്വാ, "താത, ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കരോഹീ"തി ആഹ. മയം തയോ ജനാ, കസ്മാ ദേവോ ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കാരയതീതി? ഭാതിക തിസ്സ, യതോ പട്ഠായ അഹം അത്താനം സരാമി, ന മേ അയ്യാനം അദത്വാ ആഹാരോ പരിഭുത്തപുബ്ബോ അത്ഥി, സ്വാഹം അജ്ജപി അദത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിസ്സാമീതി. സോ ചത്താരോ കോട്ഠാസേ അകാസി. രാജാ "കാലം ഘോസേഹീ"തി ആഹ. ഛഡ്ഡിതാരഞ്ഞേ കുതോ, അയ്യേ, ലഭിസ്സാമ ദേവാതി . "നായം തവ ഭാരോ. സചേ മമ സദ്ധാ അത്ഥി, അയ്യേ, ലഭിസ്സാമ, വിസ്സത്ഥോ കാലം ഘോസേഹീ"തി ആഹ. സോ "കാലോ, ഭന്തേ, കാലോ, ഭന്തേ"തി തിക്ഖത്തും ഘോസേസി.

അഥസ്സ ബോധിമാതുമഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം സദ്ദം ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ സുത്വാ 'കത്ഥായം സദ്ദോ'തി തം ആവജ്ജേന്തോ "അജ്ജ ദുട്ഠഗാമണിഅഭയമഹാരാജാ യുദ്ധപരാജിതോ അടവിം പവിസിത്വാ നിസിന്നോ ഏകം സരകഭത്തം ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കാരേത്വാ 'ഏകകോവ ന പരിഭുഞ്ജിസ്സാമീ'തി കാലം ഘോസാപേസീ"തി ഞത്വാ "അജ്ജ മയാ രഞ്ഞോ സങ്ഗഹം കാതും വട്ടതീ"തി മനോഗതിയാ ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പുരതോ അട്ഠാസി. രാജാ ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ "പസ്സ, ഭാതിക, തിസ്സാ"തി വത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ "പത്തം, ഭന്തേ, ദേഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ പത്തം നീഹരി. രാജാ അത്തനോ കോട്ഠാസേന സദ്ധിം ഥേരസ്സ കോട്ഠാസം പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ, "ഭന്തേ, ആഹാരപരിസ്സയോ നാമ മാ കദാചി ഹോതൂ"തി വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. തിസ്സാമച്ചോപി "മമ അയ്യപുത്തേ പസ്സന്തേ ഭുഞ്ജിതും ന സക്ഖിസ്സാമീ"തി അത്തനോ കോട്ഠാസം ഥേരസ്സേവ പത്തേ ആകിരി. വളവാപി ചിന്തേസി - "മയ്ഹമ്പി കോട്ഠാസം ഥേരസ്സേവ ദാതും വട്ടതീ"തി. രാജാ വളവം ഓലോകേത്വാ "അയമ്പി അത്തനോ കോട്ഠാസം ഥേരസ്സേവ പത്തേ പക്ഖിപനം പച്ചാസീസതീ"തി ഞത്വാ തമ്പി തത്ഥേവ പക്ഖിപിത്വാ

ഥേരം വന്ദിത്വാ ഉയ്യോജേസി. ഥേരോ തം ഭത്തം ആദായ ഗന്ത്വാ ആദിതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആലോപസങ്ഖേപേന അദാസി.

രാജാപി ചിന്തേസി - "അതിവിയമ്ഹാ ജിഘച്ഛിതാ, സാധു വതസ്സ സചേ അതിരേകഭത്തസിത്ഥാനി പഹിണേയ്യാ"തി. ഥേരോ രഞ്ഞോ ചിത്തം ഞത്വാ അതിരേകഭത്തം ഏത്തേസം യാപനമത്തം കത്വാ പത്തം ആകാസേ ഖിപി, പത്തോ ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ഹത്ഥേ പതിട്ഠാസി. ഭത്തം തിണ്ണമ്പി ജനാനം യാവദത്ഥം അഹോസി. അഥ രാജാ പത്തം ധോവിത്വാ "തുച്ഛപത്തം ന പേസിസ്സാമീ"തി ഉത്തരിസാടകം മോചേത്വാ ഉദകം പുഞ്ഛിത്വാ സാടകം പത്തേ ഠപേത്വാ "പത്തോ ഗന്ത്വാ മമ അയ്യസ്സ ഹത്ഥേ പതിട്ഠാതൂ"തി ആകാസേ ഖിപി. പത്തോ ഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ ഹത്ഥേ പതിട്ഠാസി.

അപരഭാഗേ രഞ്ഞോ തഥാഗതസ്സ സരീരധാതൂനം അട്ഠമഭാഗം പതിട്ഠാപേത്വാ വീസരതനസതികം മഹാചേതിയം കാരേന്തസ്സ അപരിനിട്ഠിതേയേവ ചേതിയേ കാലകിരിയാസമയോ അനുപ്പത്തോ. അഥസ്സ മഹാചേതിയസ്സ ദക്ഖിണപസ്സേ നിപന്നസ്സ പഞ്ചനികായവസേന ഭിക്ഖുസങ്ഘേ സജ്ഝായം കരോന്തേ ഛഹി ദേവലോകേഹി ഛ രഥാ ആഗന്ത്വാ പുരതോ ആകാസേ അട്ഠംസു. രാജാ "പുഞ്ഞപോത്ഥകം ആഹരഥാ"തി ആദിതോ പട്ഠായ പുഞ്ഞപോത്ഥകം വാചാപേസി. അഥ നം കിഞ്ചി കമ്മം ന പരിതോസേസി. സോ "പരതോ വാചേഥാ"തി ആഹ. പോത്ഥകവാചകോ "ചൂളങ്ഗണിയയുദ്ധേ പരാജിതേന തേ ദേവ അടവിം പവിസിത്വാ നിസിന്നേന ഏകം സരകഭത്തം ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കാരേത്വാ ബോധിമാതുമഹാതിസ്സത്ഥേരസ്സ ഭിക്ഖാ ദിന്നാ"തി ആഹ. രാജാ "ഠപേഹീ"തി വത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛി, "ഭന്തേ, കതരോ ദേവലോകോ രമണീയോ"തി? സബ്ബബോധിസത്താനം വസനട്ഠാനം തുസിതഭവനം മഹാരാജാതി. രാജാ കാലം കത്വാ തുസിതഭവനതോ ആഗതരഥേവ പതിട്ഠായ തുസിതഭവനം അഗമാസി. ഇദം ബലവകമ്മസ്സ വിപാകദാനേ വത്ഥു.

യം പന കുസലാകുസലേസു ആസന്നമരണേ അനുസ്സരിതും സക്കോതി, തം **യദാസന്നം** നാമ. തദേതം യഥാ നാമ ഗോഗണപരിപുണ്ണസ്സ വജസ്സ ദ്വാരേ വിവടേ പരഭാഗേ ദമ്മഗവബലവഗവേസു സന്തേസുപി യോ വജദ്വാരസ്സ ആസന്നോ ഹോതി അന്തമസോ ദുബ്ബലജരഗ്ഗവോപി, സോ ഏവ പഠമതരം നിക്ഖമതി, ഏവമേവ അഞ്ഞേസു കുസലാകുസലേസു സന്തേസുപി മരണകാലസ്സ ആസന്നത്താ വിപാകം ദേതി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - മധുഅങ്ഗണഗാമേ കിര ഏകോ ദമിളദോവാരികോ പാതോവ ബളിസം ആദായ ഗന്ത്വാ മച്ഛേ വധിത്വാ തയോ കോട്ഠാസേ കത്വാ ഏകേന തണ്ഡുലം ഗണ്ഹാതി, ഏകേന ദധിം, ഏകം പചതി. ഇമിനാ നീഹാരേന പഞ്ഞാസ വസ്സാനി പാണാതിപാതകമ്മം കത്വാ അപരഭാഗേ മഹല്ലകോ അനുട്ഠാനസേയ്യം ഉപഗച്ഛതി. തസ്മിം ഖണേ ഗിരിവിഹാരവാസീ ചൂളപിണ്ഡപാതികതിസ്സത്ഥേരോ "മാ അയം സത്തോ മയി പസ്സന്തേ നസ്സതൂ"തി ഗന്ത്വാ തസ്സ ഗേഹദ്വാരേ അട്ഠാസി. അഥസ്സ ഭരിയാ, "സാമി, ഥേരോ ആഗതോ"തി ആരോചേസി. അഹം പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ഥേരസ്സ സന്തികം ന ഗതപുബ്ബോ, കതരേന മേ ഗുണേന ഥേരോ ആഗമിസ്സതി, ഗച്ഛാതി നം വദഥാതി. സാ "അതിച്ഛഥ, ഭന്തേ"തി ആഹ. ഥേരോ "ഉപാസകസ്സ കാ സരീരപ്പവത്തീ"തി പുച്ഛി. ദുബ്ബലോ, ഭന്തേതി. ഥേരോ ഘരം പവിസിത്വാ സതിം ഉപ്പാദേത്വാ "സീലം ഗണ്ഹിസ്സസീ"തി ആഹ. ആമ, ഭന്തേ, ദേഥാതി. ഥേരോ തീണി സരണാനി ദത്വാ പഞ്ച സീലാനി ദാതും ആരഭി. തസ്സ പഞ്ച സീലാനീതി വചനകാലേയേവ ജിവ്ഹാ പപതി. ഥേരോ "വട്ടിസ്സതി ഏത്തക"ന്തി നിക്ഖമിത്വാ ഗതോ. സോപി കാലം കത്വാ ചാതുമഹാരാജികഭവനേ നിബ്ബത്തി. നിബ്ബത്തക്ഖണേയേവ ച "കിം നു ഖോ കമ്മം കത്വാ മയാ ഇദം ലദ്ധ"ന്തി ആവജ്ജേന്തോ ഥേരം നിസ്സായ ലദ്ധഭാവം ഞത്വാ ദേവലോകതോ ആഗന്ത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. "കോ ഏസോ"തി ച വുത്തേ "അഹം, ഭന്തേ,

ദമിളദോവാരികോ''തി ആഹ. കുഹിം നിബ്ബത്തോസീതി? ചാതുമഹാരാജികേസു, ഭന്തേ, സചേ മേ അയ്യോ പഞ്ച സീലാനി അദസ്സ, ഉപരി ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അസ്സം. അഹം കിം കരിസ്സാമി, ത്വം ഗണ്ഹിതും നാസക്ഖി, പുത്തകാതി. സോ ഥേരം വന്ദിത്വാ ദേവലോകമേവ ഗതോ. ഇദം താവ കുസലകമ്മേ വത്ഥു.

അന്തരഗങ്ഗായ പന മഹാവാചകാലഉപാസകോ നാമ അഹോസി. സോ തിംസ വസ്സാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗത്ഥായ ദ്വത്തിംസാകാരം സജ്ഝായിത്വാ ''അഹം ഏവം ദ്വത്തിംസാകാരം സജ്ഝായന്തോ ഓഭാസമത്തമ്പി നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖിം, ബുദ്ധസാസനം അനിയ്യാനികം ഭവിസ്സതീ''തി ദിട്ഠിവിപല്ലാസം പത്വാ കാലകിരിയം കത്വാ മഹാഗങ്ഗായ നവഉസഭികോ സുസുമാരപേതോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. ഏകം സമയം കച്ഛകതിത്ഥേന സട്ഠി പാസാണത്ഥമ്ഭസകടാനി അഗമംസു. സോ സബ്ബേപി തേ ഗോണേ ച പാസാണേ ച ഖാദി. ഇദം അകുസലകമ്മേ വത്ഥു.

ഏതേഹി പന തീഹി മുത്തം അഞ്ഞാണവസേന കതം **കടത്താ വാ പന കമ്മം** നാമ. തം യഥാ നാമ ഉമ്മത്തകേന ഖിത്തദണ്ഡം യത്ഥ വാ തത്ഥ വാ ഗച്ഛതി, ഏവമേവ തേസം അഭാവേ യത്ഥ കത്ഥചി വിപാകം ദേതി.

ജനകം നാമ ഏകം പടിസന്ധിം ജനേത്വാ പവത്തിം ന ജനേതി, പവത്തേ അഞ്ഞം കമ്മം വിപാകം നിബ്ബത്തേതി. യഥാ ഹി മാതാ ജനേതിയേവ, ധാതിയേവ പന ജഗ്ഗതി; ഏവമേവം മാതാ വിയ പടിസന്ധിനിബ്ബത്തകം ജനകകമ്മം, ധാതി വിയ പവത്തേ സമ്പത്തകമ്മം. **ഉപത്ഥമ്ഭകം** നാമ കുസലേപി ലബ്ഭതി അകുസലേപി. ഏകച്ചോ ഹി കുസലം കത്വാ സുഗതിഭവേ നിബ്ബത്തതി. സോ തത്ഥ ഠിതോ പുനപ്പുനം കുസലം കത്വാ തം കമ്മം ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ അനേകാനി വസ്സസതസഹസ്സാനി സുഗതിഭവസ്മിംയേവ വിചരതി. ഏകച്ചോ അകുസലം കത്വാ ദുഗ്ഗതിഭവേ നിബ്ബത്തതി. സോ തത്ഥ ഠിതോ പുനപ്പുനം അകുസലം കത്വാ തം കമ്മം ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ദുഗ്ഗതിഭവസ്മിംയേവ വിചരതി.

അപരോ നയോ - **ജനകം** നാമ കുസലമ്പി ഹോതി അകുസലമ്പി. തം പടിസന്ധിയമ്പി പവത്തേപി രൂപാരൂപവിപാകക്ഖന്ധേ ജനേതി. **ഉപത്ഥമ്ഭകം** പന വിപാകം ജനേതും ന സക്കോതി, അഞ്ഞേന കമ്മേന ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ജനിതേ വിപാകേ ഉപ്പജ്ജനകസുഖദുക്ഖം ഉപത്ഥമ്ഭേതി, അദ്ധാനം പവത്തേതി. **ഉപപീളകം** നാമ അഞ്ഞേന കമ്മേന ദിന്നായ പടിസന്ധിയാ ജനിതേ വിപാകേ ഉപ്പജ്ജനകസുഖദുക്ഖം പീളേതി ബാധേതി, അദ്ധാനം പവത്തിതും ന ദേതി. തത്രായം നയോ - കുസലകമ്മേ വിപച്ചമാനേ അകുസലകമ്മം ഉപപീളകം ഹുത്വാ തസ്സ വിപച്ചിതും ന ദേതി. അകുസലകമ്മേ വിപച്ചമാനേ കുസലകമ്മം ഉപപീളകം ഹുത്വാ തസ്സ വിപച്ചിതും ന ദേതി. യഥാ വഡ്ഢമാനകം രുക്ഖം വാ ഗച്ഛം വാ ലതം വാ കോചിദേവ ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ ഭിന്ദേയ്യ വാ ഛിന്ദേയ്യ വാ, അഥ സോ രുക്ഖോ വാ ഗച്ഛോ വാ ലതാ വാ വഡ്ഢിതും ന സക്കുണേയ്യ; ഏവമേവം കുസലം വിപച്ചമാനം അകുസലേന ഉപപീളിതം, അകുസലം വാ പന വിപച്ചമാനം കുസലേന ഉപപീളിതം വിപച്ചിതും ന സക്കോതി. തത്ഥ സുനക്ഖത്തസ്സ അകുസലകമ്മം കുസലം ഉപപീളേസി, ചോരഘാതകസ്സ കുസലകമ്മം അകുസലം ഉപപീളേസി.

രാജഗഹേ കിര വാതകാളകോ പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ചോരഘാതകമ്മം അകാസി. അഥ നം രഞ്ഞോ ആരോചേസും - ''ദേവ, വാതകാളകോ മഹല്ലകോ ചോരേ ഘാതേതും ന സക്കോതീ''തി. ''അപനേഥ നം തസ്മാ ഠാനന്തരാ''തി. അമച്ചാ നം അപനേത്വാ അഞ്ഞം തസ്മിം ഠാനേ ഠപയിംസു. വാതകാളകോപി യാവ തം കമ്മം അകാസി, താവ അഹതവത്ഥാനി വാ അച്ഛാദിതും സുരഭിപുപ്ഫാനി വാ പിളന്ധിതും പായാസം വാ ഭുഞ്ജിതും ഉച്ഛാദനന്ഹാപനം വാ പച്ചനുഭോതും നാലത്ഥ. സോ ''ദീഘരത്തം മേ കിലിട്ഠവേസേന ചരിത''ന്തി ''പായാസം മേ പചാഹീ''തി ഭരിയം ആണാപേത്വാ ന്ഹാനീയസമ്ഭാരാനി ഗാഹാപേത്വാ ന്ഹാനതിത്ഥം ഗന്ത്വാ സീസം

ന്ഹത്വാ അഹതവത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ ഗന്ധേ വിലിമ്പിത്വാ പുപ്ഫാനി പിളന്ധിത്വാ ഘരം ആഗച്ഛന്തോ സാരിപുത്തത്ഥേരം ദിസ്വാ "സംകിലിട്ഠകമ്മതോ ചമ്ഹി അപഗതോ, അയ്യോ ച മേ ദിട്ഠോ"തി തുട്ഠമാനസോ ഥേരം ഘരം നേത്വാ നവസപ്പിസക്കരചുണ്ണാഭിസങ്ഖതേന പായാസേന പരിവിസി. ഥേരോ തസ്സ അനുമോദനമകാസി. സോ അനുമോദനം സുത്വാ അനുലോമികഖന്തിം പടിലഭിത്വാ ഥേരം അനുഗന്ത്വാ നിവത്തമാനോ അന്തരാമഗ്ഗേ തരുണവച്ഛായ ഗാവിയാ മദ്ദിത്വാ ജീവിതക്ഖയം പാപിതോ ഗന്ത്വാ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തി. ഭിക്ഖൂ തഥാഗതം പുച്ഛിംസു - "ഭന്തേ, ചോരഘാതകോ അജ്ജേവ കിലിട്ഠകമ്മതോ അപനീതോ, അജ്ജേവ കാലങ്കതോ, കഹം നു ഖോ നിബ്ബത്തോ"തി? താവതിംസഭവനേ, ഭിക്ഖവേതി. ഭന്തേ, ചോരഘാതകോ ദീഘരത്തം പുരിസേ ഘാതേസി, തുമ്ഹേ ച ഏവം വദേഥ, നത്ഥി നു ഖോ പാപകമ്മസ്സ ഫലന്തി. മാ, ഭിക്ഖവേ, ഏവം അവചുത്ഥ, ബലവകല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയം ലഭിത്വാ ധമ്മസേനാപതിസ്സ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ അനുമോദനം സുത്വാ അനുലോമികഖന്തിം പടിലഭിത്വാ സോ തത്ഥ നിബ്ബത്തോതി.

"സുഭാസിതം സുണിത്വാന, നാഗരിയോ ചോരഘാതകോ;
അനുലോമഖന്തിം ലദ്ധാന, മോദതീ തിദിവം ഗതോ"തി.

ഉപഘാതകം പന സയം കുസലമ്പി അകുസലമ്പി സമാനം അഞ്ഞം ദുബ്ബലകമ്മം ഘാതേത്വാ തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി. ഏവം പന കമ്മേന കതേ ഓകാസേ തം വിപാകം ഉപ്പന്നം നാമ വുച്ചതി. ഉപച്ഛേദകന്തിപി ഏതസ്സേവ നാമം. തത്രായം നയോ - കുസലകമ്മസ്സ വിപച്ചനകാലേ ഏകം അകുസലകമ്മം ഉട്ഠായ തം കമ്മം ഛിന്ദിത്വാ പാതേതി. അകുസലകമ്മസ്സപി വിപച്ചനകാലേ ഏകം കുസലകമ്മം ഉട്ഠായ തം കമ്മം ഛിന്ദിത്വാ പാതേതി. ഇദം ഉപച്ഛേദകം നാമ. തത്ഥ അജാതസത്തുനോ കമ്മം കുസലച്ഛേദകം അഹോസി, അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരസ്സ അകുസലച്ഛേദകന്തി. ഏവം സുത്തന്തികപരിയായേന ഏകാദസ കമ്മാനി വിഭത്താനി.

അഭിധമ്മപരിയായേന പന സോളസ കമ്മാനി വിഭത്താനി, സേയ്യഥിദം - "അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി, അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി ഉപധിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി, അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി കാലസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി, അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി പയോഗസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി . അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി, ഉപധിവിപത്തിം, കാലവിപത്തിം, പയോഗവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി. അത്ഥേകച്ചാനി കല്യാണാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി, ഉപധിവിപത്തി, കാലവിപത്തി, പയോഗവിപത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തി. അത്ഥേകച്ചാനി കല്യാണാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി, ഉപധിസമ്പത്തിം, കാലസമ്പത്തിം, പയോഗസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീ"തി (വിഭം° വ്യഫം).

തത്ഥ **പാപകാനീ**തി ലാമകാനി. **കമ്മസമാദാനാനീ**തി കമ്മഗ്ഗഹണാനി. ഗഹിതസമാദിന്നാനം കമ്മാനമേതം അധിവചനം. **ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീ**തിആദീസു അനിട്ഠാരമ്മണാനുഭവനാരഹേ കമ്മേ വിജ്ജമാനേയേവ സുഗതിഭവേ നിബ്ബത്തസ്സ തം കമ്മം **ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. ഗതിസമ്പത്തിയാ പതിബാഹിതം ഹുത്വാ ന വിപച്ചതീതി അത്ഥോ. യോ പന പാപകമ്മേന ദാസിയാ വാ കമ്മകാരിയാ വാ കുച്ഛിയം നിബ്ബത്തിത്വാ ഉപധിസമ്പന്നോ ഹോതി, അത്തഭാവസമിദ്ധിയം തിട്ഠതി. അഥസ്സ സാമികാ തസ്സ രൂപസമ്പത്തിം ദിസ്വാ "നായം കിലിട്ഠകമ്മസ്സാനുച്ഛവികോ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ അത്തനോ ജാതപുത്തം വിയ ഭണ്ഡാഗാരികാദിട്ഠാനേസു ഠപേത്വാ സമ്പത്തിം യോജേത്വാ പരിഹരന്തി.

ഏവരൂപസ്സ കമ്മം **ഉപധിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന പഠമകപ്പികകാലസദിസേ സുലഭസമ്പന്നരസഭോജനേ സുഭിക്ഖകാലേ നിബ്ബത്തതി, തസ്സ വിജ്ജമാനമ്പി പാപകമ്മം **കാലസമ്പത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന സമ്മാപയോഗം നിസ്സായ ജീവതി, ഉപസങ്കമിതബ്ബയുത്തകാലേ ഉപസങ്കമതി, പടിക്കമിതബ്ബയുത്തകാലേ പടിക്കമതി, പലായിതബ്ബയുത്തകാലേ പലായതി. ലഞ്ജദാനയുത്തകാലേ ലഞ്ജം ദേതി, ചോരികയുത്തകാലേ ചോരികം കരോതി, ഏവരൂപസ്സ പാപകമ്മം **പയോഗസമ്പത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ.

ദുഗ്ഗതിഭവേ നിബ്ബത്തസ്സ പന പാപകമ്മം **ഗതിവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന ദാസിയാ വാ കമ്മകാരിയാ വാ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തോ ദുബ്ബണ്ണോ ഹോതി ദുസ്സണ്ഠാനോ, "യക്ഖോ നു ഖോ മനുസ്സോ നു ഖോ"തി വിമതിം ഉപ്പാദേതി. സോ സചേ പുരിസോ ഹോതി, അഥ നം "നായം അഞ്ഞസ്സ കമ്മസ്സ അനുച്ഛവികോ"തി ഹത്ഥിം വാ രക്ഖാപേന്തി അസ്സം വാ ഗോണേ വാ, തിണകട്ഠാദീനി വാ ആഹരാപേന്തി, ഖേളസരകം വാ ഗണ്ഹാപേന്തി. സചേ ഇത്ഥീ ഹോതി, അഥ നം ഹത്ഥിഅസ്സാദീനം ഭത്തമാസാദീനി വാ പചാപേന്തി, കചവരം വാ ഛഡ്ഡാപേന്തി, അഞ്ഞം വാ പന ജിഗുച്ഛനീയകമ്മം കാരേന്തി. ഏവരൂപസ്സ പാപകമ്മം **ഉപധിവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ വാ പരിഹീനസമ്പത്തികാലേ വാ അന്തരകപ്പേ വാ നിബ്ബത്തതി, തസ്സ പാപകമ്മം **കാലവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന പയോഗം സമ്പാദേതും ന ജാനാതി, ഉപസങ്കമിതബ്ബയുത്തകാലേ ഉപസങ്കമിതും ന ജാനാതി...പേ॰... ചോരികയുത്തകാലേ ചോരികം കാതും ന ജാനാതി, തസ്സ പാപകമ്മം **പയോഗവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ.

യോ പന ഇട്ഠാരമ്മണാനുഭവനാരഹേ കമ്മേ വിജ്ജമാനേയേവ ഗന്ത്വാ ദുഗ്ഗതിഭവേ നിബ്ബത്തതി, തസ്സ തം കമ്മം **ഗതിവിപത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന പുഞ്ഞാനുഭാവേന രാജരാജമഹാമത്താദീനം ഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ കാണോ വാ ഹോതി കുണീ വാ ഖഞ്ജോ വാ പക്ഖഹതോ വാ, തസ്സ ഓപരജ്ജസേനാപതിഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനാദീനി ന അനുച്ഛവികാനീതി ന ദേന്തി. ഇച്ചസ്സ തം പുഞ്ഞം **ഉപധിവിപത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. യോ പന ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ വാ പരിഹീനസമ്പത്തികാലേ വാ അന്തരകപ്പേ വാ മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തതി, തസ്സ തം കല്യാണകമ്മം **കാലവിപത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ. യോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ പയോഗം സമ്പാദേതും ന ജാനാതി, തസ്സ കല്യാണകമ്മം **പയോഗവിപത്തിപടിബാള്ഹം ന വിപച്ചതി** നാമ.

കല്യാണകമ്മേന പന സുഗതിഭവേ നിബ്ബത്തസ്സ തം കമ്മം **ഗതിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ . രാജരാജമഹാമത്താദീനം കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഉപധിസമ്പത്തിം പത്തസ്സ അത്തഭാവസമിദ്ധിയം ഠിതസ്സ ദേവനഗരേ സമുസ്സിതരതനതോരണസദിസം അത്തഭാവം ദിസ്വാ "ഇമസ്സ ഓപരജ്ജസേനാപതിഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനാദീനി അനുച്ഛവികാനീ"തി ദഹരസ്സേവ സതോ താനി ഠാനന്തരാനി ദേന്തി, ഏവരൂപസ്സ കല്യാണകമ്മം **ഉപധിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. യോ പഠമകപ്പികേസു വാ സുലഭന്നപാനകാലേ വാ നിബ്ബത്തതി, തസ്സ കല്യാണകമ്മം **കാലസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. യോ വുത്തനയേനേവ പയോഗം സമ്പാദേതും ജാനാതി, തസ്സ കമ്മം **പയോഗസമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചതി** നാമ. ഏവം അഭിധമ്മപരിയായേന സോളസ കമ്മാനി വിഭത്താനി.

അപരാനിപി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗപരിയായേന ദ്വാദസ കമ്മാനി വിഭത്താനി. സേയ്യഥിദം - "അഹോസി കമ്മം അഹോസി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി

കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, ഭവിസ്സതി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, ഭവിസ്സതി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൩൪).

തത്ഥ യം കമ്മം അതീതേ ആയൂഹിതം അതീതേയേവ വിപാകവാരം ലഭി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം ജനേസി, രൂപജനകം രൂപം, തം **അഹോസി കമ്മം അഹോസി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന വിപാകവാരം ന ലഭി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേതും നാസക്ഖി, തം **അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന അതീതേ ആയൂഹിതം ഏതരഹി ലദ്ധവിപാകവാരം പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം ജനേത്വാ രൂപജനകം രൂപം ജനേത്വാ ഠിതം, തം **അഹോസി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം അലദ്ധവിപാകവാരം പടിസന്ധിജനകം വാ പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേതും നാസക്ഖി, തം **അഹോസി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന അതീതേ ആയൂഹിതം അനാഗതേ വിപാകവാരം ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം രൂപം ജനേതും സക്ഖിസ്സതി, തം **അഹോസി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം അനാഗതേ വിപാകവാരം ന ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേതും ന സക്ഖിസ്സതി, തം **അഹോസി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം.

യം പന ഏതരഹി ആയൂഹിതം ഏതരഹിയേവ വിപാകവാരം ലഭതി, തം **അത്ഥി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന ഏതരഹി വിപാകവാരം ന ലഭതി, തം **അത്ഥി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന ഏതരഹി ആയൂഹിതം അനാഗതേ വിപാകവാരം ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം രൂപം ജനേതും സക്ഖിസ്സതി, തം **അത്ഥി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന വിപാകവാരം ന ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേതും സക്ഖിസ്സതി, തം **അത്ഥി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം.

യം പനാനാഗതേ ആയൂഹിസ്സതി, അനാഗതേയേവ വിപാകവാരം ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേസ്സതി, തം **ഭവിസ്സതി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. യം പന വിപാകവാരം ന ലഭിസ്സതി, പടിസന്ധിജനകം പടിസന്ധിം രൂപജനകം വാ രൂപം ജനേതും ന സക്ഖിസ്സതി, തം **ഭവിസ്സതി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ**തി വുത്തം. ഏവം പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗപരിയായേന ദ്വാദസ കമ്മാനി വിഭത്താനി.

ഇതി ഇമാനി ചേവ ദ്വാദസ അഭിധമ്മപരിയായേന വിഭത്താനി ച സോളസ കമ്മാനി അത്തനോ ഠാനാ ഓസക്കിത്വാ സുത്തന്തികപരിയായേന വുത്താനി ഏകാദസ കമ്മാനിയേവ ഭവന്തി. താനിപി തതോ ഓസക്കിത്വാ തീണിയേവ കമ്മാനി ഹോന്തി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം, ഉപപജ്ജവേദനീയം , അപരപരിയായവേദനീയന്തി. തേസം സങ്കമനം നത്ഥി, യഥാഠാനേയേവ തിട്ഠന്തി. യദി ഹി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം കമ്മം ഉപപജ്ജവേദനീയം വാ അപരപരിയായവേദനീയം വാ ഭവേയ്യ, "ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ"തി സത്ഥാ ന വദേയ്യ. സചേപി ഉപപജ്ജവേദനീയം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വാ അപരപരിയായവേദനീയം വാ ഭവേയ്യ, "ഉപപജ്ജ വാ"തി സത്ഥാ ന വദേയ്യ. അഥാപി അപരപരിയായവേദനീയം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വാ ഉപപജ്ജവേദനീയം വാ ഭവേയ്യ, "അപരേ വാ പരിയായേ"തി സത്ഥാ ന വദേയ്യ.

സുക്കപക്ഖേപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ പന **ലോഭേ വിഗതേ**തി ലോഭേ അപഗതേ നിരുദ്ധേ. **താലവത്ഥുകത**ന്തി താലവത്ഥു വിയ കതം, മത്ഥകച്ഛിന്നതാലോ വിയ പുന അവിരുള്ഹിസഭാവം കതന്തി അത്ഥോ. **അനഭാവം കത**ന്തി അനുഅഭാവം കതം, യഥാ പുന നുപ്പജ്ജതി, ഏവം കതന്തി അത്ഥോ.

ഏവസ്സൂതി ഏവം ഭവേയ്യും. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ബീജാനി വിയ കുസലാകുസലം കമ്മം ദട്ഠബ്ബം, താനി അഗ്ഗിനാ ഡഹനപുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, അഗ്ഗി വിയ മഗ്ഗഞാണം , അഗ്ഗിം ദത്വാ ബീജാനം ഡഹനകാലോ വിയ മഗ്ഗഞാണേന കിലേസാനം ദഡ്ഢകാലോ, മസികതകാലോ വിയ പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം ഛിന്നമൂലകേ കത്വാ ഠപിതകാലോ, മഹാവാതേ ഓപുനിത്വാ നദിയാ വാ പവാഹേത്വാ അപ്പവത്തികതകാലോ വിയ ഉപാദിന്നകസന്താനസ്സ നിരോധേന ഛിന്നമൂലകാനം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം അപ്പടിസന്ധികഭാവേന നിരുജ്ഝിത്വാ പുന ഭവസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹിതകാലോ വേദിതബ്ബോ.

മോഹജഞ്ചാപവിദ്ദസൂതി മോഹജഞ്ചാപി അവിദ്ദസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം സോ അവിദ്ദൂ അന്ധബാലോ ലോഭജഞ്ച ദോസജഞ്ച മോഹജഞ്ചാതി കമ്മം കരോതി, ഏവം കരോന്തേന യം തേന പകതം കമ്മം അപ്പം വാ യദി വാ ബഹും. **ഇധേവ തം വേദനിയ**ന്തി തം കമ്മം തേന ബാലേന ഇധ സകേ അത്തഭാവേയേവ വേദനീയം, തസ്സേവ തം അത്തഭാവേ വിപച്ചതീതി അത്ഥോ. **വത്ഥും അഞ്ഞം ന വിജ്ജതീ**തി തസ്സ കമ്മസ്സ വിപച്ചനത്ഥായ അഞ്ഞം വത്ഥു നത്ഥി. ന ഹി അഞ്ഞേന കതം കമ്മം അഞ്ഞസ്സ അത്തഭാവേ വിപച്ചതി. **തസ്മാ ലോഭഞ്ച ദോസഞ്ച, മോഹജഞ്ചാപി വിദ്ദസൂ**തി തസ്മാ യോ വിദ്ദൂ മേധാവീ പണ്ഡിതോ തം ലോഭജാദിഭേദം കമ്മം ന കരോതി, സോ **വിജ്ജം ഉപ്പാദയം ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ,** അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജം ഉപ്പാദേത്വാ തം വാ പന വിജ്ജം ഉപ്പാദേന്തോ സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹതി. ദേസനാസീസമേവേതം, സുഗതിയോപി പന സോ ഖീണാസവോ ജഹതിയേവ. യമ്പി ചേതം "തസ്മാ ലോഭഞ്ച ദോസഞ്ചാ"തി വുത്തം, ഏത്ഥാപി ലോഭദോസസീസേന ലോഭജഞ്ച ദോസജഞ്ച കമ്മമേവ നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം സുത്തന്തേസുപി ഗാഥായപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതന്തി.

൫. ഹത്ഥകസുത്തവണ്ണനാ

൩൫. പഞ്ചമേ **ആളവിയ**ന്തി ആളവിരട്ഠേ. **ഗോമഗ്ഗേ**തി ഗുന്നം ഗമനമഗ്ഗേ. **പണ്ണസന്ഥരേ**തി സയം പതിതപണ്ണസന്ഥരേ. **അഥാ**തി ഏവം ഗുന്നം ഗമനമഗ്ഗം ഉജും മഹാപഥം നിസ്സായ സിംസപാവനേ സയം പതിതപണ്ണാനി സങ്കഡ്ഢിത്വാ കതസന്ഥരേ സുഗതമഹാചീവരം പത്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നേ തഥാഗതേ. **ഹത്ഥകോ ആളവകോ**തി ഹത്ഥതോ ഹത്ഥം ഗതത്താ ഏവംലദ്ധനാമോ ആളവകോ രാജപുത്തോ. **ഏതദവോചാ**തി ഏതം "കച്ചി, ഭന്തേ , ഭഗവാ"തിആദിവചനം അവോച. കസ്മാ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തം ഠാനം ഗന്ത്വാ നിസിന്നോ, കസ്മാ രാജകുമാരോ തത്ഥ ഗതോതി? സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ താവ അട്ഠുപ്പത്തികായ ധമ്മദേസനായ സമുട്ഠാനം ദിസ്വാ തത്ഥ നിസിന്നോ, രാജകുമാരോപി പാതോവ ഉട്ഠായ പഞ്ചഹി ഉപാസകസതേഹി പരിവുതോ ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തോ മഹാമഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ ഗോപഥം ഗഹേത്വാ "ബുദ്ധാനം പൂജനത്ഥായ മിസ്സകമാലം ഓചിനിസ്സാമീ"തി ഗച്ഛന്തോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏവം സോ തത്ഥ ഗതോതി. **സുഖമസയിത്ഥാ**തി സുഖം സയിത്ഥ.

അന്തരട്ഠകോതി മാഘഫഗ്ഗുണാനം അന്തരേ അട്ഠദിവസപരിമാണോ കാലോ. മാഘസ്സ ഹി അവസാനേ ചത്താരോ ദിവസാ, ഫഗ്ഗുണസ്സ ആദിമ്ഹി ചത്താരോതി അയം "അന്തരട്ഠകോ"തി വുച്ചതി. **ഹിമപാതസമയോ**തി ഹിമസ്സ പതനസമയോ. **ഖരാ**തി ഫരുസാ കക്ഖളാ വാ. **ഗോകണ്ടകഹതാ**തി നവവുട്ഠേ ദേവേ ഗാവീനം അക്കന്തക്കന്തട്ഠാനേ ഖുരന്തരേഹി കദ്ദമോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ തിട്ഠതി, സോ വാതാതപേന സുക്ഖോ കകചദന്തസദിസോ ഹോതി ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ. തം സന്ധായാഹ - "ഗോകണ്ടകഹതാ ഭൂമീ"തി. ഗുന്നം ഖുരന്തരേഹി ഛിന്നാതിപി അത്ഥോ. **വേരമ്ഭോ വാതോ വായതീ**തി ചതൂഹി ദിസാഹി വായന്തോ വാതോ വായതി. ഏകായ ദിസായ വാ ദ്വീഹി വാ ദിസാഹി തീഹി വാ ദിസാഹി വായന്തോ വാതോ വേരമ്ഭോതി ന വുച്ചതി.

തേന ഹി രാജകുമാരാതി ഇദം സത്ഥാ ''അയം രാജകുമാരോ ലോകസ്മിം നേവ സുഖവാസിനോ, ന ദുക്ഖവാസിനോ ജാനാതി, ജാനാപേസ്സാമി ന''ന്തി ഉപരി ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ ആഹ. തത്ഥ **യഥാ തേ ഖമേയ്യാ**തി യഥാ തുയ്ഹം രുച്ചേയ്യ. **ഇധസ്സാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ അസ്സ. **ഗോനകത്ഥതോ**തി ചതുരങ്ഗുലാധികലോമേന കാളകോജവേന അത്ഥതോ. **പടികത്ഥതോ**തി ഉണ്ണാമയേന സേതത്ഥരണേന അത്ഥതോ. **പടലികത്ഥതോ**തി ഘനപുപ്ഫേന ഉണ്ണാമയഅത്ഥരണേന അത്ഥതോ. **കദലിമിഗപവരപച്ചത്ഥരണോ**തി കദലിമിഗചമ്മമയേന ഉത്തമപച്ചത്ഥരണേന അത്ഥതോ. തം കിര പച്ചത്ഥരണം സേതവത്ഥസ്സ ഉപരി കദലിമിഗചമ്മം അത്ഥരിത്വാ സിബ്ബിത്വാ കരോന്തി. **സഉത്തരച്ഛദോ**തി സഹ ഉത്തരച്ഛദേന, ഉപരി ബദ്ധേന രത്തവിതാനേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. **ഉഭതോലോഹിതകൂപധാനോ**തി സീസൂപധാനഞ്ച പാദൂപധാനഞ്ചാതി പല്ലങ്കസ്സ ഉഭതോ ഠപിതലോഹിതകൂപധാനോ. **പജാപതിയോ**തി ഭരിയായോ. **മനാപേന പച്ചുപട്ഠിതാ അസ്സൂ**തി മനാപേന ഉപട്ഠാനവിധാനേന പച്ചുപട്ഠിതാ ഭവേയ്യും.

കായികാതി പഞ്ചദ്വാരകായം ഖോഭയമാനാ. **ചേതസികാ**തി മനോദ്വാരം ഖോഭയമാനാ. **സോ രാഗോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ**തി തഥാരൂപോ രാഗോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോതി അത്ഥോ. യോ പന തസ്സ രാഗോ, ന സോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ നാമ. **ദോസമോഹേസു**പി ഏസേവ നയോ.

ബ്രാഹ്മണോതി ബാഹിതപാപോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ . **ന ലിമ്പതി കാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമേസു ച കിലേസകാമേസു ച തണ്ഹാദിട്ഠിലേപേഹി ന ലിമ്പതി. **സീതിഭൂതോ**തി അബ്ഭന്തരേ താപനകിലേസാനം അഭാവേന സീതിഭൂതോ. **നിരൂപധീ**തി കിലേസൂപധീനം അഭാവേന നിരൂപധി. **സബ്ബാ ആസത്തിയോ ഛേത്വാ**തി ആസത്തിയോ വുച്ചന്തി തണ്ഹായോ, താ സബ്ബാപി രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു ആസത്തവിസത്താ ആസത്തിയോ ഛിന്ദിത്വാ. **വിനേയ്യ ഹദയേ ദര**ന്തി ഹദയനിസ്സിതം ദരഥം വിനയിത്വാ വൂപസമേത്വാ. **സന്തിം പപ്പുയ്യ ചേതസോ**തി ചിത്തസ്സ കിലേസനിബ്ബാനം പാപുണിത്വാ. കരണവചനം വാ ഏതം ''സബ്ബചേതസോ സമന്നാഹരിത്വാ''തിആദീസു വിയ, ചേതസാ നിബ്ബാനം പാപുണിത്വാതി അത്ഥോ.

൯. ദേവദൂതസുത്തവണ്ണനാ

൩൯. ഛട്ഠേ **ദേവദൂതാനീ**തി ദേവദൂതാ. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - ദേവോതി മച്ചു, തസ്സ ദൂതാതി **ദേവദൂതാ**. ജിണ്ണബ്യാധിമതാ ഹി സംവേഗജനനട്ഠേന ''ഇദാനി തേ മച്ചുസമീപം ഗന്തബ്ബ''ന്തി ചോദേന്തി വിയ, തസ്മാ ദേവദൂതാതി വുച്ചന്തി. ദേവാ വിയ ദൂതാതിപി **ദേവദൂതാ**. യഥാ ഹി അലങ്കതപടിയത്തായ ദേവതായ ആകാസേ ഠത്വാ ''ത്വം അസുകദിവസേ മരിസ്സസീ''തി വുത്തേ തസ്സാ വചനം സദ്ധാതബ്ബം ഹോതി; ഏവമേവം ജിണ്ണബ്യാധിമതാപി ദിസ്സമാനാ ''ത്വമ്പി ഏവംധമ്മോ''തി ചോദേന്തി വിയ, തേസഞ്ച തം വചനം അനഞ്ഞഥാഭാവിതായ ദേവതായ ബ്യാകരണസദിസമേവ ഹോതീതി ദേവാ വിയ ദൂതാതി ദേവദൂതാ. വിസുദ്ധിദേവാനം ദൂതാതിപി **ദേവദൂതാ**. സബ്ബബോധിസത്താ ഹി ജിണ്ണബ്യാധിമതപബ്ബജിതേ ദിസ്വാവ സംവേഗം ആപജ്ജിത്വാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിംസു. ഏവം വിസുദ്ധിദേവാനം ദൂതാതിപി ദേവദൂതാ. ഇധ പന ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന ''ദേവദൂതാനീ''തി വുത്തം.

കായേന ദുച്ചരിതന്തിആദി കസ്മാ ആരദ്ധം? ദേവദൂതാനുയുഞ്ജനട്ഠാനുപക്കമകമ്മദസ്സനത്ഥം. ഇമിനാ ഹി കമ്മേന അയം സത്തോ നിരയേ നിബ്ബത്തതി, അഥ നം തത്ഥ യമോ രാജാ ദേവദൂതേ സമനുയുഞ്ജതി. തത്ഥ **കായേന ദുച്ചരിതം ചരതീ**തി കായദ്വാരേന തിവിധം ദുച്ചരിതം ചരതി. **വാചായാ**തി വചീദ്വാരേന ചതുബ്ബിധം ദുച്ചരിതം ചരതി. **മനസാ**തി മനോദ്വാരേന തിവിധം ദുച്ചരിതം ചരതി.

തമേനം, ഭിക്ഖവേ, നിരയപാലാതി ഏത്ഥ ഏകച്ചേ ഥേരാ "നിരയപാലാ നാമ നത്ഥി, യന്തരൂപം വിയ കമ്മമേവ കാരണം കാരേതീ"തി വദന്തി. തം "അത്ഥി നിരയേ നിരയപാലാതി, ആമന്താ. അത്ഥി ച കാരണികാ"തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ (കഥാ॰ വത്ഥു) പടിസേധിതമേവ. യഥാ ഹി മനുസ്സലോകേ കമ്മകാരണകാരകാ അത്ഥി, ഏവമേവ നിരയേ നിരയപാലാ അത്ഥീതി. **യമസ്സ രഞ്ഞോ**തി യമരാജാ നാമ വേമാനികപേതരാജാ. ഏകസ്മിം കാലേ ദിബ്ബവിമാനേ ദിബ്ബകപ്പരുക്ഖദിബ്ബഉയ്യാനദിബ്ബനാടകാദിസബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവതി, ഏകസ്മിം കാലേ കമ്മവിപാകം, ധമ്മികോ രാജാ, ന ചേസ ഏകോവ ഹോതി, ചതൂസു പന ദ്വാരേസു ചത്താരോ ജനാ ഹോന്തി. **അമത്തേയ്യോ**തി മാതു ഹിതോ മത്തേയ്യോ, മാതരി സമ്മാ പടിപന്നോതി അത്ഥോ. ന മത്തേയ്യോതി അമത്തേയ്യോ, മാതരി മിച്ഛാ പടിപന്നോതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അബ്രഹ്മഞ്ഞോ**തി ഏത്ഥ ച ഖീണാസവാ ബ്രാഹ്മണാ നാമ, തേസു മിച്ഛാ പടിപന്നോ അബ്രഹ്മഞ്ഞോ നാമ.

സമനുയുഞ്ജതീതി അനുയോഗവത്തം ആരോപേന്തോ പുച്ഛതി, ലദ്ധിം പതിട്ഠാപേന്തോ പന **സമനുഗ്ഗാഹതി** നാമ, കാരണം പുച്ഛന്തോ **സമനുഭാസതി** നാമ. **നാദ്ദസ**ന്തി അത്തനോ സന്തികേ പഹിതസ്സ കസ്സചി ദേവദൂതസ്സ അഭാവം സന്ധായ ഏവം വദതി.

അഥ നം യമോ "നായം ഭാസിതസ്സ അത്ഥം സല്ലക്ഖേതീ"തി ഞത്വാ അത്ഥം സല്ലക്ഖാപേതുകാമോ **അമ്ഭോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ജിണ്ണ**ന്തി ജരാജിണ്ണം. **ഗോപാനസിവങ്ക**ന്തി ഗോപാനസീ വിയ വങ്കം. **ഭോഗ്ഗ**ന്തി ഭഗ്ഗം. ഇമിനാപിസ്സ വങ്കഭാവമേവ ദീപേതി. **ദണ്ഡപരായണ**ന്തി ദണ്ഡപടിസരണം ദണ്ഡദുതിയം. **പവേധമാന**ന്തി കമ്പമാനം. **ആതുര**ന്തി ജരാതുരം. **ഖണ്ഡദന്ത**ന്തി ജരാനുഭാവേന ഖണ്ഡിതദന്തം. **പലിതകേസ**ന്തി പണ്ഡരകേസം. **വിലൂന**ന്തി ലുഞ്ചിത്വാ ഗഹിതകേസം വിയ ഖല്ലാടം. **ഖലിതസിര**ന്തി മഹാഖല്ലാടസീസം. **വലിത**ന്തി സഞ്ജാതവലിം. **തിലകാഹതഗത്ത**ന്തി സേതതിലകകാളതിലകേഹി വികിണ്ണസരീരം. **ജരാധമ്മോ**തി ജരാസഭാവോ, അപരിമുത്തോ ജരായ, ജരാ നാമ മയ്ഹം അബ്ഭന്തരേയേവ പവത്തതീതി. പരതോ **ബ്യാധിധമ്മോ മരണധമ്മോ**തി പദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

പഠമം ദേവദൂതം സമനുയുഞ്ജിത്വാതി ഏത്ഥ ജരാജിണ്ണസത്തോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - "പസ്സഥ, ഭോ, അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ തരുണോ അഹോസിം ഊരുബലീ ബാഹുബലീ ജവസമ്പന്നോ, തസ്സ മേ താ ബലജവസമ്പത്തിയോ അന്തരഹിതാ, വിജ്ജമാനാപി മേ ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചം ന കരോന്തി, ജരായമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ജരായ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ജരാ ആഗമിസ്സതി. ഇതി തസ്സാ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി . തേനേവേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ. **ആബാധിക**ന്തി ബാധികം. **ദുക്ഖിത**ന്തി ദുക്ഖപ്പത്തം. **ബാള്ഹഗിലാന**ന്തി അധിമത്തഗിലാനം.

ദുതിയം ദേവദൂതന്തി ഏത്ഥപി ഗിലാനസത്തോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - "പസ്സഥ, ഭോ, അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ നിരോഗോ അഹോസിം, സോമ്ഹി ഏതരഹി ബ്യാധിനാ അഭിഹതോ, സകേ മുത്തകരീസേ പലിപന്നോ, ഉട്ഠാതുമ്പി ന സക്കോമി. വിജ്ജമാനാപി മേ ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചം ന കരോന്തി, ബ്യാധിതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ബ്യാധിതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ബ്യാധി ആഗമിസ്സതി. ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി. തേനേവേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

ഏകാഹമതന്തിആദീസു ഏകാഹം മതസ്സ അസ്സാതി ഏകാഹമതോ, തം ഏകാഹമതം. പരതോ പദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഭസ്താ വിയ വായുനാ ഉദ്ധം

ജീവിതപരിയാദാനാ യഥാക്കമം സമുഗ്ഗതേന സൂനഭാവേന ഉദ്ധുമാതത്താ **ഉദ്ധുമാതകം**. വിനീലോ വുച്ചതി വിപരിഭിന്നവണ്ണോ, വിനീലോവ വിനീലകോ, തം **വിനീലകം**. പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം വിനീലന്തി വിനീലകം. **വിപുബ്ബക**ന്തി വിസ്സന്ദമാനപുബ്ബകം, പരിഭിന്നട്ഠാനേ ഹി പഗ്ഘരിതേന പുബ്ബേന പലിമക്ഖിതന്തി അത്ഥോ.

തതിയം ദേവദൂതന്തി എത്ഥ മതകസത്തോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - "പസ്സഥ, ഭോ, മം ആമകസുസാനേ ഛഡ്ഡിതം ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവപ്പത്തം, മരണതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി മരണതോ അപരിമുത്താ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി മരണം ആഗമിസ്സതി. ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ"തി. തേനേവസ്സ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

ഇമം പന ദേവദൂതാനുയോഗം കോ ലഭതി, കോ ന ലഭതി? യേന താവ ബഹും പാപം കതം, സോ ഗന്ത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതിയേവ. യേന പന പരിത്തം പാപം കതം, സോ ലഭതി. യഥാ ഹി സഭണ്ഡം ചോരം ഗഹേത്വാ കത്തബ്ബമേവ കരോന്തി ന വിനിച്ഛിനന്തി. അനുവിജ്ജിത്വാ ഗഹിതം പന വിനിച്ഛയട്ഠാനം നയന്തി, സോ വിനിച്ഛയം ലഭതി. ഏവംസമ്പദമേതം. പരിത്തപാപകമ്മാ ഹി അത്തനോ ധമ്മതായപി സരന്തി, സാരീയമാനാപി സരന്തി.

തത്ഥ **ദീഘജയന്തദമിളോ** നാമ അത്തനോ ധമ്മതായ സരി. സോ കിര ദമിളോ സുമനഗിരിമഹാവിഹാരേ ആകാസചേതിയം രത്തപടേന പൂജേസി, അഥ നിരയേ ഉസ്സദസാമന്തേ നിബ്ബത്തോ അഗ്ഗിജാലസദ്ദം സുത്വാവ അത്തനാ പൂജിതപടം അനുസ്സരി, സോ ഗന്ത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തോ. അപരോപി പുത്തസ്സ ദഹരഭിക്ഖുനോ ഖലിസാടകം ദേന്തോ പാദമൂലേ ഠപേസി, മരണകാലമ്ഹി പടപടാതി സദ്ദേ നിമിത്തം ഗണ്ഹി , സോപി ഉസ്സദസാമന്തേ നിബ്ബത്തോ ജാലസദ്ദേന തം സാടകം അനുസ്സരിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തോ. ഏവം താവ അത്തനോ ധമ്മതായ കുസലം കമ്മം സരിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതീതി.

അത്തനോ ധമ്മതായ അസരന്തേ പന തയോ ദേവദൂതേ പുച്ഛതി. തത്ഥ കോചി പഠമേന ദേവദൂതേന സരതി, കോചി ദുതിയതതിയേഹി, കോചി തീഹിപി നസ്സരതി. തം യമോ രാജാ ദിസ്വാ സയം സാരേതി. ഏകോ കിര അമച്ചോ സുമനപുപ്ഫകുമ്ഭേന മഹാചേതിയം പൂജേത്വാ യമസ്സ പത്തിം അദാസി, തം അകുസലകമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തം യമസ്സ സന്തികം നയിംസു. തസ്മിം തീഹിപി ദേവദൂതേഹി കുസലം അസരന്തേ യമോ സയം ഓലോകേന്തോ ദിസ്വാ - "നനു ത്വം മഹാചേതിയം സുമനപുപ്ഫകുമ്ഭേന പൂജേത്വാ മയ്ഹം പത്തിം അദാസീ"തി സാരേസി, സോ തസ്മിം കാലേ സരിത്വാ ദേവലോകം ഗതോ . യമോ പന സയം ഓലോകേത്വാപി അപസ്സന്തോ - "മഹാദുക്ഖം നാമ അനുഭവിസ്സതി അയം സത്തോ"തി തുണ്ഹീ അഹോസി.

തത്തം അയോഖിലന്തി തിഗാവുതം അത്തഭാവം സമ്പജ്ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേ താലപ്പമാണം അയസൂലം പവേസേന്തി, തഥാ വാമഹത്ഥാദീസു. യഥാ ച തം ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ, ഏവം ഉരേനപി വാമപസ്സേനപി ദക്ഖിണപസ്സേനപി നിപജ്ജാപേത്വാ തേ തം കമ്മകാരണം കരോന്തിയേവ. **സംവേസേത്വാ**തി ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ തിഗാവുതം അത്തഭാവം നിപജ്ജാപേത്വാ. **കുഠാരീഹീ**തി മഹതീഹി ഗേഹസ്സ ഏകപക്ഖച്ഛദനമത്താഹി കുഠാരീഹി തച്ഛന്തി, ലോഹിതം നദീ ഹുത്വാ സന്ദതി, ലോഹപഥവിതോ ജാലാ ഉട്ഠഹിത്വാ തച്ഛിതട്ഠാനം ഗണ്ഹാതി, മഹാദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. തച്ഛന്താ പന സുത്താഹതം കരിത്വാ ദാരും വിയ അട്ഠംസമ്പി ഛളംസമ്പി കരോന്തി. **വാസീഹീ**തി മഹാസുപ്പപ്പമാണാഹി വാസീഹി. **രഥേ യോജേത്വാ**തി സദ്ധിം യുഗയോത്തപക്ഖരഥചക്കകുബ്ബരപാജനേഹി സബ്ബതോ പജ്ജലിതേ രഥേ യോജേത്വാ. **മഹന്ത**ന്തി മഹാകൂടാഗാരപ്പമാണം. **ആരോപേന്തീ**തി സമ്പജ്ജലിതേഹി അയമുഗ്ഗരേഹി

പോഥേന്താ ആരോപേന്തി. **സകിമ്പി ഉദ്ധ**ന്തി സുപക്കുഥിതായ ഉക്ഖലിയാ പക്ഖിത്തതണ്ഡുലാ വിയ ഉദ്ധമധോതിരിയഞ്ച ഗച്ഛതി. **മഹാനിരയേ**തി അവീചിമഹാനിരയമ്ഹി.

ഭാഗസോ മിതോതി ഭാഗേ ഠപേത്വാ വിഭത്തോ. **പരിയന്തോ**തി പരിക്ഖിത്തോ. **അയസാ**തി ഉപരി അയപട്ടേന ഛാദിതോ. **സമന്താ യോജനസതം, ഫരിത്വാ തിട്ഠതീ**തി ഏവം ഫരിത്വാ തിട്ഠതി, യഥാ തം സമന്താ യോജനസതേ ഠത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ അക്ഖീനി യമകഗോളകാ വിയ നിക്ഖമന്തി.

ഹീനകായൂപഗാതി ഹീനം കായം ഉപഗതാ ഹുത്വാ. **ഉപാദാനേ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിഗ്ഗഹണേ. **ജാതിമരണസമ്ഭവേ**തി ജാതിയാ ച മരണസ്സ ച കാരണഭൂതേ. **അനുപാദാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അനുപാദിയിത്വാ. **ജാതിമരണസങ്ഖയേ**തി ജാതിമരണസങ്ഖയസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനേ വിമുച്ചന്തി. **ദിട്ഠധമ്മാഭിനിബ്ബുതാ**തി ദിട്ഠധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ സബ്ബകിലേസനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതാ. **സബ്ബദുക്ഖം ഉപച്ചഗു**ന്തി സകലവട്ടദുക്ഖം അതിക്കന്താ.

൭. ചതുമഹാരാജസുത്തവണ്ണനാ

൩൭. സത്തമേ **അമച്ചാ പാരിസജ്ജാ**തി പരിചാരികദേവതാ. **ഇമം ലോകം അനുവിചരന്തീ**തി അട്ഠമീദിവസേ കിര സക്കോ ദേവരാജാ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ആണാപേതി - ''താതാ, അജ്ജ അട്ഠമീദിവസേ മനുസ്സലോകം അനുവിചരിത്വാ പുഞ്ഞാനി കരോന്താനം നാമഗോത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗച്ഛഥാ''തി. തേ ഗന്ത്വാ അത്തനോ പരിചാരകേ പേസേന്തി - ''ഗച്ഛഥ, താതാ, മനുസ്സലോകം വിചരിത്വാ പുഞ്ഞകാരകാനം നാമഗോത്താനി സുവണ്ണപട്ടേ ലിഖിത്വാ ആനേഥാ''തി. തേ തഥാ കരോന്തി. തേന വുത്തം - ''ഇമം ലോകം അനുവിചരന്തീ''തി. **കച്ചി ബഹൂ**തിആദി തേസം ഉപപരിക്ഖാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ഏവം ഉപപരിക്ഖന്താ ഹി തേ അനുവിചരന്തി. തത്ഥ **ഉപോസഥം ഉപവസന്തീ**തി മാസസ്സ അട്ഠവാരേ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠഹന്തി. **പടിജാഗരോന്തീ**തി പടിജാഗരഉപോസഥകമ്മം നാമ കരോന്തി. തം കരോന്താ ഏകസ്മിം അദ്ധമാസേ ചതുന്നം ഉപോസഥദിവസാനം പച്ചുഗ്ഗമനാനുഗ്ഗമനവസേന കരോന്തി. പഞ്ചമീഉപോസഥം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്താ ചതുത്ഥിയം ഉപോസഥികാ ഹോന്തി, അനുഗച്ഛന്താ ഛട്ഠിയം. അട്ഠമീഉപോസഥം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്താ സത്തമിയം, അനുഗച്ഛന്താ നവമിയം. ചാതുദ്ദസിം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്താ തേരസിയം, പന്നരസീഉപോസഥം അനുഗച്ഛന്താ പാടിപദേ ഉപോസഥികാ ഹോന്തി. **പുഞ്ഞാനി കരോന്തീ**തി സരണഗമനനിച്ചസീലപുപ്ഫപൂജാധമ്മസ്സവനപദീപസഹസ്സആരോപനവിഹാരകരണാദീനി നാനപ്പകാരാനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തി. തേ ഏവം അനുവിചരിത്വാ പുഞ്ഞകമ്മകാരകാനം നാമഗോത്താനി സോവണ്ണമയേ പട്ടേ ലിഖിത്വാ ആഹരിത്വാ ചതുന്നം മഹാരാജാനം ദേന്തി. **പുത്താ ഇമം ലോകം അനുവിചരന്തീ**തി ചതൂഹി മഹാരാജേഹി പുരിമനയേനേവ പഹിതത്താ അനുവിചരന്തി. **തദഹൂ**തി തംദിവസം. **ഉപോസഥേ**തി ഉപോസഥദിവസേ.

സചേ, ഭിക്ഖവേ, അപ്പകാ ഹോന്തീതി ചതുന്നം മഹാരാജാനം അമച്ചാ പാരിസജ്ജാ താ താ ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ ഉപസങ്കമന്തി, തതോ തം ഉപനിസ്സായ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ''മഹാരാജാനം അമച്ചാ ആഗതാ''തി പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ തേസം സന്തികം ഗച്ഛന്തി. തേ പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ''കച്ചി നു ഖോ മാരിസാ ബഹൂ മനുസ്സാ മത്തേയ്യാ''തി വുത്തനയേന മനുസ്സാനം പുഞ്ഞപടിപത്തിം പുച്ഛിത്വാ ''ആമ, മാരിസ, ഇമസ്മിം ഗാമേ അസുകോ ച അസുകോ ച പുഞ്ഞാനി കരോന്തീ''തി വുത്തേ തേസം നാമഗോത്തം ലിഖിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തി. അഥ ചാതുദ്ദസിയം ചതുന്നം മഹാരാജാനം പുത്താപി തമേവ സുവണ്ണപട്ടം ഗഹേത്വാ തേനേവ നയേന അനുവിചരന്താ നാമഗോത്താനി ലിഖന്തി. തദഹുപോസഥേ പന്നരസേ ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ

തേനേവ നയേന തസ്മിംയേവ സുവണ്ണപട്ടേ നാമഗോത്താനി ലിഖന്തി. തേ സുവണ്ണപട്ടപരിമാണേനേവ - ‘‘ഇമസ്മിം കാലേ മനുസ്സാ അപ്പകാ, ഇമസ്മിം കാലേ ബഹുകാ’’തി ജാനന്തി. തം സന്ധായ ‘‘സചേ, ഭിക്ഖവേ, അപ്പകാ ഹോന്തി മനുസ്സാ’’തിആദി വുത്തം. **ദേവാനം താവതിംസാന**ന്തി പഠമം അഭിനിബ്ബത്തേ തേത്തിംസ ദേവപുത്തേ ഉപാദായ ഏവംലദ്ധനാമാനം. തേസം പന ഉപ്പത്തികഥാ ദീഘനികായേ സക്കപഞ്ഹസുത്തവണ്ണനായ വിത്ഥാരിതാ. **തേനാ**തി തേന ആരോചനേന, തേന വാ പുഞ്ഞകാരകാനം അപ്പകഭാവേന. **ദിബ്ബാ വത, ഭോ, കായാ പരിഹായിസ്സന്തീ**തി നവനവാനം ദേവപുത്താനം അപാതുഭാവേന ദേവകായാ പരിഹായിസ്സന്തി, രമണീയം ദസയോജനസഹസ്സം ദേവനഗരം സുഞ്ഞം ഭവിസ്സതി. **പരിപൂരിസ്സന്തി അസുരകായാ**തി ചത്താരോ അപായാ പരിപൂരിസ്സന്തി. ഇമിനാ ‘‘മയം പരിപുണ്ണേ ദേവനഗരേ ദേവസങ്ഘമജ്ഝേ നക്ഖത്തം കീളിതും ന ലഭിസ്സാമാ’’തി അനത്തമനാ ഹോന്തി. സുക്കപക്ഖേപി ഇമിനാവ ഉപായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോതി അത്തനോ സക്കദേവരാജകാലം സന്ധായ കഥേതി. ഏകസ്സ വാ സക്കസ്സ അജ്ഝാസയം ഗഹേത്വാ കഥേതീതി വുത്തം. **അനുനയമാനോ**തി അനുബോധയമാനോ. **തായം വേലായ**ന്തി തസ്മിം കാലേ.

പാടിഹാരിയപക്ഖഞ്ചാതി ഏത്ഥ പാടിഹാരിയപക്ഖോ നാമ അന്തോവസ്സേ തേമാസം നിബദ്ധുപോസഥോ, തം അസക്കോന്തസ്സ ദ്വിന്നം പവാരണാനം അന്തരേ ഏകമാസം നിബദ്ധുപോസഥോ, തമ്പി അസക്കോന്തസ്സ പഠമപവാരണതോ പട്ഠായ ഏകോ അദ്ധമാസോ പാടിഹാരിയപക്ഖോയേവ നാമ. **അട്ഠങ്ഗസുസമാഗത**ന്തി അട്ഠഹി ഗുണങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം. **യോപിസ്സ മാദിസോ നരോ**തി യോപി സത്തോ മാദിസോ ഭവേയ്യ. സക്കോപി കിര വുത്തപ്പകാരസ്സ ഉപോസഥകമ്മസ്സ ഗുണം ജാനിത്വാ ദ്വേ ദേവലോകസമ്പത്തിയോ പഹായ മാസസ്സ അട്ഠ വാരേ ഉപോസഥം ഉപവസതി. തസ്മാ ഏവമാഹ. അപരോ നയോ - **യോപിസ്സ മാദിസോ നരോ**തി യോപി സത്തോ മാദിസോ അസ്സ, മയാ പത്തം സമ്പത്തിം പാപുണിതും ഇച്ഛേയ്യാതി അത്ഥോ. സക്കാ ഹി ഏവരൂപേന ഉപോസഥകമ്മേന സക്കസമ്പത്തിം പാപുണിതുന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

വുസിതവാതി വുത്ഥവാസോ. **കതകരണീയോ**തി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബകിച്ചം കത്വാ ഠിതോ. **ഓഹിതഭാരോ**തി ഖന്ധഭാരകിലേസഭാരഅഭിസങ്ഖാരഭാരേ ഓതാരേത്വാ ഠിതോ. **അനുപ്പത്തസദത്ഥോ**തി സദത്ഥോ വുച്ചതി അരഹത്തം, തം അനുപ്പത്തോ. **പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ**തി യേന സംയോജനേന ബദ്ധോ ഭവേസു ആകഡ്ഢീയതി, തസ്സ ഖീണത്താ പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ**തി ഹേതുനാ നയേന കാരണേന ജാനിത്വാ വിമുത്തോ. **കല്ലം വചനായാ**തി യുത്തം വത്തും.

യോപിസ്സ മാദിസോ നരോതി യോപി മാദിസോ ഖീണാസവോ അസ്സ, സോപി ഏവരൂപം ഉപോസഥം ഉപവസേയ്യാതി ഉപോസഥകമ്മസ്സ ഗുണം ജാനന്തോ ഏവം വദേയ്യ. അപരോ നയോ **യോപിസ്സ മാദിസോ നരോ**തി യോപി സത്തോ മാദിസോ അസ്സ, മയാ പത്തം സമ്പത്തിം പാപുണിതും ഇച്ഛേയ്യാതി അത്ഥോ. സക്കാ ഹി ഏവരൂപേന ഉപോസഥകമ്മേന ഖീണാസവസമ്പത്തിം പാപുണിതുന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. അട്ഠമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯. സുഖുമാലസുത്തവണ്ണനാ

൩൯. നവമേ **സുഖുമാലോ**തി നിദ്ദുക്ഖോ. **പരമസുഖുമാലോ**തി പരമനിദ്ദുക്ഖോ. **അച്ചന്തസുഖുമാലോ**തി സതതനിദ്ദുക്ഖോ. ഇദം ഭഗവാ കപിലപുരേ നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ നിദ്ദുക്ഖഭാവം ഗഹേത്വാ ആഹ, ചരിയകാലേ പന തേന അനുഭൂതദുക്ഖസ്സ അന്തോ നത്ഥീതി. **ഏകത്ഥാ**തി ഏകിസ്സാ പോക്ഖരണിയാ. **ഉപ്പലം വപ്പതീ**തി ഉപ്പലം രോപേതി. സാ നീലുപ്പലവനസഞ്ഛന്നാ ഹോതി. **പദുമ**ന്തി പണ്ഡരപദുമം.

പുണ്ഡരീകന്തി രത്തപദുമം. ഏവം ഇതരാപി ദ്വേ പദുമപുണ്ഡരീകവനേഹി സഞ്ഛന്നാ ഹോന്തി. ബോധിസത്തസ്സ കിര സത്തട്ഠവസ്സികകാലേ രാജാ അമച്ചേ പുച്ഛി - "തരുണദാരകാ കതരകീളികം പിയായന്തീ"തി? ഉദകകീളികം ദേവാതി. തതോ രാജാ കുദ്ദാലകമ്മകാരകേ സന്നിപാതേത്വാ പോക്ഖരണിട്ഠാനാനി ഗണ്ഹാപേസി. അഥ സക്കോ ദേവരാജാ ആവജ്ജേന്തോ തം പവത്തിം ഞത്വാ - "ന യുത്തോ മഹാസത്തസ്സ മാനുസകപരിഭോഗോ, ദിബ്ബപരിഭോഗോ യുത്തോ"തി വിസ്സകമ്മം ആമന്തേത്വാ - "ഗച്ഛ, താത, മഹാസത്തസ്സ കീളാഭൂമിയം പോക്ഖരണിയോ മാപേഹീ"തി ആഹ. കീദിസാ ഹോന്തു , ദേവാതി? അപഗതകലലകദ്ദമാ ഹോന്തു വിപ്പകിണ്ണമണിമുത്തപവാളികാ സത്തരതനമയപാകാരപരിക്ഖിത്താ പവാളമയഉണ്ഹീസേഹി മണിമയസോപാനബാഹുകേഹി സുവണ്ണരജതമണിമയഫലകേഹി സോപാനേഹി സമന്നാഗതാ. സുവണ്ണരജതമണിപവാളമയാ ചേത്ഥ നാവാ ഹോന്തു, സുവണ്ണനാവായ രജതപല്ലങ്കോ ഹോതു, രജതനാവായ സുവണ്ണപല്ലങ്കോ, മണിനാവായ പവാളപല്ലങ്കോ, പവാളനാവായ മണിപല്ലങ്കോ, സുവണ്ണരജതമണിപവാളമയാവ ഉദകസേചനനാളികാ ഹോന്തു, പഞ്ചവണ്ണേഹി ച പദുമേഹി സഞ്ഛന്നാ ഹോന്തൂതി. "സാധു, ദേവാ"തി വിസ്സകമ്മദേവപുത്തോ സക്കസ്സ പടിസ്സുത്വാ രത്തിഭാഗേ ഓതരിത്വാ രഞ്ഞോ ഗാഹാപിതപോക്ഖരണിട്ഠാനേസുയേവ തേനേവ നിയാമേന പോക്ഖരണിയോ മാപേസി.

നനു ചേതാ അപഗതകലലകദ്ദമാ, കഥമേത്ഥ പദുമാനി പുപ്ഫിംസൂതി? സോ കിര താസു പോക്ഖരണീസു തത്ഥ തത്ഥ സുവണ്ണരജതമണിപവാളമയാ ഖുദ്ദകനാവായോ മാപേത്വാ "ഏതാ കലലകദ്ദമപൂരിതാ ച ഹോന്തു, പഞ്ചവണ്ണാനി ചേത്ഥ പദുമാനി പുപ്ഫന്തൂ"തി അധിട്ഠാസി. ഏവം പഞ്ചവണ്ണാനി പദുമാനി പുപ്ഫിംസു, രേണുവട്ടിയോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉദകപിട്ഠം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ വിചരന്തി. പഞ്ചവിധാ ഭമരഗണാ ഉപകൂജന്താ വിചരന്തി. ഏവം താ മാപേത്വാ വിസ്സകമ്മോ ദേവപുരമേവ ഗതോ. തതോ വിഭാതായ രത്തിയാ മഹാജനോ ദിസ്വാ "മഹാപുരിസസ്സ മാപിതാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ മഹാജനപരിവാരോ ഗന്ത്വാ പോക്ഖരണിയോ ദിസ്വാ "മമ പുത്തസ്സ പുഞ്ഞിദ്ധിയാ ദേവതാഹി മാപിതാ ഭവിസ്സന്തീ"തി അത്തമനോ അഹോസി. തതോ പട്ഠായ മഹാപുരിസോ ഉദകകീളികം അഗമാസി.

യാവദേവ മമത്ഥായാതി ഏത്ഥ **യാവദേവാ**തി പയോജനാവധിനിയാമവചനം, യാവ മമേവ അത്ഥായ, നത്ഥേത്ഥ അഞ്ഞം കാരണന്തി അത്ഥോ. **ന ഖോ പനസ്സാഹ**ന്തി ന ഖോ പനസ്സ അഹം. **അകാസികം ചന്ദന**ന്തി അസണ്ഹം ചന്ദനം. **കാസികം, ഭിക്ഖവേ, സു മേ തം വേഠന**ന്തി, ഭിക്ഖവേ, വേഠനമ്പി മേ കാസികം ഹോതി. ഏത്ഥ ഹി **സു**ഇതി ച **ത**ന്തി ച നിപാതമത്തം, **മേ**തി സാമിവചനം. വേഠനമ്പി മേ സണ്ഹമേവ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **കാസികാ കഞ്ചുകാ**തി പാരുപനകഞ്ചുകോപി സണ്ഹകഞ്ചുകോവ. **സേതച്ഛത്തം ധാരീയതീ**തി മാനുസകസേതച്ഛത്തമ്പി ദിബ്ബസേതച്ഛത്തമ്പി ഉപരിധാരിതമേവ ഹോതി. **മാ നം ഫുസി സീതം വാ**തി മാ ഏതം ബോധിസത്തം സീതം വാ ഉണ്ഹാദീസു വാ അഞ്ഞതരം ഫുസതൂതി അത്ഥോ.

തയോ പാസാദാ അഹേസുന്തി ബോധിസത്തേ കിര സോളസവസ്സുദ്ദേസികേ ജാതേ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ "പുത്തസ്സ വസനകപാസാദേ കാരേസ്സാമീ"തി വഡ്ഢകിനോ സന്നിപാതാപേത്വാ ഭദ്ദകേന നക്ഖത്തമുഹുത്തേന നവഭൂമികതപരികമ്മം കാരേത്വാ തയോ പാസാദേ കാരാപേസി. തേ സന്ധായേതം വുത്തം. **ഹേമന്തികോ**തിആദീസു യത്ഥ സുഖം ഹേമന്തേ വസിതും, അയം ഹേമന്തികോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - ഹേമന്തേ വാസോ ഹേമന്തം, ഹേമന്തം അരഹതീതി ഹേമന്തികോ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ **ഹേമന്തികോ** പാസാദോ നവഭൂമകോ അഹോസി, ഭൂമിയോ പനസ്സ ഉണ്ഹഉതുഗ്ഗാഹാപനത്ഥായ നീചാ അഹേസും. തത്ഥ ദ്വാരവാതപാനാനി

സുഫുസിതകവാടാനി അഹേസും നിബ്ബിവരാനി. ചിത്തകമ്മമ്പി കരോന്താ തത്ഥ തത്ഥ പജ്ജലിതേ അഗ്ഗിക്ഖന്ധേയേവ അകംസു. ഭൂമത്ഥരണം പനേത്ഥ കമ്ബലമയം, തഥാ സാണിവിതാനനിവാസനപാരുപനവേഠനാനി. വാതപാനാനി ഉണ്ഹഗ്ഗാഹാപനത്ഥം ദിവാ വിവടാനി രത്തിം പിഹിതാനി ഹോന്തി.

ഗിമ്ഹികോ പന പഞ്ചഭൂമകോ അഹോസി. സീതഉതുഗ്ഗാഹാപനത്ഥം പനേത്ഥ ഭൂമിയോ ഉച്ചാ അസമ്ബാധാ അഹേസും. ദ്വാരവാതപാനാനി നാതിഫുസിതാനി സവിവരാനി സജാലാനി അഹേസും. ചിത്തകമ്മേ ഉപ്പലാനി പദുമാനി പുണ്ഡരീകാനിയേവ അകംസു. ഭൂമത്ഥരണം പനേത്ഥ ദുകൂലമയം, തഥാ സാണിവിതാനനിവാസനപാരുപനവേഠനാനി. വാതപാനസമീപേസു ചേത്ഥ നവ ചാടിയോ ഠപേത്വാ ഉദകസ്സ പൂരേത്വാ നീലുപ്പലാദീഹി സഞ്ഛാദേന്തി. തേസു തേസു പദേസേസു ഉദകയന്താനി കരോന്തി, യേഹി ദേവേ വസ്സന്തേ വിയ ഉദകധാരാ നിക്ഖമന്തി. അന്തോപാസാദേ തത്ഥ തത്ഥ കലലപൂരാ ദോണിയോ ഠപേത്വാ പഞ്ചവണ്ണാനി പദുമാനി രോപയിംസു. പാസാദമത്ഥകേ സുക്ഖമഹിംസചമ്മം ബന്ധിത്വാ യന്തം പരിവത്തേത്വാ യാവ ഛദനപിട്ഠിയാ പാസാണേ ആരോപേത്വാ തസ്മിം വിസ്സജ്ജേന്തി. തേസം ചമ്മേ പവട്ടന്താനം സദ്ദോ മേഘഗജ്ജിതം വിയ ഹോതി. ദ്വാരവാതപാനാനി പനേത്ഥ ദിവാ പിഹിതാനി ഹോന്തി രത്തിം വിവടാനി.

വസ്സികോ സത്തഭൂമകോ അഹോസി. ഭൂമിയോ പനേത്ഥ ദ്വിന്നമ്പി ഉതൂനം ഗാഹാപനത്ഥായ നാതിഉച്ചാ നാതിനീചാ അകംസു. ഏകച്ചാനി ദ്വാരവാതപാനാനി സുഫുസിതാനി, ഏകച്ചാനി സവിവരാനി. തത്ഥ ചിത്തകമ്മമ്പി കേസുചി ഠാനേസു പജ്ജലിതഅഗ്ഗിക്ഖന്ധവസേന, കേസുചി ജാതസ്സരവസേന കതം. ഭൂമത്ഥരണാദീനി പനേത്ഥ കമ്ബലദുകൂലവസേന ഉഭയമിസ്സകാനി. ഏകച്ചേ ദ്വാരവാതപാനാ രത്തിം വിവടാ ദിവാ പിഹിതാ, ഏകച്ചേ ദിവാ വിവടാ രത്തിം പിഹിതാ. തയോപി പാസാദാ ഉബ്ബേധേന സമപ്പമാണാ. ഭൂമികാസു പന നാനത്തം അഹോസി.

ഏവം നിട്ഠിതേസു പാസാദേസു രാജാ ചിന്തേസി - "പുത്തോ മേ വയപ്പത്തോ, ഛത്തമസ്സ ഉസ്സാപേത്വാ രജ്ജസിരിം പസ്സിസ്സാമീ"തി. സോ സാകിയാനം പണ്ണാനി പഹിണി - "പുത്തോ മേ വയപ്പത്തോ, രജ്ജേ നം പതിട്ഠാപേസ്സാമി, സബ്ബേ അത്തനോ അത്തനോ ഗേഹേസു വയപ്പത്താ, ദാരികാ ഇമം ഗേഹം പേസേന്തൂ"തി. തേ സാസനം സുത്വാ - "കുമാരോ കേവലം ദസ്സനക്ഖമോ രൂപസമ്പന്നോ, ന കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാതി, ദാരഭരണം കാതും ന സക്ഖിസ്സതി, ന മയം ധീതരോ ദസ്സാമാ"തി ആഹംസു. രാജാ തം പവത്തിം സുത്വാ പുത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ആരോചേസി. ബോധിസത്തോ "കിം സിപ്പം ദസ്സേതും വട്ടതി, താതാ"തി ആഹ. സഹസ്സത്ഥാമധനും ആരോപേതും വട്ടതി, താതാതി. തേന ഹി ആഹരാപേഥാതി. രാജാ ആഹരാപേത്വാ അദാസി. ധനും പുരിസസഹസ്സം ആരോപേതി, പുരിസസഹസ്സം ഓരോപേതി. മഹാപുരിസോ ധനും ആഹരാപേത്വാ പല്ലങ്കേ നിസിന്നോവ ജിയം പാദങ്ഗുട്ഠകേ വേഠേത്വാ കഡ്ഢന്തോ പാദങ്ഗുട്ഠകേനേവ ധനും ആരോപേത്വാ വാമേന ഹത്ഥേന ദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന കഡ്ഢിത്വാ ജിയം പോഥേസി. സകലനഗരം ഉപ്പതനാകാരപ്പത്തം അഹോസി. "കിം സദ്ദോ ഏസോ"തി ച വുത്തേ "ദേവോ ഗജ്ജതീ"തി ആഹംസു. അഥഞ്ഞേ "തുമ്ഹേ ന ജാനാഥ, ന ദേവോ ഗജ്ജതി, അങ്ഗീരസസ്സ കുമാരസ്സ സഹസ്സത്ഥാമധനും ആരോപേത്വാ ജിയം പോഥേന്തസ്സ ജിയപ്പഹാരസദ്ദോ ഏസോ"തി ആഹംസു. സാകിയാ താവതകേനേവ ആരദ്ധചിത്താ അഹേസും.

മഹാപുരിസോ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. അട്ഠങ്ഗുലമത്തബഹലം അയോപട്ടം കണ്ഡേന വിനിവിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. ചതുരങ്ഗുലബഹലം അസനഫലകം വിനിവിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. വിദത്ഥിബഹലം ഉദുമ്ബരഫലകം വിനിവിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി. യന്തേ ബദ്ധം ഫലകസതം വിനിവിജ്ഝിതും

വട്ടതീതി. തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. സട്ഠിപടലം സുക്ഖമഹിംസചമ്മം വിനിവിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തമ്പി വിനിവിജ്ഝിത്വാ "അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ"തി ആഹ. തതോ വാലികസകടാദീനി ആചിക്ഖിംസു. മഹാസത്തോ വാലികസകടമ്പി പലാലസകടമ്പി വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഉദകേ ഏകുസഭപ്പമാണം കണ്ഡം പേസേസി, ഥലേ അട്ഠഉസഭപ്പമാണം. അഥ നം "ഇദാനി വാതിങ്ഗണസഞ്ഞായ വാലം വിജ്ഝിതും വട്ടതീ"തി ആഹംസു. തേന ഹി ബന്ധാപേഥാതി. സട്ഠന്തരേ ബജ്ഝതു, താതാതി. പുരതോ ഗച്ഛന്തു, ഗാവുതന്തരേ ബന്ധന്തൂതി. പുരതോ ഗച്ഛന്തു, അഡ്ഢയോജനേ ബന്ധന്തൂതി . പുരതോ ഗച്ഛന്തു യോജനേ ബന്ധന്തൂതി. ബന്ധാപേഥ, താതാതി യോജനമത്ഥകേ വാതിങ്ഗണസഞ്ഞായ വാലം ബന്ധാപേത്വാ രത്തന്ധകാരേ മേഘപടലച്ഛന്നാസു ദിസാസു കണ്ഡം ഖിപി, തം ഗന്ത്വാ യോജനമത്ഥകേ വാലം ഫാലേത്വാ പഥവിം പാവിസി. ന കേവലഞ്ച ഏത്തകമേവ, തം ദിവസം പന മഹാസത്തോ ലോകേ വത്തമാനസിപ്പം സബ്ബമേവ സന്ദസ്സേസി. സക്യരാജാനോ അത്തനോ അത്തനോ ധീതരോ അലങ്കരിത്വാ പേസയിംസു, ചത്താലീസസഹസ്സനാടകിത്ഥിയോ അഹേസും. മഹാപുരിസോ തീസു പാസാദേസു ദേവോ മഞ്ഞേ പരിചാരേന്തോ മഹാസമ്പത്തിം അനുഭവതി.

നിപ്പുരിസേഹീതി പുരിസവിരഹിതേഹി. ന കേവലം ചേത്ഥ തൂരിയാനേവ നിപ്പുരിസാനി, സബ്ബട്ഠാനാനിപി നിപ്പുരിസാനേവ. ദോവാരികാപി ഇത്ഥിയോവ, ന്ഹാപനാദിപരികമ്മകരാപി ഇത്ഥിയോവ . രാജാ കിര "തഥാരൂപം ഇസ്സരിയസുഖസമ്പത്തിം അനുഭവമാനസ്സ പുരിസം ദിസ്വാ പരിസങ്കാ ഉപ്പജ്ജതി, സാ മേ പുത്തസ്സ മാ അഹോസീ"തി സബ്ബകിച്ചേസു ഇത്ഥിയോവ ഠപേസി. **പരിചാരയമാനോ**തി മോദമാനോ. **ന ഹേട്ഠാപാസാദം ഓരോഹാമീ**തി പാസാദതോ ഹേട്ഠാ ന ഓതരാമി. ഇതി മം ചത്താരോ മാസേ അഞ്ഞോ സിഖാബദ്ധോ പുരിസോ നാമ പസ്സിതും നാലത്ഥ. **യഥാ**തി യേന നിയാമേന. **ദാസകമ്മകരപോരിസസ്സാ**തി ദാസാനഞ്ചേവ ദേവസികഭത്തവേതനാഭതാനം കമ്മകരാനഞ്ച നിസ്സായ ജീവമാനപുരിസാനഞ്ച. **കണാജക**ന്തി സകുണ്ഡകഭത്തം. **ബിലങ്ഗദുതിയ**ന്തി കഞ്ജികദുതിയം.

ഏവരൂപായ ഇദ്ധിയാതി ഏവംജാതികായ പുഞ്ഞിദ്ധിയാ സമന്നാഗതസ്സ. **ഏവരൂപേന ച സുഖുമാലേനാ**തി ഏവംജാതികേന ച നിദ്ദുക്ഖഭാവേന. സോഖുമാലേനാതിപി പാഠോ. ഏവം തഥാഗതോ ഏത്തകേന ഠാനേന അത്തനോ സിരിസമ്പത്തിം കഥേസി. കഥേന്തോ ച ന ഉപ്പിലാവിതഭാവത്ഥം കഥേസി, "ഏവരൂപായപി പന സമ്പത്തിയാ ഠിതോ പമാദം അകത്വാ അപ്പമത്തോവ അഹോസി"ന്തി അപ്പമാദലക്ഖണസ്സേവ ദീപനത്ഥം കഥേസി. തേനേവ **അസ്സുതവാ ഖോ പുഥുജ്ജനോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പര**ന്തി പരപുഗ്ഗലം. **ജിണ്ണ**ന്തി ജരാജിണ്ണം. **അട്ടീയതീ**തി അട്ടോ പീളിതോ ഹോതി. **ഹരായതീ**തി ഹിരിം കരോതി ലജ്ജതി. **ജിഗുച്ഛതീ**തി അസുചിം വിയ ദിസ്വാ ജിഗുച്ഛം ഉപ്പാദേതി. **അത്താനംയേവ അതിസിത്വാ**തി ജരാധമ്മമ്പി സമാനം അത്താനം അതിക്കമിത്വാ അട്ടീയതി ഹരായതീതി അത്ഥോ. **ജരാധമ്മോ**തി ജരാസഭാവോ. **ജരം അനതീതോ**തി ജരം അനതിക്കന്തോ, അന്തോ ജരായ വത്താമി. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതോ**തി ഏവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ. **യോബ്ബനമദോ**തി യോബ്ബനം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകോ മാനമദോ. **സബ്ബസോ പഹീയീ**തി സബ്ബാകാരേന പഹീനോ. മഗ്ഗേന പഹീനസദിസോ കത്വാ ദസ്സിതോ. ന പനേസ മഗ്ഗേന പഹീനോ, പടിസങ്ഖാനേന പഹീനോവ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. ബോധിസത്തസ്സ ഹി ദേവതാ ജരാപത്തം ദസ്സേസും. തതോ പട്ഠായ യാവ അരഹത്താ അന്തരാ മഹാസത്തസ്സ യോബ്ബനമദോ നാമ ന ഉപ്പജ്ജതി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പന **ആരോഗ്യമദോ**തി അഹം നിരോഗോതി ആരോഗ്യം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകോ മാനമദോ. **ജീവിതമദോ**തി അഹം ചിരം ജീവീതി തം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകോ മാനമദോ. **സിക്ഖം പച്ചക്ഖായാ**തി സിക്ഖം പടിക്ഖിപിത്വാ. **ഹീനായാവത്തതീ**തി ഹീനായ ലാമകായ ഗിഹിഭാവായ ആവത്തതി.

യഥാധമ്മാതി ബ്യാധിആദീഹി യഥാസഭാവാ. **തഥാസന്താ**തി യഥാ സന്താ ഏവ അവിപരീതബ്യാധിആദിസഭാവാവ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ജിഗുച്ഛന്തീ**തി പരപുഗ്ഗലം ജിഗുച്ഛന്തി. **മമ ഏവം വിഹാരിനോ**തി മയ്ഹം ഏവം ജിഗുച്ഛാവിഹാരേന വിഹരന്തസ്സ ഏവം ജിഗുച്ഛനം നപ്പതിരൂപം ഭവേയ്യ നാനുച്ഛവികം. **സോഹം ഏവം വിഹരന്തോ**തി സോ അഹം ഏവം പരം ജിഗുച്ഛമാനോ വിഹരന്തോ, ഏവം വാ ഇമിനാ പടിസങ്ഖാനവിഹാരേന വിഹരന്തോ. **ഞത്വാ ധമ്മം നിരൂപധി**ന്തി സബ്ബൂപധിവിരഹിതം നിബ്ബാനധമ്മം ഞത്വാ. **സബ്ബേ മദേ അഭിഭോസ്മീ**തി സബ്ബേ തയോപി മദേ അഭിഭവിം സമതിക്കമിം. **നേക്ഖമ്മേ ദട്ഠു ഖേമത**ന്തി നിബ്ബാനേ ഖേമഭാവം ദിസ്വാ. നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോതിപി പാഠോ, നിബ്ബാനം ഖേമതോ ദിസ്വാതി അത്ഥോ. **തസ്സ മേ അഹു ഉസ്സാഹോ**തി തസ്സ മയ്ഹം തം നേക്ഖമ്മസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം അഭിപസ്സന്തസ്സ ഉസ്സാഹോ അഹു, വായാമോ അഹോസീതി അത്ഥോ. **നാഹം ഭബ്ബോ ഏതരഹി, കാമാനി പടിസേവിതു**ന്തി അഹം ദാനി ദുവിധേപി കാമേ പടിസേവിതും അഭബ്ബോ. **അനിവത്തി ഭവിസ്സാമീ**തി പബ്ബജ്ജതോ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ ച ന നിവത്തിസ്സാമി, അനിവത്തകോ ഭവിസ്സാമി. **ബ്രഹ്മചരിയപരായണോ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയപരായണോ ജാതോസ്മീതി അത്ഥോ. ഇതി ഇമാഹി ഗാഥാഹി മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അത്തനോ ആഗമനീയവീരിയം കഥേസി.

൧൦. ആധിപതേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൪൦. ദസമേ **ആധിപതേയ്യാനീ**തി ജേട്ഠകകാരണതോ നിബ്ബത്താനി. **അത്താധിപതേയ്യ**ന്തിആദീസു അത്താനം ജേട്ഠകം കത്വാ നിബ്ബത്തിതം ഗുണജാതം **അത്താധിപതേയ്യം**. ലോകം ജേട്ഠകം കത്വാ നിബ്ബത്തിതം **ലോകാധിപതേയ്യം**. നവവിധം ലോകുത്തരധമ്മം ജേട്ഠകം കത്വാ നിബ്ബത്തിതം **ധമ്മാധിപതേയ്യം. ന ഇതി ഭവാഭവഹേതൂ**തി ഇതി ഭവോ, ഇതി ഭവോതി ഏവം ആയതിം, ന തസ്സ തസ്സ സമ്പത്തിഭവസ്സ ഹേതു. **ഓതിണ്ണോ**തി അനുപവിട്ഠോ. യസ്സ ഹി ജാതി അന്തോപവിട്ഠാ, സോ ജാതിയാ ഓതിണ്ണോ നാമ. **ജരാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. **കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖരാസിസ്സ. **അന്തകിരിയാ പഞ്ഞായേഥാ**തി അന്തകരണം പരിച്ഛേദപരിവടുമകരണം പഞ്ഞായേയ്യ. **ഓഹായാ**തി പഹായ. **പാപിട്ഠതരേ**തി ലാമകതരേ. **ആരദ്ധ**ന്തി പഗ്ഗഹിതം പരിപുണ്ണം, ആരദ്ധത്താവ **അസല്ലീനം. ഉപട്ഠിതാ**തി ചതുസതിപട്ഠാനവസേന ഉപട്ഠിതാ. ഉപട്ഠിതത്താവ **അസമ്മുട്ഠാ. പസ്സദ്ധോ കായോ**തി നാമകായോ ച കരജകായോ ച പസ്സദ്ധോ വൂപസന്തദരഥോ. പസ്സദ്ധത്താവ **അസാരദ്ധോ. സമാഹിതം ചിത്ത**ന്തി ആരമ്മണേ ചിത്തം സമ്മാ ആഹിതം സുട്ഠു ഠപിതം. സമ്മാ ആഹിതത്താവ **ഏകഗ്ഗം. അധിപതിം കരിത്വാ**തി ജേട്ഠകം കത്വാ. **സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ**തി സുദ്ധം നിമ്മലം കത്വാ അത്താനം പരിഹരതി പടിജഗ്ഗതി, ഗോപായതീതി അത്ഥോ. അയഞ്ച യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ പരിയായേന സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതി നാമ, ഫലപ്പത്തോവ പന നിപ്പരിയായേന സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതി.

സ്വാക്ഖാതോതിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൭) വിത്ഥാരിതാനി. **ജാനം പസ്സം വിഹരന്തീ**തി തം ധമ്മം ജാനന്താ പസ്സന്താ വിഹരന്തി. **ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ആധിപതേയ്യാനീ**തി ഏത്താവതാ തീണി ആധിപതേയ്യാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനി കഥിതാനി.

പകുബ്ബതോതി കരോന്തസ്സ. **അത്താ തേ പുരിസ ജാനാതി, സച്ചം വാ യദി വാ മുസാ**തി യം ത്വം കരോസി, തം യദി വാ യഥാസഭാവം യദി വാ നോ യഥാസഭാവന്തി തവ അത്താവ ജാനാതി. ഇമിനാ ച കാരണേന വേദിതബ്ബം "പാപകമ്മം കരോന്തസ്സ ലോകേ പടിച്ഛന്നട്ഠാനം നാമ നത്ഥീ"തി. **കല്യാണ**ന്തി സുന്ദരം. **അതിമഞ്ഞസീ**തി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞസി. **അത്താനം പരിഗൂഹസീ**തി യഥാ മേ അത്താപി ന ജാനാതി, ഏവം നം പരിഗൂഹാമീതി വായമസി. **അത്താധിപതേയ്യകോ**തി അത്തജേട്ഠകോ. **ലോകാധിപോ**തി ലോകജേട്ഠകോ. **നിപകോ**തി പഞ്ഞവാ. **ഝായീ**തി ഝായന്തോ. **ധമ്മാധിപോ**തി

ധമ്മജേട്ഠകോ. **സച്ചപരക്കമോ**തി ഥിരപരക്കമോ ഭൂതപരക്കമോ. **പസയ്ഹ മാരന്**തി മാരം പസഹിത്വാ. **അഭിഭുയ്യ അന്തക**ന്തി ഇദം തസ്സേവ വേവചനം. **യോ ച ഫുസീ ജാതിക്ഖയം പധാനവാ**തി യോ ഝായീ പധാനവാ മാരം അഭിഭവിത്വാ ജാതിക്ഖയം അരഹത്തം ഫുസി. **സോ താദിസോ**തി സോ തഥാവിധോ തഥാസണ്ഠിതോ. **ലോകവിദൂ**തി തയോ ലോകേ വിദിതേ പാകടേ കത്വാ ഠിതോ. **സുമേധോ**തി സുപഞ്ഞോ. **സബ്ബേസു ധമ്മേസു അതമ്മയോ മുനീ**തി സബ്ബേ തേഭൂമകധമ്മേ തണ്ഹാസങ്ഖാതായ തമ്മയതായ അഭാവേന അതമ്മയോ ഖീണാസവമുനി കദാചി കത്ഥചി ന ഹീയതി ന പരിഹീയതീതി വുത്തം ഹോതീതി.

ദേവദൂതവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. ചൂളവഗ്ഗോ

൧. സമ്മുഖീഭാവസുത്തവണ്ണനാ

൪൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സമ്മുഖീഭാവാ**തി സമ്മുഖീഭാവേന, വിജ്ജമാനതായാതി അത്ഥോ. **പസവതീ**തി പടിലഭതി. **സദ്ധായ സമ്മുഖീഭാവാ**തി യദി ഹി സദ്ധാ ന ഭവേയ്യ, ദേയ്യധമ്മോ ന ഭവേയ്യ, ദക്ഖിണേയ്യസങ്ഖാതാ പടിഗ്ഗാഹകപുഗ്ഗലാ ന ഭവേയ്യും, കഥം പുഞ്ഞകമ്മം കരേയ്യ. തേസം പന സമ്മുഖീഭാവേന സക്കാ കാതുന്തി തസ്മാ ''സദ്ധായ സമ്മുഖീഭാവാ''തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ ച ദ്വേ ധമ്മാ സുലഭാ ദേയ്യധമ്മാ ചേവ ദക്ഖിണേയ്യാ ച, സദ്ധാ പന ദുല്ലഭാ. പുഥുജ്ജനസ്സ ഹി സദ്ധാ അഥാവരാ പദവാരേന നാനാ ഹോതി, തേനേവ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസദിസോപി അഗ്ഗസാവകോ പാടിഭോഗോ ഭവിതും അസക്കോന്തോ ആഹ - ''ദ്വിന്നം ഖോ തേ അഹം, ആവുസോ, ധമ്മാനം പാടിഭോഗോ ഭോഗാനഞ്ച ജീവിതസ്സ ച, സദ്ധായ പന ത്വംയേവ പാടിഭോഗോ''തി (ഉദാ॰ ൧൮).

൨. തിഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൪൨. ദുതിയേ **വിഗതമലമച്ഛേരേനാ**തി വിഗതമച്ഛരിയമലേന. **മുത്തചാഗോ**തി വിസ്സട്ഠചാഗോ. **പയതപാണീ**തി ധോതഹത്ഥോ. അസ്സദ്ധോ ഹി സതക്ഖത്തും ഹത്ഥേ ധോവിത്വാപി മലിനഹത്ഥോവ ഹോതി, സദ്ധോ പന ദാനാഭിരതത്താ മലിനഹത്ഥോപി ധോതഹത്ഥോവ. **വോസ്സഗ്ഗരതോ**തി വോസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതേ ദാനേ രതോ. **യാചയോഗോ**തി യാചിതും യുത്തോ, യാചകേഹി വാ യോഗോ അസ്സാതിപി യാചയോഗോ. **ദാനസംവിഭാഗരതോ**തി ദാനം ദദന്തോ സംവിഭാഗഞ്ച കരോന്തോ ദാനസംവിഭാഗരതോ നാമ ഹോതി.

ദസ്സനകാമോ സീലവതന്തി ദസപി യോജനാനി വീസമ്പി തിംസമ്പി യോജനസതമ്പി ഗന്ത്വാ സീലസമ്പന്നേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി **പാടലിപുത്തകബ്രാഹ്മണോ** വിയ **സദ്ധാതിസ്സമഹാരാജാ** വിയ ച. പാടലിപുത്തസ്സ കിര നഗരദ്വാരേ സാലായ നിസിന്നാ ദ്വേ ബ്രാഹ്മണാ കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസിമഹാനാഗത്ഥേരസ്സ ഗുണകഥം സുത്വാ ''അമ്ഹേഹി തം ഭിക്ഖും ദട്ഠും വട്ടതീ''തി ദ്വേപി ജനാ നിക്ഖമിംസു. ഏകോ അന്തരാമഗ്ഗേ കാലമകാസി. ഏകോ സമുദ്ദതീരം പത്വാ നാവായ മഹാതിത്ഥപട്ടനേ ഓരുയ്ഹ അനുരാധപുരം ആഗന്ത്വാ ''കാളവല്ലിമണ്ഡപോ കുഹി''ന്തി പുച്ഛി. രോഹണജനപദേതി. സോ അനുപുബ്ബേന ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം പത്വാ ചൂളനഗരഗാമേ ധുരഘരേ നിവാസം ഗഹേത്വാ ഥേരസ്സ ആഹാരം സമ്പാദേത്വാ പാതോവ വുട്ഠായ ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം പുച്ഛിത്വാ ഗന്ത്വാ ജനപരിയന്തേ ഠിതോ ഥേരം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ സകിം തത്ഥേവ ഠിതോ വന്ദിത്വാ പുന ഉപസങ്കമിത്വാ ഗോപ്ഫകേസു ദള്ഹം ഗഹേത്വാ വന്ദന്തോ ''ഉച്ചാ, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ''തി ആഹ. ഥേരോ ച നാതിഉച്ചോ നാതിരസ്സോ പമാണയുത്തോവ, തേന നം പുന ആഹ - ''നാതിഉച്ചാ തുമ്ഹേ, തുമ്ഹാകം പന ഗുണാ മേചകവണ്ണസ്സ സമുദ്ദസ്സ മത്ഥകേന ഗന്ത്വാ സകലജമ്ബുദീപതലം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗതാ, അഹമ്പി പാടലിപുത്തനഗരദ്വാരേ നിസിന്നോ തുമ്ഹാകം ഗുണകഥം അസ്സോസി''ന്തി. സോ ഥേരസ്സ ഭിക്ഖാഹാരം ദത്വാ

അത്തനോ തിചീവരം പടിയാദേത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തസ്സോവാദേ പതിട്ഠായ കതിപാഹേനേവ അരഹത്തം പാപുണി.

സദ്ധാതിസ്സമഹാരാജാപി, "ഭന്തേ, മയ്ഹം വന്ദിതബ്ബയുത്തകം ഏകം അയ്യം ആചിക്ഖഥാ"തി പുച്ഛി. ഭിക്ഖൂ "മങ്ഗലവാസീ കുട്ടതിസ്സത്ഥേരോ"തി ആഹംസു. രാജാ മഹാപരിവാരേന പഞ്ചയോജനമഗ്ഗം അഗമാസി. ഥേരോ "കിം സദ്ദോ ഏസോ, ആവുസോ"തി ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛി. "രാജാ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം ദസ്സനത്ഥായ ആഗതോ"തി. ഥേരോ ചിന്തേസി - "കിം മയ്ഹം മഹല്ലകകാലേ രാജഗേഹേ കമ്മ"ന്തി ദിവാട്ഠാനേ മഞ്ചേ നിപജ്ജിത്വാ ഭൂമിയം ലേഖം ലിഖന്തോ അച്ഛി. രാജാ "കഹം ഥേരോ"തി പുച്ഛിത്വാ "ദിവാട്ഠാനേ"തി സുത്വാ തത്ഥ ഗച്ഛന്തോ ഥേരം ഭൂമിയം ലേഖം ലിഖന്തം ദിസ്വാ "ഖീണാസവസ്സ നാമ ഹത്ഥകുക്കുച്ചം നത്ഥി, നായം ഖീണാസവോ"തി അവന്ദിത്വാവ നിവത്തി. ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഥേരം ആഹ - "ഭന്തേ, ഏവംവിധസ്സ സദ്ധസ്സ പസന്നസ്സ രഞ്ഞോ കസ്മാ വിപ്പടിസാരം കരിത്ഥാ"തി. "ആവുസോ, രഞ്ഞോ പസാദരക്ഖനം ന തുമ്ഹാകം ഭാരോ, മഹല്ലകത്ഥേരസ്സ ഭാരോ"തി വത്വാ അപരഭാഗേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ആഹ - "മയ്ഹം കൂടാഗാരമ്ഹി അഞ്ഞമ്പി പല്ലങ്കം അത്ഥരഥാ"തി. തസ്മിം അത്ഥതേ ഥേരോ - "ഇദം കൂടാഗാരം അന്തരേ അപ്പതിട്ഠഹിത്വാ രഞ്ഞാ ദിട്ഠകാലേയേവ ഭൂമിയം പതിട്ഠാതൂ"തി അധിട്ഠഹിത്വാ പരിനിബ്ബായി. കൂടാഗാരം പഞ്ചയോജനമഗ്ഗം ആകാസേന അഗമാസി. പഞ്ചയോജനമഗ്ഗേ ധജം ധാരേതും സമത്ഥാ രുക്ഖാ ധജപഗ്ഗഹിതാവ അഹേസും. ഗച്ഛാപി ഗുമ്ബാപി സബ്ബേ കൂടാഗാരാഭിമുഖാ ഹുത്വാ അട്ഠംസു.

രഞ്ഞോപി പണ്ണം പഹിണിംസു "ഥേരോ പരിനിബ്ബുതോ, കൂടാഗാരം ആകാസേന ആഗച്ഛതീ"തി. രാജാ ന സദ്ദഹി. കൂടാഗാരം ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഥൂപാരാമം പദക്ഖിണം കത്വാ സിലാചേതിയട്ഠാനം അഗമാസി. ചേതിയം സഹ വത്ഥുനാ ഉപ്പതിത്വാ കൂടാഗാരമത്ഥകേ അട്ഠാസി, സാധുകാരസഹസ്സാനി പവത്തിംസു . തസ്മിം ഖണേ മഹാബ്യഗ്ഘത്ഥേരോ നാമ ലോഹപാസാദേ സത്തമകൂടാഗാരേ നിസിന്നോ ഭിക്ഖൂനം വിനയകമ്മം കരോന്തോ തം സദ്ദം സുത്വാ "കിം സദ്ദോ ഏസോ"തി പടിപുച്ഛി. ഭന്തേ, മങ്ഗലവാസീ കുട്ടതിസ്സത്ഥേരോ പരിനിബ്ബുതോ, കൂടാഗാരം പഞ്ചയോജനമഗ്ഗം ആകാസേന ആഗതം, തത്ഥ സോ സാധുകാരസദ്ദോതി. ആവുസോ, പുഞ്ഞവന്തേ നിസ്സായ സക്കാരം ലഭിസ്സാമാതി അന്തേവാസികേ ഖമാപേത്വാ ആകാസേനേവ ആഗന്ത്വാ തം കൂടാഗാരം പവിസിത്വാ ദുതിയമഞ്ചേ നിസീദിത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. രാജാ ഗന്ധപുപ്ഫചുണ്ണാനി ആദായ ഗന്ത്വാ ആകാസേ ഠിതം കൂടാഗാരം ദിസ്വാ കൂടാഗാരം പൂജേസി. തസ്മിം ഖണേ കൂടാഗാരം ഓതരിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠിതം. രാജാ മഹാസക്കാരേന സരീരകിച്ചം കാരേത്വാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചേതിയം അകാസി. ഏവരൂപാ സീലവന്താനം ദസ്സനകാമാ നാമ ഹോന്തി.

സദ്ധമ്മം സോതുമിച്ഛതീതി തഥാഗതപ്പവേദിതം സദ്ധമ്മം സോതുകാമോ ഹോതി **പിണ്ഡപാതികത്ഥേരാദയോ** വിയ. ഗങ്ഗാവനവാലിഅങ്ഗണമ്ഹി കിര തിംസ ഭിക്ഖൂ വസ്സം ഉപഗതാ അഡ്ഢമാസം ഉപോസഥദിവസേ ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമമഹാഅരിയവംസഞ്ച (അം॰ നി॰ ൪.൨൮) കഥേന്തി. ഏകോ പിണ്ഡപാതികത്ഥേരോ പച്ഛാഭാഗേന ആഗന്ത്വാ പടിച്ഛന്നട്ഠാനേ

നിസീദി. അഥ നം ഏകോ ഗോനസോ ജങ്ഘപിണ്ഡിമംസം സണ്ഡാസേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ ഡംസി. ഥേരോ ഓലോകേന്തോ ഗോനസം ദിസ്വാ “അജ്ജ ധമ്മസ്സവനന്തരായം ന കരിസ്സാമീ”തി ഗോനസം ഗഹേത്വാ ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഥവികാമുഖം ബന്ധിത്വാ അവിദൂരേ ഠാനേ ഠപേത്വാ ധമ്മം സുണന്തോവ നിസീദി. അരുണുഗ്ഗമനഞ്ച വിസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഥേരസ്സ തിണ്ണം ഫലാനം പാപുണനഞ്ച വിസസ്സ ദട്ഠട്ഠാനേനേവ ഓതരിത്വാ പഥവിപവിസനഞ്ച ധമ്മകഥികത്ഥേരസ്സ ധമ്മകഥാനിട്ഠാപനഞ്ച ഏകക്ഖണേയേവ അഹോസി. തതോ ഥേരോ ആഹ - “ആവുസോ ഏകോ മേ ചോരോ ഗഹിതോ”തി ഥവികം മുഞ്ചിത്വാ ഗോനസം വിസ്സജ്ജേസി. ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ “കായ വേലായ ദട്ഠത്ഥ, ഭന്തേ”തി പുച്ഛിംസു. ഹിയ്യോ സായന്ഹസമയേ, ആവുസോതി. കസ്മാ, ഭന്തേ, ഏവം ഭാരിയം കമ്മം കരിത്ഥാതി. ആവുസോ, സചാഹം ദീഘജാതികേന ദട്ഠോതി വദേയ്യം, നയിമം ഏത്തകം ആനിസംസം ലഭേയ്യന്തി. ഇദം താവ പിണ്ഡപാതികത്ഥേരസ്സ വത്ഥു.

ദീഘവാപിയമ്പി “മഹാജാതകഭാണകത്ഥേരോ ഗാഥാസഹസ്സം മഹാവേസ്സന്തരം കഥേസ്സതീ”തി തിസ്സമഹാഗാമേ തിസ്സമഹാവിഹാരവാസീ ഏകോ ദഹരോ സുത്വാ തതോ നിക്ഖമിത്വാ ഏകാഹേനേവ നവയോജനമഗ്ഗം ആഗതോ. തസ്മിംയേവ ഖണേ ഥേരോ ധമ്മകഥം ആരഭി. ദഹരോ ദൂരമഗ്ഗാഗമനേന സഞ്ജാതകായദരഥത്താ പട്ഠാനഗാഥായ സദ്ധിം അവസാനഗാഥംയേവ വവത്ഥപേസി. തതോ ഥേരസ്സ “ഇദമവോചാ”തി വത്വാ ഉട്ഠായ ഗമനകാലേ “മയ്ഹം ആഗമനകമ്മം മോഘം ജാത”ന്തി രോദമാനോ അട്ഠാസി. ഏകോ മനുസ്സോ തം കഥം സുത്വാ ഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ ആരോചേസി, “ഭന്തേ, ‘തുമ്ഹാകം ധമ്മകഥം സോസ്സാമീ’തി ഏകോ ദഹരഭിക്ഖു തിസ്സമഹാവിഹാരാ ആഗതോ, സോ ‘കായദരഥഭാവേന മേ ആഗമനം മോഘം ജാത’ന്തി രോദമാനോ ഠിതോ”തി. ഗച്ഛഥ സഞ്ഞാപേഥ നം “പുന സ്വേ കഥേസ്സാമാ”തി. സോ പുനദിവസേ ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലം പാപുണി.

അപരാപി **ഉല്ലകോലികണ്ണിവാസികാ** ഏകാ ഇത്ഥീ പുത്തകം പായമാനാ “ദീഘഭാണകമഹാഅഭയത്ഥേരോ നാമ അരിയവംസപടിപദം കഥേതീ”തി സുത്വാ പഞ്ചയോജനമഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ദിവാകഥികത്ഥേരസ്സ നിസിന്നകാലേയേവ വിഹാരം പവിസിത്വാ ഭൂമിയം പുത്തം നിപജ്ജാപേത്വാ ദിവാകഥികത്ഥേരസ്സ ഠിതകാവ ധമ്മം അസ്സോസി. സരഭാണകേ ഥേരേ ഉട്ഠിതേ ദീഘഭാണകമഹാഅഭയത്ഥേരോ ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമമഹാഅരിയവംസം ആരഭി. സാ ഠിതകാവ പഗ്ഗണ്ഹാതി. ഥേരോ തയോ ഏവ പച്ചയേ കഥേത്വാ ഉട്ഠാനാകാരം അകാസി. സാ ഉപാസികാ ആഹ - “അയ്യോ, ‘അരിയവംസം കഥേസ്സാമീ’തി സിനിദ്ധഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ മധുരപാനകം പിവിത്വാ യട്ഠിമധുകതേലാദീഹി ഭേസജ്ജം കത്വാ കഥേതും യുത്തട്ഠാനേയേവ ഉട്ഠഹതീ”തി. ഥേരോ “സാധു, ഭഗിനീ”തി വത്വാ ഉപരി ഭാവനാരാമം പട്ഠപേസി. അരുണുഗ്ഗമനഞ്ച ഥേരസ്സ “ഇദമവോചാ”തി വചനഞ്ച ഉപാസികായ സോതാപത്തിഫലുപ്പത്തി ച ഏകക്ഖണേയേവ അഹോസി.

അപരാപി **കളമ്ബരവാസികാ** ഇത്ഥീ അങ്കേന പുത്തം ആദായ “ധമ്മം സോസ്സാമീ”തി ചിത്തലപബ്ബതം ഗന്ത്വാ ഏകം രുക്ഖം നിസ്സായ ദാരകം നിപജ്ജാപേത്വാ സയം ഠിതകാവ ധമ്മം സുണാതി. രത്തിഭാഗസമനന്തരേ ഏകോ ദീഘജാതികോ തസ്സാ പസ്സന്തിയായേവ സമീപേ നിപന്നദാരകം ചതൂഹി

ദാഠാഹി ഡംസിത്വാ അഗമാസി. സാ ചിന്തേസി - ''സചാഹം 'പുത്തോ മേ സപ്പേന ദട്ഠോ'തി വക്ഖാമി, ധമ്മസ്സ അന്തരായോ ഭവിസ്സതി. അനേകക്ഖത്തും ഖോ പന മേ അയം സംസാരവട്ടേ വട്ടന്തിയാ പുത്തോ അഹോസി, ധമ്മമേവ ചരിസ്സാമീ''തി തിയാമരത്തിം ഠിതകാവ ധമ്മം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ അരുണേ ഉഗ്ഗതേ സച്ചകിരിയായ പുത്തസ്സ വിസം നിമ്മഥേത്വാ പുത്തം ഗഹേത്വാ ഗതാ. ഏവരൂപാ പുഗ്ഗലാ ധമ്മം സോതുകാമാ നാമ ഹോന്തി.

൩. അത്ഥവസസുത്തവണ്ണനാ

൪൩. തതിയേ **തയോ, ഭിക്ഖവേ, അത്ഥവസേ സമ്പസ്സമാനേനാ**തി തയോ അത്ഥേ തീണി കാരണാനി പസ്സന്തേന. **അലമേവാ**തി യുത്തമേവ. **യോ ധമ്മം ദേസേതീ**തി യോ പുഗ്ഗലോ ചതുസച്ചധമ്മം പകാസേതി. **അത്ഥപ്പടിസംവേദീ**തി അട്ഠകഥം ഞാണേന പടിസംവേദീ. **ധമ്മപ്പടിസംവേദീ**തി പാളിധമ്മം പടിസംവേദീ.

൪. കഥാപവത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. ചതുത്ഥേ **ഠാനേഹീ**തി കാരണേഹി. **പവത്തിനീ**തി അപ്പടിഹതാ നിയ്യാനികാ.

൫. പണ്ഡിതസുത്തവണ്ണനാ

൪൫. പഞ്ചമേ **പണ്ഡിതപഞ്ഞത്താനീ**തി പണ്ഡിതേഹി പഞ്ഞത്താനി കഥിതാനി പസത്ഥാനി. **സപ്പുരിസപഞ്ഞത്താനീ**തി സപ്പുരിസേഹി മഹാപുരിസേഹി പഞ്ഞത്താനി കഥിതാനി പസത്ഥാനി. **അഹിംസാ**തി കരുണാ ചേവ കരുണാപുബ്ബഭാഗോ ച. **സംയമോ**തി സീലസംയമോ. **ദമോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരോ, ഉപോസഥവസേന വാ അത്തദമനം, പുണ്ണോവാദേ (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൫ ആദയോ; സം॰ നി॰ ൪.൮൮ ആദയോ) ദമോതി വുത്താ ഖന്തിപി ആളവകേ (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൮൩ ആദയോ) വുത്താ പഞ്ഞാപി ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടതിയേവ. **മാതാപിതു ഉപട്ഠാന**ന്തി മാതാപിതൂനം രക്ഖനം ഗോപനം പടിജഗ്ഗനം. **സന്താന**ന്തി അഞ്ഞത്ഥ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഅരിയസാവകാ സന്തോ നാമ, ഇധ പന മാതാപിതുഉപട്ഠാകാ അധിപ്പേതാ. തസ്മാ ഉത്തമട്ഠേന സന്താനം , സേട്ഠചരിയട്ഠേന **ബ്രഹ്മചാരീനം**. ഇദം മാതാപിതുഉപട്ഠാനം സബ്ഭി ഉപഞ്ഞാതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **സതം ഏതാനി ഠാനാനീ**തി സന്താനം ഉത്തമപുരിസാനം ഏതാനി ഠാനാനി കാരണാനി. **അരിയോ ദസ്സനസമ്പന്നോ**തി ഇധ ഇമേസംയേവ തിണ്ണം ഠാനാനം കാരണേന അരിയോ ചേവ ദസ്സനസമ്പന്നോ ച വേദിതബ്ബോ, ന ബുദ്ധാദയോ ന സോതാപന്നാ. അഥ വാ **സതം ഏതാനി ഠാനാനീ**തി മാതുപട്ഠാനം പിതുപട്ഠാനന്തി ഏതാനി ഠാനാനി സന്താനം ഉത്തമപുരിസാനം കാരണാനീതി ഏവം മാതാപിതുഉപട്ഠാകവസേന ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. മാതാപിതുഉപട്ഠാകോയേവ ഹി ഇധ ''അരിയോ ദസ്സനസമ്പന്നോ''തി വുത്തോ. **സ ലോകം ഭജതേ സിവ**ന്തി സോ ഖേമം ദേവലോകം ഗച്ഛതീതി.

൬. സീലവന്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൬. ഛട്ഠേ **തീഹി ഠാനേഹീ**തി തീഹി കാരണേഹി. **കായേനാ**തിആദീസു ഭിക്ഖൂ ആഗച്ഛന്തേ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോന്താ ഗച്ഛന്തേ അനുഗച്ഛന്താ ആസനസാലായ സമ്മജ്ജനഉപലേപനാദീനി കരോന്താ ആസനാനി പഞ്ഞാപേന്താ പാനീയം പച്ചുപട്ഠാപേന്താ കായേന പുഞ്ഞം പസവന്തി നാമ. ഭിക്ഖുസങ്ഘം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ "യാഗും ദേഥ, ഭത്തം ദേഥ, സപ്പിനവനീതാദീനി ദേഥ, ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജേഥ, ഉപോസഥം ഉപവസഥ, ധമ്മം സുണാഥ, ചേതിയം വന്ദഥാ"തിആദീനി വദന്താ വാചായ പുഞ്ഞം പസവന്തി നാമ. ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡായ ചരന്തേ ദിസ്വാ "ലഭന്തൂ"തി ചിന്തേന്താ മനസാ പുഞ്ഞം പസവന്തി നാമ. **പസവന്തീ**തി പടിലഭന്തി. പുഞ്ഞം പനേത്ഥ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം കഥിതം.

൭. സങ്ഖതലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൪൭. സത്തമേ **സങ്ഖതസ്സാ**തി പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ കതസ്സ. **സങ്ഖതലക്ഖണാനീ**തി സങ്ഖതം ഏതന്തി സഞ്ജാനനകാരണാനി നിമിത്താനി. **ഉപ്പാദോ**തി ജാതി. **വയോ**തി ഭേദോ. **ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം** നാമ ജരാ. തത്ഥ **സങ്ഖത**ന്തി തേഭൂമകാ ധമ്മാ. മഗ്ഗഫലാനി പന അസമ്മസനൂപഗത്താ ഇധ ന കഥിയന്തി. ഉപ്പാദാദയോ **സങ്ഖതലക്ഖണാ** നാമ. തേസു ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പാദോ, ഠാനക്ഖണേ ജരാ, ഭേദക്ഖണേ വയോ. ലക്ഖണം ന സങ്ഖതം, സങ്ഖതം ന ലക്ഖണം , ലക്ഖണേന പന സങ്ഖതം പരിച്ഛിന്നം. യഥാ ഹത്ഥിഅസ്സഗോമഹിംസാദീനം സത്തിസൂലാദീനി സഞ്ജാനനലക്ഖണാനി ന ഹത്ഥിആദയോ, നപി ഹത്ഥിആദയോ ലക്ഖണാനേവ, ലക്ഖണേഹി പന തേ "അസുകസ്സ ഹത്ഥീ, അസുകസ്സ അസ്സോ, അസുകഹത്ഥീ, അസുകഅസ്സോ"തി വാ പഞ്ഞായന്തി, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം.

൮. അസങ്ഖതലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൪൮. അട്ഠമേ **അസങ്ഖതസ്സാ**തി പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ അകതസ്സ. **അസങ്ഖതലക്ഖണാനീ**തി അസങ്ഖതം ഏതന്തി സഞ്ജാനനകാരണാനി നിമിത്താനി. **ന ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതീ**തിആദീഹി ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗാനം അഭാവോ വുത്തോ. ഉപ്പാദാദീനഞ്ഹി അഭാവേന അസങ്ഖതന്തി പഞ്ഞായതി.

൯. പബ്ബതരാജസുത്തവണ്ണനാ

൪൯. നവമേ **മഹാസാലാ**തി മഹാരുക്ഖാ. **കുലപതി**ന്തി കുലജേട്ഠകം. **സേലോ**തി സിലാമയോ. **അരഞ്ഞസ്മി**ന്തി അഗാമകട്ഠാനേ. **ബ്രഹ്മാ**തി മഹന്തോ. **വനേ**തി അടവിയം. **വനപ്പതീ**തി വനജേട്ഠകാ. **ഇധ ധമ്മം ചരിത്വാന, മഗ്ഗം സുഗതിഗാമിന**ന്തി സുഗതിഗാമികമഗ്ഗസങ്ഖാതം ധമ്മം ചരിത്വാ.

൧൦. ആതപ്പകരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൫൦. ദസമേ **ആതപ്പം കരണീയ**ന്തി വീരിയം കാതും യുത്തം. **അനുപ്പാദായാ**തി അനുപ്പാദത്ഥായ, അനുപ്പാദം സാധേസ്സാമീതി ഇമിനാ കാരണേന കത്തബ്ബന്തി അത്ഥോ. പരതോപി ഏസേവ നയോ. **സാരീരികാന**ന്തി സരീരസമ്ഭവാനം. **ദുക്ഖാന**ന്തി ദുക്ഖമാനം. **തിബ്ബാന**ന്തി ബഹലാനം, താപനവസേന വാ തിബ്ബാനം. **ഖരാന**ന്തി ഫരുസാനം. **കടുകാന**ന്തി തിഖിണാനം. **അസാതാന**ന്തി

അമധുരാനം. **അമനാപാനന്തി** മനം വഡ്ഢേതും അസമത്ഥാനം. **പാണഹരാനന്തി** ജീവിതഹരാനം. **അധിവാസനായാതി** അധിവാസനത്ഥായ സഹനത്ഥായ ഖമനത്ഥായ.

ഏത്തകേ ഠാനേ സത്ഥാ ആണാപേത്വാ ആണത്തിം പവത്തേത്വാ ഇദാനി സമാദപേന്തോ **യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **യതോതി** യദാ. **ആതാപീതി** വീരിയവാ. **നിപകോതി** സപ്പഞ്ഞോ. **സതോതി** സതിയാ സമന്നാഗതോ. **ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായാതി** വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിച്ഛേദപരിവടുമകിരിയായ. ഇമേ ച പന ആതാപാദയോ തയോപി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ.

൧൧. മഹാചോരസുത്തവണ്ണനാ

൫൧. ഏകാദസമേ **മഹാചോരോതി** മഹന്തോ ബലവചോരോ. **സന്ധിന്തി** ഘരസന്ധിം. **നില്ലോപന്തി** മഹാവിലോപം. **ഏകാഗാരികന്തി** ഏകമേവ ഗേഹം പരിവാരേത്വാ വിലുമ്പനം. **പരിപന്ഥേപി തിട്ഠതീതി** പന്ഥദൂഹനകമ്മം കരോതി. **നദീവിദുഗ്ഗന്തി** നദീനം ദുഗ്ഗമട്ഠാനം അന്തരദീപകം, യത്ഥ സക്കാ ഹോതി ദ്വീഹിപി തീഹിപി ജങ്ഘസഹസ്സേഹി സദ്ധിം നിലീയിതും. **പബ്ബതവിസമന്തി** പബ്ബതാനം വിസമട്ഠാനം പബ്ബതന്തരം, യത്ഥ സക്കാ ഹോതി സത്തഹി വാ അട്ഠഹി വാ ജങ്ഘസഹസ്സേഹി സദ്ധിം നിലീയിതും. **തിണഗഹനന്തി** തിണേന വഡ്ഢിത്വാ സഞ്ഛന്നം ദ്വത്തിയോജനട്ഠാനം. **രോധന്തി** ഘനം അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസട്ഠസാഖം ഏകാബദ്ധം മഹാവനസണ്ഡം. **പരിയോധായ അത്ഥം ഭണിസ്സന്തീതി** പരിയോദഹിത്വാ തം തം കാരണം പക്ഖിപിത്വാ അത്ഥം കഥയിസ്സന്തി. **ത്യാസ്സാതി** തേ അസ്സ. **പരിയോധായ അത്ഥം ഭണന്തീതി** കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചി വത്തും ആരദ്ധേയേവ "മാ ഏവം അവചുത്ഥ, മയം ഏതം കുലപരമ്പരായ ജാനാമ, ന ഏസ ഏവരൂപം കരിസ്സതീ"തി തം തം കാരണം പക്ഖിപിത്വാ മഹന്തമ്പി ദോസം ഹരന്താ അത്ഥം ഭണന്തി. അഥ വാ **പരിയോധായാതി** പടിച്ഛാദേത്വാതിപി അത്ഥോ. തേ ഹി തസ്സപി ദോസം പടിച്ഛാദേത്വാ അത്ഥം ഭണന്തി. **ഖതം ഉപഹതന്തി** ഗുണഖനനേന ഖതം, ഗുണുപഘാതേന ഉപഹതം. **വിസമേന കായകമ്മേനാതി** സമ്പക്ഖലനട്ഠേന വിസമേന കായദ്വാരികകമ്മേന. വചീമനോകമ്മേസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തഗ്ഗാഹികായാതി** ദസവത്ഥുകായ അന്തം ഗഹേത്വാ ഠിതദിട്ഠിയാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ചൂളവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

(൬) ൫. ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ

൫. പഠമദ്വേബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൫൨. ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ജിണ്ണാ**തി ജരാജിണ്ണാ. **വുഡ്ഢാ**തി വയോവുഡ്ഢാ. **മഹല്ലകാ**തി ജാതിമഹല്ലകാ. **അദ്ധഗതാ**തി തയോ അദ്ധേ അതിക്കന്താ. **വയോഅനുപ്പത്താ**തി തതിയം വയം അനുപ്പത്താ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി പുത്തദാരേ അത്തനോ വചനം അകരോന്തേ ദിസ്വാ ''സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ നിയ്യാനികമഗ്ഗം ഗവേസിസ്സാമാ''തി ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമിംസു. **മയമസ്സു, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണാ**തി; ഭോ ഗോതമ, മയം ബ്രാഹ്മണാ ന ഖത്തിയാ നാമച്ചാ ന ഗഹപതികാതി ബ്രാഹ്മണഭാവം ജാനാപേത്വാ **ജിണ്ണാ**തിആദിമാഹംസു. **അകതഭീരുത്താണാ**തി അകതഭയപരിത്താണാ. അവസ്സയഭൂതം പതിട്ഠാകമ്മം അമ്ഹേഹി ന കതന്തി ദസ്സേന്തി. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ, സമ്പടിച്ഛനത്ഥേ വാ. ഏകന്തേന തുമ്ഹേ ഏവരൂപാ, അഹമ്പി വോ ഏതം സമ്പടിച്ഛാമീതി ച ദസ്സേതി. **ഉപനീയതീ**തി ഉപസംഹരീയതി. അയം ഹി ജാതിയാ ജരം ഉപനീയതി, ജരായ ബ്യാധിം, ബ്യാധിനാ മരണം, മരണേന പുന ജാതിം. തേന വുത്തം - ''ഉപനീയതീ''തി.

ഇദാനി യസ്മാ തേ ബ്രാഹ്മണാ മഹല്ലകത്താ പബ്ബജിത്വാപി വത്തം പൂരേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി, തസ്മാ നേ പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠാപേന്തോ ഭഗവാ **യോധ കായേന സംയമോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കായേന സംയമോ**തി കായദ്വാരേന സംവരോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **തം തസ്സ പേതസ്സാ**തി തം പുഞ്ഞം തസ്സ പരലോകം ഗതസ്സ തായനട്ഠേന **താണം,** നിലീയനട്ഠേന **ലേണം,** പതിട്ഠാനട്ഠേന **ദീപോ,** അവസ്സയനട്ഠേന **സരണം,** ഉത്തമഗതിവസേന **പരായണഞ്ച** ഹോതീതി ദസ്സേതി. ഗാഥാ ഉത്താനത്ഥായേവ. ഏവം തേ ബ്രാഹ്മണാ തഥാഗതേന പഞ്ചസു സീലേസു സമാദപിതാ യാവജീവം പഞ്ച സീലാനി രക്ഖിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിംസു.

൨. ദുതിയദ്വേബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൫൩. ദുതിയേ **ഭാജന**ന്തി യംകിഞ്ചി ഭണ്ഡകം. സേസം പഠമേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩. അഞ്ഞതരബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൫൪. തതിയേ **സമ്മോദനീയ**ന്തി സമ്മോദജനനിം. **സാരണീയ**ന്തി സരിതബ്ബയുത്തകം. **വീതിസാരേത്വാ**തി പരിയോസാപേത്വാ. **കിത്താവതാ**തി കിത്തകേന. **സന്ദിട്ഠികോ ധമ്മോ ഹോതീ**തി സാമം പസ്സിതബ്ബോ ഹോതി. **അകാലികോ**തി ന കാലന്തരേ ഫലദായകോ. **ഏഹിപസ്സികോ**തി ''ഏഹി പസ്സാ''തി ഏവം ദസ്സേതും സക്കാതി ആഗമനീയപടിപദം പുച്ഛതി. **ഓപനേയ്യികോ**തി അത്തനോ ചിത്തം ഉപനേതബ്ബോ. **പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോ**തി സാമംയേവ ജാനിതബ്ബോ. **വിഞ്ഞൂഹീ**തി പണ്ഡിതേഹി. **പരിയാദിന്നചിത്തോ**തി ആദിന്നഗഹിതപരാമട്ഠചിത്തോ ഹുത്വാ. **ചേതേതീ**തി ചിന്തേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ബ്രാഹ്മണേന ലോകുത്തരമഗ്ഗോ

പുച്ഛിതോ, സത്ഥാരാപി സോയേവ കഥിതോ. സോ ഹി സാമം പസ്സിതബ്ബത്താ സന്ദിട്ഠികോ നാമാതി.

൪. പരിബ്ബാജകസുത്തവണ്ണനാ

൫൪. ചതുത്ഥേ **ബ്രാഹ്മണപരിബ്ബാജകോ**തി ബ്രാഹ്മണജാതികോ പരിബ്ബാജകോ, ന ഖത്തിയാദിജാതികോ. **അത്തത്ഥമ്പീ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം അത്തനോ അത്ഥം.

൫. നിബ്ബുതസുത്തവണ്ണനാ

൫൫. പഞ്ചമേ **അകാലിക**ന്തി ന കാലന്തരേ പത്തബ്ബം. **ഓപനേയ്യിക**ന്തി പടിപത്തിയാ ഉപഗന്തബ്ബം.

൬. പലോകസുത്തവണ്ണനാ

൫൬. ഛട്ഠേ **ആചരിയപാചരിയാന**ന്തി ആചരിയാനഞ്ചേവ ആചരിയാചരിയാനഞ്ച. **അവീചി മഞ്ഞേ ഫുടോ അഹോസീ**തി യഥാ അവീചി മഹാനിരയോ നിരന്തരഫുടോ നേരയികസത്തേഹി പരിപുണ്ണോ, മനുസ്സേഹി ഏവം പരിപുണ്ണോ ഹോതി. **കുക്കുടസമ്പാതികാ**തി ഏകഗാമസ്സ ഛദനപിട്ഠിതോ ഉപ്പതിത്വാ ഇതരഗാമസ്സ ഛദനപിട്ഠേ പതനസങ്ഖാതോ കുക്കുടസമ്പാതോ ഏതാസു അത്ഥീതി കുക്കുടസമ്പാതികാ. കുക്കുടസമ്പാദികാതിപി പാഠോ, ഗാമന്തരതോ ഗാമന്തരം കുക്കുടാനം പദസാ ഗമനസങ്ഖാതോ കുക്കുടസമ്പാദോ ഏതാസു അത്ഥീതി അത്ഥോ. ഉഭയമ്പേതം ഘനനിവാസതംയേവ ദീപേതി. **അധമ്മരാഗരത്താ**തി രാഗോ നാമ ഏകന്തേനേവ അധമ്മോ, അത്തനോ പരിക്ഖാരേസു പന ഉപ്പജ്ജമാനോ ന അധമ്മരാഗോതി അധിപ്പേതോ, പരപരിക്ഖാരേസു ഉപ്പജ്ജമാനോവ അധമ്മരാഗോതി. **വിസമലോഭാഭിഭൂതാ**തി ലോഭസ്സ സമകാലോ നാമ നത്ഥി, ഏകന്തം വിസമോവ ഏസ. അത്തനാ പരിഗ്ഗഹിതവത്ഥുമ്ഹി പന ഉപ്പജ്ജമാനോ സമലോഭോ നാമ, പരപരിഗ്ഗഹിതവത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോവ വിസമോതി അധിപ്പേതോ. **മിച്ഛാധമ്മപരേതാ**തി അവത്ഥുപടിസേവനസങ്ഖാതേന മിച്ഛാധമ്മേന സമന്നാഗതാ. **ദേവോ ന സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛതീ**തി വസ്സിതബ്ബയുത്തേ കാലേ വസ്സം ന വസ്സതി. **ദുബ്ഭിക്ഖ**ന്തി ദുല്ലഭഭിക്ഖം. **ദുസ്സസ്സ**ന്തി വിവിധസസ്സാനം അസമ്പജ്ജനേന ദുസ്സസ്സം. **സേതട്ഠിക**ന്തി സസ്സേ സമ്പജ്ജമാനേ പാണകാ പതന്തി, തേഹി ദട്ഠത്താ നിക്ഖന്തനിക്ഖന്താനി സാലിസീസാനി സേതവണ്ണാനി ഹോന്തി നിസ്സാരാനി. തം സന്ധായ വുത്തം "സേതട്ഠിക"ന്തി. **സലാകാവുത്ത**ന്തി വപിതം വപിതം സസ്സം സലാകാമത്തമേവ സമ്പജ്ജതി, ഫലം ന ദേതീതി അത്ഥോ. **യക്ഖാ**തി യക്ഖാധിപതിനോ. **വാളേ അമനുസ്സേ ഓസ്സജ്ജന്തീ**തി ചണ്ഡയക്ഖേ മനുസ്സപഥേ വിസ്സജ്ജേന്തി, തേ ലദ്ധോകാസാ മഹാജനം ജീവിതക്ഖയം പാപേന്തി.

൭. വച്ഛഗോത്തസുത്തവണ്ണനാ

൫൭. സത്തമേ **മഹപ്ഫല**ന്തി മഹാവിപാകം. **ധമ്മസ്സ ചാനുധമ്മം ബ്യാകരോന്തീ**തി ഏത്ഥ **ധമ്മോ** നാമ കഥിതകഥാ, **അനുധമ്മോ** നാമ കഥിതസ്സ പടികഥനം. **സഹധമ്മികോ**തി സകാരണോ സഹേതുകോ. **വാദാനുപാതോ**തി

വാദസ്സ അനുപാതോ, അനുപതനം പവത്തീതി അത്ഥോ. **ഗാരയ്ഹം ഠാനന്തി** ഗരഹിതബ്ബയുത്തം കാരണം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഭോതാ ഗോതമേന വുത്താ സകാരണാ വാദപ്പവത്തി കിഞ്ചിപി ഗാരയ്ഹം കാരണം ന ആഗച്ഛതീതി. അഥ വാ തേഹി പരേഹി വുത്താ സകാരണാ വാദപ്പവത്തി കിഞ്ചി ഗാരയ്ഹം കാരണം ന ആഗച്ഛതീതി പുച്ഛതി.

അന്തരായകരോ ഹോതീതി അന്തരായം വിനാസം കിച്ഛലാഭകം വിലോമകം കരോതി. **പാരിപന്ഥികോ**തി പന്ഥദൂഹനചോരോ. **ഖതോ ച ഹോതീ**തി ഗുണഖനനേന ഖതോ ഹോതി. **ഉപഹതോ**തി ഗുണുപഘാതേനേവ ഉപഹതോ.

ചന്ദനികായാതി അസുചികലലകൂപേ. **ഓലിഗല്ലേ**തി നിദ്ധമനകലലേ. **സോ ചാ**തി സോ സീലവാതി വുത്തഖീണാസവോ. **സീലക്ഖന്ധേനാ**തി സീലരാസിനാ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച വിമുത്തിഞാണദസ്സനം വുച്ചതി പച്ചവേക്ഖണഞാണം, തം അസേക്ഖസ്സ പവത്തത്താ അസേക്ഖന്തി വുത്തം. ഇതരാനി സിക്ഖാപരിയോസാനപ്പത്തതായ സയമ്പി അസേക്ഖാനേവ. താനി ച പന ലോകുത്തരാനി, പച്ചവേക്ഖണഞാണം ലോകിയം.

രോഹിണീസൂതി രത്തവണ്ണാസു. **സരൂപാസൂ**തി അത്തനോ വച്ഛകേഹി സമാനരൂപാസു. **പാരേവതാസൂ**തി കപോതവണ്ണാസു. **ദന്തോ**തി നിബ്ബിസേവനോ. **പുങ്ഗവോ**തി ഉസഭോ. **ധോരയ്ഹോ**തി ധുരവാഹോ. **കല്യാണജവനിക്കമോ**തി കല്യാണേന ഉജുനാ ജവേന ഗന്താ. **നാസ്സ വണ്ണം പരിക്ഖരേ**തി അസ്സ ഗോണസ്സ സരീരവണ്ണം ന ഉപപരിക്ഖന്തി, ധുരവഹനകമ്മമേവ പന ഉപപരിക്ഖന്തി. **യസ്മിം കസ്മിഞ്ചി ജാതിയേ**തി യത്ഥ കത്ഥചി കുലജാതേ. **യാസു കാസുചി ഏതാസൂ**തി ഏതാസു ഖത്തിയാദിപ്പഭേദാസു യാസു കാസുചി ജാതീസു.

ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലീതി ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലേന സമന്നാഗതോ, പരിപുണ്ണഭാവേന യുത്തോതി അത്ഥോ. ഖീണാസവോ ഹി സകലബ്രഹ്മചാരീ നാമ ഹോതി. തേനേതം വുത്തം. **പന്നഭാരോ**തി ഓരോപിതഭാരോ, ഖന്ധഭാരം കിലേസഭാരം കാമഗുണഭാരഞ്ച ഓരോപേത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. **കതകിച്ചോ**തി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കിച്ചം കത്വാ ഠിതോ. **പാരഗൂ സബ്ബധമ്മാന**ന്തി സബ്ബധമ്മാ വുച്ചന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസ ധാതുയോ, തേസം സബ്ബധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാപാരം, പരിഞ്ഞാപാരം, പഹാനപാരം, ഭാവനാപാരം, സച്ഛികിരിയാപാരം, സമാപത്തിപാരഞ്ചാതി ഛബ്ബിധം പാരം ഗതത്താ പാരഗൂ. **അനുപാദായാ**തി അഗ്ഗഹേത്വാ. **നിബ്ബുതോ**തി കിലേസസന്താപരഹിതോ. **വിരജേ**തി രാഗദോസമോഹരജരഹിതേ.

അവിജാനന്താതി ഖേത്തം അജാനന്താ. **ദുമ്മേധാ**തി നിപ്പഞ്ഞാ. **അസ്സുതാവിനോ**തി ഖേത്തവിനിച്ഛയസവനേന രഹിതാ. **ബഹിദ്ധാ**തി ഇമമ്ഹാ സാസനാ ബഹിദ്ധാ. **ന ഹി സന്തേ ഉപാസരേ**തി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവേ ഉത്തമപുരിസേ ന ഉപസങ്കമന്തി. **ധീരസമ്മതേ**തി പണ്ഡിതേഹി സമ്മതേ സമ്ഭാവിതേ. **മൂലജാതാ പതിട്ഠിതാ**തി ഇമിനാ സോതാപന്നസ്സ സദ്ധം ദസ്സേതി. **കുലേ വാ ഇധ ജായരേ**തി ഇധ വാ മനുസ്സലോകേ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണവേസ്സകുലേ ജായന്തി. അയമേവ ഹി തിവിധാ കുലസമ്പത്തി നാമ. **അനുപുബ്ബേന നിബ്ബാനം, അധിഗച്ഛന്തീ**തി സീലസമാധിപഞ്ഞാതി ഇമേ ഗുണേ പൂരേത്വാ അനുക്കമേന നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛന്തീതി.

൯. തികണ്ണസുത്തവണ്ണനാ

൬൯. അട്ഠമേ **തികണ്ണോ**തി തസ്സ നാമം. **ഉപസങ്കമീ**തി "സമണോ കിര ഗോതമോ പണ്ഡിതോ, ഗച്ഛിസ്സാമി തസ്സ സന്തിക"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഭുത്തപാതരാസോ മഹാജനപരിവുതോ ഉപസങ്കമി. **ഭഗവതോ സമ്മുഖാ**തി ദസബലസ്സ പുരതോ നിസീദിത്വാ. **വണ്ണം ഭാസതീ**തി കസ്മാ ഭാസതി? സോ കിര ഇതോ പുബ്ബേ തഥാഗതസ്സ സന്തികം അഗതപുബ്ബോ. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - "ബുദ്ധാ നാമ ദുരാസദാ, മയി പഠമതരം അകഥേന്തേ കഥേയ്യു വാ ന വാ. സചേ ന കഥേസ്സതി, അഥ മം സമാഗമട്ഠാനേ കഥേന്തം ഏവം വക്ഖന്തി 'ത്വം ഇധ കസ്മാ കഥേസി, യേന തേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ വചനമത്തമ്പി ന ലദ്ധ'ന്തി. തസ്മാ 'ഏവം മേ അയം ഗരഹാ മുച്ചിസ്സതീ'"തി മഞ്ഞമാനോ ഭാസതി. കിഞ്ചാപി ബ്രാഹ്മണാനം വണ്ണം ഭാസതി, തഥാഗതസ്സ പന ഞാണം ഘട്ടേസ്സാമീതി അധിപ്പായേനേവ ഭാസതി. **ഏവമ്പി തേവിജ്ജാ ബ്രാഹ്മണാ**തി തേവിജ്ജകബ്രാഹ്മണാ ഏവംപണ്ഡിതാ ഏവംധീരാ ഏവംബ്യത്താ ഏവംബഹുസ്സുതാ ഏവംവാദിനോ, ഏവംസമ്മതാതി അത്ഥോ. **ഇതിപീ**തി ഇമിനാ തേസം പണ്ഡിതാദിആകാരപരിച്ഛേദം ദസ്സേതി. ഏത്തകേന കാരണേന പണ്ഡിതാ...പേ॰... ഏത്തകേന കാരണേന സമ്മതാതി അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ.

യഥാ കഥം പന ബ്രാഹ്മണാതി ഏത്ഥ **യഥാ**തി കാരണവചനം, **കഥം പനാ**തി പുച്ഛാവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കഥം പന, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രാഹ്മണാ തേവിജ്ജം പഞ്ഞാപേന്തി. യഥാ ഏവം സക്കാ ഹോതി ജാനിതും, തം കാരണം വദേഹീതി. തം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ "ജാനനട്ഠാനേയേവ മം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പുച്ഛി, നോ അജാനനട്ഠാനേ"തി അത്തമനോ ഹുത്വാ **ഇധ, ഭോ ഗോതമാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭതോ**തി ദ്വീഹിപി പക്ഖേഹി. **മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ**തി യസ്സ മാതാ ബ്രാഹ്മണീ, മാതു മാതാ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാപി മാതാ ബ്രാഹ്മണീ. പിതാ ബ്രാഹ്മണോ, പിതു പിതാ ബ്രാഹ്മണോ, തസ്സാപി പിതാ ബ്രാഹ്മണോ, സോ ഉഭതോ സുജാതോ മാതിതോ ച പിതിതോ ച. **സംസുദ്ധഗഹണികോ**തി യസ്സ സംസുദ്ധാ മാതു ഗഹണീ, കുച്ഛീതി അത്ഥോ. "സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ"തി പന ഏത്ഥ കമ്മജതേജോധാതു ഗഹണീതി വുച്ചതി.

യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാതി ഏത്ഥ പിതു പിതാ പിതാമഹോ, പിതാമഹസ്സ യുഗം പിതാമഹയുഗം. **യുഗ**ന്തി ആയുപ്പമാണം വുച്ചതി. അഭിലാപമത്തമേവ ചേതം, അത്ഥതോ പന പിതാമഹോയേവ പിതാമഹയുഗം. തതോ ഉദ്ധം സബ്ബേപി പുബ്ബപുരിസാ പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ. ഏവം യാവ സത്തമോ പുരിസോ, താവ സംസുദ്ധഗഹണികോ, അഥ വാ അക്ഖിത്തോ അനുപക്കുട്ഠോ ജാതിവാദേനാതി ദസ്സേതി. **അക്ഖിത്തോ**തി "അപനേഥ ഏതം, കിം ഇമിനാ"തി ഏവം അക്ഖിത്തോ അനവക്ഖിത്തോ. **അനുപക്കുട്ഠോ**തി ന ഉപക്കുട്ഠോ, ന അക്കോസം വാ നിന്ദം വാ പത്തപുബ്ബോ. കേന കാരണേനാതി? **ജാതിവാദേന**. "ഇതിപി ഹീനജാതികോ ഏസോ"തി ഏവരൂപേന വചനേനാതി അത്ഥോ.

അജ്ഝായകോതി ഇദം "ന ദാനിമേ ഝായന്തി, ന ദാനിമേ ഝായന്തീതി ഖോ, വാസേട്ഠ, അജ്ഝായകാ അജ്ഝായകാത്വേവ തതിയം അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്ത"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൨) ഏവം പഠമകപ്പികകാലേ ഝാനവിരഹിതാനം ബ്രാഹ്മണാനം ഗരഹവചനം ഉപ്പന്നം. ഇദാനി പന തം

അജ്ഝായതീതി അജ്ഝായകോ, മന്തേ പരിവത്തേതീതി ഇമിനാ അത്ഥേന പസംസാവചനം കത്വാ വോഹരന്തി. മന്തേ ധാരേതീതി **മന്തധരോ**.

തിണ്ണം വേദാനന്തി ഇരുബ്ബേദയജുബ്ബേദസാമബ്ബേദാനം. ഓട്ഠപഹതകരണവസേന പാരം ഗതോതി **പാരഗൂ**. സഹ നിഘണ്ഡുനാ ച കേടുഭേന ച **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം. നിഘണ്ഡൂ**തി നാമനിഘണ്ഡുരുക്ഖാദീനം വേവചനപകാസകസത്ഥം. **കേടുഭ**ന്തി കിരിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരായ സത്ഥം. സഹ അക്ഖരപ്പഭേദേന **സാക്ഖരപ്പഭേദാനം. അക്ഖരപ്പഭേദോ**തി സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ച. **ഇതിഹാസപഞ്ചമാന**ന്തി ആഥബ്ബണവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ ഇതിഹ ആസ, ഇതിഹ ആസാതി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തോ പുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഖത്തവിജ്ജാസങ്ഖാതോ വാ ഇതിഹാസോ പഞ്ചമോ ഏതേസന്തി ഇതിഹാസപഞ്ചമാ. തേസം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം വേദാനം.

പദം തദവസേസഞ്ച ബ്യാകരണം അധീയതി വേദേതി ചാതി **പദകോ വേയ്യാകരണോ. ലോകായതം** വുച്ചതി വിതണ്ഡവാദസത്ഥം. **മഹാപുരിസലക്ഖണ**ന്തി മഹാപുരിസാനം ബുദ്ധാദീനം ലക്ഖണദീപകം ദ്വാദസസഹസ്സഗന്ഥപമാണം സത്ഥം, യത്ഥ സോളസസഹസ്സഗാഥാപദപരിമാണാ ബുദ്ധമന്താ നാമ അഹേസും, യേസം വസേന "ഇമിനാ ലക്ഖണേന സമന്നാഗതാ ബുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി , ഇമിനാ പച്ചേകബുദ്ധാ, ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അസീതി മഹാസാവകാ, ബുദ്ധമാതാ, ബുദ്ധപിതാ, അഗ്ഗുപട്ഠാകാ, അഗ്ഗുപട്ഠായികാ, രാജാ ചക്കവത്തീ"തി അയം വിസേസോ ഞായതി. **അനവയോ**തി ഇമേസു ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനൂനോ പരിപൂരകാരീ, അവയോ ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. അവയോ നാമ യോ താനി അത്ഥതോ ച ഗന്ഥതോ ച സന്ധാരേതും ന സക്കോതി. അഥ വാ **അനവയോ**തി അനു അവയോ, സന്ധിവസേന ഉകാരലോപോ. അനു അവയോ പരിപുണ്ണസിപ്പോതി അത്ഥോ.

തേന ഹീതി ഇദം ഭഗവാ നം ആയാചന്തം ദിസ്വാ "ഇദാനിസ്സ പഞ്ഹം കഥേതും കാലോ"തി ഞത്വാ ആഹ. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ മം ആയാചസി, തസ്മാ സുണാഹീതി. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭൦) വിത്ഥാരിതമേവ. ഇധ പനേതം തിസ്സന്നം വിജ്ജാനം പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ദ്വിന്നം വിജ്ജാനം അനുപദവണ്ണനാ ചേവ ഭാവനാനയോ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൦൨ ആദയോ) വിത്ഥാരിതോവ.

പഠമാ വിജ്ജാതി പഠമം ഉപ്പന്നാതി പഠമാ, വിദിതകരണട്ഠേന വിജ്ജാ. കിം വിദിതം കരോതി? പുബ്ബേനിവാസം. **അവിജ്ജാ**തി തസ്സേവ പുബ്ബേനിവാസസ്സ അവിദിതകരണട്ഠേന തപ്പടിച്ഛാദകോ മോഹോ വുച്ചതി. **തമോ**തി സ്വേവ മോഹോ പടിച്ഛാദകട്ഠേന തമോതി വുച്ചതി. **ആലോകോ**തി സായേവ വിജ്ജാ ഓഭാസകരണട്ഠേന ആലോകോതി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച വിജ്ജാ അധിഗതാതി അയം അത്ഥോ . സേസം പസംസാവചനം. യോജനാ പനേത്ഥ അയമസ്സ വിജ്ജാ അധിഗതാ, അഥസ്സ അധിഗതവിജ്ജസ്സ അവിജ്ജാ വിഹതാ വിനട്ഠാതി അത്ഥോ. കസ്മാ? യസ്മാ വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ. ഇതരസ്മിമ്പി പദദ്വയേ ഏസേവ നയോ. **യഥാ ത**ന്തി ഏത്ഥ **യഥാ**തി ഓപമ്മം, **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. സതിയാ അവിപ്പവാസേന **അപ്പമത്തസ്സ**. വീരിയാതാപേന **ആതാപിനോ**. കായേ ച

ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ **പഹിതത്തസ്സ**. പേസിതത്തസ്സാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ അവിജ്ജാ വിഹഞ്ഞേയ്യ, വിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. തമോ വിഹഞ്ഞേയ്യ, ആലോകോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ഏവമേവ തസ്സ അവിജ്ജാ വിഹതാ , വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ. തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ. ഏതസ്സ തേന പധാനാനുയോഗസ്സ അനുരൂപമേവ ഫലം ലദ്ധന്തി.

ചുതൂപപാതകഥായം **വിജ്ജാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണവിജ്ജാ. **അവിജ്ജാ**തി സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിപ്പടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

തതിയവിജ്ജായ **സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ**തി വിപസ്സനാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം വേദിതബ്ബം. **ആസവാനം ഖയഞാണായാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണത്ഥായ. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഹി ആസവവിനാസനതോ ആസവാനം ഖയോതി വുച്ചതി, തത്ര ചേതം ഞാണം തത്ഥ പരിയാപന്നത്താതി. **ചിത്തം അഭിനിന്നാമേതീ**തി വിപസ്സനാചിത്തം അഭിനീഹരതി. **സോ ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ഏവമാദീസു ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോതി സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ചം സരസലക്ഖണപ്പടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതി പടിവിജ്ഝതി, തസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തികം തണ്ഹം "അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി, തദുഭയമ്പി യം ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി , തം തേസം അപവത്തിം നിബ്ബാനം "അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി. തസ്സ ച സമ്പാപകം അരിയമഗ്ഗം "അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി സരസലക്ഖണപ്പടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതി പടിവിജ്ഝതീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സരൂപതോ സച്ചാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കിലേസവസേന പരിയായതോ ദസ്സേന്തോ **ഇമേ ആസവാ**തിആദിമാഹ. **തസ്സ ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ**തി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവം ജാനന്തസ്സ ഏവം പസ്സന്തസ്സ. സഹ വിപസ്സനായ കോടിപ്പത്തം മഗ്ഗം കഥേസി. **കാമാസവാ**തി കാമാസവതോ. **വിമുച്ചതീ**തി ഇമിനാ മഗ്ഗക്ഖണം ദസ്സേതി. മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി ചിത്തം വിമുച്ചതി, ഫലക്ഖണേ വിമുത്തം ഹോതി. **വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണ**ന്തി ഇമിനാ പച്ചവേക്ഖണഞാണം ദസ്സേതി. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമിം. തേന ഹി ഞാണേന സോ പച്ചവേക്ഖന്തോ ഖീണാ ജാതീതിആദീനി പജാനാതി. കതമാ പനസ്സ ജാതി ഖീണാ, കഥഞ്ച നം പജാനാതീതി? ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ പുബ്ബേവ ഖീണത്താ, ന അനാഗതാ, അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ, ന പച്ചുപ്പന്നാ, വിജ്ജമാനത്താ. യാ പന മഗ്ഗസ്സ അഭാവിതത്താ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ. തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിഅപ്പടിസന്ധികം ഹോതീതി ജാനന്തോ പജാനാതി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം, കതം ചരിതം നിട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന ഹി സദ്ധിം സത്ത സേക്ഖാ ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസന്തി നാമ, ഖീണാസവോ വുത്ഥവാസോ. തസ്മാ സോ അത്തനോ ബ്രഹ്മചരിയവാസം പച്ചവേക്ഖന്തോ "വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി പജാനാതി. **കതം കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാഭിസമയവസേന സോളസവിധമ്പി കിച്ചം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. പുഥുജ്ജനകല്യാണകാദയോ ഹി തം കിച്ചം

കരോന്തി, ഖീണാസവോ കതകരണീയോ. തസ്മാ സോ അത്തനോ കരണീയം പച്ചവേക്ഖന്തോ "കതം കരണീയ"ന്തി പജാനാതി. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാ**തി പുന ഇത്ഥഭാവായ, ഏവം സോളസവിധകിച്ചഭാവായ കിലേസക്ഖയായ വാ മഗ്ഗഭാവനാകിച്ചം മേ നത്ഥീതി പജാനാതി. അഥ വാ **ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇത്ഥഭാവതോ, ഇമസ്മാ ഏവം പകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം മയ്ഹം നത്ഥി, ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയ. തേ ചരിമകവിഞ്ഞാണനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ നിബ്ബായിസ്സന്തീതി പജാനാതി. ഇധ **വിജ്ജാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണവിജ്ജാ. **അവിജ്ജാ**തി ചതുസച്ചപ്പടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

അനുച്ചാവചസീലസ്സാതി യസ്സ സീലം കാലേന ഹായതി, കാലേന വഡ്ഢതി, സോ ഉച്ചാവചസീലോ നാമ ഹോതി. ഖീണാസവസ്സ പന സീലം ഏകന്തവഡ്ഢിതമേവ. തസ്മാ സോ അനുച്ചാവചസീലോ നാമ ഹോതി. **വസീഭൂത**ന്തി വസിപ്പത്തം. **സുസമാഹിത**ന്തി സുട്ഠു സമാഹിതം, ആരമ്മണമ്ഹി സുട്ഠപിതം. **ധീര**ന്തി ധിതിസമ്പന്നം. **മച്ചുഹായിന**ന്തി മച്ചും ജഹിത്വാ ഠിതം. **സബ്ബപ്പഹായിന**ന്തി സബ്ബേ പാപധമ്മേ പജഹിത്വാ ഠിതം. **ബുദ്ധ**ന്തി ചതുസച്ചബുദ്ധം. **അന്തിമദേഹിന**ന്തി സബ്ബപച്ഛിമസരീരധാരിനം. **തം നമസ്സന്തി ഗോതമ**ന്തി തം ഗോതമഗോത്തം ബുദ്ധസാവകാ നമസ്സന്തി. അഥ വാ ഗോതമബുദ്ധസ്സ സാവകോപി ഗോതമോ, തം ഗോതമം ദേവമനുസ്സാ നമസ്സന്തീതി അത്ഥോ.

പുബ്ബേനിവാസന്തി പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധപരമ്പരം. **യോവേദീ**തി യോ അവേതി അവഗച്ഛതി. യോവേദീതിപി പാഠോ. യോ അവേദി, വിദിതം പാകടം കത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. **സഗ്ഗാപായഞ്ച പസ്സതീ**തി ഛ കാമാവചരേ നവ ബ്രഹ്മലോകേ ചത്താരോ ച അപായേ പസ്സതി. **ജാതിക്ഖയം പത്തോ**തി അരഹത്തം പത്തോ. **അഭിഞ്ഞാവോസിതോ**തി ജാനിത്വാ കിച്ചവോസാനേന വോസിതോ. **മുനീ**തി മോനേയ്യേന സമന്നാഗതോ ഖീണാസവമുനി. **ഏതാഹീ**തി ഹേട്ഠാ നിദ്ദിട്ഠാഹി പുബ്ബേനിവാസഞാണാദീഹി. **നാഞ്ഞം ലപിതലാപന**ന്തി യോ പനഞ്ഞോ തേവിജ്ജോതി അഞ്ഞേഹി ലപിതവചനമത്തമേവ ലപതി, തമഹം തേവിജ്ജോതി ന വദാമി, അത്തപച്ചക്ഖതോ ഞത്വാ പരസ്സപി തിസ്സോ വിജ്ജാ കഥേന്തമേവാഹം തേവിജ്ജോതി വദാമീതി അത്ഥോ. **കല**ന്തി കോട്ഠാസം. **നാഗ്ഘതീ**തി ന പാപുണാതി. ഇദാനി ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ കഥായ പസന്നോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ **അഭിക്കന്ത**ന്തിആദിമാഹ.

൯. ജാണുസ്സോണിസുത്തവണ്ണനാ

൬൦. നവമേ **യസ്സസ്സൂ**തി യസ്സ ഭവേയ്യും. **യഞ്ഞോ**തിആദീസു യജിതബ്ബോതി യഞ്ഞോ, ദേയ്യധമ്മസ്സേതം നാമം. **സദ്ധ**ന്തി മതകഭത്തം. **ഥാലിപാകോ**തി വരപുരിസാനം ദാതബ്ബയുത്തം ഭത്തം. **ദേയ്യധമ്മ**ന്തി വുത്താവസേസം യംകിഞ്ചി ദേയ്യധമ്മം നാമ. **തേവിജ്ജേസു ബ്രാഹ്മണേസു ദാനം ദദേയ്യാ**തി സബ്ബമേതം ദാനം തേവിജ്ജേസു ദദേയ്യ, തേവിജ്ജാ ബ്രാഹ്മണാവ പടിഗ്ഗഹേതും യുത്താതി ദസ്സേതി. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവാതി.

൧൦. സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൱൧. ദസമേ **സങ്ഗാരവോ**തി ഏവംനാമകോ രാജഗഹനഗരേ ജിണ്ണപടിസങ്ഖരണകാരകോ ആയുത്തകബ്രാഹ്മണോ. **ഉപസങ്കമീ**തി ഭുത്തപാതരാസോ ഹുത്വാ മഹാജനപരിവുതോ ഉപസങ്കമി. **മയമസ്സൂ**തി ഏത്ഥ **അസ്സൂ**തി നിപാതമത്തം, മയം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണാ നാമാതി ഇദമേവ അത്ഥപദം. **യഞ്ഞം യജാമാ**തി ബാഹിരസമയേ സബ്ബചതുക്കേന സബ്ബട്ഠകേന സബ്ബസോളസകേന സബ്ബദ്വത്തിംസായ സബ്ബചതുസട്ഠിയാ സബ്ബസതേന സബ്ബപഞ്ചസതേനാതി ച ഏവം പാണഘാതപടിസംയുത്തോ യഞ്ഞോ നാമ ഹോതി. തം സന്ധായേവമാഹ. **അനേകസാരീരിക**ന്തി അനേകസരീരസമ്ഭവം. **യദിദ**ന്തി യാ ഏസാ. **യഞ്ഞാധികരണ**ന്തി യജനകാരണാ ചേവ യാജനകാരണാ ചാതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിഞ്ഹി ബഹൂനം ദദന്തേപി ദാപേന്തേപി ബഹൂസുപി ബഹൂനം ദേന്തേസുപി ദാപേന്തേസുപി പുഞ്ഞപടിപദാ അനേകസാരീരികാ നാമ ഹോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. തുയ്ഹഞ്ച തുയ്ഹഞ്ച യജാമീതി വദന്തസ്സാപി ത്വഞ്ച ത്വഞ്ച യജാഹീതി ആണാപേന്തസ്സാപി ച അനേകസാരീരികാവ ഹോതി. തമ്പി സന്ധായേതം വുത്തം. **യസ്സ വാ തസ്സ വാ**തി യസ്മാ വാ തസ്മാ വാ. **ഏകമത്താനം ദമേതീ**തി അത്തനോ ഇന്ദ്രിയദമനവസേന ഏകം അത്താനമേവ ദമേതി. **ഏകമത്താനം സമേതീ**തി അത്തനോ രാഗാദിസമനവസേന ഏകം അത്താനമേവ സമേതി. **പരിനിബ്ബാപേതീ**തി രാഗാദിപരിനിബ്ബാനേനേവ പരിനിബ്ബാപേതി. **ഏവമസ്സായ**ന്തി ഏവം സന്തേപി അയം.

ഏവമിദം ബ്രാഹ്മണസ്സ കഥം സുത്വാ സത്ഥാ ചിന്തേസി - "അയം ബ്രാഹ്മണോ പസുഘാതകസംയുത്തം മഹായഞ്ഞം അനേകസാരീരികം പുഞ്ഞപടിപദം വദേതി, പബ്ബജ്ജാമൂലകം പന പുഞ്ഞുപ്പത്തിപടിപദം ഏകസാരീരികന്തി വദേതി. നേവായം ഏകസാരീരികം ജാനാതി, ന അനേകസാരീരികം, ഹന്ദസ്സ ഏകസാരീരികഞ്ച അനേകസാരീരികഞ്ച പടിപദം ദേസേസ്സാമീ"തി ഉപരി ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **തേന ഹി ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യഥാ തേ ഖമേയ്യാ**തി യഥാ തുയ്ഹം രുച്ചേയ്യ. **ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ**തിആദി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതമേവ. **ഏഥായം മഗ്ഗോ**തി ഏഥ തുമ്ഹേ, അഹമനുസാസാമി, അയം മഗ്ഗോ. **അയം പടിപദാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **യഥാ പടിപന്നോ**തി യേന മഗ്ഗേന പടിപന്നോ. **അനുത്തരം ബ്രഹ്മചരിയോഗധ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗസങ്ഖാതസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ അനുത്തരം ഓഗധം ഉത്തമപതിട്ഠാഭൂതം നിബ്ബാനം. **ഇച്ചായ**ന്തി ഇതി അയം.

അപ്പട്ഠതരാതി യത്ഥ ബഹൂഹി വേയ്യാവച്ചകരേഹി വാ ഉപകരണേഹി വാ അത്ഥോ നത്ഥി. **അപ്പസമാരമ്ഭതരാ**തി യത്ഥ ബഹൂനം കമ്മച്ഛേദവസേന പീളാസങ്ഖാതോ സമാരമ്ഭോ നത്ഥി. **സേയ്യഥാപി ഭവം ഗോതമോ , ഭവം ചാനന്ദോ, ഏതേ മേ പുജ്ജാ**തി യഥാ ഭവം ഗോതമോ, ഭവഞ്ചാനന്ദോ, ഏവരൂപാ മമ പൂജിതാ, തുമ്ഹേയേവ ദ്വേ ജനാ മയ്ഹം പുജ്ജാ ച പാസംസാ ചാതി ഇമമത്ഥം സന്ധായേതം വദതി. തസ്സ കിര ഏവം അഹോസി - "ആനന്ദത്ഥേരോ മംയേവ ഇമം പഞ്ഹം കഥാപേതുകാമോ, അത്തനോ ഖോ പന വണ്ണേ വുത്തേ പദുസ്സനകോ നാമ നത്ഥീ"തി. തസ്മാ പഞ്ഹം അകഥേതുകാമോ വണ്ണഭണനേന വിക്ഖേപം കരോന്തോ ഏവമാഹ.

ന ഖോ ത്യാഹന്തി ന ഖോ തേ അഹം. ഥേരോപി കിര ചിന്തേസി - "അയം ബ്രാഹ്മണോ പഞ്ഹം അകഥേതുകാമോ പരിവത്തതി, ഇമം പഞ്ഹം ഏതംയേവ കഥാപേസ്സാമീ"തി. തസ്മാ നം ഏവമാഹ.

സഹധമ്മികന്തി സകാരണം. **സംസാദേതീതി** സംസീദാപേതി. **നോ വിസ്സജ്ജേതീതി** ന കഥേതി. **യംനൂനാഹം പരിമോചേയ്യന്തി** യംനൂനാഹം ഉഭോപേതേ വിഹേസതോ പരിമോചേയ്യം. ബ്രാഹ്മണോ ഹി ആനന്ദേന പുച്ഛിതം പഞ്ഹം അകഥേന്തോ വിഹേസേതി, ആനന്ദോപി ബ്രാഹ്മണം അകഥേന്തം കഥാപേന്തോ. ഇതി ഉഭോപേതേ വിഹേസതോ മോചേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ ഏവമാഹ. **കാ നജ്ജാതി** കാ നു അജ്ജ. **അന്തരാകഥാ ഉദപാദീതി** അഞ്ഞിസ്സാ കഥായ അന്തരന്തരേ കതരാ കഥാ ഉപ്പജ്ജീതി പുച്ഛതി. തദാ കിര രാജന്തേപുരേ തീണി പാടിഹാരിയാനി ആരബ്ഭ കഥാ ഉദപാദി, തം പുച്ഛാമീതി സത്ഥാ ഏവമാഹ. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ''ഇദാനി വത്തും സക്ഖിസ്സാമീ''തി രാജന്തേപുരേ ഉപ്പന്നം കഥം ആരോചേന്തോ **അയം ഖ്വജ്ജ, ഭോ ഗോതമാതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **അയം ഖ്വജ്ജാതി** അയം ഖോ അജ്ജ. **പുബ്ബേ സുദന്തി** ഏത്ഥ **സുദന്തി** നിപാതമത്തം. **ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാതി** ദസകുസലകമ്മപഥസങ്ഖാതാ മനുസ്സധമ്മാ ഉത്തരിം. **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേസുന്തി** ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ ആകാസേനേവ ഗമിംസു ചേവ ആഗമിംസു ചാതി ഏവം പുബ്ബേ പവത്തം ആകാസഗമനം സന്ധായേവമാഹ. **ഏതരഹി പന ബഹുതരാ ച ഭിക്ഖൂതി** ഇദം സോ ബ്രാഹ്മണോ ''പുബ്ബേ ഭിക്ഖൂ 'ചത്താരോ പച്ചയേ ഉപ്പാദേസ്സാമാ'തി മഞ്ഞേ ഏവമകംസു, ഇദാനി പച്ചയാനം ഉപ്പന്നഭാവം ഞത്വാ സോപ്പേന ചേവ പമാദേന ച വീതിനാമേന്തീ''തി ലദ്ധിയാ ഏവമാഹ.

പാടിഹാരിയാനീതി പച്ചനീകപടിഹരണവസേന പാടിഹാരിയാനി. **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയന്തി** ഇജ്ഝനവസേന ഇദ്ധി, പടിഹരണവസേന പാടിഹാരിയം, ഇദ്ധിയേവ പാടിഹാരിയം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധന്തി**ആദീനം അത്ഥോ ചേവ ഭാവനാനയോ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൬൫) വിത്ഥാരിതോവ.

നിമിത്തേന ആദിസതീതി ആഗതനിമിത്തേന വാ ഗതനിമിത്തേന വാ ഠിതനിമിത്തേന വാ ''ഇദം നാമ ഭവിസ്സതീ''തി കഥേതി. തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര രാജാ തിസ്സോ മുത്താ ഗഹേത്വാ പുരോഹിതം പുച്ഛി ''കിം മേ, ആചരിയ, ഹത്ഥേ''തി. സോ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേസി, തേന ച സമയേന ഏകാ സരബ്ബൂ ''മക്ഖികം ഗഹേസ്സാമീ''തി പക്ഖന്താ, ഗഹണകാലേ മക്ഖികാ പലാതാ. സോ മക്ഖികായ മുത്തത്താ ''മുത്താ മഹാരാജാ''തി ആഹ. മുത്താ താവ ഹോന്തു, കതി മുത്താതി. സോ പുന നിമിത്തം ഓലോകേസി. അഥാവിദൂരേ കുക്കുടോ തിക്ഖത്തും സദ്ദം നിച്ഛാരേസി. ബ്രാഹ്മണോ ''തിസ്സോ മഹാരാജാ''തി ആഹ. ഏവം ഏകച്ചോ ആഗതനിമിത്തേന കഥേതി. ഏതേനുപായേന ഗതഠിതനിമിത്തേഹിപി കഥനം വേദിതബ്ബം. **ഏവമ്പി തേ മനോതി** ഏവം തവ മനോ സോമനസ്സിതോ വാ ദോമനസ്സിതോ വാ കാമവിതക്കാദിസംയുത്തോ വാതി. ദുതിയം തസ്സേവ വേവചനം. **ഇതിപി തേ ചിത്തന്തി** ഇതിപി തവ ചിത്തം, ഇമഞ്ച ഇമഞ്ച അത്ഥം ചിന്തയമാനം പവത്തതീതി അത്ഥോ. **ബഹും ചേപി ആദിസതീതി** ബഹും ചേപി കഥേതി. **തഥേവ തം ഹോതീതി** യഥാ കഥിതം, തഥേവ ഹോതി.

അമനുസ്സാനന്തി യക്ഖപിസാചാദീനം. **ദേവതാനന്തി** ചാതുമഹാരാജികാദീനം. **സദ്ദം സുത്വാതി** അഞ്ഞസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥേന്താനം സുത്വാ. **വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദന്തി** വിതക്കവിപ്ഫാരവസേന ഉപ്പന്നം വിപ്പലപന്താനം

സുത്തപ്പമത്താദീനം സദ്ദം. **സുത്വാതി** തം സുത്വാ. യം വിതക്കയതോ തസ്സ സോ സദ്ദോ ഉപ്പന്നോ, തസ്സ വസേന "ഏവമ്പി തേ മനോ"തിആദിസതി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ഏകോ കിര മനുസ്സോ "അട്ടം കരിസ്സാമീ"തി ഗാമാ നഗരം ഗച്ഛന്തോ നിക്ഖന്തട്ഠാനതോ പട്ഠായ "വിനിച്ഛയസഭായം രഞ്ഞോ ച രാജമഹാമത്താനഞ്ച ഇദം കഥേസ്സാമി ഇദം കഥേസ്സാമീ"തി വിതക്കേന്തോ രാജകുലം ഗതോ വിയ രഞ്ഞോ പുരതോ ഠിതോ വിയ അട്ടകാരകേന സദ്ധിം കഥേന്തോ വിയ ച അഹോസി, തസ്സ തം വിതക്കവിപ്ഫാരവസേന നിച്ഛരന്തം സദ്ദം സുത്വാ ഏകോ പുരിസോ "കേനട്ഠേന ഗച്ഛസീ"തി ആഹ. അട്ടകമ്മേനാതി. ഗച്ഛ, ജയോ തേ ഭവിസ്സതീതി. സോ ഗന്ത്വാ അട്ടം കത്വാ ജയമേവ പാപുണി.

അപരോപി ഥേരോ മോളിയഗാമേ പിണ്ഡായ ചരി. അഥ നം നിക്ഖമന്തം ഏകാ ദാരികാ അഞ്ഞവിഹിതാ ന അദ്ദസ. സോ ഗാമദ്വാരേ ഠത്വാ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേത്വാ തം ദിസ്വാ വിതക്കേന്തോ അഗമാസി. ഗച്ഛന്തോയേവ ച "കിം നു ഖോ കുരുമാനാ ദാരികാ ന അദ്ദസാ"തി വചീഭേദം അകാസി. പസ്സേ ഠിതോ ഏകോ പുരിസോ സുത്വാ "തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, മോളിയഗാമേ ചരിത്ഥാ"തി ആഹ.

മനോസങ്ഖാരാ പണിഹിതാതി ചിത്തസങ്ഖാരാ സുട്ഠപിതാ. **വിതക്കേസ്സതീ**തി വിതക്കയിസ്സതി പവത്തയിസ്സതീതി പജാനാതി. പജാനന്തോ ച ആഗമനേന ജാനാതി, പുബ്ബഭാഗേന ജാനാതി, അന്തോസമാപത്തിയം ചിത്തം അപലോകേത്വാ ജാനാതി. **ആഗമനേന ജാനാതി** നാമ കസിണപരികമ്മകാലേയേവ "യേനാകാരേനേസ കസിണഭാവനം ആരദ്ധോ പഠമജ്ഝാനം വാ...പേ॰... ചതുത്ഥജ്ഝാനം വാ അട്ഠ വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേസ്സതീ"തി ജാനാതി. **പുബ്ബഭാഗേന ജാനാതി** നാമ പഠമവിപസ്സനായ ആരദ്ധായയേവ ജാനാതി, "യേനാകാരേന ഏസ വിപസ്സനം ആരദ്ധോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതി...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതീ"തി ജാനാതി. **അന്തോസമാപത്തിയം ചിത്തം ഓലോകേത്വാ ജാനാതി** നാമ - "യേനാകാരേന ഇമസ്സ മനോസങ്ഖാരാ സുട്ഠപിതാ, ഇമസ്സ നാമ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ ഇമം നാമ വിതക്കം വിതക്കേസ്സതി, ഇതോ വുട്ഠിതസ്സ ഏതസ്സ ഹാനഭാഗിയോ വാ സമാധി ഭവിസ്സതി ഠിതിഭാഗിയോ വാ വിസേസഭാഗിയോ വാ നിബ്ബേധഭാഗിയോ വാ, അഭിഞ്ഞായോ വാ നിബ്ബത്തേസ്സതീ"തി ജാനാതി. തത്ഥ പുഥുജ്ജനോ ചേതോപരിയഞാണലാഭീ പുഥുജ്ജനാനംയേവ ചിത്തം ജാനാതി, ന അരിയാനം. അരിയേസുപി ഹേട്ഠിമോ ഉപരിമസ്സ ചിത്തം ന ജാനാതി, ഉപരിമോ പന ഹേട്ഠിമസ്സ ജാനാതി. ഏതേസു ച സോതാപന്നോ സോതാപത്തിഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി...പേ॰... അരഹാ അരഹത്തഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി. ഉപരിമോ ഹേട്ഠിമം ന സമാപജ്ജതി. തേസഞ്ഹി ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമാ സമാപത്തി തത്രവത്തിയേവ ഹോതി. **തഥേവ തം ഹോതീ**തി ഏതം ഏകംസേന തഥേവ ഹോതി. ചേതോപരിയഞാണവസേന ഞാതഞ്ഹി അഞ്ഞഥാഭാവി നാമ നത്ഥി.

ഏവം വിതക്കേഥാതി ഏവം നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ പവത്തേന്താ വിതക്കേഥ. **മാ ഏവം വിതക്കയിത്ഥാ**തി ഏവം കാമവിതക്കാദയോ പവത്തേന്താ മാ വിതക്കയിത്ഥ. **ഏവം മനസി കരോഥാ**തി ഏവം അനിച്ചസഞ്ഞമേവ, ദുക്ഖസഞ്ഞാദീസു വാ അഞ്ഞതരം മനസി കരോഥ. **മാ ഏവന്തി**

നിച്ചന്തിആദിനാ നയേന മാ മനസാ കരിത്ഥ. **ഇദന്തി** ഇദം പഞ്ചകാമഗുണരാഗം പജഹഥ. **ഇദഞ്ച ഉപസമ്പജ്ജാ**തി ഇദം ചതുമഗ്ഗഫലപ്പഭേദം ലോകുത്തരധമ്മമേവ ഉപസമ്പജ്ജ പാപുണിത്വാ നിപ്ഫാദേത്വാ വിഹരഥ.

മായാസഹധമ്മരൂപം വിയ ഖായതീതി മായായ സമാനകാരണജാതികം വിയ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. മായാകാരോപി ഹി ഉദകം ഗഹേത്വാ തേലം കരോതി, തേലം ഗഹേത്വാ ഉദകന്തി ഏവം അനേകരൂപം മായം ദസ്സേതി. ഇദമ്പി പാടിഹാരിയം തഥാരൂപമേവാതി. **ഇദമ്പി മേ, ഭോ ഗോതമ, പാടിഹാരിയം മായാസഹധമ്മരൂപം വിയ ഖായതീ**തി ചിന്താമണികവിജ്ജാസരിക്ഖകതം സന്ധായ ഏവം ആഹ. ചിന്താമണികവിജ്ജം ജാനന്താപി ഹി ആഗച്ഛന്തമേവ ദിസ്വാ ''അയം ഇദം നാമ വിതക്കേന്തോ ആഗച്ഛതീ''തി ജാനന്തി. തഥാ ''ഇദം നാമ വിതക്കേന്തോ ഠിതോ, ഇദം നാമ വിതക്കേന്തോ നിസിന്നോ, ഇദം നാമ വിതക്കേന്തോ നിപന്നോ''തി ജാനന്തി.

അഭിക്കന്തതരന്തി സുന്ദരതരം. **പണീതതര**ന്തി ഉത്തമതരം. **ഭവഞ്ഹി ഗോതമോ അവിതക്കം അവിചാര**ന്തി ഇധ ബ്രാഹ്മണോ അവസേസം ആദേസനാപാടിഹാരിയം ബാഹിരകന്തി ന ഗണ്ഹി. ഇദഞ്ച പന സബ്ബം സോ ബ്രാഹ്മണോ തഥാഗതസ്സ വണ്ണം കഥേന്തോയേവ ആഹ. **അദ്ധാ ഖോ ത്യായ**ന്തി ഏകംസേനേവ തയാ അയം. **ആസജ്ജ ഉപനീയ വാചാ ഭാസിതാ**തി മമ ഗുണേ ഘട്ടേത്വാ മമേവ ഗുണാനം സന്തികം ഉപനീതാ വാചാ ഭാസിതാ. **അപിച ത്യാഹം ബ്യാകരിസ്സാമീ**തി അപിച തേ അഹമേവ കഥേസ്സാമീതി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൭) ൨. മഹാവഗ്ഗോ

൧. തിത്ഥായതനസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. ദുതിയസ്സ പഠമേ **തിത്ഥായതനാനീ**തി തിത്ഥഭൂതാനി ആയതനാനി, തിത്ഥിയാനം വാ ആയതനാനി. തത്ഥ തിത്ഥം ജാനിതബ്ബം, തിത്ഥകരാ ജാനിതബ്ബാ, തിത്ഥിയാ ജാനിതബ്ബാ, തിത്ഥിയസാവകാ ജാനിതബ്ബാ. തിത്ഥം നാമ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. തിത്ഥികരാ നാമ താസം ദിട്ഠീനം ഉപ്പാദകാ. തിത്ഥിയാ നാമ യേസം താ ദിട്ഠിയോ രുച്ചന്തി ഖമന്തി. തിത്ഥിയസാവകാ നാമ തേസം പച്ചയദായകാ. **ആയതന**ന്തി "കമ്ബോജോ അസ്സാനം ആയതനം, ഗുന്നം ദക്ഖിണാപഥോ ആയതന"ന്തി എത്ഥ സഞ്ജാതിട്ഠാനം ആയതനം നാമ.

"മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ;
ഛായം ഛായത്ഥിനോ യന്തി, ഫലത്ഥം ഫലഭോജിനോ"തി. (അ॰ നി॰ ൫.൩൮) -

എത്ഥ സമോസരണട്ഠാനം. "പഞ്ചിമാനി, ഭിക്ഖവേ, വിമുത്തായതനാനീ"തി (അ॰ നി॰ ൫.൨൬) എത്ഥ കാരണം. തം ഇധ സബ്ബമ്പി ലബ്ഭതി. സബ്ബേപി ഹി ദിട്ഠിഗതികാ സഞ്ജായമാനാ ഇമേസുയേവ തീസു ഠാനേസു സഞ്ജായന്തി, സമോസരണമാനാപി എതേസുയേവ തീസു ഠാനേസു സമോസരന്തി സന്നിപതന്തി, ദിട്ഠിഗതികഭാവേ ച നേസം എതാനേവ തീണി കാരണാനീതി തിത്ഥഭൂതാനി സഞ്ജാതിആദിനാ അത്ഥേന ആയതനാനീതിപി തിത്ഥായതനാനി. തേനേവത്ഥേന തിത്ഥിയാനം ആയതനാനീതിപി തിത്ഥായതനാനി. **സമനുയുഞ്ജിയമാനാനീ**തി കാ നാമേതാ ദിട്ഠിയോതി എവം പുച്ഛിയമാനാനി. **സമനുഗാഹിയമാനാനീ**തി കിംകാരണാ എതാ ദിട്ഠിയോ ഉപ്പന്നാതി എവം സമ്മാ അനുഗ്ഗാഹിയമാനാനി. **സമനുഭാസിയമാനാനീ**തി പടിനിസ്സജ്ജേഥ എതാനി പാപകാനി ദിട്ഠിഗതാനീതി എവം സമ്മാ അനുസാസിയമാനാനി. അപിച തീണിപി എതാനി അനുയോഗപുച്ഛാവേവചനാനേവ. തേന വുത്തം അട്ഠകഥായം - "സമനുയുഞ്ജതീതി വാ സമനുഗ്ഗാഹതീതി വാ സമനുഭാസതീതി വാ എസേസേ എകട്ഠേ സമേ സമഭാഗേ തജ്ജാതേ തഞ്ഞേവാ"തി.

പരമ്പി ഗന്ത്വാതി ആചരിയപരമ്പരാ ലദ്ധിപരമ്പരാ അത്തഭാവപരമ്പരാതി എതേസു യംകിഞ്ചി പരമ്പരം ഗന്ത്വാപി. **അകിരിയായ സണ്ഠഹന്തീ**തി അകിരിയമത്തേ സംതിട്ഠന്തി. "അമ്ഹാകം ആചരിയോ പുബ്ബേകതവാദീ, അമ്ഹാകം പാചരിയോ പുബ്ബേകതവാദീ, അമ്ഹാകം ആചരിയപാചരിയോ പുബ്ബേകതവാദീ. അമ്ഹാകം ആചരിയോ ഇസ്സരനിമ്മാനവാദീ , അമ്ഹാകം പാചരിയോ ഇസ്സരനിമ്മാനവാദീ, അമ്ഹാകം ആചരിയപാചരിയോ ഇസ്സരനിമ്മാനവാദീ. അമ്ഹാകം ആചരിയോ അഹേതുഅപച്ചയവാദീ, അമ്ഹാകം പാചരിയോ അഹേതുഅപച്ചയവാദീ, അമ്ഹാകം ആചരിയപാചരിയോ അഹേതുഅപച്ചയവാദീ"തി എവം ഗച്ഛന്താനി ഹി എതാനി ആചരിയപരമ്പരം ഗച്ഛന്തി നാമ. "അമ്ഹാകം ആചരിയോ പുബ്ബേകതലദ്ധികോ, അമ്ഹാകം പാചരിയോ...പേ॰... അമ്ഹാകം ആചരിയപാചരിയോ അഹേതുഅപച്ചയലദ്ധികോ"തി എവം ഗച്ഛന്താനി ലദ്ധിപരമ്പരം ഗച്ഛന്തി നാമ. "അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ അത്തഭാവോ പുബ്ബേകതഹേതു, അമ്ഹാകം പാചരിയസ്സ...പേ॰... അമ്ഹാകം

ആചരിയപാചരിയസ്സ അത്തഭാവോ അഹേതു അപച്ചയോ”തി ഏവം ഗച്ഛന്താനി അത്തഭാവപരമ്പരം ഗച്ഛന്തി നാമ. ഏവം പന സുവിദൂരമ്പി ഗച്ഛന്താനി അകിരിയമത്തേയേവ സണ്ഠഹന്തി, ഏകോപി ഏതേസം ദിട്ഠിഗതികാനം കത്താ വാ കാരേതാ വാ ന പഞ്ഞായതി.

പുരിസപുഗ്ഗലോതി സത്തോ. കാമഞ്ച പുരിസോതിപി വുത്തേ പുഗ്ഗലോതിപി വുത്തേ സത്തോയേവ വുത്തോ ഹോതി, അയം പന സമ്മുതികഥാ നാമ യോ യഥാ ജാനാതി, തസ്സ തഥാ വുച്ചതി. **പടിസംവേദേതീ**തി അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നം ജാനാതി പടിസംവിദിതം കരോതി, അനുഭവതി വാ. **പുബ്ബേകതഹേതൂ**തി പുബ്ബേകതകാരണാ, പുബ്ബേകതകമ്മപച്ചയേനേവ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ കമ്മവേദനഞ്ച കിരിയവേദനഞ്ച പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം വിപാകവേദനമേവ സമ്പടിച്ഛന്തി. യേ വാ ഇമേ പിത്തസമുട്ഠാനാ ആബാധാ സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ വാതസമുട്ഠാനാ സന്നിപാതികാ ഉതുപരിണാമജാ വിസമപരിഹാരജാ ഓപക്കമികാ ആബാധാ കമ്മവിപാകജാ ആബാധാതി അട്ഠ രോഗാ വുത്താ, തേസു സത്ത പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം വിപാകവേദനംയേവ സമ്പടിച്ഛന്തി. യേപിമേ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഉപപജ്ജവേദനീയം അപരപരിയായവേദനീയന്തി തയോ കമ്മരാസയോ വുത്താ, തേസുപി ദ്വേ പടിബാഹിത്വാ ഏകം അപരപരിയായകമ്മംയേവ സമ്പടിച്ഛന്തി. യേപിമേ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയോ വിപാകോ ഉപപജ്ജവേദനീയോ അപരപരിയായവേദനീയോതി തയോ വിപാകരാസയോ വുത്താ, തേസുപി ദ്വേ പടിബാഹിത്വാ ഏകം അപരപരിയായവിപാകമേവ സമ്പടിച്ഛന്തി. യേപിമേ കുസലചേതനാ അകുസലചേതനാ വിപാകചേതനാ കിരിയചേതനാതി ചത്താരോ ചേതനാരാസയോ വുത്താ, തേസുപി തയോ പടിബാഹിത്വാ ഏകം വിപാകചേതനംയേവ സമ്പടിച്ഛന്തി.

ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതൂതി ഇസ്സരനിമ്മാനകാരണാ, ഇസ്സരേന നിമ്മിതത്താ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. അയം ഹി തേസം അധിപ്പായോ - ഇമാ തിസ്സോ വേദനാ പച്ചുപ്പന്നേ അത്തനാ കതമൂലകേന വാ ആണത്തിമൂലകേന വാ പുബ്ബേകതേന വാ അഹേതുഅപച്ചയാ വാ പടിസംവേദിതും നാമ ന സക്കാ, ഇസ്സരനിമ്മാനകാരണായേവ പന ഇമാ പടിസംവേദേതീതി. ഏവംവാദിനോ പനേതേ ഹേട്ഠാ വുത്തേസു അട്ഠസു രോഗേസു ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബേ പടിബാഹന്തി, ഹേട്ഠാ വുത്തേസു ച തീസു കമ്മരാസീസു തീസു വിപാകരാസീസു ചതൂസു ചേതനാരാസീസു ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബേപി പടിബാഹന്തി.

അഹേതുഅപച്ചയാതി ഹേതുഞ്ച പച്ചയഞ്ച വിനാ, അകാരണേനേവ പടിസംവേദേതീതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി നേസം അധിപ്പായോ - ഇമാ തിസ്സോ വേദനാ പച്ചുപ്പന്നേ അത്തനാ കതമൂലകേന വാ ആണത്തിമൂലകേന വാ പുബ്ബേകതേന വാ ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതുനാ വാ പടിസംവേദിതും നാമ ന സക്കാ, അഹേതുഅപച്ചയായേവ പന ഇമാ പടിസംവേദേതീതി. ഏവംവാദിനോ പനേതേ ഹേട്ഠാ വുത്തേസു രോഗാദീസു ഏകമ്പി അസമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പടിബാഹന്തി.

ഏവം സത്ഥാ മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **തത്ര, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം വദാമീ**തി ലദ്ധിപതിട്ഠാപനത്ഥം

ഏവം വദാമീതി ദസ്സേതി. ലദ്ധിഞ്ഹി അപ്പതിട്ഠാപേത്വാ നിഗ്ഗയ്ഹമാനാ ലദ്ധിതോ ലദ്ധിം സങ്കമന്തി, ഭോ ഗോതമ, ന മയം പുബ്ബേകതവാദം വദാമാതിആദീനി വദന്തി. ലദ്ധിയാ പന പതിട്ഠാപിതായ സങ്കമിതും അലഭന്താ സുനിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി, ഇതി നേസം ലദ്ധിപതിട്ഠാപനത്ഥം ഏവം വദാമീതി ആഹ. **തേനഹായസ്മന്തോ**തി തേന ഹി ആയസ്മന്തോ. കിം വുത്തം ഹോതി - യദി ഏതം സച്ചം, ഏവം സന്തേ തേന തുമ്ഹാകം വാദേന. **പാണാതിപാതിനോ ഭവിസ്സന്തി പുബ്ബേകതഹേതൂ**തി യേ കേചി ലോകേ പാണം അതിപാതേന്തി, സബ്ബേ തേ പുബ്ബേകതഹേതു പാണാതിപാതിനോ ഭവിസ്സന്തി. കിംകാരണാ? ന ഹി പാണാതിപാതകമ്മം അത്തനാ കതമൂലകേന ന ആണത്തിമൂലകേന ന ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതുനാ ന അഹേതുഅപച്ചയാ സക്കാ പടിസംവേദേതും, പുബ്ബേകതഹേതുയേവ പടിസംവേദേതീതി അയം വോ ലദ്ധി. യഥാ ച പാണാതിപാതിനോ, ഏവം പാണാതിപാതാ വിരമന്താപി പുബ്ബേകതഹേതുയേവ വിരമിസ്സന്തീതി. ഇതി ഭഗവാ തേസംയേവ ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ തേസം നിഗ്ഗഹം ആരോപേതി. ഇമിനാ നയേന **അദിന്നാദായിനോ**തിആദീസുപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

സാരതോ പച്ചാഗച്ഛതന്തി സാരഭാവേന ഗണ്ഹന്താനം. **ഛന്ദോ**തി കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ. **ഇദം വാ കരണീയം ഇദം വാ അകരണീയ**ന്തി ഏത്ഥ അയം അധിപ്പായോ - ഇദം വാ കരണീയന്തി കത്തബ്ബസ്സ കരണത്ഥായ, ഇദം വാ അകരണീയന്തി അകത്തബ്ബസ്സ അകരണത്ഥായ കത്തുകമ്യതാ വാ പച്ചത്തപുരിസകാരോ വാ ന ഹോതി. ഛന്ദവായാമേസു വാ അസന്തേസു "ഇദം കത്തബ്ബ"ന്തിപി "ഇദം ന കത്തബ്ബ"ന്തിപി ന ഹോതി. **ഇതി കരണീയാകരണീയേ ഖോ പന സച്ചതോ ഥേതതോ അനുപലബ്ഭിയമാനേ**തി ഏവം കത്തബ്ബേ ച അകത്തബ്ബേ ച ഭൂതതോ ഥിരതോ അപഞ്ഞായമാനേ അലബ്ഭമാനേ. യദി ഹി കത്തബ്ബം കാതും അകത്തബ്ബതോ ച വിരമിതും ലഭേയ്യ, കരണീയാകരണീയം സച്ചതോ ഥേതതോ ഉപലബ്ഭേയ്യ. യസ്മാ പന ഉഭയമ്പി തം ഏസ നുപലബ്ഭതി, തസ്മാ തം സച്ചതോ ഥേതതോ ന ഉപലബ്ഭതി, ഏവം തസ്മിം ച അനുപലബ്ഭിയമാനേതി അത്ഥോ. **മുട്ഠസ്സതീന**ന്തി നട്ഠസ്സതീനം വിസ്സട്ഠസ്സതീനം. **അനാരക്ഖാനം വിഹരത**ന്തി ഛസു ദ്വാരേസു നിരാരക്ഖാനം വിഹരന്താനം. **ന ഹോതി പച്ചത്തം സഹധമ്മികോ സമണവാദോ**തി ഏവം ഭൂതാനം തുമ്ഹാകം വാ അഞ്ഞേസം വാ മയം സമണാതി പച്ചത്തം സകാരണോ സമണവാദോ ന ഹോതി ന ഇജ്ഝതി. സമണാപി ഹി പുബ്ബേകതകാരണായേവ ഹോന്തി, അസ്സമണാപി പുബ്ബേകതകാരണായേവാതി. **സഹധമ്മികോ**തി സകാരണോ. **നിഗ്ഗഹോ ഹോതീ**തി മമ നിഗ്ഗഹോ ഹോതി, തേ പന നിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തീതി.

ഏവം പുബ്ബേകതവാദിനോ നിഗ്ഗഹേത്വാ ഇദാനി ഇസ്സരനിമ്മാനവാദിനോ നിഗ്ഗഹേതും **തത്ര, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേകതവാദേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ, തഥാ അഹേതുകവാദേപി.

ഏവം ഇമേസം തിത്ഥായതനാനം പരമ്പി ഗന്ത്വാ അകിരിയായ സണ്ഠഹനഭാവേന തുച്ഛഭാവം അനിയ്യാനികഭാവം, അസാരഭാവേന ഥുസകോട്ടനസദിസതം ആപജ്ജനഭാവേന അഗ്ഗിസഞ്ഞായ ധമമാനഖജ്ജുപനകസരിക്ഖതം തംദിട്ഠികാനം പുരിമസ്സപി മജ്ഝിമസ്സപി പച്ഛിമസ്സപി അത്ഥദസ്സനതായ അഭാവേന അന്ധവേണൂപമതം സദ്ദമത്തേനേവ താനി ഗഹേത്വാ സാരദിട്ഠികാനം പഥവിയം പതിതസ്സ ബേലുവപക്കസ്സ

ദദ്ദഭായിതസദ്ദം സുത്വാ “പഥവീ സംവട്ടമാനാ ആഗച്ഛതീ”തി സഞ്ഞായ പലായന്തേന സസകേന സരിക്ഖഭാവഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനാ ദേസിതസ്സ ധമ്മസ്സ സാരഭാവഞ്ചേവ നിയ്യാനികഭാവഞ്ച ദസ്സേതും **അയം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനിഗ്ഗഹിതോ**തി അഞ്ഞേഹി അനിഗ്ഗഹിതോ നിഗ്ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യോ. **അസംകിലിട്ഠോ**തി നിക്കിലേസോ പരിസുദ്ധോ, “സംകിലിട്ഠം നം കരിസ്സാമാ”തി പവത്തേഹിപി തഥാ കാതും അസക്കുണേയ്യോ. **അനുപവജ്ജോ**തി ഉപവാദവിനിമുത്തോ. **അപ്പടികുട്ഠോ**തി “കിം ഇമിനാ ഹരഥ ന”ന്തി ഏവം അപ്പടിബാഹിതോ , അനുപക്കുട്ഠോ വാ. **വിഞ്ഞൂഹീ**തി പണ്ഡിതേഹി. അപണ്ഡിതാനഞ്ഹി അജാനിത്വാ കഥേന്താനം വചനം അപ്പമാണം. തസ്മാ വിഞ്ഞൂഹീതി ആഹ.

ഇദാനി തസ്സ ധമ്മസ്സ ദസ്സനത്ഥം “കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ”തി പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ “ഇമാ ഛ ധാതുയോ”തിആദിനാ നയേന മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ യഥാപടിപാടിയാ വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ പുന **ഇമാ ഛ ധാതുയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധാതുയോ**തി സഭാവാ. നിജ്ജീവനിസ്സത്തഭാവപ്പകാസകോ ഹി സഭാവട്ഠോ ധാതട്ഠോ നാമ. **ഫസ്സായതനാനീ**തി വിപാകഫസ്സാനം ആകരട്ഠേന ആയതനാനി. **മനോപവിചാരാ**തി വിതക്കവിചാരപാദേഹി അട്ഠാരസസു ഠാനേസു മനസ്സ ഉപവിചാരാ.

പഥവീധാതൂതി പതിട്ഠാധാതു. **ആപോധാതൂ**തി ആബന്ധനധാതു. **തേജോധാതൂ**തി പരിപാചനധാതു. **വായോധാതൂ**തി വിത്ഥമ്ഭനധാതു. **ആകാസധാതൂ**തി അസമ്ഫുട്ഠധാതു. **വിഞ്ഞാണധാതൂ**തി വിജാനനധാതു. ഏവമിദം ധാതുകമ്മട്ഠാനം ആഗതം. തം ഖോ പനേതം സങ്ഖേപതോ ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖേപതോപി വിത്ഥാരതോപി കഥേതും വട്ടതി. വിത്ഥാരതോ ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖേപതോ കഥേതും ന വട്ടതി, വിത്ഥാരതോവ വട്ടതി. ഇമസ്മിം പന തിത്ഥായതനസുത്തേ ഇദം സങ്ഖേപതോ ഛധാതുവസേന കമ്മട്ഠാനം ആഗതം. തം ഉഭയഥാപി കഥേതും വട്ടതി.

സങ്ഖേപതോ ഛധാതുവസേന കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോപി ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി - പഥവീധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതൂതി ഇമാനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, ആകാസധാതു ഉപാദാരൂപം. ഏകസ്മിം ച ഉപാദാരൂപേ ദിട്ഠേ സേസാനി തേവീസതി ദിട്ഠാനേവാതി സല്ലക്ഖേതബ്ബാനി. വിഞ്ഞാണധാതൂതി ചിത്തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ഹോതി, തേന സഹജാതാ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സോ ച ചേതനാ ച സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി ഇമേ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ നാമ. ചത്താരി പന മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദാരൂപം രൂപക്ഖന്ധോ നാമ. തത്ഥ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ നാമം, രൂപക്ഖന്ധോ രൂപന്തി നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാതി ദ്വേയേവ ധമ്മാ ഹോന്തി, തതോ ഉദ്ധം സത്തോ വാ ജീവോ വാ നത്ഥീതി ഏവം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ സങ്ഖേപതോ ഛധാതുവസേന അരഹത്തസമ്പാപകം കമ്മട്ഠാനം വേദിതബ്ബം.

വിത്ഥാരതോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ പന ചത്താരി മഹാഭൂതാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആകാസധാതുപരിഗ്ഗഹാനുസാരേന തേവീസതി ഉപാദാരൂപാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. അഥ നേസം പച്ചയം ഉപപരിക്ഖന്തോ പുന ചത്താരേവ മഹാഭൂതാനി ദിസ്വാ തേസു പഥവീധാതു വീസതികോട്ഠാസാ, ആപോധാതു ദ്വാദസ, തേജോധാതു ചത്താരോ, വായോധാതു ഛകോട്ഠാസാതി

കോട്ഠാസവസേന സമോധാനേത്വാ ദ്വാചത്താലീസ മഹാഭൂതാനി ച വവത്ഥപേത്വാ തേസു തേവീസതി ഉപാദാരൂപാനി പക്ഖിപിത്വാ പഞ്ചസട്ഠി രൂപാനി വവത്ഥപേതി. താനി ച വത്ഥുരൂപേന സദ്ധിം ഛസട്ഠി ഹോന്തീതി ഛസട്ഠി രൂപാനി പസ്സതി. വിഞ്ഞാണധാതു പന ലോകിയചിത്തവസേന ഏകാസീതി ചിത്താനി. താനി സബ്ബാനിപി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ നാമ ഹോതി. തേഹി സഹജാതാ വേദനാദയോപി തത്തകായേവാതി ഏകാസീതി വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, ഏകാസീതി സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഏകാസീതി ചേതനാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി ഇമേ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ തേഭൂമകവസേന ഗയ്ഹമാനാ ചതുവീസാധികാനി തീണി ധമ്മസതാനി ഹോന്തീതി ഇതി ഇമേ ച അരൂപധമ്മാ ഛസട്ഠി ച രൂപധമ്മാതി സബ്ബേപി സമോധാനേത്വാ നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാതി ദ്വേവ ധമ്മാ ഹോന്തി, തതോ ഉദ്ധം സത്തോ വാ ജീവോ വാ നത്ഥീതി നാമരൂപവസേന പഞ്ചക്ഖന്ധേ വവത്ഥപേത്വാ തേസം പച്ചയം പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാപച്ചയാ തണ്ഹാപച്ചയാ കമ്മപച്ചയാ ആഹാരപച്ചയാതി ഏവം പച്ചയം ദിസ്വാ ''അതീതേപി ഇമേഹി പച്ചയേഹി ഇദം വട്ടം പവത്തിത്ഥ, അനാഗതേപി ഏതേഹി പച്ചയേഹി പവത്തിസ്സതി, ഏതരഹിപി ഏതേഹിയേവ പവത്തതീ''തി തീസു കാലേസു കങ്ഖം വിതരിത്വാ അനുക്കമേന പടിപജ്ജമാനോ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഏവം വിത്ഥാരതോപി ഛധാതുവസേന അരഹത്തസമ്പാപകം കമ്മട്ഠാനം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖു ഫസ്സായതനന്തി സുവണ്ണാദീനം സുവണ്ണാദിആകരോ വിയ ദ്വേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാനി ദ്വേ സമ്പടിച്ഛനാനി തീണി സന്തീരണാനീതി ഇമേഹി സത്തഹി വിഞ്ഞാണേഹി സഹജാതാനം സത്തന്നം ഫസ്സാനം സമുട്ഠാനട്ഠേന ആകരോതി ആയതനം. **സോതം ഫസ്സായതനന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മനോ ഫസ്സായതനന്തി** ഏത്ഥ പന ദ്വാവീസതി വിപാകഫസ്സാ യോജേതബ്ബാ. ഇതി ഹിദം ഛഫസ്സായതനാനം വസേന കമ്മട്ഠാനം ആഗതം. തം സങ്ഖേപതോപി വിത്ഥാരതോപി കഥേതബ്ബം. സങ്ഖേപതോ താവ - ഏത്ഥ ഹി പുരിമാനി പഞ്ച ആയതനാനി ഉപാദാരൂപം, തേസു ദിട്ഠേസു അവസേസം ഉപാദാരൂപം ദിട്ഠമേവ ഹോതി. ഛട്ഠം ആയതനം ചിത്തം, തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ഹോതി, തേന സഹജാതാ വേദനാദയോ സേസാ തയോ അരൂപക്ഖന്ധാതി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ സങ്ഖേപതോ ച വിത്ഥാരതോ ച അരഹത്തസമ്പാപകം കമ്മട്ഠാനം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം പസ്സിത്വാ. **സോമനസ്സട്ഠാനിയന്തി** സോമനസ്സസ്സ കാരണഭൂതം. **ഉപവിചരതീതി** തത്ഥ മനം ചാരേന്തോ ഉപവിചരതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ . ഏത്ഥ ച ഇട്ഠം വാ ഹോതു അനിട്ഠം വാ, യം രൂപം ദിസ്വാ സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, തം **സോമനസ്സട്ഠാനിയം** നാമ. യം ദിസ്വാ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, തം **ദോമനസ്സട്ഠാനിയം** നാമ. യം ദിസ്വാ ഉപേക്ഖാ ഉപ്പജ്ജതി, തം **ഉപേക്ഖാട്ഠാനിയം** നാമാതി വേദിതബ്ബം. **സദ്ദാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. ഇതി ഇദം സങ്ഖേപതോ കമ്മട്ഠാനം ആഗതം. തം ഖോ പനേതം സങ്ഖേപതോ ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖേപതോപി വിത്ഥാരതോപി കഥേതും വട്ടതി. വിത്ഥാരതോ ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖേപതോ കഥേതും ന വട്ടതി. ഇമസ്മിം പന തിത്ഥായതനസുത്തേ ഇദം സങ്ഖേപതോ അട്ഠാരസമനോപവിചാരവസേന കമ്മട്ഠാനം ആഗതം. തം സങ്ഖേപതോപി വിത്ഥാരതോപി കഥേതും വട്ടതി.

തത്ഥ സങ്ഖേപതോ താവ - ചക്ഖു സോതം ഘാനം ജിവ്ഹാ കായോ, രൂപം സദ്ദോ ഗന്ധോ രസോതി ഇമാനി നവ ഉപാദാരൂപാനി, തേസു ദിട്ഠേസു സേസം ഉപാദാരൂപം ദിട്ഠമേവ ഹോതി. ഫോട്ഠബ്ബം തീണി മഹാഭൂതാനി, തേഹി ദിട്ഠേഹി ചതുത്ഥം ദിട്ഠമേവ ഹോതി. മനോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തേന സഹജാതാ വേദനാദയോ തയോ അരൂപക്ഖന്ധാതി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ സങ്ഖേപതോ ച വിത്ഥാരതോ ച അരഹത്തസമ്പാപകം കമ്മട്ഠാനം വേദിതബ്ബം.

അരിയസച്ചാനീതി അരിയഭാവകരാനി, അരിയപടിവിദ്ധാനി വാ സച്ചാനി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേതം പദം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൨൯) പകാസിതം. **ഛന്നം, ഭിക്ഖവേ, ധാതൂന**ന്തി ഇദം കിമത്ഥം ആരദ്ധം? സുഖാവബോധനത്ഥം. യസ്സ ഹി തഥാഗതോ ദ്വാദസപദം പച്ചയാവട്ടം കഥേതുകാമോ ഹോതി, തസ്സ ഗബ്ഭാവക്കന്തി വട്ടം ദസ്സേതി. ഗബ്ഭാവക്കന്തി വട്ടസ്മിം ഹി ദസ്സിതേ കഥേതുമ്പി സുഖം ഹോതി പരം അവബോധേ ഉതുമ്പീതി സുഖാവബോധനത്ഥം ഇദമാരദ്ധന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **ഛന്നം ധാതൂന**ന്തി ഹേട്ഠാ വുത്താനംയേവ പഥവീധാതുആദീനം. **ഉപാദായാ**തി പടിച്ച. ഏതേന പച്ചയമത്തം ദസ്സേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി "ഛധാതുപച്ചയാ ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി ഹോതീ"തി. കസ്സ ഛന്നം ധാതൂനം പച്ചയേന, കിം മാതു, ഉദാഹു പിതൂതി? ന മാതു ന പിതു, പടിസന്ധിഗ്ഗണ്ഹനകസത്തസ്സേവ പന ഛന്നം ധാതൂനം പച്ചയേന ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി നാമ ഹോതി. ഗബ്ഭോ ച നാമേസ നിരയഗബ്ഭോ തിരച്ഛാനയോനിഗബ്ഭോ പേത്തിവിസയഗബ്ഭോ മനുസ്സഗബ്ഭോ ദേവഗബ്ഭോതി നാനപ്പകാരോ ഹോതി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ മനുസ്സഗബ്ഭോ അധിപ്പേതോ. **അവക്കന്തി ഹോതീ**തി ഓക്കന്തി നിബ്ബത്തി പാതുഭാവോ ഹോതി, കഥം ഹോതീതി? തിണ്ണം സന്നിപാതേന. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി ഹോതി. കതമേസം തിണ്ണം ? ഇധ മാതാപിതരോ ച സന്നിപതിതാ ഹോന്തി, മാതാ ച ന ഉതുനീ ഹോതി, ഗന്ധബ്ബോ ച ന പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതി. നേവ താവ ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി ഹോതി. ഇധ മാതാപിതരോ ച സന്നിപതിതാ ഹോന്തി, മാതാ ച ഉതുനീ ഹോതി, ഗന്ധബ്ബോ ച ന പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതി, നേവ താവ ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി ഹോതി. യതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതരോ ച സന്നിപതിതാ ഹോന്തി, മാതാ ച ഉതുനീ ഹോതി, ഗന്ധബ്ബോ ച പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതി. ഏവം തിണ്ണം സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൮).

ഓക്കന്തിയാ സതി നാമരൂപന്തി "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി വുത്തട്ഠാനേ വത്ഥുദസകം കായദസകം ഭാവദസകം തയോ അരൂപിനോ ഖന്ധാതി തേത്തിംസ ധമ്മാ ഗഹിതാ, ഇമസ്മിം പന "ഓക്കന്തിയാ സതി നാമരൂപ"ന്തി വുത്തട്ഠാനേ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധമ്പി പക്ഖിപിത്വാ ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ചതുത്തിംസ ധമ്മാ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന**ന്തിആദീഹി യഥേവ ഓക്കന്തിയാ സതി നാമരൂപപാതുഭാവോ ദസ്സിതോ, ഏവം നാമരൂപേ സതി സളായതനപാതുഭാവോ, സളായതനേ സതി ഫസ്സപാതുഭാവോ, ഫസ്സേ സതി വേദനാപാതുഭാവോ ദസ്സിതോ.

വേദിയമാനസ്സാതി എത്ഥ വേദനം അനുഭവന്തോപി വേദിയമാനോതി വുച്ചതി ജാനന്തോപി. ''വേദിയാമഹം, ഭന്തേ, വേദിയതീതി മം സങ്ഘോ ധാരേതൂ''തി (ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൨) എത്ഥ ഹി അനുഭവന്തോ വേദിയമാനോ നാമ, ''സുഖം വേദനം വേദിയമാനോ സുഖം വേദനം വേദിയാമീതി പജാനാതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൧൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൦; വിഭ॰ ൩൬൩) എത്ഥ ജാനന്തോ. ഇധാപി ജാനന്തോവ അധിപ്പേതോ. **ഇദം ദുക്ഖന്തി പഞ്ഞപേമീ**തി എവം ജാനന്തസ്സ സത്തസ്സ ''ഇദം ദുക്ഖം എത്തകം ദുക്ഖം, നത്ഥി ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖ''ന്തി പഞ്ഞപേമി ബോധേമി ജാനാപേമി. **അയം ദുക്ഖസമുദയോ**തിആദീസുപി എസേവ നയോ.

തത്ഥ ദുക്ഖാദീസു അയം സന്നിട്ഠാനകഥാ - ഠപേത്വാ ഹി തണ്ഹം തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം നാമ, തസ്സേവ പഭാവികാ പുബ്ബതണ്ഹാ ദുക്ഖസമുദയോ നാമ, തേസം ദ്വിന്നമ്പി സച്ചാനം അനുപ്പത്തിനിരോധോ ദുക്ഖനിരോധോ നാമ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ നാമ. ഇതി ഭഗവാ ഓക്കന്തിയാ സതി നാമരൂപന്തി കഥേന്തോപി വേദിയമാനസ്സ ജാനമാനസ്സേവ കഥേസി, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനന്തി കഥേന്തോപി, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി കഥേന്തോപി, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാതി കഥേന്തോപി, വേദിയമാനസ്സ ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഇദം ദുക്ഖന്തി പഞ്ഞപേമീതി കഥേന്തോപി , അയം ദുക്ഖസമുദയോതി, അയം ദുക്ഖനിരോധോതി, അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി പഞ്ഞപേമീതി കഥേന്തോപി വേദിയമാനസ്സ ജാനമാനസ്സേവ കഥേസി.

ഇദാനി താനി പടിപാടിയാ ഠപിതാനി സച്ചാനി വിത്ഥാരേന്തോ **കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തം സബ്ബം സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൩൭) വിത്ഥാരിതമേവ. തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അയം പന വിസേസോ - തത്ഥ ''ദുക്ഖസമുദയം അരിയസച്ചം യായം തണ്ഹാ പോനോബ്ഭവികാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; വിഭ॰ ൨൦൩) ഇമായ തന്തിയാ ആഗതം, ഇധ ''അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ''തി പച്ചയാകാരവസേന. തത്ഥ ച ദുക്ഖനിരോധം അരിയസച്ചം ''യോ തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൪; ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൧; വിഭ॰ ൨൦൪) ഇമായ തന്തിയാ ആഗതം, ഇധ ''അവിജ്ജായത്വേവ അസേസവിരാഗനിരോധാ''തി പച്ചയാകാരനിരോധവസേന.

തത്ഥ **അസേസവിരാഗനിരോധാ**തി അസേസവിരാഗേന ച അസേസനിരോധേന ച. ഉഭയമ്പേതം അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനമേവ. **സങ്ഖാരനിരോധോ**തി സങ്ഖാരാനം അനുപ്പത്തിനിരോധോ ഹോതി. സേസപദേസുപി എസേവ നയോ. ഇമേഹി പന പദേഹി യം ആഗമ്മ അവിജ്ജാദയോ നിരുജ്ഝന്തി, അത്ഥതോ തം നിബ്ബാനം ദീപിതം ഹോതി. നിബ്ബാനഞ്ഹി അവിജ്ജാനിരോധോതിപി സങ്ഖാരനിരോധോതിപി എവം തേസം തേസം ധമ്മാനം നിരോധനാമേന കഥീയതി. **കേവലസ്സാ**തി സകലസ്സ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖരാസിസ്സ. **നിരോധോ ഹോതീ**തി അപ്പവത്തി ഹോതി. തത്ഥ യസ്മാ അവിജ്ജാദീനം നിരോധോ നാമ ഖീണാകാരോപി വുച്ചതി അരഹത്തമ്പി നിബ്ബാനമ്പി, തസ്മാ ഇധ ഖീണാകാരദസ്സനവസേന ദ്വാദസസു ഠാനേസു അരഹത്തം, ദ്വാദസസുയേവ നിബ്ബാനം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം. **ഇദം വുച്ചതീ**തി എത്ഥ നിബ്ബാനമേവ സന്ധായ ഇദന്തി വുത്തം.

അട്ഠങ്ഗികോതി ന അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി വിനിമുത്തോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ നാമ അത്ഥി. യഥാ പന പഞ്ചങ്ഗികം തൂരിയന്തി വുത്തേ പഞ്ചങ്ഗമത്തമേവ തൂരിയന്തി വുത്തം ഹോതി, ഏവമിധാപി അട്ഠങ്ഗികമത്തമേവ മഗ്ഗോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **അനിഗ്ഗഹിതോ**തി ന നിഗ്ഗഹിതോ. നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഹി ഹാപേത്വാ വാ ദസ്സേതി വഡ്ഢേത്വാ വാ തം പരിവത്തേത്വാ വാ. തത്ഥ യസ്മാ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി "ന ഇമാനി ചത്താരി, ദ്വേ വാ തീണി വാ"തി ഏവം ഹാപേത്വാപി "പഞ്ച വാ ഛ വാ"തി ഏവം വഡ്ഢേത്വാപി "ന ഇമാനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, അഞ്ഞാനേവ ചത്താരി അരിയസച്ചാനീ"തി ദസ്സേതും ന സക്കാ. തസ്മാ അയം ധമ്മോ അനിഗ്ഗഹിതോ നാമ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൨. ഭയസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. ദുതിയേ **അമാതാപുത്തികാനീ**തി മാതാ ച പുത്തോ ച മാതാപുത്തം, പരിത്താതും സമത്ഥഭാവേന നത്ഥി ഏത്ഥ മാതാപുത്തന്തി അമാതാപുത്തികാനി. **യ**ന്തി യസ്മിം സമയേ. **തത്ഥ മാതാപി പുത്തം നപ്പടിലഭതീ**തി തസ്മിം അഗ്ഗിഭയേ ഉപ്പന്നേ മാതാപി പുത്തം പസ്സിതും ന ലഭതി, പുത്തോപി മാതരം പസ്സിതും ന ലഭതീതി അത്ഥോ. **ഭയം ഹോതീ**തി ചിത്തുത്രാസഭയം ഹോതി. **അടവിസങ്കോപോ**തി അടവിയാ സങ്കോപോ. അടവീതി ചേത്ഥ അടവിവാസിനോ ചോരാ വേദിതബ്ബാ. യദാ ഹി തേ അടവിതോ ജനപദം ഓതരിത്വാ ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ പഹരിത്വാ വിലുമ്പന്തി, തദാ അടവിസങ്കോപോ നാമ ഹോതി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ചക്കസമാരൂള്ഹാ**തി ഏത്ഥ ഇരിയാപഥചക്കമ്പി വട്ടതി യാനചക്കമ്പി. ഭയസ്മിം ഹി സമ്പത്തേ യേസം യാനകാനി അത്ഥി, തേ അത്തനോ പരിക്ഖാരഭണ്ഡം തേസു ആരോപേത്വാ പലായന്തി. യേസം നത്ഥി , തേ കാജേന വാ ആദായ സീസേന വാ ഉക്ഖിപിത്വാ പലായന്തിയേവ. തേ ചക്കസമാരൂള്ഹാ നാമ ഹോന്തി. **പരിയായന്തീ**തി ഇതോ ചിതോ ച ഗച്ഛന്തി. **കദാചീ**തി കിസ്മിഞ്ചിദേവ കാലേ. **കരഹചീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **മാതാപി പുത്തം പടിലഭതീ**തി ആഗച്ഛന്തം വാ ഗച്ഛന്തം വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ നിലീനം വാ പസ്സിതും ലഭതി. **ഉദകവാഹകോ**തി നദീപൂരോ. **മാതാപി പുത്തം പടിലഭതീ**തി കുല്ലേ വാ ഉളുമ്പേ വാ മത്തികാഭാജനേ വാ ദാരുക്ഖണ്ഡേ വാ ലഗ്ഗം വുയ്ഹമാനം പസ്സിതും പടിലഭതി, സോത്ഥിനാ വാ പുന ഉത്തരിത്വാ ഗാമേ വാ അരഞ്ഞേ വാ ഠിതം പസ്സിതും ലഭതീതി.

ഏവം പരിയായതോ അമാതാപുത്തികാനി ഭയാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നിപ്പരിയായേന ദസ്സേന്തോ **തീണിമാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ജരാഭയ**ന്തി ജരം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. വുത്തമ്പി ചേതം - "ജരം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി ഭയം ഭയാനകം ഛമ്ഭിതത്തം ലോമഹംസോ ചേതസോ ഉത്രാസോ. ബ്യാധിം പടിച്ച, മരണം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി ഭയം ഭയാനകം ഛമ്ഭിതത്തം ലോമഹംസോ ചേതസോ ഉത്രാസോ"തി (വിഭ॰ ൯൨൧). സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൩. വേനാഗപുരസുത്തവണ്ണനാ

൬൪. തതിയേ **കോസലേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ. **ചാരികം ചരമാനോ**തി അദ്ധാനഗമനം ഗച്ഛന്തോ. ചാരികാ ച നാമേസാ ഭഗവതോ

ദുവിധാ ഹോതി തുരിതചാരികാ ച അതുരിതചാരികാ ചാതി. തത്ഥ ദൂരേപി ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലം ദിസ്വാ തസ്സ ബോധനത്ഥായ സഹസാ ഗമനം **തുരിതചാരികാ** നാമ . സാ മഹാകസ്സപപച്ചുഗ്ഗമനാദീസു ദട്ഠബ്ബാ. യം പന ഗാമനിഗമപടിപാടിയാ ദേവസികം യോജനഅഡ്ഢയോജനവസേന പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹി ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗമനം, അയം **അതുരിതചാരികാ** നാമ. ഇമം സന്ധായേതം വുത്തം - ''ചാരികം ചരമാനോ''തി. വിത്ഥാരേന പന ചാരികാകഥാ സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൪) വുത്താ. **ബ്രാഹ്മണഗാമോ**തി ബ്രാഹ്മണാനം സമോസരണഗാമോപി ബ്രാഹ്മണഗാമോതി വുച്ചതി, ബ്രാഹ്മണാനം ഭോഗഗാമോപി. ഇധ സമോസരണഗാമോ ബ്രാഹ്മണവസനഗാമോതി അധിപ്പേതോ. **തദവസരീ**തി തത്ഥ അവസരി, സമ്പത്തോതി അത്ഥോ. വിഹാരോ പനേത്ഥ അനിയാമിതോ. തസ്മാ തസ്സ അവിദൂരേ ബുദ്ധാനം അനുച്ഛവികോ ഏകോ വനസണ്ഡോ അത്ഥി, സത്ഥാ തം വനസണ്ഡം ഗതോതി വേദിതബ്ബോ.

അസ്സോസുന്തി സുണിംസു ഉപലഭിംസു, സോതദ്വാരസമ്പത്തവചനനിഗ്ഘോസാനുസാരേന ജാനിംസു. **ഖോതി** അവധാരണത്ഥേ, പദപൂരണമത്തേ വാ നിപാതോ. തത്ഥ അവധാരണത്ഥേന ''അസ്സോസും ഏവ, ന തേസം കോചി സവനന്തരായോ അഹോസീ''തി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പദപൂരണേന ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാമത്തമേവ.

ഇദാനി യമത്ഥം അസ്സോസും, തം പകാസേതും **സമണോ ഖലു, ഭോ, ഗോതമോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സമിതപാപത്താ **സമണോ**തി വേദിതബ്ബോ. **ഖലൂ**തി അനുസ്സവത്ഥേ നിപാതോ. **ഭോ**തി തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലപനമത്തം. **ഗോതമോ**തി ഭഗവതോ ഗോത്തവസേന പരിദീപനം, തസ്മാ ''സമണോ ഖലു, ഭോ, ഗോതമോ''തി ഏത്ഥ സമണോ കിര, ഭോ, ഗോതമഗോത്തോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **സക്യപുത്തോ**തി ഇദം പന ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപരിദീപനം. **സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ**തി സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവപരിദീപനം, കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനഭിഭൂതോ അപരിക്ഖീണംയേവ തം കുലം പഹായ സദ്ധായ പബ്ബജിതോതി വുത്തം ഹോതി. **തം ഖോ പനാ**തി ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, തസ്സ ഖോ പന ഭോതോ ഗോതമസ്സാതി അത്ഥോ. **കല്യാണോ**തി കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ, സേട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. **കിത്തിസദ്ദോ**തി കിത്തിയേവ, ഥുതിഘോസോ വാ. **അബ്ഭുഗ്ഗതോ**തി സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഉഗ്ഗതോ. കിന്തി? **ഇതിപി സോ ഭഗവാ…പേ॰… ബുദ്ധോ ഭഗവാ**തി. തത്രായം പദസമ്ബന്ധോ - സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹം, ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ…പേ॰… ഇതിപി ഭഗവാതി. ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ ''ആരകത്താ, അരീനം അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി ഇമേഹി കാരണേഹി സോ ഭഗവാ അരഹന്തി വേദിതബ്ബോ''തിആദിനാ നയേന മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ സബ്ബാനേവ ഏതാനി പദാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൫-൧൨൭) ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതാനീതി തതോ നേസം വിത്ഥാരോ ഗഹേതബ്ബോ.

സോ ഇമം ലോകന്തി സോ ഭവം ഗോതമോ ഇമം ലോകം, ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതി. **സദേവകന്തി** സഹ ദേവേഹി സദേവകം. ഏവം സഹ മാരേന

സമാരകം. സഹ ബ്രഹ്മുനാ **സബ്രഹ്മകം**. സഹ സമണബ്രാഹ്മണേഹി **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം**. പജാതത്താ **പജാ,** തം പജം. സഹ ദേവമനുസ്സേഹി **സദേവമനുസ്സം**. തത്ഥ സദേവകവചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം, സമാരകവചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം, സബ്രഹ്മകവചനേന ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണം, സസ്സമണബ്രാഹ്മണിവചനേന സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം, സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണഞ്ച, പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണം, സദേവമനുസ്സവചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. ഏവമേത്ഥ തീഹി പദേഹി ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ, ദ്വീഹി പജാവസേന സത്തലോകോവ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ - സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരലോകോ ഗഹിതോ, സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛകാമാവചരദേവലോകോ, സബ്രഹ്മകഗ്ഗഹണേന രൂപീബ്രഹ്മലോകോ, സസ്സമണബ്രാഹ്മണാദിഗ്ഗഹണേന ചതുപരിസവസേന, സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ മനുസ്സലോകോ, അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ. പോരാണാ പനാഹു - **സദേവക**ന്തി ദേവതാഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സമാരക**ന്തി മാരേന സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സബ്രഹ്മക**ന്തി ബ്രഹ്മേഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. ഏവം സബ്ബേപി തിഭവൂപഗേ സത്തേ തീഹാകാരേഹി തീസു പദേസു പക്ഖിപിത്വാ പുന ദ്വീഹി പദേഹി പരിയാദാതും **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജം സദേവമനുസ്സ**ന്തി വുത്തം. ഏവം പഞ്ചഹി പദേഹി തേന തേനാകാരേന തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നന്തി.

സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേതീതി **സയ**ന്തി സാമം, അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ. **അഭിഞ്ഞാ**തി അഭിഞ്ഞായ, അധികേന ഞാണേന ഞത്വാതി അത്ഥോ. **സച്ഛികത്വാ**തി പച്ചക്ഖം കത്വാ , ഏതേന അനുമാനാദിപടിക്ഖേപോ കതോ. **പവേദേതീ**തി ബോധേതി ഞാപേതി പകാസേതി.

സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം...പേ॰... പരിയോസാനകല്യാണന്തി സോ ഭഗവാ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച ഹിത്വാപി അനുത്തരം വിവേകസുഖം ധമ്മം ദേസേതി. തഞ്ച ഖോ അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതി, ആദിമ്ഹിപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതി, മജ്ഝേപി, പരിയോസാനേപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതീതി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ അത്ഥി ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം, അത്ഥി സാസനസ്സ. **ദേസനായ** താവ ചതുപ്പദികായപി ഗാഥായ പഠമപാദോ ആദി നാമ, തതോ ദ്വേ മജ്ഝം നാമ, അന്തേ ഏകോ പരിയോസാനം നാമ. ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനം ആദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം, ഉഭിന്നം അന്തരാ മജ്ഝം. അനേകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ പഠമാനുസന്ധി ആദി, അന്തേ അനുസന്ധി പരിയോസാനം, മജ്ഝേ ഏകോ വാ ദ്വേ വാ ബഹൂ വാ മജ്ഝമേവ.

സാസനസ്സ സീലസമാധിവിപസ്സനാ ആദി നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം - ''കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം, സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം ദിട്ഠി ച ഉജുകാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯). ''അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തഥാഗതേന

അഭിസമ്ബുദ്ധാ''തി ഏവം വുത്തോ പന അരിയമഗ്ഗോ മജ്ഝം നാമ. ഫലഞ്ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച പരിയോസാനം നാമ. ''തസ്മാതിഹ ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രഹ്മചരിയം ഏതംപാരം ഏതംപരിയോസാന''ന്തി ഏത്ഥ ഫലം പരിയോസനന്തി വുത്തം. ''നിബ്ബാനോഗധഞ്ഹി, ആവുസോ വിസാഖ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി നിബ്ബാനപരായണം നിബ്ബാനപരിയോസാന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൬) ഏത്ഥ നിബ്ബാനം പരിയോസാനന്തി വുത്തം. ഇധ പന ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അധിപ്പേതം. ഭഗവാ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേത്വാ മജ്ഝേ മഗ്ഗം പരിയോസാനേ നിബ്ബാനം ദസ്സേതി. തേന വുത്തം - ''സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണ''ന്തി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി ധമ്മകഥികോ ധമ്മം കഥേന്തോ -

> ''ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേയ്യ, മജ്ഝേ മഗ്ഗം വിഭാവയേ;
> പരിയോസാനമ്ഹി നിബ്ബാനം, ഏസാ കഥികസണ്ഠിതീ''തി.

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനന്തി യസ്സ ഹി യാഗുഭത്തഇത്ഥിപുരിസാദിവണ്ണനാനിസ്സിതാ ദേസനാ ഹോതി, ന സോ സാത്ഥം ദേസേതി. ഭഗവാ പന തഥാരൂപം ദേസനം പഹായ ചതുസതിപട്ഠാനാദിനിസ്സിതം ദേസനം ദേസേതി. തസ്മാ ''സാത്ഥം ദേസേതീ''തി വുച്ചതി. യസ്സ പന ദേസനാ ഏകബ്യഞ്ജനാദിയുത്താ വാ സബ്ബനിരോട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ സബ്ബവിസ്സട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ സബ്ബനിഗ്ഗഹിതബ്യഞ്ജനാ വാ, തസ്സ ദമിളകിരാതയവനാദിമിലക്ഖാനം ഭാസാ വിയ ബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ അബ്യഞ്ജനാ നാമ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന -

> ''സിഥിലം ധനിതഞ്ച ദീഘരസ്സം, ലഹുകം ഗരുകഞ്ച നിഗ്ഗഹീതം;
> സമ്ബന്ധം വവത്ഥിതം വിമുത്തം, ദസധാ ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ പഭേദോ''തി. -

ഏവം വുത്തം ദസവിധം ബ്യഞ്ജനം അമക്ഖേത്വാ പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനമേവ കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ ''സബ്യഞ്ജനം കത്വാ ദേസേതീ''തി വുച്ചതി. **കേവലപരിപുണ്ണ**ന്തി ഏത്ഥ **കേവല**ന്തി സകലാധിവചനം. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അനൂനാധികവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സകലപരിപുണ്ണമേവ ദേസേതി, ഏകദേസനാപി അപരിപുണ്ണാ നത്ഥീതി. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. യോ ഹി ''ഇമം ധമ്മദേസനം നിസ്സായ ലാഭം വാ സക്കാരം വാ ലഭിസ്സാമീ''തി ദേസേതി, തസ്സ അപരിസുദ്ധാ ദേസനാ നാമ ഹോതി. ഭഗവാ പന ലോകാമിസനിരപേക്ഖോ ഹിതഫരണേനേവ മേത്താഭാവനായ മുദുഹദയോ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേന ചിത്തേന ദേസേതി. തസ്മാ പരിസുദ്ധം ദേസേതീതി വുച്ചതി. **ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ**തി ഏത്ഥ ബ്രഹ്മചരിയന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലം സാസനം. തസ്മാ ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം…പേ॰… പരിസുദ്ധം, ഏവം ദേസേന്തോ ച സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലസാസനബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതം ചരിയം, ബ്രഹ്മഭൂതാനം വാ ബുദ്ധാദീനം ചരിയന്തി വുത്തം ഹോതി.

സാധു ഖോ പനാതി സുന്ദരം ഖോ പന, അത്ഥാവഹം സുഖാവഹന്തി വുത്തം ഹോതി. **തഥാരൂപാനം അരഹത**ന്തി യഥാരൂപോ സോ ഭവം ഗോതമോ, ഏവരൂപാനം അനേകേഹിപി കപ്പകോടിസതസഹസ്സേഹി ദുല്ലഭദസ്സനാനം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖിത്തേഹി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവരേഹി സമാകിണ്ണമനോരമസരീരാനം അനപ്പകദസ്സനാനം അതിമധുരധമ്മനിഗ്ഘോസാനം യഥാഭൂതഗുണാധിഗമേന ലോകേ അരഹന്തോതി ലദ്ധസദ്ദാനം അരഹതം. **ദസ്സനം ഹോതീ**തി പസാദസോമ്മാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതി. സചേ പന അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ ഏകപദമ്പി സോതും ലഭിസ്സാമ, സാധുതരംയേവ ഭവിസ്സതീതി ഏവം അജ്ഝാസയം കത്വാ. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി സബ്ബകിച്ചാനി പഹായ തുട്ഠമാനസാ അഗമംസു. **അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ**തി ഏതേ ഉഭതോപക്ഖികാ, തേ ഏവം ചിന്തേസും - ''സചേ നോ മിച്ഛാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി 'കസ്മാ തുമ്ഹേ സമണം ഗോതമം വന്ദിത്ഥാ'തി, തേസം 'കിം അഞ്ജലികരണമത്തേനാപി വന്ദിതം ഹോതീ'തി വക്ഖാമ . സചേ നോ സമ്മാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി 'കസ്മാ ഭഗവന്തം ന വന്ദിത്ഥാ'തി, 'കിം സീസേന ഭൂമിം പഹരന്തേനേവ വന്ദിതം ഹോതി. നനു അഞ്ജലികമ്മമ്പി വന്ദനാ ഏവാ'തി വക്ഖാമാ''തി.

നാമഗോത്തന്തി , ''ഭോ ഗോതമ, അഹം അസുകസ്സ പുത്തോ ദത്തോ നാമ മിത്തോ നാമ ഇധാഗതോ''തി വദന്താ നാമം സാവേന്തി നാമ. ''ഭോ ഗോതമ, അഹം വാസേട്ഠോ നാമ കച്ചാനോ നാമ ഇധാഗതോ''തി വദന്താ ഗോത്തം സാവേന്തി നാമ. ഏതേ കിര ദലിദ്ദാ ജിണ്ണകുലപുത്താ ''പരിസമജ്ഝേ നാമഗോത്തവസേന പാകടാ ഭവിസ്സാമാ''തി ഏവം അകംസു. യേ പന **തുണ്ഹീഭൂതാ** നിസീദിംസു, തേ കേരാടികാ ചേവ അന്ധബാലാ ച. തത്ഥ കേരാടികാ ''ഏകം ദ്വേ കഥാസല്ലാപേ കരോന്തേ വിസ്സാസികോ ഹോതി, അഥ വിസ്സാസേ സതി ഏകം ദ്വേ ഭിക്ഖാ അദാതും ന യുത്ത''ന്തി തതോ അത്താനം മോചേന്താ തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദന്തി. അന്ധബാലാ അഞ്ഞാണതായേവ അവക്ഖിത്തമത്തികാപിണ്ഡാ വിയ യത്ഥ കത്ഥചി തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദന്തി.

വേനാഗപുരികോതി വേനാഗപുരവാസീ. **ഏതദവോചാ**തി പാദന്തതോ പട്ഠായ യാവ കേസഗ്ഗാ തഥാഗതസ്സ സരീരം ഓലോകേന്തോ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനസമുജ്ജലേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി പടിമണ്ഡിതം സരീരാ നിക്ഖമിത്വാ സമന്തതോ അസീതിഹത്ഥപ്പദേസം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാഹി ഛബ്ബണ്ണാഹി ഘനബുദ്ധരംസീഹി സമ്പരിവാരിതം തഥാഗതസ്സ സരീരം ദിസ്വാ സഞ്ജാതവിമ്ഹയോ വണ്ണം ഭണന്തോ ഏതം ''അച്ഛരിയം, ഭോ ഗോതമാ''തിആദിവചനം അവോച.

തത്ഥ **യാവഞ്ചിദ**ന്തി അധിമത്തപ്പമാണപരിച്ഛേദവചനമേതം. തസ്സ വിപ്പസന്നപദേന സദ്ധിം സമ്ബന്ധോ. യാവഞ്ച വിപ്പസന്നാനി അധിമത്തവിപ്പസന്നാനീതി അത്ഥോ. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി ചക്ഖാദീനി ഛ ഇന്ദ്രിയാനി. തസ്സ ഹി പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാനം പതിട്ഠിതോകാസസ്സ വിപ്പസന്നതം ദിസ്വാ തേസം വിപ്പസന്നതാ പാകടാ അഹോസി. യസ്മാ പന സാ മനേ വിപ്പസന്നേയേവ ഹോതി, അവിപ്പസന്നചിത്താനഞ്ഹി ഇന്ദ്രിയപ്പസാദോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാസ്സ മനിന്ദ്രിയപ്പസാദോപി പാകടോ അഹോസി. തം ഏസ വിപ്പസന്നതം ഗഹേത്വാ ''വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനീ''തി ആഹ. **പരിസുദ്ധോ**തി നിമ്മലോ. **പരിയോദാതോ**തി പഭസ്സരോ. **സാരദം ബദരപണ്ഡു**ന്തി സരദകാലേ

ജാതം നാതിസുപരിപക്കം ബദരം. തഞ്ഹി പരിസുദ്ധഞ്ചേവ ഹോതി പരിയോദാതഞ്ച. **താലപക്ക**ന്തി സുപരിപക്കതാലഫലം. **സമ്പതി ബന്ധനാ പമുത്ത**ന്തി തംഖണഞ്ഞേവ ബന്ധനാ പമുത്തം. തസ്സ ഹി ബന്ധനമൂലം അപനേത്വാ പരമുഖം കത്വാ ഫലകേ ഠപിതസ്സ ചതുരങ്ഗുലമത്തം ഠാനം ഓലോകേന്താനം പരിസുദ്ധം പരിയോദാതം ഹുത്വാ ഖായതി. തം സന്ധായേവമാഹ . **നേക്ഖം ജമ്ബോനദ**ന്തി സുരത്തവണ്ണസ്സ ജമ്ബോനദസുവണ്ണസ്സ ഘടികാ. **ദക്ഖകമ്മാരപുത്തസുപരികമ്മകത**ന്തി ദക്ഖേന സുവണ്ണകാരപുത്തേന സുട്ഠു കതപരികമ്മം. **ഉക്കാമുഖേ സുകുസലസമ്പഹട്ഠ**ന്തി സുവണ്ണകാരഉദ്ധനേ പചിത്വാ സുകുസലേന സുവണ്ണകാരേന ഘട്ടനപരിമജ്ജനഹംസനേന സുട്ഠു പഹട്ഠം സുപരിമദ്ദിതന്തി അത്ഥോ. **പണ്ഡുകമ്ബലേ നിക്ഖിത്ത**ന്തി അഗ്ഗിനാ പചിത്വാ ദീപിദാഠായ ഘംസിത്വാ ഗേരുകപരികമ്മം കത്വാ രത്തകമ്ബലേ ഠപിതം. **ഭാസതേ**തി സഞ്ജാതഓഭാസതായ ഭാസതേ. **തപതേ**തി അന്ധകാരവിദ്ധംസനതായ തപതേ. **വിരോചതീ**തി വിജ്ജോതമാനം ഹുത്വാ വിരോചതി, സോഭതീതി അത്ഥോ.

ഉച്ചാസയനമഹാസയനാനീതി എത്ഥ അതിക്കന്തപ്പമാണം ഉച്ചാസയനം നാമ, ആയതവിത്ഥതം അകപ്പിയഭണ്ഡം മഹാസയനം നാമ. ഇദാനി താനി ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥിദം, ആസന്ദീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആസന്ദീ**തി അതിക്കന്തപ്പമാണം ആസനം. **പല്ലങ്കോ**തി പാദേസു വാളരൂപാനി ഠപേത്വാ കതോ. **ഗോനകോ**തി ദീഘലോമകോ മഹാകോജവോ. ചതുരങ്ഗുലാധികാനി കിര തസ്സ ലോമാനി. **ചിത്തകോ**തി വാനചിത്തം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. **പടികാ**തി ഉണ്ണാമയോ സേതത്ഥരകോ. **പടലികാ**തി ഘനപുപ്ഫോ ഉണ്ണാമയത്ഥരകോ, യോ ആമലകപട്ടോതിപി വുച്ചതി. **തൂലികാ**തി തിണ്ണം തൂലാനം അഞ്ഞതരപുണ്ണാ തൂലികാ. **വികതികാ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദിരൂപവിചിത്രോ ഉണ്ണാമയത്ഥരകോ. **ഉദ്ദലോമീ**തി ഉഭതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. കേചി എകതോ ഉഗ്ഗതപുപ്ഫന്തി വദന്തി. **എകന്തലോമീ**തി എകതോദസം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. കേചി ഉഭതോ ഉഗ്ഗതപുപ്ഫന്തി വദന്തി. **കട്ടിസ്സ**ന്തി രതനപരിസിബ്ബിതം കോസേയ്യകട്ടിസ്സമയം പച്ചത്ഥരണം. **കോസേയ്യ**ന്തി രതനപരിസിബ്ബിതമേവ കോസിയസുത്തമയം പച്ചത്ഥരണം. **കുത്തക**ന്തി സോളസന്നം നാടകിത്ഥീനം ഠത്വാ നച്ചനയോഗ്ഗം ഉണ്ണാമയത്ഥരണം. **ഹത്ഥത്ഥരാ**ദയോ ഹത്ഥിപിട്ഠാദീസു അത്ഥരണകഅത്ഥരകാ ചേവ ഹത്ഥിരൂപാദീനി ദസ്സേത്വാ കതഅത്ഥരകാ ച. **അജിനപ്പവേണീ**തി അജിനചമ്മേഹി മഞ്ചപ്പമാണേന സിബ്ബിത്വാ കതപ്പവേണി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥമേവ.

നികാമലാഭീതി അതികാമലാഭീ ഇച്ഛിതിച്ഛിതലാഭീ. **അകിച്ഛലാഭീ**തി അദുക്ഖലാഭീ. **അകസിരലാഭീ**തി വിപുലലാഭീ മഹന്തലാഭീ, ഉളാരുളാരാനേവ ലഭതി മഞ്ഞേതി സന്ധായ വദതി. അയം കിര ബ്രാഹ്മണോ സയനഗരുകോ, സോ ഭഗവതോ വിപ്പസന്നിന്ദ്രിയാദിതം ദിസ്വാ "അദ്ധാ എസ എവരൂപേസു ഉച്ചാസയനമഹാസയനേസു നിസീദതി ചേവ നിപജ്ജതി ച. തേനസ്സ വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ പരിയോദാതോ"തി മഞ്ഞമാനോ ഇമം സേനാസനവണ്ണം കഥേസി.

ലദ്ധാ ച പന ന കപ്പന്തീതി എത്ഥ കിഞ്ചി കിഞ്ചി കപ്പതി. സുദ്ധകോസേയ്യഞ്ഹി മഞ്ചേപി അത്ഥരിതും വട്ടതി, ഗോനകാദയോ ച ഭൂമത്ഥരണപരിഭോഗേന, ആസന്ദിയാ പാദേ ഛിന്ദിത്വാ, പല്ലങ്കസ്സ വാളേ

ഭിന്ദിത്വാ, തൂലികം വിജടേത്വാ ''ബിമ്ബോഹനഞ്ച കാതു''ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൯൭) വചനതോ ഇമാനിപി ഏകേന വിധാനേന കപ്പന്തി. അകപ്പിയം പന ഉപാദായ സബ്ബാനേവ ന കപ്പന്തീതി വുത്താനി.

വനന്തഞ്ഞേവ പവിസാമീതി അരഞ്ഞംയേവ പവിസാമി. **യദേവാ**തി യാനിയേവ. **പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ**തി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാ**തി അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേന്തോ ഉജും കായം ഠപേത്വാ. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ**തി കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം ഠപേത്വാ, പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനം വാ കത്വാതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''പരീതി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ. മുഖന്തി നിയ്യാനട്ഠോ. സതീതി ഉപട്ഠാനട്ഠോ. തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൪). **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമീ**തി പടിലഭിത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ വിഹരാമി. **ഏവംഭൂതോ**തി ഏവം പഠമജ്ഝാനാദീസു അഞ്ഞതരസമങ്ഗീ ഹുത്വാ. **ദിബ്ബോ മേ ഏസോ തസ്മിം സമയേ ചങ്കമോ ഹോതീ**തി ചത്താരി ഹി രൂപജ്ഝാനാനി സമാപജ്ജിത്വാ ചങ്കമന്തസ്സ ചങ്കമോ ദിബ്ബചങ്കമോ നാമ ഹോതി, സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ചങ്കമന്തസ്സാപി ചങ്കമോ ദിബ്ബചങ്കമോയേവ. ഠാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തഥാ ഇതരേസു ദ്വീസു വിഹാരേസു.

സോ ഏവം പജാനാമി ''രാഗോ മേ പഹീനോ''തി മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീനരാഗമേവ ദസ്സേന്തോ ''സോ ഏവം പജാനാമി രാഗോ മേ പഹീനോ''തി ആഹ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമിനാ പന കിം കഥിതം ഹോതീതി? പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ, പച്ചവേക്ഖണായ ഫലസമാപത്തി കഥിതാ. ഫലസമാപത്തിഞ്ഹി സമാപന്നസ്സപി സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതസ്സാപി ചങ്കമാദയോ അരിയചങ്കമാദയോ ഹോന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൪. സരഭസുത്തവണ്ണനാ

൬൪. ചതുത്ഥേ **രാജഗഹേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ**തി ഗിജ്ഝസദിസാനിസ്സ കൂടാനി, ഗിജ്ഝാ വാ തസ്സ കൂടേസു വസന്തീതി ഗിജ്ഝകൂടോ, തസ്മിം ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ. ഏതേനസ്സ രാജഗഹം ഗോചരഗാമം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ വസനട്ഠാനം ദസ്സിതം. ഗിജ്ഝകൂടസ്മിഞ്ഹി തഥാഗതം ഉദ്ദിസ്സ വിഹാരോ കാരിതോ, ഗിജ്ഝകൂടവിഹാരോത്വേവസ്സ നാമം. തത്ഥായം തസ്മിം സമയേ വിഹരതീതി. **സരഭോ നാമ പരിബ്ബാജകോ അചിരപക്കന്തോ ഹോതീ**തി സരഭോതി ഏവംനാമകോ പരിബ്ബാജകോ ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ പക്കന്തോ ഹോതി, അധുനാ വിബ്ഭന്തോതി അത്ഥോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഹി ലോകേ ഉപ്പന്നേ തിത്ഥിയാ നട്ഠലാഭസക്കാരാ അഹേസും, തിണ്ണം രതനാനം മഹാലാഭസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. യഥാഹ -

> ''തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ സക്കതോ ഹോതി ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ അപചിതോ ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനം. അഞ്ഞതിത്ഥിയാ പന പരിബ്ബാജകാ അസക്കതാ ഹോന്തി അഗരുകതാ അമാനിതാ അപൂജിതാ ന ലാഭിനോ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന''ന്തി (ഉദാ॰ ൧൪; സം॰ നി॰ ൨.൭൦).

തേ ഏവം പരിഹീനലാഭസക്കാരാ പഞ്ചസതമത്താ ഏകസ്മിം പരിബ്ബാജകാരാമേ സന്നിപതിത്വാ സമ്മന്തയിംസു - "ഭോ, മയം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ ഹതലാഭസക്കാരാ ജാതാ, സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകാനഞ്ചസ്സ ഏകം അവണ്ണം ഉപധാരേഥ, അവണ്ണം പത്ഥരിത്വാ ഏതസ്സ സാസനം ഗരഹിത്വാ അമ്ഹാകം ലാഭസക്കാരം ഉപ്പാദേസ്സാമാ"തി. തേ വജ്ജം ഓലോകേന്താ - "തീസു ദ്വാരേസു ആജീവേ ചാതി ചതൂസുപി ഠാനേസു സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വജ്ജം പസ്സിതും ന സക്കാ, ഇമാനി ചത്താരി ഠാനാനി മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ഓലോകേഥാ"തി ആഹംസു. അഥ നേസം അന്തരേ ഏകോ ഏവമാഹ - "അഹം അഞ്ഞം ന പസ്സാമി, ഇമേ അനദ്ധമാസം സന്നിപതിത്വാ ദ്വാരവാതപാനാനി പിധായ സാമണേരാനമ്പി പവേസനം ന ദേന്തി. ജീവിതസദിസാപി ഉപട്ഠാകാ ദട്ഠും ന ലഭന്തി, ആവട്ടനിമായം ഓസാരേത്വാ ഓസാരേത്വാ ജനം ആവട്ടേത്വാ ആവട്ടേത്വാ ഖാദന്തി. സചേ തം മയം ആഹരിതും സക്ഖിസ്സാമ, ഏവം നോ ലാഭസക്കാരഉള്ളാരോ ഭവിസ്സതീ"തി. അപരോപി ഏവമേവ വദന്തോ ഉട്ഠാസി. സബ്ബേ ഏകവാദാ അഹേസും. തതോ ആഹംസു - "യോ തം ആഹരിതും സക്ഖിസ്സതി, തം മയം അമ്ഹാകം സമയേ ജേട്ഠകം കരിസ്സാമാ"തി.

തതോ കോടിതോ പട്ഠായ "ത്വം സക്ഖിസ്സസി, ത്വം സക്ഖിസ്സസീ"തി പുച്ഛിത്വാ "അഹം ന സക്ഖിസ്സാമി, അഹം ന സക്ഖിസ്സാമീ"തി ബഹൂഹി വുത്തേ സരഭം പുച്ഛിംസു - "ത്വം സക്ഖിസ്സസി ആചരിയാ"തി. സോ ആഹ - "അഗരു ഏതം ആഹരിതും, സചേ തുമ്ഹേ അത്തനോ കഥായ ഠത്വാ മം ജേട്ഠകം കരിസ്സഥാ"തി. അഗരു ഏതമാചരിയ ആഹര, ത്വം കതോയേവാസി അമ്ഹേഹി ജേട്ഠകോതി. സോ ആഹ - "തം ആഹരന്തേന ഥേനേത്വാ വാ വിലുമ്പിത്വാ വാ ആഹരിതും ന സക്കാ, സമണസ്സ പന ഗോതമസ്സ സാവകസദിസേന ഹുത്വാ തസ്സ സാവകേ വന്ദിത്വാ വത്തപടിവത്തം കത്വാ തേസം പത്തേ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ ആഹരിതും സക്കാ. രുച്ചതി വോ ഏതസ്സ ഏത്തകസ്സ കിരിയാ"തി. യംകിഞ്ചി കത്വാ ആഹരിത്വാ ച നോ ദേഹീതി. തേന ഹി മം ദിസ്വാ അപസ്സന്താ വിയ ഭവേയ്യാഥാതി പരിബ്ബാജകാനം സഞ്ഞം ദത്വാ ദുതിയദിവസേ പാതോവ ഉട്ഠായ ഗിജ്ഝകൂടമഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ ദിട്ഠദിട്ഠാനം ഭിക്ഖൂനം പഞ്ചപതിട്ഠിതേന പാദേ വന്ദി. ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "അഞ്ഞേ പരിബ്ബാജകാ ചണ്ഡാ ഫരുസാ, അയം പന സദ്ധോ ഭവിസ്സതി പസന്നോ"തി. ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഞത്വാ യുത്തട്ഠാനസ്മിംയേവ പബ്ബജിതാ, മയം പന അനുപധാരേത്വാ അതിത്ഥേനേവ പക്ഖന്താ അനിയ്യാനികമഗ്ഗേ വിചരാമാതി. സോ ഏവം വത്വാ ദിട്ഠേ ദിട്ഠേ ഭിക്ഖൂ പുനപ്പുനം വന്ദതി, ന്ഹാനോദകാദീനി പടിയാദേതി, ദന്തകട്ഠം കപ്പിയം കരോതി, പാദേ ധോവതി മക്ഖേതി, അതിരേകഭത്തം ലഭിത്വാ ഭുഞ്ജതി.

തം ഇമിനാ നീഹാരേന വസന്തം ഏകോ മഹാഥേരോ ദിസ്വാ, "പരിബ്ബാജക, ത്വം സദ്ധോ പസന്നോ, കിം ന പബ്ബജസീ"തി. കോ മം, ഭന്തേ, പബ്ബാജേസ്സതി. മയഞ്ഹി ചിരകാലം ഭദന്താനം പച്ചത്ഥികാ ഹുത്വാ വിചരിമ്ഹാതി. ഥേരോ "സചേ ത്വം പബ്ബജിതുകാമോ, അഹം തം പബ്ബാജേസ്സാമീ"തി വത്വാ പബ്ബാജേസി. സോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ നിരന്തരം വത്തപടിവത്തമകാസി. അഥ നം ഥേരോ വത്തേ പസീദിത്വാ നചിരസ്സേവ ഉപസമ്പാദേസി. സോ ഉപോസഥദിവസേ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഉപോസഥഗ്ഗം പവിസിത്വാ ഭിക്ഖൂ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന പാതിമോക്ഖം പഗ്ഗണ്ഹന്തേ

ദിസ്വാ ''ഇമിനാ നീഹാരേന ഓസാരേത്വാ ഓസാരേത്വാ ലോകം ഖാദന്തി, കതിപാഹേന ഹരിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. സോ പരിവേണം ഗന്ത്വാ ഉപജ്ഝായം വന്ദിത്വാ, ''ഭന്തേ, കോ നാമോ അയം ധമ്മോ''തി പുച്ഛി. പാതിമോക്ഖോ നാമ, ആവുസോതി. ഉത്തമധമ്മോ ഏസ, ഭന്തേ, ഭവിസ്സതീതി. ആമ, ആവുസോ, സകലസാസനധാരണീ അയം സിക്ഖാതി. ഭന്തേ, സചേ ഏസ സിക്ഖാധമ്മോ ഉത്തമോ, ഇമമേവ പഠമം ഗണ്ഹാമീതി. ഗണ്ഹാവുസോതി ഥേരോ സമ്പടിച്ഛി. സോ ഗണ്ഹന്തോ പരിബ്ബാജകേ പസ്സിത്വാ ''കീദിസം ആചരിയാ''തി പുച്ഛിതോ, ''ആവുസോ, മാ ചിന്തയിത്ഥ, കതിപാഹേന ആഹരിസ്സാമീ''തി വത്വാ നചിരസ്സേവ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉപജ്ഝായം ആഹ - ''ഏത്തകമേവ, ഭന്തേ, ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി അത്ഥീ''തി. ഏത്തകമേവ, ആവുസോതി.

സോ പുനദിവസേ യഥാനിവത്ഥപാരുതോവ ഗഹിതനീഹാരേനേവ പത്തം ഗഹേത്വാ ഗിജ്ഝകൂടാ നിക്ഖമ്മ പരിബ്ബാജകാരാമം അഗമാസി. പരിബ്ബാജകാ ദിസ്വാ ''കീദിസം, ആചരിയ, നാസക്ഖിത്ഥ മഞ്ഞേ ആവട്ടനിമായം ആഹരിതു''ന്തി തം പരിവാരയിംസു. മാ ചിന്തയിത്ഥ, ആവുസോ, ആഹടാ മേ ആവട്ടനിമായാ, ഇതോ പട്ഠായ അമ്ഹാകം ലാഭസക്കാരോ മഹാ ഭവിസ്സതി. തുമ്ഹേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗാ ഹോഥ, മാ വിവാദം അകത്ഥാതി. സചേ തേ, ആചരിയ, സുഗ്ഗഹിതാ, അമ്ഹേപി നം വാചേഹീതി. സോ ആദിതോ പട്ഠായ പാതിമോക്ഖം ഓസാരേസി. അഥ തേ സബ്ബേപി - ''ഏഥ, ഭോ, നഗരേ വിചരന്താ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ അവണ്ണം കഥേസ്സാമാ''തി അനുഗ്ഘാടിതേസുയേവ നഗരദ്വാരേസു ദ്വാരസമീപം ഗന്ത്വാ വിവടേന ദ്വാരേന സബ്ബപഠമം പവിസിംസു. ഏവം സലിങ്ഗേനേവ അപക്കന്തം തം പരിബ്ബാജകം സന്ധായ - ''സരഭോ നാമ പരിബ്ബാജകോ അചിരപക്കന്തോ ഹോതീ''തി വുത്തം.

തം ദിവസം പന ഭഗവാ പച്ചൂസസമയേ ലോകം ഓലോകേന്തോ ഇദം അദ്ദസ - ''അജ്ജ സരഭോ പരിബ്ബാജകോ നഗരേ വിചരിത്വാ പകാസനീയകമ്മം കരിസ്സതി, തിണ്ണം രതനാനം അവണ്ണം കഥേന്തോ വിസം സിഞ്ചിത്വാ പരിബ്ബാജകാരാമം ഗമിസ്സതി, അഹമ്പി തത്ഥേവ ഗമിസ്സാമി, ചതസ്സോപി പരിസാ തത്ഥേവ ഓസരിസ്സന്തി. തസ്മിം സമാഗമേ ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി അമതപാനം പിവിസ്സന്തീ''തി. തതോ ''തസ്സ ഓകാസോ ഹോതു, യഥാരുചിയാ അവണ്ണം പത്ഥരതൂ''തി ചിന്തേത്വാ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - ''ആനന്ദ, അട്ഠാരസസു മഹാവിഹാരേസു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മയാ സദ്ധിംയേവ പിണ്ഡായ ചരിതും ആരോചേഹീ''തി. ഥേരോ തഥാ അകാസി. ഭിക്ഖൂ പത്തചീവരമാദായ സത്ഥാരമേവ പരിവാരയിംസു. സത്ഥാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ആദായ ദ്വാരഗാമസമീപേയേവ പിണ്ഡായ ചരി. സരഭോപി പരിബ്ബാജകേഹി സദ്ധിം നഗരം പവിട്ഠോ തത്ഥ തത്ഥ പരിസമജ്ഝേ രാജദ്വാരവീഥിചതുക്കാദീസു ച ഗന്ത്വാ ''അഞ്ഞാതോ മയാ സമണാനം സക്യപുത്തിയാനം ധമ്മോ''തിആദീനി അഭാസി. തം സന്ധായ **സോ രാജഗഹേ പരിസതി ഏവം വാചം ഭാസതീ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞാതോ**തി ഞാതോ അവബുദ്ധോ, പാകടം കത്വാ ഉഗ്ഗഹിതോതി ദീപേതി. **അഞ്ഞായാ**തി ജാനിത്വാ. **അപക്കന്തോ**തി സലിങ്ഗേനേവ അപക്കന്തോ. സചേ ഹി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാസനേ കോചി സാരോ അഭവിസ്സ, നാഹം അപക്കമിസ്സം. തസ്സ പന സാസനം അസാരം നിസ്സാരം, ആവട്ടനിമായം ഓസാരേത്വാ സമണാ ലോകം ഖാദന്തീതി ഏവമത്ഥം ദീപേന്തോ ഏവമാഹ.

അഥ ഖോ സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂതി അഥ ഏവം തസ്മിം പരിബ്ബാജകേ ഭാസമാനേ അരഞ്ഞവാസിനോ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ “അസുകട്ഠാനം നാമ സത്ഥാ പിണ്ഡായ ചരിതും ഗതോ”തി അജാനന്താ ഭിക്ഖാചാരവേലായം രാജഗഹം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. തേ സന്ധായേതം വുത്തം. **അസ്സോസു**ന്തി സുണിംസു. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി “ഇമം കാരണം ദസബലസ്സ ആരോചേസ്സാമാ”തി ഉപസങ്കമിംസു.

സിപ്പിനികാതീരന്തി **സിപ്പിനികാ**തി ഏവംനാമികായ നദിയാ തീരം. **അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേനാ**തി കായങ്ഗവാചങ്ഗാനി അചോപേത്വാ അബ്ഭന്തരേ ഖന്തിം ധാരേത്വാ ചിത്തേനേവ അധിവാസേസീതി അത്ഥോ. ഏവം അധിവാസേത്വാ പുന ചിന്തേസി - “കിം നു ഖോ അജ്ജ മയാ സരഭസ്സ വാദം മദ്ദിതും ഗച്ഛന്തേന ഏകകേന ഗന്തബ്ബം , ഉദാഹു ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതേനാ”തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - സചാഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഗമിസ്സാമി, മഹാജനോ ഏവം ചിന്തേസ്സതി - “സമണോ ഗോതമോ വാദുപ്പത്തിട്ഠാനം ഗച്ഛന്തോ പക്ഖം ഉക്ഖിപിത്വാ ഗന്ത്വാ പരിസബലേന ഉപ്പന്നം വാദം മദ്ദതി, പരവാദീനം സീസം ഉക്ഖിപിതും ന ദേതീ”തി. ന ഖോ പന മയ്ഹം ഉപ്പന്നേ വാദേ പരം ഗഹേത്വാ മദ്ദനകിച്ചം അത്ഥി, അഹമേവ ഗന്ത്വാ മദ്ദിസ്സാമി. അനച്ഛരിയം ചേതം യ്വാഹം ഇദാനി ബുദ്ധഭൂതോ അത്തനോ ഉപ്പന്നം വാദം മദ്ദേയ്യം, ചരിയം ചരണകാലേ അഹേതുകപടിസന്ധിയം നിബ്ബത്തേനാപി ഹി മയാ വഹിതബ്ബം ധുരം അഞ്ഞോ വഹിതും സമത്ഥോ നാമ നാഹോസി. ഇമസ്സ പനത്ഥസ്സ സാധനത്ഥം -

> “യതോ യതോ ഗരു ധുരം, യതോ ഗമ്ഭീരവത്തനീ;
> തദാസ്സു കണ്ഹം യുഞ്ജേന്തി, സ്വാസ്സു തം വഹതേ ധുര”ന്തി. (ജാ॰ ഏ.ഏ.വൻ) -

ഇദം കണ്ഹജാതകം ആഹരിതബ്ബം. അതീതേ കിര ഏകോ സത്ഥവാഹോ ഏകിസ്സാ മഹല്ലികായ ഗേഹേ നിവാസം ഗണ്ഹി. അഥസ്സ ഏകിസ്സാ ധേനുയാ രത്തിഭാഗസമനന്തരേ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം അഹോസി. സാ ഏകം വച്ഛകം വിജായി. മഹല്ലികായ വച്ഛകം ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ പുത്തസിനേഹോ ഉദപാദി. പുനദിവസേ സത്ഥവാഹപുത്തോ - “തവ ഗേഹവേതനം ഗണ്ഹാഹീ”തി ആഹ. മഹല്ലികാ “മയ്ഹം അഞ്ഞേന കിച്ചം ന അത്ഥി, ഇമമേവ വച്ഛകം ദേഹീ”തി ആഹ. ഗണ്ഹ, അമ്മാതി. സാ തം ഗണ്ഹിത്വാ ഖീരം പായേത്വാ യാഗുഭത്തതിണാദീനി ദദമാനാ പോസേസി. സോ വുദ്ധിമന്വായ പരിപുണ്ണരൂപോ ബലവീരിയസമ്പന്നോ അഹോസി സമ്പന്നാചാരോ, കാളകോ നാമ നാമേന. അഥേകസ്സ സത്ഥവാഹസ്സ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി ആഗച്ഛന്തസ്സ ഉദകഭിന്നട്ഠാനേ സകടചക്കം ലഗ്ഗി. സോ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി യോജേത്വാ നീഹരാപേതും അസക്കോന്തോ കാളകം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - “താത, തവ വേതനം ദസ്സാമി, സകടം മേ ഉക്ഖിപിത്വാ ദേഹീ”തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ തം ആദായ - “അഞ്ഞോ ഇമിനാ സദ്ധിം ധുരം വഹിതും സമത്ഥോ നത്ഥീ”തി ധുരസകടേ യോത്തം ബന്ധിത്വാ തം ഏകകംയേവ യോജേസി. സോ തം സകടം ഉക്ഖിപിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേത്വാ ഏതേനേവ നിഹാരേന പഞ്ച സകടസതാനി നീഹരി. സോ സബ്ബപച്ഛിമസകടം നീഹരിത്വാ മോചിയമാനോ “സു”ന്തി കത്വാ സീസം ഉക്ഖിപി.

സത്ഥവാഹോ “അയം എത്തകാനി സകടാനി ഉക്ഖിപന്തോ എവം ന അകാസി, വേതനത്ഥം മഞ്ഞേ കരോതീ”തി സകടഗണനായ കഹാപണേ ഗഹേത്വാ പഞ്ചസതഭണ്ഡികം തസ്സ ഗീവായ ബന്ധാപേസി. സോ അഞ്ഞേസം അത്തനോ സന്തികം അല്ലീയിതും അദേന്തോ ഉജുകം ഗേഹമേവ അഗമാസി. മഹല്ലികാ ദിസ്വാ മോചേത്വാ കഹാപണഭാവം ഞത്വാ “കസ്മാ, പുത്ത, ഏവമകാസി, മാ ത്വം ‘മയാ കമ്മം കത്വാ ആഭതേന അയം ജീവിസ്സതീ’തി സഞ്ഞമകാസീ”തി വത്വാ ഗോണം ഉണ്ഹോദകേന ന്ഹാപേത്വാ തേലേന അബ്ഭഞ്ജിത്വാ “ഇതോ പട്ഠായ പുന മാ ഏവമകാസീ”തി ഓവദി. ഏവം സത്ഥാ “ചരിയം ചരണകാലേ അഹേതുകപടിസന്ധിയം നിബ്ബത്തേനാപി ഹി മയാ വഹിതബ്ബധുരം അഞ്ഞോ വഹിതും സമത്ഥോ നാമ നാഹോസീ”തി ചിന്തേത്വാ ഏകകോവ അഗമാസി. തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ഭഗവാ സായന്ഹസമയം പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **പടിസല്ലാനാ**തി പുഥുത്താരമ്മണേഹി ചിത്തം പടിസംഹരിത്വാ സല്ലാനതോ, ഫലസമാപത്തിതോതി അത്ഥോ. **തേനുപസങ്കമീ**തി പരിബ്ബാജകേസു സകലനഗരേ പകാസനീയകമ്മം കത്വാ നഗരാ നിക്ഖമ്മ പരിബ്ബാജകാരാമേ സന്നിപതിത്വാ “സചേ, ആവുസോ സരഭ, സമണോ ഗോതമോ ആഗമിസ്സതി, കിം കരിസ്സസീ”തി. സമണേ ഗോതമേ ഏകം കരോന്തേ അഹം ദ്വേ കരിസ്സാമി, ദ്വേ കരോന്തേ ചത്താരി, ചത്താരി കരോന്തേ പഞ്ച, പഞ്ച കരോന്തേ ദസ, ദസ കരോന്തേ വീസതി, വീസതി കരോന്തേ തിംസം, തിംസം കരോന്തേ ചത്താലീസം, ചത്താലീസം കരോന്തേ പഞ്ഞാസം, പഞ്ഞാസം കരോന്തേ സതം, സതം കരോന്തേ സഹസ്സം കരിസ്സാമീതി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം സീഹനാദകഥം സമുട്ഠാപേത്വാ നിസിന്നേസു ഉപസങ്കമി.

ഉപസങ്കമന്തോ പന യസ്മാ പരിബ്ബാജകാരാമസ്സ നഗരമജ്ഝേനേവ മഗ്ഗോ, തസ്മാ സുരത്തദുപട്ടം നിവാസേത്വാ സുഗതമഹാചീവരം പാരുപിത്വാ വിസ്സട്ഠബലോ രാജാ വിയ ഏകകോവ നഗരമജ്ഝേന അഗമാസി. മിച്ഛാദിട്ഠികാ ദിസ്വാ “പരിബ്ബാജകാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പകാസനീയകമ്മം കരോന്താ അവണ്ണം പത്ഥരിംസു, സോ ഏതേ അനുവത്തിത്വാ സഞ്ഞാപേതും ഗച്ഛതി മഞ്ഞേ”തി അനുബന്ധിംസു. സമ്മാദിട്ഠികാപി “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പത്തചീവരം ആദായ ഏകകോവ നിക്ഖന്തോ, അജ്ജ സരഭേന സദ്ധിം മഹാധമ്മസങ്ഗാമോ ഭവിസ്സതി. മയമ്പി തസ്മിം സമാഗമേ കായസക്ഖിനോ ഭവിസ്സാമാ”തി അനുബന്ധിംസു. സത്ഥാ പസ്സന്തസ്സേവ മഹാജനസ്സ പരിബ്ബാജകാരാമം ഉപസങ്കമി.

പരിബ്ബാജകാ രുക്ഖാനം ഖന്ധവിടപസാഖന്തരേഹി സമുഗ്ഗച്ഛന്താ ഛബ്ബണ്ണഘനബുദ്ധരസ്മിയോ ദിസ്വാ “അഞ്ഞദാ ഏവരൂപോ ഓഭാസോ നാമ നത്ഥി, കിം നു ഖോ ഏത”ന്തി ഉല്ലോകേത്വാ “സമണോ ഗോതമോ ആഗച്ഛതീ”തി ആഹംസു. തം സുത്വാവ സരഭോ ജാണുകന്തരേ സീസം ഠപേത്വാ അധോമുഖോ നിസീദി. ഏവം തസ്മിം സമയേ ഭഗവാ തം ആരാമം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. തഥാഗതോ ഹി ജമ്ബുദീപതലേ അഗ്ഗകുലേ ജാതത്താ അഗ്ഗാസനാരഹോതിസ്സ സബ്ബത്ഥ ആസനം പഞ്ഞത്തമേവ ഹോതി. ഏവം പഞ്ഞത്തേ മഹാരഹേ ബുദ്ധാസനേ നിസീദി.

തേ പരിബ്ബാജകാ സരഭം പരിബ്ബാജകം ഏതദവോചുന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ കിര സരഭേന സദ്ധിം ഏത്തകം കഥേന്തേയേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ സത്ഥു

പദാനുപദികോ ഹുത്വാ പരിബ്ബാജകാരാമം സമ്പാപുണി, ചതസ്സോപി പരിസാ പരിബ്ബാജകാരാമേയേവ ഓസരിംസു. തതോ തേ പരിബ്ബാജകാ "അച്ഛരിയം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ കമ്മം, സകലനഗരം വിചരിത്വാ അവണ്ണം പത്ഥരിത്വാ പകാസനീയകമ്മം കത്വാ ആഗതാനം വേരീനം പടിസത്തൂനം പച്ചാമിത്താനം സന്തികം ആഗന്ത്വാ ഥോകമ്പി വിഗ്ഗാഹികകഥം ന കഥേസി, ആഗതകാലതോ പട്ഠായ സതപാകതേലേന മക്ഖേന്തോ വിയ അമതപാനം പായേന്തോ വിയ മധുരകഥം കഥേതീ"തി സബ്ബേപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധം അനുവത്തന്താ ഏതദവോചും.

യാചേയ്യാസീതി ആയാചേയ്യാസി പത്ഥേയ്യാസി പിഹേയ്യാസി. **തുണ്ഹീഭൂതോ**തി തുണ്ഹീഭാവം ഉപഗതോ. **മങ്കുഭൂതോ**തി നിത്തേജതം ആപന്നോ. **പത്തക്ഖന്ധോ**തി ഓനതഗീവോ. **അധോമുഖോ**തി ഹേട്ഠാമുഖോ. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ**തി "അഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബേ ധമ്മാ മയാ അഭിസമ്ബുദ്ധാ"തി ഏവം പടിജാനതോ തവ. **അനഭിസമ്ബുദ്ധാ**തി ഇമേ നാമ ധമ്മാ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ. **തത്ഥാ**തി തേസു അനഭിസമ്ബുദ്ധാതി ഏവം ദസ്സിതധമ്മേസു. **അഞ്ഞേന വാ അഞ്ഞം പടിചരിസ്സതീ**തി അഞ്ഞേന വാ വചനേന അഞ്ഞം വചനം പടിച്ഛാദേസ്സതി, അഞ്ഞം പുച്ഛിതോ അഞ്ഞം കഥേസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാ അഞ്ഞം ആഗന്തുകകഥം ആഹരന്തോ പുരിമകഥം അപനാമേസ്സതി. **അപ്പച്ചയ**ന്തി അനഭിരദ്ധിം അതുട്ഠാകാരം **പാതുകരിസ്സതീ**തി പാകടം കരിസ്സതി. ഏത്ഥ ച അപ്പച്ചയേന ദോമനസ്സം വുത്തം, പുരിമേഹി ദ്വീഹി മന്ദബലവഭേദോ കോധോയേവ.

ഏവം ഭഗവാ പഠമവേസാരജ്ജേന സീഹനാദം നദിത്വാ പുന ദുതിയാദീഹി നദന്തോ **യോ ഖോ മം പരിബ്ബാജകാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ**തി യസ്സ മഗ്ഗസ്സ വാ ഫലസ്സ വാ അത്ഥായ തയാ ചതുസച്ചധമ്മോ ദേസിതോ. **സോ ന നിയ്യാതീ**തി സോ ധമ്മോ ന നിയ്യാതി ന നിഗ്ഗച്ഛതി, ന തം അത്ഥം സാധേതീതി വുത്തം ഹോതി. **തക്കരസ്സാ**തി യോ നം കരോതി, തസ്സ പടിപത്തിപൂരകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി അത്ഥോ. **സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാ**തി ഹേതുനാ നയേന കാരണേന സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ ഖയായ. അഥ വാ **യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ**തി യസ്സ തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ. സേയ്യഥിദം - രാഗപടിഘാതത്ഥായ അസുഭകമ്മട്ഠാനം, ദോസപടിഘാതത്ഥായ മേത്താഭാവനാ, മോഹപടിഘാതത്ഥായ പഞ്ച ധമ്മാ, വിതക്കുപച്ഛേദായ ആനാപാനസ്സതി. **സോ ന നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാ**തി സോ ധമ്മോ യോ നം യഥാദേസിതം കരോതി, തസ്സ തക്കരസ്സ സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന കാരണേന വട്ടദുക്ഖക്ഖയായ ന നിയ്യാതി ന നിഗ്ഗച്ഛതി, തം അത്ഥം ന സാധേതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സേയ്യഥാപി സരഭോ പരിബ്ബാജകോ**തി യഥാ അയം സരഭോ പരിബ്ബാജകോ പജ്ഝായന്തോ അപ്പടിഭാനോ നിസിന്നോ, ഏവം നിസീദിസ്സതീതി.

ഏവം തീഹി പദേഹി സീഹനാദം നദിത്വാ ദേസനം നിവത്തേന്തസ്സേവ തഥാഗതസ്സ തസ്മിം ഠാനേ സന്നിപതിതാ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സപരിമാണാ പരിസാ അമതപാനം പിവി, സത്ഥാ പരിസായ അമതപാനസ്സ പീതഭാവം ഞത്വാ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പക്കാമി. തമത്ഥം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സീഹനാദ**ന്തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം അപ്പടിനാദം. **വേഹാസം പക്കാമീ**തി അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം

സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ അധിട്ഠായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ആകാസം പക്ഖന്ദി. ഏവം പക്ഖന്ദോ ച പന തംഖണഞ്ഞേവ ഗിജ്ഝകൂടമഹാവിഹാരേ പതിട്ഠാസി.

വാചായ സന്നിതോദകേനാതി വചനപതോദേന. **സഞ്ജമ്ഭരിമകംസൂ**തി സമ്ഭരിതം നിരന്തരഫുടം അകംസു, ഉപരി വിജ്ഝിംസൂതി വുത്തം ഹോതി. **ബ്രഹാരഞ്ഞേ**തി മഹാരഞ്ഞേ. **സീഹനാദം നദിസ്സാമീ**തി സീഹസ്സ നദതോ ആകാരം ദിസ്വാ "അയമ്പി തിരച്ഛാനഗതോ, അഹമ്പി, ഇമസ്സ ചത്താരോ പാദാ, മയ്ഹമ്പി, അഹമ്പി ഏവമേവ സീഹനാദം നദിസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി. സോ സീഹസ്സ സമ്മുഖാ നദിതും അസക്കോന്തോ തസ്മിം ഗോചരായ പക്കന്തേ ഏകകോ നദിതും ആരഭി. അഥസ്സ സിങ്ഗാലസദ്ദോയേവ നിച്ഛരി. തേന വുത്തം - **സിങ്ഗാലകംയേവ നദതീ**തി. **ഭേരണ്ഡക**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. അപിച ഭിന്നസ്സരം അമനാപസദ്ദം നദതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഏവമേവ ഖോ ത്വ**ന്തി ഇമിനാ ഓപമ്മേന പരിബ്ബാജകാ തഥാഗതം സീഹസദിസം കത്വാ സരഭം സിങ്ഗാലസദിസം അകംസു. **അമ്ബുകസഞ്ചരീ**തി ഖുദ്ദകകുക്കുടികാ. **പുരിസകരവിതം രവിസ്സാമീ**തി മഹാകുക്കുടം രവന്തം ദിസ്വാ "ഇമസ്സപി ദ്വേ പാദാ ദ്വേ പക്ഖാ, മയ്ഹമ്പി തഥേവ, അഹമ്പി ഏവരൂപം രവിതം രവിസ്സാമീ"തി സാ തസ്സ സമ്മുഖാ രവിതും അസക്കോന്തീ തസ്മിം പക്കന്തേ രവമാനാ കുക്കുടികാരവംയേവ രവി. തേന വുത്തം - **അമ്ബുകസഞ്ചരിരവിതംയേവ രവതീ**തി. **ഉസഭോ**തി ഗോണോ. **സുഞ്ഞായാ**തി തുച്ഛായ ജേട്ഠകവസഭേഹി വിരഹിതായ . **ഗമ്ഭീരം നദിതബ്ബം മഞ്ഞതീ**തി ജേട്ഠകവസഭസ്സ നാദസദിസം ഗമ്ഭീരനാദം നദിതബ്ബം മഞ്ഞതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൫. കേസമുത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൬൬. പഞ്ചമേ **കാലാമാനം നിഗമോ**തി കാലാമാ നാമ ഖത്തിയാ, തേസം നിഗമോ. **കേസമുത്തിയാ**തി കേസമുത്തനിഗമവാസിനോ. **ഉപസങ്കമിംസൂ**തി സപ്പിനവനീതാദിഭേസജ്ജാനി ചേവ അട്ഠവിധപാനകാനി ച ഗാഹാപേത്വാ ഉപസങ്കമിംസു. **സകംയേവ വാദം ദീപേന്തീ**തി അത്തനോയേവ ലദ്ധിം കഥേന്തി. **ജോതേന്തീ**തി പകാസേന്തി. **ഖുംസേന്തീ**തി ഘട്ടേന്തി. **വമ്ഭേന്തീ**തി അവജാനന്തി. **പരിഭവന്തീ**തി ലാമകം കരോന്തി. **ഓമക്ഖിം കരോന്തീ**തി ഉക്ഖിത്തകം കരോന്തി, ഉക്ഖിപിത്വാ ഛഡ്ഡേന്തി. **അപരേപി, ഭന്തേ**തി സോ കിര അടവിമുഖേ ഗാമോ, തസ്മാ തത്ഥ അടവിം അതിക്കന്താ ച അതിക്കമിതുകാമാ ച വാസം കപ്പേന്തി. തേസുപി പഠമം ആഗതാ അത്തനോ ലദ്ധിം ദീപേത്വാ പക്കമിംസു, പച്ഛാ ആഗതാ "കിം തേ ജാനന്തി, അമ്ഹാകം അന്തേവാസികാ തേ, അമ്ഹാകം സന്തികേ കിഞ്ചി കിഞ്ചി സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹിംസൂ"തി അത്തനോ ലദ്ധിം ദീപേത്വാ പക്കമിംസു. കാലാമാ ഏകലദ്ധിയമ്പി സണ്ഠഹിതും ന സക്ഖിംസു. തേ ഏതമത്ഥം ദീപേത്വാ ഭഗവതോ ഏവമാരോചേത്വാ **തേസം നോ, ഭന്തേ**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **ഹോതേവ കങ്ഖാ**തി ഹോതിയേവ കങ്ഖാ. **വിചികിച്ഛാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **അല**ന്തി യുത്തം.

മാ അനുസ്സവേനാതി അനുസ്സവകഥായപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ പരമ്പരായാ**തി പരമ്പരകഥായപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ ഇതികിരായാ**തി ഏവം കിര ഏതന്തി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ പിടകസമ്പദാനേനാ**തി അമ്ഹാകം പിടകതന്തിയാ സദ്ധിം സമേതീതി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ തക്കഹേതൂ**തി തക്കഗ്ഗാഹേനപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ.

മാ നയഹേതൂതി നയഗ്ഗാഹേനപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ ആകാരപരിവിതക്കേനാ**തി സുന്ദരമിദം കാരണന്തി ഏവം കാരണപരിവിതക്കേനപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ**തി അമ്ഹാകം നിജ്ഝായിത്വാ ഖമിത്വാ ഗഹിതദിട്ഠിയാ സദ്ധിം സമേതീതിപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ ഭബ്ബരൂപതായാ**തി അയം ഭിക്ഖു ഭബ്ബരൂപോ, ഇമസ്സ കഥം ഗഹേതും യുത്തന്തിപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **മാ സമണോ നോ ഗരൂ**തി അയം സമണോ അമ്ഹാകം ഗരു, ഇമസ്സ കഥം ഗഹേതും യുത്തന്തിപി മാ ഗണ്ഹിത്ഥ. **സമത്താ**തി പരിപുണ്ണാ. **സമാദിന്നാ**തി ഗഹിതാ പരാമട്ഠാ. **യംസ ഹോതീ**തി യം കാരണം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഹോതി. അലോഭാദയോ ലോഭാദിപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ. **വിഗതാഭിജ്ഝോ**തിആദീഹി മേത്തായ പുബ്ബഭാഗോ കഥിതോ.

ഇദാനി മേത്താദികം കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ **മേത്താസഹഗതേനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കമ്മട്ഠാനകഥായ വാ ഭാവനാനയേ വാ പാളിവണ്ണനായ വാ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪൦) വുത്തമേവ. **ഏവം അവേരചിത്തോ**തി ഏവം അകുസലവേരസ്സ ച പുഗ്ഗലവേരിനോ ച നത്ഥിതായ അവേരചിത്തോ. **അബ്യാബജ്ഝചിത്തോ**തി കോധചിത്തസ്സ അഭാവേന നിദ്ദുക്ഖചിത്തോ. **അസംകിലിട്ഠചിത്തോ**തി കിലേസസ്സ നത്ഥിതായ അസംകിലിട്ഠചിത്തോ. **വിസുദ്ധചിത്തോ**തി കിലേസമലാഭാവേന വിസുദ്ധചിത്തോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **തസ്സാ**തി തസ്സ ഏവരൂപസ്സ അരിയസാവകസ്സ. **അസ്സാസാ**തി അവസ്സയാ പതിട്ഠാ. **സചേ ഖോ പന അത്ഥി പരോ ലോകോ**തി യദി ഇമമ്ഹാ ലോകാ പരലോകോ നാമ അത്ഥി. **അഥാഹം കായസ്സ ഭേദാ പരമ്മരണാ...പേ॰... ഉപപജ്ജിസ്സാമീ**തി അത്ഥേതം കാരണം, യേനാഹം കായസ്സ ഭേദാ പരമ്മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജിസ്സാമീതി ഏവം സബ്ബത്ഥ നയോ വേദിതബ്ബോ. **അനീഘ**ന്തി നിദ്ദുക്ഖം. **സുഖി**ന്തി സുഖിതം. **ഉഭയേനേവ വിസുദ്ധം അത്താനം സമനുപസ്സാമീ**തി യഞ്ച പാപം ന കരോമി, യഞ്ച കരോതോപി ന കരീയതി, ഇമിനാ ഉഭയേനാപി വിസുദ്ധം അത്താനം സമനുപസ്സാമി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൬. സാള്ഹസുത്തവണ്ണനാ

൬൭. ഛട്ഠേ **മിഗാരനത്താ**തി മിഗാരസേട്ഠിനോ നത്താ. **സേഖുനിയനത്താ**തി സേഖുനിയസേട്ഠിനോ നത്താ. **ഉപസങ്കമിംസൂ**തി ഭുത്തപാതരാസാ ദാസകമ്മകരപരിവുതാ ഉപസങ്കമിംസു. തേസം കിര പുരേഭത്തേ പുബ്ബണ്ഹസമയേയേവ ഗേഹേ ഏകോ പഞ്ഹോ സമുട്ഠിതോ, തം പന കഥേതും ഓകാസോ നാഹോസി. തേ "തം പഞ്ഹം സോസ്സാമാ"തി ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ തുണ്ഹീ നിസീദിംസു. ഥേരോ "ഗാമേ തം സമുട്ഠിതം പഞ്ഹം സോതും ആഗതാ ഭവിസ്സന്തീ"തി തേസം മനം ഞത്വാ തമേവ പഞ്ഹം ആരഭന്തോ **ഏഥ തുമ്ഹേ സാള്ഹാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥി ലോഭോ**തി ലുബ്ഭനസഭാവോ ലോഭോ നാമ അത്ഥീതി പുച്ഛതി. **അഭിജ്ഝാതി ഖോ അഹം സാള്ഹാ ഏതമത്ഥം വദാമീ**തി ഏതം ലോഭസങ്ഖാതം അത്ഥം അഹം "അഭിജ്ഝാ"തി വദാമി, "തണ്ഹാ"തി വദാമീതി സമുട്ഠിതപഞ്ഹസ്സ അത്ഥം ദീപേന്തോ ആഹ. ഏവം സബ്ബവാരേസു നയോ നേതബ്ബോ.

സോ ഏവം പജാനാതീതി സോ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേത്വാ ഠിതോ അരിയസാവകോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വിപസ്സനം ആരഭന്തോ

ഏവം പജാനാതി. **അത്ഥി ഇദ**ന്തി അത്ഥി ദുക്ഖസച്ചസങ്ഖാതം ഖന്ധപഞ്ചകം നാമരൂപവസേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ പജാനന്തോ ഏസ "ഏവം പജാനാതി അത്ഥി ഇദ"ന്തി വുത്തോ. **ഹീന**ന്തി സമുദയസച്ചം. **പണീത**ന്തി മഗ്ഗസച്ചം. **ഇമസ്സ സഞ്ഞാഗതസ്സ ഉത്തരി നിസ്സരണ**ന്തി ഇമസ്സ വിപസ്സനാസഞ്ഞാസങ്ഖാതസ്സ സഞ്ഞാഗതസ്സ ഉത്തരി നിസ്സരണം നാമ നിബ്ബാനം, തമത്ഥീതി ഇമിനാ നിരോധസച്ചം ദസ്സേതി. **വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണ**ന്തി ഏകൂനവീസതിവിധം പച്ചവേക്ഖണഞാണം കഥിതം. **അഹു പുബ്ബേ ലോഭോ**തി പുബ്ബേ മേ ലോഭോ അഹോസി. **തദഹു അകുസല**ന്തി തം അകുസലം നാമ അഹോസി, തദാ വാ അകുസലം നാമ അഹോസി. **ഇച്ചേതം കുസല**ന്തി ഇതി ഏതം കുസലം, തസ്സേവ അകുസലസ്സ നത്ഥിഭാവം കുസലം ഖേമന്തി സന്ധായ വദതി. **നിച്ഛാതോ**തി നിത്തണ്ഹോ. **നിബ്ബുതോ**തി അബ്ഭന്തരേ സന്താപകരാനം കിലേസാനം അഭാവേന നിബ്ബുതോ. **സീതിഭൂതോ**തി സീതലീഭൂതോ. **സുഖപ്പടിസംവേദീ**തി കായികചേതസികസ്സ സുഖസ്സ പടിസംവേദിതാ. **ബ്രഹ്മഭൂതേനാ**തി സേട്ഠഭൂതേന. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൭. കഥാവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

൬൮. സത്തമേ **കഥാവത്ഥൂനീ**തി കഥാകാരണാനി, കഥായ ഭൂമിയോ പതിട്ഠായോതി അത്ഥോ. **അതീതം വാ, ഭിക്ഖവേ, അദ്ധാന**ന്തി അതീതമദ്ധാനം നാമ കാലോപി വട്ടതി ഖന്ധാപി. അനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ അതീതേ കസ്സപോ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അഹോസി, തസ്സ കികീ നാമ കാസികരാജാ അഗ്ഗുപട്ഠാകോ അഹോസി, വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ആയു അഹോസീതി ഇമിനാ നയേന കഥേന്തോ **അതീതം ആരബ്ഭ കഥം കഥേതി** നാമ. അനാഗതേ മേത്തേയ്യോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, തസ്സ സങ്ഖോ നാമ രാജാ അഗ്ഗുപട്ഠാകോ ഭവിസ്സതി, അസീതി വസ്സസഹസ്സാനി ആയു ഭവിസ്സതീതി ഇമിനാ നയേന കഥേന്തോ **അനാഗതം ആരബ്ഭ കഥം കഥേതി** നാമ. ഏതരഹി അസുകോ നാമ രാജാ ധമ്മികോതി ഇമിനാ നയേന കഥേന്തോ **പച്ചുപ്പന്നം ആരബ്ഭ കഥം കഥേതി** നാമ.

കഥാസമ്പയോഗേനാതി കഥാസമാഗമേന. **കച്ഛോ**തി കഥേതും യുത്തോ. **അകച്ഛോ**തി കഥേതും ന യുത്തോ. **ഏകംസബ്യാകരണീയം പഞ്ഹ**ന്തിആദീസു, "ചക്ഖു, അനിച്ച"ന്തി പുട്ഠേന, "ആമ, അനിച്ച"ന്തി ഏകംസേനേവ ബ്യാകാതബ്ബം. ഏസേവ നയോ സോതാദീസു. അയം **ഏകംസബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "അനിച്ചം നാമ ചക്ഖൂ"തി പുട്ഠേ പന "ന ചക്ഖുമേവ, സോതമ്പി അനിച്ചം, ഘാനമ്പി അനിച്ച"ന്തി ഏവം വിഭജിത്വാ ബ്യാകാതബ്ബം. അയം **വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "യഥാ ചക്ഖു, തഥാ സോതം. യഥാ സോതം, തഥാ ചക്ഖൂ"തി പുട്ഠേ "കേനട്ഠേന പുച്ഛസീ"തി പടിപുച്ഛിത്വാ "ദസ്സനട്ഠേന പുച്ഛാമീ"തി വുത്തേ "ന ഹീ"തി ബ്യാകാതബ്ബം. "അനിച്ചട്ഠേന പുച്ഛാമീ"തി വുത്തേ, "ആമാ"തി ബ്യാകാതബ്ബം. അയം **പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ** പഞ്ഹോ. "തം ജീവം തം സരീര"ന്തിആദീനി പുട്ഠേന പന "അബ്യാകതമേതം ഭഗവതാ"തി ഠപേതബ്ബോ, ഏസ പഞ്ഹോ ന ബ്യാകാതബ്ബോ. അയം **ഠപനീയോ** പഞ്ഹോ.

ഠാനാഠാനേ ന സണ്ഠാതീതി കാരണാകാരണേ ന സണ്ഠാതി. തത്രായം നയോ - സസ്സതവാദീ യുത്തേന കാരണേന പഹോതി ഉച്ഛേദവാദിം നിഗ്ഗഹേതും, ഉച്ഛേദവാദീ തേന നിഗ്ഗയ്ഹമാനോ "കിം പനാഹം ഉച്ഛേദം വദാമീ"തി

സസ്സതവാദിഭാവമേവ ദീപേതി, അത്തനോ വാദേ പതിട്ഠാതും ന സക്കോതി. ഏവം ഉച്ഛേദവാദിമ്ഹി പഹോന്തേ സസ്സതവാദീ, പുഗ്ഗലവാദിമ്ഹി പഹോന്തേ സുഞ്ഞതവാദീ, സുഞ്ഞതവാദിമ്ഹി പഹോന്തേ പുഗ്ഗലവാദീതി ഏവം ഠാനാഠാനേ ന സണ്ഠാതി നാമ.

പരികപ്പേ ന സണ്ഠാതീതി ഇദം പഞ്ഹപുച്ഛനേപി പഞ്ഹകഥനേപി ലബ്ഭതി. കഥം? ഏകച്ചോ ഹി ''പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ''തി കണ്ഠം സോധേതി, സോ ഇതരേന ''ഇദം നാമ ത്വം പുച്ഛിസ്സസീ''തി വുത്തോ ഞാതഭാവം ഞത്വാ ''ന ഏതം, അഞ്ഞം പുച്ഛിസ്സാമീ''തി വദതി. പഞ്ഹം പുട്ഠോപി ''പഞ്ഹം കഥേസ്സാമീ''തി ഹനും സംസോധേതി, സോ ഇതരേന ''ഇദം നാമ കഥേസ്സസീ''തി വുത്തോ ഞാതഭാവം ഞത്വാ ''ന ഏതം, അഞ്ഞം കഥേസ്സാമീ''തി വദതി. ഏവം പരികപ്പേ ന സണ്ഠാതി നാമ.

അഞ്ഞാതവാദേ ന സണ്ഠാതീതി അഞ്ഞാതവാദേ ജാനിതവാദേ ന സണ്ഠാതി. കഥം? ഏകച്ചോ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, തം ഇതരോ ''മനാപോ തയാ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതോ, കഹം തേ ഏസ ഉഗ്ഗഹിതോ''തി വദതി. ഇതരോ പുച്ഛിതബ്ബനിയാമേനേവ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാപി തസ്സ കഥായ ''അപഞ്ഹം നു ഖോ പുച്ഛിത''ന്തി വിമതിം കരോതി. അപരോ പഞ്ഹം പുട്ഠോ കഥേതി, തമഞ്ഞോ ''സുട്ഠു തേ പഞ്ഹോ കഥിതോ, കത്ഥ തേ ഉഗ്ഗഹിതോ, പഞ്ഹം കഥേന്തേന നാമ ഏവം കഥേതബ്ബോ''തി വദതി. ഇതരോ കഥേതബ്ബനിയാമേനേവ പഞ്ഹം കഥേത്വാപി തസ്സ കഥായ ''അപഞ്ഹോ നു ഖോ മയാ കഥിതോ''തി വിമതിം കരോതി.

പടിപദായ ന സണ്ഠാതീതി പടിപത്തിയം ന തിട്ഠതി, വത്തം അജാനിത്വാ അപുച്ഛിതബ്ബട്ഠാനേ പുച്ഛതീതി അത്ഥോ. അയം പഞ്ഹോ നാമ ചേതിയങ്ഗണേ പുച്ഛിതേന ന കഥേതബ്ബോ, തഥാ ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗേ ഗാമം പിണ്ഡായ ചരണകാലേ. ആസനസാലായ നിസിന്നകാലേ യാഗും വാ ഭത്തം വാ ഗഹേത്വാ നിസിന്നകാലേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ നിസിന്നകാലേ ദിവാവിഹാരട്ഠാനഗമനകാലേപി. ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നകാലേ പന ഓകാസം കാരേത്വാവ പുച്ഛന്തസ്സ കഥേതബ്ബോ, അകാരേത്വാ പുച്ഛന്തസ്സ ന കഥേതബ്ബോ. ഇദം വത്തം അജാനിത്വാ പുച്ഛന്തോ പടിപദായ ന സണ്ഠാതി നാമ. **ഏവം സന്തായം, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ അകച്ഛോ ഹോതീ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഏതം ഇമസ്മിം ച കാരണേ സതി അയം പുഗ്ഗലോ ന കഥേതും യുത്തോ നാമ ഹോതി.

ഠാനാഠാനേ സണ്ഠാതീതി സസ്സതവാദീ യുത്തേന കാരണേന പഹോതി ഉച്ഛേദവാദിം നിഗ്ഗഹേതും, ഉച്ഛേദവാദീ തേന നിഗ്ഗയ്ഹമാനോപി ''അഹം തയാ സതക്ഖത്തും നിഗ്ഗയ്ഹമാനോപി ഉച്ഛേദവാദീയേവാ''തി വദതി. ഇമിനാ നയേന സസ്സതപുഗ്ഗലസുഞ്ഞതവാദാദീസുപി നയോ നേതബ്ബോ. ഏവം ഠാനാഠാനേ സണ്ഠാതി നാമ. **പരികപ്പേ സണ്ഠാതീ**തി ''പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ''തി കണ്ഠം സോധേന്തോ ''ത്വം ഇമം നാമ പുച്ഛിസ്സസീ''തി വുത്തേ, ''ആമ, ഏതംയേവ പുച്ഛിസ്സാമീ''തി വദതി. പഞ്ഹം കഥേസ്സാമീതി ഹനും സംസോധേന്തോപി ''ത്വം ഇമം നാമ കഥേസ്സസീ''തി വുത്തേ, ''ആമ, ഏതംയേവ കഥേസ്സാമീ''തി വദതി. ഏവം പരികപ്പേ സണ്ഠാതി നാമ.

അഞ്ഞാതവാദേ സണ്ഠാതീതി ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ''സുട്ഠു തേ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതോ, പുച്ഛന്തേന നാമ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബ''ന്തി വുത്തേ

സമ്പടിച്ഛതി, വിമതിം ന ഉപ്പാദേതി. പഞ്ഹം കഥേത്വാപി “സുട്ഠു തേ പഞ്ഹോ കഥിതോ, കഥേന്തേന നാമ ഏവം കഥേതബ്ബ”ന്തി വുത്തേ സമ്പടിച്ഛതി, വിമതിം ന ഉപ്പാദേതി. **പടിപദായ സണ്ഠാതീ**തി ഗേഹേ നിസീദാപേത്വാ യാഗുഖജ്ജകാദീനി ദത്വാ യാവ ഭത്തം നിട്ഠാതി, തസ്മിം അന്തരേ നിസിന്നോ പഞ്ഹം പുച്ഛതി . സപ്പിആദീനി ഭേസജ്ജാനി അട്ഠവിധാനി പാനകാനി വത്ഥച്ഛാദനമാലാഗന്ധാദീനി വാ ആദായ വിഹാരം ഗന്ത്വാ താനി ദത്വാ ദിവാട്ഠാനം പവിസിത്വാ ഓകാസം കാരേത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. ഏവഞ്ഹി വത്തം ഞത്വാ പുച്ഛന്തോ പടിപദായ സണ്ഠാതി നാമ. തസ്സ പഞ്ഹം കഥേതും വട്ടതി.

അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതീതി അഞ്ഞേന വചനേന അഞ്ഞം പടിച്ഛാദേതി, അഞ്ഞം വാ പുച്ഛിതോ അഞ്ഞം കഥേതി. **ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേതീ**തി ആഗന്തുകകഥം ഓതാരേന്തോ പുരിമകഥം ബഹിദ്ധാ അപനാമേതി. തത്രിദം വത്ഥു - ഭിക്ഖൂ കിര സന്നിപതിത്വാ ഏകം ദഹരം, “ആവുസോ, ത്വം ഇമഞ്ചിമഞ്ച ആപത്തിം ആപന്നോ”തി ആഹംസു. സോ ആഹ - “ഭന്തേ, നാഗദീപം ഗതോമ്ഹീ”തി. ആവുസോ , ന മയം തവ നാഗദീപഗമനേന അത്ഥികാ, ആപത്തിം പന ആപന്നോതി പുച്ഛാമാതി. ഭന്തേ, നാഗദീപം ഗന്ത്വാ മച്ഛേ ഖാദിന്തി. ആവുസോ, തവ മച്ഛഖാദനേന കമ്മം നത്ഥി, ആപത്തിം കിരസി ആപന്നോതി. സോ “നാതിസുപക്കോ മച്ഛോ മയ്ഹം അഫാസുകമകാസി, ഭന്തേ”തി. ആവുസോ, തുയ്ഹം ഫാസുകേന വാ അഫാസുകേന വാ കമ്മം നത്ഥി, ആപത്തിം ആപന്നോസീതി. ഭന്തേ, യാവ തത്ഥ വസിം, താവ മേ അഫാസുകമേവ ജാതന്തി. ഏവം ആഗന്തുകകഥാവസേന ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേതീതി വേദിതബ്ബം.

അഭിഹരതീതി ഇതോ ചിതോ ച സുത്തം ആഹരിത്വാ അവത്ഥരതി. **തേപിടകതിസ്സത്ഥേരോ** വിയ. പുബ്ബേ കിര ഭിക്ഖൂ മഹാചേതിയങ്ഗണേ സന്നിപതിത്വാ സങ്ഘകിച്ചം കത്വാ ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം പഞ്ഹസാകച്ഛം കരോന്തി. തത്ഥായം ഥേരോ തീഹി പിടകേഹി തതോ തതോ സുത്തം ആഹരിത്വാ ദിവസഭാഗേ ഏകമ്പി പഞ്ഹം നിട്ഠാപേതും ന ദേതി. **അഭിമദ്ദതീ**തി കാരണം ആഹരിത്വാ മദ്ദതി. **അനുപജഗ്ഘതീ**തി പരേന പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേപി കഥിതേപി പാണിം പഹരിത്വാ മഹാഹസിതം ഹസതി, യേന പരസ്സ “അപുച്ഛിതബ്ബം നു ഖോ പുച്ഛിം, അകഥേതബ്ബം നു ഖോ കഥേസി”ന്തി വിമതി ഉപ്പജ്ജതി. **ഖലിതം ഗണ്ഹാതീ**തി അപ്പമത്തകം മുഖദോസമത്തം ഗണ്ഹാതി , അക്ഖരേ വാ പദേ വാ ബ്യഞ്ജനേ വാ ദുരുത്തേ “ഏവം നാമേതം വത്തബ്ബ”ന്തി ഉജ്ഝായമാനോ വിചരതി. **സഉപനിസോതി** സഉപനിസ്സയോ സപച്ചയോ.

ഓഹിതസോതോതി ഠപിതസോതോ. **അഭിജാനാതി ഏകം ധമ്മ**ന്തി ഏകം കുസലധമ്മം അഭിജാനാതി അരിയമഗ്ഗം. **പരിജാനാതി ഏകം ധമ്മ**ന്തി ഏകം ദുക്ഖസച്ചധമ്മം തീരണപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി. **പജഹതി ഏകം ധമ്മ**ന്തി ഏകം സബ്ബാകുസലധമ്മം പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി. **സച്ഛികരോതി ഏകം ധമ്മ**ന്തി ഏകം അരഹത്തഫലധമ്മം നിരോധമേവ വാ പച്ചക്ഖം കരോതി. **സമ്മാവിമുത്തിം ഫുസതീ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന കാരണേന അരഹത്തഫലവിമോക്ഖം ഞാണഫസ്സേന ഫുസതി.

ഏതദത്ഥാ, ഭിക്ഖവേ, കഥാതി, ഭിക്ഖവേ, യാ ഏസാ കഥാസമ്പയോഗേനാതി കഥാ ദസ്സിതാ, സാ ഏതദത്ഥാ, അയം തസ്സാ കഥായ ഭൂമി പതിട്ഠാ. ഇദം വത്ഥു യദിദം അനുപാദാ ചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോതി ഏവം സബ്ബപദേസു യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **ഏതദത്ഥാ മന്തനാ**തി യാ അയം കച്ഛാകച്ഛേസു പുഗ്ഗലേസു കച്ഛേന സദ്ധിം മന്തനാ, സാപി ഏതദത്ഥായേവ. **ഏതദത്ഥാ ഉപനിസാ**തി ഓഹിതസോതോ സഉപനിസോതി ഏവം വുത്താ ഉപനിസാപി ഏതദത്ഥായേവ. **ഏതദത്ഥം സോതാവധാന**ന്തി തസ്സാ ഉപനിസായ സോതാവധാനം , തമ്പി ഏതദത്ഥമേവ. **അനുപാദാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അഗ്ഗഹേത്വാ. **ചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോ**തി അരഹത്തഫലവിമോക്ഖോ. അരഹത്തഫലത്ഥായ ഹി സബ്ബമേതന്തി സുത്തന്തം വിനിവത്തേത്വാ ഉപരി ഗാഥാഹി കൂടം ഗണ്ഹന്തോ **യേ വിരുദ്ധാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വിരുദ്ധാ**തി വിരോധസങ്ഖാതേന കോപേന വിരുദ്ധാ. **സല്ലപന്തീ**തി സല്ലാപം കരോന്തി. **വിനിവിട്ഠാ**തി അഭിനിവിട്ഠാ ഹുത്വാ. **സമുസ്സിതാ**തി മാനുസ്സയേന സുട്ഠു ഉസ്സിതാ. **അനരിയഗുണമാസജ്ജാ**തി അനരിയഗുണകഥം ഗുണമാസജ്ജ കഥേന്തി. ഗുണം ഘട്ടേത്വാ കഥാ ഹി അനരിയകഥാ നാമ, ന അരിയകഥാ, തം കഥേന്തീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞോഞ്ഞവിവരേസിനോ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഛിദ്ദം അപരാധം ഗവേസമാനാ. **ദുബ്ഭാസിത**ന്തി ദുക്കഥിതം. **വിക്ഖലിത**ന്തി അപ്പമത്തകം മുഖദോസഖലിതം. **സമ്പമോഹം പരാജയ**ന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അപ്പമത്തേന മുഖദോസേന സമ്പമോഹഞ്ച പരാജയഞ്ച. **അഭിനന്ദന്തീ**തി തുസ്സന്തി. **നാചരേ**തി ന ചരതി ന കഥേതി. **ധമ്മട്ഠപടിസംയുത്താ**തി യാ ച ധമ്മേ ഠിതേന കഥിതകഥാ, സാ ധമ്മട്ഠാ ചേവ ഹോതി തേന ച ധമ്മേന പടിസംയുത്താതി ധമ്മട്ഠപടിസംയുത്താ. **അനുന്നതേന മനസാ**തി അനുദ്ധതേന ചേതസാ. **അപളാസോ**തി യുഗഗ്ഗാഹപളാസവസേന അപളാസോ ഹുത്വാ. **അസാഹസോ**തി രാഗദോസമോഹസാഹസാനം വസേന അസാഹസോ ഹുത്വാ.

അനുസൂയായമാനോതി ന ഉസൂയമാനോ. **ദുബ്ഭട്ഠേ നാപസാദയേ**തി ദുക്കഥിതസ്മിം ന അപസാദേയ്യ. **ഉപാരമ്ഭം ന സിക്ഖേയ്യാ**തി കാരണുത്തരിയലക്ഖണം ഉപാരമ്ഭം ന സിക്ഖേയ്യ. **ഖലിതഞ്ച ന ഗാഹയേ**തി അപ്പമത്തകം മുഖഖലിതം ''അയം തേ ദോസോ''തി ന ഗാഹയേയ്യ. **നാഭിഹരേ**തി നാവത്ഥരേയ്യ. **നാഭിമദ്ദേ**തി ഏകം കാരണം ആഹരിത്വാ ന മദ്ദേയ്യ. **ന വാചം പയുതം ഭണേ**തി സച്ചാലികപടിസംയുത്തം വാചം ന ഭണേയ്യ. **അഞ്ഞാതത്ഥ**ന്തി ജാനനത്ഥം. **പസാദത്ഥ**ന്തി പസാദജനനത്ഥം. **ന സമുസ്സേയ്യ മന്തയേ**തി ന മാനുസ്സയേന സമുസ്സിതോ ഭവേയ്യ. ന ഹി മാനുസ്സിതാ ഹുത്വാ പണ്ഡിതാ കഥയന്തി, മാനേന പന അനുസ്സിതോവ ഹുത്വാ മന്തയേ കഥേയ്യ ഭാസേയ്യാതി.

ൻ. അഞ്ഞതിത്ഥിയസുത്തവണ്ണനാ

ൻ൯. അട്ഠമേ **ഭഗവംമൂലകാ**തി ഭഗവാ മൂലം ഏതേസന്തി ഭഗവംമൂലകാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമേ, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ധമ്മാ പുബ്ബേ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഉപ്പാദിതാ, തസ്മിം പരിനിബ്ബുതേ ഏകം ബുദ്ധന്തരം അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഇമേ ധമ്മേ ഉപ്പാദേതും സമത്ഥോ നാമ നാഹോസി, ഭഗവതോ പന നോ ഇമേ ധമ്മാ ഉപ്പാദിതാ. ഭഗവന്തഞ്ഹി നിസ്സായ മയം ഇമേ ധമ്മേ ആജാനാമ പടിവിജ്ഝാമാതി ഏവം ഭഗവംമൂലകാ

നോ, ഭന്തേ, ധമ്മാതി. **ഭഗവംനേത്തികാ**തി ഭഗവാ ധമ്മാനം നേതാ വിനേതാ അനുനേതാ യഥാസഭാവതോ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം നാമം ഗഹേത്വാവ ദസ്സേതാതി ധമ്മാ ഭഗവംനേത്തികാ നാമ ഹോന്തി. **ഭഗവംപടിസരണാ**തി ചതുഭൂമകധമ്മാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛമാനാ ഭഗവതി പടിസരന്തി നാമാതി ഭഗവംപടിസരണാ. **പടിസരന്തീ**തി ഓസരന്തി സമോസരന്തി. അപിച മഹാബോധിമണ്ഡേ നിസിന്നസ്സ ഭഗവതോ പടിവേധവസേന ഫസ്സോ ആഗച്ഛതി - "അഹം ഭഗവാ കിന്നാമോ"തി. ത്വം ഫുസനട്ഠേന ഫസ്സോ നാമ. വേദനാ, സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ, വിഞ്ഞാണം ആഗച്ഛതി - "അഹം ഭഗവാ കിന്നാമ"ന്തി. ത്വം വിജാനനട്ഠേന വിഞ്ഞാണം നാമാതി. ഏവം ചതുഭൂമകധമ്മാനം യഥാസഭാവതോ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം നാമം ഗണ്ഹന്തോ ഭഗവാ ധമ്മേ പടിസരതീതി **ഭഗവംപടിസരണാ.** **ഭഗവന്തംയേവ പടിഭാതൂ**തി ഭഗവതോവ ഏതസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥോ ഉപട്ഠാതു, തുമ്ഹേയേവ നോ കഥേത്വാ ദേഥാതി അത്ഥോ.

രാഗോ ഖോതി രജ്ജനവസേന പവത്തരാഗോ. **അപ്പസാവജ്ജോ**തി ലോകവജ്ജവസേനപി വിപാകവജ്ജവസേനപീതി ദ്വീഹിപി വജ്ജേഹി അപ്പസാവജ്ജോ, അപ്പദോസോതി അത്ഥോ. കഥം? മാതാപിതരോ ഹി ഭാതിഭഗിനിആദയോ ച പുത്തഭാതികാനം ആവാഹവിവാഹമങ്ഗലം നാമ കാരേന്തി. ഏവം താവേസോ ലോകവജ്ജവസേന അപ്പസാവജ്ജോ. സദാരസന്തോസമൂലികാ പന അപായേ പടിസന്ധി നാമ ന ഹോതീതി ഏവം വിപാകവജ്ജവസേന അപ്പസാവജ്ജോ. **ദന്ധവിരാഗീ**തി വിരജ്ജമാനോ പനേസ സണികം വിരജ്ജതി, ന സീഘം മുച്ചതി. തേലമസിരാഗോ വിയ ചിരം അനുബന്ധതി, ദ്വേ തീണി ഭവന്തരാനി ഗന്ത്വാപി നാപഗച്ഛതീതി ദന്ധവിരാഗീ.

തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര പുരിസോ ഭാതു ജായായ മിച്ഛാചാരം ചരതി. തസ്സാപി ഇത്ഥിയാ അത്തനോ സാമികതോ സോയേവ പിയതരോ അഹോസി. സാ തമാഹ - "ഇമസ്മിം കാരണേ പാകടേ ജാതേ മഹതീ ഗരഹാ ഭവിസ്സതി, തവ ഭാതികം ഘാതേഹീ"തി. സോ "നസ്സ, വസലി, മാ ഏവം പുന അവചാ"തി അപസാദേസി. സാ തുണ്ഹീ ഹുത്വാ കതിപാഹച്ചയേന പുന കഥേസി, തസ്സ ചിത്തം ദ്വജ്ഝഭാവം അഗമാസി. തതോ തതിയവാരം കഥിതോ "കിന്തി കത്വാ ഓകാസം ലഭിസ്സാമീ"തി ആഹ. അഥസ്സ സാ ഉപായം കഥേന്തീ "ത്വം മയാ വുത്തമേവ കരോഹി, അസുകട്ഠാനേ മഹാകകുധസമീപേ തിത്ഥം അത്ഥി, തത്ഥ തിഖിണം ദണ്ഡകവാസിം ഗഹേത്വാ തിട്ഠാഹീ"തി. സോ തഥാ അകാസി. ജേട്ഠഭാതാപിസ്സ അരഞ്ഞേ കമ്മം കത്വാ ഘരം ആഗതോ. സാ തസ്മിം മുദുചിത്താ വിയ ഹുത്വാ "ഏഹി സാമി , സീസേ തേ ഓലിഖിസ്സാമീ"തി ഓലിഖന്തീ "ഉപക്കിലിട്ഠം തേ സീസ"ന്തി ആമലകപിണ്ഡം ദത്വാ "ഗച്ഛ അസുകട്ഠാനേ സീസം ധോവിത്വാ ആഗച്ഛാഹീ"തി പേസേസി. സോ തായ വുത്തതിത്ഥമേവ ഗന്ത്വാ ആമലകകക്കേന സീസം മക്ഖേത്വാ ഉദകം ഓരുയ്ഹ ഓനമിത്വാ സീസം ധോവി. അഥ നം ഇതരോ രുക്ഖന്തരതോ നിക്ഖമിത്വാ ഖന്ധട്ഠികേ പഹരിത്വാ ജീവിതാ വോരോപേത്വാ ഗേഹം അഗമാസി.

ഇതരോ ഭരിയായ സിനേഹം പരിച്ചജിതുമസക്കോന്തോ തസ്മിംയേവ ഗേഹേ മഹാധമ്മനി ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ തസ്സാ ഠിതായപി നിസിന്നായപി ഗന്ത്വാ സരീരേ പതതി. അഥ നം സാ "സോയേവ അയം ഭവിസ്സതീ"തി ഘാതാപേസി. സോ പുന തസ്സാ സിനേഹേന തസ്മിംയേവ ഗേഹേ കുക്കുരോ

ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ പദസാ ഗമനകാലതോ പട്ഠായ തസ്സാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ ചരതി. അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്തിയാപി സദ്ധിംയേവ ഗച്ഛതി. തം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ''നിക്ഖന്തോ സുനഖലുദ്ദകോ, കതരട്ഠാനം ഗമിസ്സതീ''തി ഉപ്പണ്ഡേന്തി. സാ പുന തം ഘാതാപേസി.

സോപി പുന തസ്മിംയേവ ഗേഹേ വച്ഛകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തഥേവ തസ്സാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ ചരതി. തദാപി നം മനുസ്സാ ദിസ്വാ ''നിക്ഖന്തോ ഗോപാലകോ, കത്ഥ ഗാവിയോ ചരിസ്സന്തീ''തി ഉപ്പണ്ഡേന്തി. സാ തസ്മിമ്പി ഠാനേ തം ഘാതാപേസി. സോ തദാപി തസ്സാ ഉപരി സിനേഹം ഛിന്ദിതും അസക്കോന്തോ ചതുത്ഥേ വാരേ തസ്സായേവ കുച്ഛിയം ജാതിസ്സരോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ പടിപാടിയാ ചതൂസു അത്തഭാവേസു തായ ഘാതിതഭാവം ദിസ്വാ ''ഏവരൂപായ നാമ പച്ചത്ഥികായ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തോസ്മീ''തി തതോ പട്ഠായ തസ്സാ ഹത്ഥേന അത്താനം ഫുസിതും ന ദേതി. സചേ നം സാ ഫുസതി, കന്ദതി രോദതി. അഥ നം അയ്യകോവ പടിജഗ്ഗതി. തം അപരഭാഗേ വുദ്ധിപ്പത്തം അയ്യകോ ആഹ - ''താത, കസ്മാ ത്വം മാതു ഹത്ഥേന അത്താനം ഫുസിതും ന ദേസി. സചേപി തം ഫുസതി, മഹാസദ്ദേന രോദസി കന്ദസീ''തി. അയ്യകേന പുട്ഠോ ''ന ഏസാ മയ്ഹം മാതാ, പച്ചാമിത്താ ഏസാ''തി തം പവത്തിം സബ്ബം ആരോചേസി. സോ തം ആലിങ്ഗിത്വാ രോദിത്വാ ''ഏഹി, താത, കിം അമ്ഹാകം ഈദിസേ ഠാനേ നിവാസകിച്ച''ന്തി തം ആദായ നിക്ഖമിത്വാ ഏകം വിഹാരം ഗന്ത്വാ പബ്ബജിത്വാ ഉഭോപി തത്ഥ വസന്താ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

മഹാസാവജ്ജോതി ലോകവജ്ജവസേനപി വിപാകവജ്ജവസേനപീതി ദ്വീഹിപി കാരണേഹി മഹാസാവജ്ജോ. കഥം? ദോസേന ഹി ദുട്ഠോ ഹുത്വാ മാതരിപി അപരജ്ഝതി, പിതരിപി ഭാതിഭഗിനിആദീസുപി പബ്ബജിതേസുപി. സോ ഗതഗതട്ഠാനേസു ''അയം പുഗ്ഗലോ മാതാപിതൂസുപി അപരജ്ഝതി, ഭാതിഭഗിനിആദീസുപി, പബ്ബജിതേസുപീ''തി മഹതിം ഗരഹം ലഭതി. ഏവം താവ ലോകവജ്ജവസേന മഹാസാവജ്ജോ. ദോസവസേന പന കതേന ആനന്തരിയകമ്മേന കപ്പം നിരയേ പച്ചതി. ഏവം വിപാകവജ്ജവസേന മഹാസാവജ്ജോ. **ഖിപ്പവിരാഗീ**തി ഖിപ്പം വിരജ്ജതി. ദോസേന ഹി ദുട്ഠോ മാതാപിതൂസുപി ചേതിയേപി ബോധിമ്ഹിപി പബ്ബജിതേസുപി അപരജ്ഝിത്വാ ''മയ്ഹം ഖമഥാ''തി. അച്ചയം ദേസേതി. തസ്സ സഹ ഖമാപനേന തം കമ്മം പാകതികമേവ ഹോതി.

മോഹോപി ദ്വീഹേവ കാരണേഹി **മഹാസാവജ്ജോ**. മോഹേന ഹി മൂള്ഹോ ഹുത്വാ മാതാപിതൂസുപി ചേതിയേപി ബോധിമ്ഹിപി പബ്ബജിതേസുപി അപരജ്ഝിത്വാ ഗതഗതട്ഠാനേ ഗരഹം ലഭതി. ഏവം താവ ലോകവജ്ജവസേന മഹാസാവജ്ജോ. മോഹവസേന പന കതേന ആനന്തരിയകമ്മേന കപ്പം നിരയേ പച്ചതി. ഏവം വിപാകവജ്ജവസേനപി മഹാസാവജ്ജോ. **ദന്ധവിരാഗീ**തി സണികം വിരജ്ജതി. മോഹേന മൂള്ഹേന ഹി കതകമ്മം സണികം മുച്ചതി. യഥാ ഹി അച്ഛചമ്മം സതക്ഖത്തുമ്പി ധോവിയമാനം ന പണ്ഡരം ഹോതി, ഏവമേവ മോഹേന മൂള്ഹേന കതകമ്മം സീഘം ന മുച്ചതി, സണികമേവ മുച്ചതീതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൯. അകുസലമൂലസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. നവമേ **അകുസലമൂലാനീ**തി അകുസലാനം മൂലാനി, അകുസലാനി ച താനി മൂലാനി ചാതി വാ അകുസലമൂലാനി. **യദപി, ഭിക്ഖവേ, ലോഭോ**തി യോപി, ഭിക്ഖവേ, ലോഭോ. **തദപി അകുസലമൂല**ന്തി സോപി അകുസലമൂലം. അകുസലമൂലം വാ സന്ധായ ഇധ തമ്പീതി അത്ഥോ വട്ടതിയേവ. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ നയോ നേതബ്ബോ. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ആയൂഹതി സമ്പിണ്ഡേതി രാസിം കരോതി. **അസതാ ദുക്ഖം ഉപ്പാദയതീ**തി അഭൂതേന അവിജ്ജമാനേന യംകിഞ്ചി തസ്സ അഭൂതം ദോസം വത്വാ ദുക്ഖം ഉപ്പാദേതി. **വധേന വാ**തിആദി യേനാകാരേന ദുക്ഖം ഉപ്പാദേതി, തം ദസ്സേതും വുത്തം. തത്ഥ **ജാനിയാ**തി ധനജാനിയാ. **പബ്ബാജനായാ**തി ഗാമതോ വാ രട്ഠതോ വാ പബ്ബാജനീയകമ്മേന . **ബലവമ്ഹീ**തി അഹമസ്മി ബലവാ. **ബലത്ഥോ ഇതിപീ**തി ബലേന മേ അത്ഥോ ഇതിപി, ബലേ വാ ഠിതോമ്ഹീതിപി വദതി.

അകാലവാദീതി കാലസ്മിം ന വദതി, അകാലസ്മിം വദതി നാമ. **അഭൂതവാദീ**തി ഭൂതം ന വദതി , അഭൂതം വദതി നാമ. **അനത്ഥവാദീ**തി അത്ഥം ന വദതി, അനത്ഥം വദതി നാമ. **അധമ്മവാദീ**തി ധമ്മം ന വദതി, അധമ്മം വദതി നാമ. **അവിനയവാദീ**തി വിനയം ന വദതി, അവിനയം വദതി നാമ.

തഥാ ഹായന്തി തഥാ ഹി അയം. **ന ആതപ്പം കരോതി തസ്സ നിബ്ബേഠനായാ**തി തസ്സ അഭൂതസ്സ നിബ്ബേഠനത്ഥായ വീരിയം ന കരോതി. **ഇതിപേതം അതച്ഛ**ന്തി ഇമിനാപി കാരണേന ഏതം അതച്ഛം. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം.

ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാതി നിരയാദികാ ദുഗ്ഗതി ഇച്ഛിതബ്ബാ, സാ അസ്സ അവസ്സഭാവിനീ, തത്ഥാനേന നിബ്ബത്തിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **ഉദ്ധസ്തോ**തി ഉപരി ധംസിതോ. **പരിയോനദ്ധോ**തി സമന്താ ഓനദ്ധോ. **അനയം ആപജ്ജതീ**തി അവുഡ്ഢിം ആപജ്ജതി. **ബ്യസനം ആപജ്ജതീ**തി വിനാസം ആപജ്ജതി. ഗിമ്ഹകാലസ്മിഞ്ഹി മാലുവാസിപാടികായ ഫലിതായ ബീജാനി ഉപ്പതിത്വാ വടരുക്ഖാദീനം മൂലേ പതന്തി. തത്ഥ യസ്സ രുക്ഖസ്സ മൂലേ തീസു ദിസാസു തീണി ബീജാനി പതിതാനി ഹോന്തി, തസ്മിം രുക്ഖേ പാവുസ്സകേന മേഘേന അഭിവട്ഠേ തീഹി ബീജേഹി തയോ അങ്കുരാ ഉട്ഠഹിത്വാ തം രുക്ഖം അല്ലീയന്തി. തതോ പട്ഠായ രുക്ഖദേവതായോ സകഭാവേന സണ്ഠാതും ന സക്കോന്തി. തേപി അങ്കുരാ വഡ്ഢമാനാ ലതാഭാവം ആപജ്ജിത്വാ തം രുക്ഖം അഭിരുഹിത്വാ സബ്ബവിടപസാഖാപസാഖാ സംസിബ്ബിത്വാ തം രുക്ഖം ഉപരി പരിയോനന്ധന്തി. സോ മാലുവാലതാഹി സംസിബ്ബിതോ ഘനേഹി മഹന്തേഹി മാലുവാപത്തേഹി സഞ്ഛന്നോ ദേവേ വാ വസ്സന്തേ വാതേ വാ വായന്തേ തത്ഥ തത്ഥ പലുജ്ജിത്വാ ഖാണുമത്തമേവ അവസിസ്സതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ പന ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സാലാദീസു അഞ്ഞതരരുക്ഖോ വിയ ഹി അയം സത്തോ ദട്ഠബ്ബോ, തിസ്സോ മാലുവാലതാ വിയ തീണി അകുസലമൂലാനി, യാവ രുക്ഖസാഖാ അസമ്പത്താ, താവ താസം ലതാനം ഉജുകം രുക്ഖാരോഹനം വിയ ലോഭാദീനം ദ്വാരം അസമ്പത്തകാലോ, സാഖാനുസാരേന ഗമനകാലോ വിയ ദ്വാരവസേന ഗമനകാലോ, പരിയോനദ്ധകാലോ വിയ ലോഭാദീഹി പരിയുട്ഠിതകാലോ, ഖുദ്ദകസാഖാനം പലുജ്ജനകാലോ വിയ ദ്വാരപ്പത്താനം കിലേസാനം വസേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാ ആപത്തിയോ ആപന്നകാലോ, മഹാസാഖാനം പലുജ്ജനകാലോ വിയ

ഗരുകാപത്തിം ആപന്നകാലോ, ലതാനുസാരേന ഓതിണ്ണേന ഉദകേന മൂലേസു തിന്തേസു രുക്ഖസ്സ ഭൂമിയം പതനകാലോ വിയ കമേന ചത്താരി പാരാജികാനി ആപജ്ജിത്വാ ചതൂസു അപായേസു നിബ്ബത്തനകാലോ ദട്ഠബ്ബോ.

സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപല്ലാസേന വേദിതബ്ബോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ പന ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സാലാദീസു അഞ്ഞതരരുക്ഖോ വിയ അയം സത്തോ ദട്ഠബ്ബോ, തിസ്സോ മാലുവാലതാ വിയ തീണി അകുസലമൂലാനി, താസം അപ്പവത്തിം കാതും ആഗതപുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, കുദ്ദാലോ വിയ പഞ്ഞാ, കുദ്ദാലപിടകം വിയ സദ്ധാപിടകം, പലിഖനനഖണിത്തി വിയ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ, ഖണിത്തിയാ മൂലച്ഛേദനം വിയ വിപസ്സനാഞാണേന അവിജ്ജാമൂലസ്സ ഛിന്ദനകാലോ, ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്ദനകാലോ വിയ ഖന്ധവസേന ദിട്ഠകാലോ, ഫാലനകാലോ വിയ മഗ്ഗഞാണേന കിലേസാനം സമുഗ്ഘാതിതകാലോ, മസികരണകാലോ വിയ ധരമാനകപഞ്ചക്ഖന്ധകാലോ, മഹാവാതേ ഓപുണിത്വാ അപ്പവത്തനകാലോ വിയ ഉപാദിന്നകക്ഖന്ധാനം അപ്പടിസന്ധികനിരോധേന നിരുജ്ഝിത്വാ പുനബ്ഭവേ പടിസന്ധിഅഗ്ഗഹണകാലോ ദട്ഠബ്ബോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

൧൦. ഉപോസഥസുത്തവണ്ണനാ

൭൧. ദസമേ **തദഹുപോസഥേ**തി തസ്മിം അഹു ഉപോസഥേ തം ദിവസം ഉപോസഥേ, പന്നരസികഉപോസഥദിവസേതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമീ**തി ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥാ ഉപസങ്കമി. **ഹന്ദാ**തി വവസ്സഗ്ഗത്ഥേ നിപാതോ. **ദിവാ ദിവസ്സാ**തി ദിവസസ്സ ദിവാ നാമ മജ്ഝന്ഹോ, ഇമസ്മിം ഠിതേ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേതി അത്ഥോ. **കുതോ നു ത്വം ആഗച്ഛസീ**തി കിം കരോന്തീ വിചരസീതി പുച്ഛതി. **ഗോപാലകുപോസഥോ**തി ഗോപാലകേഹി സദ്ധിം ഉപവസനഉപോസഥോ. **നിഗണ്ഠുപോസഥോ**തി നിഗണ്ഠാനം ഉപവസനഉപോസഥോ. **അരിയുപോസഥോ**തി അരിയാനം ഉപവസനഉപോസഥോ. **സേയ്യഥാപി വിസാഖേ**തി യഥാ നാമ, വിസാഖേ. **സായന്ഹസമയേ സാമികാനം ഗാവോ നിയ്യാതേത്വാ**തി ഗോപാലകാ ഹി ദേവസികവേതനേന വാ പഞ്ചാഹദസാഹഅദ്ധമാസമാസഛമാസസംവച്ഛരപരിച്ഛേദേന വാ ഗാവോ ഗഹേത്വാ രക്ഖന്തി. ഇധ പന ദേവസികവേതനേന രക്ഖന്തം സന്ധായേതം വുത്തം - **നിയ്യാതേത്വാ**തി പടിച്ഛാപേത്വാ "ഏതാ വോ ഗാവോ"തി ദത്വാ. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീ**തി അത്തനോ ഗേഹം ഗന്ത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ മഞ്ചേ നിപന്നോ ഏവം പച്ചവേക്ഖതി. **അഭിജ്ഝാസഹഗതേനാ**തി തണ്ഹായ സമ്പയുത്തേന. **ഏവം ഖോ, വിസാഖേ, ഗോപാലകുപോസഥോ ഹോതീ**തി അരിയുപോസഥോവ അയം, അപരിസുദ്ധവിതക്കതായ പന ഗോപാലകഉപോസഥട്ഠാനേ ഠിതോ. **ന മഹപ്ഫലോ**തി വിപാകഫലേന ന മഹപ്ഫലോ. **ന മഹാനിസംസോ**തി വിപാകാനിസംസേന ന മഹാനിസംസോ. **ന മഹാജുതികോ**തി വിപാകോഭാസേന ന മഹാഓഭാസോ. **ന മഹാവിപ്ഫാരോ**തി വിപാകവിപ്ഫാരസ്സ അമഹന്തതായ ന മഹാവിപ്ഫാരോ.

സമണജാതികാതി സമണായേവ. **പരം യോജനസത**ന്തി യോജനസതം അതിക്കമിത്വാ തതോ പരം. **തേസു ദണ്ഡം നിക്ഖിപാഹീ**തി തേസു യോജനസതതോ പരഭാഗേസു ഠിതേസു സത്തേസു ദണ്ഡം നിക്ഖിപ, നിക്ഖിത്തദണ്ഡോ ഹോഹി. **നാഹം ക്വചനി കസ്സചി കിഞ്ചനതസ്മി**ന്തി അഹം

കഥചി കസ്സചി പരസ്സ കിഞ്ചനതസ്മിം ന ഹോമി. കിഞ്ചനം വുച്ചതി പലിബോധോ, പലിബോധോ ന ഹോമീതി വുത്തം ഹോതി. **ന ച മമ കചനി കഥചി കിഞ്ചനതത്ഥീ**തി മമാപി കചനി അന്തോ വാ ബഹിദ്ധാ വാ കഥചി ഏകപരിക്ഖാരേപി കിഞ്ചനതാ നത്ഥി, പലിബോധോ നത്ഥി, ഛിന്നപലിബോധോഹമസ്മീതി വുത്തം ഹോതി. **ഭോഗേ**തി മഞ്ചപീഠയാഗുഭത്താദയോ. **അദിന്നംയേവ പരിഭുഞ്ജതീ**തി പുനദിവസേ മഞ്ചേ നിപജ്ജന്തോപി പീഠേ നിസീദന്തോപി യാഗും പിവന്തോപി ഭത്തം ഭുഞ്ജന്തോപി തേ ഭോഗേ അദിന്നേയേവ പരിഭുഞ്ജതി. **ന മഹപ്ഫലോ**തി നിപ്ഫലോ. ബ്യഞ്ജനമേവ ഹി ഏത്ഥ സാവസേസം, അത്ഥോ പന നിരവസേസോ. ഏവം ഉപവുത്ഥസ്സ ഹി ഉപോസഥസ്സ അപ്പമത്തകമ്പി വിപാകഫലം ഇട്ഠം കന്തം മനാപം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ നിപ്ഫലോത്വേവ വേദിതബ്ബോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഉപക്കിലിട്ഠസ്സ ചിത്തസ്സാതി ഇദം കസ്മാ ആഹ? സംകിലിട്ഠേന ഹി ചിത്തേന ഉപവുത്ഥോ ഉപോസഥോ ന മഹപ്ഫലോ ഹോതീതി ദസ്സിതത്താ വിസുദ്ധേന ചിത്തേന ഉപവുത്ഥസ്സ മഹപ്ഫലതാ അനുഞ്ഞാതാ ഹോതി. തസ്മാ യേന കമ്മട്ഠാനേന ചിത്തം വിസുജ്ഝതി, തം ചിത്തവിസോധനകമ്മട്ഠാനം ദസ്സേതും ഇദമാഹ . തത്ഥ **ഉപക്കമേനാ**തി പച്ചത്തപുരിസകാരേന, ഉപായേന വാ. **തഥാഗതം അനുസ്സരതീ**തി അട്ഠഹി കാരണേഹി തഥാഗതഗുണേ അനുസ്സരതി. ഏത്ഥ ഹി **ഇതിപി സോ ഭഗവാ**തി സോ ഭഗവാ ഇതിപി സീലേന, ഇതിപി സമാധിനാതി സബ്ബേ ലോകിയലോകുത്തരാ ബുദ്ധഗുണാ സങ്ഗഹിതാ. **അരഹ**ന്തിആദീഹി പാടിയേക്കഗുണാവ നിദ്ദിട്ഠാ. **തഥാഗതം അനുസ്സരതോ ചിത്തം പസീദതീ**തി ലോകിയലോകുത്തരേ തഥാഗതഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സ ചിത്തുപ്പാദോ പസന്നോ ഹോതി.

ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാതി പഞ്ച നീവരണാ. **കക്ക**ന്തി ആമലകകക്കം. **തജ്ജം വായാമ**ന്തി തജ്ജാതികം തദനുച്ഛവികം കക്കേന മക്ഖനഘംസനധോവനവായാമം. **പരിയോദപനാ ഹോതീ**തി സുദ്ധഭാവകരണം ഹോതി. കിലിട്ഠസ്മിം ഹി സീസേ പസാധനം പസാധേത്വാ നക്ഖത്തം കീളമാനോ ന സോഭതി, പരിസുദ്ധേ പന തസ്മിം പസാധനം പസാധേത്വാ നക്ഖത്തം കീളമാനോ സോഭതി, ഏവമേവ കിലിട്ഠചിത്തേന ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ ന മഹപ്ഫലോ ഹോതി, പരിസുദ്ധേന പന ചിത്തേന ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഉപവുത്ഥോ ഉപോസഥോ മഹപ്ഫലോ ഹോതീതി അധിപ്പായേന ഏവമാഹ. **ബ്രഹ്മുപോസഥം ഉപവസതീ**തി ബ്രഹ്മാ വുച്ചതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, തസ്സ ഗുണാനുസ്സരണവസേന അയം ഉപോസഥോ ബ്രഹ്മുപോസഥോ നാമ, തം ഉപവസതി. **ബ്രഹ്മുനാ സദ്ധിം സംവസതീ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സദ്ധിം സംവസതി. **ബ്രഹ്മഞ്ചസ്സ ആരബ്ഭാ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ആരബ്ഭ.

ധമ്മം അനുസ്സരതീതി സഹതന്തികം ലോകുത്തരധമ്മം അനുസ്സരതി. **സോത്തി**ന്തി കുരുവിന്ദകസോത്തിം. കുരുവിന്ദകപാസാണചുണ്ണേന ഹി സദ്ധിം ലാഖം യോജേത്വാ മണികേ കത്വാ വിജ്ഝിത്വാ സുത്തേന ആവുണിത്വാ തം മണി കലാപപന്തിം ഉഭതോ ഗഹേത്വാ പിട്ഠിം ഘംസേന്തി, തം സന്ധായ വുത്തം - ''സോത്തിഞ്ച പടിച്ചാ''തി. **ചുണ്ണ**ന്തി ന്ഹാനീയചുണ്ണം. **തജ്ജം വായാമ**ന്തി ഉബ്ബട്ടനഘംസനധോവനാദികം തദനുരൂപവായാമം. **ധമ്മുപോസഥ**ന്തി

സഹതന്തികം നവലോകുത്തരധമ്മം ആരബ്ഭ ഉപവുത്ഥത്താ അയം ഉപോസഥോ “ധമ്മുപോസഥോ”തി വുത്തോ. ഇധാപി **പരിയോദപനാ**തി പദേ ഠത്വാ പുരിമനയേനേവ യോജനാ കാതബ്ബാ.

സങ്ഘം അനുസ്സരതീതി അട്ഠന്നം അരിയപുഗ്ഗലാനം ഗുണേ അനുസ്സരതി. **ഉസ്മഞ്ച പടിച്ചാ**തി ദ്വേ തയോ വാരേ ഗാഹാപിതം ഉസുമം പടിച്ച. ഉസഞ്ചാതിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ . **ഖാര**ന്തി ഛാരികം. **ഗോമയ**ന്തി ഗോമുത്തം വാ അജലണ്ഡികാ വാ. **പരിയോദപനാ**തി ഇധാപി പുരിമനയേനേവ യോജനാ കാതബ്ബാ. **സങ്ഘുപോസഥ**ന്തി അട്ഠന്നം അരിയപുഗ്ഗലാനം ഗുണേ ആരബ്ഭ ഉപവുത്ഥത്താ അയം ഉപോസഥോ “സങ്ഘുപോസഥോ”തി വുത്തോ.

സീലാനീതി ഗഹട്ഠോ ഗഹട്ഠസീലാനി, പബ്ബജിതോ പബ്ബജിതസീലാനി. **അഖണ്ഡാനീ**തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൧) വിത്ഥാരിതോവ. **വാലണ്ഡുപക**ന്തി അസ്സവാലേഹി വാ മകചിവാലാദീഹി വാ കതം അണ്ഡുപകം. **തജ്ജം വായാമ**ന്തി തേലേന തേമേത്വാ മലസ്സ തിന്തഭാവം ഞത്വാ ഛാരികം പക്ഖിപിത്വാ വാലണ്ഡുപകേന ഘംസനവായാമോ. ഇധ **പരിയോദപനാ**തി പദേ ഠത്വാ ഏവം യോജനാ കാതബ്ബാ കിലിട്ഠസ്മിഞ്ഹി ആദാസേ മണ്ഡിതപസാധിതോപി അത്തഭാവോ ഓലോകിയമാനോ ന സോഭതി, പരിസുദ്ധേ സോഭതി. ഏവമേവ കിലിട്ഠേന ചിത്തേന ഉപവുത്ഥോ ഉപോസഥോ ന മഹപ്ഫലോ ഹോതി, പരിസുദ്ധേന പന മഹപ്ഫലോ ഹോതീതി. **സീലുപോസഥ**ന്തി അത്തനോ സീലാനുസ്സരണവസേന ഉപവുത്ഥോ ഉപോസഥോ സീലുപോസഥോ നാമ. **സീലേന സദ്ധി**ന്തി അത്തനോ പഞ്ചസീലദസസീലേന സദ്ധിം. **സീലഞ്ചസ്സ ആരബ്ഭാ**തി പഞ്ചസീലം ദസസീലഞ്ച ആരബ്ഭ.

ദേവതാ അനുസ്സരതീതി ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അത്തനോ സദ്ധാദിഗുണേ അനുസ്സരതി. **ഉക്ക**ന്തി ഉദ്ധനം. **ലോണ**ന്തി ലോണമത്തികാ. **ഗേരുക**ന്തി ഗേരുകചുണ്ണം. **നാളികസണ്ഡാസ**ന്തി ധമനനാളികഞ്ചേവ പരിവത്തനസണ്ഡാസഞ്ച. **തജ്ജം വായാമ**ന്തി ഉദ്ധനേ പക്ഖിപനധമനപരിവത്തനാദികം അനുരൂപം വായാമം. ഇധ **പരിയോദപനാ**തി പദേ ഠത്വാ ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ - സംകിലിട്ഠസുവണ്ണമയേന ഹി പസാധനഭണ്ഡേന പസാധിതാ നക്ഖത്തം കീളമാനാ ന സോഭന്തി, പരിസുദ്ധസുവണ്ണമയേന സോഭന്തി. ഏവമേവ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ ഉപോസഥോ ന മഹപ്ഫലോ ഹോതി, പരിസുദ്ധചിത്തസ്സ മഹപ്ഫലോ. **ദേവതുപോസഥ**ന്തി ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അത്തനോ ഗുണേ അനുസ്സരന്തേന ഉപവുത്ഥഉപോസഥോ ദേവതുപോസഥോ നാമ. സേസം ഇമേസു ബുദ്ധാനുസ്സതിആദീസു കമ്മട്ഠാനേസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൩ ആദയോ) വുത്തമേവ.

പാണാതിപാതന്തി പാണവധം. **പഹായാ**തി തം പാണാതിപാതചേതനാസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം പജഹിത്വാ. **പടിവിരതാ**തി പഹീനകാലതോ പട്ഠായ തതോ ദുസ്സീല്യതോ ഓരതാ വിരതാവ. **നിഹിതദണ്ഡാ നിഹിതസത്ഥാ**തി പരൂപഘാതത്ഥായ ദണ്ഡം വാ സത്ഥം വാ ആദായ അവത്തനതോ നിക്ഖിത്തദണ്ഡാ ചേവ നിക്ഖിത്തസത്ഥാ ചാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ഠപേത്വാ ദണ്ഡം സബ്ബമ്പി അവസേസം ഉപകരണം

സത്താനം വിഹിംസനഭാവതോ സത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. യം പന ഭിക്ഖൂ കത്തരദണ്ഡം വാ ദന്തകട്ഠവാസിം വാ പിപ്ഫലകം വാ ഗഹേത്വാ വിചരന്തി, ന തം പരൂപഘാതത്ഥായ. തസ്മാ നിഹിതദണ്ഡാ നിഹിതസത്ഥാത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. **ലജ്ജീ**തി പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണായ ലജ്ജായ സമന്നാഗതാ. **ദയാപന്നാ**തി ദയം മേത്തചിത്തതം ആപന്നാ. **സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ**തി സബ്ബേ പാണഭൂതേ ഹിതേന അനുകമ്പകാ, തായ ഏവ ദയാപന്നതായ സബ്ബേസം പാണഭൂതാനം ഹിതചിത്തകാതി അത്ഥോ. **അഹമ്പജ്ജാ**തി അഹമ്പി അജ്ജ. **ഇമിനാപി അങ്ഗേനാ**തി ഇമിനാപി ഗുണങ്ഗേന. **അരഹതം അനുകരോമീ**തി യഥാ പുരതോ ഗച്ഛന്തം പച്ഛതോ ഗച്ഛന്തോ അനുഗച്ഛതി നാമ, ഏവം അഹമ്പി അരഹന്തേഹി പഠമം കതം ഇമം ഗുണം പച്ഛാ കരോന്തോ തേസം അരഹന്താനം അനുകരോമി. **ഉപോസഥോ ച മേ ഉപവുത്ഥോ ഭവിസ്സതീ**തി ഏവം കരോന്തേന മയാ അരഹതഞ്ച അനുകതം ഭവിസ്സതി, ഉപോസഥോ ച ഉപവുത്ഥോ ഭവിസ്സതി.

അദിന്നാദാനന്തി അദിന്നസ്സ പരപരിഗ്ഗഹിതസ്സ ആദാനം, ഥേയ്യം ചോരികന്തി അത്ഥോ. ദിന്നമേവ ആദിയന്തീതി **ദിന്നാദായീ**. ചിത്തേനപി ദിന്നമേവ പടികങ്ഖന്തീതി **ദിന്നപാടികങ്ഖീ**. ഥേനേതീതി ഥേനോ, ന ഥേനേന **അഥേനേന**. അഥേനത്തായേവ **സുചിഭൂതേന. അത്തനാ**തി അത്തഭാവേന, അഥേനം സുചിഭൂതം അത്തഭാവം കത്വാ വിഹരന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

അബ്രഹ്മചരിയന്തി അസേട്ഠചരിയം. ബ്രഹ്മം സേട്ഠം ആചാരം ചരന്തീതി **ബ്രഹ്മചാരീ**. **ആരാചാരീ**തി അബ്രഹ്മചരിയതോ ദൂരാചാരീ. **മേഥുനാ**തി രാഗപരിയുട്ഠാനവസേന സദിസത്താ മേഥുനകാതി ലദ്ധവോഹാരേഹി പടിസേവിതബ്ബതോ മേഥുനോതി സങ്ഖം ഗതാ അസദ്ധമ്മാ. **ഗാമധമ്മാ**തി ഗാമവാസീനം ധമ്മാ.

മുസാവാദാതി അലികവചനാ തുച്ഛവചനാ. സച്ചം വദന്തീതി **സച്ചവാദീ**. സച്ചേന സച്ചം സംദഹന്തി ഘട്ടേന്തീതി **സച്ചസന്ധാ,** ന അന്തരന്തരാ മുസാ വദന്തീതി അത്ഥോ . യോ ഹി പുരിസോ കദാചി മുസാവാദം വദതി, കദാചി സച്ചം. തസ്സ മുസാവാദേന അന്തരിതത്താ സച്ചം സച്ചേന ന ഘടീയതി. തസ്മാ ന സോ സച്ചസന്ധോ. ഇമേ പന ന താദിസാ, ജീവിതഹേതുപി മുസാ അവത്വാ സച്ചേന സച്ചം സംദഹന്തിയേവാതി സച്ചസന്ധാ. **ഥേതാ**തി ഥിരാ, ഠിതകഥാതി അത്ഥോ. ഏകോ പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡമിവ ച ന ഠിതകഥോ ഹോതി. ഏകോ പാസാണലേഖാ വിയ ഇന്ദഖീലോ വിയ ച ഠിതകഥോ ഹോതി, അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തേപി ദ്വേ കഥാ ന കഥേതി. അയം വുച്ചതി ഥേതോ. **പച്ചയികാ**തി പത്തിയായിതബ്ബകാ, സദ്ധായികാതി അത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ ന പച്ചയികോ ഹോതി, ''ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേന നാമാ''തി വുത്തേ ''മാ തസ്സ വചനം സദ്ദഹഥാ''തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏകോ പച്ചയികോ ഹോതി, ''ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ''തി വുത്തേ ''യദി തേന വുത്തം, ഇദമേവ പമാണം, ഇദാനി പടിക്ഖിപിതബ്ബം നത്ഥി, ഏവമേവം ഇദ''ന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. അയം വുച്ചതി പച്ചയികോ. **അവിസംവാദകാ ലോകസ്സാ**തി തായ സച്ചവാദിതായ ലോകം ന വിസംവാദേന്തീതി അത്ഥോ.

സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനന്തി സുരാമേരയമജ്ജാനം പാനചേതനാസങ്ഖാതം പമാദകാരണം. **ഏകഭത്തികാ**തി പാതരാസഭത്തം സായമാസഭത്തന്തി ദ്വേ

ഭത്താനി. തേസു പാതരാസഭത്തം അന്തോമജ്ഝന്ഹികേന പരിച്ഛിന്നം, ഇതരം മജ്ഝന്ഹികതോ ഉദ്ധം അന്തോഅരുണേന. തസ്മാ അന്തോമജ്ഝന്ഹികേ ദസക്ഖത്തും ഭുഞ്ജമാനാപി ഏകഭത്തികാവ ഹോന്തി. തം സന്ധായ വുത്തം - "ഏകഭത്തികാ"തി. രത്തിഭോജനം രത്തി, തതോ ഉപരതാതി **രത്തൂപരതാ**. അതിക്കന്തേ മജ്ഝന്ഹികേ യാവ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനാ ഭോജനം വികാലഭോജനം നാമ, തതോ വിരതത്താ **വിരതാ വികാലഭോജനാ**.

സാസനസ്സ അനനുലോമത്താ വിസൂകം പടാണിഭൂതം ദസ്സനന്തി വിസൂകദസ്സനം, അത്തനാ നച്ചനനച്ചാപനാദിവസേന നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച വാദിതഞ്ച, അന്തമസോ മയൂരനച്ചനാദിവസേനാപി പവത്താനം നച്ചാദീനം വിസൂകഭൂതം ദസ്സനഞ്ചാതി **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനം**. നച്ചാദീനി ഹി അത്തനാ പയോജേതും വാ പരേഹി പയോജാപേതും വാ പയുത്താനി പസ്സിതും വാ നേവ ഭിക്ഖൂനം, ന ഭിക്ഖുനീനം വട്ടന്തി.

മാലാദീസു **മാലാ**തി യംകിഞ്ചി പുപ്ഫം. **ഗന്ധ**ന്തി യംകിഞ്ചി ഗന്ധജാതം. **വിലേപന**ന്തി ഛവിരാഗകരണം. തത്ഥ പിളന്ധന്തോ **ധാരേതി** നാമ, ഊനട്ഠാനം പൂരേന്തോ **മണ്ഡേതി** നാമ, ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച സാദിയന്തോ **വിഭൂസേതി** നാമ. **ഠാനം** വുച്ചതി കാരണം, തസ്മാ യായ ദുസ്സീല്യചേതനായ താനി മാലാധാരണാദീനി മഹാജനോ കരോതി, തതോ പടിവിരതാതി അത്ഥോ. **ഉച്ചാസയനം** വുച്ചതി പമാണാതിക്കന്തം, **മഹാസയനം** അകപ്പിയത്ഥരണം, തതോ പടിവിരതാതി അത്ഥോ.

കീവമഹപ്ഫലോതി കിത്തകം മഹപ്ഫലോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **പഹൂതരത്തരതനാന**ന്തി പഹൂതേന രത്തസങ്ഖാതേന രതനേന സമന്നാഗതാനം, സകലജമ്ബുദീപതലം ഭേരിതലസദിസം കത്വാ കടിപ്പമാണേഹി സത്തഹി രതനേഹി പൂരിതാനന്തി അത്ഥോ. **ഇസ്സരിയാധിപച്ച**ന്തി ഇസ്സരഭാവേന വാ ഇസ്സരിയമേവ വാ ആധിപച്ചം, ന ഏത്ഥ സാഹസികകമ്മന്തിപി ഇസ്സരിയാധിപച്ചം. **രജ്ജം കാരേയ്യാ**തി ഏവരൂപം ചക്കവത്തിരജ്ജം കാരേയ്യ. **അങ്ഗാന**ന്തിആദീനി തേസം ജനപദാനം നാമാനി. **കലം നാഗ്ഘതി സോളസി**ന്തി ഏകം അഹോരത്തം ഉപവുത്ഥഉപോസഥേ പുഞ്ഞം സോളസഭാഗേ കത്വാ തതോ ഏകം ഭാഗഞ്ച ന അഗ്ഘതി. ഏകരത്തുപോസഥസ്സ സോളസിയാ കലായ യം വിപാകഫലം, തംയേവ തതോ ബഹുതരം ഹോതീതി അത്ഥോ. **കപണ**ന്തി പരിത്തകം.

അബ്രഹ്മചരിയാതി അസേട്ഠചരിയതോ. **രത്തിം ന ഭുഞ്ജേയ്യ വികാലഭോജന**ന്തി ഉപോസഥം ഉപവസന്തോ രത്തിഭോജനഞ്ച ദിവാവികാലഭോജനഞ്ച ന ഭുഞ്ജേയ്യ. **മഞ്ചേ ഛമായംവ സയേഥ സന്ഥതേതി** മുട്ഠിഹത്ഥപാദകേ കപ്പിയമഞ്ചേ വാ സുധാദിപരികമ്മകതായ ഭൂമിയം വാ തിണപണ്ണപലാലാദീനി സന്ഥരിത്വാ കതേ സന്ഥതേ വാ സയേഥാതി അത്ഥോ. **ഏതം ഹി അട്ഠങ്ഗികമാഹുപോസഥ**ന്തി ഏവം പാണാതിപാതാദീനി അസമാചരന്തേന ഉപവുത്ഥം ഉപോസഥം അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതത്താ അട്ഠങ്ഗികന്തി വദന്തി. തം പന ഉപവസന്തേന "സ്വേ ഉപോസഥികോ ഭവിസ്സാമീ"തി അജ്ജേവ "ഇദഞ്ച ഇദഞ്ച കരേയ്യാഥാ"തി ആഹാരാദിവിധാനം വിചാരേതബ്ബം. ഉപോസഥദിവസേ പാതോവ ഭിക്ഖുസ്സ വാ ഭിക്ഖുനിയാ വാ ദസസീലലക്ഖണഞ്ഞുനോ ഉപാസകസ്സ വാ ഉപാസികായ വാ സന്തികേ വാചം ഭിന്ദിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി സമാദാതബ്ബാനി. പാളിം അജാനന്തേന പന

‘‘ബുദ്ധപഞ്ഞത്തം ഉപോസഥം അധിട്ഠാമീ’’തി അധിട്ഠാതബ്ബം. അഞ്ഞം അലഭന്തേന അത്തനാപി അധിട്ഠാതബ്ബം, വചീഭേദോ പന കാതബ്ബോയേവ . ഉപോസഥം ഉപവസന്തേന പരൂപരോധപടിസംയുത്താ കമ്മന്താ ന വിചാരേതബ്ബാ, ആയവയഗണനം കരോന്തേന ന വീതിനാമേതബ്ബം, ഗേഹേ പന ആഹാരം ലഭിത്വാ നിച്ചഭത്തികഭിക്ഖുനാ വിയ പരിഭുഞ്ജിത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ധമ്മോ വാ സോതബ്ബോ, അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരം വാ മനസികാതബ്ബം.

സുദസ്സനാതി സുന്ദരദസ്സനാ. **ഓഭാസയ**ന്തി ഓഭാസയമാനാ. **അനുപരിയന്തീ**തി വിചരന്തി. **യാവതാ**തി യത്തകം ഠാനം. **അന്തലിക്ഖഗാ**തി ആകാസങ്ഗമാ. **പഭാസന്തീ**തി ജോതന്തി പഭാ മുഞ്ചന്തി. **ദിസാവിരോചനാ**തി സബ്ബദിസാസു വിരോചമാനാ. അഥ വാ **പഭാസന്തീ**തി ദിസാഹി ദിസാ ഓഭാസന്തി. **വിരോചനാ**തി വിരോചമാനാ. **വേളുരിയ**ന്തി മണീതി വത്വാപി ഇമിനാ ജാതിമണിഭാവം ദസ്സേതി. ഏകവസ്സികവേളുവണ്ണഞ്ഹി വേളുരിയം ജാതിമണി നാമ. തം സന്ധായേവമാഹ. **ഭദ്ദക**ന്തി ലദ്ധകം. **സിങ്ഗീസുവണ്ണ**ന്തി ഗോസിങ്ഗസദിസം ഹുത്വാ ഉപ്പന്നത്താ ഏവം നാമകം സുവണ്ണം. **കഞ്ചന**ന്തി പബ്ബതേയ്യം പബ്ബതേ ജാതസുവണ്ണം. **ജാതരൂപ**ന്തി സത്ഥുവണ്ണസുവണ്ണം. **ഹടക**ന്തി കിപില്ലികാഹി നീഹടസുവണ്ണം. **നാനുഭവന്തീ**തി ന പാപുണന്തി. **ചന്ദപ്പഭാ**തി സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തം, ചന്ദപ്പഭായാതി അത്ഥോ. **ഉപവസ്സുപോസഥ**ന്തി ഉപവസിത്വാ ഉപോസഥം. **സുഖുദ്രയാനീ**തി സുഖഫലാനി സുഖവേദനീയാനി. **സഗ്ഗമുപേന്തി ഠാന**ന്തി സഗ്ഗസങ്ഖാതം ഠാനം ഉപഗച്ഛന്തി, കേനചി അനിന്ദിതാ ഹുത്വാ ദേവലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ യം അന്തരന്തരാ ന വുത്തം, തം വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

മഹാവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൮) ൯. ആനന്ദവഗ്ഗോ

൧. ഛന്നസുത്തവണ്ണനാ

൭൨. തതിയസ്സ പഠമേ **ഛന്നോ**തി ഏവംനാമകോ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **തുമ്ഹേപി**, **ആവുസോ**തി, ആവുസോ, യഥാ മയം രാഗാദീനം പഹാനം പഞ്ഞാപേമ, കിം ഏവം തുമ്ഹേപി പഞ്ഞാപേഥാതി പുച്ഛതി. തതോ ഥേരോ ''അയം പരിബ്ബാജകോ അമ്ഹേ രാഗാദീനം പഹാനം പഞ്ഞാപേമാതി വദതി, നത്ഥി പനേതം ബാഹിരസമയേ''തി തം പടിക്ഖിപന്തോ **മയം ഖോ, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥേ നിപാതോ, മയമേവ പഞ്ഞാപേമാതി അത്ഥോ. തതോ പരിബ്ബാജകോ ചിന്തേസി ''അയം ഥേരോ ബാഹിരസമയം ലുഞ്ചിത്വാ ഹരന്തോ 'മയമേവാ'തി ആഹ. കിം നു ഖോ ആദീനവം ദിസ്വാ ഏതേ ഏതേസം പഹാനം പഞ്ഞാപേന്തീ''തി. അഥ ഥേരം പുച്ഛന്തോ **കിം പന തുമ്ഹേ**തിആദിമാഹ. ഥേരോ തസ്സ ബ്യാകരോന്തോ **രത്തോ ഖോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്തത്ഥ**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം ലോകിയലോകുത്തരം അത്തനോ അത്ഥം. പരത്ഥഉഭയത്ഥേസുപി ഏസേവ നയോ.

അന്ധകരണോതിആദീസു യസ്സ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി, തം യഥാഭൂതദസ്സനനിവാരണേന അന്ധം കരോതീതി അന്ധകരണോ. പഞ്ഞാചക്ഖും ന കരോതീതി **അചക്ഖുകരണോ**. ഞാണം ന കരോതീതി **അഞ്ഞാണകരണോ**. കമ്മസ്സകതപഞ്ഞാ ഝാനപഞ്ഞാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാതി ഇമാ തിസ്സോ പഞ്ഞാ അപ്പവത്തികരണേന നിരോധേതീതി **പഞ്ഞാനിരോധികോ**. അനിട്ഠഫലദായകത്താ ദുക്ഖസങ്ഖാതസ്സ വിഘാതസ്സേവ പക്ഖേ വത്തതീതി **വിഘാതപക്ഖികോ**. കിലേസനിബ്ബാനം ന സംവത്തേതീതി **അനിബ്ബാനസംവത്തനികോ. അലഞ്ച പനാവുസോ ആനന്ദ, അപ്പമാദായാ**തി, ആവുസോ ആനന്ദ, സചേ ഏവരൂപാ പടിപദാ അത്ഥി, അലം തുമ്ഹാകം അപ്പമാദായ യുത്തം അനുച്ഛവികം, അപ്പമാദം കരോഥ, ആവുസോതി ഥേരസ്സ വചനം അനുമോദിത്വാ പക്കാമി. ഇമസ്മിം സുത്തേ അരിയമഗ്ഗോ ലോകുത്തരമിസ്സകോ കഥിതോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൨. ആജീവകസുത്തവണ്ണനാ

൭൩. ദുതിയേ **തേന ഹി ഗഹപതീ**തി ഥേരോ കിര ചിന്തേസി - ''അയം ഇധ ആഗച്ഛന്തോ ന അഞ്ഞാതുകാമോ ഹുത്വാ ആഗമി, പരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം പന ആഗതോ. ഇമിനാ പുച്ഛിതപഞ്ഹം ഇമിനാവ കഥാപേസ്സാമീ''തി. ഇതി തംയേവ കഥം കഥാപേതുകാമോ **തേന ഹീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേന ഹീ**തി കാരണാപദേസോ. യസ്മാ ത്വം ഏവം പുച്ഛസി, തസ്മാ തഞ്ഞേവേത്ഥ പടിപുച്ഛാമീതി. **കേസം നോ**തി കതമേസം നു. **സധമ്മുക്കംസനാ**തി അത്തനോ ലദ്ധിയാ ഉക്ഖിപിത്വാ ഠപനാ. **പരധമ്മാപസാദനാ**തി പരേസം ലദ്ധിയാ ഘട്ടനാ വമ്ഭനാ അവക്ഖിപനാ. **ആയതനേവ ധമ്മദേസനാ**തി കാരണസ്മിംയേവ ധമ്മദേസനാ. **അത്ഥോ ച വുത്തോ**തി മയാ പുച്ഛിതപഞ്ഹായ അത്ഥോ ച പകാസിതോ . **അത്താ ച അനുപനീതോ**തി അമ്ഹേ ഏവരൂപാതി ഏവം അത്താ ച ന ഉപനീതോ. നുപനീതോതിപി പാഠോ.

൩. മഹാനാമസക്കസുത്തവണ്ണനാ

൭൪. തതിയേ **ഗിലാനാ വുട്ഠിതോ**തി ഗിലാനോ ഹുത്വാ വുട്ഠിതോ. **ഗേലഞ്ഞാ**തി ഗിലാനഭാവതോ. **ഉപസങ്കമീ**തി ഭുത്തപാതരാസോ മാലാഗന്ധാദീനി ആദായ മഹാപരിവാരപരിവുതോ ഉപസങ്കമി. **ബാഹായം ഗഹേത്വാ**തി ന ബാഹായം ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢി, നിസിന്നാസനതോ വുട്ഠായ തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ദക്ഖിണബാഹായം അങ്ഗുട്ഠകേന സഞ്ഞം ദത്വാ ഏകമന്തം അപനേസീതി വേദിതബ്ബോ. അഥസ്സ ''സേഖമ്പി ഖോ, മഹാനാമ, സീല''ന്തിആദിനാ നയേന സത്തന്നം സേഖാനം സീലഞ്ച സമാധിഞ്ച പഞ്ഞഞ്ച കഥേത്വാ ഉപരി അരഹത്തഫലവസേന അസേഖാ സീലസമാധിപഞ്ഞായോ കഥേന്തോ - ''സേഖസമാധിതോ സേഖം വിപസ്സനാഞാണം അസേഖഞ്ച ഫലഞാണം പച്ഛാ, സേഖവിപസ്സനാഞാണതോ ച അസേഖഫലസമാധി പച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതീ''തി ദീപേസി. യാനി പന സമ്പയുത്താനി സമാധിഞാണാനി, തേസം അപച്ഛാ അപുരേ ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാതി.

൪. നിഗണ്ഠസുത്തവണ്ണനാ

൭൫. ചതുത്ഥേ **കൂടാഗാരസാലായ**ന്തി ദ്വേ കണ്ണികാ ഗഹേത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന കതായ ഗന്ധകുടിയാ. **അപരിസേസം ഞാണദസ്സനം പടിജാനാതീ**തി അപ്പമത്തകമ്പി അസേസേത്വാ സബ്ബം ഞാണദസ്സനം പടിജാനാതി. **സതതം സമിത**ന്തി സബ്ബകാലം നിരന്തരം. **ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിത**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം മയ്ഹം ഉപട്ഠിതമേവാതി ദസ്സേതി. **പുരാണാനം കമ്മാന**ന്തി ആയൂഹിതകമ്മാനം. **തപസാ ബ്യന്തീഭാവ**ന്തി ദുക്കരതപേന വിഗതന്തകരണം. **നവാനം കമ്മാന**ന്തി ഇദാനി ആയൂഹിതബ്ബകമ്മാനം. **അകരണാ**തി അനായൂഹനേന. **സേതുഘാത**ന്തി പദഘാതം പച്ചയഘാതം കഥേതി. **കമ്മക്ഖയാ ദുക്ഖക്ഖയോ**തി കമ്മവട്ടക്ഖയേന ദുക്ഖക്ഖയോ. **ദുക്ഖക്ഖയാ വേദനാക്ഖയോ**തി ദുക്ഖവട്ടക്ഖയേന വേദനാക്ഖയോ. ദുക്ഖവട്ടസ്മിഞ്ഹി ഖീണേ വേദനാവട്ടമ്പി ഖീണമേവ ഹോതി. **വേദനാക്ഖയാ സബ്ബം ദുക്ഖം നിജ്ജിണ്ണം ഭവിസ്സതീ**തി വേദനാക്ഖയേന പന സകലവട്ടദുക്ഖം നിജ്ജിണ്ണമേവ ഭവിസ്സതി. **സന്ദിട്ഠികായാ**തി സാമം പസ്സിതബ്ബായ പച്ചക്ഖായ. **നിജ്ജരായ വിസുദ്ധിയാ**തി കിലേസജീരണകപടിപദായ കിലേസേ വാ നിജ്ജീരണതോ നിജ്ജരായ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ. **സമതിക്കമോ ഹോതീ**തി സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ അതിക്കമോ ഹോതി. **ഇധ, ഭന്തേ, ഭഗവാ കിമാഹാ**തി, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഇമായ പടിപത്തിയാ കിമാഹ, കിം ഏതംയേവ കിലേസനിജ്ജീരണകപടിപദം പഞ്ഞപേതി, ഉദാഹു അഞ്ഞന്തി പുച്ഛതി.

ജാനതാതി അനാവരണഞാണേന ജാനന്തേന. **പസ്സതാ**തി സമന്തചക്ഖുനാ പസ്സന്തേന. **വിസുദ്ധിയാ**തി വിസുദ്ധിസമ്പാപനത്ഥായ. **സമതിക്കമായാ**തി സമതിക്കമനത്ഥായ. **അത്ഥങ്ഗമായാ**തി അത്ഥം ഗമനത്ഥായ. **ഞായസ്സ അധിഗമായാ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗസ്സ അധിഗമനത്ഥായ. **നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ**തി അപച്ചയനിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികരണത്ഥായ. **നവഞ്ച കമ്മം ന കരോതീ**തി നവം കമ്മം നായൂഹതി. **പുരാണഞ്ച കമ്മ**ന്തി പുബ്ബേ ആയൂഹിതകമ്മം. **ഫുസ്സ ഫുസ്സ ബ്യന്തീ കരോതീ**തി ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ വിഗതന്തം കരോതി, വിപാകഫസ്സം ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ തം കമ്മം ഖേപേതീതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠികാ**തി സാമം പസ്സിതബ്ബാ. **അകാലികാ**തി ന കാലന്തരേ കിച്ചകാരികാ. **ഏഹിപസ്സികാ**തി ''ഏഹി പസ്സാ''തി ഏവം ദസ്സേതും യുത്താ. **ഓപനേയ്യികാ**തി ഉപനയേ യുത്താ അല്ലീയിതബ്ബയുത്താ. **പച്ചത്തം വേദിതബ്ബാ വിഞ്ഞൂഹീ**തി പണ്ഡിതേഹി അത്തനോ അത്തനോ സന്താനേയേവ ജാനിതബ്ബാ, ബാലേഹി പന ദുജ്ജാനാ. ഇതി സീലവസേന ദ്വേ മഗ്ഗാ, ദ്വേ ച ഫലാനി കഥിതാനി.

സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ഹി സീലേസു പരിപൂരകാരിനോതി. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദികായ പന സമാധിസമ്പദായ തയോ മഗ്ഗാ, തീണി ച ഫലാനി കഥിതാനി. അനാഗാമീ അരിയസാവകോ ഹി സമാധിമ്ഹി പരിപൂരകാരീതി വുത്തോ. **ആസവാനം ഖയാ**തിആദീഹി അരഹത്തഫലം കഥിതം. കേചി പന സീലസമാധയോപി അരഹത്തഫലസമ്പയുത്താവ ഇധ അധിപ്പേതാ. ഏകേകസ്സ പന വസേന പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം വിസും വിസും തന്തി ആരോപിതാതി.

൫. നിവേസകസുത്തവണ്ണനാ

൭൫. പഞ്ചമേ **അമച്ചാ**തി സുഹജ്ജാ. **ഞാതീ**തി സസ്സുസസുരപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാ**തി സമാനലോഹിതാ ഭാതിഭഗിനിആദയോ. **അവേച്ചപ്പസാദേ**തി ഗുണേ അവേച്ച ജാനിത്വാ ഉപ്പന്നേ അചലപ്പസാദേ. **അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി ഭാവഞ്ഞഥത്തം . **പഥവീധാതുയാ**തിആദീസു വീസതിയാ കോട്ഠാസേസു ഥദ്ധാകാരഭൂതായ പഥവീധാതുയാ, ദ്വാദസസു കോട്ഠാസേസു യൂസഗതായ ആബന്ധനഭൂതായ ആപോധാതുയാ, ചതൂസു കോട്ഠാസേസു പരിപാചനഭൂതായ തേജോധാതുയാ, ഛസു കോട്ഠാസേസു വിത്ഥമ്ഭനഭൂതായ വായോധാതുയാ സിയാ അഞ്ഞഥത്തം. **ന ത്വേവാ**തി ഇമേസം ഹി ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞഭാവൂപഗമനേന സിയാ അഞ്ഞഥത്തം, അരിയസാവകസ്സ പന ന ത്വേവ സിയാതി ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ച **അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി പസാദഞ്ഞഥത്തഞ്ച ഗതിഅഞ്ഞഥത്തഞ്ച. തഞ്ഹി തസ്സ ന ഹോതി, ഭാവഞ്ഞഥത്തം പന ഹോതി. അരിയസാവകോ ഹി മനുസ്സോ ഹുത്വാ ദേവോപി ഹോതി ബ്രഹ്മാപി. പസാദോ പനസ്സ ഭവന്തരേപി ന വിഗച്ഛതി, ന ച അപായഗതിസങ്ഖാതം ഗതിഅഞ്ഞഥത്തം പാപുണാതി. സത്ഥാപി തദേവ ദസ്സേന്തോ **തത്രിദം അഞ്ഞഥത്ത**ന്തിആദിമാഹ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൬. പഠമഭവസുത്തവണ്ണനാ

൭൬. ഛട്ഠേ **കാമധാതുവേപക്ക**ന്തി കാമധാതുയാ വിപച്ചനകം. **കാമഭവോ**തി കാമധാതുയം ഉപപത്തിഭവോ. **കമ്മം ഖേത്ത**ന്തി കുസലാകുസലകമ്മം വിരുഹനട്ഠാനട്ഠേന ഖേത്തം. **വിഞ്ഞാണം ബീജ**ന്തി സഹജാതം അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം വിരുഹനട്ഠേന ബീജം. **തണ്ഹാ സ്നേഹോ**തി പഗ്ഗണ്ഹനാനുബ്രൂഹനവസേന തണ്ഹാ ഉദകം നാമ. **അവിജ്ജാനീവരണാന**ന്തി അവിജ്ജായ ആവരിതാനം. **തണ്ഹാസംയോജനാന**ന്തി തണ്ഹാബന്ധനേന ബദ്ധാനം. **ഹീനായ ധാതുയാ**തി കാമധാതുയാ. **വിഞ്ഞാണം പതിട്ഠിത**ന്തി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം പതിട്ഠിതം. **മജ്ഝിമായ ധാതുയാ**തി രൂപധാതുയാ. **പണീതായ ധാതുയാ**തി അരൂപധാതുയാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൭. ദുതിയഭവസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. സത്തമേ **ചേതനാ**തി കമ്മചേതനാ. **പത്ഥനാ**പി കമ്മപത്ഥനാവ. സേസം പുരിമസദിസമേവാതി.

൮. സീലബ്ബതസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. അട്ഠമേ **സീലബ്ബത**ന്തി സീലഞ്ചേവ വതഞ്ച. **ജീവിത**ന്തി ദുക്കരകാരികാനുയോഗോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ബ്രഹ്മചരിയവാസോ. **ഉപട്ഠാനസാര**ന്തി ഉപട്ഠാനേന സാരം , ''ഇദം വരം ഇദം നിട്ഠാ''തി ഏവം ഉപട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. **സഫല**ന്തി സഉദ്രയം സവഡ്ഢികം ഹോതീതി പുച്ഛതി. **ന ഖോത്ഥ, ഭന്തേ, ഏകംസേനാ**തി, ഭന്തേ, ന ഖോ ഏത്ഥ ഏകംസേന ബ്യാകാതബ്ബന്തി

അത്ഥോ. **ഉപട്ഠാനസാരം സേവതോ**തി ഇദം സാരം വരം നിട്ഠാതി ഏവം ഉപട്ഠിതം സേവമാനസ്സ. **അഫല**ന്തി ഇട്ഠഫലേന അഫലം. ഏത്താവതാ കമ്മവാദികിരിയവാദീനം പബ്ബജ്ജം ഠപേത്വാ സേസോ സബ്ബോപി ബാഹിരകസമയോ ഗഹിതോ ഹോതി. **സഫല**ന്തി ഇട്ഠഫലേന സഫലം സഉദ്രയം. ഏത്താവതാ ഇമം സാസനം ആദിം കത്വാ സബ്ബാപി കമ്മവാദികിരിയവാദീനം പബ്ബജ്ജാ ഗഹിതാ. **ന ച പനസ്സ സുലഭരൂപോ സമസമോ പഞ്ഞായാ**തി ഏവം സേക്ഖഭൂമിയം ഠത്വാ പഞ്ഹം കഥേന്തോ അസ്സ ആനന്ദസ്സ പഞ്ഞായ സമസമോ ന സുലഭോതി ദസ്സേതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ സേക്ഖഭൂമി നാമ കഥിതാതി.

൯. ഗന്ധജാതസുത്തവണ്ണനാ

൮൦. നവമേ **ഏതദവോചാ**തി പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ ദസബലസ്സ വത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ദിവാവിഹാരട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ''ഇമസ്മിം ലോകേ മൂലഗന്ധോ നാമ അത്ഥി, സാരഗന്ധോ നാമ അത്ഥി, പുപ്ഫഗന്ധോ നാമ അത്ഥി. ഇമേ പന തയോപി ഗന്ധാ അനുവാതംയേവ ഗച്ഛന്തി, ന പടിവാതം. അത്ഥി നു ഖോ കിഞ്ചി, യസ്സ പടിവാതമ്പി ഗന്ധോ ഗച്ഛതീ''തി ചിന്തേത്വാ അട്ഠന്നം വരാനം ഗഹണകാലേയേവ കങ്ഖുപ്പത്തിസമയേ ഉപസങ്കമനവരസ്സ ഗഹിതത്താ തക്ഖണംയേവ ദിവാട്ഠാനതോ വുട്ഠായ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഉപ്പന്നായ കങ്ഖായ വിനോദനത്ഥം ഏതം ''തീണിമാനി, ഭന്തേ''തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **ഗന്ധജാതാനീ**തി ഗന്ധജാതിയോ. **മൂലഗന്ധോ**തി മൂലവത്ഥുകോ ഗന്ധോ, ഗന്ധസമ്പന്നം വാ മൂലമേവ മൂലഗന്ധോ. തസ്സ ഹി ഗന്ധോ അനുവാതം ഗച്ഛതി. ഗന്ധസ്സ പന ഗന്ധോ നാമ നത്ഥി. **സാരഗന്ധപുപ്ഫഗന്ധേസു**പി ഏസേവ നയോ. **അത്ഥാനന്ദ, കിഞ്ചി ഗന്ധജാത**ന്തി ഏത്ഥ സരണഗമനാദയോ ഗുണവണ്ണഭാസനവസേന ദിസാഗാമിതായ ഗന്ധസദിസത്താ ഗന്ധാ, തേസം വത്ഥുഭൂതോ പുഗ്ഗലോ ഗന്ധജാതം നാമ. **ഗന്ധോ ഗച്ഛതീ**തി വണ്ണഭാസനവസേന ഗച്ഛതി. **സീലവാ**തി പഞ്ചസീലേന വാ ദസസീലേന വാ സീലവാ. **കല്യാണധമ്മോ**തി തേനേവ സീലധമ്മേന കല്യാണധമ്മോ സുന്ദരധമ്മോ. **വിഗതമലമച്ഛേരേനാ**തിആദീനം അത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൬൩) വിത്ഥാരിതോവ. **ദിസാസൂ**തി ചതൂസു ദിസാസു ചതൂസു അനുദിസാസു . **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി സമിതപാപബാഹിതപാപാ സമണബ്രാഹ്മണാ.

ന പുപ്ഫഗന്ധോ പടിവാതമേതീതി വസ്സികപുപ്ഫാദീനം ഗന്ധോ പടിവാതം ന ഗച്ഛതി. **ന ചന്ദനം തഗരമല്ലികാ വാ**തി ചന്ദനതഗരമല്ലികാനമ്പി ഗന്ധോ പടിവാതം ന ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ദേവലോകേപി ഹുടസുമനാ നാമ ഹോതി, തസ്സാ പുപ്ഫിതദിവസേ ഗന്ധോ യോജനസതം അജ്ഝോത്ഥരതി. സോപി പടിവാതം വിദത്ഥിമത്തമ്പി രതനമത്തമ്പി ഗന്തും ന സക്കോതീതി വദന്തി. **സതഞ്ച ഗന്ധോ പടിവാതമേതീ**തി സതഞ്ച പണ്ഡിതാനം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധപുത്താനം സീലാദിഗുണഗന്ധോ പടിവാതം ഗച്ഛതി. **സബ്ബാ ദിസാ സപ്പുരിസോ പവായതീ**തി സപ്പുരിസോ പണ്ഡിതോ സീലാദിഗുണഗന്ധേന സബ്ബാ ദിസാ പവായതി, സബ്ബാ ദിസാ ഗന്ധേന അവത്ഥരതീതി അത്ഥോ.

൧൦. ചൂളനികാസുത്തവണ്ണനാ

൮൧. ദസമസ്സ ദുവിധോ നിക്ഖേപോ അത്ഥുപ്പത്തികോപി പുച്ഛാവസികോപി. കതരഅത്ഥുപ്പത്തിയം കസ്സ പുച്ഛായ കഥിതന്തി ചേ? അരുണവതിസുത്തന്തഅത്ഥുപ്പത്തിയം (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫ ആദയോ) ആനന്ദത്ഥേരസ്സ പുച്ഛായ കഥിതം. അരുണവതിസുത്തന്തോ കേന കഥിതോതി? ദ്വീഹി ബുദ്ധേഹി

കഥിതോ സിഖിനാ ച ഭഗവതാ അമ്ഹാകഞ്ച സത്ഥാരാ. ഇമസ്മാ ഹി കപ്പാ ഏകതിംസകപ്പമത്ഥകേ അരുണവതിനഗരേ അരുണവതോ രഞ്ഞോ പഭാവതിയാ നാമ മഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തിത്വാ പരിപക്കേ ഞാണേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ സിഖീ ഭഗവാ ബോധിമണ്ഡേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അരുണവതിം നിസ്സായ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം പാതോവ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം കത്വാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ ''അരുണവതിം പിണ്ഡായ പവിസിസ്സാമീ''തി നിക്ഖമിത്വാ വിഹാരദ്വാരകോട്ഠകസമീപേ ഠിതോ അഭിഭും നാമ അഗ്ഗസാവകം ആമന്തേസി - ''അതിപ്പഗോ ഖോ, ഭിക്ഖു, അരുണവതിം പിണ്ഡായ പവിസിതും, യേന അഞ്ഞതരോ ബ്രഹ്മലോകോ തേനുപസങ്കമിസ്സാമാ''തി. യഥാഹ -

> ''അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സിഖീ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അഭിഭും ഭിക്ഖും ആമന്തേസി - 'ആയാമ, ബ്രാഹ്മണ, യേന അഞ്ഞതരോ ബ്രഹ്മലോകോ തേനുപസങ്കമിസ്സാമ, ന താവ ഭത്തകാലോ ഭവിസ്സതീ'തി. 'ഏവം, ഭന്തേ'തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭൂ ഭിക്ഖു സിഖിസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പച്ചസ്സോസി. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സിഖീ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അഭിഭൂ ച ഭിക്ഖു യേന അഞ്ഞതരോ ബ്രഹ്മലോകോ തേനുപസങ്കമിംസൂ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫).

തത്ഥ മഹാബ്രഹ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദിസ്വാ അത്തമനോ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ ബ്രഹ്മാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ അദാസി, ഥേരസ്സാപി അനുച്ഛവികം ആസനം പഞ്ഞാപയിംസു. നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ, ഥേരോപി അത്തനോ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദി. മഹാബ്രഹ്മാപി ദസബലം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സിഖീ ഭഗവാ അഭിഭും ഭിക്ഖും ആമന്തേസി - ''പടിഭാതു തം, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രഹ്മുനോ ച ബ്രഹ്മപരിസായ ച ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനഞ്ച ധമ്മീകഥാതി. 'ഏവം, ഭന്തേ'തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭൂ ഭിക്ഖു സിഖിസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പടിസ്സുണിത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ച ബ്രഹ്മപരിസായ ച ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനഞ്ച ധമ്മിം കഥം കഥേസി. ഥേരേ ധമ്മം കഥേന്തേ ബ്രഹ്മഗണാ ഉജ്ഝായിംസു - ''ചിരസ്സഞ്ച മയം സത്ഥു ബ്രഹ്മലോകാഗമനം ലഭിമ്ഹ, അയഞ്ച ഭിക്ഖു ഠപേത്വാ സത്ഥാരം സയം ധമ്മകഥം ആരഭീ''തി.

സത്ഥാ തേസം അനത്തമനഭാവം ഞത്വാ അഭിഭും ഭിക്ഖും ഏതദവോച - ''ഉജ്ഝായന്തി ഖോ തേ, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രഹ്മാ ച ബ്രഹ്മപരിസാ ച ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ ച. തേന ഹി ത്വം - ബ്രാഹ്മണ, ഭിയ്യോസോമത്തായ സംവേജേഹീ''തി. ഥേരോ സത്ഥു വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവികുബ്ബനം കത്വാ സഹസ്സിലോകധാതും സരേന വിഞ്ഞാപേന്തോ ''ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫) ഗാഥാദ്വയം അഭാസി. കിം പന കത്വാ ഥേരോ സഹസ്സിലോകധാതും വിഞ്ഞാപേസീതി? നീലകസിണം താവ സമാപജ്ജിത്വാ സബ്ബത്ഥ അന്ധകാരം ഫരി, തതോ ''കിമിദം അന്ധകാര''ന്തി സത്താനം ആഭോഗേ ഉപ്പന്നേ ആലോകം ദസ്സേസി. ''കിം ആലോകോ അയ''ന്തി വിചിനന്താനം അത്താനം ദസ്സേസി, സഹസ്സചക്കവാളേ ദേവമനുസ്സാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഥേരംയേവ നമസ്സമാനാ അട്ഠംസു. ഥേരോ ''മഹാജനോ മയ്ഹം ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ സരം സുണാതൂ''തി ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി. സബ്ബേ ഓസടായ പരിസായ മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ വിയ സദ്ദം അസ്സോസും. അത്ഥോപി നേസം പാകടോ അഹോസി.

അഥ ഖോ ഭഗവാ സദ്ധിം ഥേരേന അരുണവതിം പച്ചാഗന്ത്വാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛി - "അസ്സുത്ഥ നോ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, അഭിഭുസ്സ ഭിക്ഖുനോ ബ്രഹ്മലോകേ ഠിതസ്സ ഗാഥായോ ഭാസമാനസ്സാ"തി. തേ "ആമ, ഭന്തേ"തി പടിജാനിത്വാ സുതഭാവം ആവികരോന്താ തദേവ ഗാഥാദ്വയം ഉദാഹരിംസു. സത്ഥാ "സാധു സാധൂ"തി സാധുകാരം ദത്വാ ദേസനം നിട്ഠപേസി. ഏവം താവ ഇദം സുത്തം ഇതോ ഏകതിംസകപ്പമത്ഥകേ സിഖിനാ ഭഗവതാ കഥിതം.

അമ്ഹാകം പന ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ സാവത്ഥിം ഉപനിസ്സായ ജേതവനേ വിഹരന്തോ ജേട്ഠമൂലമാസപുണ്ണമദിവസേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ ഇമം അരുണവതിസുത്തം പട്ഠപേസി. ആനന്ദത്ഥേരോ ബീജനിം ഗഹേത്വാ ബീജയമാനോ ഠിതകോവ ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ ഏകബ്യഞ്ജനമ്പി അഹാപേത്വാ സകലസുത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹി. സോ പുനദിവസേ പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ ദസബലസ്സ വത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ദിവാവിഹാരട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സദ്ധിവിഹാരികന്തേവാസികേസു വത്തം ദസ്സേത്വാ പക്കന്തേസു ഹിയ്യോ കഥിതം അരുണവതിസുത്തം ആവജ്ജേന്തോ നിസീദി. അഥസ്സ സബ്ബം സുത്തം വിഭൂതം ഉപട്ഠാസി. സോ ചിന്തേസി - "സിഖിസ്സ ഭഗവതോ അഗ്ഗസാവകോ ബ്രഹ്മലോകേ ഠത്വാ ചക്കവാളസഹസ്സേ അന്ധകാരം വിധമേത്വാ സരീരോഭാസം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ സദ്ദം സാവേന്തോ ധമ്മകഥം കഥേസീതി ഹിയ്യോ സത്ഥാരാ കഥിതം, സാവകസ്സ താവ വിസയോ ഏവരൂപോ, ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കിത്തകം ഠാനം സരേന വിഞ്ഞാപേയ്യാ"തി. സോ ഏവം ഉപ്പന്നായ വിമതിയാ വിനോദനത്ഥം തങ്ഖണേയേവ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ തമത്ഥം പുച്ഛി. ഏതമത്ഥം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ**തി വുത്തം.

തത്ഥ **സമ്മുഖാ**തി സമ്മുഖീഭൂതേന മയാ ഏതം സുതം, ന അനുസ്സവേന, ന ദൂതപരമ്പരായാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഏവമാഹ. **കീവതകം പഹോതി സരേന വിഞ്ഞാപേതു**ന്തി കിത്തകം ഠാനം സരീരോഭാസേന വിഹതന്ധകാരം കത്വാ സരേന വിഞ്ഞാപേതും സക്കോതി. **സാവകോ സോ, ആനന്ദ, അപ്പമേയ്യാ തഥാഗതാ**തി ഇദം ഭഗവാ ഇമിനാ അധിപ്പായേനാഹ - ആനന്ദ, ത്വം കിം വദേസി, സോ പദേസഞാണേ ഠിതോ സാവകോ. തഥാഗതാ പന ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്താ അപ്പമേയ്യാ. സോ ത്വം നഖസിഖായ പംസും ഗഹേത്വാ മഹാപഥവിപംസുനാ സദ്ധിം ഉപമേന്തോ വിയ കിം നാമേതം വദേസി. അഞ്ഞോ ഹി സാവകാനം വിസയോ, അഞ്ഞോ ബുദ്ധാനം. അഞ്ഞോ സാവകാനം ഗോചരോ, അഞ്ഞോ ബുദ്ധാനം. അഞ്ഞം സാവകാനം ബലം, അഞ്ഞം ബുദ്ധാനന്തി. ഇതി ഭഗവാ ഇമിനാ അധിപ്പായേന അപ്പമേയ്യഭാവം വത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി.

ഥേരോ ദുതിയമ്പി പുച്ഛി. സത്ഥാ, "ആനന്ദ, ത്വം താളച്ഛിദ്ദം ഗഹേത്വാ അനന്താകാസേന ഉപമേന്തോ വിയ, ചാതകസകുണം ഗഹേത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതികേന സുപണ്ണരാജേന ഉപമേന്തോ വിയ, ഹത്ഥിസോണ്ഡായ ഉദകം ഗഹേത്വാ മഹാഗങ്ഗായ ഉപമേന്തോ വിയ, ചതുരതനികേ ആവാടേ ഉദകം ഗഹേത്വാ സത്തഹി സരേഹി ഉപമേന്തോ വിയ, നാളികോദനമത്തലാഭിം മനുസ്സം ഗഹേത്വാ ചക്കവത്തിരഞ്ഞാ ഉപമേന്തോ വിയ, പംസുപിസാചകം ഗഹേത്വാ സക്കേന ദേവരഞ്ഞാ ഉപമേന്തോ വിയ, ഖജ്ജോപനകപ്പഭം ഗഹേത്വാ സൂരിയപ്പഭായ ഉപമേന്തോ വിയ കിം നാമേതം വദേസീതി ദീപേന്തോ ദുതിയമ്പി അപ്പമേയ്യഭാവമേവ വത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. തതോ ഥേരോ ചിന്തേസി -

“സത്ഥാ മയാ പുച്ഛിതോ ന താവ കഥേസി, ഹന്ദ നം യാവതതിയം യാചിത്വാ ബുദ്ധസീഹനാദം നദാപേസ്സാമീ”തി. സോ തതിയമ്പി യാചി. തം ദസ്സേതും **തതിയമ്പി ഖോ**തിആദി വുത്തം. അഥസ്സ ഭഗവാ ബ്യാകരോന്തോ **സുതാ തേ ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. ഥേരോ ചിന്തേസി - “സത്ഥാ മേ ‘സുതാ തേ, ആനന്ദ, സഹസ്സീ ചൂളനികാ ലോകധാതൂ’തി ഏത്തകമേവ വത്വാ തുണ്ഹീ ജാതോ, ഇദാനി ബുദ്ധസീഹനാദം നദിസ്സതീ”തി സോ സത്ഥാരം യാചന്തോ **ഏതസ്സ ഭഗവാ കാലോ**തിആദിമാഹ.

ഭഗവാപിസ്സ വിത്ഥാരകഥം കഥേതും **തേന ഹാനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യാവതാ**തി യത്തകം ഠാനം. **ചന്ദിമസൂരിയാ**തി ചന്ദിമാ ച സൂരിയോ ച. **പരിഹരന്തീ**തി വിചരന്തി. **ദിസാ ഭന്തീ**തി സബ്ബദിസാ ഓഭാസന്തി. **വിരോചനാ**തി വിരോചമാനാ. ഏത്താവതാ ഏകചക്കവാളം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ദസ്സിതം ഹോതി. ഇദാനി തം സഹസ്സഗുണം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **താവ സഹസ്സധാ ലോകോ**തി ആഹ. **തസ്മിം സഹസ്സധാ ലോകേ**തി തസ്മിം സഹസ്സചക്കവാളേ. **സഹസ്സം ചാതുമഹാരാജികാനന്തി** സഹസ്സം ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവലോകാനം. യസ്മാ പന ഏകേകസ്മിം ചക്കവാളേ ചത്താരോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ , തസ്മാ **ചത്താരി മഹാരാജസഹസ്സാനീ**തി വുത്തം. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ചൂളനികാ**തി ഖുദ്ദികാ. അയം സാവകാനം വിസയോ. കസ്മാ പനേസാ ആനീതാതി? മജ്ഝിമികായ ലോകധാതുയാ പരിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം.

യാവതാതി യത്തകാ. **താവ സഹസ്സധാ**തി താവ സഹസ്സഭാഗേന. **ദ്വിസഹസ്സീ മജ്ഝിമികാ ലോകധാതൂ**തി അയം സഹസ്സചക്കവാളാനി സഹസ്സഭാഗേന ഗണേത്വാ ദസസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണാ ദ്വിസഹസ്സീ മജ്ഝിമികാ നാമ ലോകധാതു. അയം സാവകാനം അവിസയോ, ബുദ്ധാനമേവ വിസയോ. ഏത്തകേപി ഹി ഠാനേ തഥാഗതാ അന്ധകാരം വിധമേത്വാ സരീരോഭാസം ദസ്സേത്വാ സരേന വിഞ്ഞാപേതും സക്കോന്തീതി ദീപേതി. ഏത്തകേന ബുദ്ധാനം ജാതിക്ഖേത്തം നാമ ദസ്സിതം. ബോധിസത്താനഞ്ഹി പച്ഛിമഭവേ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ ച കുച്ഛിതോ നിക്ഖമനദിവസേ ച മഹാഭിനിക്ഖമനദിവസേ ച സമ്ബോധിധമ്മചക്കപ്പവത്തനആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനപരിനിബ്ബാനദിവസേസു ച ഏത്തകം ഠാനം കമ്പതി.

തിസഹസ്സീ മഹാസഹസ്സീതി സഹസ്സിതോ പട്ഠായ തതിയാതി തിസഹസ്സീ, സഹസ്സം സഹസ്സധാ കത്വാ ഗണിതം മജ്ഝിമികം സഹസ്സധാ കത്വാ ഗണിതത്താ മഹന്തേഹി സഹസ്സേഹി ഗണിതാതി മഹാസഹസ്സീ. ഏത്താവതാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണോ ലോകോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ഭഗവാ ആകങ്ഖമാനോ ഏത്തകേ ഠാനേ അന്ധകാരം വിധമേത്വാ സരീരോഭാസം ദസ്സേത്വാ സരേന വിഞ്ഞാപേയ്യാതി. ഗണകപുത്തതിസ്സത്ഥേരോ പന ഏവമാഹ - “ന തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഏവം പരിമാണം. ഇദഞ്ഹി ആചരിയാനം സജ്ഝായമുള്ഹകം വാചായ പരിഹീനട്ഠാനം, ദസകോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണം പന ഠാനം തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതു നാമാ”തി. ഏത്താവതാ ഹി ഭഗവതാ ആണാക്ഖേത്തം നാമ ദസ്സിതം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അന്തരേ ആടാനാടിയപരിത്തഇസിഗിലിപരിത്തധജഗ്ഗപരിത്തബോജ്ഝങ്ഗപരിത്തഖന്ധപരിത്ത-മോരപരിത്തമേത്തപരിത്തരതനപരിത്താനം ആണാ ഫരതി. **യാവതാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ**തി യത്തകം ഠാനം ഇച്ഛേയ്യ, ഇമിനാ വിസയക്ഖേത്തം ദസ്സേതി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി വിസയക്ഖേത്തസ്സ പമാണപരിച്ഛേദോ നാമ നത്ഥി, നത്ഥികഭാവേ

ചസ്സ ഇമം ഓപമ്മം ആഹരന്തി - കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളമ്ഹി യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സാസപേഹി പൂരേത്വാ സചേ കോചി പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഏകചക്കവാളേ ഏകം സാസപം പക്ഖിപന്തോ ആഗച്ഛേയ്യ, സബ്ബേപി തേ സാസപാ പരിക്ഖയം ഗച്ഛേയ്യും, ന ത്വേവ പുരത്ഥിമായ ദിസായ ചക്കവാളാനി. ദക്ഖിണാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ബുദ്ധാനം അവിസയോ നാമ നത്ഥി.

ഏവം വുത്തേ ഥേരോ ചിന്തേസി - "സത്ഥാ ഏവമാഹ - 'ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതും സരേന വിഞ്ഞാപേയ്യ, യാവതാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ'തി. വിസമോ ഖോ പനായം ലോകോ, അനന്താനി ചക്കവാളാനി, ഏകസ്മിം ഠാനേ സൂരിയോ ഉഗ്ഗതോ ഹോതി, ഏകസ്മിം ഠാനേ മജ്ഝേ ഠിതോ, ഏകസ്മിം ഠാനേ അത്ഥങ്ഗതോ. ഏകസ്മിം ഠാനേ പഠമയാമോ ഹോതി, ഏകസ്മിം ഠാനേ മജ്ഝിമയാമോ, ഏകസ്മിം ഠാനേ പച്ഛിമയാമോ. സത്താപി കമ്മപ്പസുതാ, ഖിഡ്ഡാപസുതാ, ആഹാരപ്പസുതാതി ഏവം തേഹി തേഹി കാരണേഹി വിക്ഖിത്താ ച പമത്താ ച ഹോന്തി. കഥം നു ഖോ തേ സത്ഥാ സരേന വിഞ്ഞാപേയ്യാ"തി. സോ ഏവം ചിന്തേത്വാ വിമതിച്ഛേദനത്ഥം തഥാഗതം പുച്ഛന്തോ **യഥാ കഥം പനാ**തിആദിമാഹ.

അഥസ്സ സത്ഥാ ബ്യാകരോന്തോ **ഇധാനന്ദ, തഥാഗതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഓഭാസേന ഫരേയ്യാ**തി സരീരോഭാസേന ഫരേയ്യ. ഫരമാനോ പനേസ കിം കരേയ്യാതി? യസ്മിം ഠാനേ സൂരിയോ പഞ്ഞായതി, തത്ഥ നം അത്തനോ ആനുഭാവേന അത്ഥം ഗമേയ്യ. യത്ഥ പന ന പഞ്ഞായതി, തത്ഥ നം ഉട്ഠാപേത്വാ മജ്ഝേ ഠപേയ്യ . തതോ യത്ഥ സൂരിയോ പഞ്ഞായതി, തത്ഥ മനുസ്സാ "അധുനാവ സൂരിയോ പഞ്ഞായിത്ഥ, സോ ഇദാനേവ അത്ഥങ്ഗമിതോ, നാഗാവട്ടോ നു ഖോ അയം, ഭൂതാവട്ടയക്ഖാവട്ടദേവതാവട്ടാനം അഞ്ഞതരോ"തി വിത്തക്കം ഉപ്പാദേയ്യും. യത്ഥ പന ന പഞ്ഞായതി, തത്ഥ മനുസ്സാ "അധുനാവ സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗമിതോ, സ്വായം ഇദാനേവ ഉട്ഠിതോ, കിം നു ഖോ അയം നാഗാവട്ടഭൂതാവട്ടയക്ഖാവട്ടദേവതാവട്ടാനം അഞ്ഞതരോ"തി വിതക്കം ഉപ്പാദേയ്യും. തതോ തേസു മനുസ്സേസു ആലോകഞ്ച അന്ധകാരഞ്ച ആവജ്ജിത്വാ "കിം പച്ചയാ നു ഖോ ഇദ"ന്തി പരിയേസമാനേസു സത്ഥാ നീലകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ ബഹലന്ധകാരം പത്ഥരേയ്യ. കസ്മാ? തേസം കമ്മാദിപ്പസുതാനം സത്താനം സന്താസജനനത്ഥം. അഥ നേസം സന്താസം ആപന്നഭാവം ഞത്വാ ഓദാതകസിണസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ പണ്ഡരം ഘനബുദ്ധരസ്മിം വിസ്സജ്ജേന്തോ ചന്ദസഹസ്സസൂരിയസഹസ്സഉട്ഠാനകാലോ വിയ ഏകപ്പഹാരേനേവ സബ്ബം ഏകാലോകം കരേയ്യ. തഞ്ച ഖോ തിലബീജമത്തേന കായപ്പദേസേന ഓഭാസം മുഞ്ചന്തോ. യോ ഹി ചക്കവാളപഥവിം ദീപകപല്ലകം കത്വാ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം തേലം കത്വാ സിനേരും വട്ടിം കത്വാ അഞ്ഞസ്മിം സിനേരുമുദ്ധനി ഠപേത്വാ ജാലേയ്യ, സോ ഏകചക്കവാളേയേവ ആലോകം കരേയ്യ. തതോ പരം വിദത്ഥിമ്പി ഓഭാസേതും ന സക്കുണേയ്യ. തഥാഗതോ പന തിലഫലപ്പമാണേന സരീരപ്പദേസേന ഓഭാസം മുഞ്ചിത്വാ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതും ഏകോഭാസം കരേയ്യ തതോ വാ പന ഭിയ്യോ. ഏവം മഹന്താ ഹി ബുദ്ധഗുണാതി.

തം ആലോകം സഞ്ജാനേയ്യുന്തി തം ആലോകം ദിസ്വാ "യേന സൂരിയോ അത്ഥഞ്ചേവ ഗമിതോ ഉട്ഠാപിതോ ച, ബഹലന്ധകാരഞ്ച വിസ്സട്ഠം, ഏസ സോ പുരിസോ ഇദാനി ആലോകം കത്വാ ഠിതോ, അഹോ അച്ഛരിയപുരിസോ"തി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സമാനാ നിസീദേയ്യും. **സദ്ദമനുസ്സാവേയ്യാ**തി ധമ്മകഥാസദ്ദമനുസ്സാവേയ്യ. യോ ഹി ഏകം ചക്കവാളപബ്ബതം ഭേരിം കത്വാ

മഹാപഥവിം ഭേരിചമ്മം കത്വാ സിനേരും ദണ്ഡം കത്വാ അഞ്ഞസ്മിം സിനേരുമത്ഥകേ ഠപേത്വാ ആകോടേയ്യ, സോ ഏകചക്കവാളേയേവ തം സദ്ദം സാവേയ്യ, പരതോ വിദത്ഥിമ്പി അതിക്കാമേതും ന സക്കുണേയ്യ. തഥാഗതോ പന പല്ലങ്കേ വാ പീഠേ വാ നിസീദിത്വാ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതും സരേന വിഞ്ഞാപേതി, തതോ വാ പന ഭിയ്യോ, ഏവം മഹാനുഭാവോ തഥാഗതോതി. ഇതി ഭഗവാ ഇമിനാ ഏത്തകേന വിസയക്ഖേത്തമേവ ദസ്സേതി.

ഇമഞ്ച പന ബുദ്ധസീഹനാദം സുത്വാ ഥേരസ്സ അബ്ഭന്തരേ ബലവപീതി ഉപ്പന്നാ, സോ പീതിവസേന ഉദാനം ഉദാനേന്തോ **ലാഭാ വത മേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യസ്സ മേ സത്ഥാ ഏവംമഹിദ്ധികോ**തി യസ്സ മയ്ഹം സത്ഥാ ഏവംമഹിദ്ധികോ, തസ്സ മയ്ഹം ഏവംമഹിദ്ധികസ്സ സത്ഥു പടിലാഭോ ലാഭാ ചേവ സുലദ്ധഞ്ചാതി അത്ഥോ. അഥ വാ യ്വാഹം ഏവരൂപസ്സ സത്ഥുനോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരിതും, പാദപരികമ്മം പിട്ഠിപരികമ്മം കാതും, മുഖധോവനഉദകന്ഹാനോദകാനി ദാതും, ഗന്ധകുടിപരിവേണം സമ്മജ്ജിതും, ഉപ്പന്നായ കങ്ഖായ പഞ്ഹം പുച്ഛിതും, മധുരധമ്മകഥഞ്ച സോതും ലഭാമി, ഏതേ സബ്ബേപി മയ്ഹം ലാഭാ ചേവ സുലദ്ധഞ്ചാതിപി സന്ധായ ഏവമാഹ. ഏത്ഥ ച ഭഗവതോ അന്ധകാരാലോകസദ്ദസവനസങ്ഖാതാനം ഇദ്ധീനം മഹന്തതായ മഹിദ്ധികതാ, താസംയേവ അനുഫരണേന മഹാനുഭാവതാ വേദിതബ്ബാ. **ഉദായീ**തി ലാളുദായിത്ഥേരോ. സോ കിര പുബ്ബേ ഉപട്ഠാകത്ഥേരേ ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ചരതി. തസ്മാ ഇദാനി ഓകാസം ലഭിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധസീഹനാദപരിയോസാനേ ജലമാനം ദീപസിഖം നിബ്ബാപേന്തോ വിയ ചരന്തസ്സ ഗോണസ്സ തുണ്ഡേ പഹാരം ദേന്തോ വിയ ഭത്തഭരിതം പാതിം അവകുജ്ജന്തോ വിയ ഥേരസ്സ പസാദഭങ്ഗം കരോന്തോ ഏവമാഹ.

ഏവം വുത്തേ ഭഗവാതി ഏവം ഉദായിത്ഥേരേന വുത്തേ ഭഗവാ യഥാ നാമ പപാതതടേ ഠത്വാ പവേധമാനം പുരിസം ഏകമന്തേ ഠിതോ ഹിതേസീ പുരിസോ “ഇതോ ഏഹി ഇതോ ഏഹീ”തി പുനപ്പുനം വദേയ്യ, ഏവമേവം ഉദായിത്ഥേരം തസ്മാ വചനാ നിവാരേന്തോ **മാ ഹേവം ഉദായി, മാ ഹേവം ഉദായീ**തി ആഹ. തത്ഥ **ഹീ**തി നിപാതമത്തം, മാ ഏവം അവചാതി അത്ഥോ. **മഹാരജ്ജ**ന്തി ചക്കവത്തിരജ്ജം. നനു ച സത്ഥാ ഏകസ്സ സാവകസ്സ ധമ്മദേസനായ ഉപ്പന്നപസാദസ്സ മഹാനിസംസം അപരിച്ഛിന്നം അകാസി, സോ കസ്മാ ഇമസ്സ ബുദ്ധസീഹനാദം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നസ്സ പസാദസ്സ ആനിസംസം പരിച്ഛിന്ദതീതി? അരിയസാവകസ്സ ഏത്തകഅത്തഭാവപരിമാണത്താ. ദന്ധപഞ്ഞോപി ഹി സോതാപന്നോ സത്തക്ഖത്തും ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച അത്തഭാവം പടിലഭതി, തേനസ്സ ഗതിം പരിച്ഛിന്ദന്തോ ഏവമാഹ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഠത്വാ. **പരിനിബ്ബായിസ്സതീ**തി അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായിസ്സതി. ഇതി നിബ്ബാനേന കൂടം ഗണ്ഹന്തോ ഇമം സീഹനാദസുത്തം നിട്ഠാപേസീതി.

ആനന്ദവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൯) ൪. സമണവഗ്ഗോ

൧. സമണസുത്തവണ്ണനാ

൮൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **സമണിയാനീ**തി സമണസന്തകാനി. **സമണകരണീയാനീ**തി സമണേന കത്തബ്ബകിച്ചാനി. **അധിസീലസിക്ഖാസമാദാന**ന്തിആദീസു സമാദാനം വുച്ചതി ഗഹണം, അധിസീലസിക്ഖായ സമാദാനം ഗഹണം പൂരണം അധിസീലസിക്ഖാസമാദാനം. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച സീലം അധിസീലം, ചിത്തം അധിചിത്തം, പഞ്ഞാ അധിപഞ്ഞാതി അയം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പഞ്ചസീലം സീലം നാമ, തം ഉപാദായ ദസസീലം അധിസീലം നാമ, തമ്പി ഉപാദായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം അധിസീലം നാമ. അപിച സബ്ബമ്പി ലോകിയസീലം സീലം നാമ, ലോകുത്തരസീലം അധിസീലം, തദേവ സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാതി വുച്ചതി. കാമാവചരചിത്തം പന ചിത്തം നാമ, തം ഉപാദായ രൂപാവചരം അധിചിത്തം നാമ, തമ്പി ഉപാദായ അരൂപാവചരം അധിചിത്തം നാമ. അപിച സബ്ബമ്പി ലോകിയചിത്തം ചിത്തമേവ, ലോകുത്തരം അധിചിത്തം. പഞ്ഞായപി ഏസേവ നയോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഇമാനി തീണി സമണകരണീയാനി, തസ്മാ. **തിബ്ബോ**തി ബഹലോ. **ഛന്ദോ**തി കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തന്തേ തിസ്സോ സിക്ഖാ ലോകിയലോകുത്തരാ കഥിതാതി.

൨. ഗദ്രഭസുത്തവണ്ണനാ

൮൨. ദുതിയേ **പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ**തി പച്ഛതോ പച്ഛതോ. **അഹമ്പി ദമ്മോ അഹമ്പി ദമ്മോ**തി അഹമ്പി ''ദമ്മോ ദമ്മമാനോ''തി വദമാനോ ഗാവീതി. **സേയ്യഥാപി ഗുന്ന**ന്തി യഥാ ഗാവീനം. ഗാവോ ഹി കാളാപി രത്താപി സേതാദിവണ്ണാപി ഹോന്തി, ഗദ്രഭസ്സ പന താദിസോ വണ്ണോ നാമ നത്ഥി. യഥാ ച വണ്ണോ, ഏവം സരോപി പദമ്പി അഞ്ഞാദിസമേവ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാതി.

൩. ഖേത്തസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. തതിയേ **പടികച്ചേവാ**തി പഠമമേവ. **സുകട്ഠം കരോതീ**തി നങ്ഗലേന സുകട്ഠം കരോതി. **സുമതികത**ന്തി മതിയാ സുട്ഠു സമീകതം. **കാലേനാ**തി വപിതബ്ബയുത്തകാലേന. സേസം ഉത്താനമേവ. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാ.

൪. വജ്ജിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൮൪. ചതുത്ഥേ **വജ്ജിപുത്തകോ**തി വജ്ജിരാജകുലസ്സ പുത്തോ. **ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസത**ന്തി പണ്ണാസാധികം സിക്ഖാപദസതം. തസ്മിം സമയേ പഞ്ഞത്താനി സിക്ഖാപദാനേവ സന്ധായേതം വുത്തം. സോ കിര ഭിക്ഖു അജ്ജവസമ്പന്നോ ഉജുജാതികോ അവങ്കോ അകുടിലോ, തസ്മാ ''അഹം ഏത്തകാനി സിക്ഖാപദാനി രക്ഖിതും സക്കുണേയ്യം വാ ന വാ''തി ചിന്തേത്വാ സത്ഥു ആരോചേസി. **സക്കോമഹ**ന്തി സക്കോമി അഹം. സോ കിര ''ഏത്തകേസു സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖന്തസ്സ അഗരു തീസു സിക്ഖാസു

സിക്ഖിതു''ന്തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ. അഥ ഭഗവാ യഥാ നാമ പഞ്ഞാസ തിണകലാപിയോ ഉക്ഖിപിതും അസക്കോന്തസ്സ കലാപിയസതം ബന്ധിത്വാ സീസേ ഠപേയ്യ, ഏവമേവ ഏകിസ്സാപി സിക്ഖായ സിക്ഖിതും അസക്കോന്തസ്സ അപരാ ദ്വേപി സിക്ഖാ ഉപരി പക്ഖിപന്തോ **തസ്മാതിഹ ത്വം ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ. സുഖുമാലോ കിര ഉത്തരോ നാമ ജാനപദമനുസ്സോ ലോഹപാസാദവിഹാരേ വസതി. അഥ നം ദഹരഭിക്ഖൂ ആഹംസു - ''ഉത്തര, അഗ്ഗിസാലാ ഓവസ്സതി, തിണം കപ്പിയം കത്വാ ദേഹീ''തി. തം ആദായ അടവിം ഗന്ത്വാ തേന ലായിതം തിണംയേവ കരളേ ബന്ധിത്വാ ''പഞ്ഞാസ കരളേ ഗഹേതും സക്ഖിസ്സസി ഉത്തരാ''തി ആഹംസു. സോ ''ന സക്ഖിസ്സാമീ''തി ആഹ. അസീതിം പന സക്ഖിസ്സസീതി? ന സക്ഖിസ്സാമി, ഭന്തേതി. ഏകം കരളസതം സക്ഖിസ്സസീതി? ആമ, ഭന്തേ, ഗണ്ഹിസ്സാമീതി. ദഹരഭിക്ഖൂ കരളസതം ബന്ധിത്വാ തസ്സ സീസേ ഠപയിംസു. സോ ഉക്ഖിപിത്വാ നിത്ഥുനന്തോ ഗന്ത്വാ അഗ്ഗിസാലായ സമീപേ പാതേസി. അഥ നം ഭിക്ഖൂ ''കിലന്തരൂപോസി ഉത്തരാ''തി ആഹംസു. ആമ, ഭന്തേ, ദഹരാ ഭിക്ഖൂ മം വഞ്ചേസും, ഇമം ഏകമ്പി കരളസതം ഉക്ഖിപിതും അസക്കോന്തം മം ''പണ്ണാസ കരളേ ഉക്ഖിപാഹീ''തി വദിംസു. ആമ, ഉത്തര, വഞ്ചയിംസു തന്തി. ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാ.

൫. സേക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

൮൫. പഞ്ചമേ **ഉജുമഗ്ഗാനുസാരിനോ**തി ഉജുമഗ്ഗോ വുച്ചതി അരിയമഗ്ഗോ, തം അനുസ്സരന്തസ്സ പടിപന്നകസ്സാതി അത്ഥോ. **ഖയസ്മിം പഠമം ഞാണ**ന്തി പഠമമേവ മഗ്ഗഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. മഗ്ഗോ ഹി കിലേസാനം ഖേപനതോ ഖയോ നാമ, തംസമ്പയുത്തം ഞാണം ഖയസ്മിം ഞാണം നാമ. **തതോ അഞ്ഞാ അനന്തരാ**തി തതോ ചതുത്ഥമഗ്ഗഞാണതോ അനന്തരാ അഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, അരഹത്തഫലം ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞാവിമുത്തസ്സാ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ വിമുത്തസ്സ. **ഞാണം വേ ഹോതീ**തി പച്ചവേക്ഖണഞാണം ഹോതി. ഇതി സുത്തേപി ഗാഥാസുപി സത്ത സേഖാ കഥിതാ. അവസാനേ പന ഖീണാസവോ ദസ്സിതോതി.

൬. പഠമസിക്ഖാസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. ഛട്ഠേ **അത്തകാമാ**തി അത്തനോ ഹിതകാമാ. **യത്ഥേതം സബ്ബം സമോധാനം ഗച്ഛതീ**തി യാസു സിക്ഖാസു സബ്ബമേതം ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. **പരിപൂരകാരീ ഹോതീ**തി സമത്തകാരീ ഹോതി. **മത്തസോ കാരീ**തി പമാണേന കാരകോ, സബ്ബേന സബ്ബം കാതും ന സക്കോതീതി അത്ഥോ. **ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനീ**തി ചത്താരി പാരാജികാനി ഠപേത്വാ സേസസിക്ഖാപദാനി. തത്രാപി സങ്ഘാദിസേസം ഖുദ്ദകം, ഥുല്ലച്ചയം അനുഖുദ്ദകം നാമ. ഥുല്ലച്ചയഞ്ച ഖുദ്ദകം, പാചിത്തിയം അനുഖുദ്ദകം നാമ, പാചിത്തിയഞ്ച ഖുദ്ദകം, പാടിദേസനിയദുക്കടദുബ്ഭാസിതാനി അനുഖുദ്ദകാനി നാമ. ഇമേ പന അങ്ഗുത്തരമഹാനികായവളഞ്ജനകആചരിയാ ''ചത്താരി പാരാജികാനി ഠപേത്വാ സേസാനി സബ്ബാനിപി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനീ''തി വദന്തി. **താനി ആപജ്ജതിപി വുട്ഠാതിപീ**തി ഏത്ഥ പന ഖീണാസവോ താവ ലോകവജ്ജം നാപജ്ജതി, പണ്ണത്തിവജ്ജമേവ ആപജ്ജതി. ആപജ്ജന്തോ ച കായേനപി വാചായപി ചിത്തേനപി ആപജ്ജതി. കായേന ആപജ്ജന്തോ കുടികാരസഹസേയ്യാദീനി ആപജ്ജതി, വാചായ ആപജ്ജന്തോ

സഞ്ചരിത്തപദസോധമ്മാദീനി, ചിത്തേന ആപജ്ജന്തോ രൂപിയപടിഗ്ഗഹണം ആപജ്ജതി. സേക്ഖേസുപി ഏസേവ നയോ. **ന ഹി മേത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, അഭബ്ബതാ വുത്താ**തി, ഭിക്ഖവേ, ന ഹി മയാ ഏത്ഥ ഏവരൂപം ആപത്തിം ആപജ്ജനേ ച വുട്ഠാനേ ച അരിയപുഗ്ഗലസ്സ അഭബ്ബതാ കഥിതാ. **ആദിബ്രഹ്മചരിയകാനീ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതാനി ചത്താരി മഹാസീലസിക്ഖാപദാനി. **ബ്രഹ്മചരിയസാരുപ്പാനീ**തി താനിയേവ ചതുമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ സാരുപ്പാനി അനുച്ഛവികാനി. **തത്ഥാ**തി തേസു സിക്ഖാപദേസു. **ധുവസീലോ**തി നിബദ്ധസീലോ. **ഠിതസീലോ**തി പതിട്ഠിതസീലോ. **സോതാപന്നോ**തി സോതസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേന ഫലം ആപന്നോ. **അവിനിപാതധമ്മോ**തി ചതൂസു അപായേസു അപതനസഭാവോ. **നിയതോ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗനിയാമേന നിയതോ. **സമ്ബോധിപരായണോ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസമ്ബോധിപരായണോ.

തനുത്താതി തനുഭാവോ. സകദാഗാമിനോ ഹി രാഗാദയോ അബ്ഭപടലം വിയ മച്ഛികാപത്തം വിയ ച തനുകാ ഹോന്തി, ന ബഹലാ. **ഓരമ്ഭാഗിയാനന്തി** ഹേട്ഠാഭാഗിയാനം. **സംയോജനാനന്തി** ബന്ധനാനം. **പരിക്ഖയാ**തി പരിക്ഖയേന. **ഓപപാതികോ ഹോതീ**തി ഉപ്പന്നകോ ഹോതി. **തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ**തി ഹേട്ഠാ അനോതരിത്വാ ഉപരിയേവ പരിനിബ്ബാനധമ്മോ. **അനാവത്തിധമ്മോ**തി യോനിഗതിവസേന അനാഗമനധമ്മോ.

പദേസം പദേസകാരീതിആദീസു പദേസകാരീ പുഗ്ഗലോ നാമ സോതാപന്നോ ച സകദാഗാമീ ച അനാഗാമീ ച, സോ പദേസമേവ സമ്പാദേതി. പരിപൂരകാരീ നാമ അരഹാ, സോ പരിപൂരമേവ സമ്പാദേതി. **അവഞ്ഝാനീ**തി അതുച്ഛാനി സഫലാനി സഉദ്രയാനീതി അത്ഥോ. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സകാവ കഥിതാ.

൭. ദുതിയസിക്ഖാസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. സത്തമേ **കോലംകോലോ**തി കുലാ കുലം ഗമനകോ. **കുല**ന്തി ചേത്ഥ ഭവോ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ ''ദ്വേ വാ തീണി വാ കുലാനീ''തി ഏത്ഥാപി ദ്വേ വാ തയോ വാ ഭവേതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ഹി ദ്വേ വാ ഭവേ സന്ധാവതി തയോ വാ, ഉത്തമകോടിയാ ഛ വാ. തസ്മാ ദ്വേ വാ തീണി വാ ചത്താരി വാ പഞ്ച വാ ഛ വാതി ഏവമേത്ഥ വികപ്പോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഏകബീജീ**തി ഏകസ്സേവ ഭവസ്സ ബീജം ഏതസ്സ അത്ഥീതി ഏകബീജീ. **ഉദ്ധംസോതോ**തിആദീസു അത്ഥി ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ, അത്ഥി ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ, അത്ഥി ന ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ, അത്ഥി ന ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ. തത്ഥ യോ ഇധ അനാഗാമിഫലം പത്വാ അവിഹാദീസു നിബ്ബത്തോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ഉപരൂപരി നിബ്ബത്തിത്വാ അകനിട്ഠം പാപുണാതി, അയം ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ പന അവിഹാദീസു നിബ്ബത്തോ തത്ഥേവ അപരിനിബ്ബായിത്വാ അകനിട്ഠമ്പി അപ്പത്വാ ഉപരിമബ്രഹ്മലോകേ പരിനിബ്ബായതി, അയം ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ ഇതോ ചവിത്വാ അകനിട്ഠേയേവ നിബ്ബത്തതി, അയം ന ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ പന അവിഹാദീസു ചതൂസു അഞ്ഞതരസ്മിം നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായതി, അയം ന ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ നാമ.

യഥ കഥചി ഉപ്പന്നോ പന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന അരഹത്തം പത്തോ **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ. അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന പത്തോ **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ. യോ പന കപ്പസഹസ്സായുകേസു അവിഹേസു നിബ്ബത്തിത്വാ പഞ്ചമം കപ്പസതം അതിക്കമിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ, അയം **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ** നാമ. അതപ്പാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തരാപരിനിബ്ബായീ**തി യോ ആയുവേമജ്ഝം അനതിക്കമിത്വാ പരിനിബ്ബായതി, സോ തിവിധോ ഹോതി. കപ്പസഹസ്സായുകേസു താവ അവിഹേസു നിബ്ബത്തിത്വാ ഏകോ നിബ്ബത്തദിവസേയേവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ നിബ്ബത്തദിവസേ പാപുണാതി, പഠമസ്സ പന കപ്പസതസ്സ മത്ഥകേ പാപുണാതി, അയം പഠമോ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ. അപരോ ഏവം അസക്കോന്തോ ദ്വിന്നം കപ്പസതാനം മത്ഥകേ പാപുണാതി, അയം ദുതിയോ. അപരോ ഏവമ്പി അസക്കോന്തോ ചതുന്നം കപ്പസതാനം മത്ഥകേ പാപുണാതി, അയം തതിയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഠത്വാ ചതുവീസതി സോതാപന്നാ, ദ്വാദസ സകദാഗാമിനോ, അട്ഠചത്താലീസ അനാഗാമിനോ, ദ്വാദസ ച അരഹന്തോ കഥേതബ്ബാ. ഇമസ്മിം ഹി സാസനേ സദ്ധാധുരം പഞ്ഞാധുരന്തി ദ്വേ ധുരാനി, ദുക്ഖപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞാദയോ ചതസ്സോ പടിപദാ. തത്ഥേകോ സദ്ധാധുരേന അഭിനിവിസിത്വാ സോതാപത്തിഫലം പത്വാ ഏകമേവ ഭവം നിബ്ബത്തിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയമേകോ ഏകബീജീ. സോ പടിപദാവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. യഥാ ചേസ, ഏവം പഞ്ഞാധുരേന അഭിനിവിട്ഠോപീതി അട്ഠ ഏകബീജിനോ. തഥാ കോലംകോലാ സത്തക്ഖത്തുപരമാ ചാതി ഇമേ **ചതുവീസതി സോതാപന്നാ** നാമ. തീസു പന വിമോക്ഖേസു സുഞ്ഞതവിമോക്ഖേന സകദാഗാമിഭൂമിം പത്താ ചതുന്നം പടിപദാനം വസേന ചത്താരോ സകദാഗാമിനോ, തഥാ അനിമിത്തവിമോക്ഖേന പത്താ ചത്താരോ, അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖേന പത്താ ചത്താരോതി ഇമേ **ദ്വാദസ സകദാഗാമിനോ**. അവിഹേസു പന തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായിനോ, ഏകോ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീതി പഞ്ച അനാഗാമിനോ, തേ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോ പഞ്ച, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോ പഞ്ചാതി ദസ ഹോന്തി, തഥാ അതപ്പാദീസു. അകനിട്ഠേസു പന ഉദ്ധംസോതോ നത്ഥി , തസ്മാ തത്ഥ ചത്താരോ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ചത്താരോ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീതി അട്ഠ, ഇമേ **അട്ഠചത്താലീസ അനാഗാമിനോ**. യഥാ പന സകദാഗാമിനോ, തഥേവ **അരഹന്തോപി ദ്വാദസ** വേദിതബ്ബാ. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാ.

൭. തതിയസിക്ഖാസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. അട്ഠമേ **തം വാ പന അനഭിസമ്ഭവം അപ്പടിവിജ്ഝ**ന്തി തം അരഹത്തം അപാപുണന്തോ അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബട്ഠാനേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാ. നവമം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇധാപി തിസ്സോ സിക്ഖാ മിസ്സികാവ കഥിതാ.

൧൦. ദുതിയസിക്ഖത്തയസുത്തവണ്ണനാ

൯൧. ദസമേ **ആസവാനം ഖയാ**തി ഏത്ഥ അരഹത്തമഗ്ഗോ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ നാമ. ഫലം പന സിക്ഖിതസിക്ഖസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ സിക്ഖാതി ന വത്തബ്ബം.

യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാതി യഥാ പഠമം തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖതി, പച്ഛാ തഥേവ സിക്ഖതീതി അത്ഥോ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **യഥാ അധോ തഥാ ഉദ്ധ**ന്തി യഥാ ഹേട്ഠിമകായം അസുഭവസേന പസ്സതി, ഉപരിമകായമ്പി തഥേവ ഫരതി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി**ന്തി യഥാ ദിവാ തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖതി, രത്തിമ്പി തഥേവ സിക്ഖതീതി അത്ഥോ. **അഭിഭുയ്യ ദിസാ സബ്ബാ**തി സബ്ബാ ദിസാ ആരമ്മണവസേന അഭിഭവിത്വാ. **അപ്പമാണസമാധിനാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗസമാധിനാ.

സേക്ഖന്തി സിക്ഖമാനം സകരണീയം. **പടിപദ**ന്തി പടിപന്നകം. **സംസുദ്ധചാരിയ**ന്തി സംസുദ്ധചരണം പരിസുദ്ധസീലം. **സമ്ബുദ്ധ**ന്തി ചതുസച്ചബുദ്ധം. **ധീരം പടിപദന്തഗു**ന്തി ഖന്ധധീരആയതനധീരവസേന ധീരം ധിതിസമ്പന്നം പടിപത്തിയാ അന്തം ഗതം. **വിഞ്ഞാണസ്സാ**തി ചരിമകവിഞ്ഞാണസ്സ. **തണ്ഹാക്ഖയവിമുത്തിനോ**തി തണ്ഹാക്ഖയവിമുത്തിസങ്ഖാതായ അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ സമന്നാഗതസ്സ. **പജ്ജോതസ്സേവ നിബ്ബാന**ന്തി പദീപനിബ്ബാനം വിയ. **വിമോക്ഖോ ഹോതി ചേതസോ**തി ചിത്തസ്സ വിമുത്തി വിമുച്ചനാ അപ്പവത്തിഭാവോ ഹോതി. തണ്ഹാക്ഖയവിമുത്തിനോ ഹി ഖീണാസവസ്സ ചരിമകവിഞ്ഞാണനിരോധേന പരിനിബ്ബാനം വിയ ചേതസോ വിമോക്ഖോ ഹോതി, ന ഗതട്ഠാനം പഞ്ഞായതി, അപണ്ണത്തികഭാവൂപഗമോയേവ ഹോതീതി അത്ഥോ.

൧൧. സങ്കവാസുത്തവണ്ണനാ

൯൨. ഏകാദസമേ **സങ്കവാ നാമ കോസലാനം നിഗമോ**തി **സങ്കവാ**തി ഏവംനാമകോ കോസലരട്ഠേ നിഗമോ. **ആവാസികോ**തി ഭാരഹാരോ നവേ ആവാസേ സമുട്ഠാപേതി, പുരാണേ പടിജഗ്ഗതി. **സിക്ഖാപദപടിസംയുത്തായാ**തി സിക്ഖാസങ്ഖാതേഹി പദേഹി പടിസംയുത്തായ, തീഹി സിക്ഖാഹി സമന്നാഗതായാതി അത്ഥോ. **സന്ദസ്സേതീ**തി സമ്മുഖേ വിയ കത്വാ ദസ്സേതി. **സമാദപേതീ**തി ഗണ്ഹാപേതി. **സമുത്തേജേതീ**തി സമുസ്സാഹേതി. **സമ്പഹംസേതീ**തി പടിലദ്ധഗുണേഹി വണ്ണം കഥേന്തോ വോദാപേതി. **അധിസല്ലിഖതേ**തി അതിവിയ സല്ലിഖതി, അതിവിയ സല്ലിഖിതം കത്വാ സണ്ഹം സണ്ഹം കഥേതീതി അത്ഥോ.

അച്ചയോതി അപരാധോ. **മം അച്ചഗമാ**തി മം അതിക്കമ്മ അധിഭവിത്വാ പവത്തോ. **അഹുദേവ അക്ഖന്തീ**തി അഹോസിയേവ അനധിവാസനാ. **അഹു അപ്പച്ചയോ**തി അഹോസി അതുട്ഠാകാരോ. **പടിഗ്ഗണ്ഹാതൂ**തി ഖമതു. **ആയതിം സംവരായാ**തി അനാഗതേ സംവരത്ഥായ, പുന ഏവരൂപസ്സ അപരാധസ്സ ദോസസ്സ ഖലിതസ്സ വാ അകരണത്ഥായാതി അത്ഥോ. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസേന. **യഥാധമ്മം പടികരോസീ**തി യഥാ ധമ്മോ ഠിതോ, തഥാ കരോസി, ഖമാപേസീതി വുത്തം ഹോതി. **തം തേ മയം പടിഗ്ഗണ്ഹാമാ**തി തം തവ അപരാധം മയം ഖമാമ. **വുദ്ധിഹേസാ, കസ്സപ, അരിയസ്സ വിനയേ**തി ഏസാ കസ്സപ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വുദ്ധി നാമ. കതമാ? യായം അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരിത്വാ ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ. ദേസനം പന

പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തോ ‘‘യോ അച്ചയം അച്ചയതോ ദിസ്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ’’തി ആഹ. **ന സിക്ഖാകാമോ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ ന കാമേതി ന പത്ഥേതി ന പിഹേതി. **സിക്ഖാസമാദാനസ്സാ**തി സിക്ഖാപരിപൂരണസ്സ. **ന വണ്ണവാദീ**തി ഗുണം ന കഥേതി. **കാലേനാ**തി യുത്തപ്പയുത്തകാലേന. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സമണവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൧൦) ൫. ലോണകപല്ലവഗ്ഗോ

൧. അച്ഛായികസുത്തവണ്ണനാ

൯൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അച്ഛായികാനീ**തി അതിപാതികാനി. **കരണീയാനീ**തി അവസ്സകിച്ചാനി. യഞ്ഹി ന അവസ്സം കാതബ്ബം, തം കിച്ചന്തി വുച്ചതി. അവസ്സം കാതബ്ബം കരണീയം നാമ. **സീഘം സീഘ**ന്തി വേഗേന വേഗേന. **തസ്സ ഖോ ത**ന്തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. **നത്ഥി സാ ഇദ്ധി വാ ആനുഭാവോ വാ**തി സാ വാ ഇദ്ധി സോ വാ ആനുഭാവോ നത്ഥി. **ഉത്തരസ്വേ**തി തതിയദിവസേ. **ഉതുപരിണാമിനീ**തി ലദ്ധഉതുപരിണാമാനി ഹുത്വാ. **ജായന്തിപീ**തി തതിയദിവസേ നിക്ഖന്തസേതങ്കുരാനി ഹോന്തി, സത്താഹേ പത്തേ നീലങ്കുരാനി ഹോന്തി. **ഗബ്ഭീനിപി ഹോന്തീ**തി ദിയഡ്ഢമാസം പത്വാ ഗഹിതഗബ്ഭാനി ഹോന്തി. **പച്ചന്തിപീ**തി തയോ മാസേ പത്വാ പച്ചന്തി. ഇദാനി യസ്മാ ബുദ്ധാനം ഗഹപതികേന വാ സസ്സേഹി വാ അത്ഥോ നത്ഥി, സാസനേ പന തപ്പടിരൂപകം പുഗ്ഗലം വാ അത്ഥം വാ ദസ്സേതും തം തം ഓപമ്മം ആഹരന്തി. തസ്മാ യമത്ഥം ദസ്സേതുകാമേന ഏതം ആഭതം, തം ദസ്സേന്തോ **ഏവമേവ ഖോ**തിആദിമാഹ. തം അത്ഥതോ ഉത്താനമേവ. സിക്ഖാ പന ഇധാപി മിസ്സികാ ഏവ കഥിതാ.

൨. പവിവേകസുത്തവണ്ണനാ

൯൨. ദുതിയേ **ചീവരപവിവേക**ന്തി ചീവരം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകകിലേസേഹി വിവിത്തഭാവം. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **സാണാനീ**തി സാണവാകചേലാനി. **മസാണാനീ**തി മിസ്സകചേലാനി. **ഛവദുസ്സാനീ**തി മതസരീരതോ ഛഡ്ഡിതവത്ഥാനി, ഏരകതിണാദീനി വാ ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനാനി. **പംസുകൂലാനീ**തി പഥവിയം ഛഡ്ഡിതനന്തകാനി. **തിരീടാനീ**തി രുക്ഖതചവത്ഥാനി. **അജിനാനീ**തി അജിനമിഗചമ്മാനി. **അജിനക്ഖിപ**ന്തി തദേവ മജ്ഝേ ഫാലിതം, സഹഖുരകന്തിപി വദന്തി. **കുസചീര**ന്തി കുസതിണാനി ഗന്ഥേത്വാ കതചീരം. **വാകചീരഫലകചീരേസുപി** ഏസേവ നയോ. **കേസകമ്ബല**ന്തി മനുസ്സകേസേഹി കതകമ്ബലം. **വാലകമ്ബല**ന്തി അസ്സവാലാദീഹി കതകമ്ബലം. **ഉലൂകപക്ഖിക**ന്തി ഉലൂകപത്താനി ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനം.

സാകഭക്ഖാതി അല്ലസാകഭക്ഖാ. **സാമാകഭക്ഖാ**തി സാമാകതണ്ഡുലഭക്ഖാ. **നീവാരാദീസു നീവാരാ** നാമ അരഞ്ഞേ സയം ജാതവീഹിജാതി. **ദദ്ദുല**ന്തി ചമ്മകാരേഹി ചമ്മം ലിഖിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം. **ഹടം** വുച്ചതി സിലേസോപി സേവാലോപി കണികാരാദിരുക്ഖനിയ്യാസോപി. **കണ**ന്തി കുണ്ഡകം. **ആചാമോ**തി ഭത്തഉക്ഖലികായ ലഗ്ഗോ ഝാമഓദനോ. തം ഛഡ്ഡിതട്ഠാനേ ഗഹേത്വാ ഖാദന്തി, ഓദനകഞ്ജിയന്തിപി വദന്തി. **പിഞ്ഞാകാ**ദയോ പാകടാവ. **പവത്തഫലഭോജീ**തി പതിതഫലഭോജീ. **ഭുസാഗാര**ന്തി ഖലസാലം.

സീലവാതി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന സമന്നാഗതോ. **ദുസ്സീല്യഞ്ചസ്സ പഹീനം ഹോതീ**തി പഞ്ച ദുസ്സീല്യാനി പഹീനാനി ഹോന്തി. **സമ്മാദിട്ഠികോ**തി യാഥാവദിട്ഠികോ. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി അയാഥാവദിട്ഠി. **ആസവാ**തി ചത്താരോ ആസവാ. **അഗ്ഗപ്പത്തോ**തി സീലഗ്ഗപ്പത്തോ. **സാരപ്പത്തോ**തി സീലസാരം പത്തോ.

സുദ്ധോതി പരിസുദ്ധോ. **സാരേ പതിട്ഠിതോ**തി സീലസമാധിപഞ്ഞാസാരേ പതിട്ഠിതോ.

സേയ്യഥാപീതി യഥാ നാമ. **സമ്പന്ന**ന്തി പരിപുണ്ണം പരിപക്കസാലിഭരിതം. **സങ്ഘരാപേയ്യാ**തി സങ്കഡ്ഢാപേയ്യ. **ഉബ്ബഹാപേയ്യാ**തി ഖലട്ഠാനം ആഹരാപേയ്യ. **ഭുസികന്തി** ഭുസം. **കോട്ടാപേയ്യാ**തി ഉദുക്ഖലേ പക്ഖിപാപേത്വാ മുസലേഹി പഹരാപേയ്യ. **അഗ്ഗപ്പത്താനീ**തി തണ്ഡുലഗ്ഗം പത്താനി. **സാരപ്പത്താ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം ഉത്താനമേവ. യം പനേത്ഥ ''ദുസ്സീല്യഞ്ചസ്സ പഹീനം മിച്ഛാദിട്ഠി ചസ്സ പഹീനാ''തി വുത്തം, തം സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീനഭാവം സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൯. സരദസുത്തവണ്ണനാ

൯൬. തതിയേ **വിദ്ധേ**തി വലാഹകവിഗമേന ദൂരീഭൂതേ. **ദേവേ**തി ആകാസേ. **അഭിവിഹച്ചാ**തി അഭിവിഹനിത്വാ. **യതോ**തി യസ്മിം കാലേ. **വിരജ**ന്തി രാഗരജാദിരഹിതം. തേസംയേവ മലാനം വിഗതത്താ **വീതമലം. ധമ്മചക്ഖു**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മപരിഗ്ഗാഹകം സോതാപത്തിമഗ്ഗചക്ഖും. **നത്ഥി തം സംയോജന**ന്തി ദുവിധമേവസ്സ സംയോജനം നത്ഥി, ഇതരമ്പി പന പുന ഇമം ലോകം ആനേതും അസമത്ഥതായ നത്ഥീതി വുത്തം. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഝാനാനാഗാമീ നാമ കഥിതോതി.

൧൦. പരിസാസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. ചതുത്ഥേ **ന ബാഹുലികാ ഹോന്തീ**തി പച്ചയബാഹുല്ലികാ ന ഹോന്തി. **ന സാഥലികാ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ സിഥിലം കത്വാ ന ഗണ്ഹന്തി. **ഓക്കമനേ നിക്ഖിത്തധുരാ**തി ഓക്കമനം വുച്ചതി അവഗമനട്ഠേന പഞ്ച നീവരണാനി, തേസു നിക്ഖിത്തധുരാ. **പവിവേകേ പുബ്ബങ്ഗമാ**തി കായചിത്തഉപധിവിവേകസങ്ഖാതേ തിവിധേപി വിവേകേ പുബ്ബങ്ഗമാ. **വീരിയം ആരഭന്തീ**തി ദുവിധമ്പി വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹന്തി. **അപ്പത്തസ്സാ**തി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലസങ്ഖാതസ്സ അപ്പത്തവിസേസസ്സ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **പച്ഛിമാ ജനതാ**തി സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികാദയോ. **ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജതീ**തി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി കതം അനുകരോതി. യം തായ ജനതായ ആചരിയുപജ്ഝായേസു ദിട്ഠം, തസ്സ അനുഗതിം ആപജ്ജതി നാമ. **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, അഗ്ഗവതീ പരിസാ**തി, ഭിക്ഖവേ, അയം പരിസാ അഗ്ഗപുഗ്ഗലവതീ നാമ വുച്ചതി.

ഭണ്ഡനജാതാതി ജാതഭണ്ഡനാ. **കലഹജാതാ**തി ജാതകലഹാ. ഭണ്ഡനന്തി ചേത്ഥ കലഹസ്സ പുബ്ബഭാഗോ, ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന വീതിക്കമോ കലഹോ നാമ. **വിവാദാപന്നാ**തി വിരുദ്ധവാദം ആപന്നാ. **മുഖസത്തീഹീ**തി ഗുണവിജ്ഝനട്ഠേന ഫരുസാ വാചാ ''മുഖസത്തിയോ''തി വുച്ചന്തി, താഹി മുഖസത്തീഹി. **വിതുദന്താ വിഹരന്തീ**തി വിജ്ഝന്താ വിചരന്തി.

സമഗ്ഗാതി സഹിതാ. **സമ്മോദമാനാ**തി സമപ്പവത്തമോദാ. **ഖീരോദകീഭൂതാ**തി ഖീരോദകം വിയ ഭൂതാ. **പിയചക്ഖൂഹീ**തി ഉപസന്തേഹി മേത്തചക്ഖൂഹി. **പീതി ജായതീ**തി പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉപ്പജ്ജതി. **കായോ പസ്സമ്ഭതീ**തി നാമകായോപി രൂപകായോപി വിഗതദരഥോ ഹോതി. **പസ്സദ്ധകായോ**തി

അസാരദ്ധകായോ. **സുഖം വേദിയതീ**തി കായികചേതസികസുഖം വേദിയതി. **സമാധിയതീ**തി ആരമ്മണേ സമ്മാ ഠപീയതി.

ഥുല്ലഫുസിതകേതി മഹാഫുസിതകേ. **പബ്ബതകന്ദരപദരസാഖാ**തി എത്ഥ **കന്ദരോ** നാമ ''ക''ന്തി ലദ്ധനാമേന ഉദകേന ദാരിതോ ഉദകഭിന്നോ പബ്ബതപ്പദേസോ, യോ ''നിതമ്ഭോ''തിപി ''നദികുഞ്ജോ''തിപി വുച്ചതി. **പദരം** നാമ അട്ഠ മാസേ ദേവേ അവസ്സന്തേ ഫലിതോ ഭൂമിപ്പദേസോ. **സാഖാ**തി കുസോബ്ഭഗാമിനിയോ ഖുദ്ദകമാതികായോ. **കുസോബ്ഭാ**തി ഖുദ്ദകആവാടാ. **മഹാസോബ്ഭാ**തി മഹാആവാടാ. **കുന്നദിയോ**തി ഖുദ്ദകനദിയോ. **മഹാനദിയോ**തി ഗങ്ഗായമുനാദികാ മഹാസരിതാ.

൫-൭. പഠമആജാനീയസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൭-൯൯. പഞ്ചമേ **അങ്ഗേഹീ**തി ഗുണങ്ഗേഹി. **രാജാരഹോ**തി രഞ്ഞോ അരഹോ അനുച്ഛവികോ. **രാജഭോഗ്ഗോ**തി രഞ്ഞോ ഉപഭോഗഭൂതോ. **രഞ്ഞോ അങ്ഗ**ന്തി രഞ്ഞോ ഹത്ഥപാദാദിഅങ്ഗസമതായ അങ്ഗന്തേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. **വണ്ണസമ്പന്നോ**തി സരീരവണ്ണേന സമ്പന്നോ. **ബലസമ്പന്നോ**തി കായബലേന സമ്പന്നോ. **ആഹുനേയ്യോ**തി ആഹുതിസങ്ഖാതം പിണ്ഡപാതം പടിഗ്ഗഹേതും യുത്തോ. **പാഹുനേയ്യോ**തി പാഹുനകഭത്തസ്സ അനുച്ഛവികോ. **ദക്ഖിണേയ്യോ**തി ദസവിധദാനവത്ഥുപരിച്ചാഗവസേന സദ്ധാദാനസങ്ഖാതായ ദക്ഖിണായ അനുച്ഛവികോ. **അഞ്ജലികരണീയോ**തി അഞ്ജലിപഗ്ഗഹണസ്സ അനുച്ഛവികോ. **അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാ**തി സബ്ബലോകസ്സ അസദിസം പുഞ്ഞവിരുഹനട്ഠാനം.

വണ്ണസമ്പന്നോതി ഗുണവണ്ണേന സമ്പന്നോ. **ബലസമ്പന്നോ**തി വീരിയബലേന സമ്പന്നോ. **ജവസമ്പന്നോ**തി ഞാണജവേന സമ്പന്നോ. **ഥാമവാ**തി ഞാണഥാമേന സമന്നാഗതോ. **ദള്ഹപരക്കമോ**തി ഥിരപരക്കമോ. **അനിക്ഖിത്തധുരോ**തി അട്ഠപിതധുരോ പഗ്ഗഹിതധുരോ, അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം അപ്പത്വാ വീരിയധുരം ന നിക്ഖിപിസ്സാമീതി ഏവം പടിപന്നോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതുസച്ചവസേന സോതാപത്തിമഗ്ഗോ, സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ച ഞാണജവസമ്പന്നതാ കഥിതാതി. ഛട്ഠേ തീണി ച മഗ്ഗാനി തീണി ച ഫലാനി, തീഹി മഗ്ഗഫലേഹി ച ഞാണജവസമ്പന്നതാ കഥിതാ. സത്തമേ അരഹത്തഫലം, അരഹത്തഫലേനേവ ച മഗ്ഗകിച്ചം കഥിതം. ഫലം പന ജവിതജവേന ഉപ്പജ്ജനതോ ജവോതി ച വത്തും വട്ടതി.

൮. പോത്ഥകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. അട്ഠമേ **നവോ**തി കരണം ഉപാദായ വുച്ചതി. **പോത്ഥകോ**തി വാകമയവത്ഥം. **മജ്ഝിമോ**തി പരിഭോഗമജ്ഝിമോ. **ജിണ്ണോ**തി പരിഭോഗജിണ്ണോ. **ഉക്ഖലിപരിമജ്ജന**ന്തി ഉക്ഖലിപരിപുഞ്ഛനം **ദുസ്സീലോ**തി നിസ്സീലോ. **ദുബ്ബണ്ണതായാ**തി ഗുണവണ്ണാഭാവേന ദുബ്ബണ്ണതായ. **ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജന്തീ**തി തേന കതം അനുകരോന്തി. **ന മഹപ്ഫലം ഹോതീ**തി വിപാകഫലേന മഹപ്ഫലം ന ഹോതി. **ന മഹാനിസംസ**ന്തി വിപാകാനിസംസേനേവ ന മഹാനിസംസം. **അപ്പഗ്ഘതായാ**തി വിപാകഗ്ഘേന അപ്പഗ്ഘതായ. **കാസികം വത്ഥ**ന്തി തീഹി കപ്പാസഅംസൂഹി സുത്തം കന്തിത്വാ

കതവത്ഥം, തഞ്ച ഖോ കാസിരട്ഠേയേവ ഉട്ഠിതം. സേസം ഉത്താനമേവ. സീലം പനേത്ഥ മിസ്സകം കഥിതന്തി.

൯. ലോണകപല്ലസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൧. നവമേ **യഥാ യഥായ**ന്തി യഥാ യഥാ അയം. **തഥാ തഥാ ത**ന്തി തഥാ തഥാ തം കമ്മം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ ഏവം വദേയ്യ - ''യഥാ യഥാ കമ്മം കരോതി, തഥാ തഥാസ്സ വിപാകം പടിസംവേദിയതേവ. ന ഹി സക്കാ കതസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകം പടിസേധേതും. തസ്മാ യത്തകം കമ്മം കരോതി, തത്തകസ്സ വിപാകം പടിസംവേദിയതേവാ''തി. **ഏവം സന്ത**ന്തി ഏവം സന്തേ. **ബ്രഹ്മചരിയവാസോ ന ഹോതീ**തി യം മഗ്ഗഭാവനതോ പുബ്ബേ ഉപപജ്ജവേദനീയം കമ്മം കതം, തസ്സ അവസ്സം പടിസംവേദനീയത്താ ബ്രഹ്മചരിയം വുത്ഥമ്പി അവുത്ഥമേവ ഹോതി. **ഓകാസോ ന പഞ്ഞായതി സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായാ**തി യസ്മാ ച ഏവം സന്തേ തേന കമ്മായൂഹനഞ്ചേവ വിപാകാനുഭവനാ ച ഹോതി, തസ്മാ ഹേതുനാ നയേന വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായ ഓകാസോ ന പഞ്ഞായതി നാമ.

യഥാ യഥാ വേദനീയന്തി യേന യേനാകാരേന വേദിതബ്ബം. **തഥാ തഥാസ്സ വിപാകം പടിസംവേദിയതീ**തി തേന തേനാകാരേന അസ്സ വിപാകം പച്ചനുഭോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദേതം സത്തസു ജവനേസു പഠമജവനകമ്മം സതി പച്ചയേ വിപാകവാരം ലഭന്തമേവ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഹോതി, അസതി അഹോസികമ്മം നാമ. യഞ്ച സത്തമജവനകമ്മം സതി പച്ചയേ ഉപപജ്ജവേദനീയം ഹോതി, അസതി അഹോസികമ്മം നാമ. യഞ്ച മജ്ഝേ പഞ്ചജവനകമ്മം യാവ സംസാരപ്പവത്തി, താവ അപരപരിയായവേദനീയം നാമ ഹോതി. ഏതേസു ആകാരേസു യേന യേനാകാരേന വേദിതബ്ബം കമ്മം അയം പുരിസോ കരോതി, തേന തേനേവസ്സ വിപാകം പടിസംവേദിയതി നാമ. അട്ഠകഥായഞ്ഹി ലദ്ധവിപാകവാരമേവ കമ്മം യഥാവേദനീയം കമ്മം നാമാതി വുത്തം. **ഏവം സന്തം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയവാസോ ഹോതീ**തി കമ്മക്ഖയകരസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഖേപേതബ്ബകമ്മസമ്ഭവതോ വാസോ നാമ ഹോതി, വുത്ഥം സുവുത്ഥമേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഓകാസോ പഞ്ഞായതി സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായാ**തി യസ്മാ ഏവം സന്തേ തേന തേന മഗ്ഗേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന തേസു തേസു ഭവേസു ആയതിം വട്ടദുക്ഖം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ഓകാസോ പഞ്ഞായതി സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായ.

ഇദാനി തം യഥാവേദനീയകമ്മസഭാവം ദസ്സേന്തോ **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചസ്സാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പമത്തക**ന്തി പരിത്തം ഥോകം മന്ദം ലാമകം. **താദിസംയേവാ**തി തംസരിക്ഖകമേവ. **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയ**ന്തി തസ്മിം കമ്മേയേവ ദിട്ഠധമ്മേ വിപച്ചിതബ്ബം വിപാകവാരം ലഭന്തം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഹോതി. **നാണുപി ഖായതീ**തി ദുതിയേ അത്തഭാവേ അണുപി ന ഖായതി, അണുമത്തമ്പി ദുതിയേ അത്തഭാവേ വിപാകം ന ദേതീതി അത്ഥോ. **ബഹുദേവാ**തി ബഹുകം പന വിപാകം കിമേവ ദസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **അഭാവിതകായോ**തിആദീഹി കായഭാവനാരഹിതോ വട്ടഗാമീ പുഥുജ്ജനോ ദസ്സിതോ. **പരിത്തോ**തി പരിത്തഗുണോ. **അപ്പാതുമോ**തി ആതുമാ വുച്ചതി അത്തഭാവോ, തസ്മിം മഹന്തേപി ഗുണപരിത്തതായ അപ്പാതുമോയേവ. **അപ്പദുക്ഖവിഹാരീ**തി അപ്പകേനപി പാപേന

ദുക്ഖവിഹാരീ. **ഭാവിതകായോ**തിആദീഹി ഖീണാസവോ ദസ്സിതോ. സോ ഹി കായാനുപസ്സനാസങ്ഖാതായ കായഭാവനായ ഭാവിതകായോ നാമ. കായസ്സ വാ വഡ്ഢിതത്താ ഭാവിതകായോ. **ഭാവിതസീലോ**തി വഡ്ഢിതസീലോ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. പഞ്ചദ്വാരഭാവനായ വാ ഭാവിതകായോ. ഏതേന ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം വുത്തം, ഭാവിതസീലോതി ഇമിനാ സേസാനി തീണി സീലാനി. **അപരിത്തോ**തി ന പരിത്തഗുണോ. **മഹത്തോ**തി അത്തഭാവേ പരിത്തേപി ഗുണമഹന്തതായ മഹത്തോ. **അപ്പമാണവിഹാരീ**തി ഖീണാസവസ്സേതം നാമമേവ. സോ ഹി പമാണകരാനം രാഗാദീനം അഭാവേന അപ്പമാണവിഹാരീ നാമ.

പരിത്തേതി ഖുദ്ദകേ. **ഉദകമല്ലകേ**തി ഉദകസരാവേ. **ഓരബ്ഭികോ**തി ഉരബ്ഭസാമികോ. **ഉരബ്ഭഘാതകോ**തി സൂനകാരോ. **ജാപേതും വാ**തി ധനജാനിയാ ജാപേതും. ഝാപേതുന്തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **യഥാപച്ചയം വാ കാതു**ന്തി യഥാ ഇച്ഛതി, തഥാ കാതും. **ഉരബ്ഭധന**ന്തി ഏളകഅഗ്ഘനകമൂലം. സോ പനസ്സ സചേ ഇച്ഛതി, ദേതി. നോ ചേ ഇച്ഛതി, ഗീവായം ഗഹേത്വാ നിക്കഡ്ഢാപേതി. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

൧൦. പംസുധോവകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨. ദസമേ **ധോവതീ**തി വിക്ഖാലേതി. **സന്ധോവതീ**തി സുട്ഠു ധോവതി, പുനപ്പുനം ധോവതി. **നിദ്ധോവതീ**തി നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധോവതി. **അനിദ്ധന്തകസാവ**ന്തി അനീഹതദോസം അനപനീതകസാവം. **പഭങ്ഗൂ**തി പഭിജ്ജനസഭാവം, അധികരണിയം ഠപേത്വാ മുട്ഠികായ പഹടമത്തം ഭിജ്ജതി. **പട്ടികായാ**തി സുവണ്ണപട്ടകായ. **ഗീവേയ്യകേ**തി ഗീവാലങ്കാരേ.

അധിചിത്തന്തി സമഥവിപസ്സനാചിത്തം. **അനുയുത്തസ്സാ**തി ഭാവേന്തസ്സ. **സചേതസോ**തി ചിത്തസമ്പന്നോ. **ദബ്ബജാതികോ**തി പണ്ഡിതജാതികോ. **കാമവിതക്കാദീസു** കാമേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ വിതക്കോ കാമവിതക്കോ. ബ്യാപാദവിഹിംസസമ്പയുത്താ വിതക്കാ ബ്യാപാദവിഹിംസവിതക്കാ നാമ. ഞാതിവിതക്കാദീസു ''അമ്ഹാകം ഞാതകാ ബഹൂ പുഞ്ഞവന്താ''തിആദിനാ നയേന ഞാതകേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ വിതക്കോ **ഞാതിവിതക്കോ**. ''അസുകോ ജനപദോ ഖേമോ സുഭിക്ഖോ''തിആദിനാ നയേന ജനപദമാരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ വിതക്കോ **ജനപദവിതക്കോ**. ''അഹോ വത മം പരേ ന അവജാനേയ്യു''ന്തി ഏവം ഉപ്പന്നോ വിതക്കോ **അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ** നാമ. **ധമ്മവിതക്കാവസിസ്സന്തീ**തി ധമ്മവിതക്കാ നാമ ദസവിപസ്സനുപക്കിലേസവിതക്കാ. **സോ ഹോതി സമാധി ന ചേവ സന്തോ**തി സോ അവസിട്ഠധമ്മവിതക്കോ വിപസ്സനാസമാധി അവൂപസന്തകിലേസത്താ സന്തോ ന ഹോതി. **ന പണീതോ**തി ന അതപ്പകോ. **നപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ**തി ന കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധോ. **ന ഏകോദിഭാവാധിഗതോ**തി ന ഏകഗ്ഗഭാവപ്പത്തോ. **സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ**തി സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാരേത്വാ വാരിതോ, ന കിലേസാനം ഛിന്നന്തേ ഉപ്പന്നോ, കിലേസേ പന വാരേത്വാ ഉപ്പന്നോ.

ഹോതി സോ, ഭിക്ഖവേ, സമയോതി ഏത്ഥ സമയോ നാമ ഉതുസപ്പായം ആഹാരസപ്പായം സേനാസനസപ്പായം പുഗ്ഗലസപ്പായം ധമ്മസ്സവനസപ്പായന്തി

ഇമേസം പഞ്ചന്നം സപ്പായാനം പടിലാഭകാലോ. **യം തം ചിത്തന്തി** യസ്മിം സമയേ തം വിപസ്സനാചിത്തം. **അജ്ഝത്തംയേവ സന്തിട്ഠതീ**തി അത്തനിയേവ തിട്ഠതി. നിയകജ്ഝത്തഞ്ഹി ഇധ അജ്ഝത്തം നാമ. ഗോചരജ്ഝത്തമ്പി വട്ടതി. പുഥുത്താരമ്മണം പഹായ ഏകസ്മിം നിബ്ബാനഗോചരേയേവ തിട്ഠതീതി വുത്തം ഹോതി. **സന്നിസീദതീ**തി സുട്ഠു നിസീദതി. **ഏകോദി ഹോതീ**തി ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **സമാധിയതീ**തി സമ്മാ ആധിയതി. **സന്തോ**തിആദീസു പച്ചനീകകിലേസവൂപസമേന **സന്തോ**. അതപ്പകട്ഠേന **പണീതോ**. കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധലദ്ധോ**. ഏകഗ്ഗഭാവം ഗതത്താ **ഏകോദിഭാവാധിഗതോ**. കിലേസാനം ഛിന്നന്തേ ഉപ്പന്നത്താ ന സപ്പയോഗേന കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാരേത്വാ വാരിതോതി **ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ**. ഏത്താവതാ അയം ഭിക്ഖു വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ നാമ ഹോതി.

ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ സതോ അഭിഞ്ഞാപടിപദം ദസ്സേന്തോ **യസ്സ യസ്സ ചാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികരണീയസ്സാ**തി അഭിജാനിത്വാ പച്ചക്ഖം കാതബ്ബസ്സ. **സതി സതിആയതനേ**തി പുബ്ബഹേതുസങ്ഖാതേ ചേവ ഇദാനി ച പടിലദ്ധബ്ബേ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനാദിഭേദേ ച സതി സതികാരണേ. വിത്ഥാരതോ പന അയം അഭിഞ്ഞാകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൬൫ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **ആസവാനം ഖയാ**തിആദി ചേത്ഥ ഫലസമാപത്തിവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൧൧. നിമിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. ഏകാദസമേപി **അധിചിത്തം** സമഥവിപസ്സനാചിത്തമേവ. **തീണി നിമിത്താനീ**തി തീണി കാരണാനി. **കാലേന കാല**ന്തി കാലേ കാലേ, യുത്തകാലേതി അത്ഥോ. **കാലേന കാലം സമാധിനിമിത്തം മനസികാതബ്ബ**ന്തിആദീസു തം തം കാലം സല്ലക്ഖേത്വാ ഏകഗ്ഗതായ യുത്തകാലേ ഏകഗ്ഗതാ മനസികാതബ്ബാ. ഏകഗ്ഗതാ ഹി ഇധ സമാധിനിമിത്തന്തി വുത്താ. തത്ര വചനത്ഥോ - സമാധിയേവ നിമിത്തം സമാധിനിമിത്തം. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **പഗ്ഗഹോ**തി പന വീരിയസ്സ നാമം, **ഉപേക്ഖാ**തി മജ്ഝത്തഭാവസ്സ. തസ്മാ വീരിയസ്സ യുത്തകാലേ വീരിയം മനസികാതബ്ബം, മജ്ഝത്തഭാവസ്സ യുത്തകാലേ മജ്ഝത്തഭാവേ ഠാതബ്ബന്തി. **ഠാനം തം ചിത്തം കോസജ്ജായ സംവത്തേയ്യാ**തി കാരണം വിജ്ജതി യേന തം ചിത്തം കോസജ്ജഭാവേ തിട്ഠേയ്യ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഉപേക്ഖാനിമിത്തംയേവ മനസി കരേയ്യാ**തി ഏത്ഥ ച ഞാണജവം ഉപേക്ഖേയ്യാതി അയമത്ഥോ. **ആസവാനം ഖയായാ**തി അരഹത്തഫലത്ഥായ.

ഉക്കം ബന്ധേയ്യാതി അങ്ഗാരകപല്ലം സജ്ജേയ്യ. **ആലിമ്പേയ്യാ**തി തത്ഥ അങ്ഗാരേ പക്ഖിപിത്വാ അഗ്ഗിം ദത്വാ നാളികായ ധമന്തോ അഗ്ഗിം ഗാഹാപേയ്യ. **ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപേയ്യാ**തി അങ്ഗാരേ വിയൂഹിത്വാ അങ്ഗാരമത്ഥകേ വാ ഠപേയ്യ, മൂസായ വാ പക്ഖിപേയ്യ. **അജ്ഝുപേക്ഖതീ**തി പക്കാപക്കഭാവം ഉപധാരേതി.

സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായാതി അരഹത്തഫലത്ഥായ സമ്മാ ഠപീയതി. ഏത്താവതാ ഹി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തപ്പത്തോ ഭിക്ഖു

ദസ്സിതോ. ഇദാനി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ അഭിഞ്ഞായ പടിപദം ദസ്സേന്തോ **യസ്സ യസ്സ ചാ**തിആദിമാഹ. തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ലോണകപല്ലവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ദുതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൩. തതിയപണ്ണാസകം

(൧൧) ൧. സമ്ബോധവഗ്ഗോ

൧. പുബ്ബേവസമ്ബോധസുത്തവണ്ണനാ

൧൪. തതിയസ്സ പഠമേ **പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ**തി സമ്ബോധിതോ പുബ്ബേവ, അരിയമഗ്ഗപ്പത്തിതോ അപരഭാഗേയേവാതി വുത്തം ഹോതി. **അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സാ**തി അപ്പടിവിദ്ധചതുസച്ചസ്സ. **ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ**തി ബുജ്ഝനകസത്തസ്സേവ സതോ, സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗന്തും ആരഭന്തസ്സേവ സതോ, സമ്ബോധിയാ വാ സത്തസ്സേവ ലഗ്ഗസ്സേവ സതോ. ദീപങ്കരസ്സ ഹി ഭഗവതോ പാദമൂലേ അട്ഠധമ്മസമോധാനേന അഭിനീഹാരസമിദ്ധിതോ പഭുതി തഥാഗതോ സമ്മാസമ്ബോധിം സത്തോ ലഗ്ഗോ ''പത്തബ്ബാ മയാ ഏസാ''തി തദധിഗമായ പരക്കമം അമുഞ്ചന്തോയേവ ആഗതോ, തസ്മാ ബോധിസത്തോതി വുച്ചതി. **കോ നു ഖോ**തി കതമോ നു ഖോ. **ലോകോ**തി സങ്ഖാരലോകോ. **അസ്സാദോ**തി മധുരാകാരോ. **ആദീനവോ**തി അനഭിനന്ദിതബ്ബാകാരോ. **തസ്സ മയ്ഹ**ന്തി തസ്സ ഏവം ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ മയ്ഹം. **ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാന**ന്തി നിബ്ബാനം ആഗമ്മ ആരബ്ഭ പടിച്ച ഛന്ദരാഗോ വിനയം ഗച്ഛതി പഹീയതി, തസ്മാ നിബ്ബാനം ''ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാന''ന്തി വുച്ചതി. **ഇദം ലോകനിസ്സരണ**ന്തി ഇദം നിബ്ബാനം ലോകതോ നിസ്സടത്താ ലോകനിസ്സരണന്തി വുച്ചതി. **യാവകീവ**ന്തി യത്തകം പമാണം കാലം. **അബ്ഭഞ്ഞാസി**ന്തി അഭിവിസിട്ഠേന അരിയമഗ്ഗഞാണേന അഞ്ഞാസിം. **ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സന**ന്തി ദ്വീഹിപി പദേഹി പച്ചവേക്ഖണഞാണം വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൨. പഠമഅസ്സാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൫. ദുതിയേ **അസ്സാദപരിയേസനം അചരി**ന്തി അസ്സാദപരിയേസനത്ഥായ അചരിം. കുതോ പട്ഠായാതി? സുമേധകാലതോ പട്ഠായ. **പഞ്ഞായാ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **സുദിട്ഠോ**തി സുപ്പടിവിദ്ധോ. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തതിയം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

４. സമണബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൧൭. ചതുത്ഥേ **സാമഞ്ഞത്ഥ**ന്തി ചതുബ്ബിധം അരിയഫലം. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. സാമഞ്ഞത്ഥേന വാ ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ബ്രഹ്മഞ്ഞത്ഥേന ചത്താരി ഫലാനി. ഇമേസു പന ചതൂസുപി സുത്തേസു ഖന്ധലോകോവ കഥിതോ.

൫. രുണ്ണസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. പഞ്ചമം അത്ഥുപ്പത്തിയാ നിക്ഖിത്തം. കതരായ അത്ഥുപ്പത്തിയാ? ഛബ്ബഗ്ഗിയാനം അനാചാരേ. തേ കിര ഗായന്താ നച്ചന്താ ഹസന്താ വിചരിംസു. ഭിക്ഖൂ ദസബലസ്സ ആരോചയിംസു. സത്ഥാ തേ പക്കോസാപേത്വാ തേസം ഓവാദത്ഥായ ഇദം സുത്തം ആരഭി. തത്ഥ **രുണ്ണ**ന്തി രോദിതം. **ഉമ്മത്തക**ന്തി ഉമ്മത്തകകിരിയാ. **കോമാരക**ന്തി കുമാരകേഹി കത്തബ്ബകിച്ചം. **ദന്തവിദംസകഹസിത**ന്തി ദന്തേ ദസ്സേത്വാ പാണിം പഹരന്താനം മഹാസദ്ദേന ഹസിതം. **സേതുഘാതോ ഗീതേ**തി ഗീതേ വോ പച്ചയഘാതോ ഹോതു, സഹേതുകം ഗീതം പജഹഥാതി ദീപേതി. **നച്ചേപി** ഏസേവ നയോ. **അല**ന്തി

യുത്തം. **ധമ്മപ്പമോദിതാനം സത**ന്തി ഏത്ഥ ധമ്മോ വുച്ചതി കാരണം, കേനചിദേവ കാരണേന പമുദിതാനം സന്താനം. **സിതം സിതമത്തായാ**തി തസ്മിം സിതകാരണേ സതി യം സിതം കരോഥ, തം വോ സിതമത്തായ അഗ്ഗദന്തേ ദസ്സേത്വാ പഹട്ഠാകാരമത്തദസ്സനായയേവ യുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി.

൬. അതിത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൪. ഛട്ഠേ **സോപ്പസ്സാ**തി നിദ്ദായ. **പടിസേവനായ നത്ഥി തിത്തീ**തി യഥാ യഥാ പടിസേവതി, തഥാ തഥാ രുച്ചതിയേവാതി തിത്തി നാമ നത്ഥി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. സചേ ഹി മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം സുരാ ഭവേയ്യ, സുരാസോണ്ഡോ ച മച്ഛോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തേയ്യ, തസ്സ തത്ഥ ചരന്തസ്സപി സയന്തസ്സപി തിത്തി നാമ ന ഭവേയ്യ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം.

൭. അരക്ഖിതസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫. സത്തമേ **അവസ്സുതം ഹോതീ**തി തിന്തം ഹോതി. **ന ഭദ്ദകം മരണം ഹോതീ**തി അപായേ പടിസന്ധിപച്ചയതായ ന ലദ്ധകം ഹോതി. **കാലകിരിയാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. സുക്കപക്ഖേ സഗ്ഗേ പടിസന്ധിപച്ചയതായ ഭദ്ദകം ഹോതി ലദ്ധകം. തം പന ഏകന്തേന സോതാപന്നാദീനം തിണ്ണം അരിയസാവകാനംയേവ വട്ടതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൮. ബ്യാപന്നസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬. അട്ഠമേ **ബ്യാപന്ന**ന്തി പകതിഭാവം ജഹിത്വാ ഠിതം. സേസം പുരിമസുത്തേ വുത്തനയമേവ.

൯. പഠമനിദാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. നവമേ **നിദാനാനീ**തി കാരണാനി. **കമ്മാനം സമുദയായാ**തി വട്ടഗാമികമ്മാനം പിണ്ഡകരണത്ഥായ. **ലോഭപകത**ന്തി ലോഭേന പകതം. **സാവജ്ജ**ന്തി സദോസം. **തം കമ്മം കമ്മസമുദയായ സംവത്തതീ**തി തം കമ്മം അഞ്ഞേസമ്പി വട്ടഗാമികമ്മാനം സമുദയായ പിണ്ഡകരണത്ഥായ സംവത്തതി. **ന തം കമ്മം കമ്മനിരോധായാ**തി തം പന കമ്മം വട്ടഗാമികമ്മാനം നിരോധത്ഥായ ന സംവത്തതി. സുക്കപക്ഖേ **കമ്മാനം സമുദയായാ**തി വിവട്ടഗാമികമ്മാനം സമുദയത്ഥായ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബം അത്ഥതോ വേദിതബ്ബം.

൧൦. ദുതിയനിദാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮. ദസമേ **കമ്മാന**ന്തി വട്ടഗാമികമ്മാനമേവ. **ഛന്ദരാഗട്ഠാനിയേ**തി ഛന്ദരാഗസ്സ കാരണഭൂതേ. **ആരബ്ഭാ**തി ആഗമ്മ സന്ധായ പടിച്ച. **ഛന്ദോ**തി തണ്ഹാഛന്ദോ. **യോ ചേതസോ സാരാഗോ**തി യോ ചിത്തസ്സ രാഗോ രജ്ജനാ രജ്ജിതത്തം, ഏതമഹം സംയോജനം വദാമി, ബന്ധനം വദാമീതി അത്ഥോ. സുക്കപക്ഖേ **കമ്മാന**ന്തി വിവട്ടഗാമികമ്മാനം. **തദഭിനിവത്തേതീ**തി തം അഭിനിവത്തേതി. യദാ വാ തേന വിപാകോ ഞാതോ ഹോതി വിദിതോ, തദാ തേ ചേവ ധമ്മേ തഞ്ച വിപാകം അഭിനിവത്തേതി. ഇമിനാ ച പദേന വിപസ്സനാ കഥിതാ, **തദഭിനിവത്തേത്വാ**തി ഇമിനാ മഗ്ഗോ. **ചേതസാ**

അഭിനിവിജ്ഝിത്വാതി ഇമിനാ ച മഗ്ഗോവ. **പഞ്ഞായ അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ നിബ്ബിജ്ഝിത്വാ പസ്സതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

സമ്ബോധവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൧൮) ൮. ആപായികവഗ്ഗോ

൧. ആപായികസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪. ദുതിയസ്സ പഠമേ അപായം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി **ആപായികാ**. നിരയം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി **നേരയികാ. ഇദമപ്പഹായാ**തി ഇദം ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞതാദിം പാപധമ്മത്തയം അവിജഹിത്വാ. **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ**തി ബ്രഹ്മചാരിപടിരൂപകോ, തേസം വാ ആകപ്പം അവിജഹനേന "അഹമ്പി ബ്രഹ്മചാരീ"തി ഏവംപടിഞ്ഞോ. **അനുദ്ധംസേതീ**തി അക്കോസതി പരിഭാസതി ചോദേതി. **നത്ഥി കാമേസു ദോസോ**തി കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമേ സേവന്തസ്സ നത്ഥി ദോസോ. **പാതബ്യത**ന്തി പിവിതബ്ബതം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതം നിരാസങ്കേന ചിത്തേന പിപാസിതസ്സ പാനീയപിവനസദിസം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതം. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം.

൨. ദുല്ലഭസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫. ദുതിയേ **കതഞ്ഞൂ കതവേദീ**തി "ഇമിനാ മയ്ഹം കത"ന്തി തേന കതകമ്മം ഞത്വാ വിദിതം പാകടം കത്വാ പടികരണകപുഗ്ഗലോ.

൩. അപ്പമേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൬. തതിയേ സുഖേന മേതബ്ബോതി **സുപ്പമേയ്യോ**. ദുക്ഖേന മേതബ്ബോതി **ദുപ്പമേയ്യോ**. പമേതും ന സക്കോതീതി **അപ്പമേയ്യോ. ഉന്നളോ**തി ഉഗ്ഗതനളോ, തുച്ഛമാനം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. **ചപലോ**തി പത്തമണ്ഡനാദിനാ ചാപല്ലേന സമന്നാഗതോ. **മുഖരോ**തി മുഖഖരോ. **വികിണ്ണവാചോ**തി അസഞ്ഞതവചനോ. **അസമാഹിതോ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാരഹിതോ. **വിബ്ഭന്തചിത്തോ**തി ഭന്തചിത്തോ ഭന്തഗാവിഭന്തമിഗസപ്പടിഭാഗോ. **പാകതിന്ദ്രിയോ**തി വിവടിന്ദ്രിയോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൪. ആനേഞ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൭. ചതുത്ഥേ **തദസ്സാദേതീ**തി തം ഝാനം അസ്സാദേതി. **തം നികാമേതീ**തി തദേവ പത്ഥേതി. **തേന ച വിത്തിം ആപജ്ജതീ**തി തേന ഝാനേന തുട്ഠിം ആപജ്ജതി. **തത്ര ഠിതോ**തി തസ്മിം ഝാനേ ഠിതോ. **തദധിമുത്തോ**തി തത്ഥേവ അധിമുത്തോ. **തബ്ബഹുലവിഹാരീ**തി തേന ബഹുലം വിഹരന്തോ. **സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതീ**തി സഹഭാവം ഉപപജ്ജതി, തസ്മിം ദേവലോകേ നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ . **നിരയമ്പി ഗച്ഛതീ**തിആദി നിരയാദീഹി അവിപ്പമുത്തത്താ അപരപരിയായവസേന തത്ഥ ഗമനം സന്ധായ വുത്തം. ന ഹി തസ്സ ഉപചാരജ്ഝാനതോ ബലവതരം അകുസലം അത്ഥി, യേന അനന്തരം അപായേ നിബ്ബത്തേയ്യ. **ഭഗവതോ പന സാവകോ**തി സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമീനം അഞ്ഞതരോ. **തസ്മിംയേവ ഭവേ**തി തത്ഥേവ അരൂപഭവേ. **പരിനിബ്ബായതീ**തി അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി. **അധിപ്പയാസോ**തി അധികപ്പയോഗോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ പുഥുജ്ജനസ്സ ഉപപത്തിജ്ഝാനം കഥിതം, അരിയസാവകസ്സ തദേവ ഉപപത്തിജ്ഝാനഞ്ച വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനഞ്ച കഥിതം.

൭. വിപത്തിസമ്പദാസുത്തവണ്ണനാ

൧൭. പഞ്ചമേ **സീലവിപത്തീ**തി സീലസ്സ വിപന്നാകാരോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **നത്ഥി ദിന്ന**ന്തി ദിന്നസ്സ ഫലാഭാവം സന്ധായ വദതി. **യിട്ഠം** വുച്ചതി മഹായാഗോ. **ഹുത**ന്തി പഹേണകസക്കാരോ അധിപ്പേതോ. തമ്പി ഉഭയം ഫലാഭാവമേവ സന്ധായ പടിക്ഖിപതി. **സുകതദുക്കടാന**ന്തി സുകതദുക്കതാനം, കുസലാകുസലാനന്തി അത്ഥോ. **ഫലം വിപാകോ**തി യം ഫലന്തി വാ വിപാകോതി വാ വുച്ചതി, തം നത്ഥീതി വദതി. **നത്ഥി അയം ലോകോ**തി പരലോകേ ഠിതസ്സ അയം ലോകോ നത്ഥി, **നത്ഥി പരോ ലോകോ**തി ഇധ ലോകേ ഠിതസ്സാപി പരലോകോ നത്ഥി, സബ്ബേ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തീതി ദസ്സേതി. **നത്ഥി മാതാ നത്ഥി പിതാ**തി തേസു സമ്മാപടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തീനം ഫലാഭാവവസേന വദതി. **നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ**തി ചവിത്വാ ഉപ്പജ്ജനകസത്താ നാമ നത്ഥീതി വദതി. **സമ്പദാ**തി പാരിപൂരിയോ. **സീലസമ്പദാ**തി സീലസ്സ പരിപുണ്ണഭാവോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **അത്ഥി ദിന്ന**ന്തിആദി വുത്തപടിപക്ഖനയേന ഗഹേതബ്ബം.

൮. അപണ്ണകസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. ഛട്ഠേ **അപണ്ണകോ മണീ**തി ഛഹി തലേഹി സമന്നാഗതോ പാസകോ. **സുഗതിം സഗ്ഗ**ന്തി ചാതുമഹാരാജികാദീസു അഞ്ഞതരം സഗ്ഗം ലോകം. ഇമസ്മിം സുത്തേ സീലഞ്ച സമ്മാദിട്ഠി ചാതി ഉഭയമ്പി മിസ്സകം കഥിതം. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

൯. പഠമസോചേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൯-൧. അട്ഠമേ **സോചേയ്യാനീ**തി സുചിഭാവാ. **കായസോചേയ്യ**ന്തി കായദ്വാരേ സുചിഭാവോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഇമേസു പന പടിപാടിയാ ചതൂസു സുത്തേസു അഗാരികപടിപദാ കഥിതാ. സോതാപന്നസകദാഗാമിനമ്പി വട്ടതി.

൯. ദുതിയസോചേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൯-൯. നവമേ **അജ്ഝത്ത**ന്തി നിയകജ്ഝത്തം. **കാമച്ഛന്ദ**ന്തി കാമച്ഛന്ദനീവരണം. **ബ്യാപാദാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ഗാഥായ പന **കായസുചി**ന്തി കായദ്വാരേ സുചിം, കായേന വാ സുചിം. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **നിന്ഹാതപാപക**ന്തി സബ്ബേ പാപേ നിന്ഹാപേത്വാ ധോവിത്വാ ഠിതം. ഇമിനാ സുത്തേനപി ഗാഥായപി ഖീണാസവോവ കഥിതോതി.

൧൦. മോനേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൦. ദസമേ **മോനേയ്യാനീ**തി മുനിഭാവാ. **കായമോനേയ്യ**ന്തി കായദ്വാരേ മുനിഭാവോ സാധുഭാവോ പണ്ഡിതഭാവോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, കായമോനേയ്യ**ന്തി ഇദം തിവിധകായദുച്ചരിതപ്പഹാനം കായമോനേയ്യം നാമ. അപിച തിവിധം കായസുചരിതമ്പി കായമോനേയ്യം, തഥാ കായാരമ്മണം ഞാണം കായമോനേയ്യം, കായപരിഞ്ഞാ കായമോനേയ്യം,

പരിഞ്ഞാസഹഗതോ മഗ്ഗോ കായമോനേയ്യം, കായേ ഛന്ദരാഗസ്സ പഹാനം കായമോനേയ്യം, കായസങ്ഖാരനിരോധോ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തി കായമോനേയ്യം. **വചീമോനേയ്യേ**പി ഏസേവ നയോ.

അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - യഥാ ഇധ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തി, ഏവം തത്ഥ വചീസങ്ഖാരനിരോധോ ദുതിയജ്ഝാനസമാപത്തി വചീമോനേയ്യന്തി വേദിതബ്ബാ. മനോമോനേയ്യമ്പി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥം ഞത്വാ ചിത്തസങ്ഖാരനിരോധോ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തി മനോമോനേയ്യന്തി വേദിതബ്ബാ. **കായമുനി**ന്തി കായദ്വാരേ മുനിം ഉത്തമം പരിസുദ്ധം, കായേന വാ മുനിം. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **സബ്ബപ്പഹായിന**ന്തി ഖീണാസവം. ഖീണാസവോ ഹി സബ്ബപ്പഹായീ നാമാതി.

ആപായികവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൧൩) ൩. കുസിനാരവഗ്ഗോ

൧. കുസിനാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൨ർ. തതിയസ്സ പഠമേ **കുസിനാരായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **ബലിഹരണേ വനസണ്ഡേ**തി ഏവംനാമകേ വനസണ്ഡേ. തത്ഥ കിര ഭൂതബലികരണത്ഥം ബലിം ഹരന്തി, തസ്മാ ബലിഹരണന്തി വുച്ചതി. **ആകങ്ഖമാനോ**തി ഇച്ഛമാനോ. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേന. **സമ്പവാരേതീ**തി അലം അലന്തി വാചായ ചേവ ഹത്ഥവികാരേന ച പടിക്ഖിപാപേതി. **സാധു വത മായ**ന്തി സാധു വത മം അയം. **ഗഥിതോ**തി തണ്ഹാഗേധേന ഗഥിതോ. **മുച്ഛിതോ**തി തണ്ഹാമുച്ഛനായയേവ മുച്ഛിതോ. **അജ്ഝോപന്നോ**തി തണ്ഹായ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ പവത്തോ. **അനിസ്സരണപഞ്ഞോ**തി ഛന്ദരാഗം പഹായ സംകഡ്ഢിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തോ നിസ്സരണപഞ്ഞോ നാമ ഹോതി, അയം ന താദിസോ, സച്ഛന്ദരാഗോ പരിഭുഞ്ജതീതി അനിസ്സരണപഞ്ഞോ. സുക്കപക്ഖോ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ. നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ പനേത്ഥ മിസ്സകാ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

൨. ഭണ്ഡനസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൭. ദുതിയേ **പജഹിംസൂ**തി പജഹന്തി. **ബഹുലമകംസൂ**തി പുനപ്പുനം കരോന്തി. ഇധാപി തയോ വിതക്കാ മിസ്സകാവ കഥിതാ.

൩. ഗോതമകചേതിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൬. തതിയേ **ഗോതമകേ ചേതിയേ**തി ഗോതമകയക്ഖസ്സ ഭവനേ. തഥാഗതോ ഹി പഠമബോധിയം വീസതി വസ്സാനി കദാചി ചാപാലേ ചേതിയേ, കദാചി സാരന്ദദേ, കദാചി ബഹുപുത്തേ, കദാചി ഗോതമകേതി ഏവം യേഭുയ്യേന ദേവകുലേസുയേവ വിഹാസി. ഇമസ്മിം പന കാലേ വേസാലിം ഉപനിസ്സായ ഗോതമകസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനട്ഠാനേ വിഹാസി. തേന വുത്തം - ''ഗോതമകേ ചേതിയേ''തി. **ഏതദവോചാ**തി ഏതം ''അഭിഞ്ഞായാഹ''ന്തിആദികം സുത്തം അവോച.

ഇദഞ്ച ഭഗവതാ സുത്തം അത്ഥുപ്പത്തിയം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. കതരഅത്ഥുപ്പത്തിയന്തി? മൂലപരിയായഅത്ഥുപ്പത്തിയം (മ॰ നി॰ ൧.൧ ആദയോ). സമ്ബഹുലാ കിര ബ്രാഹ്മണപബ്ബജിതാ അത്തനാ ഉഗ്ഗഹിതബുദ്ധവചനം നിസ്സായ ജാനനമദം ഉപ്പാദേത്വാ ധമ്മസ്സവനഗ്ഗം ന ഗച്ഛന്തി - ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കഥേന്തോ അമ്ഹേഹി ഞാതമേവ കഥേസ്സതി, നോ അഞ്ഞാത''ന്തി. ഭിക്ഖൂ തഥാഗതസ്സ ആരോചേസും. സത്ഥാ തേ ഭിക്ഖൂ പക്കോസാപേത്വാ മുഖപടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ മൂലപരിയായം ദേസേസി. തേ ഭിക്ഖൂ ദേസനായ നേവ ആഗതട്ഠാനം, ന ഗതട്ഠാനം അദ്ദസംസു. അപസ്സന്താ ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ 'മയ്ഹം കഥാ നിയ്യാതീ'തി മുഖസമ്പത്തമേവ കഥേതീ''തി ചിന്തയിംസു. സത്ഥാ തേസം മനം ജാനിത്വാ ഇമം സുത്തന്തം ആരഭി.

തത്ഥ **അഭിഞ്ഞായാ**തി ''ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി, ചത്താരി സച്ചാനി, നവ ഹേതൂ, സത്ത ഫസ്സാ, സത്ത വേദനാ, സത്ത ചേതനാ, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്ത ചിത്താനീ''തി ജാനിത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ, തഥാ - ''ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തിആദിനാ നയേന തേ തേ ധമ്മേ ജാനിത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ

പച്ചക്ഖമേവ കത്വാതി അത്ഥോ. **സനിദാന**ന്തി സപ്പച്ചയമേവ കത്വാ കഥേമി, നോ അപ്പച്ചയം. **സപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി പച്ചനീകപടിഹരണേന സപ്പാടിഹാരിയമേവ കത്വാ കഥേമി, നോ അപ്പാടിഹാരിയം. **അലഞ്ച പന വോ**തി യുത്തഞ്ച പന തുമ്ഹാകം. **തുട്ഠിയാ**തി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ"തി തീണി രതനാനി ഗുണതോ അനുസ്സരന്താനം തുമ്ഹാകം യുത്തമേവ തുട്ഠിം കാതുന്തി അത്ഥോ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

അകമ്പിത്ഥാതി ഛഹി ആകാരേഹി അകമ്പിത്ഥ. ഏവരൂപോ ഹി പഥവികമ്പോ ബോധിമണ്ഡേപി അഹോസി. ബോധിസത്തേ കിര ദക്ഖിണദിസാഭാഗേന ബോധിമണ്ഡം അഭിരുള്ഹേ ദക്ഖിണദിസാഭാഗോ ഹേട്ഠാ അവീചിം പാപുണന്തോ വിയ അഹോസി, ഉത്തരഭാഗോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭവഗ്ഗം അഭിഹനന്തോ വിയ. പച്ഛിമദിസം ഗതേ പച്ഛിമഭാഗോ ഹേട്ഠാ അവീചിം പാപുണന്തോ വിയ അഹോസി, പാചീനഭാഗോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭവഗ്ഗം അഭിഹനന്തോ വിയ. ഉത്തരദിസം ഗതേ ഉത്തരദിസാഭാഗോ ഹേട്ഠാ അവീചിം പാപുണന്തോ വിയ, ദക്ഖിണദിസാഭാഗോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭവഗ്ഗം അഭിഹനന്തോ വിയ. പാചീനദിസം ഗതേ പാചീനദിസാഭാഗോ ഹേട്ഠാ അവീചിം പാപുണന്തോ വിയ, പച്ഛിമഭാഗോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭവഗ്ഗം അഭിഹനന്തോ വിയ. ബോധിരുക്ഖോപി സകിം ഹേട്ഠാ അവീചിം പാപുണന്തോ വിയ, സകിം ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭവഗ്ഗം അഭിഹനന്തോ വിയ. തസ്മിമ്പി ദിവസേ ഏവം ഛഹി ആകാരേഹി ചക്കവാളസഹസ്സീ മഹാപഥവീ അകമ്പിത്ഥ.

൪. ഭരണ്ഡുകാലാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൭. ചതുത്ഥേ **കേവലകപ്പ**ന്തി സകലകപ്പം. **അന്വാഹിണ്ഡന്തോ**തി വിചരന്തോ. **നാദ്ദസാ**തി കിം കാരണാ ന അദ്ദസ? അയം കിര ഭരണ്ഡു കാലാമോ സക്യാനം അഗ്ഗപിണ്ഡം ഖാദന്തോ വിചരതി. തസ്സ വസനട്ഠാനം സമ്പത്തകാലേ ഏകാ ധമ്മദേസനാ സമുട്ഠഹിസ്സതീതി ഞത്വാ ഭഗവാ ഏവം അധിട്ഠാസി, യഥാ അഞ്ഞോ ആവസഥോ ന പഞ്ഞായിത്ഥ. തസ്മാ ന അദ്ദസ. **പുരാണസബ്രഹ്മചാരീ**തി പോരാണകോ സബ്രഹ്മചാരീ. സോ കിര ആളാരകാലാമകാലേ തസ്മിംയേവ അസ്സമേ അഹോസി, തം സന്ധായേവമാഹ. **സന്ഥരം പഞ്ഞാപേഹീ**തി സന്ഥരിതബ്ബം സന്ഥരാഹീതി അത്ഥോ. **സന്ഥരം പഞ്ഞാപേത്വാ**തി കപ്പിയമഞ്ചകേ പച്ചത്ഥരണം പഞ്ഞാപേത്വാ. **കാമാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞാപേതീ**തി ഏത്ഥ പരിഞ്ഞാ നാമ സമതിക്കമോ, തസ്മാ കാമാനം സമതിക്കമം പഠമജ്ഝാനം പഞ്ഞാപേതി. **ന രൂപാനം പരിഞ്ഞ**ന്തി രൂപാനം സമതിക്കമഭൂതം അരൂപാവചരസമാപത്തിം ന പഞ്ഞാപേതി. **ന വേദനാനം പരിഞ്ഞ**ന്തി വേദനാനം സമതിക്കമം നിബ്ബാനം ന പഞ്ഞാപേതി. **നിട്ഠാ**തി ഗതി നിപ്ഫത്തി. **ഉദാഹു പുഥൂ**തി ഉദാഹു നാനാ.

൫. ഹത്ഥകസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൮. പഞ്ചമേ **അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ**തി ഏത്ഥ അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ "അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ഉദ്ദിസതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ"ന്തി ഏവമാദീസു ഖയേ ദിസ്സതി. "അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ"തി ഏവമാദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൧൦൦) സുന്ദരേ.

“കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ”തി. (വി॰ വ॰ വ്ഥ൭) -

ഏവമാദീസു അഭിരൂപേ. “അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ”തി ഏവമാദീസു (പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധ പന സുന്ദരേ. തേന **അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ**തി ഇട്ഠായ കന്തായ മനാപായ രത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി ഇധ അഭിക്കന്തസദ്ദോ അഭിരൂപേ, വണ്ണസദ്ദോ പന ഛവിഥുതികുലവഗ്ഗകാരണസണ്ഠാനപമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ “സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ”തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯; സു॰ നി॰ ൫൫൩) ഛവിയം. “കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ ഗഹപതി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ”തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൭) ഥുതിയം. “ചത്താരോമേ, ഭോ ഗോതമ, വണ്ണാ”തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൫) കുലവഗ്ഗേ. “അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധത്ഥേനോതി വുച്ചതീ”തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) കാരണേ. “മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ”തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) സണ്ഠാനേ. “തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ”തി ഏവമാദീസു (പാരാ॰ ൬൦൨) പമാണേ. “വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ”തി ഏവമാദീസു രൂപായതനേ. സോ ഇധ ഛവിയാ ദട്ഠബ്ബോ. തേന **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി അഭിരൂപച്ഛവീ, ഇട്ഠവണ്ണാ മനാപവണ്ണാതി വുത്തം ഹോതി.

കേവലകപ്പന്തി ഏത്ഥ **കേവല**സദ്ദോ അനവസേസയേഭുയ്യാബ്യാമിസ്സാനതിരേകദള്ഹത്ഥവിസംയോഗാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ “കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി ഏവമാദീസു (പാരാ॰ ൧) അനവസേസതാ അത്ഥോ. “കേവലകപ്പാ ച അങ്ഗമഗധാ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ആദായ ഉപസങ്കമിസ്സന്തീ”തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൪൩) യേഭുയ്യതാ. “കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ”തി ഏവമാദീസു (വിഭ॰ ൨൨൫) അബ്യാമിസ്സതാ. “കേവലം സദ്ധാമത്തകം നൂന അയമായസ്മാ”തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൨൪൪) അനതിരേകതാ. “ആയസ്മതോ, ഭന്തേ, അനുരുദ്ധസ്സ ബാഹിയോ നാമ സദ്ധിവിഹാരികോ കേവലകപ്പം സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ”തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൩) ദള്ഹത്ഥതാ. “കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോതി വുച്ചതീ”തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൫൭) വിസംയോഗോ. ഇധ പന അനവസേസതാ അത്ഥോതി അധിപ്പേതാ.

കപ്പസദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പലേസസമന്തഭാവാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ “ഓകപ്പനിയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ, യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ”തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. “അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു”ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൨൫൦) വോഹാരോ. “യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ”തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) കാലോ. “ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ”തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൧൦൯൮; ചൂളനി॰ കപ്പമാണവപുച്ഛാ ൧൧൭, കപ്പമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൬൧) പഞ്ഞത്തി . “അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ”തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൬൮; വി॰ വ॰ ൧൦൯൪) ഛേദനം. “കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ”തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൪൪൬) വികപ്പോ. “അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു”ന്തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ലേസോ. “കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ”തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) സമന്തഭാവോ. ഇധ പനസ്സ

സമന്തഭാവോ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ **കേവലകപ്പം ജേതവനന്തി** എത്ഥ അനവസേസം സമന്തതോ ജേതവനന്തി അത്ഥോ.

ഓഭാസേത്വാതി ആഭായ ഫരിത്വാ. **വാലുകായാ**തി സണ്ഹായ വാലുകായ. **ന സണ്ഠാതീ**തി ന പതിട്ഠാതി. **ഓളാരികന്തി** ബ്രഹ്മദേവതായ ഹി പഥവിയം പതിട്ഠാനകാലേ അത്തഭാവോ ഓളാരികോ മാപേതും വട്ടതി പഥവീ വാ, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ധമ്മാ**തി ഇമിനാ പുബ്ബേ ഉഗ്ഗഹിതബുദ്ധവചനം ദസ്സേതി. **നപ്പവത്തിനോ അഹേസുന്തി** സജ്ഝായമൂള്ഹകാ വാചാ പരിഹീനായേവ അഹേസും. **അപ്പടിവാനോ**തി അനിവത്തോ അനുക്കണ്ഠിതോ.

ദസ്സനസ്സാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദസ്സനസ്സ. **ഉപട്ഠാനസ്സാ**തി ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠാനസ്സ. **അധിസീലന്തി** ദസവിധം സീലം. തഞ്ഹി പഞ്ചസീലം ഉപാദായ അധിസീലന്തി വുച്ചതി. **അവിഹം ഗതോ**തി അവിഹബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോസ്മീതി ദസ്സേതി.

൭. കടുവിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൮. ഛട്ഠേ **ഗോയോഗപിലക്ഖസ്മിന്തി** ഗാവീനം വിക്കയട്ഠാനേ ഉട്ഠിതപിലക്ഖസ്സ സന്തികേ. **രിത്തസ്സാദന്തി** ഝാനസുഖാഭാവേന രിത്തസ്സാദം. **ബാഹിരസ്സാദന്തി** കാമഗുണസുഖവസേന ബാഹിരസ്സാദം. **കടുവിയന്തി** ഉച്ഛിട്ഠം. **ആമഗന്ധേനാ**തി കോധസങ്ഖാതേന വിസ്സഗന്ധേന. **അവസ്സുതന്തി** തിന്തം. **മക്ഖികാ**തി കിലേസമക്ഖികാ. **നാനുപതിസ്സന്തീ**തി ഉട്ഠായ ന അനുബന്ധിസ്സന്തി. **നാന്വാസ്സവിസ്സന്തീ**തി അനുബന്ധിത്വാ ന ഖാദിസ്സന്തി. **സംവേഗമാപാദീ**തി സോതാപന്നോ ജാതോ.

കടുവിയകതോതി ഉച്ഛിട്ഠകതോ. **ആരകാ ഹോതീ**തി ദൂരേ ഹോതി. **വിഘാതസ്സേവ ഭാഗവാ**തി ദുക്ഖസ്സേവ ഭാഗീ. **ചരേതീ**തി ചരതി ഗച്ഛതി. **ദുമ്മേധോ**തി ദുപ്പഞ്ഞോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടമേവ കഥിതം, ഗാഥാസു വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി. സത്തമേ വട്ടമേവ ഭാസിതം.

൮. ദുതിയഅനുരുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൦. അട്ഠമേ **ഇദം തേ മാനസ്മിന്തി** അയം തേ നവവിധേന വഡ്ഢിതമാനോതി അത്ഥോ. **ഇദം തേ ഉദ്ധച്ചസ്മിന്തി** ഇദം തവ ഉദ്ധച്ചം ചിത്തസ്സ ഉദ്ധതഭാവോ. **ഇദം തേ കുക്കുച്ചസ്മിന്തി** ഇദം തവ കുക്കുച്ചം.

൯. പടിച്ഛന്നസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൧. നവമേ **ആവഹന്തീ**തി നിയ്യന്തി. **പടിച്ഛന്നോ ആവഹതീ**തി പടിച്ഛന്നോവ ഹുത്വാ നിയ്യാതി. **വിവടോ വിരോചതീ**തി എത്ഥ ഏകതോ ഉഭതോ അത്തതോ സബ്ബത്ഥകതോതി ചതുബ്ബിധാ വിവടതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **ഏകതോ വിവടം** നാമ അസാധാരണസിക്ഖാപദം. **ഉഭതോ വിവടം** നാമ സാധാരണസിക്ഖാപദം. **അത്തതോ വിവടം** നാമ പടിലദ്ധധമ്മഗുണോ. **സബ്ബത്ഥകവിവടം** നാമ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം.

൧൦. ലേഖസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൮. ദസമേ **അഭിണ്ഹന്തി** അഭിക്ഖണം നിരന്തരം. **ആഗാള്ഹേനാതി** ഗാള്ഹേന കക്ഖളേന. **ഫരുസേനാതി** ഫരുസവചനേന. ഗാള്ഹം കത്വാ ഫരുസം കത്വാ വുച്ചമാനോപീതി അത്ഥോ. **അമനാപേനാതി** മനം അനല്ലീയന്തേന അവഡ്ഢന്തേന. **സന്ധിയതിമേവാതി** ഘടിയതിയേവ. **സംസന്ദതിമേവാതി** നിരന്തരോവ ഹോതി. **സമ്മോദതിമേവാതി** ഏകീഭാവമേവ ഗച്ഛതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

കുസിനാരവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൧൮) ൪. യോധാജീവവഗ്ഗോ

൧. യോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൪. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ യുദ്ധം ഉപജീവതീതി **യോധാജീവോ. രാജാരഹോ**തി രഞ്ഞോ അനുച്ഛവികോ. **രാജഭോഗ്ഗോ**തി രഞ്ഞോ ഉപഭോഗപരിഭോഗോ. **അങ്ഗന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ**തി ഹത്ഥോ വിയ പാദോ വിയ ച അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബത്താ അങ്ഗന്തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. **ദൂരേ പാതീ ഹോതീ**തി ഉദകേ ഉസഭമത്തം , ഥലേ അട്ഠുസഭമത്തം, തതോ വാ ഉത്തരിന്തി ദൂരേ കണ്ഡം പാതേതി. ദുട്ഠഗാമണിഅഭയസ്സ ഹി യോധാജീവോ നവഉസഭമത്തം കണ്ഡം പാതേസി, പച്ഛിമഭവേ ബോധിസത്തോ യോജനപ്പമാണം. **അക്ഖണവേധീ**തി അവിരാധിതവേധീ, അക്ഖണം വാ വിജ്ജു വിജ്ജന്തരികായ വിജ്ഝിതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ. **മഹതോ കായസ്സ പദാലേതാ**തി ഏകതോബദ്ധം ഫലകസതമ്പി മഹിംസചമ്മസതമ്പി അങ്ഗുട്ഠപമാണബഹലം ലോഹപട്ടമ്പി ചതുരങ്ഗുലബഹലം അസനപദരമ്പി വിദത്ഥിബഹലം ഉദുമ്ബരപദരമ്പി ദീഘന്തേന വാലികസകടമ്പി വിനിവിജ്ഝിതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ. **യംകിഞ്ചി രൂപ**ന്തിആദി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതമേവ. **നേതം മമാ**തിആദി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപടിക്ഖേപവസേന വുത്തം. **സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതീ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ കാരണേന സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പസ്സതി. **പദാലേതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന പദാലേതി.

൨. പരിസാസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. ദുതിയേ **ഉക്കാചിതവിനീതാ**തി അപ്പടിപുച്ഛിത്വാ വിനീതാ ദുബ്ബിനീതപരിസാ. **പടിപുച്ഛാവിനീതാ**തി പുച്ഛിത്വാ വിനീതാ സുവിനീതപരിസാ. **യാവതാവിനീതാ**തി പമാണവസേന വിനീതാ, പമാണം ഞത്വാ വിനീതപരിസാതി അത്ഥോ. ''യാവതജ്ഝാ''തി പാളിയാ പന യാവ അജ്ഝാസയാതി അത്ഥോ, അജ്ഝാസയം ഞത്വാ വിനീതപരിസാതി വുത്തം ഹോതി. തതിയം ഉത്താനമേവ.

൪. ഉപ്പാദാസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൭. ചതുത്ഥേ **ധമ്മട്ഠിതതാ**തി സഭാവട്ഠിതതാ. **ധമ്മനിയാമതാ**തി സഭാവനിയാമതാ. **സബ്ബേ സങ്ഖാരാ**തി ചതുഭൂമകസങ്ഖാരാ. **അനിച്ചാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചാ. **ദുക്ഖാ**തി സമ്പടിപീളനട്ഠേന ദുക്ഖാ. **അനത്താ**തി അവസവത്തനട്ഠേന അനത്താ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തീണി ലക്ഖണാനി മിസ്സകാനി കഥിതാനി.

൫. കേസകമ്ബലസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൮. പഞ്ചമേ **തന്താവുതാനം വത്ഥാന**ന്തി പച്ചത്തേ സാമിവചനം, തന്തേഹി വായിതവത്ഥാനീതി അത്ഥോ. **കേസകമ്ബലോ**തി മനുസ്സകേസേഹി വായിതകമ്ബലോ . **പുഥുസമണബ്രാഹ്മണവാദാന**ന്തി ഇദമ്പി പച്ചത്തേ സാമിവചനം. **പടികിട്ഠോ**തി പച്ഛിമകോ ലാമകോ. **മോഘപുരിസോ**തി

തുച്ഛപുരിസോ. **പടിബാഹതീ**തി പടിസേധേതി. **ഖിപ്പം ഉദ്ധേയ്യാ**തി കുമിനം ഓദ്ധേയ്യ. ഛട്ഠസത്തമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮. അസ്സഖളുങ്കസുത്തവണ്ണനാ

൯൮. അട്ഠമേ **അസ്സഖളുങ്കോ**തി അസ്സപോതോ. **ഇദമസ്സ ജവസ്മിം വദാമീ**തി അയമസ്സ ഞാണജവോതി വദാമി. **ഇദമസ്സ വണ്ണസ്മിം വദാമീ**തി അയമസ്സ ഗുണവണ്ണോതി വദാമി. **ഇദമസ്സ ആരോഹപരിണാഹസ്മി**ന്തി അയമസ്സ ഉച്ചഭാവോ പരിമണ്ഡലഭാവോതി വദാമീതി.

൯. അസ്സപരസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൯൯. നവമേ **അസ്സപരസ്സേ**തി അസ്സേസു പരസ്സേ. **പുരിസപരസ്സേ**തി പുരിസേസു പരസ്സേ, പുരിസപുരിസേതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ തീണി മഗ്ഗഫലാനി കഥിതാനി. തത്ഥ അയം തീഹി മഗ്ഗേഹി ഞാണജവസമ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

൧൦. അസ്സാജാനീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. ദസമേ **ഭദ്രേ**തി ഭദ്ദകേ. **അസ്സാജാനീയേ**തി കാരണാകാരണം ജാനനകേ അസ്സേ. **പുരിസാജാനീയേസു**പി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ അരഹത്തഫലം കഥിതം. തത്രായം അരഹത്തമഗ്ഗേന ഞാണജവസമ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

൧൧. പഠമമോരനിവാപസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൧. ഏകാദസമേ **അച്ചന്തനിട്ഠോ**തി അന്തം അതിക്കന്തനിട്ഠോ, അകുപ്പനിട്ഠോ ധുവനിട്ഠോതി അത്ഥോ. സേസം സദിസമേവ.

൧൨. ദുതിയമോരനിവാപസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨. ദ്വാദസമേ **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേനാ**തി ഇജ്ഝനകപാടിഹാരിയേന. **ആദേസനാപാടിഹാരിയേനാ**തി ആദിസിത്വാ അപദിസിത്വാ കഥനഅനുകഥനകഥാപാടിഹാരിയേന.

൧൩. തതിയമോരനിവാപസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. തേരസമേ **സമ്മാദിട്ഠിയാ**തി ഫലസമാപത്തത്ഥായ സമ്മാദിട്ഠിയാ. **സമ്മാഞാണേനാ**തി ഫലഞാണേന. **സമ്മാവിമുത്തിയാ**തി സേസേഹി ഫലസമാപത്തിധമ്മേഹി. ഇമേസു തീസുപി സുത്തേസു ഖീണാസവോവ കഥിതോതി.

യോധാജീവവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൧൭) ൭. മങ്ഗലവഗ്ഗോ

൧൬൧-൧൭൦. അകുസലസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൧-൧൭൦. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ**തി യഥാ ആനേത്വാ ഠപിതോ. ദുതിയേ **സാവജ്ജേനാ**തി സദോസേന. തതിയേ **വിസമേനാ**തി സപക്ഖലനേന. **സമേനാ**തി അപക്ഖലനേന. ചതുത്ഥേ **അസുചിനാ**തി ഗൂഥസദിസേന അപരിസുദ്ധേന അമേജ്ഝേന. **സുചിനാ**തി പരിസുദ്ധേന മേജ്ഝേന. പഞ്ചമാദീനി ഉത്താനാനേവ.

൧൭൦. പുബ്ബണ്ഹസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൦. ദസമേ **സുനക്ഖത്ത**ന്തിആദീസു യസ്മിം ദിവസേ തയോ സുചരിതധമ്മാ പൂരിതാ ഹോന്തി, സോ ദിവസോ ലദ്ധനക്ഖത്തയോഗോ നാമ, തേനസ്സ സദാ **സുനക്ഖത്തം** നാമ ഹോതീതി വുച്ചതി. സ്വേവ ദിവസോ കതമങ്ഗലോ നാമ ഹോതി, തേനസ്സ സദാ **സുമങ്ഗല**ന്തി വുച്ചതി. പഭാതമ്പിസ്സ സദാ **സുപ്പഭാത**മേവ, സയനതോ ഉട്ഠാനമ്പി **സുഹുട്ഠിത**മേവ, ഖണോപി **സുക്ഖണോവ,** മുഹുത്തോപി **സുമുഹുത്തോവ**. ഏത്ഥ ച ദസച്ഛരപമാണോ കാലോ ഖണോ നാമ, തേന ഖണേന ദസക്ഖണോ കാലോ ലയോ നാമ, തേന ലയേന ച ദസലയോ കാലോ ഖണലയോ നാമ, തേന ദസഗുണോ മുഹുത്തോ നാമ, തേന ദസഗുണോ ഖണമുഹുത്തോ നാമാതി അയം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. **സുയിട്ഠം ബ്രഹ്മചാരിസൂ**തി യസ്മിം ദിവസേ തീണി സുചരിതാനി പൂരിതാനി, തദാസ്സ സേട്ഠചാരീസു ദിന്നദാനം സുയിട്ഠം നാമ ഹോതി . **പദക്ഖിണം കായകമ്മ**ന്തി തം ദിവസം തേന കതം കായകമ്മം വഡ്ഢികായകമ്മം നാമ ഹോതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **പദക്ഖിണാനി കത്വാനാ**തി വഡ്ഢിയുത്താനി കായകമ്മാദീനി കത്വാ. **ലഭന്തത്ഥേ പദക്ഖിണേ**തി പദക്ഖിണേ വഡ്ഢിഅത്ഥേയേവ ലഭതി. സേസം ഉത്താനമേവാതി.

മങ്ഗലവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

തതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

(៣៣) ៣. അചേലകവഗ്ഗവണ്ണനാ

៣៦-៣៣៣. ഇതോ പരേസു **ആഗാള്ഹാ പടിപദാതി** ഗാള്ഹാ കക്ഖളാ ലോഭവസേന ഥിരഗ്ഗഹണാ. **നിജ്ഝാമാതി** അത്തകിലമഥാനുയോഗവസേന സുട്ഠു ഝാമാ സന്തത്താ പരിതത്താ. **മജ്ഝിമാതി** നേവ കക്ഖളാ ന ഝാമാ മജ്ഝേ ഭവാ. **അചേലകോതി** നിച്ചേലോ നഗ്ഗോ. **മുത്താചാരോതി** വിസ്സട്ഠാചാരോ, ഉച്ചാരകമ്മാദീസു ലോകിയകുലപുത്താചാരേന വിരഹിതോ ഠിതകോവ ഉച്ചാരം കരോതി, പസ്സാവം കരോതി, ഖാദതി ഭുഞ്ജതി. **ഹത്ഥാപലേഖനോതി** ഹത്ഥേ പിണ്ഡമ്ഹി നിട്ഠിതേ ജിവ്ഹായ ഹത്ഥം അപലേഖതി, ഉച്ചാരമ്പി കത്വാ ഹത്ഥസ്മിംയേവ ദണ്ഡകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ഹത്ഥേന അപലേഖതി. ഭിക്ഖായ ഗഹണത്ഥം "ഏഹി, ഭദന്തേ"തി വുത്തോ ന ഏതീതി **ന ഏഹിഭദന്തികോ**. "തേന ഹി തിട്ഠ, ഭന്തേ"തി വുത്തോപി ന തിട്ഠതീതി **ന തിട്ഠഭദന്തികോ**. തദുഭയമ്പി കിര സോ "ഏതസ്സ വചനം കതം ഭവിസ്സതീ"തി ന കരോതി. **അഭിഹടന്തി** പുരേതരം ഗഹേത്വാ ആഹടഭിക്ഖം. **ഉദ്ദിസ്സകതന്തി** ഇദം തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കതന്തി ഏവമാരോചിതഭിക്ഖം. **നിമന്തനന്തി** "അസുകം നാമ കുലം വാ വീഥിം വാ ഗാമം വാ പവിസേയ്യാഥാ"തി ഏവം നിമന്തിതഭിക്ഖമ്പി ന സാദിയതി ന ഗണ്ഹാതി. **ന കുമ്ഭിമുഖാതി** കുമ്ഭിതോ ഉദ്ധരിത്വാ ദീയമാനം ഭിക്ഖമ്പി ന ഗണ്ഹാതി. **ന കളോപിമുഖാതി** കളോപീതി ഉക്ഖലി വാ പച്ഛി വാ, തതോപി ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? "കുമ്ഭികളോപിയോ മം നിസ്സായ കടച്ഛുനാ പഹാരം ലഭന്തീ"തി. **ന ഏളകമന്തരന്തി** ഉമ്മാരം അന്തരം കത്വാ ദീയമാനം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? "അയം മം നിസ്സായ അന്തരകരണം ലഭതീ"തി. **ദണ്ഡമുസലേസുപി** ഏസേവ നയോ. **ദ്വിന്നന്തി** ദ്വീസു ഭുഞ്ജമാനേസു ഏകസ്മിം ഉട്ഠായ ദേന്തേ ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? കബളന്തരായോ ഹോതീതി.

ന ഗബ്ഭിനിയാതിആദീസു പന ഗബ്ഭിനിയാ കുച്ഛിയം ദാരകോ കിലമതി, പായന്തിയാ ദാരകസ്സ ഖീരന്തരായോ ഹോതി, പുരിസന്തരഗതായ രതിഅന്തരായോ ഹോതീതി ന ഗണ്ഹാതി. **ന സങ്കിത്തീസൂതി** സങ്കിത്തേത്വാ കതഭത്തേസു. ദുബ്ഭിക്ഖസമയേ കിര അചേലകസാവകാ അചേലകാനം അത്ഥായ തതോ തതോ തണ്ഡുലാദീനി സമാദപേത്വാ ഭത്തം പചന്തി, ഉക്കട്ഠാചേലകോ തതോ ന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. **ന യത്ഥ സാതി** യത്ഥ സുനഖോ "പിണ്ഡം ലഭിസ്സാമീ"തി ഉപട്ഠിതോ ഹോതി, തത്ഥ തസ്സ അദത്വാ ആഹടം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? ഏതസ്സ പിണ്ഡന്തരായോ ഹോതീതി. **സണ്ഡസണ്ഡചാരിനീതി** സമൂഹസമൂഹചാരിനീ . സചേ ഹി അചേലകം ദിസ്വാ "ഇമസ്സ ഭിക്ഖം ദസ്സാമാ"തി മനുസ്സാ ഭത്തഗേഹം പവിസന്തി, തേസു ച പവിസന്തേസു കളോപിമുഖാദീസു നിലീനാ മക്ഖികാ ഉപ്പതിത്വാ സണ്ഡസണ്ഡാ ചരന്തി, തതോ ആഹടം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? "മം നിസ്സായ മക്ഖികാനം ഗോചരന്തരായോ ജാതോ"തി.

ഥുസോദകന്തി സബ്ബസസ്സസമ്ഭാരേഹി കതസോവീരകം. ഏത്ഥ ച സുരാപാനമേവ സാവജ്ജം, അയം പന സബ്ബേസു സാവജ്ജസഞ്ഞീ. **ഏകാഗാരികോതി** യോ ഏകസ്മിംയേവ ഗേഹേ ഭിക്ഖം ലഭിത്വാ നിവത്തതി. **ഏകാലോപികോതി** ഏകേനേവ ആലോപേന യാപേതി. **ദ്വാഗാരികാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **ഏകിസ്സാപി ദത്തിയാതി** ഏകായ ദത്തിയാ. ദത്തി നാമ ഏകാ ഖുദ്ദകപാതി ഹോതി, യത്ഥ അഗ്ഗഭിക്ഖം പക്ഖിപിത്വാ ഠപേന്തി.

ഏകാഹികന്തി ഏകദിവസന്തരികം. **അഡ്ഢമാസികന്തി** അഡ്ഢമാസന്തരികം. **പരിയായഭത്തഭോജനന്തി** വാരഭത്തഭോജനം, ഏകാഹവാരേന ദ്വീഹവാരേന സത്താഹവാരേന അഡ്ഢമാസവാരേനാതി ഏവം ദിവസവാരേന ആഭതഭത്തഭോജനം. **സാകഭക്ഖോതി**ആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

ഉബ്ഭട്ഠകോതി ഉദ്ധം ഠിതകോ. **ഉക്കുടികപ്പധാനമനുയുത്തോതി** ഉക്കുടികവീരിയമനുയുത്തോ, ഗച്ഛന്തോപി ഉക്കുടികോവ ഹുത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. **കണ്ടകാപസ്സയികോതി** അയകണ്ടകേ വാ പകതികണ്ടകേ വാ ഭൂമിയം കോട്ടേത്വാ തത്ഥ ചമ്മം അത്ഥരിത്വാ ഠാനചങ്കമാദീനി കരോതി. **സേയ്യന്തി** സയന്തോപി തത്ഥേവ സേയ്യം കപ്പേതി. സായം തതിയമസ്സാതി **സായതതിയകം**. പാതോ മജ്ഝന്ഹികേ സായന്തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും “പാപം പവാഹേസ്സാമീ”തി ഉദകോരോഹനാനുയോഗം അനുയുത്തോ വിഹരതി.

കായേ കായാനുപസ്സീതിആദീനി ഹേട്ഠാ ഏകകനിപാതവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാതി**, ഭിക്ഖവേ, അയം കാമസുഖല്ലികാനുയോഗഞ്ച അത്തകിലമഥാനുയോഗഞ്ചാതി ദ്വേ അന്തേ അനുപഗതാ, സസ്സതുച്ഛേദന്തേഹി വാ വിമുത്താ മജ്ഝിമാ പടിപദാതി വേദിതബ്ബാ.

അചേലകവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

൧൭-൧൮. പേയ്യാലവഗ്ഗാദിവണ്ണനാ

൧൬൪-൧൮൩. **സമനുഞ്ഞോ**തി സമാനജ്ഝാസയോ. **രാഗസ്സാ**തി പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സ. **അഭിഞ്ഞായാ**തി അഭിജാനനത്ഥം. **സുഞ്ഞതോ സമാധീ**തിആദീഹി തീഹിപി സമാധീഹി വിപസ്സനാവ കഥിതാ. വിപസ്സനാ ഹി നിച്ചാഭിനിവേസ-നിച്ചനിമിത്ത-നിച്ചപണിധിആദീനം അഭാവാ ഇമാനി നാമാനി ലഭതി. **പരിഞ്ഞായാ**തി പരിജാനനത്ഥം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോതി.

പേയ്യാലവഗ്ഗാദി നിട്ഠിതാ.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

തികനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

ചതുക്കനിപാത-അട്ഠകഥാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. ഭണ്ഡഗാമവഗ്ഗോ

൧. അനുബുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧. ചതുക്കനിപാതസ്സ പഠമേ **അനനുബോധാ**തി അബുജ്ഝനേന അജാനനേന. **അപ്പടിവേധാ**തി അപ്പടിവിജ്ഝനേന അപച്ചക്ഖകിരിയായ. **ദീഘമദ്ധാന**ന്തി ചിരകാലം. **സന്ധാവിത**ന്തി ഭവതോ ഭവം ഗമനവസേന സന്ധാവിതം. **സംസരിത**ന്തി പുനപ്പുനം ഗമനാഗമനവസേന സംസരിതം. **മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ചാ**തി മയാ ച തുമ്ഹേഹി ച. അഥ വാ **സന്ധാവിതം സംസരിത**ന്തി സന്ധാവനം സംസരണം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച അഹോസീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അരിയസ്സാ**തി നിദ്ദോസസ്സ. സീലം സമാധി പഞ്ഞാതി ഇമേ പന തയോ ധമ്മാ മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താവ വേദിതബ്ബാ, വിമുത്തിനാമേന ഫലമേവ നിദ്ദിട്ഠം. **ഭവതണ്ഹാ**തി ഭവേസു തണ്ഹാ. **ഭവനേത്തീ**തി ഭവരജ്ജു. തണ്ഹായ ഏവ ഏതം നാമം. തായ ഹി സത്താ ഗോണാ വിയ ഗീവായ ബന്ധിത്വാ തം തം ഭവം നീയന്തി, തസ്മാ ഭവനേത്തീതി വുച്ചതി.

അനുത്തരാതി ലോകുത്തരാ. **ദുക്ഖസ്സന്തകരോ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകരോ. **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. ഇദമസ്സ ബോധിമണ്ഡേ പഠമപരിനിബ്ബാനം, പച്ഛാ പന യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോതി യഥാനുസന്ധിനാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

൨. പപതിതസുത്തവണ്ണനാ

൨. ദുതിയേ **പപതിതോ**തി പതിതോ ചുതോ. **അപ്പപതിതോ**തി അപതിതോ പതിട്ഠിതോ. തത്ഥ ലോകിയമഹാജനോ പതിതോയേവ നാമ, സോതാപന്നാദയോ കിലേസുപ്പത്തിക്ഖണേ പതിതാ നാമ, ഖീണാസവോ ഏകന്തപതിട്ഠിതോ നാമ.

ചുതാ പതന്തീതി യേ ചുതാ, തേ പതന്തി നാമ. **പതിതാ**തി യേ പതിതാ, തേ ചുതാ നാമ. ചുതത്താ പതിതാ, പതിതത്താ ചുതാതി അത്ഥോ. **ഗിദ്ധാ**തി രാഗരത്താ. **പുനരാഗതാ**തി പുന ജാതിം പുന ജരം പുന ബ്യാധിം പുന മരണം ആഗതാ നാമ ഹോന്തി. **കതം കിച്ച**ന്തി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബകിച്ചം കതം. **രതം രമ്മ**ന്തി രമിതബ്ബയുത്തകേ ഗുണജാതേ രമിതം. **സുഖേനാന്വാഗതം സുഖ**ന്തി സുഖേന സുഖം അനുആഗതം സമ്പത്തം. മാനുസകസുഖേന ദിബ്ബസുഖം, ഝാനസുഖേന വിപസ്സനാസുഖം, വിപസ്സനാസുഖേന മഗ്ഗസുഖം, മഗ്ഗസുഖേന ഫലസുഖം, ഫലസുഖേന നിബ്ബാനസുഖം സമ്പത്തം അധിഗതന്തി അത്ഥോ.

൩. പഠമഖതസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയം ദുകനിപാതവണ്ണനായം വുത്തമേവ. ഗാഥാസു പന **നിന്ദിയ**ന്തി നിന്ദിതബ്ബയുത്തകം. **നിന്ദതീ**തി ഗരഹതി. **പസംസിയോ**തി പസംസിതബ്ബയുത്തോ. **വിചിനാതി മുഖേന സോ കലി**ന്തി യോ ഏവം പവത്തോ , തേന മുഖേന കലിം വിചിനാതി നാമ. **കലിനാ തേന സുഖം ന വിന്ദതീ**തി തേന ച കലിനാ സുഖം ന പടിലഭതി. **സബ്ബസ്സാപി സഹാപി അത്തനാ**തി സബ്ബേനപി സകേന ധനേന ചേവ അത്തനാ ച സദ്ധിം യോ പരാജയോ, സോ അപ്പമത്തകോവ കലീതി അത്ഥോ. **യോ സുഗതേസൂ**തി യോ പന സമ്മഗ്ഗതേസു പുഗ്ഗലേസു ചിത്തം പദുസ്സേയ്യ, അയം ചിത്തപദോസോവ തതോ കലിതോ മഹന്തതരോ കലി. ഇദാനി തസ്സ മഹന്തതരഭാവം ദസ്സേന്തോ **സതം സഹസ്സാന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സതം സഹസ്സാന**ന്തി നിരബ്ബുദഗണനായ സതസഹസ്സം. **ഛത്തിംസതീ**തി അപരാനി ച ഛത്തിംസതി നിരബ്ബുദാനി. **പഞ്ച ചാ**തി അബ്ബുദഗണനായ ച പഞ്ച അബ്ബുദാനി. **യമരിയഗരഹീ**തി യം അരിയേ ഗരഹന്തോ നിരയം ഉപപജ്ജതി, തത്ഥ ഏത്തകം ആയുപ്പമാണന്തി.

൪. ദുതിയഖതസുത്തവണ്ണനാ

൪. ചതുത്ഥേ **മാതരി പിതരി ചാ**തിആദീസു മിത്തവിന്ദകോ മാതരി മിച്ഛാപടിപന്നോ നാമ, അജാതസത്തു പിതരി മിച്ഛാപടിപന്നോ നാമ, ദേവദത്തോ തഥാഗതേ മിച്ഛാപടിപന്നോ നാമ, കോകാലികോ തഥാഗതസാവകേ മിച്ഛാപടിപന്നോ നാമ. **ബഹുഞ്ചാ**തി ബഹുകമേവ. **പസവതീ**തി പടിലഭതി. **തായാ**തി തായ മിച്ഛാപടിപത്തിസങ്ഖാതായ അധമ്മചരിയായ. **പേച്ചാ**തി ഇതോ ഗന്ത്വാ. **അപായം ഗച്ഛതീ**തി നിരയാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം നിബ്ബത്തതി. സുക്കപക്ഖേപി ഏസേവ നയോ.

൫. അനുസോതസുത്തവണ്ണനാ

൫. പഞ്ചമേ അനുസോതം ഗച്ഛതീതി **അനുസോതഗാമീ**. കിലേസസോതസ്സ പച്ചനീകപടിപത്തിയാ പടിസോതം ഗച്ഛതീതി **പടിസോതഗാമീ**. **ഠിതത്തോ**തി ഠിതസഭാവോ. **തിണ്ണോ**തി ഓഘം തരിത്വാ ഠിതോ. **പാരങ്ഗതോ**തി പരതീരം ഗതോ. **ഥലേ തിട്ഠതീ**തി നിബ്ബാനഥലേ തിട്ഠതി. **ബ്രാഹ്മണോ**തി സേട്ഠോ നിദ്ദോസോ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **കാമേ ച പടിസേവതീ**തി കിലേസകാമേഹി വത്ഥുകാമേ പടിസേവതി. **പാപഞ്ച കമ്മം കരോതീ**തി പാപഞ്ച പാണാതിപാതാദികമ്മം കരോതി. **പാപഞ്ച കമ്മം ന കരോതീ**തി പഞ്ചവേരകമ്മം ന കരോതി. **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഠിതത്തോ**തി അയം അനാഗാമീ പുഗ്ഗലോ തസ്മാ ലോകാ പുന പടിസന്ധിവസേന അനാഗമനതോ ഠിതത്തോ നാമ.

തണ്ഹാധിപന്നാതി തണ്ഹായ അധിപന്നാ അജ്ഝോത്ഥടാ, തണ്ഹം വാ അധിപന്നാ അജ്ഝോഗാള്ഹാ. **പരിപുണ്ണസേഖോ**തി സിക്ഖാപാരിപൂരിയാ ഠിതോ. **അപരിഹാനധമ്മോ**തി അപരിഹീനസഭാവോ. **ചേതോവസിപ്പത്തോ**തി ചിത്തവസീഭാവം പത്തോ. ഏവരൂപോ ഖീണാസവോ ഹോതി, ഇധ പന അനാഗാമീ കഥിതോ. **സമാഹിതിന്ദ്രിയോ**തി സമാഹിതഛളിന്ദ്രിയോ. **പരോപരാ**തി പരോവരാ ഉത്തമലാമകാ, കുസലാകുസലാതി അത്ഥോ. **സമേച്ചാ**തി ഞാണേന സമാഗന്ത്വാ. **വിധൂപിതാ**തി വിദ്ധംസിതാ ധാപിതാ വാ. **വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം വസിത്വാ ഠിതോ. **ലോകന്തഗൂ**തി തിവിധസ്സാപി ലോകസ്സ അന്തം ഗതോ. **പാരഗതോ**തി ഛഹാകാരേഹി പാരഗതോ. ഇധ ഖീണാസവോവ കഥിതോ. ഇതി സുത്തേപി ഗാഥാസുപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

൬. അപ്പസ്സുതസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഛട്ഠേ **അനുപപന്നോ**തി അനുപാഗതോ. **സുത്തന്തി**ആദീസു ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരസുത്തനിപാതമങ്ഗലസുത്തരതനസുത്ത-നാളകസുത്തതുവടകസുത്താനി, അഞ്ഞമ്പി ച സുത്തനാമകം തഥാഗതവചനം **സുത്ത**ന്തി വേദിതബ്ബം. സബ്ബമ്പി സഗാഥകം സുത്തം **ഗേയ്യ**ന്തി വേദിതബ്ബം, വിസേസേന സംയുത്തകേ സകലോപി സഗാഥാവഗ്ഗോ. സകലമ്പി അഭിധമ്മപിടകം, നിഗ്ഗാഥകസുത്തം, യഞ്ച അഞ്ഞമ്പി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി അസങ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം, തം **വേയ്യാകരണ**ന്തി വേദിതബ്ബം. ധമ്മപദ-ഥേരഗാഥാ-ഥേരിഗാഥാ സുത്തനിപാതേ നോസുത്തനാമികാ സുദ്ധികഗാഥാ ച **ഗാഥാ**തി വേദിതബ്ബാ. സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥാപടിസംയുത്താ ദ്വേഅസീതി സുത്തന്താ **ഉദാന**ന്തി വേദിതബ്ബാ. "വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ"തിആദിനയപ്പവത്താ ദസുത്തരസതസുത്തന്താ **ഇതിവുത്തക**ന്തി വേദിതബ്ബാ. അപണ്ണകജാതകാദീനി പഞ്ഞാസാധികാനി പഞ്ച ജാതകസതാനി **ജാതക**ന്തി വേദിതബ്ബാനി. "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ ആനന്ദേ"തിആദിനയപ്പവത്താ സബ്ബേപി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മപടിസംയുത്താ സുത്തന്താ **അബ്ഭുതധമ്മ**ന്തി വേദിതബ്ബാ. ചൂളവേദല്ലമഹാവേദല്ലസമ്മാദിട്ഠിസക്കപഞ്ഹസങ്ഖാരഭാജനിയമഹാപുണ്ണമസുത്താദയോ സബ്ബേപി വേദഞ്ച തുട്ഠിഞ്ച ലദ്ധാ ലദ്ധാ പുച്ഛിതാ സുത്തന്താ **വേദല്ല**ന്തി വേദിതബ്ബാ.

ന അത്ഥമഞ്ഞായ ന ധമ്മമഞ്ഞായാതി അട്ഠകഥഞ്ച പാളിഞ്ച അജാനിത്വാ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ**തി നവലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുരൂപധമ്മം സഹസീലം പുബ്ബഭാഗപടിപദം ന പടിപന്നോ ഹോതി. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പഠമവാരേ പനേത്ഥ അപ്പസ്സുതദുസ്സീലോ കഥിതോ, ദുതിയേ അപ്പസ്സുതഖീണാസവോ, തതിയേ ബഹുസ്സുതദുസ്സീലോ, ചതുത്ഥേ ബഹുസ്സുതഖീണാസവോ.

സീലേസു അസമാഹിതോതി സീലേസു അപരിപൂരകാരീ. **സീലതോ ച സുതേന ചാ**തി സീലഭാഗേന ച സുതഭാഗേന ച "അയം ദുസ്സീലോ അപ്പസ്സുതോ"തി ഏവം തം ഗരഹന്തീതി അത്ഥോ. **തസ്സ സമ്പജ്ജതേ സുത**ന്തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ യസ്മാ തേന സുതേന സുതകിച്ചം കതം, തസ്മാ തസ്സ സുതം സമ്പജ്ജതി നാമ. **നാസ്സ സമ്പജ്ജതേ**തി സുതകിച്ചസ്സ അകതത്താ ന സമ്പജ്ജതി. **ധമ്മധര**ന്തി സുതധമ്മാനം ആധാരഭൂതം. **സപ്പഞ്ഞ**ന്തി സുപഞ്ഞം. **നേക്ഖം ജമ്ബോനദസ്സേവാ**തി ജമ്ബുനദം വുച്ചതി ജാതിസുവണ്ണം, തസ്സ ജമ്ബുനദസ്സ നേക്ഖം വിയ, പഞ്ചസുവണ്ണപരിമാണം സുവണ്ണഘടികം വിയാതി അത്ഥോ.

൭. സോഭനസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **വിയത്താ**തി പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതാ. **വിനീതാ**തി വിനയം ഉപേതാ സുവിനീതാ. **വിസാരദാ**തി വേസാരജ്ജേന സോമനസ്സസഹഗതേന ഞാണേന സമന്നാഗതാ. **ധമ്മധരാ**തി സുതധമ്മാനം ആധാരഭൂതാ. **ഭിക്ഖു ച സീലസമ്പന്നോ**തി ഗാഥായ കിഞ്ചാപി ഏകേകസ്സേവ ഏകേകോ ഗുണോ കഥിതോ, സബ്ബേസം പന സബ്ബേപി വട്ടന്തീതി.

൮. വേസാരജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ **വേസാരജ്ജാനീ**തി ഏത്ഥ സാരജ്ജപടിപക്ഖോ വേസാരജ്ജം, ചതൂസു ഠാനേസു സാരജ്ജാഭാവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നസോമനസ്സമയഞാണസ്സേതം നാമം. **ആസഭം ഠാന**ന്തി സേട്ഠട്ഠാനം ഉത്തമട്ഠാനം. ആസഭാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാ, തേസം ഠാനന്തി അത്ഥോ. അപിച ഗവസതജേട്ഠകോ ഉസഭോ, ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. വജസതജേട്ഠകോ വാ ഉസഭോ, വജസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ , സബ്ബഗവസേട്ഠോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അസമ്പകമ്പിയോ നിസഭോ, സോ ഇധ ഉസഭോതി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി **ആസഭം. ഠാന**ന്തി ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ വവത്ഥാനം. ഇദം പന ആസഭം വിയാതി ആസഭം. യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ചതൂഹി വേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയോ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി. ഏവം തിട്ഠമാനോവ തം ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി ഉപഗച്ഛതി ന പച്ചക്ഖാതി, അത്തനി ആരോപേതി. തേന വുത്തം "ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ"തി.

പരിസാസൂതി അട്ഠസു പരിസാസു. **സീഹനാദം നദതീ**തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം നദതി, സീഹനാദസദിസം വാ നാദം നദതി. അയമത്ഥോ സീഹനാദസുത്തേന ദസ്സേതബ്ബോ. യഥാ വാ സീഹോ സഹനതോ ച ഹനനതോ ച സീഹോതി വുച്ചതി, ഏവം തഥാഗതോ ലോകധമ്മാനം സഹനതോ പരപ്പവാദാനഞ്ച ഹനനതോ സീഹോതി വുച്ചതി. ഏവം വുത്തസ്സ സീഹസ്സ നാദം സീഹനാദം. തത്ഥ യഥാ സീഹോ സീഹബലേന സമന്നാഗതോ സബ്ബത്ഥ വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ സീഹനാദം നദതി, ഏവം തഥാഗതസീഹോപി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ അട്ഠസു പരിസാസു വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ "ഇതി രൂപ"ന്തിആദിനാ നയേന

നാനാവിധദേസനാവിലാസസമ്പന്നം സീഹനാദം നദതി. തേന വുത്തം “പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ”തി.

ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീതി എത്ഥ **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠം ഉത്തമം വിസുദ്ധം. ചക്കസദ്ദോ പനായം -

> “സമ്പത്തിയം ലക്ഖണേ ച, രഥങ്ഗേ ഇരിയാപഥേ;
> ദാനേ രതനധമ്മൂര-ചക്കാദീസു ച ദിസ്സതി;
> ധമ്മചക്കേ ഇധ മതോ, തഞ്ച ദ്വേധാ വിഭാവയേ”.

“ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി, യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന”ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൩൧) ഹി അയം സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. “പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫) എത്ഥ ലക്ഖണേ. “ചക്കംവ വഹതോ പദ”ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧) എത്ഥ രഥങ്ഗേ. “ചതുചക്കം നവദ്വാര”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) എത്ഥ ഇരിയാപഥേ. “ദദം ഭുഞ്ജ മാ ച പമാദോ, ചക്കം വത്തയ സബ്ബപാണിന”ന്തി (ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯) എത്ഥ ദാനേ. “ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) എത്ഥ രതനചക്കേ. “മയാ പവത്തിതം ചക്ക”ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൬൨) എത്ഥ ധമ്മചക്കേ. “ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ”തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩) എത്ഥ ഉരചക്കേ. “ഖുരപരിയന്തേന ചേപി ചക്കേനാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) എത്ഥ പഹരണചക്കേ. “അസനിവിചക്ക”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൬൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൬൨) എത്ഥ അസനിമണ്ഡലേ. ഇധ പനായം ധമ്മചക്കേ മതോ.

തം പനേതം ധമ്മചക്കം ദുവിധം ഹോതി പടിവേധഞാണഞ്ച ദേസനാഞാണഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം പടിവേധഞാണം, കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം ദേസനാഞാണം. തത്ഥ പടിവേധഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി അഭിനിക്ഖമനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. തുസിതഭവനതോ വാ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദീപങ്കരതോ പട്ഠായ വാ യാവ ബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദേസനാഞാണമ്പി പവത്തമാനം പവത്തന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി യാവ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗാ പവത്തമാനം, ഫലക്ഖണേ പവത്തം നാമ. തേസു പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം. ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം, ബുദ്ധാനംയേവ ഓരസഞാണം.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോതി “അഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബേ ധമ്മാ മയാ അഭിസമ്ബുദ്ധാ”തി ഏവം പടിജാനതോ തവ. **അനഭിസമ്ബുദ്ധാ**തി ഇമേ നാമ ധമ്മാ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ. **തത്ര വതാ**തി തേസു “അനഭിസമ്ബുദ്ധാ”തി ഏവം ദസ്സിതധമ്മേസു. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുനാ സകാരണേന വചനേന. **നിമിത്തമേത**ന്തി എത്ഥ പുഗ്ഗലോപി ധമ്മോപി നിമിത്തന്തി അധിപ്പേതോ . തം പുഗ്ഗലം ന പസ്സാമി, യോ മം പടിചോദേസ്സതി. തം ധമ്മം ന പസ്സാമി, യം ദസ്സേത്വാ “അയം നാമ ധമ്മോ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധോ”തി മം പടിചോദേസ്സതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ഖേമപ്പത്തോ**തി ഖേമം പത്തോ. സേസപദദ്വയം ഇമസ്സേവ വേവചനം. സബ്ബമ്പേതം വേസാരജ്ജഞാണമേവ സന്ധായ വുത്തം. ദസബലസ്സ ഹി “അയം നാമ ധമ്മോ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധോ”തി ചോദകം പുഗ്ഗലം വാ ചോദനാകാരണം അനഭിസമ്ബുദ്ധധമ്മം വാ അപസ്സതോ “സഭാവബുദ്ധോയേവ വത സമാനോ അഹം ബുദ്ധോസ്മീതി വദാമീ”തി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ബലവതരം സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, തേന സമ്പയുത്തം ഞാണം വേസാരജ്ജം നാമ. തം സന്ധായ “ഖേമപ്പത്തോ”തിആദിമാഹ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അന്തരായികാ ധമ്മാതി എത്ഥ പന അന്തരായം കരോന്തീതി **അന്തരായികാ.** തേ അത്ഥതോ സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്താ സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ. സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്തം ഹി അന്തമസോ ദുക്കടദുബ്ഭാസിതമ്പി മഗ്ഗഫലാനം അന്തരായം കരോതി. ഇധ പന മേഥുനധമ്മോ അധിപ്പേതോ. മേഥുനം സേവതോ ഹി യസ്സ കസ്സചി നിസ്സംസയമേവ മഗ്ഗഫലാനം അന്തരായോ ഹോതി.

യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായാതി രാഗക്ഖയാദീസു യസ്സ അത്ഥായ. **ധമ്മോ ദേസിതോ**തി അസുഭഭാവനാദിധമ്മോ കഥിതോ. **തത്ര വത മ**ന്തി തസ്മിം അനിയ്യാനികധമ്മേ മം. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

വാദപഥാതി വാദായേവ. **പുഥൂ**തി ബഹൂ. **സിതാ**തി ഉപനിബദ്ധാ അഭിസങ്ഖതാ. അഥ വാ **പുഥുസ്സിതാ**തി പുഥുഭാവം സിതാ ഉപഗതാ, പുഥൂഹി വാ സിതാതിപി പുഥുസ്സിതാ. **യം നിസ്സിതാ**തി എതരഹിപി യം വാദപഥം നിസ്സിതാ. **ന തേ ഭവന്തീ**തി തേ വാദപഥാ ന ഭവന്തി ഭിജ്ജന്തി വിനസ്സന്തി. **ധമ്മചക്ക**ന്തി ദേസനാഞാണസ്സപി പടിവേധഞാണസ്സപി എതം നാമം. തേസു ദേസനാഞാണം ലോകിയം, പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം. **കേവലീ**തി സകലഗുണസമന്നാഗതോ. **താദിസ**ന്തി തഥാവിധം.

൯. തണ്ഹുപ്പാദസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ ഉപ്പജ്ജതി എതേസൂതി **ഉപ്പാദാ**. കാ ഉപ്പജ്ജതി? തണ്ഹാ. തണ്ഹായ ഉപ്പാദാ **തണ്ഹുപ്പാദാ,** തണ്ഹാവത്ഥൂനി തണ്ഹാകാരണാനീതി അത്ഥോ. **ചീവരഹേതൂ**തി "കത്ഥ മനാപം ചീവരം ലഭിസ്സാമീ"തി ചീവരകാരണാ ഉപ്പജ്ജതി. **ഇതിഭവാഭവഹേതൂ**തി എത്ഥ **ഇതീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ. യഥാ ചീവരാദിഹേതു, എവം ഭവാഭവഹേതുപീതി അത്ഥോ. **ഭവാഭവോ**തി ചേത്ഥ പണീതതരാനി സപ്പിനവനീതാദീനി അധിപ്പേതാനി. സമ്പത്തിഭവേസു പണീതതരപണീതതമഭവോതിപി വദന്തിയേവ.

തണ്ഹാദുതിയോതി അയഞ്ഹി സത്തോ അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ സംസരന്തോ ന എകകോവ സംസരതി, തണ്ഹം പന ദുതിയികം ലഭന്തോവ സംസരതി. തേന വുത്തം "തണ്ഹാദുതിയോ"തി. **ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവ**ന്തി എത്ഥ ഇത്ഥഭാവോ നാമ അയം അത്തഭാവോ, അഞ്ഞഥാഭാവോ നാമ അനാഗതത്തഭാവോ. എവരൂപോ വാ അഞ്ഞോപി അത്തഭാവോ ഇത്ഥഭാവോ നാമ, ന എവരൂപോ അഞ്ഞഥാഭാവോ നാമ. തം ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം. **സംസാര**ന്തി ഖന്ധധാതുആയതനാനം പടിപാടിം. **നാതിവത്തതീ**തി നാതിക്കമതി. **എവമാദീനവം ഞത്വാ**തി എവം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു ഖന്ധേസു ആദീനവം ജാനിത്വാ. **തണ്ഹം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവ**ന്തി തണ്ഹം ച "അയം വട്ടദുക്ഖസമ്ഭൂതോ സഭാവോ കാരണ"ന്തി എവം ജാനിത്വാ. എത്താവതാ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തഭാവോ ദസ്സിതോ. ഇദാനി തം ഖീണാസവം ഥോമേന്തോ **വീതതണ്ഹോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനാദാനോ**തി നിഗ്ഗഹണോ. **സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ**തി സതിസമ്പജഞ്ഞേ വേപുല്ലപ്പത്തോ ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു സതോ സമ്പജാനോ ചരേയ്യ വിഹരേയ്യാതി അത്ഥോ. ഇതി സുത്തന്തേ വട്ടം കഥേത്വാ ഗാഥാസു വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

൧൦. യോഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമേ വട്ടസ്മിം യോജേന്തീതി **യോഗാ. കാമയോഗോ**തിആദീസു പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ കാമയോഗോ. രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ **ഭവയോഗോ,** തഥാ ഝാനനികന്തി. സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ ച രാഗോ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ച **ദിട്ഠിയോഗോ**. ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണം **അവിജ്ജായോഗോ**. കാമേസു വാ യോജേതീതി കാമയോഗോ. ഭവേസു യോജേതീതി ഭവയോഗോ. ദിട്ഠീസു

യോജേതീതി ദിട്ഠിയോഗോ. അവിജ്ജായ യോജേതീതി അവിജ്ജായോഗോതി ഹേട്ഠാ വുത്തധമ്മാനംയേവേതം അധിവചനം.

ഇദാനി തേ വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ **കതമോ ച, ഭിക്ഖവേതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **സമുദയ**ന്തി ഉപ്പത്തിം. **അത്ഥങ്ഗമ**ന്തി ഭേദം. **അസ്സാദ**ന്തി മധുരഭാവം. **ആദീനവ**ന്തി അമധുരഭാവം ദോസം. **നിസ്സരണ**ന്തി നിസ്സടഭാവം. **കാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമേസു. **കാമരാഗോ**തി കാമേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നരാഗോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അനുസേതീ**തി നിബ്ബത്തതി. **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, കാമയോഗോ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഇദം കാമേസു യോജനകാരണം ബന്ധനകാരണം വുച്ചതീതി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഫസ്സായതനാനന്തി ചക്ഖാദീനം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികാരണാനം. **അവിജ്ജാ അഞ്ഞാണ**ന്തി ഞാണപടിപക്ഖഭാവേന അഞ്ഞാണസങ്ഖാതാ അവിജ്ജാ. **ഇതി കാമയോഗോ**തി ഏത്ഥ ഇതി സദ്ദോ ചതൂഹിപി യോഗേഹി സദ്ധിം യോജേതബ്ബോ "ഏവം കാമയോഗോ, ഏവം ഭവയോഗോ"തി. **സംയുത്തോ**തി പരിവാരിതോ. **പാപകേഹീ**തി ലാമകേഹി. **അകുസലേഹീ**തി അകോസല്ലസമ്ഭൂതേഹി. **സംകിലേസികേഹീ**തി സംകിലേസനകേഹി, പസന്നസ്സ ചിത്തസ്സ പസന്നഭാവദൂസകേഹീതി അത്ഥോ. **പോനോബ്ഭവികേഹീ**തി പുനബ്ഭവനിബ്ബത്തകേഹി. **സദരേഹീ**തി സദരഥേഹി. **ദുക്ഖവിപാകേഹീ**തി വിപാകകാലേ ദുക്ഖുപ്പാദകേഹി. **ആയതിം ജാതിജരാമരണികേഹീ**തി അനാഗതേ പുനപ്പുനം ജാതിജരാമരണനിബ്ബത്തകേഹി. **തസ്മാ അയോഗക്ഖേമീതി വുച്ചതീ**തി യസ്മാ അപ്പഹീനയോഗോ പുഗ്ഗലോ ഏതേഹി ധമ്മേഹി സമ്പയുത്തോ ഹോതി, തസ്മാ ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ബാനം അനധിഗതത്താ ന യോഗക്ഖേമീതി വുച്ചതി.

വിസംയോഗോതി വിസംയോജനകാരണാനി. **കാമയോഗവിസംയോഗോ**തി കാമയോഗതോ വിസംയോജനകാരണം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ അസുഭജ്ഝാനം കാമയോഗവിസംയോഗോ, തം പാദകം കത്വാ അധിഗതോ അനാഗാമിമഗ്ഗോ ഏകന്തേനേവ കാമയോഗവിസംയോഗോ നാമ. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഭവയോഗവിസംയോഗോ നാമ, സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ദിട്ഠിയോഗവിസംയോഗോ നാമ, അരഹത്തമഗ്ഗോ അവിജ്ജായോഗവിസംയോഗോ നാമ. ഇദാനി തേ വിത്ഥാരവസേന ദസ്സേന്തോ **കതമോ ച, ഭിക്ഖവേതി**ആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഭവയോഗേന ചൂഭയന്തി ഭവയോഗേന ച സംയുത്താ, കിഞ്ചി ഭിയ്യോ ഉഭയേനാപി സമ്പയുത്താ, യേന കേനചി യോഗേന സമന്നാഗതാതി അത്ഥോ. **പുരക്ഖതാ**തി പുരതോ കതാ, പരിവാരിതാ വാ. **കാമേ പരിഞ്ഞായാ**തി ദുവിധേപി കാമേ പരിജാനിത്വാ. **ഭവയോഗഞ്ച സബ്ബസോ**തി ഭവയോഗഞ്ച സബ്ബമേവ പരിജാനിത്വാ. **സമൂഹച്ചാ**തി സമൂഹനിത്വാ. **വിരാജയ**ന്തി വിരാജേന്തോ, വിരാജേത്വാ വാ. "വിരാജേന്തോ"തി ഹി വുത്തേ മഗ്ഗോ കഥിതോ ഹോതി, "വിരാജേത്വാ"തി വുത്തേ ഫലം. **മുനീ**തി ഖീണാസവമുനി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥാസുപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതന്തി.

ഭണ്ഡഗാമവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. ചരവഗ്ഗോ

൧. ചരസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **അധിവാസേതീ**തി ചിത്തം അധിരോപേത്വാ വാസേതി. **നപ്പജഹതീ**തി ന പരിച്ചജതി. **ന വിനോദേതീ**തി ന നീഹരതി. **ന ബ്യന്തീകരോതീ**തി ന വിഗതന്തം പരിച്ഛിന്നപരിവടുമം കരോതി. **ന അനഭാവം ഗമേതീ**തി ന അനുഅഭാവം അവഡ്ഢിം വിനാസം ഗമേതി. **ചരമ്പീ**തി ചരന്തോപി. **അനാതാപീ**തി നിബ്ബീരിയോ. **അനോത്താപീ**തി ഉപവാദഭയരഹിതോ. **സതത**ന്തി നിച്ചം. **സമിത**ന്തി നിരന്തരം. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥം ഞത്വാ സുക്കപക്ഖേ വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഗാഥാസു **ഗേഹനിസ്സിത**ന്തി കിലേസനിസ്സിതം. **മോഹനേയ്യേസൂ**തി മോഹജനകേസു ആരമ്മണേസു. **അഭബ്ബോ**തി അഭാജനഭൂതോ. **ഫുട്ഠും സമ്ബോധിമുത്തമ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗസങ്ഖാതം ഉത്തമഞാണം ഫുസിതും.

൨. സീലസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ **സമ്പന്നസീലാ**തി പരിപുണ്ണസീലാ. **സമ്പന്നപാതിമോക്ഖാ**തി പരിപുണ്ണപാതിമോക്ഖാ. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ**തി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേന സംവുതാ പിഹിതാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വിഹരഥ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നാ**തി ആചാരേന ച ഗോചരേന ച സമ്പന്നാ സമുപാഗതാ ഭവഥ. **അണുമത്തേസു വജ്ജേസൂ**തി അണുപ്പമാണേസു ദോസേസു. **ഭയദസ്സാവിനോ**തി താനി അണുമത്താനി വജ്ജാനി ഭയതോ ദസ്സനസീലാ. **സമാദായ സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസൂ**തി സബ്ബസിക്ഖാകോട്ഠാസേസു സമാദാതബ്ബം സമാദായ ഗഹേത്വാ സിക്ഖഥ. ''സമ്പന്നസീലാനം…പേ॰… സിക്ഖാപദേസൂ''തി ഏത്തകേന ധമ്മക്ഖാനേന സിക്ഖത്തയേ സമാദാപേത്വാ ചേവ പടിലദ്ധഗുണേസു ച വണ്ണം കഥേത്വാ ഇദാനി ഉത്തരി കാതബ്ബം ദസ്സേന്തോ **കിമസ്സാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കിമസ്സാ**തി കിം ഭവേയ്യ.

യതം ചരേതി യഥാ ചരന്തോ യതോ ഹോതി സംയതോ, ഏവം ചരേയ്യ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അച്ഛേ**തി നിസീദേയ്യ. **യതമേനം പസാരയേ**തി യം അങ്ഗപച്ചങ്ഗം പസാരേയ്യ, തം യതം സംയതമേവ കത്വാ പസാരേയ്യ. **ഉദ്ധ**ന്തി ഉപരി. **തിരിയ**ന്തി മജ്ഝം. **അപാചീന**ന്തി അധോ. ഏത്താവതാ അതീതാ പച്ചുപ്പന്നാ അനാഗതാ ച പഞ്ചക്ഖന്ധാ കഥിതാ. **യാവതാ**തി പരിച്ഛേദവചനം. **ജഗതോ ഗതീ**തി ലോകസ്സ നിപ്ഫത്തി. **സമവേക്ഖിതാ ച ധമ്മാനം, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയ**ന്തി ഏതേസം സബ്ബലോകേ അതീതാദിഭേദാനം പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മാനം ഉദയഞ്ച വയഞ്ച സമവേക്ഖിതാ. ''പഞ്ചക്ഖന്ധാനം ഉദയം പസ്സന്തോ പഞ്ചവീസതി ലക്ഖണാനി പസ്സതി, വയം പസ്സന്തോ പഞ്ചവീസതി ലക്ഖണാനി പസ്സതീ''തി വുത്തേഹി സമപഞ്ഞാസായ ലക്ഖണേഹി സമ്മാ അവേക്ഖിതാ ഹോതി. **ചേതോസമഥസാമീചി**ന്തി ചിത്തസമഥസ്സ അനുച്ഛവികം പടിപദം. **സിക്ഖമാന**ന്തി പടിപജ്ജമാനം, പൂരയമാനന്തി അത്ഥോ. **പഹിതത്തോ**തി പേസിതത്തോ. **ആഹൂ**തി കഥയന്തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ സീലം മിസ്സകം കഥേത്വാ ഗാഥാസു ഖീണാസവോ കഥിതോ.

൩. പധാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩. തതിയേ **സമ്മപ്പധാനാനീ**തി സുന്ദരപധാനാനി ഉത്തമവീരിയാനി. **സമ്മപ്പധാനാ**തി പരിപുണ്ണവീരിയാ. **മാരധേയ്യാഭിഭൂതാ**തി തേഭൂമകവട്ടസങ്ഖാതം മാരധേയ്യം അഭിഭവിത്വാ സമതിക്കമിത്വാ ഠിതാ. **തേ അസിതാ**തി തേ ഖീണാസവാ അനിസ്സിതാ നാമ. **ജാതിമരണഭയസ്സാ**തി ജാതിഞ്ച മരണഞ്ച പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയസ്സ, ജാതിമരണസങ്ഖാതസ്സേവ വാ ഭയസ്സ. **പാരഗൂ**തി പാരങ്ഗതാ. **തേ തുസിതാ**തി തേ ഖീണാസവാ തുട്ഠാ നാമ. **ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി**ന്തി സസേനകം മാരം ജിനിത്വാ ഠിതാ. **തേ അനേജാ**തി തേ ഖീണാസവാ തണ്ഹാസങ്ഖാതായ ഏജായ അനേജാ നിച്ചലാ നാമ. **നമുചിബല**ന്തി മാരബലം. **ഉപാതിവത്താ**തി അതിക്കന്താ. **തേ സുഖിതാ**തി തേ ഖീണാസവാ ലോകുത്തരസുഖേന സുഖിതാ നാമ. തേനേവാഹ -

> ''സുഖിതാ വത അരഹന്തോ, തണ്ഹാ നേസം ന വിജ്ജതി;
> അസ്മിമാനോ സമുച്ഛിന്നോ, മോഹജാലം പദാലിത''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൩.൭൬);

൪. സംവരസുത്തവണ്ണനാ

൧൪. ചതുത്ഥേ **പധാനാനീ**തി വീരിയാനി. **സംവരപ്പധാന**ന്തി ചക്ഖാദീനി സംവരന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം . **പഹാനപ്പധാന**ന്തി കാമവിതക്കാദയോ പജഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **ഭാവനാപ്പധാന**ന്തി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **അനുരക്ഖണാപ്പധാന**ന്തി സമാധിനിമിത്തം അനുരക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം.

വിവേകനിസ്സിതന്തിആദീസു വിവേകോ, വിരാഗോ, നിരോധോതി തീണിപി നിബ്ബാനസ്സ നാമാനി. നിബ്ബാനം ഹി ഉപധിവിവേകത്താ **വിവേകോ,** തം ആഗമ്മ രാഗാദയോ വിരജ്ജന്തീതി **വിരാഗോ,** നിരുജ്ഝന്തീതി **നിരോധോ**. തസ്മാ വിവേകനിസ്സിതന്തിആദീസു ആരമ്മണവസേന വാ അധിഗന്തബ്ബവസേന വാ നിബ്ബാനനിസ്സിതന്തി അത്ഥോ.

വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിന്തി ഏത്ഥ ദ്വേ വോസ്സഗ്ഗാ - പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ ച പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ ച. തത്ഥ വിപസ്സനാ തദങ്ഗവസേന കിലേസേ ച ഖന്ധേ ച രാഗം പരിച്ചജതീതി **പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ**. മഗ്ഗോ ആരമ്മണവസേന നിബ്ബാനം പക്ഖന്ദതീതി **പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ**. തസ്മാ വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിന്തി യഥാ ഭാവിയമാനോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വോസ്സഗ്ഗത്ഥായ പരിണമതി, വിപസ്സനാഭാവഞ്ച മഗ്ഗഭാവഞ്ച പാപുണാതി, ഏവം തം ഭാവേതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭദ്ദക**ന്തി ലദ്ധകം. **സമാധിനിമിത്തം** വുച്ചതി അട്ഠികസഞ്ഞാദിവസേന അധിഗതോ സമാധിയേവ. **അനുരക്ഖതീ**തി സമാധിപാരിപന്ഥികധമ്മേ രാഗദോസമോഹേ സോധേന്തോ രക്ഖതി. ഏത്ഥ ച അട്ഠികസഞ്ഞാദികാ പഞ്ചേവ സഞ്ഞാ വുത്താ, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ദസപി അസുഭാനി വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബാനി. തേസം വിത്ഥാരോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൦൨ ആദയോ) വുത്തോയേവ. ഗാഥായ സംവരാദിനിപ്ഫാദകം വീരിയമേവ വുത്തം. **ഖയം ദുക്ഖസ്സ പാപുണേ**തി ദുക്ഖക്ഖയസങ്ഖാതം അരഹത്തം പാപുണേയ്യാതി.

൫. പഞ്ഞത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൧൫. പഞ്ചമേ **അഗ്ഗപഞ്ഞത്തിയോ**തി ഉത്തമപഞ്ഞത്തിയോ. **അത്തഭാവീന**ന്തി അത്തഭാവവന്താനം. **യദിദം രാഹു അസുരിന്ദോ**തി യോ ഏസ രാഹു അസുരിന്ദോ അയം അഗ്ഗോതി. ഏത്ഥ രാഹു കിര അസുരിന്ദോ ചത്താരി യോജനസഹസ്സാനി അട്ഠ ച യോജനസതാനി ഉച്ചോ, ബാഹന്തരമസ്സ ദ്വാദസയോജനസതാനി, ഹത്ഥതലപാദതലാനം പുഥുലതാ തീണി യോജനസതാനി. അങ്ഗുലിപബ്ബാനി പണ്ണാസ യോജനാനി, ഭമുകന്തരം പണ്ണാസയോജനം, നലാടം തിയോജനസതം, സീസം നവയോജനസതം. **കാമഭോഗീനം യദിദം രാജാ മന്ധാതാ**തി യോ ഏസ രാജാ മന്ധാതാ നാമ, അയം ദിബ്ബേപി മാനുസകേപി കാമേ പരിഭുഞ്ജനകാനം സത്താനം അഗ്ഗോ നാമ. ഏസ ഹി അസങ്ഖേയ്യായുകേസു മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തിത്വാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ ഹിരഞ്ഞവസ്സം വസ്സാപേന്തോ മാനുസകേ കാമേ ദീഘരത്തം പരിഭുഞ്ജി. ദേവലോകേ പന യാവ ഛത്തിംസായ ഇന്ദാനം ആയുപ്പമാണം, താവ പണീതേ കാമേ പരിഭുഞ്ജീതി കാമഭോഗീനം അഗ്ഗോ നാമ ജാതോ. **ആധിപതേയ്യാന**ന്തി അധിപതിട്ഠാനം ജേട്ഠകട്ഠാനം കരോന്താനം. **തഥാഗതോ അഗ്ഗമക്ഖായ**തീതി ലോകിയലോകുത്തരേഹി ഗുണേഹി തഥാഗതോ അഗ്ഗോ സേട്ഠോ ഉത്തമോ അക്ഖായതി.

ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലന്തി ദിബ്ബസമ്പത്തിസമിദ്ധിയാ ച പരിവാരസങ്ഖാതേന യസസാ ച ജലന്താനം. **ഉദ്ധം തിരിയം അപാചീന**ന്തി ഉപരി ച മജ്ഝേ ച ഹേട്ഠാ ച. **യാവതാ ജഗതോ ഗതീ**തി യത്തകാ ലോകനിപ്ഫത്തി.

൬. സോഖുമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൧൬. ഛട്ഠേ **സോഖുമ്മാനീ**തി സുഖുമലക്ഖണപടിവിജ്ഝനകാനി ഞാണാനി. **രൂപസോഖുമ്മേന സമന്നാഗതോ ഹോതീ**തി രൂപേ സണ്ഹസുഖുമലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ ഹോതി. **പരമേനാ**തി ഉത്തമേന. **തേന ച രൂപസോഖുമ്മേനാ**തി തേന യാവ അനുലോമഭാവം പത്തേന സുഖുമലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകഞാണേന. **ന സമനുപസ്സതീ**തി നത്ഥിഭാവേനേവ ന പസ്സതി. **ന പത്ഥേതീ**തി നത്ഥിഭാവേനേവ ന പത്ഥേതി. **വേദനാസോഖുമ്മാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

രൂപസോഖുമ്മതം ഞത്വാതി രൂപക്ഖന്ധസ്സ സണ്ഹസുഖുമലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകേന ഞാണേന സുഖുമതം ജാനിത്വാ. **വേദനാനഞ്ച സമ്ഭവ**ന്തി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ച പഭവം ജാനിത്വാ. **സഞ്ഞാ യതോ സമുദേതീ**തി യസ്മാ കാരണാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സമുദേതി നിബ്ബത്തതി, തഞ്ച ജാനിത്വാ. **അത്ഥം ഗച്ഛതി യത്ഥ ചാ**തി യസ്മിം ഠാനേ നിരുജ്ഝതി, തഞ്ച ജാനിത്വാ. **സങ്ഖാരേ പരതോ ഞത്വാ**തി സങ്ഖാരക്ഖന്ധം അനിച്ചതായ ലുജ്ജനഭാവേന പരതോ ജാനിത്വാ. ഇമിനാ ഹി പദേന അനിച്ചാനുപസ്സനാ കഥിതാ. **ദുക്ഖതോ നോ ച അത്തതോ**തി ഇമിനാ ദുക്ഖാനത്താനുപസ്സനാ. **സന്തോ**തി കിലേസസന്തതായ സന്തോ. **സന്തിപദേ രതോ**തി നിബ്ബാനേ രതോ. ഇതി സുത്തന്തേ ചതൂസു ഠാനേസു വിപസ്സനാവ കഥിതാ, ഗാഥാസു ലോകുത്തരധമ്മോപീതി.

൭. പഠമഅഗതിസുത്തവണ്ണനാ

൭-൮. സത്തമേ **അഗതിഗമനാനീ**തി നഗതിഗമനാനി. **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതീ**തി ഛന്ദേന അഗതിം ഗച്ഛതി, അകത്തബ്ബം കരോതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഛന്ദാ ദോസാ ഭയാ മോഹാ**തി ഛന്ദേന, ദോസേന, ഭയേന, മോഹേന. **അതിവത്തതീ**തി അതിക്കമതി. അട്ഠമം ഉത്താനമേവ. നവമേ തഥാബുജ്ഝനകാനം വസേന ദ്വീഹിപി നയേഹി കഥിതം.

൧൦. ഭത്തുദ്ദേസകസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **ഭത്തുദ്ദേസകോ**തി സലാകഭത്താദീനം ഉദ്ദേസകോ. **കാമേസു അസംയതാ**തി വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേഹി അസംയതാ. **പരിസാകസടോ ച പനേസ വുച്ചതീ**തി അയഞ്ച പന സോ ഏവരൂപാ പരിസാകചവരോ നാമ വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **സമണേനാ**തി ബുദ്ധസമണേന. **പരിസായ മണ്ഡോ ച പനേസ വുച്ചതീ**തി അയം ഏവരൂപാ പരിസാ വിപ്പസന്നേന പരിസാമണ്ഡോതി വുച്ചതീതി.

ചരവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. ഉരുവേലവഗ്ഗോ

൧. പഠമഉരുവേലസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ **ഉരുവേലായ**ന്തി ഏത്ഥ **ഉരുവേലാ**തി മഹാവേലാ, മഹാവാലികരാസീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഉരൂ**തി വാലുകാ വുച്ചതി, **വേലാ**തി മരിയാദാ. വേലാതിക്കമനഹേതു ആഹടാ ഉരു ഉരുവേലാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അതീതേ കിര അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ ദസസഹസ്സാ കുലപുത്താ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തസ്മിം പദേസേ വിഹരന്താ ഏകദിവസം സന്നിപതിത്വാ കതികവത്തം അകംസു - ''കായകമ്മവചീകമ്മാനി നാമ പരേസമ്പി പാകടാനി ഹോന്തി, മനോകമ്മം പന അപാകടം. തസ്മാ യോ കാമവിതക്കം വാ ബ്യാപാദവിതക്കം വാ വിഹിംസാവിതക്കം വാ വിതക്കേതി, തസ്സ അഞ്ഞോ ചോദകോ നാമ നത്ഥി. സോ അത്തനാവ അത്താനം ചോദേത്വാ പത്തപുടേന വാലുകം ആഹരിത്വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ ആകിരതു, ഇദമസ്സ ദണ്ഡകമ്മ''ന്തി. തതോ പട്ഠായ യോ താദിസം വിതക്കം വിതക്കേതി, സോ തത്ഥ പത്തപുടേന വാലുകം ആകിരതി, ഏവം തത്ഥ അനുക്കമേന മഹാവാലുകരാസി ജാതോ. തതോ നം പച്ഛിമാ ജനതാ പരിക്ഖിപിത്വാ ചേതിയട്ഠാനമകാസി, തം സന്ധായ വുത്തം - ''ഉരുവേലാതി മഹാവേലാ, മഹാവാലികരാസീതി അത്ഥോ''തി. തമേവ സന്ധായ വുത്തം - ''അഥ വാ ഉരൂതി വാലുകാ വുച്ചതി, വേലാതി മരിയാദാ, വേലാതിക്കമനഹേതു ആഹടാ ഉരു ഉരുവേലാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ''തി.

നജ്ജാ നേരഞ്ജരായ തീരേതി ഉരുവേലഗാമം നിസ്സായ നേരഞ്ജരാനദീതീരേ വിഹരാമീതി ദസ്സേതി. **അജപാലനിഗ്രോധേ**തി അജപാലകാ തസ്സ നിഗ്രോധസ്സ ഛായായ നിസീദന്തിപി തിട്ഠന്തിപി, തസ്മാ സോ അജപാലനിഗ്രോധോത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ, തസ്സ ഹേട്ഠാതി അത്ഥോ. **പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി സമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പഠമമേവ. **ഉദപാദീ**തി അയം വിതക്കോ പഞ്ചമേ സത്താഹേ ഉദപാദി. കസ്മാ ഉദപാദീതി? സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണത്താ ചേവ പുബ്ബാസേവനതായ ച. തത്ഥ പുബ്ബാസേവനായ പകാസനത്ഥം തിത്തിരജാതകം ആഹരിതബ്ബം. ഹത്ഥിവാനരതിത്തിരാ കിര ഏകസ്മിം പദേസേ വിഹരന്താ ''യോ അമ്ഹാകം മഹല്ലകോ, തസ്മിം സഗാരവാ വിഹരിസ്സാമാ''തി നിഗ്രോധം ദസ്സേത്വാ ''കോ നു ഖോ അമ്ഹാകം മഹല്ലകോ''തി വീമംസന്താ തിത്തിരസ്സ മഹല്ലകഭാവം ഞത്വാ തസ്സ ജേട്ഠാപചായനകമ്മം കത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗാ സമ്മോദമാനാ വിഹരിത്വാ സഗ്ഗപരായണാ അഹേസും. തം കാരണം ഞത്വാ രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഇമം ഗാഥമാഹ -

> ''യേ വുഡ്ഢമപചായന്തി, നരാ ധമ്മസ്സ കോവിദാ;
> ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പാസംസാ, സമ്പരായേ ച സുഗ്ഗതീ''തി. (ജാ॰ ൧.൧.൩൭);

ഏവം അഹേതുകതിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തോപി തഥാഗതോ സഗാരവവാസം രോചേസി, ഇദാനി കസ്മാ ന രോചേസ്സതീതി. **അഗാരവോ**തി അഞ്ഞസ്മിം ഗാരവരഹിതോ, കഞ്ചി ഗരുട്ഠാനേ അട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **അപ്പതിസ്സോ**തി പതിസ്സയരഹിതോ, കഞ്ചി ജേട്ഠകട്ഠാനേ അട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ**തി ഏത്ഥ സമിതപാപബാഹിതപാപായേവ

സമണബ്രാഹ്മണാ അധിപ്പേതാ. **സക്കത്വാ ഗരും കത്വാ**തി സക്കാരഞ്ചേവ കത്വാ ഗരുകാരഞ്ച ഉപട്ഠപേത്വാ.

സദേവകേ ലോകേതിആദീസു സഹ ദേവേഹീതി സദേവകേ. ദേവഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ മാരബ്രഹ്മേസു ഗഹിതേസുപി മാരോ നാമ വസവത്തീ സബ്ബേസം ഉപരി വസം വത്തേതി, ബ്രഹ്മാ നാമ മഹാനുഭാവോ, ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകസ്മിം ചക്കവാളസഹസ്സേ ആലോകം ഫരതി, ദ്വീഹി ദ്വീസു, ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ആലോകം ഫരതി. സോ ഇമിനാ സീലസമ്പന്നതരോതി വത്തും മാ ലഭന്തൂതി **സമാരകേ സബ്രഹ്മകേ**തി വിസും വുത്തം. തഥാ സമണാ നാമ ഏകനികായാദിവസേന ബഹുസ്സുതാ സീലവന്തോ പണ്ഡിതാ, ബ്രാഹ്മണാപി വത്ഥുവിജ്ജാദിവസേന ബഹുസ്സുതാ പണ്ഡിതാ. തേ ഇമിനാ സമ്പന്നതരാതി വത്തും മാ ലഭന്തൂതി **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായാ**തി വുത്തം. **സദേവമനുസ്സായാ**തി ഇദം പന നിപ്പദേസതോ ദസ്സനത്ഥം ഗഹിതമേവ ഗഹേത്വാ വുത്തം. അപിചേത്ഥ പുരിമാനി തീണി പദാനി ലോകവസേന വുത്താനി, പച്ഛിമാനി ദ്വേ പജാവസേന. **സീലസമ്പന്നതര**ന്തി സീലേന സമ്പന്നതരം, അധികതരന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച സീലാദയോ ചത്താരോ ധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരാ കഥിതാ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ലോകിയമേവ. പച്ചവേക്ഖണഞാണമേവ ഹേതം. **പാതുരഹോസീ**തി "അയം സത്ഥാ അവീചിതോ യാവ ഭവഗ്ഗാ സീലാദീഹി അത്തനാ അധികതരം അപസ്സന്തോ 'മയാ പടിവിദ്ധനവലോകുത്തരധമ്മമേവ സക്കത്വാ ഉപനിസ്സായ വിഹരിസ്സാമീ'തി ചിന്തേതി, കാരണം ഭഗവാ ചിന്തേതി, അത്ഥം വുഡ്ഢിം വിസേസം ചിന്തേതി, ഗച്ഛാമിസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ പുരതോ പാകടോ അഹോസി, അഭിമുഖേ അട്ഠാസീതി അത്ഥോ.

വിഹംസു വിഹരന്തി ചാതി ഏത്ഥ യോ വദേയ്യ - "വിഹരന്തീതി വചനതോ പച്ചുപ്പന്നേപി ബഹൂ ബുദ്ധാ"തി, സോ "ഭഗവാപി ഭന്തേ ഏതരഹി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഇമിനാ വചനേന പടിബാഹിതബ്ബോ.

> "ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി;
> സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ"തി. (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൨.൩൪൧) -

ആദീഹി ചസ്സ സുത്തേഹി അഞ്ഞേസം ബുദ്ധാനം അഭാവോ ദീപേതബ്ബോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സബ്ബേപി ബുദ്ധാ സദ്ധമ്മഗരുനോ, തസ്മാ. **മഹത്തമഭികങ്ഖതാ**തി മഹന്തഭാവം പത്ഥയമാനേന. **സരം ബുദ്ധാന സാസന**ന്തി ബുദ്ധാനം സാസനം സരന്തേന.

യതോതി യസ്മിം കാലേ. **മഹത്തേന സമന്നാഗതോ**തി രത്തഞ്ഞുമഹത്തം വേപുല്ലമഹത്തം ബ്രഹ്മചരിയമഹത്തം ലാഭഗ്ഗമഹത്തന്തി ഇമിനാ ചതുബ്ബിധേന മഹത്തേന സമന്നാഗതോ. **അഥ മേ സങ്ഘേപി ഗാരവോ**തി അഥ മയ്ഹം സങ്ഘേപി ഗാരവോ ജാതോ. കിസ്മിം പന കാലേ ഭഗവതാ സങ്ഘേ ഗാരവോ കതോതി? മഹാപജാപതിയാ ദുസ്സയുഗദാനകാലേ. തദാ ഹി ഭഗവാ അത്തനോ ഉപനീതം ദുസ്സയുഗം "സങ്ഘേ, ഗോതമി, ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ"തി വദന്തോ സങ്ഘേ ഗാരവം അകാസി നാമ.

൨. ദുതിയഉരുവേലസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **സമ്ബഹുലാ**തി ബഹുകാ. **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഹുഹുക്കജാതികേന ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം ആഗതാ ബ്രാഹ്മണാ. **ജിണ്ണാ**തി ജരാജിണ്ണാ. **വുഡ്ഢാ**തി വയോവുദ്ധാ. **മഹല്ലകാ**തി ജാതിമഹല്ലകാ. **അദ്ധഗതാ**തി തയോ വയേ അദ്ധേ അതിക്കന്താ. **സുതമേതന്തി** അമ്ഹേഹി സുതം ഏതം. **തയിദം ഭോ, ഗോതമ, തഥേവാ**തി ഭോ, ഗോതമ, ഏതം അമ്ഹേഹി സുതകാരണം തഥാ ഏവ. **തയിദം ഭോ, ഗോതമ, ന സമ്പന്നമേവാ**തി തം ഏതം അഭിവാദനാദിഅകരണം അനനുച്ഛവികമേവ.

അകാലവാദീതിആദീസു അകാലേ വദതീതി **അകാലവാദീ**. അസഭാവം വദതീതി **അഭൂതവാദീ**. അനത്ഥം വദതി, നോ അത്ഥന്തി **അനത്ഥവാദീ**. അധമ്മം വദതി, നോ ധമ്മന്തി **അധമ്മവാദീ**. അവിനയം വദതി , നോ വിനയന്തി **അവിനയവാദീ. അനിധാനവതിം വാചം ഭാസിതാ**തി ന ഹദയേ നിധേതബ്ബയുത്തകം വാചം ഭാസിതാ. **അകാലേനാ**തി കഥേതും അയുത്തകാലേന. **അനപദേസന്തി** അപദേസരഹിതം, സാപദേസം സകാരണം കത്വാ ന കഥേതി. **അപരിയന്തവതിന്തി** പരിയന്തരഹിതം, ന പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ കഥേതി. **അനത്ഥസംഹിതന്തി** ന ലോകിയലോകുത്തരഅത്ഥനിസ്സിതം കത്വാ കഥേതി. **ബാലോ ഥേരോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ**തി അന്ധബാലോ ഥേരോതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

കാലവാദീതിആദീനി വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാനി. **പണ്ഡിതോ ഥേരോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതത്താ പണ്ഡിതോ, ഥിരഭാവപ്പത്തിയാ ഥേരോതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

ബഹുസ്സുതോ ഹോതീതി ബഹും അസ്സ സുതം ഹോതി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം പാളിഅനുസന്ധിപുബ്ബാപരവസേന ഉഗ്ഗഹിതം ഹോതീതി അത്ഥോ. **സുതധരോ**തി സുതസ്സ ആധാരഭൂതോ. യസ്സ ഹി ഇതോ ഗഹിതം ഇതോ പലായതി, ഛിദ്ദഘടേ ഉദകം വിയ ന തിട്ഠതി, പരിസമജ്ഝേ ഏകസുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേതും വാ വാചേതും വാ ന സക്കോതി, അയം ന സുതധരോ നാമ. യസ്സ പന ഉഗ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹിതകാലസദിസമേവ ഹോതി, ദസപി വീസതിപി വസ്സാനി സജ്ഝായം അകരോന്തസ്സ നേവ നസ്സതി, അയം സുതധരോ നാമ. **സുതസന്നിചയോ**തി സുതസ്സ സന്നിചയഭൂതോ. യസ്സ ഹി സുതം ഹദയമഞ്ജൂസായ സന്നിചിതം സിലായ ലേഖാ വിയ സുവണ്ണപത്തേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ ച തിട്ഠതി, അയം സുതസന്നിചയോ നാമ. **ധാതാ**തി ധാതാ പഗുണാ. ഏകച്ചസ്സ ഹി ഉഗ്ഗഹിതബുദ്ധവചനം ധാതം പഗുണം നിച്ചലികം ന ഹോതി, ''അസുകം സുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീ''തി വുത്തേ ''സജ്ഝായിത്വാ സംസന്ദിത്വാ സമനുഗ്ഗാഹിത്വാ ജാനിസ്സാമീ''തി വദതി. ഏകച്ചസ്സ ധാതം പഗുണം ഭവങ്ഗസോതസദിസം ഹോതി, ''അസുകം സുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീ''തി വുത്തേ ഉദ്ധരിത്വാ തമേവ കഥേതി. തം സന്ധായ വുത്തം ''ധാതാ''തി. **വചസാ പരിചിതാ**തി സുത്തദസക-വഗ്ഗദസകപണ്ണാസദസകവസേന വാചായ സജ്ഝായിതാ. **മനസാനുപേക്ഖിതാ**തി ചിത്തേന അനുപേക്ഖിതാ. യസ്സ വാചായ സജ്ഝായിതം ബുദ്ധവചനം മനസാ ചിന്തേന്തസ്സ തത്ഥ തത്ഥ പാകടം ഹോതി, മഹാദീപം ജാലേത്വാ ഠിതസ്സ രൂപഗതം വിയ പഞ്ഞായതി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ**തി അത്ഥതോ ച കാരണതോ ച പഞ്ഞായ സുപ്പടിവിദ്ധാ.

ആഭിചേതസികാനന്തി **അഭിചേതോ**തി അഭിക്കന്തം വിസുദ്ധം ചിത്തം വുച്ചതി, അധിചിത്തം വാ, അഭിചേതസി ജാതാനി ആഭിചേതസികാനി, അഭിചേതോസന്നിസ്സിതാനീതി വാ ആഭിചേതസികാനി. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരാനം. ദിട്ഠധമ്മോതി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ വുച്ചതി, തത്ഥ സുഖവിഹാരഭൂതാനന്തി അത്ഥോ. രൂപാവചരജ്ഝാനാനമേതം അധിവചനം. താനി ഹി അപ്പേത്വാ നിസിന്നാ ഝായിനോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അസംകിലിട്ഠനേക്ഖമ്മസുഖം വിന്ദന്തി, തസ്മാ ''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനീ''തി വുച്ചതി. **നികാമലാഭീ**തി നികാമേന ലാഭീ, അത്തനോ ഇച്ഛാവസേന ലാഭീ, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകിച്ഛലാഭീ**തി സുഖേനേവ പച്ചനീകധമ്മേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകസിരലാഭീ**തി അകസിരാനം ലാഭീ വിപുലാനം, യഥാപരിച്ഛേദേന വുട്ഠാതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. ഏകച്ചോ ഹി ലാഭീയേവ ഹോതി, ന പന ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സക്കോതി സമാപജ്ജിതും. ഏകച്ചോ സക്കോതി തഥാസമാപജ്ജിതും, പാരിപന്ഥികേ ച പന കിച്ഛേന വിക്ഖമ്ഭേതി. ഏകച്ചോ തഥാ ച സമാപജ്ജതി, പാരിപന്ഥികേ ച അകിച്ഛേനേവ വിക്ഖമ്ഭേതി, ന സക്കോതി നാളികയന്തം വിയ യഥാപരിച്ഛേദേയേവ വുട്ഠാതും. യസ്സ പന അയം തിവിധാപി സമ്പദാ അത്ഥി, സോ ''അകിച്ഛലാഭീ അകസിരലാഭീ''തി വുച്ചതി. **ആസവാനം ഖയാ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. ഏവമിധ സീലമ്പി ബാഹുസച്ചമ്പി ഖീണാസവസ്സേവ സീലം ബാഹുസച്ചഞ്ച, ഝാനാനിപി ഖീണാസവസ്സേവ വളഞ്ജനകജ്ഝാനാനി കഥിതാനി. ''ആസവാനം ഖയാ''തിആദീഹി പന അരഹത്തം കഥിതം. ഫലേന ചേത്ഥ മഗ്ഗകിച്ചം പകാസിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ഉദ്ധതേനാതി ഉദ്ധച്ചസഹഗതേന. **സമ്ഫ**ന്തി പലാപകഥം. **അസമാഹിതസങ്കപ്പോ**തി അട്ഠപിതസങ്കപ്പോ. **മഗോ**തി മഗസദിസോ. **ആരാ**തി ദൂരേ. **ഥാവരേയ്യമ്ഹാ**തി ഥാവരഭാവതോ. **പാപദിട്ഠീ**തി ലാമകദിട്ഠി. **അനാദരോ**തി ആദരരഹിതോ. **സുതവാ**തി സുതേന ഉപഗതോ. **പടിഭാനവാ**തി ദുവിധേന പടിഭാനേന സമന്നാഗതോ. **പഞ്ഞായത്ഥം വിപസ്സതീ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചതുന്നം സച്ചാനം അത്ഥം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പസ്സതി. **പാരഗൂ സബ്ബധമ്മാന**ന്തി സബ്ബേസം ഖന്ധാദിധമ്മാനം പാരം ഗതോ, അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ, പരിഞ്ഞാപാരഗൂ, പഹാനപാരഗൂ, ഭാവനാപാരഗൂ, സച്ഛികിരിയാപാരഗൂ, സമാപത്തിപാരഗൂതി ഏവം ഛബ്ബിധേന പാരഗമനേന സബ്ബധമ്മാനം പാരം പരിയോസാനം ഗതോ. **അഖിലോ**തി രാഗഖിലാദിവിരഹിതോ. **പടിഭാനവാ**തി ദുവിധേനേവ പടിഭാനേന സമന്നാഗതോ. **ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലീ**തി സകലബ്രഹ്മചരിയോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൯. ലോകസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. തതിയേ **ലോകോ**തി ദുക്ഖസച്ചം. **അഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി ഞാതോ പച്ചക്ഖോ കതോ. **ലോകസ്മാ**തി ദുക്ഖസച്ചതോ. **പഹീനോ**തി മഹാബോധിമണ്ഡേ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന പഹീനോ. **തഥാഗതസ്സ ഭാവിതാ**തി തഥാഗതേന ഭാവിതാ.

ഏവം ഏത്തകേന ഠാനേന ചതൂഹി സച്ചേഹി അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം കഥേത്വാ ഇദാനി തഥാഗതഭാവം കഥേതും **യം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദിട്ഠ**ന്തി രൂപായതനം. **സുത**ന്തി സദ്ദായതനം. **മുത**ന്തി പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ ഗന്ധായതനം രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം. **വിഞ്ഞാത**ന്തി സുഖദുക്ഖാദി ധമ്മാരമ്മണം. **പത്ത**ന്തി പരിയേസിത്വാ വാ അപരിയേസിത്വാ വാ പത്തം. **പരിയേസിത**ന്തി പത്തം വാ അപ്പത്തം വാ പരിയേസിതം. **അനുവിചരിതം മനസാ**തി ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിതം.

തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധന്തി ഇമിനാ ഏതം ദസ്സേതി - യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ നീലം പീതകന്തിആദി രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ രൂപാരമ്മണം ദിസ്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഭേരിസദ്ദോ മുദിങ്ഗസദ്ദോതിആദി സദ്ദാരമ്മണം സോതദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, മൂലഗന്ധോ തചഗന്ധോതിആദി ഗന്ധാരമ്മണം ഘാനദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, മൂലരസോ ഖന്ധരസോതിആദി രസാരമ്മണം ജിവ്ഹാദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, കക്ഖളം മുദുകന്തിആദി പഥവീധാതുതേജോധാതുവായോധാതുഭേദം ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം കായദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം ഫുസിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സുഖദുക്ഖാദിഭേദം ധമ്മാരമ്മണം മനോദ്വാരസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ ധമ്മാരമ്മണം വിജാനിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. യഞ്ഹി, ഭിക്ഖവേ, ഇമേസം സബ്ബസത്താനം ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം, തത്ഥ തഥാഗതേന അദിട്ഠം വാ അസുതം വാ അമുതം വാ അവിഞ്ഞാതം വാ നത്ഥി, ഇമസ്സ പന മഹാജനസ്സ പരിയേസിത്വാ അപ്പത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ അപ്പത്തമ്പി അത്ഥി, പരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, സബ്ബമ്പി തഥാഗതസ്സ അപ്പത്തം നാമ നത്ഥി ഞാണേന അസച്ഛികതം.

തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീതി യം യഥാ ലോകേന ഗതം, തസ്സ തഥേവ ഗതത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി . പാളിയം പന "അഭിസമ്ബുദ്ധ"ന്തി വുത്തം, തം ഗതസദ്ദേന ഏകത്ഥം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു തഥാഗതോതി നിഗമസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തസ്സ യുത്തി ഏകപുഗ്ഗലവണ്ണനായം തഥാഗതസദ്ദവിത്ഥാരേ വുത്തായേവ. അപിചേത്ഥ **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ. ദക്ഖതീതി **ദസോ**. വസം വത്തേതീതി **വസവത്തീ**.

സബ്ബം ലോകം അഭിഞ്ഞാതി തേധാതുകം ലോകസന്നിവാസം ജാനിത്വാ. **സബ്ബം ലോകേ യഥാതഥ**ന്തി തസ്മിം തേധാതുകലോകസന്നിവാസേ യംകിഞ്ചി നേയ്യം, സബ്ബം തം യഥാതഥം അവിപരീതം ജാനിത്വാ. **വിസംയുത്തോ**തി ചതുന്നം യോഗാനം പഹാനേന വിസംയുത്തോ. **അനൂപയോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിഉപയേഹി വിരഹിതോ. **സബ്ബാഭിഭൂ**തി രൂപാദീനി സബ്ബാരമ്മണാനി അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ. **ധീരോ**തി ധിതിസമ്പന്നോ. **സബ്ബഗന്ഥപ്പമോചനോ**തി സബ്ബേ ചത്താരോപി ഗന്ഥേ

മോചേത്വാ ഠിതോ. **ഫുട്ഠസ്സാ**തി ഫുട്ഠാ അസ്സ. ഇദഞ്ച കരണത്ഥേ സാമിവചനം. **പരമാ സന്തീ**തി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി തേന ഞാണഫുസനേന ഫുട്ഠം. തേനേവാഹ - **നിബ്ബാനം അകുതോഭയ**ന്തി. അഥ വാ **പരമാസന്തീ**തി ഉത്തമാ സന്തി. കതരാ സാതി? നിബ്ബാനം. യസ്മാ പന നിബ്ബാനേ കുതോചി ഭയം നത്ഥി, തസ്മാ തം **അകുതോഭയ**ന്തി വുച്ചതി. **വിമുത്തോ ഉപധിസങ്ഖയേ**തി ഉപധിസങ്ഖയസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനേ തദാരമ്മണായ ഫലവിമുത്തിയാ വിമുത്തോ. **സീഹോ അനുത്തരോ**തി പരിസ്സയാനം സഹനട്ഠേന കിലേസാനഞ്ച ഹിംസനട്ഠേന തഥാഗതോ അനുത്തരോ സീഹോ നാമ. **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠം. **ഇതീ**തി ഏവം തഥാഗതസ്സ ഗുണേ ജാനിത്വാ. **സങ്ഗമ്മാ**തി സമാഗന്ത്വാ. **തം നമസ്സന്തീ**തി തം തഥാഗതം തേ സരണം ഗതാ നമസ്സന്തി. ഇദാനി യം വദന്താ തേ നമസ്സന്തി, തം ദസ്സേതും **ദന്തോ**തിആദി വുത്തം. തം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൪. കാളകാരാമസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ചതുത്ഥം അത്ഥുപ്പത്തിയം നിക്ഖിത്തം. കതരായ അത്ഥുപ്പത്തിയന്തി? ദസബലഗുണകഥായ. അനാഥപിണ്ഡികസ്സ കിര ധീതാ ചൂളസുഭദ്ദാ "സാകേതനഗരേ കാളകസേട്ഠിപുത്തസ്സ ഗേഹം ഗച്ഛിസ്സാമീ"തി സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ, "ഭന്തേ, അഹം മിച്ഛാദിട്ഠികകുലം ഗച്ഛാമി. സചേ തത്ഥ സക്കാരം ലഭിസ്സാമി, ഏകസ്മിം പുരിസേ പേസിയമാനേ പപഞ്ചോ ഭവിസ്സതി, മം ആവജ്ജേയ്യാഥ ഭഗവാ"തി പടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ അഗമാസി. സേട്ഠി "സുണിസാ മേ ആഗതാ"തി മങ്ഗലം കരോന്തോവ ബഹും ഖാദനീയഭോജനീയം പടിയാദേത്വാ പഞ്ച അചേലകസതാനി നിമന്തേസി. സോ തേസു നിസിന്നേസു "ധീതാ മേ ആഗന്ത്വാ അരഹന്തേ വന്ദതൂ"തി ചൂളസുഭദ്ദായ പേസേസി. ആഗതഫലാ അരിയസാവികാ അരഹന്തേതി വുത്തമത്തേയേവ "ലാഭാ വത മേ"തി ഉട്ഠഹിത്വാ ഗതാ തേ നിസ്സിരികദസ്സനേ അചേലകേ ദിസ്വാവ "സമണാ നാമ ന ഏവരൂപാ ഹോന്തി, താത, യേസം നേവ അജ്ഝത്തം ഹിരീ, ന ബഹിദ്ധാ ഓത്തപ്പം അത്ഥീ"തി വത്വാ "ന ഇമേ സമണാ, ധീധീ"തി ഖേളം പാതേത്വാ നിവത്തിത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ഗതാ.

തതോ അചേലകാ "മഹാസേട്ഠി കുതോ തേ ഏവരൂപാ കാലകണ്ണീ ലദ്ധാ, കിം സകലജമ്ബുദീപേ അഞ്ഞാ ദാരികാ നത്ഥീ"തി സേട്ഠിം പരിഭാസിംസു. സോ "ആചരിയാ ജാനിത്വാ വാ കതം ഹോതു അജാനിത്വാ വാ, അഹമേത്ഥ ജാനിസ്സാമീ"തി അചേലകേ ഉയ്യോജേത്വാ സുഭദ്ദായ സന്തികം ഗന്ത്വാ "അമ്മ, കസ്മാ ഏവരൂപം അകാസി, കസ്മാ അരഹന്തേ ലജ്ജാപേസീ"തി ആഹ. താത, അരഹന്താ നാമ ഏവരൂപാ ന ഹോന്തീതി. അഥ നം സോ ആഹ -

> "കീദിസാ സമണാ തുയ്ഹം, ബാള്ഹം ഖോ നേ പസംസസി;
> കിംസീലാ കിംസമാചാരാ, തം മേ അക്ഖാഹി പുച്ഛിതാ"തി.

സാ ആഹ -

> "സന്തിന്ദ്രിയാ സന്തമനാ, സന്തതേജാ ഗുണമഗ്ഗസണ്ഠിതാ;
> ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ മിതഭാണീ, താദിസാ സമണാ മമ.

> "വസന്തി വനമോഗയ്ഹ, നാഗോ ഛേത്വാവ ബന്ധനം;
> ഏകകിയാ അദുതിയാ, താദിസാ സമണാ മമാ"തി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ സേട്ഠിസ്സ പുരേ ഠത്വാ തിണ്ണം രതനാനം ഗുണം കഥേസി. സേട്ഠി തസ്സാ വചനം സുത്വാ “യദി ഏവം, തവ സമണേ ആനേത്വാ മങ്ഗലം കരോമാ”തി. സാ പുച്ഛി “കദാ കരിസ്സഥ, താതാ”തി. സേട്ഠി ചിന്തേസി - “കതിപാഹച്ചയേനാതി വുത്തേ പേസേത്വാ പക്കോസാപേയ്യാ”തി. അഥ നം “സ്വേ അമ്മാ”തി ആഹ. സാ സായന്ഹസമയേ ഉപരിപാസാദം ആരുയ്ഹ മഹന്തം പുപ്ഫസമുഗ്ഗം ഗഹേത്വാ സത്ഥു ഗുണേ അനുസ്സരിത്വാ അട്ഠ പുപ്ഫമുട്ഠിയോ ദസബലസ്സ വിസ്സജ്ജേത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സമാനാ അട്ഠാസി. ഏവഞ്ച അവച - “ഭഗവാ സ്വേ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ”തി. താനി പുപ്ഫാനി ഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ മത്ഥകേ വിതാനം ഹുത്വാ അട്ഠംസു. സത്ഥാ ആവജ്ജേന്തോ തം കാരണം അദ്ദസ. ധമ്മദേസനാപരിയോസാനേ അനാഥപിണ്ഡികമഹാസേട്ഠി ദസബലം വന്ദിത്വാ “സ്വേ, ഭന്തേ, പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം മമ ഗേഹേ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ”തി ആഹ. ചൂളസുഭദ്ദായ നിമന്തിതമ്ഹ സേട്ഠീതി. ന, ഭന്തേ, കഞ്ചി ആഗതം പസ്സാമാതി. ആമ, സേട്ഠി, സദ്ധാ പന ഉപാസികാ ദൂരേ യോജനസതമത്ഥകേപി യോജനസഹസ്സമത്ഥകേപി ഠിതാ ഹിമവന്തോ വിയ പഞ്ഞായതീതി വത്വാ -

> “ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
> അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ”തി. (ധം॰ പ॰ ൩൦൪)
> -

ഇമം ഗാഥമാഹ. അനാഥപിണ്ഡികോ “ഭന്തേ, മമ, ധീതു സങ്ഗഹം കരോഥാ”തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി.

സത്ഥാ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - “അഹം, ആനന്ദ, സാകേതം ഗമിസ്സാമി, പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം സലാകം ദേഹി. ദദന്തോ ച ഛളഭിഞ്ഞാനംയേവ ദദേയ്യാസീ”തി. ഥേരോ തഥാ അകാസി. ചൂളസുഭദ്ദാ രത്തിഭാഗസമനന്തരേ ചിന്തേസി - “ബുദ്ധാ നാമ ബഹുകിച്ചാ ബഹുകരണീയാ, മം സല്ലക്ഖേയ്യു വാ ന വാ, കിം നു ഖോ കരിസ്സാമീ”തി. തസ്മിം ഖണേ വേസ്സവണോ മഹാരാജാ ചൂളസുഭദ്ദായ കഥേസി - “ഭദ്ദേ, മാ ഖോ ത്വം വിമനാ അഹോസി, മാ ദുമ്മനാ. അധിവുത്ഥം തേ ഭഗവതാ സ്വാതനായ ഭത്തം സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേനാ”തി. സാ തുട്ഠപഹട്ഠാ ദാനമേവ സംവിദഹി. സക്കോപി ഖോ ദേവരാജാ വിസ്സകമ്മം ആമന്തേസി - “താത, ദസബലോ ചൂളസുഭദ്ദായ സന്തികം സാകേതനഗരം ഗച്ഛിസ്സതി, പഞ്ച കൂടാഗാരസതാനി മാപേഹീ”തി. സോ തഥാ അകാസി. സത്ഥാ പഞ്ചഹി ഛളഭിഞ്ഞസതേഹി പരിവുതോ കൂടാഗാരയാനേന മണിവണ്ണം ആകാസം വിലിഖന്തോ വിയ സാകേതനഗരം അഗമാസി.

സുഭദ്ദാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ആഹ - “ഭന്തേ, മയ്ഹം സസുരപക്ഖോ മിച്ഛാദിട്ഠികോ, സാധു തേസം അനുച്ഛവികധമ്മം കഥേഥാ”തി. സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. കാളകസേട്ഠി സോതാപന്നോ ഹുത്വാ അത്തനോ ഉയ്യാനം ദസബലസ്സ അദാസി. അചേലകാ “അമ്ഹാകം പഠമം ദിന്ന”ന്തി നിക്ഖമിതും ന ഇച്ഛന്തി. “ഗച്ഛഥ നീഹരിതബ്ബനിയാമേന തേ നീഹരഥാ”തി സബ്ബേ നീഹരാപേത്വാ തത്ഥേവ സത്ഥു വിഹാരം കാരേത്വാ ബ്രഹ്മദേയ്യം കത്വാ ഉദകം പാതേസി . സോ കാളകേന കാരിതത്താ കാളകാരാമോ നാമ ജാതോ. ഭഗവാ തസ്മിം സമയേ തത്ഥ വിഹരതി. തേന വുത്തം - “സാകേതേ വിഹരതി കാളകാരാമേ”തി.

ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി പഞ്ചസതേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി. തേ കിര സാകേതനഗരവാസിനോ കുലപുത്താ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഉപട്ഠാനസാലായ നിസിന്നാ "അഹോ ബുദ്ധഗുണാ നാമ മഹന്താ, ഏവരൂപം നാമ മിച്ഛാദിട്ഠികം കാളകസേട്ഠിം ദിട്ഠിതോ മോചേത്വാ സോതാപത്തിഫലം പാപേത്വാ സകലനഗരം സത്ഥാരാ ദേവലോകസദിസം കത"ന്തി ദസബലസ്സ ഗുണം കഥേന്തി. സത്ഥാ തേസം ഗുണം കഥേന്താനം ചിത്തം ഉപപരിക്ഖിത്വാ - "മയി ഗതേ മഹതീ ദേസനാ സമുട്ഠിസ്സതി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച ഇമേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിസ്സന്തി, മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ കമ്പിസ്സതീ"തി ധമ്മസഭം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ തേ ഭിക്ഖൂ ആദിം കത്വാ **യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സാ**തി ഇമം ദേസനം ആരഭി. ഏവമിദം സുത്തം ഗുണകഥായ നിക്ഖിത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ "തമഹം ജാനാമീ"തി പദപരിയോസാനേ മഹാപഥവീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അകമ്പിത്ഥ. **അബ്ഭഞ്ഞാസി**ന്തി അഭിഅഞ്ഞാസിം, ജാനിന്തി അത്ഥോ. **വിദിത**ന്തി പാകടം കത്വാ ഞാതം. ഇമിനാ ഏതം ദസ്സേതി - അഞ്ഞേ ജാനന്തിയേവ, മയാ പന പാകടം കത്വാ വിദിതന്തി. ഇമേഹി തീഹി പദേഹി സബ്ബഞ്ഞുതഭൂമി നാമ കഥിതാ. **തം തഥാഗതോ ന ഉപട്ഠാസീ**തി തം ഛദ്വാരികം ആരമ്മണം തഥാഗതോ തണ്ഹായ വാ ദിട്ഠിയാ വാ ന ഉപട്ഠാസി ന ഉപഗഞ്ഛി. അയഞ്ഹി പസ്സതി ഭഗവാ ചക്ഖുനാ രൂപം, ഛന്ദരാഗോ ഭഗവതോ നത്ഥി, സുവിമുത്തചിത്തോ സോ ഭഗവാ. സുണാതി ഭഗവാ സോതേന സദ്ദം. ഘായതി ഭഗവാ ഘാനേന ഗന്ധം. സായതി ഭഗവാ ജിവ്ഹായ രസം. ഫുസതി ഭഗവാ കായേന ഫോട്ഠബ്ബം. വിജാനാതി ഭഗവാ മനസാ ധമ്മം, ഛന്ദരാഗോ ഭഗവതോ നത്ഥി, സുവിമുത്തചിത്തോ സോ ഭഗവാ. തേന വുത്തം - "തം തഥാഗതോ ന ഉപട്ഠാസീ"തി. ഇമിനാ പദേന ഖീണാസവഭൂമി കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

തം മമസ്സ മുസാതി തം മേ വചനം മുസാവാദോ നാമ ഭവേയ്യ. **തം പസ്സ താദിസമേവാ**തി തമ്പി മുസാവാദോ ഭവേയ്യ. **തം മമസ്സ കലീ**തി തം വചനം മയ്ഹം ദോസോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ സച്ചഭൂമി നാമ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

ദട്ഠാ ദട്ഠബ്ബന്തി ദിസ്വാ ദട്ഠബ്ബം. **ദിട്ഠം ന മഞ്ഞതീ**തി തം ദിട്ഠം രൂപായതനം "അഹം മഹാജനേന ദിട്ഠമേവ പസ്സാമീ"തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി ന മഞ്ഞതി. **അദിട്ഠം ന മഞ്ഞതീ**തി "അഹം മഹാജനേന അദിട്ഠമേവ ഏതം പസ്സാമീ"തി ഏവമ്പി തണ്ഹാദീഹി മഞ്ഞനാഹി ന മഞ്ഞതി. **ദട്ഠബ്ബം ന മഞ്ഞതീ**തി "മഹാജനേന ദിട്ഠം പസ്സാമീ"തി ഏവമ്പി താഹി മഞ്ഞനാഹി ന മഞ്ഞതി. ദട്ഠബ്ബഞ്ഹി അദിട്ഠമ്പി ഹോതിയേവ. ഏവരൂപാനി ഹി വചനാനി തീസുപി കാലേസു ലബ്ഭന്തി, തേനസ്സ അത്ഥോ വുത്തോ. **ദട്ഠാരം ന മഞ്ഞതീ**തി പസ്സിതാരം ഏകസത്തം നാമ താഹി മഞ്ഞനാഹി ന മഞ്ഞതീതി അത്ഥോ. സേസട്ഠാനേസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേന സുഞ്ഞതാഭൂമി നാമ കഥിതാ.

ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ. **താദീയേവ താദീ**തി **താദിതാ** നാമ ഏകസദിസതാ. തഥാഗതോ ച യാദിസോ ലാഭാദീസു, താദിസോവ അലാഭാദീസു. തേന വുത്തം - "ലാഭേപി താദീ, അലാഭേപി താദീ.

യസേപി താദീ, അയസേപി താദീ. നിന്ദായപി താദീ, പസംസായപി താദീ. സുഖേപി താദീ, ദുക്ഖേപി താദീ''തി (മഹാനി॰ ൩൮, ൭൭). ഇമായ താദിതായ താദീ. **തമ്ഹാ ച പന താദിമ്ഹാ**തി തതോ തഥാഗതതാദിതോ അഞ്ഞോ ഉത്തരിതരോ വാ പണീതതരോ വാ താദീ നത്ഥീതി എത്താവതാ താദിഭൂമി നാമ കഥിതാ. ഇമാഹി പഞ്ചഭൂമീഹി ദേസനം നിട്ഠാപേന്തസ്സ പഞ്ചസുപി ഠാനേസു മഹാപഥവീ സക്ഖിഭാവേന അകമ്പിത്ഥ. ദേസനാപരിയോസാനേ തേ പഞ്ചസതേ അധുനാപബ്ബജിതേ കുലപുത്തേ ആദിം കത്വാ തം ഠാനം പത്താനം ദേവമനുസ്സാനം ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി അമതപാനം പിവിംസു.

ഭഗവാപി സുത്തം നിട്ഠാപേത്വാ ഗാഥാഹി കൂടം ഗണ്ഹന്തോ **യംകിഞ്ചീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അജ്ഝോസിതം സച്ചമുതം പരേസ**ന്തി പരേസം സദ്ധായ പരപത്തിയായനായ സച്ചമുതന്തി മഞ്ഞിത്വാ അജ്ഝോസിതം ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപേത്വാ ഗഹിതം. **സയസംവുതേസൂ**തി സയമേവ സംവരിത്വാ പിയായിത്വാ ഗഹിതഗഹണേസു, ദിട്ഠിഗതികേസൂതി അത്ഥോ. ദിട്ഠിഗതികാ ഹി സയം സംവുതാതി വുച്ചന്തി. **സച്ചം മുസാ വാപി പരം ദഹേയ്യാ**തി തേസു സയം സംവുതസങ്ഖാതേസു ദിട്ഠിഗതികേസു തഥാഗതോ താദീ തേസം ഏകമ്പി വചനം ''ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ''ന്തി ഏവം സച്ചം മുസാ വാപി പരം ഉത്തമം കത്വാ ന ഓദഹേയ്യ, ന സദ്ദഹേയ്യ, ന പത്തിയായേയ്യ. **ഏതഞ്ച സല്ല**ന്തി ഏതം ദിട്ഠിസല്ലം. **പടികച്ച ദിസ്വാ**തി പുരേതരം ബോധിമൂലേയേവ ദിസ്വാ. **വിസത്താ**തി ലഗ്ഗാ ലഗിതാ പലിബുദ്ധാ. **ജാനാമി പസ്സാമി തഥേവ ഏത**ന്തി യഥായം പജാ അജ്ഝോസിതാ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപേത്വാ വിസത്താ ലഗ്ഗാ ലഗിതാ, ഏവം അഹമ്പി ജാനാമി പസ്സാമി. തഥാ ഏവം യഥാ ഏതായ പജായ ഗഹിതന്തി ഏവം അജ്ഝോസിതം നത്ഥി തഥാഗതാനന്തി അത്ഥോ.

൫. ബ്രഹ്മചരിയസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. പഞ്ചമേ **ജനകുഹനത്ഥ**ന്തി തീഹി കുഹനവത്ഥൂഹി ജനസ്സ കുഹനത്ഥായ. **ന ജനലപനത്ഥ**ന്തി ന ജനസ്സ ഉപലാപനത്ഥം. **ന ലാഭസക്കാരസിലോകാനിസംസത്ഥ**ന്തി ന ചീവരാദിഥുതിവചനത്ഥം. **ന ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസത്ഥ**ന്തി ന തേന തേന കാരണേന കതവാദാനിസംസത്ഥം, ന വാദസ്സ പമോക്ഖാനിസംസത്ഥം. **ന ഇതി മം ജനോ ജാനാതൂ**തി ന ''ഏവം കിര ഏസ ഭിക്ഖു, ഏവം കിര ഏസ ഭിക്ഖൂ''തി ജനസ്സ ജാനനത്ഥായ. **സംവരത്ഥ**ന്തി പഞ്ചഹി സംവരേഹി സംവരണത്ഥായ. **പഹാനത്ഥ**ന്തി തീഹി പഹാനേഹി പജഹനത്ഥായ. **വിരാഗത്ഥ**ന്തി രാഗാദീനം വിരജ്ജനത്ഥായ. **നിരോധത്ഥ**ന്തി തേസംയേവ നിരുജ്ഝനത്ഥായ. **അനീതിഹ**ന്തി ഇതിഹപരിവജ്ജിതം, അപരപത്തിയന്തി അത്ഥോ. **നിബ്ബാനോഗധഗാമിന**ന്തി നിബ്ബാനസ്സ അന്തോഗാമിനം. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയഞ്ഹി നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കരിത്വാ നിബ്ബാനസ്സ അന്തോയേവ വത്തതി പവത്തതി. **പടിപജ്ജന്തീ**തി ദുവിധമ്പി പടിപജ്ജന്തി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥേത്വാ ഗാഥാസു വിവട്ടമേവ കഥിതം.

൬. കുഹസുത്തവണ്ണനാ

൨൬. ഛട്ഠേ **കുഹാ**തി കുഹകാ. **ഥദ്ധാ**തി കോധേന ച മാനേന ച ഥദ്ധാ. **ലപാ**തി ഉപലാപകാ. **സിങ്ഗീ**തി ''തത്ഥ കതമം സിങ്ഗം, യം സിങ്ഗം

സിങ്ഗാരതാ ചാതുരതാ ചാതുരിയം പരിക്ഖത്തതാ പാരിക്ഖത്തിയ”ന്തി (വിഭ॰ ൮൫൨) ഏവം വുത്തേഹി സിങ്ഗസദിസേഹി പാകടകിലേസേഹി സമന്നാഗതാ. **ഉന്നളാ**തി ഉഗ്ഗതനളാ തുച്ഛമാനം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാ. **അസമാഹിതാ**തി ചിത്തേകഗ്ഗമത്തസ്സാപി അലാഭിനോ. **ന മേ തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ മാമകാ**തി തേ മയ്ഹം ഭിക്ഖൂ മമ സന്തകാ ന ഹോന്തി. “തേ മയ്ഹ”ന്തി ഇദം പന സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതത്താ വുത്തം. **തേ ഖോ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ മാമകാ**തി ഇധാപി മേതി അത്താനം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതത്താ വദതി, സമ്മാപടിപന്നത്താ പന “മാമകാ”തി ആഹ. **വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തീ**തി സീലാദീഹി ഗുണേഹി വഡ്ഢനതോ വുദ്ധിം, നിച്ചലഭാവേന വിരൂള്ഹിം, സബ്ബത്ഥ പത്ഥടതായ വേപുല്ലം പാപുണന്തി. തേ പനേതേ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ വിരുഹന്തി, അരഹത്തഫലം പത്തേ വിരൂള്ഹാ നാമ ഹോന്തി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥാസുപി വട്ടവിവട്ടമേവ കഥിതം.

൭. സന്തുട്ഠിസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ **അപ്പാനീ**തി പരിത്താനി. **സുലഭാനീ**തി സുഖേന ലദ്ധബ്ബാനി, യത്ഥ കത്ഥചി സക്കാ ഹോന്തി ലഭിതും. **അനവജ്ജാനീ**തി നിദ്ദോസാനി. **പിണ്ഡിയാലോപഭോജന**ന്തി ജങ്ഘാപിണ്ഡിയബലേന ചരിത്വാ ആലോപമത്തം ലദ്ധം ഭോജനം. **പൂതിമുത്ത**ന്തി യംകിഞ്ചി മുത്തം. യഥാ ഹി സുവണ്ണവണ്ണോപി കായോ പൂതികായോതി വുച്ചതി, ഏവം അഭിനവമ്പി മുത്തം പൂതിമുത്തമേവ.

വിഘാതോതി വിഗതഘാതോ, ചിത്തസ്സ ദുക്ഖം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **ദിസാ നപ്പടിഹഞ്ഞതീ**തി യസ്സ ഹി “അസുകട്ഠാനം നാമ ഗതോ ചീവരാദീനി ലഭിസ്സാമീ”തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ദിസാ പടിഹഞ്ഞതി നാമ. യസ്സ ഏവം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ നപ്പടിഹഞ്ഞതി നാമ. **ധമ്മാ**തി പടിപത്തിധമ്മാ. **സാമഞ്ഞസ്സാനുലോമികാ**തി സമണധമ്മസ്സ അനുലോമാ. **അധിഗ്ഗഹിതാ**തി സബ്ബേതേ തുട്ഠചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അധിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി അന്തോഗതാ ന പരിബാഹിരാതി.

൮. അരിയവംസസുത്തവണ്ണനാ

൨൮. അട്ഠമസ്സ അജ്ഝാസയികോ നിക്ഖേപോ. ഇമം കിര മഹാഅരിയവംസസുത്തന്തം ഭഗവാ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ധമ്മസഭായം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ അത്തനോപി പരപുഗ്ഗലാനമ്പി അജ്ഝാസയവസേന പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാനി ചത്താലീസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി, “ഭിക്ഖവേ”തി ആമന്തേത്വാ **ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവംസാ**തി ആരഭി. തത്ഥ **അരിയവംസാ**തി അരിയാനം വംസാ. യഥാ ഹി ഖത്തിയവംസോ ബ്രാഹ്മണവംസോ വേസ്സവംസോ സുദ്ദവംസോ സമണവംസോ കുലവംസോ രാജവംസോ, ഏവം അയമ്പി അട്ഠമോ അരിയവംസോ അരിയതന്തി അരിയപവേണീ നാമ ഹോതി. സോ ഖോ പനായം അരിയവംസോ ഇമേസം വംസാനം മൂലഗന്ധാദീനം കാളാനുസാരിഗന്ധാദയോ വിയ അഗ്ഗമക്ഖായതി.

കേ പന തേ അരിയാ, യേസം ഏതേ വംസാതി? അരിയാ വുച്ചന്തി ബുദ്ധാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച തഥാഗതസാവകാ ച, ഏതേസം അരിയാനം വംസാതി

അരിയവംസാ. ഇതോ പുബ്ബേ ഹി സതസഹസ്സകപ്പാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ തണ്ഹങ്കരോ, മേധങ്കരോ , സരണങ്കരോ, ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേ അരിയാ, തേസം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ. തേസം ബുദ്ധാനം പരിനിബ്ബാനതോ അപരഭാഗേ അസങ്ഖ്യേയ്യം അതിക്കമിത്വാ കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ...പേ॰... ഇമസ്മിം കപ്പേ കകുസന്ധോ, കോണാഗമനോ, കസ്സപോ, അമ്ഹാകം ഭഗവാ ഗോതമോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേസം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ. അപിച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം സബ്ബബുദ്ധ-പച്ചേകബുദ്ധ-ബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ.

തേ ഖോ പനേതേ **അഗ്ഗഞ്ഞാ** അഗ്ഗാതി ജാനിതബ്ബാ, **രത്തഞ്ഞാ** ദീഘരത്തം പവത്താതി ജാനിതബ്ബാ, **വംസഞ്ഞാ** വംസാതി ജാനിതബ്ബാ. **പോരാണാ** ന അധുനുപ്പത്തികാ. **അസംകിണ്ണാ** അവികിണ്ണാ അനപനീതാ. **അസംകിണ്ണപുബ്ബാ** അതീതബുദ്ധേഹിപി ന സംകിണ്ണപുബ്ബാ, ''കി ഇമേഹീ''തി ന അപനീതപുബ്ബാ. **ന സംകീയന്തീ**തി ഇദാനിപി ന അപനീയന്തി. **ന സംകീയിസ്സന്തീ**തി അനാഗതബുദ്ധേഹിപി ന അപനീയിസ്സന്തി. യേ ലോകേ വിഞ്ഞൂ സമണബ്രാഹ്മണാ, തേഹി **അപ്പടികുട്ഠാ,** സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹി അനിന്ദിതാ അഗരഹിതാ.

സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി പച്ചയസന്തോസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. **ഇതരീതരേനാ**തി ന ഥൂലസുഖുമലൂഖപണീതഥിരജിണ്ണാനം യേന കേനചി, അഥ ഖോ യഥാലദ്ധാദീനം ഇതരീതരേന യേന കേനചി സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചീവരസ്മിഞ്ഹി തയോ സന്തോസാ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി. പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തേസം വിത്ഥാരകഥാ ''സന്തുട്ഠസ്സ, ഭിക്ഖവേ, അനുപ്പന്നാ ചേവ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീ''തി ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഇമേ തയോ സന്തോസേ സന്ധായ ''സന്തുട്ഠോ ഹോതി ഇതരീതരേന ചീവരേന, യഥാലദ്ധാദീസു യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠോ ഹോതീ''തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച ചീവരം ജാനിതബ്ബം, ചീവരക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പംസുകൂലം ജാനിതബ്ബം, ചീവരസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, ചീവരപ്പടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി ജാനിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ചീവരം ജാനിതബ്ബ**ന്തി ഖോമാദീനി ഛ ചീവരാനി ദുകൂലാദീനി ഛ അനുലോമചീവരാനി ജാനിതബ്ബാനി. ഇമാനി ദ്വാദസ കപ്പിയചീവരാനി. കുസചീരം, വാകചീരം, ഫലകചീരം, കേസകമ്ബലം, വാളകമ്ബലം, പോത്ഥകോ, ചമ്മം, ഉലൂകപക്ഖം, രുക്ഖദുസ്സം, ലതാദുസ്സം, ഏരകദുസ്സം, കദലിദുസ്സം, വേളുദുസ്സന്തി ഏവമാദീനി പന അകപ്പിയചീവരാനി.

ചീവരക്ഖേത്തന്തി ''സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന, പംസുകൂലം വാ''തി ഏവം ഉപ്പജ്ജനതോ ഛ ഖേത്താനി, അട്ഠന്നഞ്ച മാതികാനം വസേന അട്ഠ ഖേത്താനി ജാനിതബ്ബാനി.

പംസുകൂലന്തി സോസാനികം, പാപണികം, രഥിയം, സങ്കാരകൂടകം, സോത്ഥിയം, സിനാനം, തിത്ഥം, ഗതപച്ചാഗതം, അഗ്ഗിദഡ്ഢം, ഗോഖായിതം, ഉപചികഖായിതം, ഉന്ദൂരഖായിതം , അന്തച്ഛിന്നം, ദസച്ഛിന്നം, ധജാഹടം, ഥൂപം,

സമണചീവരം, സാമുദ്ദിയം, ആഭിസേകിയം, പന്ഥികം, വാതാഹടം, ഇദ്ധിമയം, ദേവദത്തിയന്തി തേവീസതി പംസുകൂലാനി വേദിതബ്ബാനി. ഏത്ഥ ച **സോത്ഥിയ**ന്തി ഗബ്ഭമലഹരണം. **ഗതപച്ചാഗത**ന്തി മതകസരീരം പാരുപിത്വാ സുസാനം നേത്വാ ആനീതചീവരം. **ധജാഹട**ന്തി ധജം ഉസ്സാപേത്വാ തതോ ആനീതം. **ഥൂപ**ന്തി വമ്മികേ പൂജിതചീവരം. **സാമുദ്ദിയ**ന്തി സമുദ്ദവീചീഹി ഥലം പാപിതം. **പന്ഥിക**ന്തി പന്ഥം ഗച്ഛന്തേഹി ചോരഭയേന പാസാണേഹി കോട്ടേത്വാ പാരുതചീവരം. **ഇദ്ധിമയ**ന്തി ഏഹിഭിക്ഖുചീവരം. സേസം പാകടമേവാതി.

ചീവരസന്തോസോതി വീസതി ചീവരസന്തോസാ - ചീവരേ വിതക്കസന്തോസോ, ഗമനസന്തോസോ, പരിയേസനസന്തോസോ, പടിലാഭസന്തോസോ, മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ, ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ, യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ, ഉദകസന്തോസോ, ധോവനസന്തോസോ, കരണസന്തോസോ, പരിമാണസന്തോസോ, സുത്തസന്തോസോ, സിബ്ബനസന്തോസോ, രജനസന്തോസോ, കപ്പസന്തോസോ, പരിഭോഗസന്തോസോ, സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ, വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി.

തത്ഥ സാദകഭിക്ഖുനാ തേമാസം നിബദ്ധവാസം വസിത്വാ ഏകമാസമത്തം വിതക്കേതും വട്ടതി. സോ ഹി പവാരേത്വാ ചീവരമാസേ ചീവരം കരോതി, പംസുകൂലികോ അഡ്ഢമാസേനേവ കരോതി. ഇദം മാസഡ്ഢമാസമത്തം വിതക്കനം **വിതക്കസന്തോസോ** നാമ. വിതക്കസന്തോസേന പന സന്തുട്ഠേന ഭിക്ഖുനാ പാചീനഖണ്ഡരാജിവാസികപംസുകൂലികത്ഥേരസദിസേന ഭവിതബ്ബം.

ഥേരോ കിര ''ചേതിയപബ്ബതവിഹാരേ ചേതിയം വന്ദിസ്സാമീ''തി ആഗതോ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ചിന്തേസി - ''മയ്ഹം ചീവരം ജിണ്ണം, ബഹൂനം വസനട്ഠാനേ ലഭിസ്സാമീ''തി. സോ മഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ സങ്ഘത്ഥേരം ദിസ്വാ വസനട്ഠാനം പുച്ഛിത്വാ തത്ഥ വുത്ഥോ പുനദിവസേ ചീവരം ആദായ ആഗന്ത്വാ ഥേരം വന്ദി. ഥേരോ ''കിം , ആവുസോ''തി ആഹ. ഗാമദ്വാരം, ഭന്തേ, ഗമിസ്സാമീതി. അഹമ്പാവുസോ, ഗമിസ്സാമീതി . സാധു, ഭന്തേതി ഗച്ഛന്തോ മഹാബോധിദ്വാരകോട്ഠകേ ഠത്വാ ''പുഞ്ഞവന്താനം വസനട്ഠാനേ മനാപം ലഭിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ ''അപരിസുദ്ധോ മേ വിതക്കോ''തി തതോവ പടിനിവത്തി. പുനദിവസേ അമ്ബങ്ഗണസമീപതോ, പുനദിവസേ മഹാചേതിയസ്സ ഉത്തരദ്വാരതോ തഥേവ പടിനിവത്തിത്വാ ചതുത്ഥദിവസേ ഥേരസ്സ സന്തികം അഗമാസി. ഥേരോ ''ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിതക്കോ ന പരിസുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ചീവരം ഗഹേത്വാ തേന സദ്ധിംയേവ പഞ്ഹം പുച്ഛമാനോ ഗാമം പാവിസി. തഞ്ച രത്തിം ഏകോ മനുസ്സോ ഉച്ചാരപലിബുദ്ധോ സാടകേയേവ വച്ചം കത്വാ തം സങ്കാരട്ഠാനേ ഛഡ്ഡേസി. പംസുകൂലികത്ഥേരോ തം നീലമക്ഖികാഹി സമ്പരികിണ്ണം ദിസ്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേസി. മഹാഥേരോ ''കിം, ആവുസോ, സങ്കാരട്ഠാനസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹാസീ''തി. നാഹം, ഭന്തേ, സങ്കാരട്ഠാനസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹാമി, മയ്ഹം പിതു ദസബലസ്സ പഗ്ഗണ്ഹാമി, പുണ്ണദാസിയാ സരീരം പാരുപിത്വാ ഛഡ്ഡിതം പംസുകൂലം തുമ്ബമത്തേ പാണകേ വിധുനിത്വാ സുസാനതോ ഗണ്ഹന്തേന ദുക്കരതരം കതം , ഭന്തേതി. മഹാഥേരോ ''പരിസുദ്ധോ വിതക്കോ പംസുകൂലികസ്സാ''തി ചിന്തേസി. പംസുകൂലികത്ഥേരോപി തസ്മിംയേവ ഠാനേ ഠിതോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തീണി ഫലാനി പത്തോ തം സാടകം ഗഹേത്വാ

ചീവരം കത്വാ പാരുപിത്വാ പാചീനഖണ്ഡരാജിം ഗന്ത്വാ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണി.

ചീവരത്ഥായ ഗച്ഛന്തസ്സ പന "കത്ഥ ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ഗമനം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ. പരിയേസന്തസ്സ പന യേന വാ തേന വാ സദ്ധിം അപരിയേസിത്വാ ലജ്ജിം പേസലം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ പരിയേസനം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ. ഏവം പരിയേസന്തസ്സ ആഹരിയമാനം ചീവരം ദൂരതോ ദിസ്വാ "ഏതം മനാപം ഭവിസ്സതി, ഏതം അമനാപ"ന്തി ഏവം അവിതക്കേത്വാ ഥൂലസുഖുമാദീസു യഥാലദ്ധേനേവ സന്തുസ്സനം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ. ഏവം ലദ്ധം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി "ഏത്തകം ദുപട്ടസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം ഏകപട്ടസ്സാ"തി അത്തനോ പഹോനകമത്തേനേവ സന്തുസ്സനം **മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ. ചീവരം പരിയേസന്തസ്സ പന "അസുകസ്സ ഘരദ്വാരേ മനാപം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ ദ്വാരപടിപാടിയാ ചരണം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ലൂഖപണീതേസു യേന കേനചി യാപേതും സക്കോന്തസ്സ യഥാലദ്ധേനേവ യാപനം **യഥാലാഭസന്തോസോ** നാമ. അത്തനോ ഥാമം ജാനിത്വാ യേന യാപേതും സക്കോതി, തേന യാപനം **യഥാബലസന്തോസോ** നാമ. മനാപം അഞ്ഞസ്സ ദത്വാ അത്തനാ യേന കേനചി യാപനം **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ** നാമ.

"കത്ഥ ഉദകം മനാപം, കത്ഥ അമനാപ"ന്തി അവിചാരേത്വാ യേന കേനചി ധോവനൂപഗേന ഉദകേന ധോവനം **ഉദകസന്തോസോ** നാമ. പണ്ഡുമത്തികഗേരുകപൂതിപണ്ണരസകിലിട്ഠാനി പന ഉദകാനി വജ്ജേതും വട്ടതി. ധോവന്തസ്സ പന മുഗ്ഗരാദീഹി അപഹരിത്വാ ഹത്ഥേഹി മദ്ദിത്വാ ധോവനം **ധോവനസന്തോസോ** നാമ. തഥാ അസുജ്ഝന്തം പണ്ണാനി പക്ഖിപിത്വാ താപിതഉദകേനാപി ധോവിതും വട്ടതി. ഏവം ധോവിത്വാ കരോന്തസ്സ "ഇദം ഥൂലം, ഇദം സുഖുമ"ന്തി അകോപേത്വാ പഹോനകനീഹാരേനേവ കരണം **കരണസന്തോസോ** നാമ. തിമണ്ഡലപതിച്ഛാദനമത്തസ്സേവ കരണം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ. ചീവരകരണത്ഥായ പന മനാപം സുത്തം പരിയേസിസ്സാമീതി അവിചാരേത്വാ രഥികാദീസു വാ ദേവട്ഠാനേ വാ ആഹരിത്വാ പാദമൂലേ വാ ഠപിതം യംകിഞ്ചിദേവ സുത്തം ഗഹേത്വാ കരണം **സുത്തസന്തോസോ** നാമ.

കുസിബന്ധനകാലേ പന അങ്ഗുലമത്തേ സത്ത വാരേ ന വിജ്ഝിതബ്ബം. ഏവം കരോന്തസ്സ ഹി യോ ഭിക്ഖു സഹായോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോപി നത്ഥി. തിവങ്ഗുലമത്തേ പന സത്ത വാരേ വിജ്ഝിതബ്ബം. ഏവം കരോന്തസ്സ മഗ്ഗപ്പടിപന്നേനാപി സഹായേന ഭവിതബ്ബം. യോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോ. അയം **സിബ്ബനസന്തോസോ** നാമ. രജന്തേന പന കാളകച്ഛകാദീനി പരിയേസന്തേന ന ചരിതബ്ബം, സോമവക്കലാദീസു യം ലഭതി, തേന രജിതബ്ബം. അലഭന്തേന പന മനുസ്സേഹി അരഞ്ഞേ വാകം ഗഹേത്വാ ഛഡ്ഡിതരജനം വാ ഭിക്ഖൂഹി പചിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം വാ ഗഹേത്വാ രജിതബ്ബം. അയം **രജനസന്തോസോ** നാമ. നീലകദ്ദമകാളസാമേസു യംകിഞ്ചി ഗഹേത്വാ ഹത്ഥിപിട്ഠേ നിസിന്നസ്സ പഞ്ഞായമാനകപ്പകരണം **കപ്പസന്തോസോ** നാമ.

ഹിരികോപീനപ്പടിച്ഛാദനമത്തവസേന പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ. ദുസ്സം പന ലഭിത്വാ സുത്തം വാ സൂചിം വാ കാരകം വാ അലഭന്തേന ഠപേതും വട്ടതി, ലഭന്തേന ന വട്ടതി. കതമ്പി സചേ അന്തേവാസികാദീനം ദാതുകാമോ ഹോതി, തേ ച അസന്നിഹിതാ, യാവ ആഗമനാ ഠപേതും വട്ടതി. ആഗതമത്തേസു ദാതബ്ബം. ദാതും അസക്കോന്തേന അധിട്ഠാതബ്ബം. അഞ്ഞസ്മിം ചീവരേ സതി പച്ചത്ഥരണമ്പി അധിട്ഠാതും വട്ടതി. അനധിട്ഠിതമേവ ഹി സന്നിധി ഹോതി, അധിട്ഠിതം ന ഹോതീതി **മഹാസീവത്ഥേരോ** ആഹ. അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. വിസ്സജ്ജേന്തേന പന ന മുഖം ഓലോകേത്വാ ദാതബ്ബം, സാരണീയധമ്മേ ഠത്വാ വിസ്സജ്ജേതബ്ബന്തി അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ചീവരപ്പടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി നാമ പംസുകൂലികങ്ഗഞ്ചേവ തേചീവരികങ്ഗഞ്ച. തേസം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪-൨൫) വേദിതബ്ബാ. ഇതി ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി ദ്വേ ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി. ഇമാനി ഗോപേന്തോ ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി.

വണ്ണവാദീതി ഏകോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം ന കഥേതി. ഏകോ ന സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി. ഏകോ നേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ന സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി. ഏകോ സന്തുട്ഠോ ചേവ ഹോതി, സന്തോസസ്സ ച വണ്ണം കഥേതി. തം ദസ്സേതും "ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാ ച വണ്ണവാദീ"തി വുത്തം.

അനേസനന്തി ദൂതേയ്യപഹിനഗമനാനുയോഗപഭേദം നാനപ്പകാരം അനേസനം. **അപ്പതിരൂപ**ന്തി അയുത്തം. **അലദ്ധാ ചാ**തി അലഭിത്വാ. യഥാ ഏകച്ചോ "കഥം നു ഖോ ചീവരം ലഭിസ്സാമീ"തി പുഞ്ഞവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഹുത്വാ കോഹഞ്ഞം കരോന്തോ ഉത്തസതി പരിതസ്സതി, സന്തുട്ഠോ ഭിക്ഖു ഏവം അലദ്ധാ ചീവരം ന പരിതസ്സതി. **ലദ്ധാ ചാ**തി ധമ്മേന സമേന ലഭിത്വാ. **അഗധിതോ**തി വിഗതലോഭഗിദ്ധോ. **അമുച്ഛിതോ**തി അധിമത്തതണ്ഹായ മുച്ഛം അനാപന്നോ. **അനജ്ഝോപന്നോ**തി തണ്ഹായ അനോത്ഥതോ അപരിയോനദ്ധോ. **ആദീനവദസ്സാവീ**തി അനേസനാപത്തിയഞ്ച ഗേധിതപരിഭോഗേ ച ആദീനവം പസ്സമാനോ. **നിസ്സരണപഞ്ഞോ**തി "യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തി വുത്തം നിസ്സരണമേവ പജാനന്തോ.

ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാതി യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠിയാ. **നേവത്താനുക്കംസേതീ**തി "അഹം പംസുകൂലികോ, മയാ ഉപസമ്പദമാളേയേവ പംസുകൂലികങ്ഗം ഗഹിതം, കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **നോ പരം വമ്ഭേതീ**തി "ഇമേ പനഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ന പംസുകൂലികാ"തി വാ, "പംസുകൂലികങ്ഗമത്തമ്പി ഏതേസം നത്ഥീ"തി വാ ഏവം പരം ന വമ്ഭേതി. **യോ ഹി തത്ഥ ദക്ഖോ**തി യോ തസ്മിം ചീവരസന്തോസേ വണ്ണവാദാദീസു വാ ദക്ഖോ ഛേകോ ബ്യത്തോ. **അനലസോ**തി സാതച്ചകിരിയായ ആലസിയവിരഹിതോ. **സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ**തി സമ്പജാനപഞ്ഞായ ചേവ സതിയാ ച യുത്തോ. **അരിയവംസേ ഠിതോ**തി അരിയവംസേ പതിട്ഠിതോ.

ഇതരീതരേന പിണ്ഡപാതേനാതി യേന കേനചി പിണ്ഡപാതേന. എത്ഥാപി പിണ്ഡപാതോ ജാനിതബ്ബോ, പിണ്ഡപാതക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പിണ്ഡപാതസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, പിണ്ഡപാതപ്പടിസംയുത്തം ധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം . തത്ഥ **പിണ്ഡപാതോ**തി ഓദനോ കുമ്മാസോ സത്തു മച്ഛോ മംസം ഖീരം ദധി സപ്പി നവനീതം തേലം മധു ഫാണിതം യാഗു ഖാദനീയം സായനീയം ലേഹനീയന്തി സോളസ പിണ്ഡപാതാ.

പിണ്ഡപാതക്ഖേത്തന്തി സങ്ഘഭത്തം ഉദ്ദേസഭത്തം നിമന്തനം സലാകഭത്തം പക്ഖികം ഉപോസഥികം പാടിപദികഭത്തം ആഗന്തുകഭത്തം ഗമികഭത്തം ഗിലാനഭത്തം ഗിലാനുപട്ഠാകഭത്തം ധുരഭത്തം കുടിഭത്തം വാരഭത്തം വിഹാരഭത്തന്തി പന്നരസ പിണ്ഡപാതക്ഖേത്താനി.

പിണ്ഡപാതസന്തോസോതി പിണ്ഡപാതേ വിതക്കസന്തോസോ ഗമനസന്തോസോ പരിയേസനസന്തോസോ പടിലാഭസന്തോസോ പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ ഉപകാരസന്തോസോ പരിമാണസന്തോസോ പരിഭോഗസന്തോസോ സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി പന്നരസ സന്തോസാ.

തത്ഥ സാദകോ ഭിക്ഖു മുഖം ധോവിത്വാ വിതക്കേതി. പിണ്ഡപാതികേന പന ഗണേന സദ്ധിം ചരതാ സായം ഥേരൂപട്ഠാനകാലേ "സ്വേ കത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമാതി? അസുകഗാമേ, ഭന്തേ"തി എത്തകം ചിന്തേത്വാ തതോ പട്ഠായ ന വിതക്കേതബ്ബം. ഏകചാരികേന വിതക്കമാളകേ ഠത്വാ വിതക്കേതബ്ബം. തതോ പട്ഠായ വിതക്കേന്തോ അരിയവംസാ ചുതോ ഹോതി പരിബാഹിരോ. അയം **വിതക്കസന്തോസോ** നാമ.

പിണ്ഡായ പവിസന്തേന "കുഹിം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ഗന്തബ്ബം. അയം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ. പരിയേസന്തേന യം വാ തം വാ അഗ്ഗഹേത്വാ ലജ്ജിം പേസലമേവ ഗഹേത്വാ പരിയേസിതബ്ബം. അയം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ. ദൂരതോവ ആഹരിയമാനം ദിസ്വാ "എതം മനാപം , എതം അമനാപ"ന്തി ചിത്തം ന ഉപ്പാദേതബ്ബം. അയം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ. "ഇമം മനാപം ഗണ്ഹിസ്സാമി, ഇമം അമനാപം ന ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ യംകിഞ്ചി യാപനമത്തം ഗഹേതബ്ബമേവ. അയം **പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ.

എത്ഥ പന ദേയ്യധമ്മോ ബഹു, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോപി ബഹു, ദായകോപി ബഹും ദാതുകാമോ, പമാണേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ന ബഹു, ദായകോപി അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ന ബഹു, ദായകോ പന ബഹും ദാതുകാമോ, പമാണേന ഗഹേതബ്ബം . പടിഗ്ഗഹണസ്മിഞ്ഹി മത്തം അജാനന്തോ മനുസ്സാനം പസാദം മക്ഖേതി, സദ്ധാദേയ്യം വിനിപാതേതി, സാസനം ന കരോതി, വിജാതമാതുയാപി ചിത്തം ഗഹേതും ന സക്കോതി. ഇതി മത്തം ജാനിത്വാവ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബന്തി അയം **മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ. അഡ്ഢകുലാനിയേവ അഗന്ത്വാ ദ്വാരപടിപാടിയാ ഗന്തബ്ബം. അയം

ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ നാമ. **യഥാലാഭസന്തോസാദയോ** ചീവരേ വുത്തനയാ ഏവ.

പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ "സമണധമ്മം അനുപാലേസ്സാമീ"തി ഏവം ഉപകാരം ഞത്വാ പരിഭുഞ്ജനം **ഉപകാരസന്തോസോ** നാമ. പത്തം പൂരേത്വാ ആനീതം ന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബം. അനുപസമ്പന്നേ സതി തേന ഗാഹാപേതബ്ബം, അസതി ഹരാപേത്വാ പടിഗ്ഗഹണമത്തം ഗഹേതബ്ബം. അയം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ. "ജിഘച്ഛായ പടിവിനോദനം ഇദമേത്ഥ നിസ്സരണ"ന്തി ഏവം പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ. നിദഹിത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. മുഖം അനോലോകേത്വാ സാരണീയധമ്മേ ഠിതേന വിസ്സജ്ജേതബ്ബം. അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

പിണ്ഡപാതപ്പടിസംയുത്താനി പന പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി പിണ്ഡപാതികങ്ഗം സപദാനചാരികങ്ഗം ഏകാസനികങ്ഗം പത്തപിണ്ഡികങ്ഗം ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗന്തി. തേസം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭-൩൦) വുത്താ. ഇതി പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി, ഇമാനി ഗോപേന്തോ പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. വണ്ണവാദീതിആദീനി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

സേനാസനേനാതി ഇധ സേനാസനം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, സേനാസനപ്പടിസംയുത്തം ധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ **സേനാസന**ന്തി മഞ്ചോ പീഠം ഭിസി ബിമ്ബോഹനം വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാ ലേണം അട്ടോ മാളോ വേളുഗുമ്ബോ രുക്ഖമൂലം യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീതി ഇമാനി പന്നരസ സേനാസനാനി.

സേനാസനക്ഖേത്തന്തി സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന പംസുകൂലം വാതി ഛ ഖേത്താനി.

സേനാസനസന്തോസോതി സേനാസനേ വിതക്കസന്തോസാദയോ പന്നരസ സന്തോസാ. തേ പിണ്ഡപാതേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സേനാസനപ്പടിസംയുത്താനി** പന പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ആരഞ്ഞികങ്ഗം രുക്ഖമൂലികങ്ഗം അബ്ഭോകാസികങ്ഗം സോസാനികങ്ഗം യഥാസന്ഥതികങ്ഗന്തി. തേസം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൧-൩൪) വുത്താ. ഇതി സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി. ഇമാനി ഗോപേന്തോ സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

ഗിലാനപച്ചയോ പന പിണ്ഡപാതേയേവ പവിട്ഠോ. തത്ഥ യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പസന്തോസേനേവ സന്തുസ്സിതബ്ബം. നേസജ്ജികങ്ഗം ഭാവനാരാമഅരിയവംസം ഭജതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "പഞ്ച സേനാസനേ വുത്താ, പഞ്ച ആഹാരനിസ്സിതാ;
> ഏകോ വീരിയസംയുത്തോ, ദ്വേ ച ചീവരനിസ്സിതാ"തി.

ഇതി ഭഗവാ പഥവിം പത്ഥരമാനോ വിയ സാഗരകുച്ഛിം പൂരയമാനോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരയമാനോ വിയ ച പഠമം ചീവരസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ചന്ദം ഉട്ഠാപേന്തോ വിയ സൂരിയം ഉല്ലങ്ഘേന്തോ വിയ ച ദുതിയം പിണ്ഡപാതസന്തോസം കഥേത്വാ സിനേരും ഉക്ഖിപന്തോ വിയ തതിയം സേനാസനസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ഇദാനി സഹസ്സനയപടിമണ്ഡിതം ചതുത്ഥം ഭാവനാരാമം അരിയവംസം കഥേതും **പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീ**തി ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ ആരമണം ആരാമോ, അഭിരതീതി അത്ഥോ. ഭാവനായ ആരാമോ അസ്സാതി **ഭാവനാരാമോ**. ഭാവനായ രതോതി **ഭാവനാരതോ**. പഞ്ചവിധേ പഹാനേ ആരാമോ അസ്സാതി **പഹാനാരാമോ**. അപിച ഭാവേന്തോ രമതീതി **ഭാവനാരാമോ**. പജഹന്തോ രമതീതി **പഹാനാരാമോ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അയഞ്ഹി ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഭാവേന്തോ രമതി, രതിം വിന്ദതീതി അത്ഥോ. തഥാ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനേ. ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദേ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ, സത്ത അനുപസ്സനാ, അട്ഠാരസ മഹാവിപസ്സനാ, സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ, അട്ഠതിംസ ആരമ്മണവിഭത്തിയോ ഭാവേന്തോ രമതി, രതിം വിന്ദതി. കാമച്ഛന്ദാദയോ പന കിലേസേ പജഹന്തോ രമതി, രതിം വിന്ദതി.

ഇമേസു പന ചതൂസു അരിയവംസേസു പുരിമേഹി തീഹി തേരസന്നം ധുതങ്ഗാനം ചതുപച്ചയസന്തോസസ്സ ച വസേന സകലം വിനയപിടകം കഥിതം ഹോതി, ഭാവനാരാമേന അവസേസം പിടകദ്വയം. ഇമം പന ഭാവനാരാമം അരിയവംസം കഥേന്തേന ഭിക്ഖുനാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയാ കഥേതബ്ബോ, ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ, മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ, അഭിധമ്മേ നിദ്ദേസപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

തത്ഥ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയാ**തി -

''നേക്ഖമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, കാമച്ഛന്ദം പജഹന്തോ രമതി. അബ്യാപാദം, ബ്യാപാദം... ആലോകസഞ്ഞം... ഥിനമിദ്ധം... അവിക്ഖേപം, ഉദ്ധച്ചം... ധമ്മവവത്ഥാനം... വിചികിച്ഛം... ഞാണം... അവിജ്ജം... പാമോജ്ജം... അരതിം... പഠമജ്ഝാനം, പഞ്ച നീവരണേ... ദുതിയജ്ഝാനം... വിതക്കവിചാരേ... തതിയജ്ഝാനം... പീതിം... ചതുത്ഥജ്ഝാനം... സുഖദുക്ഖേ... ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം ഭാവേന്തോ രമതി, രൂപസഞ്ഞം പടിഘസഞ്ഞം നാനത്തസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിം...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം ഭാവേന്തോ രമതി, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി.

''അനിച്ചാനുപസ്സനം ഭാവേന്തോ രമതി, നിച്ചസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി. ദുക്ഖാനുപസ്സനം... സുഖസഞ്ഞം... അനത്താനുപസ്സനം... അത്തസഞ്ഞം... നിബ്ബിദാനുപസ്സനം... നന്ദിം... വിരാഗാനുപസ്സനം... രാഗം... നിരോധാനുപസ്സനം... സമുദയം... പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനം... ആദാനം... ഖയാനുപസ്സനം ... ഘനസഞ്ഞം... വയാനുപസ്സനം... ആയൂഹനം... വിപരിണാമാനുപസ്സനം... ധുവസഞ്ഞം... അനിമിത്താനുപസ്സനം ... നിമിത്തം... അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനം... പണിധിം... സുഞ്ഞതാനുപസ്സനം... അഭിനിവേസം... അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനം...

സാരാദാനാഭിനിവേസം... യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം... സമ്മോഹാഭിനിവേസം... ആദീനവാനുപസ്സനം... ആലയാഭിനിവേസം... പടിസങ്ഖാനുപസ്സനം... അപ്പടിസങ്ഖം... വിവട്ടാനുപസ്സനം... സംയോഗാഭിനിവേസം... സോതാപത്തിമഗ്ഗം... ദിട്ഠേകട്ഠേ കിലേസേ... സകദാഗാമിമഗ്ഗം... ഓളാരികേ കിലേസേ... അനാഗാമിമഗ്ഗം... അനുസഹഗതേ കിലേസേ... അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേന്തോ രമതി, സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ രമതീ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൧,൯൧).

ഏവം പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയാ കഥേതബ്ബോ.

ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേനാതി -

''ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി... പേ॰... ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി, ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി. കതമം ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി? കായഗതാസതിം സാതസഹഗതം, ഇമം ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി. കതമം ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി? അസ്മിമാനം, ഇമം ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി. കതമേ ദ്വേ ധമ്മേ...പേ॰... കതമേ ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി? ദസ കസിണായതനാനി, ഇമേ ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി. കതമേ ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി? ദസ മിച്ഛത്തേ, ഇമേ ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൧-൩൬൦).

ഏവം ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേനാതി -

''ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ...പേ॰... യാവദേവ ഞാണമത്തായ പടിസ്സതിമത്തായ. അനിസ്സിതോ ച വിഹരതി, ന ച കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതി. ഏവമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതി ഭാവനാരതോ. പഹാനാരാമോ ഹോതി പഹാനരതോ. പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി...പേ॰... പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേയ്യഥാപി പസ്സേയ്യ സരീരം സിവഥികായ ഛഡ്ഡിതം...പേ॰... പൂതീനി ചുണ്ണകജാതാനി. സോ ഇമമേവ കായം ഉപസംഹരതി 'അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവംഭാവീ ഏവംഅനതീതോ'തി. ഇതി അജ്ഝത്തം വാ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി...പേ॰... ഏവമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬ ആദയോ).

ഏവം മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

അഭിധമ്മേ നിദ്ദേസപരിയായേനാതി സബ്ബേപി സങ്ഖതേ ''അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ രോഗതോ ഗണ്ഡതോ ...പേ॰... സംകിലേസികധമ്മതോ പസ്സന്തോ രമതി, ഏവം ഖോ ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീ''തി (മഹാനി॰ ൧൩; ചൂളനി॰ ഉപസീവമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൩൯, നന്ദമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൫൭). ഏവം നിദ്ദേസപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

നേവത്താനുക്കംസേതീതി ''അജ്ജ മേ സട്ഠി വാ സത്തതി വാ വസ്സാനി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തസ്സ കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ''തി ഏവം അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **നോ പരം വമ്ഭേതീ**തി ''അനിച്ചം ദുക്ഖന്തി വിപസ്സനാമത്തകമ്പി നത്ഥി, കിം ഇമേ വിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനാ ചരന്തീ''തി ഏവം പരവമ്ഭനം ന കരോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ അരിയവംസാതി, ഭിക്ഖവേ, ഇമേ ചത്താരോ അരിയവംസാ അരിയതന്തിയോ അരിയപവേണിയോ അരിയഞ്ജസാ അരിയവടുമാനീതി സുത്തന്തം വിനിവട്ടേത്വാ ഇദാനി മഹാഅരിയവംസപരിപൂരകസ്സ ഭിക്ഖുനോ വസനദിസാ ദസ്സേന്തോ **ഇമേഹി ച പന, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സ്വേവ അരതിം സഹതീ**തി സോയേവ അരതിം അനഭിരതിം ഉക്കണ്ഠിതം സഹതി അഭിഭവതി. **ന തം അരതി സഹതീ**തി തം പന ഭിക്ഖും യാ ഏസാ പന്തേസു സേനാസനേസു അധികുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അരതി നാമ ഹോതി, സാ സഹിതും അധിഭവിതും ന സക്കോതി. **അരതിരതിസഹോ**തി അരതിഞ്ച പഞ്ചകാമഗുണരതിഞ്ച സഹതി, അധിഭവിതും സക്കോതി.

ഇദാനി ഗാഥാഹി കൂടം ഗണ്ഹന്തോ **നാരതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധീര**ന്തി വീരിയവന്തം. **നാരതി ധീരം സഹതീ**തി ഇദം പുരിമസ്സേവ കാരണവചനം. യസ്മാ സാ ധീരം ന സഹതി നപ്പഹോതി ധീരം സഹിതും അധിഭവിതും ന സക്കോതി, തസ്മാ നാരതി സഹതി ധീരം. **ധീരോ ഹി അരതിസ്സഹോ**തി അരതിസഹത്താ ഹി സോ ധീരോ നാമ, തസ്മാ അരതിം സഹതീതി അത്ഥോ. **സബ്ബകമ്മവിഹായീന**ന്തി സബ്ബം തേഭൂമകകമ്മം ചജിത്വാ പരിച്ഛിന്നം പരിവടുമം കത്വാ ഠിതം. **പനുണ്ണം കോ നിവാരയേ**തി കിലേസേ പനുദിത്വാ ഠിതം കോ നാമ രാഗോ വാ ദോസോ വാ നിവാരേയ്യ. **നേക്ഖം ജമ്ബോനദസ്സേവ, കോ തം നിന്ദിതുമരഹതീ**തി ജമ്ബോനദസങ്ഖാതസ്സ ജാതിരത്തസുവണ്ണസ്സ നിക്ഖസദിസം ഗരഹിതബ്ബദോസവിമുത്തം കോ തം പുഗ്ഗലം നിന്ദിതും അരഹതി. **ബ്രഹ്മുനാപി പസംസിതോ**തി മഹാബ്രഹ്മുനാപി ഏസ പുഗ്ഗലോ പസംസിതോയേവാതി. ദേസനാപരിയോസാനേ ചത്താലീസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു.

൯. ധമ്മപദസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. നവമേ **ധമ്മപദാനീ**തി ധമ്മകോട്ഠാസാ. **അനഭിജ്ഝാ**തിആദീസു അഭിജ്ഝാപടിക്ഖേപേന **അനഭിജ്ഝാ,** ബ്യാപാദപടിക്ഖേപേന **അബ്യാപാദോ,** മിച്ഛാസതിപടിക്ഖേപേന **സമ്മാസതി,** മിച്ഛാസമാധിപടിക്ഖേപേന **സമ്മാസമാധി** വേദിതബ്ബോ.

അനഭിജ്ഝാലൂതി നിത്തണ്ഹോ ഹുത്വാ. **അബ്യാപന്നേന ചേതസാ**തി സബ്ബകാലം പകതിഭാവം അവിജഹന്തേന ചിത്തേന. **സതോ ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സാ**തി സതിയാ സമന്നാഗതോ ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗചിത്തോ അസ്സ. **അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ**തി നിയകജ്ഝത്തേ സുട്ഠു ഠപിതചിത്തോ ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥായപി വട്ടവിവട്ടം കഥിതം.

൧൦. പരിബ്ബാജകസുത്തവണ്ണനാ

നം. ദസമേ **അഭിഞ്ഞാതാ**തി ഞാതാ പാകടാ. **അന്നഭാരോ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതോ. സാ ഹി ഇധ പടിസല്ലാനന്തി അധിപ്പേതാ. **പച്ചക്ഖായാ**തി പടിക്ഖിപിത്വാ. **അഭിജ്ഝാലു**ന്തി സതണ്ഹം. **കാമേസു തിബ്ബസാരാഗ**ന്തി വത്ഥുകാമേസു ബഹലരാഗം. **തമഹം തത്ഥ ഏവം വദേയ്യ**ന്തി തം അഹം തസ്മിം കാരണേ ഏവം വദേയ്യം. **പടിക്കോസിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യാ**തി പടിക്കോസിതബ്ബാനി പടിബാഹിതബ്ബനി വാ മഞ്ഞേയ്യ. **സഹധമ്മികാ**തി സകാരണാ. **വാദാനുപാതാ**തി ധമ്മികവാദേ ഘട്ടയമാനാ അധമ്മികവാദാനുപാതാ, വാദപ്പവത്തിയോതി അത്ഥോ. **ഗാരയ്ഹാ ഠാനാ**തി ഗരഹിതബ്ബയുത്തകാ പച്ചയാ. **ആഗച്ഛന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി.

ഉക്കലാതി ഉക്കലജനപദവാസിനോ. **വസ്സഭഞ്ഞാ**തി വസ്സോ ച ഭഞ്ഞോ ചാതി ദ്വേ ജനാ. **അഹേതുകവാദാ**തി "നത്ഥി ഹേതു നത്ഥി പച്ചയോ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ"തിഏവമാദിവാദിനോ. **അകിരിയവാദാ**തി "കരോതോ ന കരീയതി പാപ"ന്തി ഏവം കിരിയപടിക്ഖേപവാദിനോ. **നത്ഥികവാദാ**തി "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിവാദിനോ. തേ ഇമേസു തീസുപി ദസ്സനേസു ഓക്കന്തനിയാമാ അഹേസും. കഥം പന തേസു നിയാമോ ഹോതീതി? യോ ഹി ഏവരൂപം ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേസു നിസിന്നോ സജ്ഝായതി വീമംസതി, തസ്സ "നത്ഥി ഹേതു നത്ഥി പച്ചയോ കരോതോ ന കരീയതി പാപം...പേ॰... നത്ഥി ദിന്നം...പേ॰... കായസ്സ ഭേദാ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി തസ്മിം ആരമ്മണേ മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, ജവനാനി ജവന്തി. പഠമജവനേ സതേകിച്ഛോ ഹോതി, തഥാ ദുതിയാദീസു, സത്തമേ ബുദ്ധാനമ്പി അതേകിച്ഛോ അനിവത്തി അരിട്ഠകണ്ടകസദിസോ ഹോതി . തത്ഥ കോചി ഏകം ദസ്സനം ഓക്കമതി, കോചി ദ്വേ, കോചി തീണിപി. നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികോവ ഹോതി, പത്തോ സഗ്ഗമഗ്ഗാവരണഞ്ചേവ മോക്ഖമഗ്ഗാവരണഞ്ച, അഭബ്ബോ തസ്സ അത്തഭാവസ്സ അനന്തരം സഗ്ഗമ്പി ഗന്തും, പഗേവ മോക്ഖം. വട്ടഖാണുകോ നാമേസ സത്തോ പഥവിഗോപകോ, യേഭുയ്യേന ഏവരൂപസ്സ ഭവതോ വുട്ഠാനം നത്ഥി. വസ്സഭഞ്ഞാപി ഏദിസാ അഹേസും. **നിന്ദാബ്യാരോസനഉപാരമ്ഭഭയാ**തി അത്തനോ നിന്ദഭയേന ഘട്ടനഭയേന ഉപവാദഭയേന ചാതി അത്ഥോ. **അഭിജ്ഝാവിനയേ സിക്ഖ**ന്തി അഭിജ്ഝാവിനയോ വുച്ചതി അരഹത്തം, അരഹത്തേ സിക്ഖമാനോ അപ്പമത്തോ നാമ വുച്ചതീതി സുത്തന്തേ വട്ടവിട്ടം കഥേത്വാ ഗാഥായ ഫലസമാപത്തി കഥിതാതി.

ഉരുവേലവഗ്ഗോ തതിയോ.

ർ. ചക്കവഗ്ഗോ

൧. ചക്കസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **ചക്കാനീ**തി സമ്പത്തിയോ. **ചതുചക്കം വത്തതീ**തി ചത്താരി സമ്പത്തിചക്കാനി വത്തന്തി ഘടിയന്തിയേവാതി അത്ഥോ. **പതിരൂപദേസവാസോ**തി യത്ഥ ചതസ്സോ പരിസാ സന്ദിസ്സന്തി, ഏവരൂപേ അനുച്ഛവികേ ദേസേ വാസോ. **സപ്പുരിസാവസ്സയോ**തി ബുദ്ധാദീനം സപ്പുരിസാനം അവസ്സയനം സേവനം ഭജനം, ന രാജാനം. **അത്തസമ്മാപണിധീ**തി അത്തനോ സമ്മാ ഠപനം, സചേ പുബ്ബേ അസ്സദ്ധാദീഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി, താനി പഹായ സദ്ധാദീസു പതിട്ഠാപനം. **പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ**തി പുബ്ബേ ഉപചിതകുസലതാ. ഇദമേവ ചേത്ഥ പമാണം. യേന ഹി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന കുസലകമ്മം കതം ഹോതി, തദേവ കുസലം തം പുരിസം പതിരൂപദേസേ ഉപനേതി, സപ്പുരിസേ ഭജാപേതി, സോ ഏവ ച പുഗ്ഗലോ അത്താനം സമ്മാ ഠപേതി. **പുഞ്ഞകതോ**തി കതപുഞ്ഞോ. **സുഖഞ്ചേതംധിവത്തതീ**തി സുഖഞ്ച ഏതം പുഗ്ഗലം അധിവത്തതി, അവത്ഥരതീതി അത്ഥോ.

൨. സങ്ഗഹസുത്തവണ്ണനാ

൩൨. ദുതിയേ **സങ്ഗഹവത്ഥൂനീ**തി സങ്ഗണ്ഹനകാരണാനി. **ദാനഞ്ചാ**തിആദീസു ഏകച്ചോ ഹി ദാനേനേവ സങ്ഗണ്ഹിതബ്ബോ ഹോതി, തസ്സ ദാനമേവ ദാതബ്ബം. **പേയ്യവജ്ജ**ന്തി പിയവചനം. ഏകച്ചോ ഹി ''അയം ദാതബ്ബം നാമ ദേതി, ഏകേകേന പന വചനേന സബ്ബം മക്ഖേത്വാ നാസേതി, കിം തസ്സ ദാന''ന്തി വത്താ ഹോതി. ഏകച്ചോ ''അയം കിഞ്ചാപി ദാനം ന ദേതി, കഥേന്തോ പന തേലേന വിയ മക്ഖേതി. ഏസ ദേതു വാ മാ വാ, വചനമേവസ്സ സഹസ്സം അഗ്ഘതീ''തി വത്താ ഹോതി. ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ദാനം ന പച്ചാസീസതി, പിയവചനമേവ പച്ചാസീസതി. തസ്സ പിയവചനമേവ വത്തബ്ബം. **അത്ഥചരിയാ**തി അത്ഥവഡ്ഢനകഥാ. ഏകച്ചോ ഹി നേവ ദാനം, ന പിയവചനം പച്ചാസീസതി, അത്തനോ ഹിതകഥം വഡ്ഢികഥമേവ പച്ചാസീസതി. ഏവരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ''ഇദം തേ കാതബ്ബം, ഇദം ന കാതബ്ബം, ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ സേവിതബ്ബോ, ഏവരൂപോ ന സേവിതബ്ബോ''തി ഏവം അത്ഥചരിയകഥാവ കഥേതബ്ബാ. **സമാനത്തതാ**തി സമാനസുഖദുക്ഖഭാവോ. ഏകച്ചോ ഹി ദാനാദീസു ഏകമ്പി ന പച്ചാസീസതി , ഏകാസനേ നിസജ്ജം, ഏകപല്ലങ്കേ സയനം, ഏകതോ ഭോജനന്തി ഏവം സമാനസുഖദുക്ഖതം പച്ചാസീസതി. സോ സചേ ഗഹട്ഠസ്സ ജാതിയാ പബ്ബജിതസ്സ സീലേന സദിസോ ഹോതി, തസ്സായം സമാനത്തതാ കാതബ്ബാ. **തത്ഥ തത്ഥ യഥാരഹ**ന്തി തേസു തേസു ധമ്മേസു യഥാനുച്ഛവികം സമാനത്തതാതി അത്ഥോ. **രഥസ്സാണീവ യായതോ**തി യഥാ രഥസ്സ ഗച്ഛതോ ആണി സങ്ഗഹോ നാമ ഹോതി, സാ രഥം സങ്ഗണ്ഹാതി, ഏവമിമേ സങ്ഗഹാ ലോകം സങ്ഗണ്ഹന്തി. **ന മാതാ പുത്തകാരണാ**തി യദി മാതാ ഏതേ സങ്ഗഹേ പുത്തസ്സ ന കരേയ്യ, പുത്തകാരണാ മാനം വാ പൂജം വാ ന ലഭേയ്യ. **സങ്ഗഹാ ഏതേ**തി ഉപയോഗവചനേ പച്ചത്തം. സങ്ഗഹേ ഏതേതി വാ പാഠോ. **സമവേക്ഖന്തീ**തി സമ്മാ പേക്ഖന്തി. **പാസംസാ ച ഭവന്തീ**തി പസംസനീയാ ച ഭവന്തി.

൩. സീഹസുത്തവണ്ണനാ

൩൩. തതിയേ **സീഹോ**തി ചത്താരോ സീഹാ - തിണസീഹോ, കാളസീഹോ, പണ്ഡുസീഹോ, കേസരസീഹോതി. തേസു **തിണസീഹോ** കപോതവണ്ണഗാവിസദിസോ തിണഭക്ഖോ ച ഹോതി. **കാളസീഹോ** കാളഗാവിസദിസോ തിണഭക്ഖോയേവ. **പണ്ഡുസീഹോ** പണ്ഡുപലാസവണ്ണഗാവിസദിസോ മംസഭക്ഖോ. **കേസരസീഹോ** ലാഖാപരികമ്മകതേനേവ മുഖേന അഗ്ഗനങ്ഗുട്ഠേന ചതൂഹി ച പാദപരിയന്തേഹി സമന്നാഗതോ, മത്ഥകതോപിസ്സ പട്ഠായ ലാഖാതൂലികായ കതാ വിയ തിസ്സോ രാജിയോ പിട്ഠിമജ്ഝേന ഗന്ത്വാ അന്തരസത്ഥിമ്ഹി ദക്ഖിണാവത്താ ഹുത്വാ ഠിതാ. ഖന്ധേ പനസ്സ സതസഹസ്സഗ്ഘനികകമ്ബലപരിക്ഖേപോ വിയ കേസരഭാരോ ഹോതി, അവസേസട്ഠാനം പരിസുദ്ധസാലിപിണ്ഡസങ്ഖചുണ്ണപിണ്ഡവണ്ണം ഹോതി. ഇമേസു ചതൂസു സീഹേസു അയം കേസരസീഹോ ഇധ അധിപ്പേതോ.

മിഗരാജാതി സബ്ബമിഗഗണസ്സ രാജാ. **ആസയാ**തി വസനട്ഠാനതോ, സുവണ്ണഗുഹതോ വാ രജതമണിഫലികമനോസിലാഗുഹതോ വാ നിക്ഖമതീതി വുത്തം ഹോതി. നിക്ഖമമാനോ പനേസ ചതൂഹി കാരണേഹി നിക്ഖമതി അന്ധകാരപീളിതോ വാ ആലോകത്ഥായ, ഉച്ചാരപസ്സാവപീളിതോ വാ തേസം വിസ്സജ്ജനത്ഥായ, ജിഘച്ഛാപീളിതോ വാ ഗോചരത്ഥായ, സമ്ഭവപീളിതോ വാ അസ്സദ്ധമ്മപടിസേവനത്ഥായ. ഇധ പന ഗോചരത്ഥായ നിക്ഖമന്തോ അധിപ്പേതോ.

വിജമ്ഭതീതി സുവണ്ണതലേ വാ രജതമണിഫലികമനോസിലാതലാനം വാ അഞ്ഞതരസ്മിം ദ്വേ പച്ഛിമപാദേ സമം പതിട്ഠാപേത്വാ പുരിമപാദേ പുരതോ പസാരേത്വാ സരീരസ്സ പച്ഛാഭാഗം ആകഡ്ഢിത്വാ പുരിമഭാഗം അഭിഹരിത്വാ പിട്ഠിം നാമേത്വാ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ അസനിസദ്ദം കരോന്തോ വിയ നാസപുടാനി പോഥേത്വാ സരീരലഗ്ഗം രജം വിധുനന്തോ വിജമ്ഭതി. വിജമ്ഭനഭൂമിയഞ്ച പന തരുണവച്ഛകോ വിയ അപരാപരം ജവതി, ജവതോ പനസ്സ സരീരം അന്ധകാരേ പരിബ്ഭമന്തം അലാതം വിയ ഖായതി.

അനുവിലോകേതീതി കസ്മാ അനുവിലോകേതി? പരാനുദ്ദയതായ. തസ്മിം കിര സീഹനാദം നദന്തേ പപാതാവാടാദീസു വിസമട്ഠാനേസു ചരന്താ ഹത്ഥിഗോകണ്ണമഹിംസാദയോ പാണാ പപാതേപി ആവാടേപി പതന്തി, തേസം അനുദ്ദയായ അനുവിലോകേതി. കിം പനസ്സ ലുദ്ദസ്സ പരമംസഖാദിനോ അനുദ്ദയാ നാമ അത്ഥീതി? ആമ അത്ഥി. തഥാ ഹി "കിം മേ ബഹൂഹി ഘാതിതേഹീ"തി അത്തനോ ഗോചരത്ഥായാപി ഖുദ്ദകേ പാണേ ന ഗണ്ഹാതി. ഏവം അനുദ്ദയം കരോതി, വുത്തമ്പി ചേതം - "മാഹം ഖുദ്ദകേ പാണേ വിസമഗതേ സങ്ഘാതം ആപാദേസി"ന്തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൧).

സീഹനാദം നദതീതി തിക്ഖത്തും താവ അഭീതനാദം നദതി. ഏവഞ്ച പനസ്സ വിജമ്ഭനഭൂമിയം ഠത്വാ നദന്തസ്സ സദ്ദോ സമന്താ തിയോജനപദേസം ഏകനിന്നാദം കരോതി, തമസ്സ നിന്നാദം സുത്വാ തിയോജനബ്ഭന്തരഗതാ ദ്വിപദചതുപ്പദഗണാ യഥാഠാനേ ഠാതും ന സക്കോന്തി. **ഗോചരായ പക്കമതീ**തി ആഹാരത്ഥായ ഗച്ഛതി. കഥം? സോ ഹി വിജമ്ഭനഭൂമിയം ഠത്വാ ദക്ഖിണതോ വാ വാമതോ വാ ഉപ്പതന്തോ ഉസഭമത്തം ഠാനം ഗണ്ഹാതി, ഉദ്ധം ഉപ്പതന്തോ

ചത്താരിപി അട്ഠപി ഉസഭട്ഠാനാനി ഉപ്പതതി, സമേ ഠാനേ ഉജുകം പക്ഖന്ദന്തോ സോളസഉസഭമത്തമ്പി വീസതിഉസഭമത്തമ്പി ഠാനം പക്ഖന്ദതി, ഥലാ വാ പബ്ബതാ വാ പക്ഖന്ദന്തോ സട്ഠിഉസഭമത്തമ്പി അസീതിഉസഭമത്തമ്പി ഠാനം പക്ഖന്ദതി, അന്തരാമഗ്ഗേ രുക്ഖം വാ പബ്ബതം വാ ദിസ്വാ തം പരിഹരന്തോ വാമതോ വാ ദക്ഖിണതോ വാ ഉദ്ധം വാ ഉസഭമത്തം അപക്കമതി. തതിയം പന സീഹനാദം നദിത്വാ തേനേവ സദ്ധിം തിയോജനേ ഠാനേ പഞ്ഞായതി, തിയോജനം ഗന്ത്വാ നിവത്തിത്വാ ഠിതോ അത്തനോവ നാദസ്സ അനുനാദം സുണാതി. ഏവം സീഘേന ജവേന പക്കമതി.

യേഭുയ്യേനാതി പായേന. **ഭയം സന്താസം സംവേഗ**ന്തി സബ്ബം ചിത്തുത്രാസസ്സേവ നാമം. സീഹസ്സ ഹി സദ്ദം സുത്വാ ബഹൂ ഭായന്തി, അപ്പകാ ന ഭായന്തി. കേ പന തേതി? സമസീഹോ ഹത്ഥാജാനീയോ അസ്സാജാനീയോ ഉസഭാജാനീയോ പുരിസാജാനീയോ ഖീണാസവോതി. കസ്മാ പനേതേ ന ഭായന്തീതി? സമസീഹോ താവ “ജാതിഗോത്തകുലസൂരഭാവേഹി സമാനോസ്മീ”തി ന ഭായതി, ഹത്ഥാജാനീയാദയോ അത്തനോ സക്കായദിട്ഠിബലവതായ ന ഭായന്തി, ഖീണാസവോ സക്കായദിട്ഠിയാ പഹീനത്താ ന ഭായതി.

ബിലാസയാതി ബിലേ സയന്താ ബിലവാസിനോ അഹിനകുലഗോധാദയോ. **ഉദകാസയാ**തി ഉദകവാസിനോ മച്ഛകച്ഛപാദയോ. **വനാസയാ**തി വനവാസിനോ ഹത്ഥിഅസ്സഗോകണ്ണമിഗാദയോ. **പവിസന്തീ**തി “ഇദാനി ആഗന്ത്വാ ഗണ്ഹിസ്സതീ”തി മഗ്ഗം ഓലോകേന്താ പവിസന്തി. **ദള്ഹേഹീ**തി ഥിരേഹി. **വരത്തേഹീ**തി ചമ്മരജ്ജൂഹി. **മഹിദ്ധികോ**തിആദീസു വിജമ്ഭനഭൂമിയം ഠത്വാ ദക്ഖിണപസ്സാദീഹി ഉസഭമത്തം, ഉജും വീസതിഉസഭമത്താദിലങ്ഘനവസേന മഹിദ്ധികതാ, സേസമിഗാനം അധിപതിഭാവേന മഹേസക്ഖതാ, സമന്താ തിയോജനട്ഠാനേ സദ്ദം സുത്വാ പലായന്താനം വസേന മഹാനുഭാവതാ വേദിതബ്ബാ.

ഏവമേവ ഖോതി ഭഗവാ തേസു തേസു സുത്തന്തേസു തഥാ തഥാ അത്താനം കഥേസി. “സീഹോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ”തി (അം॰ നി॰ ൫.൯൯; ൧൦.൨൧) ഇമസ്മിം താവ സുത്തേ സീഹസദിസം അത്താനം കഥേസി. “ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോതി ഖോ, സുനക്ഖത്ത, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന”ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൬൫) ഇമസ്മിം വേജ്ജസദിസം, “ബ്രാഹ്മണോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന”ന്തി (അം॰ നി॰ ൮.൮൫) ഇമസ്മിം ബ്രാഹ്മണസദിസം, “പുരിസോ മഗ്ഗകുസലോതി ഖോ, തിസ്സ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന”ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൪) ഇമസ്മിം മഗ്ഗദേസകപുരിസസദിസം, “രാജാഹമസ്മി, സേലാ”തി (സു॰ നി॰ ൫൫൯; മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) ഇമസ്മിം രാജസദിസം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ സീഹസദിസമേവ കത്വാ അത്താനം കഥേന്തോ ഏവമാഹ.

തത്രായം സദിസതാ - സീഹസ്സ കഞ്ചനഗുഹാദീസു വസനകാലോ വിയ ഹി തഥാഗതസ്സ ദീപങ്കരപാദമൂലേ കതാഭിനീഹാരസ്സ അപരിമിതകാലം പാരമിയോ പൂരേത്വാ പച്ഛിമഭവേ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേന ചേവ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേന ച ദസസഹസ്സിലോകധാതും കമ്പേത്വാ വുദ്ധിമന്വായ ദിബ്ബസമ്പത്തിസദിസം സമ്പത്തിം അനുഭവമാനസ്സ തീസു പാസാദേസു നിവാസകാലോ ദട്ഠബ്ബോ.

സീഹസ്സ കഞ്ചനഗുഹാദിതോ നിക്ഖന്തകാലോ വിയ തഥാഗതസ്സ ഏകൂനതിംസസംവച്ഛരേ വിവടേന ദ്വാരേന കണ്ഡകം ആരുയ്ഹ ഛന്നസഹായസ്സ നിക്ഖമിത്വാ തീണി രജ്ജാനി അതിക്കമിത്വാ അനോമാനദീതീരേ ബ്രഹ്മുനാ ദിന്നാനി കാസായാനി പരിദഹിത്വാ പബ്ബജിതസ്സ സത്തമേ ദിവസേ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ തത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പണ്ഡവഗിരിപബ്ഭാരേ കതഭത്തകിച്ചസ്സ സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ പഠമമേവ മഗധരട്ഠം ആഗമനത്ഥായ യാവ രഞ്ഞോ പടിഞ്ഞാദാനകാലോ.

സീഹസ്സ വിജമ്ഭനകാലോ വിയ തഥാഗതസ്സ ദിന്നപടിഞ്ഞസ്സ ആളാരകാലാമഉപസങ്കമനം ആദിം കത്വാ യാവ സുജാതായ ദിന്നപായാസസ്സ ഏകൂനപണ്ണാസായ പിണ്ഡേഹി പരിഭുത്തകാലോ വേദിതബ്ബോ. സീഹസ്സ സരീരവിധുനനം വിയ സായന്ഹസമയേ സോത്തിയേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാഹി ഥോമിയമാനസ്സ ഗന്ധാദീഹി പൂജിയമാനസ്സ തിക്ഖത്തും ബോധിം പദക്ഖിണം കത്വാ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ ചുദ്ദസഹത്ഥുബ്ബേധേ ഠാനേ തിണസന്ഥരം അത്ഥരിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ നിസിന്നസ്സ തംഖണഞ്ഞേവ മാരബലം വിധമേത്വാ തീസു യാമേസു തിസ്സോ വിജ്ജാ വിസോധേത്വാ അനുലോമപ്പടിലോമം പടിച്ചസമുപ്പാദമഹാസമുദ്ദം യമകഞാണമന്ഥനേന മന്ഥേന്തസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ പടിവിദ്ധേ തദനുഭാവേന ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനം വേദിതബ്ബം.

സീഹസ്സ ചതുദിസാവിലോകനം വിയ പടിവിദ്ധസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സത്തസത്താഹം ബോധിമണ്ഡേ വിഹരിത്വാ പരിഭുത്തമധുപിണ്ഡികാഹാരസ്സ അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ മഹാബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനായാചനം പടിഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ വിഹരന്തസ്സ ഏകാദസമേ ദിവസേ ''സ്വേ ആസാള്ഹിപുണ്ണമാ ഭവിസ്സതീ''തി പച്ചൂസസമയേ ''കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി ആളാരുദകാനം കാലകതഭാവം ഞത്വാ ധമ്മദേസനത്ഥായ പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം ഓലോകനം ദട്ഠബ്ബം. സീഹസ്സ ഗോചരത്ഥായ തിയോജനം ഗമനകാലോ വിയ അത്തനോ പത്തചീവരം ആദായ ''പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം ധമ്മചക്കം പവത്തേസ്സാമീ''തി പച്ഛാഭത്തേ അജപാലനിഗ്രോധതോ വുട്ഠിതസ്സ അട്ഠാരസയോജനമഗ്ഗം ഗമനകാലോ.

സീഹസ്സ സീഹനാദകാലോ വിയ തഥാഗതസ്സ അട്ഠാരസയോജനമഗ്ഗം ഗന്ത്വാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ സഞ്ഞാപേത്വാ അചലപല്ലങ്കേ നിസിന്നസ്സ ദസഹി ചക്കവാളസഹസ്സേഹി സന്നിപതിതേന ദേവഗണേന പരിവുതസ്സ ''ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താ പബ്ബജിതേന ന സേവിതബ്ബാ''തിആദിനാ നയേന ധമ്മചക്കപ്പവത്തനകാലോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം ച പന പദേ ദേസിയമാനേ തഥാഗതസീഹസ്സ ധമ്മഘോസോ ഹേട്ഠാ അവീചിം ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഗഹേത്വാ ദസസഹസ്സിലോകധാതും പടിച്ഛാദേസി. സീഹസ്സ സദ്ദേന ഖുദ്ദകപാണാനം സന്താസാപജ്ജനകാലോ വിയ തഥാഗതസ്സ തീണി ലക്ഖണാനി ദീപേത്വാ ചത്താരി സച്ചാനി സോളസഹാകാരേഹി സട്ഠിയാ ച നയസഹസ്സേഹി വിഭജിത്വാ ധമ്മം കഥേന്തസ്സ ദീഘായുകാനം ദേവാനം ഞാണസന്താസസ്സ ഉപ്പത്തികാലോ വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ - സീഹോ വിയ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ തഥാഗതോ, ആസയഭൂതായ കനകഗുഹായ നിക്ഖമനം വിയ ഗന്ധകുടിതോ

നിക്ഖമനകാലോ, വിജമ്ഭനം വിയ ധമ്മസഭം ഉപസങ്കമനകാലോ, ദിസാവിലോകനം വിയ പരിസാവിലോകനം, സീഹനാദനദനം വിയ ധമ്മദേസനാകാലോ, ഗോചരായ പക്കമനം വിയ പരവാദനിമ്മദ്ദനത്ഥായ ഗമനം.

അപരോ നയോ - സീഹോ വിയ തഥാഗതോ, ഹിമവന്തനിസ്സിതായ കഞ്ചനഗുഹായ നിക്ഖമനം വിയ ആരമ്മണവസേന നിബ്ബാനനിസ്സിതായ ഫലസമാപത്തിയാ വുട്ഠാനം, വിജമ്ഭനം വിയ പച്ചവേക്ഖണഞാണം, ദിസാവിലോകനം വിയ വേനേയ്യസത്തവിലോകനം, സീഹനാദോ വിയ സമ്പത്തപരിസായ ധമ്മദേസനാ, ഗോചരായ പക്കമനം വിയ അസമ്പത്താനം വേനേയ്യസത്താനം സന്തികൂപസങ്കമനം വേദിതബ്ബം.

യദാതി യസ്മിം കാലേ. **തഥാഗതോ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തേഹി അട്ഠഹി കാരണേഹി തഥാഗതോ. **ലോകേ**തി സത്തലോകേ. **ഉപ്പജ്ജതീ**തി അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ യാവ ബോധിപല്ലങ്കാ വാ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണാ വാ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, അരഹത്തഫലേ പന പത്തേ ഉപ്പന്നോ നാമ. **അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൩ ആദയോ) ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതാനി.

ഇതി സക്കായോതി അയം സക്കായോ, എത്തകോ സക്കായോ, ന ഇതോ ഭിയ്യോ സക്കായോ അത്ഥീതി. എത്താവതാ സഭാവതോ സരസതോ പരിയന്തതോ പരിച്ഛേദതോ പരിവടുമതോ സബ്ബേപി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. **ഇതി സക്കായസമുദയോ**തി അയം സക്കായസ്സ സമുദയോ നാമ. എത്താവതാ "ആഹാരസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദി സബ്ബം ദസ്സിതം ഹോതി. **ഇതി സക്കായസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ**തി അയം സക്കായസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ. ഇമിനാപി "ആഹാരനിരോധാ രൂപനിരോധോ"തിആദി സബ്ബം ദസ്സിതം ഹോതി.

വണ്ണവന്തോതി സരീരവണ്ണേന വണ്ണവന്തോ. **ധമ്മദേസനം സുത്വാ**തി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു പണ്ണാസലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതം തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ. **യേഭുയ്യേനാ**തി ഇധ കേ ഠപേതി? അരിയസാവകേ ദേവേ. തേസം ഹി ഖീണാസവത്താ ചിത്തുത്രാസഭയമ്പി ന ഉപ്പജ്ജതി, സംവിഗ്ഗസ്സ യോനിസോ പധാനേന പത്തബ്ബം പത്തതായ ഞാണസംവേഗോപി. ഇതരാസം പന ദേവതാനം "താസോ ഹേസോ, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ച"ന്തി മനസികരോന്താനം ചിത്തുത്രാസഭയമ്പി, ബലവവിപസ്സനാകാലേ ഞാണഭയമ്പി ഉപ്പജ്ജതി. **ഭോ**തി ധമ്മാലപനമത്തമേതം. **സക്കായപരിയാപന്നാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധപരിയാപന്നാ. ഇതി തേസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ വട്ടദോസം ദസ്സേത്വാ തിലക്ഖണാഹതം കത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തേ ഞാണഭയം നാമ ഓക്കമതി.

അഭിഞ്ഞായാതി ജാനിത്വാ. **ധമ്മചക്ക**ന്തി പടിവേധഞാണമ്പി ദേസനാഞാണമ്പി. **പടിവേധഞാണം** നാമ യേന ഞാണേന ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ ചത്താരി സച്ചാനി സോളസഹാകാരേഹി സട്ഠിയാ ച നയസഹസ്സേഹി പടിവിജ്ഝി. **ദേസനാഞാണം** നാമ യേന ഞാണേന തിപരിവട്ടം ദ്വാദസാകാരം ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. ഉഭയമ്പേതം ദസബലസ്സ ഉരേ ജാതഞാണമേവ. തേസു ധമ്മദേസനാഞാണം ഗഹേതബ്ബം. തം പനേസ യാവ അട്ഠാരസബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം അഞ്ഞാകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ സോതാപത്തിഫലം ന ഉപ്പജ്ജതി, താവ പവത്തേതി നാമ. തസ്മിം ഉപ്പന്നേ പവത്തിതം നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **അപ്പടിപുഗ്ഗലോ**തി

സദിസപുഗ്ഗലരഹിതോ. **യസസ്സിനോ**തി പരിവാരസമ്പന്നാ. **താദിനോ**തി ലാഭാലാഭാദീഹി ഏകസദിസസ്സ.

൪. പസാദസുത്തവണ്ണനാ

൩൪. ചതുത്ഥേ അഗ്ഗേസു പസാദാ, അഗ്ഗാ വാ പസാദാതി **അഗ്ഗപ്പസാദാ**. **യാവതാ**തി യത്തകാ. **അപദാ**തി നിപ്പദാ അഹിമച്ഛാദയോ. **ദ്വിപദാ**തി മനുസ്സപക്ഖിആദയോ. **ചതുപ്പദാ**തി ഹത്ഥിഅസ്സാദയോ. **ബഹുപ്പദാ**തി സതപദിആദയോ. **നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിനോ**തി ഭവഗ്ഗേ നിബ്ബത്തസത്താ. **അഗ്ഗമക്ഖായതീ**തി ഗുണേഹി അഗ്ഗോ ഉത്തമോ സേട്ഠോതി അക്ഖായതി. **അസങ്ഖതാ**തി നിബ്ബാനമേവ ഗഹേത്വാ വുത്തം. **വിരാഗോ**തിആദീനി നിബ്ബാനസ്സേവ നാമാനി. തഞ്ഹി ആഗമ്മ സബ്ബകിലേസാ വിരജ്ജന്തി, സബ്ബേ രാഗമദാദയോ മദാ നിമ്മദാ ഹോന്തി, അഭാവം ഗച്ഛന്തി, സബ്ബാ പിപാസാ വിനയം ഉപേന്തി, സബ്ബേ ആലയാ സമുഗ്ഘാതം ഗച്ഛന്തി, വട്ടാനി ഉപച്ഛിജ്ജന്തി, തണ്ഹാ ഖീയന്തി, വട്ടദുക്ഖാ നിരുജ്ഝന്തി, സബ്ബേ പരിളാഹാ നിബ്ബായന്തി. തസ്മാ ഏതാനി നാമാനി ലഭതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൫. വസ്സകാരസുത്തവണ്ണനാ

൩൫. പഞ്ചമേ **അനുസ്സരിതാ**തി അനുഗന്ത്വാ സരിതാ, അപരാപരം സരിതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ. **ദക്ഖോ**തി ഛേകോ. **തത്രുപായായാ**തി ‘‘ഇമസ്മിം കാലേ ഇമം നാമ കത്തബ്ബ’’ന്തി ഏവം തത്ഥ തത്ഥ ഉപായഭൂതായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **അനുമോദിതബ്ബ**ന്തി അഭിനന്ദിതബ്ബം. **പടിക്കോസിതബ്ബ**ന്തി പടിക്ഖിപിതബ്ബം. **നേവ ഖോ ത്യാഹ**ന്തി നേവ ഖോ തേ അഹം. കസ്മാ പനേതം ഭഗവാ നാഭിനന്ദതി, നപ്പടിക്ഖിപതീതി? ലോകിയത്താ നാഭിനന്ദതി , ലോകിയം അത്ഥം ഗഹേത്വാ ഠിതത്താ നപ്പടിക്കോസതി. **ബഹുസ്സ ജനതാ**തി ബഹു അസ്സ ജനതാ. ഇദഞ്ച കരണത്ഥേ സാമിവചനം വേദിതബ്ബം. **അരിയേ ഞായേ**തി സഹവിപസ്സനകേ മഗ്ഗേ. **കല്യാണധമ്മതാ കുസലധമ്മതാ**തിപി തസ്സേവ നാമാനി. **യം വിതക്ക**ന്തി നേക്ഖമ്മവിതക്കാദീസു അഞ്ഞതരം. **ന തം വിതക്കം വിതക്കേതീ**തി കാമവിതക്കാദീസു ഏകമ്പി ന വിതക്കേതി. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **വിതക്കപഥേ**തി ഏത്ഥ വിതക്കോയേവ വിതക്കപഥോ. **അഹഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണാ**തിആദീസു പഠമനയേന ഖീണാസവസ്സ സീലഞ്ചേവ ബാഹുസച്ചഞ്ച കഥിതം, ദുതിയതതിയേഹി ഖീണാസവസ്സ കിരിയവിതക്കാനി ചേവ കിരിയജ്ഝാനാനി ച, ചതുത്ഥേന ഖീണാസവഭാവോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

മച്ചുപാസപ്പമോചനന്തി മച്ചുപാസാ പമോചനകം മഗ്ഗം. **ഞായം ധമ്മ**ന്തി സഹവിപസ്സനകം മഗ്ഗം. **ദിസ്വാ ച സുത്വാ ചാ**തി ഞാണേനേവ പസ്സിത്വാ ച സുണിത്വാ ച. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൬. ദോണസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. ഛട്ഠേ **അന്തരാ ച ഉക്കട്ഠം അന്തരാ ച സേതബ്യ**ന്തി ഏത്ഥ **ഉക്കട്ഠാ**തി ഉക്കാഹി ധാരീയമാനാഹി മാപിതത്താ ഏവംലദ്ധവോഹാരം നഗരം. **സേതബ്യ**ന്തി അതീതേ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ജാതനഗരം. **അന്തരാ**സദ്ദോ പന കാരണഖണചിത്തവേമജ്ഝവിവരാദീസു വത്തതി. ‘‘തദന്തരം കോ ജാനേയ്യ അഞ്ഞത്ര തഥാഗതാ’’തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൪; ൧൦.൭൫) ച, ‘‘ജനാ സങ്ഗമ്മ മന്തേന്തി,

മഞ്ച തഞ്ച കിമന്തര''ന്തി ച ആദീസു (സം᳚ നി᳚ ഫ.വ്വ) കാരണേ. ''അദ്ദസാമം, ഭന്തേ, അഞ്ഞതരാ ഇത്ഥീ വിജ്ജന്തരികായ ഭാജനം ധോവന്തീ''തിആദീസു (മ᳚ നി᳚ വ.ഫർ൯) ഖണേ. ''യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ''തിആദീസു (ഉദാ᳚ വ൦) ചിത്തേ. ''അന്തരാവോസാനമാപാദീ''തിആദീസു വേമജ്ഝേ. ''അപിചായം തപോദാ ദ്വിന്നം മഹാനിരയാനം അന്തരികായ ആഗച്ഛതീ''തിആദീസു (പാരാ᳚ വ൩ഫ) വിവരേ. സ്വായമിധ വിവരേ വത്തതി. തസ്മാ ഉക്കട്ഠായ ച സേതബ്യസ്സ ച വിവരേതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അന്തരാസദ്ദേന പന യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനം കതം. ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അക്ഖരചിന്തകാ ''അന്തരാ ഗാമഞ്ച നദിഞ്ച യാതീ''തി ഏവം ഏകമേവ അന്തരാസദ്ദം പയുഞ്ജന്തി, സോ ദുതിയപദേനപി യോജേതബ്ബോ ഹോതി, അയോജിയമാനേ ഉപയോഗവചനം ന പാപുണാതി. ഇധ പന യോജേത്വാ ഏവ വുത്തോ.

അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഹോതീതി അദ്ധാനസങ്ഖാതം മഗ്ഗം പടിപന്നോ ഹോതി, ദീഘമഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. കസ്മാ പടിപന്നോതി? തം ദിവസം കിര ഭഗവാ ഇദം അദ്ദസ ''മയി തം മഗ്ഗം പടിപന്നേ ദോണോ ബ്രാഹ്മണോ മമ പദചേതിയാനി പസ്സിത്വാ പദാനുപദികോ ഹുത്വാ മമ നിസിന്നട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി. അഥസ്സാഹം ഏകം സച്ചധമ്മം ദേസേസ്സാമി . ബ്രാഹ്മണോ തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി പടിവിജ്ഝിത്വാ ദ്വാദസപദസഹസ്സപരിമാണം ദോണഗജ്ജിതം നാമ വണ്ണം വത്വാ മയി പരിനിബ്ബുതേ സകലജമ്ബുദീപേ ഉപ്പന്നം മഹാകലഹം വൂപസമേത്വാ ധാതുയോ ഭാജേസ്സതീ''തി. ഇമിനാ കാരണേന പടിപന്നോ. **ദോണോപി സുദം ബ്രാഹ്മണോ**തി ദോണോ ബ്രാഹ്മണോപി തയോ വേദേ പഗുണേ കത്വാ പഞ്ചസതേ മാണവകേ സിപ്പം വാചേന്തോ തംദിവസം പാതോവ ഉട്ഠായ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ സതഗ്ഘനകം നിവാസേത്വാ പഞ്ചസതഗ്ഘനകം ഏകംസവരഗതം കത്വാ ആമുത്തയഞ്ഞസുത്തോ രത്തവട്ടികാ ഉപാഹനാ ആരോഹിത്വാ പഞ്ചസതമാണവകപരിവാരോ തമേവ മഗ്ഗം പടിപജ്ജി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

പാദേസൂതി പാദേഹി അക്കന്തട്ഠാനേസു. **ചക്കാനീ**തി ലക്ഖണചക്കാനി. കിം പന ഭഗവതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അക്കന്തട്ഠാനേ പദം പഞ്ഞായതീതി? ന പഞ്ഞായതി . കസ്മാ? സുഖുമത്താ മഹാബലത്താ മഹാജനാനുഗ്ഗഹേന ച. ബുദ്ധാനഞ്ഹി സുഖുമച്ഛവിതായ അക്കന്തട്ഠാനം തൂലപിചുനോ പതിട്ഠിതട്ഠാനം വിയ ഹോതി, പദവളഞ്ജോ ന പഞ്ഞായതി. യഥാ ച ബലവതോ വാതജവസിന്ധവസ്സ പദുമിനിപത്തേപി അക്കന്തമത്തമേവ ഹോതി, ഏവം മഹാബലതായ തഥാഗതേന അക്കന്തട്ഠാനം അക്കന്തമത്തമേവ ഹോതി, ന തത്ഥ പദവളഞ്ജോ പഞ്ഞായതി. ബുദ്ധാനഞ്ച അനുപദം മഹാജനകായോ ഗച്ഛതി, തസ്സ സത്ഥു പദവളഞ്ജം ദിസ്വാ മദ്ദിതും അവിസഹന്തസ്സ ഗമനവിച്ഛേദോ ഭവേയ്യ. തസ്മാ അക്കന്തഅക്കന്തട്ഠാനേ യോപി പദവളഞ്ജോ ഭവേയ്യ, സോ അന്തരധായതേവ. ദോണോ പന ബ്രാഹ്മണോ തഥാഗതസ്സ അധിട്ഠാനവസേന പസ്സി. ഭഗവാ ഹി യസ്സ പദചേതിയം ദസ്സേതുകാമോ ഹോതി, തം ആരബ്ഭ ''അസുകോ നാമ പസ്സതൂ''തി അധിട്ഠാതി. തസ്മാ മാഗണ്ഡിയബ്രാഹ്മണോ വിയ അയമ്പി ബ്രാഹ്മണോ തഥാഗതസ്സ അധിട്ഠാനവസേന അദ്ദസ.

പാസാദികന്തി പസാദജനകം. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **ഉത്തമദമഥസമഥമനുപ്പത്തന്തി** എത്ഥ ഉത്തമദമഥോ നാമ അരഹത്തമഗ്ഗോ, ഉത്തമസമഥോ നാമ അരഹത്തമഗ്ഗസമാധി, തദുഭയം പത്തന്തി അത്ഥോ . **ദന്തന്തി** നിബ്ബിസേവനം. **ഗുത്തന്തി** ഗോപിതം. **സംയതിന്ദ്രിയന്തി** രക്ഖിതിന്ദ്രിയം. **നാഗന്തി** ഛന്ദാദീഹി അഗച്ഛനതോ, പഹീനകിലേസേ പുന അനാഗച്ഛനതോ, ആഗും അകരണതോ, ബലവന്തട്ഠേനാതി ചതൂഹി കാരണേഹി നാഗം.

ദേവോ നോ ഭവം ഭവിസ്സതീതി എത്ഥ ''ദേവോ നോ ഭവ''ന്തി എത്താവതാപി പുച്ഛാ നിട്ഠിതാ ഭവേയ്യ, അയം പന ബ്രാഹ്മണോ ''അനാഗതേ മഹേസക്ഖോ ഏകോ ദേവരാജാ ഭവിസ്സതീ''തി അനാഗതവസേന പുച്ഛാസഭാഗേനേവ കഥേന്തോ ഏവമാഹ. ഭഗവാപിസ്സ പുച്ഛാസഭാഗേനേവ കഥേന്തോ **ന ഖോ അഹം, ബ്രാഹ്മണ, ദേവോ ഭവിസ്സാമീതി** ആഹ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ആസവാനന്തി** കാമാസവാദീനം ചതുന്നം. **പഹീനാതി** ബോധിപല്ലങ്കേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാധിഗമേനേവ പഹീനാ. **അനുപലിത്തോ ലോകേനാതി** തണ്ഹാദിട്ഠിലേപാനം പഹീനത്താ സങ്ഖാരലോകേന അനുപലിത്തോ. **ബുദ്ധോതി** ചതുന്നം സച്ചാനം ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോ ഇതി മം ധാരേഹി.

യേനാതി യേന ആസവേന. **ദേവൂപപത്യസ്സാതി** ദേവൂപപത്തി അസ്സ മയ്ഹം ഭവേയ്യ. **വിഹങ്ഗമോതി** ആകാസചരോ ഗന്ധബ്ബകായികദേവോ. **വിദ്ധസ്താതി** വിധമിതാ. **വിനളീകതാതി** വിഗതനളാ വിഗതബന്ധനാ കതാ. **വഗ്ഗൂതി** സുന്ദരം. **തോയേന നുപലിപ്പതീതി** ഉദകതോ രതനമത്തം അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതം സരം സോഭയമാനം ഭമരഗണം ഹാസയമാനം തോയേന ന ലിപ്പതി. **തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മി ബ്രാഹ്മണാതി** ദേസനാപരിയോസാനേ തീണി മഗ്ഗഫലാനി പാപുണിത്വാ ദ്വാദസഹി പദസഹസ്സേഹി ദോണഗജ്ജിതം നാമ വണ്ണം കഥേസി, തഥാഗതേ ച പരിനിബ്ബുതേ ജമ്ബുദീപതലേ ഉപ്പന്നം മഹാകലഹം വൂപസമേത്വാ ധാതുയോ ഭാജേസീതി.

൭. അപരിഹാനിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൭. സത്തമേ **നിബ്ബാനസ്സേവ സന്തികേതി** നിബ്ബാനസന്തികേയേവ ചരതി. **സീലേ പതിട്ഠിതോതി** പാതിമോക്ഖസീലേ പതിട്ഠിതോ. **ഏവം വിഹാരീതി** ഏവം വിഹരന്തോ. **ആതാപീതി** ആതാപേന വീരിയേന സമന്നാഗതോ. **യോഗക്ഖേമസ്സാതി** ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമസ്സ നിബ്ബാനസ്സ. **പമാദേ ഭയദസ്സിവാതി** പമാദം ഭയതോ പസ്സന്തോ.

൮. പതിലീനസുത്തവണ്ണനാ

൩൮. അട്ഠമേ **പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോതി** ''ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ സച്ച''ന്തി ഏവം പാടിഏക്കം ഗഹിതത്താ പച്ചേകസങ്ഖാതാനി ദിട്ഠിസച്ചാനി പനുണ്ണാനി നീഹടാനി പഹീനാനി അസ്സാതി പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചോ. **സമവയസട്ഠേസനോതി** എത്ഥ **അവയാതി** അനൂനാ, **സട്ഠാതി** വിസ്സട്ഠാ, സമ്മാ അവയാ സട്ഠാ ഏസനാ അസ്സാതി സമവയസട്ഠേസനോ, സമ്മാ വിസ്സട്ഠസബ്ബഏസനോതി അത്ഥോ. **പതിലീനോതി** നിലീനോ ഏകീഭാവം ഉപഗതോ. **പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനന്തി** ബഹൂനം സമണബ്രാഹ്മണാനം. എത്ഥ ച **സമണാതി** പബ്ബജ്ജൂപഗതാ, **ബ്രാഹ്മണാതി** ഭോവാദിനോ. **പുഥുപച്ചേകസച്ചാനീതി** ബഹൂനി പാടേക്കസച്ചാനി. **നുണ്ണാനീതി** നീഹടാനി. **പനുണ്ണാനീതി** സുട്ഠു

നീഹടാനി. **ചത്താനീ**തി വിസ്സട്ഠാനി. **വന്താനീ**തി വമിതാനി. **മുത്താനീ**തി ഛിന്നബന്ധനാനി കതാനി. **പഹീനാനീ**തി പജഹിതാനി. **പടിനിസ്സട്ഠാനീ**തി യഥാ ന പുന ചിത്തം ആരോഹന്തി, ഏവം പടിനിസ്സജ്ജിതാനി. സബ്ബാനേവേതാനി ഗഹിതഗഹണസ്സ വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനി.

കാമേസനാ പഹീനാ ഹോതീതി അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീനാ. **ഭവേസനാ** പന അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീയതി. ''ബ്രഹ്മചരിയം ഏസിസ്സാമി ഗവേസിസ്സാമീ''തി ഏവം പവത്തജ്ഝാസയസങ്ഖാതാ **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ**പി അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ പടിപ്പസ്സദ്ധിം വൂപസമം ഗച്ഛതി. ദിട്ഠിബ്രഹ്മചരിയേസനാ പന സോതാപത്തിമഗ്ഗേനേവ പടിപ്പസമ്ഭതീതി വേദിതബ്ബാ. **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏവം ചതുത്ഥജ്ഝാനേന പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരോ വൂപസന്തഅസ്സാസപസ്സാസോ നാമ ഹോതി. **അസ്മിമാനോ**തി അസ്മീതി ഉപ്പജ്ജനകോ നവവിധമാനോ.

ഗാഥാസു **കാമേസനാ ഭവേസനാ**തി ഏതാ ദ്വേ ഏസനാ, **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ സഹാ**തി താഹിയേവ സഹ ബ്രഹ്മചരിയേസനാതി തിസ്സോപി ഏതാ. ഇധ ഠത്വാ **ഏസനാ പടിനിസ്സട്ഠാ**തി ഇമിനാ പദേന സദ്ധിം യോജനാ കാതബ്ബാ. **ഇതി സച്ചപരാമാസോ, ദിട്ഠിട്ഠാനാ സമുസ്സയാ**തി ''ഇതി സച്ചം ഇതി സച്ച''ന്തി ഗഹണപരാമാസോ ച ദിട്ഠിസങ്ഖാതായേവ ദിട്ഠിട്ഠാനാ ച യേ സമുസ്സിതത്താ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഠിതത്താ സമുസ്സയാതി വുച്ചന്തി, തേ സബ്ബേപി. ഇധ ഠത്വാ **ദിട്ഠിട്ഠാനാ സമൂഹതാ**തി ഇമിനാ പദേന സദ്ധിം യോജനാ കാതബ്ബാ. കസ്സ പന ഏതാ ഏസനാ പടിനിസ്സട്ഠാ, ഏതേ ച ദിട്ഠിട്ഠാനാ സമൂഹതാതി? **സബ്ബരാഗവിരത്തസ്സ തണ്ഹാക്ഖയവിമുത്തിനോ**. യോ ഹി സബ്ബരാഗേഹിപി വിരത്തോ, തണ്ഹാക്ഖയേ ച നിബ്ബാനേ പവത്തായ അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ സമന്നാഗതോ, ഏതസ്സ ഏസനാ പടിനിസ്സട്ഠാ, ദിട്ഠിട്ഠാനാ ച സമൂഹതാ . **സ വേ സന്തോ**തി സോ ഏവരൂപോ കിലേസസന്തതായ സന്തോ. **പസ്സദ്ധോ**തി ദ്വീഹി കായചിത്തപസ്സദ്ധീഹി പസ്സദ്ധോ. **അപരാജിതോ**തി സബ്ബകിലേസേ ജിനിത്വാ ഠിതത്താ കേനചി അപരാജിതോ. **മാനാഭിസമയാ**തി മാനസ്സ പഹാനാഭിസമയേന. **ബുദ്ധോ**തി ചത്താരി സച്ചാനി ബുജ്ഝിത്വാ ഠിതോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥാസുപി ഖീണാസവോവ കഥിതോതി.

൯. ഉജ്ജയസുത്തവണ്ണനാ

൩൯. നവമേ **സങ്ഘാതം ആപജ്ജന്തീ**തി വധം മരണം ആപജ്ജന്തി. **നിച്ചദാന**ന്തി സലാകഭത്തം. **അനുകുലയഞ്ഞ**ന്തി അമ്ഹാകം പിതൂഹി പിതാമഹേഹി ദിന്നത്താ ഏവം കുലാനുകുലവസേന യജിതബ്ബം, ദാതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **അസ്സമേധ**ന്തിആദീസു അസ്സമേത്ഥ മേധന്തീതി അസ്സമേധോ, ദ്വീഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ ഏകവീസതിയൂപസ്സ ഠപേത്വാ ഭൂമിഞ്ച പുരിസേ ച അവസേസസബ്ബവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. പുരിസമേത്ഥ മേധന്തീതി **പുരിസമേധോ,** ചതൂഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. സമ്മമേത്ഥ പാസന്തീതി **സമ്മാപാസോ,** ദിവസേ ദിവസേ സമ്മം ഖിപിത്വാ തസ്സ പതിതോകാസേ വേദിം കത്വാ സംഹാരിമേഹി യൂപാദീഹി സരസ്സതിനദിയാ നിമുഗ്ഗോകാസതോ പഭുതി പടിലോമം ഗച്ഛന്തേന യജിതബ്ബസ്സ സബ്ബയാഗസ്സേതം അധിവചനം. വാജമേത്ഥ പിവന്തീതി **വാജപേയ്യം,** ഏകേന പരിയഞ്ഞേന സത്തരസഹി പസൂഹി യജിതബ്ബസ്സ ബേലുവയൂപസ്സ സത്തരസകദക്ഖിണസ്സ

യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. നത്ഥി ഏത്ഥ അഗ്ഗളാതി **നിരഗ്ഗളോ**. നവഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ പുരിസേഹി ച അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ സബ്ബമേധപരിയായനാമസ്സ അസ്സമേധവികപ്പസ്സേതം അധിവചനം. **മഹാരമ്ഭാ**തി മഹാകിച്ചാ മഹാകരണീയാ. അപിച പാണാതിപാതസമാരമ്ഭസ്സ മഹന്തതായപി മഹാരമ്ഭായേവ. **ന തേ ഹോന്തി മഹപ്ഫലാ**തി ഏത്ഥ നിരവസേസത്ഥേ സാവസേസരൂപനം കതം. തസ്മാ ഇട്ഠഫലേന നിപ്ഫലാവ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ച പാണാതിപാതസമാരമ്ഭമേവ സന്ധായ വുത്തം. യം പന തത്ഥ അന്തരന്തരാ ദാനം ദിയ്യതി, തം ഇമിനാ സമാരമ്ഭേന ഉപഹതത്താ മഹപ്ഫലം ന ഹോതി, മന്ദഫലം ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഹഞ്ഞരേ**തി ഹഞ്ഞന്തി. **യജന്തി അനുകുലം സദാ**തി യേ അഞ്ഞേ അനുകുലം യജന്തി, പുബ്ബപുരിസേഹി യിട്ഠത്താ പച്ഛിമപുരിസാപി യജന്തീതി അത്ഥോ. **സേയ്യോ ഹോതീ**തി വിസേസോവ ഹോതി. **ന പാപിയോ**തി പാപം കിഞ്ചി ന ഹോതി.

൧൦. ഉദായിസുത്തവണ്ണനാ

൪൦. ദസമേ **അഭിസങ്ഖത**ന്തി രാസികതം. **നിരാരമ്ഭ**ന്തി പാണസമാരമ്ഭരഹിതം. **യഞ്ഞ**ന്തി ദേയ്യധമ്മം. തഞ്ഹി യജിതബ്ബത്താ യഞ്ഞന്തി വുച്ചതി. **കാലേനാ**തി യുത്തപ്പത്തകാലേന. **ഉപസംയന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി. **കുലം ഗതി**ന്തി വട്ടകുലഞ്ചേവ വട്ടഗതിഞ്ച അതിക്കന്താ. **യഞ്ഞസ്സ കോവിദാ**തി ചതുഭൂമകയഞ്ഞേ കുസലാ. **യഞ്ഞേ**തി പകതിദാനേ. **സദ്ധേ**തി മതകദാനേ. **ഹബ്യം കത്വാ**തി ഹുനിതബ്ബം ദേയ്യധമ്മം ഉപകപ്പേത്വാ. **സുഖേത്തേ ബ്രഹ്മചാരിസൂ**തി ബ്രഹ്മചാരിസങ്ഖാതേ സുഖേത്തമ്ഹീതി അത്ഥോ. **സുപ്പത്ത**ന്തി സുട്ഠു പത്തം. **ദക്ഖിണേയ്യേസു യം കത**ന്തി യം ദക്ഖിണായ അനുച്ഛവികേസു ഉപകപ്പിതം, തം സുഹുതം സുയിട്ഠം സുപ്പത്തന്തി അത്ഥോ. **സദ്ധോ**തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണാനം സദ്ദഹനതായ സദ്ധോ. **മുത്തേന ചേതസാ**തി വിസ്സട്ഠേന ചിത്തേന. ഇമിനാസ്സ മുത്തചാഗം ദീപേതീതി.

ചക്കവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

๑. രോഹിതസ്സവഗ്ഗോ

൧. സമാധിഭാവനാസുത്തവണ്ണനാ

൪൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **ഞാണദസ്സനപ്പടിലാഭായാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണദസ്സനസ്സ പടിലാഭായ. **ദിവാസഞ്ഞം അധിട്ഠാതീ**തി ദിവാതി ഏവം സഞ്ഞം അധിട്ഠാതി. **യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി**ന്തി യഥാ ദിവാ ആലോകസഞ്ഞാ മനസി കതാ, തഥേവ തം രത്തിമ്പി മനസി കരോതി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **സപ്പഭാസ**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണോഭാസേന സഹോഭാസം. കിഞ്ചാപി ആലോകസദിസം കതം, അത്ഥോ പനേത്ഥ ന ഏവം സല്ലക്ഖേതബ്ബോ. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാലോകോ ഹി ഇധാധിപ്പേതോ.

വിദിതാതി പാകടാ ഹുത്വാ. കഥം പന വേദനാ വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീതി? ഇധ ഭിക്ഖു വത്ഥും പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ആരമ്മണം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തസ്സ പരിഗ്ഗഹിതവത്ഥാരമ്മണതായ താ വേദനാ ''ഏവം ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഏവം ഠത്വാ ഏവം നിരുജ്ഝന്തീ''തി വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, വിദിതാ തിട്ഠന്തി, വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി നാമ. **സഞ്ഞാവിതക്കേസു**പി ഏസേവ നയോ.

ഉദയബ്ബയാനുപസ്സീതി ഉദയഞ്ച വയഞ്ച പസ്സന്തോ. **ഇതി രൂപ**ന്തി ഏവം രൂപം ഏത്തകം രൂപം ന ഇതോ പരം രൂപം അത്ഥീതി. **ഇതി രൂപസ്സ സമുദയോ**തി ഏവം രൂപസ്സ ഉപ്പാദോ. **അത്ഥങ്ഗമോ**തി പന ഭേദോ അധിപ്പേതോ. **വേദനാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. **ഇദഞ്ച പന മേതം, ഭിക്ഖവേ, സന്ധായ ഭാസിത**ന്തി, ഭിക്ഖവേ, യം മയാ ഏതം പുണ്ണകപഞ്ഹേ ''സങ്ഖായ ലോകസ്മി''ന്തിആദി ഭാസിതം, തം ഇദം ഫലസമാപത്തിം സന്ധായ ഭാസിതന്തി അത്ഥോ.

തത്ഥ **സങ്ഖായാ**തി ഞാണേന ജാനിത്വാ. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ. **പരോപരാനീ**തി ഉച്ചാവചാനി ഉത്തമാധമാനി. **ഇഞ്ജിത**ന്തി ചലിതം. **നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ**തി ലോകസ്മിം കത്ഥചി ഏകക്ഖന്ധേപി ഏകായതനേപി ഏകധാതുയാപി ഏകാരമ്മണേപി നത്ഥി. **സന്തോ**തി പച്ചനീകകിലേസവൂപസമേന സന്തോ. **വിധൂമോ**തി കോധധൂമേന വിഗതധൂമോ. ഏവമേത്ഥ സുത്തന്തേ മഗ്ഗേകഗ്ഗതമ്പി കഥേത്വാ ഗാഥായ ഫലസമാപത്തിയേവ കഥിതാതി.

൨. പഞ്ഹബ്യാകരണസുത്തവണ്ണനാ

൪൨. ദുതിയേ **യോ ച തേസം തത്ഥ തത്ഥ, ജാനാതി അനുധമ്മത**ന്തി യോ ഏതേസം പഞ്ഹാനം തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ ബ്യാകരണം ജാനാതി. **ചതുപഞ്ഹസ്സ കുസലോ, ആഹു ഭിക്ഖും തഥാവിധ**ന്തി തഥാവിധം ഭിക്ഖും തേസു ചതൂസു പഞ്ഹേസു കുസലോതി ഏവം വദന്തി. **ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ**തി പരേഹി ഘട്ടേതും വാ അഭിഭവിതും വാ ന സക്കാ. **ഗമ്ഭീരോ**തി സത്തസീദന്തരമഹാസമുദ്ദോ വിയ ഗമ്ഭീരോ. **ദുപ്പധംസിയോ**തി ദുമ്മോചാപയോ, ഗഹിതഗ്ഗഹണം വിസ്സജ്ജാപേതും ന സക്കാതി അത്ഥോ. **അത്ഥേ അനത്ഥേ ചാ**തി വഡ്ഢിയഞ്ച അവഡ്ഢിയഞ്ച. **അത്ഥാഭിസമയാ**തി

അത്ഥസമാഗമേന. **ധീരോ പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ**തി ധിതിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ ''പണ്ഡിതോ അയ''ന്തി ഏവം പവുച്ചതി.

൯-൧൦. കോധഗരുസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൧൯-൧൦. തതിയേ **കോധഗരു ന സദ്ധമ്മഗരൂ**തി കോധം ഗാരവേന ഗരും കത്വാ ഗണ്ഹാതി, ന സദ്ധമ്മം, സദ്ധമ്മം പന അഗാരവേന ലാമകം കത്വാ ഗണ്ഹാതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

വിരൂഹന്തീതി വഡ്ഢന്തി, സഞ്ജാതമൂലായ വാ സദ്ധായ പതിട്ഠഹന്തി അചലാ ഭവന്തി. ചതുത്ഥേ **കോധഗരുതാ**തി കോധമ്ഹി സഗാരവതാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൫. രോഹിതസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൧൫. പഞ്ചമേ **യത്ഥാ**തി ചക്കവാളലോകസ്സ ഏകോകാസേ ഭുമ്മം. **ന ചവതി ന ഉപപജ്ജതീ**തി ഇദം അപരാപരം ചുതിപടിസന്ധിവസേന ഗഹിതം. **ഗമനേനാ**തി പദഗമനേന. **ലോകസ്സ അന്ത**ന്തി സത്ഥാ സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തം സന്ധായ വദതി. **ഞാതേയ്യ**ന്തിആദീസു ഞാതബ്ബം ദട്ഠബ്ബം പത്തബ്ബന്തി അത്ഥോ. ഇതി ദേവപുത്തേന ചക്കവാളലോകസ്സ അന്തോ പുച്ഛിതോ, സത്ഥാരാ സങ്ഖാരലോകസ്സ കഥിതോ . സോ പന ''അത്തനോ പഞ്ഹേന സദ്ധിം സത്ഥു ബ്യാകരണം സമേതീ''തി സഞ്ഞായ സമ്പഹംസന്തോ **അച്ഛരിയ**ന്തിആദിമാഹ.

ദള്ഹധമ്മാതി ദള്ഹധനു ഉത്തമപ്പമാണേന ധനുനാ സമന്നാഗതോ. **ധനുഗ്ഗഹോ**തി ധനുആചരിയോ. **സിക്ഖിതോ**തി ദ്വാദസ വസ്സാനി ധനുസിപ്പം സിക്ഖിതോ. **കതഹത്ഥോ**തി ഉസഭപ്പമാണേപി വാലഗ്ഗം വിജ്ഝിതും സമത്ഥഭാവേന കതഹത്ഥോ. **കതൂപാസനോ**തി കതസരക്ഖേപോ ദസ്സിതസിപ്പോ. **അസനേനാ**തി കണ്ഡേന. **അതിപാതേയ്യാ**തി അതിക്കമേയ്യ. യാവതാ സോ താലച്ഛാദിം അതിക്കമേയ്യ, താവതാ കാലേന ഏകം ചക്കവാളം അതിക്കമാമീതി അത്തനോ ജവസമ്പത്തിം ദസ്സേതി.

പുരത്ഥിമാ സമുദ്ദാ പച്ഛിമോതി യഥാ പുരത്ഥിമാ സമുദ്ദാ പച്ഛിമസമുദ്ദോ ദൂരേ, ഏവം മേ ദൂരേ പദവീതിഹാരോ അഹോസീതി വദതി. സോ കിര പാചീനചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഠിതോ പാദം പസാരേത്വാ പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിം അതിക്കമതി, പുന ദുതിയപാദം പസാരേത്വാ പരചക്കവാളമുഖവട്ടിം അതിക്കമതി. **ഇച്ഛാഗത**ന്തി ഇച്ഛാ ഏവ. **അഞ്ഞത്രേവാ**തി നിപ്പപഞ്ചതം ദസ്സേതി. ഭിക്ഖാചാരകാലേ കിരേസ നാഗലതാദന്തകട്ഠം ഖാദിത്വാ അനോതത്തേ മുഖം ധോവിത്വാ കാലേ സമ്പത്തേ ഉത്തരകുരുമ്ഹി പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം നിസിന്നോ ഭത്തകിച്ചം കരോതി, തത്ഥ മുഹുത്തം വിസ്സമിത്വാ പുന ജവതി. **വസ്സസതായുകോ**തി തദാ ദീഘായുകകാലോ ഹോതി, അയം പന വസ്സസതാവസിട്ഠേ ആയുമ്ഹി ഗമനം ആരഭി. **വസ്സസതജീവീ**തി തം വസ്സസതം അനന്തരായേന ജീവന്തോ. **അന്തരായേവ കാലങ്കതോ**തി ചക്കവാളലോകസ്സ അന്തം അപ്പത്വാ അന്തരാവ മതോ. സോ പന തത്ഥ കാലം കത്വാപി ആഗന്ത്വാ ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ നിബ്ബത്തി.

അപ്പത്വാതി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തം അപ്പത്വാ. **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ. **അന്തകിരിയ**ന്തി പരിയന്തകരണം. **കളേവരേ**തി അത്തഭാവേ. **സസഞ്ഞിമ്ഹി സമനകേ**തി സസഞ്ഞേ സചിത്തകേ. **ലോക**ന്തി ദുക്ഖസച്ചം. **ലോകസമുദയ**ന്തി സമുദയസച്ചം. **ലോകനിരോധ**ന്തി നിരോധസച്ചം. **പടിപദ**ന്തി മഗ്ഗസച്ചം. ഇതി ''നാഹം, ആവുസോ, ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി തിണകട്ഠാദീസു പഞ്ഞപേമി, ഇമസ്മിം പന ചതുമഹാഭൂതികേ കായസ്മിംയേവ പഞ്ഞപേമീ''തി ദസ്സേതി. **സമിതാവീ**തി സമിതപാപോ. **നാസീസതീ**തി ന പത്ഥേതി. ഛട്ഠം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൭. സുവിദൂരസുത്തവണ്ണനാ

൪൭. സത്തമേ **സുവിദൂരവിദൂരാനീ**തി കേനചി പരിയായേന അനാസന്നാനി ഹുത്വാ സുവിദൂരാനേവ വിദൂരാനി. **നഭഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പഥവീ ചാ**തി ആകാസഞ്ച മഹാപഥവീ ച. തത്ഥ കിഞ്ചാപി പഥവിതോ ആകാസം നാമ ന ദൂരേ, ദ്വങ്ഗുലമത്തേപി ഹോതി. അഞ്ഞമഞ്ഞം അലഗ്ഗനട്ഠേന പന ''സുവിദൂരവിദൂരേ''തി വുത്തം. **വേരോചനോ**തി സൂരിയോ. **സതഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മോ**തി ചതുസതിപട്ഠാനാദിഭേദോ സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മോ. **അസതഞ്ച ധമ്മോ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതഭേദോ അസ്സദ്ധമ്മോ.

പഭങ്കരോതി ആലോകകരോ. **അബ്യായികോ ഹോതീ**തി അവിഗച്ഛനസഭാവോ ഹോതി. **സതം സമാഗമോ**തി പണ്ഡിതാനം മിത്തസന്ഥവവസേന സമാഗമോ. **യാവാപി തിട്ഠേയ്യാ**തി യത്തകം അദ്ധാനം തിട്ഠേയ്യ. **തഥേവ ഹോതീ**തി താദിസോവ ഹോതി, പകതിം ന ജഹതി. **ഖിപ്പം ഹി വേതീ**തി സീഘം വിഗച്ഛതി.

൮. വിസാഖസുത്തവണ്ണനാ

൪൮. അട്ഠമേ **പഞ്ചാലപുത്തോ**തി പഞ്ചാലബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ. **പോരിയാ വാചായാ**തി പരിപുണ്ണവാചായ. **വിസ്സട്ഠായാ**തി അപലിബുദ്ധായ. **അനേലഗലായാ**തി നിദ്ദോസായ ചേവ അഗളിതായ ച അപതിതപദബ്യഞ്ജനായ. **പരിയാപന്നായാ**തി വിവട്ടപരിയാപന്നായ. **അനിസ്സിതായാ**തി വട്ടം അനിസ്സിതായ. വിവട്ടനിസ്സിതമേവ കത്വാ കഥേതി, വട്ടനിസ്സിതം കത്വാ ന കഥേതീതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

നാഭാസമാനന്തി ന അകഥേന്തം. **അമതം പദ**ന്തി നിബ്ബാനപദം. **ഭാസയേ**തി ഓഭാസേയ്യ. **ജോതയേ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പഗ്ഗണ്ഹേ ഇസിനം ധജ**ന്തി അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന നവലോകുത്തരധമ്മോ ഇസീനം ധജോ നാമ വുച്ചതി, തമേവ പഗ്ഗണ്ഹേയ്യ ഉക്ഖിപേയ്യ, ഉച്ചം കത്വാ കഥേയ്യാതി അത്ഥോ. നവലോകുത്തരധമ്മദീപകം സുഭാസിതം ധജോ ഏതേസന്തി **സുഭാസിതധജാ. ഇസയോ**തി ബുദ്ധാദയോ അരിയാ. **ധമ്മോ ഹി ഇസിനം ധജോ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ ലോകുത്തരധമ്മോ ഇസീനം ധജോ നാമാതി.

൯. വിപല്ലാസസുത്തവണ്ണനാ

൪൯. നവമേ **സഞ്ഞാവിപല്ലാസാ**തി സഞ്ഞായ വിപല്ലത്ഥഭാവാ, ചതസ്സോ വിപരീതസഞ്ഞായോതി അത്ഥോ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **അനിച്ചേ,**

ഭിക്ഖവേ, നിച്ചന്തി സഞ്ഞാവിപല്ലാസോതി അനിച്ചേ വത്ഥുസ്മിം ‘‘നിച്ചം ഇദ’’ന്തി ഏവം ഗഹേത്വാ ഉപ്പജ്ജനകസഞ്ഞാ, സഞ്ഞാവിപല്ലാസോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അനത്തനി ച അത്താതി അനത്തനി ‘‘അത്താ’’തി ഏവംസഞ്ഞിനോതി അത്ഥോ. **മിച്ഛാദിട്ഠിഹതാ**തി ന കേവലം സഞ്ഞിനോവ, സഞ്ഞായ വിയ ഉപ്പജ്ജമാനായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാപി ഹതാ. **ഖിത്തചിത്താ**തി തേ സഞ്ഞാദിട്ഠിയോ വിയ ഉപ്പജ്ജമാനേന ഖിത്തേന ചിത്തേന സമന്നാഗതാ. **വിസഞ്ഞിനോ**തി ദേസനാമത്തമേതം, വിപരീതസഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠിനോതി അത്ഥോ. **തേ യോഗയുത്താ മാരസ്സാ**തി തേ മാരസ്സ യോഗേ യുത്താ നാമ ഹോന്തി. **അയോഗക്ഖേമിനോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ബാനം അപ്പത്താ. **സത്താ**തി പുഗ്ഗലാ. **ബുദ്ധാ**തി ചതുസച്ചബുദ്ധാ. **ഇമം ധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **സചിത്തം പച്ചലദ്ധാ**തി സകം ചിത്തം പടിലഭിത്വാ. **അനിച്ചതോ ദക്ഖു**ന്തി അനിച്ചഭാവേന അദ്ദസംസു. **അസുഭതദ്ദസു**ന്തി അസുഭം അസുഭതോയേവ അദ്ദസംസു. **സമ്മാദിട്ഠിസമാദാനാ**തി ഗഹിതസമ്മാദസ്സനാ. **സബ്ബം ദുക്ഖം ഉപച്ചഗു**ന്തി സകലം വട്ടദുക്ഖം സമതിക്കന്താ.

൧൦. ഉപക്കിലേസസുത്തവണ്ണനാ

൫൦. ദസമേ **ഉപക്കിലേസാ**തി വിരോചിതും അദത്വാ ഉപക്കിലിട്ഠഭാവകരണേന ഉപക്കിലേസാ. **മഹികാ**തി ഹിമം. **ധൂമോ രജോ**തി ധൂമോ ച രജോ ച. **രാഹൂ**തി പുരിമാ തയോ അസമ്പത്തഉപക്കിലേസാ, രാഹു പന സമ്പത്തഉപക്കിലേസവസേന കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. **സമണബ്രാഹ്മണാ ന തപന്തി ന ഭാസന്തി ന വിരോചന്തീ**തി ഗുണപ്പതാപേന ന തപന്തി, ഗുണോഭാസേന ന ഭാസന്തി, ഗുണവിരോചനേന ന വിരോചന്തി. **സുരാമേരയപാനാ അപ്പടിവിരതാ**തി പഞ്ചവിധായ സുരായ ചതുബ്ബിധസ്സ മേരയസ്സ ച പാനതോ അവിരതാ.

അവിജ്ജാനിവുതാതി അവിജ്ജായ നിവാരിതാ പിഹിതാ. **പിയരൂപാഭിനന്ദിനോ**തി പിയരൂപം സാതരൂപം അഭിനന്ദമാനാ തുസ്സമാനാ. **സാദിയന്തീ**തി ഗണ്ഹന്തി. **അവിദ്ദസൂ**തി അന്ധബാലാ. **സനേത്തികാ**തി തണ്ഹായോത്തേനേവ സയോത്താ. **കടസി**ന്തി അത്തഭാവം. **ഘോര**ന്തി കക്ഖളം. ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥാസുപി വട്ടമേവ കഥിതന്തി.

രോഹിതസ്സവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

(൩) ൧. പുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ

൧. പഠമപുഞ്ഞാഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൫൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **പുഞ്ഞാഭിസന്ദാ**തി പുഞ്ഞസ്സ അഭിസന്ദാ, പുഞ്ഞപ്പത്തിയോതി അത്ഥോ. **കുസലാഭിസന്ദാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. തേ പനേതേ സുഖം ആഹരന്തീതി **സുഖസ്സാഹാരാ**. സുട്ഠു അഗ്ഗാനം രൂപാദീനം ദായകാതി **സോവഗ്ഗികാ**. സുഖോ നേസം വിപാകോതി **സുഖവിപാകാ**. സഗ്ഗേ ഉപപത്തി സഗ്ഗോ, സഗ്ഗായ സംവത്തന്തീതി **സഗ്ഗസംവത്തനികാ. ചീവരം പരിഭുഞ്ജമാനോ**തി ചീവരത്ഥായ വത്ഥം ലഭിത്വാ സൂചിസുത്താദീനം അഭാവേന തം നിക്ഖിപന്തോപി കരോന്തോപി പാരുപന്തോപി ജിണ്ണകാലേ പച്ചത്ഥരണം കരോന്തോപി പച്ചത്ഥരിതുമ്പി അസക്കുണേയ്യം ഭൂമത്ഥരണം കരോന്തോപി ഭൂമത്ഥരണസ്സ അനനുച്ഛവികം ഫാലേത്വാ പാദപുഞ്ഛനം കരോന്തോപി ‘‘പരിഭുഞ്ജമാനോ’’ത്വേവ വുച്ചതി. യദാ പന ‘‘പാദപുഞ്ഛനമ്പി ന സക്കാ ഇദ’’ന്തി സമ്മജ്ജിത്വാ ഛഡ്ഡിതം ഹോതി, തദാ പരിഭുഞ്ജമാനോ നാമ ന ഹോതി. **അപ്പമാണം ചേതോസമാധി**ന്തി അരഹത്തഫലസമാധിം. **അപ്പമാണോ തസ്സ പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ**തി ഇമിനാ ദായകസ്സ പുഞ്ഞചേതനായ അപ്പമാണതം കഥേതി. തസ്സ ഹി ‘‘ഖീണാസവോ മേ ചീവരം പരിഭുഞ്ജതീ’’തി പുനപ്പുനം അനുസ്സരണവസേന പവത്താ പുഞ്ഞചേതനാ അപ്പമാണാ ഹോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **പിണ്ഡപാതാദീസു** പന യോ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സത്താഹമ്പി തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പരിഭുഞ്ജതി, സോ സത്താഹമ്പി തംയേവ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജമാനോ നാമ ഹോതി. ഏകസ്മിം പന സേനാസനേ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാദീസു ചങ്കമന്തോപി യാവ തം സേനാസനം പഹായ അഞ്ഞം ന ഗണ്ഹാതി, താവ പരിഭുഞ്ജമാനോ നാമ ഹോതി. ഏകേന പന ഭേസജ്ജേന ബ്യാധിമ്ഹി വൂപസന്തേ യാവ അഞ്ഞം ഭേസജ്ജം ന പരിഭുഞ്ജതി, താവദേവ പരിഭുഞ്ജമാനോ നാമ ഹോതി.

ബഹുഭേരവന്തി ബഹൂഹി ഭേരവാരമ്മണേഹി സമന്നാഗതം. **രതനവരാന**ന്തി സത്തന്നമ്പി വരരതനാനം. **ആലയ**ന്തി നിവാസട്ഠാനം. **പുഥൂ സവന്തീ**തി ബഹുകാ ഹുത്വാ സന്ദമാനാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൨. ദുതിയപുഞ്ഞാഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൫൨. ദുതിയേ **അരിയകന്തേഹീ**തി മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തേഹി. താനി ഹി അരിയാനം കന്താനി ഹോന്തി പിയാനി മനാപാനി. സേസം സുത്തന്തേ താവ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൮ ആദയോ) വുത്തമേവ.

ഗാഥാസു പന **സദ്ധാ**തി സോതാപന്നസ്സ സദ്ധാ അധിപ്പേതാ. സീലമ്പി സോതാപന്നസ്സ സീലമേവ. **ഉജുഭൂതഞ്ച ദസ്സന**ന്തി കായവങ്കാദീനം അഭാവേന ഖീണാസവസ്സ ദസ്സനം ഉജുഭൂതദസ്സനം നാമ. **ആഹൂ**തി കഥയന്തി. **പസാദ**ന്തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു പസാദം. **ധമ്മദസ്സന**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മദസ്സനം.

൩. പഠമസംവാസസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയേ **സമ്ബഹുലാപി ഖോ ഗഹപതീ ച ഗഹപതാനിയോ ചാ**തി ബഹുകാ ഗഹപതയോ ച ഗഹപതാനിയോ ച ആവാഹവിവാഹകരണത്ഥായ ഗച്ഛന്താ തമേവ മഗ്ഗം പടിപന്നാ ഹോന്തി. **സംവാസാ**തി സഹവാസാ ഏകതോവാസാ. **ഛവോ ഛവായാ**തി ഗുണമരണേന മതത്താ ഛവോ ഗുണമരണേനേവ മതായ ഛവായ സദ്ധിം. **ദേവിയാ സദ്ധി**ന്തി ഗുണേഹി ദേവിഭൂതായ സദ്ധിം. **ദുസ്സീലോ**തി നിസ്സീലോ. **പാപധമ്മോ**തി ലാമകധമ്മോ. **അക്കോസകപരിഭാസകോ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസകോ, ഭയം ദസ്സേത്വാ സന്തജ്ജനേന പരിഭാസകോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കദരിയാതി ഥദ്ധമച്ഛരിനോ. **ജാനിപതയോ**തി ജയമ്പതികാ. **വദഞ്ഞൂ**തി യാചകാനം വചനസ്സ അത്ഥം ജാനന്തി. **സഞ്ഞതാ**തി സീലസംയമേന സമന്നാഗതാ. **ധമ്മജീവിനോ**തി ധമ്മേ ഠത്വാ ജീവികം കപ്പേന്തീതി ധമ്മജീവിനോ. **അത്ഥാസം പചുരാ ഹോന്തീ**തി വഡ്ഢിസങ്ഖാതാ അത്ഥാ ഏതേസം ബഹൂ ഹോന്തി. **ഫാസുകം ഉപജായതീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഫാസുവിഹാരോ ജായതി. **കാമകാമിനോ**തി കാമേ കാമയമാനാ.

൪. ദുതിയസംവാസസുത്തവണ്ണനാ

൪. ചതുത്ഥേ കമ്മപഥവസേന ദേസനാ പവത്തിതാ. സേസം താദിസമേവ. ഇമേസു പന ദ്വീസുപി സുത്തേസു അഗാരികപടിപദാ കഥിതാ. സോതാപന്നസകദാഗാമിനമ്പി വട്ടതി.

൫-൬. സമജീവീസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൫-൬. പഞ്ചമേ **തേനുപസങ്കമീ**തി കിമത്ഥം ഉപസങ്കമി? അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം. തഥാഗതോ ഹി തം രട്ഠം പാപുണന്തോ ഇമേസംയേവ ദ്വിന്നം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥായ പാപുണാതി. നകുലപിതാ കിര പഞ്ച ജാതിസതാനി തഥാഗതസ്സ പിതാ അഹോസി, പഞ്ച ജാതിസതാനി മഹാപിതാ, പഞ്ച ജാതിസതാനി ചൂളപിതാ. നകുലമാതാപി പഞ്ച ജാതിസതാനി തഥാഗതസ്സ മാതാ അഹോസി, പഞ്ച ജാതിസതാനി മഹാമാതാ, പഞ്ച ജാതിസതാനി ചൂളമാതാ. തേ സത്ഥു ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ പുത്തസിനേഹം പടിലഭിത്വാ ''ഹന്താത, ഹന്താതാ''തി വച്ഛകം ദിസ്വാ വച്ഛഗിദ്ധിനീ ഗാവീ വിയ വിരവമാനാ ഉപസങ്കമിത്വാ പഠമദസ്സനേനേവ സോതാപന്നാ ജാതാ. നിവേസനേ പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം ആസനാനി സദാ പഞ്ഞത്താനേവ ഹോന്തി. ഇതി ഭഗവാ തേസം അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥായ ഉപസങ്കമി. **അതിചരിതാ**തി അതിക്കമിതാ. **അഭിസമ്പരായഞ്ചാ**തി പരലോകേ ച. **സമസദ്ധാ**തി സദ്ധായ സമാ ഏകസദിസാ. **സീലാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. ഛട്ഠം കേവലം ഭിക്ഖൂനം ദേസിതം. സേസമേത്ഥ താദിസമേവ.

൭. സുപ്പവാസാസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **പജ്ജനിക**ന്തി തസ്സ നിഗമസ്സ നാമം. **കോലിയാന**ന്തി കോലരാജകുലാനം. **ആയും ഖോ പന ദത്വാ**തി ആയുദാനം ദത്വാ. **ആയുസ്സ ഭാഗിനീ ഹോതീ**തി ആയുഭാഗപടിലാഭിനീ ഹോതി, ആയും വാ ഭജനികാ ഹോതി, ആയുപ്പടിലാഭിനീതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

രസസാ ഉപേതന്തി രസേന ഉപേതം രസസമ്പന്നം. **ഉജ്ജുഗതേസൂ**തി കായവങ്കാദിരഹിതത്താ ഉജുകമേവ ഗതേസു ഖീണാസവേസു. **ചരണൂപപന്നേസൂ**തി പഞ്ചദസഹി ചരണധമ്മേഹി സമന്നാഗതേസു. **മഹഗ്ഗതേസൂ**തി മഹത്തം ഗതേസു. ഖീണാസവാനഞ്ഞേവേതം നാമം. **പുഞ്ഞേന പുഞ്ഞം സംസന്ദമാനാ**തി പുഞ്ഞേന സദ്ധിം പുഞ്ഞം ഘടയമാനാ. **മഹപ്ഫലാ ലോകവിദൂന വണ്ണിതാ**തി ഏവരൂപാ ദാനസങ്ഖാതാ ദക്ഖിണാ തിവിധലോകം വിദിതം കത്വാ ഠിതത്താ ലോകവിദൂനം ബുദ്ധാനം വണ്ണിതാ, ബുദ്ധേഹി പസത്ഥാതി അത്ഥോ. **യഞ്ഞമനുസ്സരന്താ**തി യഞ്ഞം ദാനം അനുസ്സരന്താ. **വേദജാതാ**തി തുട്ഠിജാതാ.

൮. സുദത്തസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. അട്ഠമേ **സഞ്ഞതാനന്തി** കായവാചാഹി സംയതാനം. **പരദത്തഭോജിനന്തി** പരേഹി ദിന്നമേവ ഭുഞ്ജിത്വാ യാപേന്താനം. **കാലേനാ**തി യുത്തപ്പത്തകാലേന. **സക്കച്ച ദദാതീ**തി സഹത്ഥാ സക്കാരം കത്വാ ദദാതി. **ചത്താരി ഠാനാനി അനുപ്പവേച്ഛതീ**തി ചത്താരി കാരണാനി അനുപ്പവേസേതി ദദാതി. **യസവാ ഹോതീ**തി മഹാപരിവാരോ ഹോതി. നവമം കേവലം ഭിക്ഖൂനം കഥിതം. സേസമേത്ഥ താദിസമേവ.

൧൦. ഗിഹിസാമീചിസുത്തവണ്ണനാ

൬൦. ദസമേ **ഗിഹിസാമീചിപടിപദന്തി** ഗിഹീനം അനുച്ഛവികം പടിപത്തിം. **പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതീ**തി അതിഹരിത്വാ ദാതുകാമതായ പതിഉപട്ഠിതോ ഹോതി ഉപഗതോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ചീവരം ദേതീതി അത്ഥോ.

ഉപട്ഠിതാതി ഉപട്ഠായകോ. **തേസം ദിവാ ച രത്തോ ചാ**തി യേ ഏവം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹന്തി, തേസം ദിവാ ച രത്തിഞ്ച പരിച്ചാഗവസേന ച അനുസ്സരണവസേന ച സദാ പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതി. **സഗ്ഗഞ്ച കമതിട്ഠാനന്തി** താദിസോ ച ഭദ്ദകം കമ്മം കത്വാ സഗ്ഗട്ഠാനം ഉപഗച്ഛതി. ഇമേസു ചതൂസുപി സുത്തേസു ആഗാരിയപടിപദാ കഥിതാ. സോതാപന്നസകദാഗാമിനമ്പി വട്ടതി.

പുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൭) ൨. പത്തകമ്മവഗ്ഗോ

൧. പത്തകമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൬൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ അനിട്ഠപടിക്ഖേപേന **ഇട്ഠാ**. മനേ കമന്തി പവിസന്തീതി **കന്താ**. മനം അപ്പായന്തി പവഡ്ഢേന്തീതി **മനാപാ. ദുല്ലഭാ**തി പരമദുല്ലഭാ. **ഭോഗാ**തി ഭുഞ്ജിതബ്ബാ രൂപാദയോ വിസയാ. **സഹധമ്മേനാ**തി ധമ്മേനേവ സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജന്തു, മാ ധമ്മൂപഘാതം കത്വാ അധമ്മേനാതി. അഥവാ **സഹധമ്മേനാ**തി സകാരണേന, തേന തേന സേനാപതിസേട്ഠിട്ഠാനാദികാരണേന സദ്ധിംയേവ ഉപ്പജ്ജന്തൂതി അത്ഥോ. **യസോ**തി പരിവാരസമ്പത്തി. **സഹ ഞാതീഭീ**തി ഞാതകേഹി സദ്ധിം. **സഹ ഉപജ്ഝായേഹീ**തി സുഖദുക്ഖേസു ഉപനിജ്ഝായിതബ്ബത്താ ഉപജ്ഝായസങ്ഖാതേഹി സന്ദിട്ഠസമ്ഭത്തേഹി സദ്ധിം.

അകിച്ചം കരോതീതി അകാതബ്ബം കരോതി. **കിച്ചം അപരാധേതീ**തി കത്തബ്ബയുത്തകം കിച്ചം അകരോന്തോ തം അപരാധേതി നാമ. **ധംസതീ**തി പതതി പരിഹായതി. **അഭിജ്ഝാവിസമലോഭന്തി** അഭിജ്ഝാസങ്ഖാതം വിസമലോഭം. **പജഹതീ**തി നുദതി നീഹരതി. **മഹാപഞ്ഞോ**തി മഹന്തപഞ്ഞോ. **പുഥുപഞ്ഞോ**തി പുഥുലപഞ്ഞോ. **ആപാതദസോ**തി തം തം അത്ഥം ആപാതേതി തമേവ പസ്സതി, സുഖുമമ്പിസ്സ അത്ഥജാതം ആപാതം ആഗച്ഛതിയേവാതി അത്ഥോ.

ഉട്ഠാനവീരിയാധിഗതേഹീതി ഉട്ഠാനസങ്ഖാതേന വീരിയേന അധിഗതേഹി. **ബാഹാബലപരിചിതേഹീ**തി ബാഹാബലേന പരിചിതേഹി വഡ്ഢിതേഹി. **സേദാവക്ഖിത്തേഹീ**തി അവക്ഖിത്തസേദേഹി, സേദം മുഞ്ചിത്വാ വായാമേന പയോഗേന സമധിഗതേഹീതി അത്ഥോ. **ധമ്മികേഹീ**തി ധമ്മയുത്തേഹി. **ധമ്മലദ്ധേഹീ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മേ അകോപേത്വാ ലദ്ധേഹി. **പത്തകമ്മാനീ**തി യുത്തകമ്മാനി അനുച്ഛവികകമ്മാനി. **സുഖേതീ**തി സുഖിതം കരോതി. **പീണേതീ**തി പീണിതം ബലസമ്പന്നം കരോതി. **ഠാനഗതം ഹോതീ**തി കാരണഗതം ഹോതി. കിം പന തന്തി? ചതൂസു പത്തകമ്മേസു ഏകം ഭോഗേഹി കത്തബ്ബകമ്മം ഭോഗജാതമേവ ഠാനഗതം. **പത്തഗതന്തി** യുത്തപ്പത്തട്ഠാനഗതം. **ആയതനസോ പരിഭുത്തന്തി** കാരണേനേവ പരിഭുത്തം ഭോഗജാതം ഹോതി.

പരിയോധായ സംവത്തതീതി പിദഹിത്വാ വത്തതി. യഥാ അഗ്ഗിആദീഹി ഉപ്പന്നാസു ആപദാസു, ഏവം ആദിത്തഗേഹനിബ്ബാപനാദീനം അത്ഥായ ധനപരിച്ചാഗം കത്വാ താസം ആപദാനം മഗ്ഗം പിദഹതി നിവാരേതി. **സോത്ഥിം അത്താനം കരോതീ**തി നിരുപദ്ദവം ഖേമം അത്താനം കരോതി. **ഞാതിബലിന്തി** ഞാതകാനം ബലിം. **അതിഥിബലിന്തി** ആഗന്തുകാനം ബലിം. **പുബ്ബപേതബലിന്തി** പരലോകഗതാനം ഞാതകാനം ബലിം. **രാജബലിന്തി** രഞ്ഞോ കത്തബ്ബയുത്തകം രാജബലിം. **ദേവതാബലിന്തി** ദേവതാനം കത്തബ്ബബലിം. സബ്ബമേതം തേസം തേസം യഥാനുച്ഛവികവസേന ദാതബ്ബദാനസ്സ അധിവചനം.

ഖന്തിസോരച്ചേ നിവിട്ഠാതി അധിവാസനക്ഖന്തിയഞ്ച സുസീലതായ ച നിവിട്ഠാ. **ഏകമത്താനം ദമേന്തീ**തി ഏകം അത്തനോവ അത്തഭാവം ഇന്ദ്രിയദമേന ദമേന്തി. **സമേന്തീ**തി അത്തനോ ചിത്തം കിലേസവൂപസമനേന

സമേന്തി. **പരിനിബ്ബാപേന്തീ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേനേവ പരിനിബ്ബാപേന്തി. **ഉദ്ധഗ്ഗികന്തി**ആദീസു ഉപരൂപരിഭൂമീസു ഫലദാനവസേന ഉദ്ധമഗ്ഗമസ്സാതി **ഉദ്ധഗ്ഗികാ**. സഗ്ഗസ്സ ഹിതാതി തത്രുപപത്തിജനനതോ **സോവഗ്ഗികാ**. നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ സുഖോവ വിപാകോ അസ്സാതി **സുഖവിപാകാ**. സുട്ഠു അഗ്ഗാനം ദിബ്ബവണ്ണാദീനം ദസന്നം വിസേസാനം നിബ്ബത്തനതോ **സഗ്ഗസംവത്തനികാ,** ഏവരൂപം ദക്ഖിണം പതിട്ഠാപേതീതി അത്ഥോ.

അരിയധമ്മേ ഠിതോതി പഞ്ചസീലധമ്മേ പതിട്ഠിതോ. **പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദതീ**തി പരലോകം ഗന്ത്വാ യത്ഥ സഗ്ഗേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹാതി, തത്ഥ മോദതി. സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ വാ ഹോന്തു അനാഗാമീ വാ, സബ്ബേസം അയം പടിപദാ ലബ്ഭതേവാതി.

൨. ആനണ്യസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. ദുതിയേ **അധിഗമനീയാനീ**തി പത്തബ്ബാനി. **കാമഭോഗിനാ**തി വത്ഥുകാമേ ച കിലേസകാമേ ച പരിഭുഞ്ജന്തേന. **അത്ഥിസുഖാദീസു** അത്ഥീതി ഉപ്പജ്ജനകസുഖം **അത്ഥിസുഖം** നാമ. ഭോഗേ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനകസുഖം **ഭോഗസുഖം** നാമ. അനണോസ്മീതി ഉപ്പജ്ജനകസുഖം **ആനണ്യസുഖം** നാമ. നിദ്ദോസോ അനവജ്ജോസ്മീതി ഉപ്പജ്ജനകസുഖം **അനവജ്ജസുഖം** നാമ.

ഭുഞ്ജന്തി ഭുഞ്ജമാനോ. **പഞ്ഞാ വിപസ്സതീ**തി പഞ്ഞായ വിപസ്സതി. **ഉഭോ ഭാഗേ**തി ദ്വേ കോട്ഠാസേ, ഹേട്ഠിമാനി തീണി ഏകം കോട്ഠാസം, അനവജ്ജസുഖം ഏകം കോട്ഠാസന്തി ഏവം പഞ്ഞായ പസ്സമാനോ ദ്വേ കോട്ഠാസേ ജാനാതീതി അത്ഥോ. **അനവജ്ജസുഖസ്സേത**ന്തി ഏതം തിവിധമ്പി സുഖം അനവജ്ജസുഖസ്സ സോളസിം കലം നാഗ്ഘതീതി.

൩. ബ്രഹ്മസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. തതിയം തികനിപാതേ വണ്ണിതമേവ. **സപുബ്ബദേവതാനീ**തി പദമത്തമേവ ഏത്ഥ വിസേസോതി. ചതുത്ഥേ സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൫. രൂപസുത്തവണ്ണനാ

൬൫. പഞ്ചമേ രൂപേ പമാണം ഗഹേത്വാ പസന്നോ **രൂപപ്പമാണോ** നാമ. **രൂപപ്പസന്നോ**തി തസ്സേവ അത്ഥവചനം. ഘോസേ പമാണം ഗഹേത്വാ പസന്നോ **ഘോസപ്പമാണോ** നാമ. ചീവരലൂഖപത്തലൂഖേസു പമാണം ഗഹേത്വാ പസന്നോ **ലൂഖപ്പമാണോ** നാമ. ധമ്മേ പമാണം ഗഹേത്വാ പസന്നോ **ധമ്മപ്പമാണോ** നാമ. ഇതരാനി തേസംയേവ അത്ഥവചനാനി. സബ്ബസത്തേ ച തയോ കോട്ഠാസേ കത്വാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ രൂപപ്പമാണാ, ഏകോ ന രൂപപ്പമാണോ. പഞ്ച കോട്ഠാസേ കത്വാ ചത്താരോ കോട്ഠാസാ ഘോസപ്പമാണാ, ഏകോ ന ഘോസപ്പമാണോ. ദസ കോട്ഠാസേ കത്വാ നവ കോട്ഠാസാ ലൂഖപ്പമാണാ, ഏകോ ന ലൂഖപ്പമാണോ. സതസഹസ്സം കോട്ഠാസേ കത്വാ പന ഏകോ കോട്ഠാസോവ ധമ്മപ്പമാണോ, സേസാ ന ധമ്മപ്പമാണാതി വേദിതബ്ബാ.

രൂപേ പമാണിംസൂതി യേ രൂപം ദിസ്വാ പസന്നാ, തേ രൂപേ പമാണിംസു നാമ, പസീദിംസൂതി അത്ഥോ. **ഘോസേന അന്വഗൂ**തി ഘോസേന അനുഗതാ, ഘോസപ്പമാണം ഗഹേത്വാ പസന്നാതി അത്ഥോ. **ഛന്ദരാഗവസൂപേതാ**തി

ഛന്ദസ്സ ച രാഗസ്സ ച വസം ഉപേതാ. **അജ്ഝത്തഞ്ച ന ജാനാതീ**തി നിയകജ്ഝത്തേ തസ്സ ഗുണം ന ജാനാതി. **ബഹിദ്ധാ ച ന പസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാപിസ്സ പടിപത്തിം ന പസ്സതി. **സമന്താവരണോ**തി സമന്തതോ ആവാരിതോ, സമന്താ വാ ആവരണമസ്സാതി സമന്താവരണോ. **ഘോസേന വുയ്ഹതീ**തി ഘോസേന നിയതി, ന ഗുണേന. **അജ്ഝത്തഞ്ച ന ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ ച വിപസ്സതീ**തി നിയകജ്ഝത്തേ ഗുണം ന ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ പനസ്സ പടിപത്തിം പസ്സതി. **ബഹിദ്ധാ ഫലദസ്സാവീ**തി തസ്സ പരേഹി കതം ബഹിദ്ധാ സക്കാരഫലം പസ്സന്തോ. **വിനീവരണദസ്സാവീ**തി വിവടദസ്സാവീ. **ന സോ ഘോസേന വുയ്ഹതീ**തി സോ ഘോസേന ന നീയതി.

൬. സരാഗസുത്തവണ്ണനാ

൬൬. ഛട്ഠേ **മോഹജം ചാപവിദ്ദസൂ**തി മോഹജം ചാപി അവിദ്ദസൂ അപണ്ഡിതാ. **സവിഘാത**ന്തി സദുക്ഖം. **ദുഖുദ്രയ**ന്തി ആയതിഞ്ച ദുക്ഖവഡ്ഢിദായകം. **അചക്ഖുകാ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുരഹിതാ. **യഥാ ധമ്മാ തഥാ സന്താ**തി യഥാ രാഗാദയോ ധമ്മാ ഠിതാ, തഥാ സഭാവാവ ഹുത്വാ. **ന തസ്സേവന്തി മഞ്ഞരേ**തി മയം ഏവംസന്താ ഏവംസഭാവാതി തസ്സ ന മഞ്ഞരേ, ന മഞ്ഞന്തീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേപി ഗാഥാസുപി വട്ടമേവ കഥിതം.

൭. അഹിരാജസുത്തവണ്ണനാ

൬൭. സത്തമേ **ഇമാനി ചത്താരി അഹിരാജകുലാനീ**തി ഇദം ദട്ഠവിസാനേവ സന്ധായ വുത്തം. യേ ഹി കേചി ദട്ഠവിസാ, സബ്ബേതേ ഇമേസം ചതുന്നം അഹിരാജകുലാനം അബ്ഭന്തരഗതാവ ഹോന്തി. **അത്തഗുത്തിയാ**തി അത്തനോ ഗുത്തത്ഥായ. **അത്തരക്ഖായാ**തി അത്തനോ രക്ഖണത്ഥായ. **അത്തപരിത്തായാ**തി അത്തനോ പരിത്താണത്ഥായ. പരിത്തം നാമ അനുജാനാമീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാ തം പരിത്തം കാതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ **വിരൂപക്ഖേഹി മേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിരൂപക്ഖേഹീ**തി വിരൂപക്ഖനാഗകുലേഹി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **അപാദകേഹീ**തി അപാദകസത്തേഹി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **സബ്ബേ സത്താ**തി ഇതോ പുബ്ബേ ഏത്തകേന ഠാനേന ഓദിസ്സകമേത്തം കഥേത്വാ ഇദാനി അനോദിസ്സകമേത്തം കഥേതും ഇദമാരദ്ധം. തത്ഥ **സത്താ പാണാ ഭൂതാ**തി സബ്ബാനേതാനി പുഗ്ഗലവേവചനാനേവ. **ഭദ്രാനി പസ്സന്തൂ**തി ഭദ്രാനി ആരമ്മണാനി പസ്സന്തു. **മാ കഞ്ചി പാപമാഗമാ**തി കഞ്ചി സത്തം പാപകം ലാമകം മാ ആഗച്ഛതു. **അപ്പമാണോ ബുദ്ധോ**തി ഏത്ഥ **ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധഗുണാ വേദിതബ്ബാ. തേ ഹി അപ്പമാണാ നാമ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **പമാണവന്താനീ**തി ഗുണപ്പമാണേന യുത്താനി. **ഉണ്ണനാഭീ**തി ലോമസനാഭികോ മക്കടകോ. **സരബൂ**തി ഘരഗോലികാ. **കതാ മേ രക്ഖാ, കതാ മേ പരിത്താ**തി മയാ ഏത്തകസ്സ ജനസ്സ രക്ഖാ ച പരിത്താണഞ്ച കതം. **പടിക്കമന്തു ഭൂതാനീ**തി സബ്ബേപി മേ കതപരിത്താണാ സത്താ അപഗച്ഛന്തു, മാ മം വിഹേഠയിംസൂതി അത്ഥോ.

൮. ദേവദത്തസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. അട്ഠമേ **അചിരപക്കന്തേ ദേവദത്തേതി** സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ നചിരപക്കന്തേ. **പരാഭവായാതി** അവഡ്ഢിയാ വിനാസായ. **അസ്സതരീതി** വളവായ കുച്ഛിസ്മിം ഗദ്രഭസ്സ ജാതാ. **അത്തവധായ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതീതി** തം അസ്സേന സദ്ധിം സമ്പയോജേന്തി, സാ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹിത്വാ കാലേ സമ്പത്തേ വിജായിതും നസക്കോന്തീ പാദേഹി ഭൂമിം പഹരന്തീ തിട്ഠതി. അഥസ്സാ ചത്താരോ പാദേ ചതൂസു ഖാണൂസു ബന്ധിത്വാ കുച്ഛിം ഫാലേത്വാ പോതകം നീഹരന്തി. സാ തത്ഥേവ മരതി. തേനേതം വുത്തം.

൯. പധാനസുത്തവണ്ണനാ

൫൯. നവമേ കിലേസാനം സംവരത്ഥായ പവേസനദ്വാരം പിദഹനത്ഥായ പധാനം **സംവരപ്പധാനം,** പജഹനത്ഥായ പധാനം **പഹാനപ്പധാനം,** കുസലാനം ധമ്മാനം ബ്രൂഹനത്ഥായ വഡ്ഢനത്ഥായ പധാനം **ഭാവനാപ്പധാനം,** തേസംയേവ അനുരക്ഖണത്ഥായ പധാനം **അനുരക്ഖണാപ്പധാനം**.

൧൦. അധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. ദസമേ **അധമ്മികാ ഹോന്തീതി** പോരാണകരാജൂഹി ഠപിതം ദസഭാഗബലിഞ്ചേവ അപരാധാനുരൂപഞ്ച ദണ്ഡം അഗ്ഗഹേത്വാ അതിരേകബലിനോ ചേവ അതിരേകദണ്ഡസ്സ ച ഗഹണേന അധമ്മികാ. **രാജായുത്താതി** രഞ്ഞോ ജനപദേസു കിച്ചസംവിധായകാ ആയുത്തകപുരിസാ. **ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാതി** അന്തോനഗരവാസിനോ ബ്രാഹ്മണഗഹപതയോ. **നേഗമജാനപദാതി** നിഗമവാസിനോ ചേവ ജനപദവാസിനോ ച. **വിസമന്തി** വിസമാ ഹുത്വാ, അസമയേന വായന്തീതി അത്ഥോ. **വിസമാതി** ന സമാ, അതിഥദ്ധാ വാ അതിമുദുകാ വാതി അത്ഥോ. **അപഞ്ജസാതി** മഗ്ഗതോ അപഗതാ, ഉമ്മഗ്ഗഗാമിനോ ഹുത്വാ വായന്തീതി അത്ഥോ. **ദേവതാ പരികുപിതാ ഭവന്തീതി** വാതേസു ഹി വിസമേസു അപഞ്ജസേസു വായന്തേസു രുക്ഖാ ഭിജ്ജന്തി, വിമാനാനി ഭിജ്ജന്തി. തസ്മാ ദേവതാ പരികുപിതാ ഭവന്തി, താ ദേവസ്സ സമ്മാ വസ്സിതും ന ദേന്തി. തേന വുത്തം **ദേവോ ന സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛതീതി**. **വിസമപാകാനി സസ്സാനി ഭവന്തീതി** ഏകസ്മിം ഠാനേ ഗബ്ഭിനി ഹോന്തി, ഏകസ്മിം സഞ്ജാതഖീരാനി, ഏകം ഠാനം പച്ചതീതി ഏവം വിസമം പാകാനി സസ്സാനി ഭവന്തി.

സമം നക്ഖത്താനി താരകരൂപാനി പരിവത്തന്തീതി യഥാ കത്തികപുണ്ണമാ കത്തികനക്ഖത്തമേവ ലഭതി, മിഗസിരപുണ്ണമാ മിഗസിരനക്ഖത്തമേവാതി ഏവം തസ്മിം തസ്മിം മാസേ സാ സാ പുണ്ണമാ തം തം നക്ഖത്തമേവ ലഭതി, തഥാ സമ്മാ പരിവത്തന്തി. **സമം വാതാ വായന്തീതി** അവിസമാ ഹുത്വാ സമയസ്മിംയേവ വായന്തി, ഛ മാസേ ഉത്തരാ വാതാ, ഛ മാസേദക്ഖിണാതി ഏവം തേസം തേസം ജനപദാനം അനുരൂപേ സമയേ വായന്തി. **സമാതി** സമപ്പവത്തിനോ നാതിഥദ്ധാ നാതിമുദൂ. **പഞ്ജസാതി** മഗ്ഗപ്പടിപന്നാ, മഗ്ഗേനേവ വായന്തി, നോ അമഗ്ഗേനാതി അത്ഥോ.

ജിമ്ഹം ഗച്ഛതീതി കുടിലം ഗച്ഛതി, അതിത്ഥം ഗണ്ഹാതി. **നേത്തേ ജിമ്ഹം ഗതേ സതീതി** നയതീതി നേത്താ. തസ്മിം നേത്തേ ജിമ്ഹം ഗതേ കുടിലം ഗന്ത്വാ അതിത്ഥം ഗണ്ഹന്തേ ഇതരാപി അതിത്ഥമേവ ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ.

നേതേതിപി പാഠോ. **ദുക്ഖം സേതീ**തി ദുക്ഖം സയതി, ദുക്ഖിതം ഹോതീതി അത്ഥോ.

പത്തകമ്മവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൨) ൩. അപണ്ണകവഗ്ഗോ

൧. പധാനസുത്തവണ്ണനാ

൭൧. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **അപണ്ണകപ്പടിപദന്തി** അവിരദ്ധപ്പടിപദം. **യോനി ചസ്സ ആരദ്ധാ ഹോതീ**തി കാരണഞ്ചസ്സ പരിപുണ്ണം ഹോതി. **ആസവാനം ഖയായാ**തി അരഹത്തത്ഥായ. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

൩. സപ്പുരിസസുത്തവണ്ണനാ

൭൩. തതിയേ **അവണ്ണോ**തി അഗുണോ. **പാതു കരോതീ**തി കഥേതി, പാകടം കരോതി. **പഞ്ഹാഭിനീതോ**തി പഞ്ഹത്ഥായ അഭിനീതോ. **അഹാപേത്വാ അലമ്ബിത്വാ**തി അപരിഹീനം അലമ്ബിതം കത്വാ. ഏത്ഥ ച അസപ്പുരിസോ പാപിച്ഛതായ അത്തനോ അവണ്ണം ഛാദേതി, സപ്പുരിസോ ലജ്ജിതായ അത്തനോ വണ്ണം. ഇദാനി യസ്മാ അസപ്പുരിസോ ഹിരോത്തപ്പരഹിതോ സംവാസേന അവജാനാതി, സപ്പുരിസോ പന ഹിരോത്തപ്പസമന്നാഗതോ സംവാസേനാപി നാവജാനാതി. തസ്മാ അസപ്പുരിസഭാവസാധകം അധുനാഗതവധുകോപമമ്മം ദസ്സേതും **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, വധുകാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വധുകാ**തി സുണിസാ. **തിബ്ബ**ന്തി ബഹലം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൪-൫. അഗ്ഗസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൭൪-൭൫. ചതുത്ഥേ **സീലഗ്ഗ**ന്തി അഗ്ഗപ്പത്തം ഉത്തമസീലം. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. പഞ്ചമേ **രൂപഗ്ഗ**ന്തി യം രൂപം സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഇദം രൂപഗ്ഗം നാമ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭവഗ്ഗ**ന്തി ഏത്ഥ പന യസ്മിം അത്തഭാവേ ഠിതോ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഏതം ഭവഗ്ഗം നാമാതി.

൬. കുസിനാരസുത്തവണ്ണനാ

൭൬. ഛട്ഠേ **ഉപവത്തനേ**തി പാചീനഗതായ സാലപന്തിയാ ഉത്തരേന നിവത്തിത്വാ ഠിതായ വേമജ്ഝട്ഠാനേ. **അന്തരേന യമകസാലാന**ന്തി ദ്വിന്നം സാലരുക്ഖാനം അന്തരേ. **കങ്ഖാ**തി ദ്വേള്ഹകം. **വിമതീ**തി വിനിച്ഛിതും അസമത്ഥതാ. ''ബുദ്ധോ നു ഖോ ന ബുദ്ധോ നു ഖോ, ധമ്മോ നു ഖോ ന ധമ്മോ നു ഖോ, സങ്ഘോ നു ഖോ ന സങ്ഘോ നു ഖോ, മഗ്ഗോ നു ഖോ ന മഗ്ഗോ നു ഖോ, പടിപദാ നു ഖോ ന പടിപദാ നു ഖോ''തി യസ്സ സംസയോ ഉപ്പജ്ജെയ്യ, തം വോ വദാമി പുച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. **സത്ഥുഗാരവേനപി ന പുച്ഛേയ്യാഥാ**തി ''മയം സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിമ്ഹ, ചത്താരോ പച്ചയാപി നോ സത്ഥു സന്തകാവ. തേ മയം ഏത്തകം കാലം കങ്ഖം അകത്വാ ന അരഹാമ അജ്ജ പച്ഛിമേ കാലേ കങ്ഖം കാതു''ന്തി സചേ ഏവം സത്ഥരി ഗാരവേന ന പുച്ഛഥ. **സഹായകോപി, ഭിക്ഖവേ, സഹായകസ്സ ആരോചേതൂ**തി തുമ്ഹാകം യോ യസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ സന്ദിട്ഠോ സമ്ഭത്തോ, സോ തസ്സ ആരോചേതു, അഹം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ കഥേസ്സാമി, തസ്സ കഥം സുത്വാ സബ്ബേ നിക്കങ്ഖാ ഭവിസ്സഥാതി ദസ്സേതി. **ഏവം പസന്നോ**തി ഏവം സദ്ദഹാമി അഹന്തി അത്ഥോ. **ഞാണമേവാ**തി നിക്കങ്ഖഭാവപച്ചക്ഖകരണഞാണംയേവ ഏത്ഥ തഥാഗതസ്സ, ന സദ്ധാമത്തന്തി അത്ഥോ. **ഇമേസഞ്ഹി, ആനന്ദാ**തി

ഇമേസം അഞ്ഞോസാണിയം നിസിന്നാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം. **യോ പച്ഛിമകോ**തി യോ ഗുണവസേന പച്ഛിമകോ, ആനന്ദത്ഥേരംയേവ സന്ധായാഹ.

൭. അചിന്തേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. സത്തമേ **അചിന്തേയ്യാനീ**തി ചിന്തേതും അയുത്താനി. **ന ചിന്തേതബ്ബാനീ**തി അചിന്തേയ്യത്തായേവ ന ചിന്തേതബ്ബാനി. **യാനി ചിന്തേന്തോ**തി യാനി കാരണാനി ചിന്തേന്തോ. **ഉമ്മാദസ്സാ**തി ഉമ്മത്തകഭാവസ്സ. **വിഘാതസ്സാ**തി ദുക്ഖസ്സ. **ബുദ്ധവിസയോ**തി ബുദ്ധാനം വിസയോ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീനം ബുദ്ധഗുണാനം പവത്തി ച ആനുഭാവോ ച. **ഝാനവിസയോ**തി അഭിഞ്ഞാഝാനവിസയോ. **കമ്മവിപാകോ**തി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീനം കമ്മാനം വിപാകോ. **ലോകചിന്താ**തി "കേന നു ഖോ ചന്ദിമസൂരിയാ കതാ, കേന മഹാപഥവീ, കേന മഹാസമുദ്ദോ, കേന സത്താ ഉപ്പാദിതാ, കേന പബ്ബതാ, കേന അമ്ബതാലനാളികേരാദയോ"തി ഏവരൂപാ ലോകചിന്താ.

൮. ദക്ഖിണസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. അട്ഠമേ **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിയോ**തി ദാനസങ്ഖാതായ ദക്ഖിണായ വിസുജ്ഝനകാരണാനി. **ദായകതോ വിസുജ്ഝതീ**തി മഹപ്ഫലഭാവേന വിസുജ്ഝതി, മഹപ്ഫലാ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കല്യാണധമ്മോ**തി സുചിധമ്മോ. **പാപധമ്മോ**തി ലാമകധമ്മോ. **ദായകതോ വിസുജ്ഝതീ**തി ഏത്ഥ വേസ്സന്തരമഹാരാജാ കഥേതബ്ബോ. സോ ഹി ജൂജകബ്രാഹ്മണസ്സ ദാരകേ ദത്വാ മഹാപഥവിം കമ്പേസി. **പടിഗ്ഗാഹകതോ വിസുജ്ഝതീ**തി ഏത്ഥ കല്യാണീനദീമുഖദ്വാരവാസീ കേവട്ടോ കഥേതബ്ബോ. സോ കിര ദീഘസുമത്ഥേരസ്സ തിക്ഖത്തും പിണ്ഡപാതം ദത്വാ മരണമഞ്ചേ നിപന്നോ "അയ്യസ്സ മം ദീഘസുമത്ഥേരസ്സ ദിന്നപിണ്ഡപാതോ ഉദ്ധരതീ"തി ആഹ. **നേവ ദായകതോ**തി ഏത്ഥ വഡ്ഢമാനവാസീ ലുദ്ദകോ കഥേതബ്ബോ. സോ കിര പേതദക്ഖിണം ദേന്തോ ഏകസ്സ ദുസ്സീലസ്സേവ തയോ വാരേ അദാസി. തതിയവാരേ "അമനുസ്സോ ദുസ്സീലോ മം വിലുമ്പതീ"തി വിരവി. ഏകസ്സ സീലവതോ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ പാപിതകാലേയേവസ്സ പാപുണി. **ദായകതോ ചേവ വിസുജ്ഝതി പടിഗ്ഗാഹകതോ ചാ**തി ഏത്ഥ അസദിസദാനം കഥേതബ്ബന്തി.

൯. വണിജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. നവമേ **താദിസാ വാ**തി തംസദിസാവ തംസരിക്ഖകാവ. **ഛേദഗാമിനീ ഹോതീ**തി ഛേദം ഗച്ഛതി. യം പത്ഥിതം, തം സബ്ബം നസ്സതീതി അത്ഥോ. **ന യഥാധിപ്പായാ ഹോതീ**തി യഥാജ്ഝാസയാ ന ഹോതി. **പരാധിപ്പായാ ഹോതീ**തി പരജ്ഝാസയാ അജ്ഝാസയതോ അധികതരഫലാ ഹോതി. **സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ**തി ഏത്ഥ സമിതപാപബാഹിതപാപതാഹി സമണബ്രാഹ്മണതാ വേദിതബ്ബാ. **വദതു, ഭന്തേ, പച്ചയേനാ**തി, ഭന്തേ, ചതുബ്ബിധേന ചീവരാദിനാ പച്ചയേന വദേയ്യാസീതി ഏവം പവാരേതി നിമന്തേതി. **യേന പവാരേതീ**തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ യത്തകേന പവാരേതി. **തം ന ദേതീ**തി തം സബ്ബേസോവ ന ദേതി. **ന യഥാധിപ്പായം ദേതീ**തി യഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയോ, ഏവം ദാതും ന സക്കോതി, ഹാപേത്വാ അപ്പകം ദേതി. **യഥാധിപ്പായം ദേതീ**തി യത്തകം സോ ഇച്ഛതി, തത്തകമേവ ദേതി. **പരാധിപ്പായം ദേതീ**തി അപ്പകം പവാരേത്വാ അവത്ഥരിത്വാ ബഹും ദേതി.

൧൦. കമ്ബോജസുത്തവണ്ണനാ

൮൦. ദസമേ **നേവ സഭായം നിസീദതീ**തി വിനിച്ഛയകരണത്ഥം വിനിച്ഛയസഭായം നേവ നിസീദതി . **ന കമ്മന്തം പയോജേതീ**തി കസിവണിജ്ജാദിമഹാകമ്മന്തം നപ്പയോജേതി. **ന കമ്ബോജം ഗച്ഛതീ**തി ഭോഗേ സമ്ഭരണത്ഥായ കമ്ബോജരട്ഠം ന ഗച്ഛതി. ദേസനാമത്തമേവ ചേതം, യം കിഞ്ചി തിരോരട്ഠം ന ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **കോധനോ**തിആദീസു കോധനതായ കോധപരിയുട്ഠിതോ അത്ഥാനത്ഥം ന ജാനാതി, ഇസ്സുകിതായ പരസമ്പത്തിം ന സഹതി, മച്ഛരിതായ ധനം ദത്വാ കിച്ചം കാതും ന സക്കോതി, നിപ്പഞ്ഞതായ കിച്ചം സംവിധാതും ന സക്കോതി. തസ്മാ ഏതാനി സഭാനിസീദനാദീനി ന കരോതീതി.

അപണ്ണകവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൯) ൪. മചലവഗ്ഗോ

൧-൫. പാണാതിപാതാദിസുത്തപഞ്ചകവണ്ണനാ

൮൧-൮൫. ചതുത്ഥസ്സ പഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ. പഞ്ചമേ ''നീചേ കുലേ പച്ചാജാതോ''തിആദികേന തമേന യുത്തോതി **തമോ**. കായദുച്ചരിതാദീഹി പുന നിരയതമൂപഗമനതോ **തമപരായണോ**. ഇതി ഉഭയേനപി ഖന്ധതമോവ കഥിതോ ഹോതി. ''അഡ്ഢേ കുലേ പച്ചാജാതോ''തിആദികേന ജോതിനാ യുത്തതോ **ജോതി,** ആലോകഭൂതോതി വുത്തം ഹോതി. കായസുചരിതാദീഹി പുന സഗ്ഗുപ്പത്തിജോതിഭാവൂപഗമനതോ **ജോതിപരായണോ**. ഇമിനാ നയേന ഇതരേപി ദ്വേ വേദിതബ്ബാ.

വേനകുലേതി വിലീവകാരകുലേ. **നേസാദകുലേ**തി മിഗലുദ്ദകാദീനം കുലേ. **രഥകാരകുലേ**തി ചമ്മകാരകുലേ. **പുക്കുസകുലേ**തി പുപ്ഫഛഡ്ഡകകുലേ. **കസിരവുത്തികേ**തി ദുക്ഖവുത്തികേ. **ദുബ്ബണ്ണോ**തി പംസുപിസാചകോ വിയ ഝാമഖാണുവണ്ണോ. **ദുദ്ദസികോ**തി വിജാതമാതുയാപി അമനാപദസ്സനോ. **ഓകോടിമകോ**തി ലകുണ്ഡകോ. **കാണോ**തി ഏകക്ഖികാണോ വാ ഉഭയക്ഖികാണോ വാ. **കുണീ**തി ഏകഹത്ഥകുണീ വാ ഉഭയഹത്ഥകുണീ വാ. **ഖഞ്ജോ**തി ഏകപാദഖഞ്ജോ വാ ഉഭയപാദഖഞ്ജോ വാ. **പക്ഖഹതോ**തി ഹതപക്ഖോ പീഠസപ്പീ . **പദീപേയ്യസ്സാ**തി തേലകപല്ലാദിനോ ദീപഉപകരണസ്സ. **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏത്ഥ ഏകോ പുഗ്ഗലോ ബഹിദ്ധാ ആലോകം അദിസ്വാ മാതു കുച്ഛിമ്ഹിയേവ കാലം കത്വാ അപായേസു നിബ്ബത്തന്തോ സകലമ്പി കപ്പം സംസരതി. സോപി തമോതമപരായണോവ. സോ പന കുഹകപുഗ്ഗലോ ഭവേയ്യ. കുഹകസ്സ ഹി ഏവരൂപാ നിപ്ഫത്തി ഹോതീതി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച ''നീചേ കുലേ''തിആദീഹി ആഗമനവിപത്തി ചേവ പച്ചുപ്പന്നപച്ചയവിപത്തി ച ദസ്സിതാ. ''ദലിദ്ദേ''തിആദീഹി പവത്തപച്ചയവിപത്തി, ''കസിരവുത്തികേ''തിആദീഹി ആജീവുപായവിപത്തി, ''ദുബ്ബണ്ണോ''തിആദീഹി അത്തഭാവവിപത്തി, ''ബഹ്വാബാധോ''തിആദീഹി ദുക്ഖകാരണസമായോഗോ, ''ന ലാഭീ''തിആദീഹി സുഖകാരണവിപത്തി ചേവ ഉപഭോഗവിപത്തി ച, ''കായേന ദുച്ചരിത''ന്തിആദീഹി തമപരായണഭാവസ്സ കാരണസമായോഗോ, ''കായസ്സ ഭേദാ''തിആദീഹി സമ്പരായികതമൂപഗമോ. സുക്കപക്ഖോ വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ.

൬. ഓണതോണതസുത്തവണ്ണനാ

൮൬. ഛട്ഠേ **ഓണതോണതോ**തി ഇദാനി നീചകോ ആയതിമ്പി നീചകോ ഭവിസ്സതി. **ഓണതുണ്ണതോ**തി ഇദാനി നീചോ ആയതിം ഉച്ചോ ഭവിസ്സതി. **ഉണ്ണതോണതോ**തി ഇദാനി ഉച്ചോ ആയതിം നീചോ ഭവിസ്സതി. **ഉണ്ണതുണ്ണതോ**തി ഇദാനി ഉച്ചോ ആയതിമ്പി ഉച്ചോ ഭവിസ്സതി. വിത്ഥാരോ പന നേസം പുരിമസുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൭. പുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. സത്തമേ **സമണമചലോ**തി സമണഅചലോ, മകാരോ പദസന്ധികരോ, നിച്ചലസമണോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ സത്തവിധമ്പി സേഖം ദസ്സേതി. സോ ഹി സാസനേ മൂലജാതായ സദ്ധായ പതിട്ഠിതത്താ അചലോ നാമ. **സമണപുണ്ഡരീകോ**തി പുണ്ഡരീകസദിസോ സമണോ. പുണ്ഡരീകം നാമ ഊനസതപത്തം സരോരുഹം. ഇമിനാ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവം ദസ്സേതി. സോ ഹി ഝാനാഭിഞ്ഞാനം അഭാവേന അപരിപുണ്ണഗുണത്താ സമണപുണ്ഡരീകോ നാമ ഹോതി. **സമണപദുമോ**തി പദുമസദിസോ സമണോ. പദുമം നാമ പരിപുണ്ണസതപത്തം സരോരുഹം. ഇമിനാ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തം ഖീണാസവം ദസ്സേതി. സോ ഹി ഝാനാഭിഞ്ഞാനം ഭാവേന പരിപുണ്ണഗുണത്താ സമണപദുമോ നാമ ഹോതി . **സമണേസു സമണസുഖുമാലോ**തി സബ്ബേസുപി ഏതേസു സമണേസു സുഖുമാലസമണോ മുദുചിത്തസരീരോ കായികചേതസികദുക്ഖരഹിതോ ഏകന്തസുഖീ. ഏതേന അത്താനഞ്ചേവ അത്തസദിസേ ച ദസ്സേതി.

ഏവം മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി പടിപാടിയാ വിഭജന്തോ **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സേഖോ**തി സത്തവിധോപി സേഖോ. **പാടിപദോ**തി പടിപന്നകോ. **അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം പത്ഥയമാനോ വിഹരതീ**തി അരഹത്തം പത്ഥയന്തോ വിഹരതി. **മുദ്ധാവസിത്തസ്സാ**തി മുദ്ധനി അവസിത്തസ്സ, കതാഭിസേകസ്സാതി അത്ഥോ. **ആഭിസേകോ**തി അഭിസേകം കാതും യുത്തോ. **അനഭിസിത്തോ**തി ന താവ അഭിസിത്തോ. **മചലപ്പത്തോ**തി രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സ മുദ്ധാവസിത്തസ്സ പുത്തഭാവേന ചേവ പുത്തേസു ജേട്ഠകഭാവേന ച ന താവ അഭിസിത്തഭാവേന ച അഭിസേകപ്പത്തിഅത്ഥായ അചലപ്പത്തോ നിച്ചലപത്തോ. മകാരോ നിപാതമത്തം. **കായേന ഫുസിത്വാ**തി നാമകായേന ഫുസിത്വാ.

യാചിതോവ ബഹുലം ചീവരം പരിഭുഞ്ജതീതി ''ഇദം, ഭന്തേ, പരിഭുഞ്ജഥാ''തി ഏവം ദായകേഹി യാചമാനേഹേവ ഉപനീതം ചീവരം ബഹും പരിഭുഞ്ജതി, കിഞ്ചിദേവ അയാചിതം, ബാകുലത്ഥേരോ വിയ. പിണ്ഡപാതം ഖദിരവനമഗ്ഗേ സീവലിത്ഥേരോ വിയ. സേനാസനം അട്ഠകനാഗരസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൭ ആദയോ; അ॰ നി॰ ൧൧.൧൬ ആദയോ) ആനന്ദത്ഥേരോ വിയ. ഗിലാനപച്ചയം പിലിന്ദവച്ഛത്ഥേരോ വിയ. **ത്യസ്സാ**തി തേ അസ്സ. **മനാപേനേവാ**തി മനം അല്ലീയനകേന. **സമുദാചരന്തീ**തി കത്തബ്ബകിച്ചാനി കരോന്തി പവത്തന്തി വാ. **ഉപഹാരം ഉപഹരന്തീ**തി കായികചേതസികഉപഹാരം ഉപഹരന്തി ഉപനീയന്തി. **സന്നിപാതികാനീ**തി തിണ്ണമ്പി സന്നിപാതേന നിബ്ബത്താനി. **ഉതുപരിണാമജാനീ**തി ഉതുപരിണാമതോ അതിസീതഅതിഉണ്ഹഉതുതോ ജാതാനി. **വിസമപരിഹാരജാനീ**തി അച്ചാസനഅതിട്ഠാനാദികാ വിസമപരിഹാരതോ ജാതാനി. **ഓപക്കമികാനീ**തി വധബന്ധനാദിഉപക്കമേന നിബ്ബത്താനി. **കമ്മവിപാകജാനീ**തി വിനാപി ഇമേഹി കാരണേഹി കേവലം പുബ്ബേ കതകമ്മവിപാകവസേനേവ ജാതാനി. **ചതുന്നം ഝാനാന**ന്തി ഏത്ഥ ഖീണാസവാനമ്പി ബുദ്ധാനമ്പി കിരിയജ്ഝാനാനേവ അധിപ്പേതാനി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൮. സംയോജനസുത്തവണ്ണനാ

൯൮. അട്ഠമേ സാസനേ ലദ്ധപ്പതിട്ഠത്താ സോതാപന്നോവ **സമണമചലോ**തി വുത്തോ, നാതിബഹുഗുണത്താ ന ബഹുപത്തം വിയ സരോരുഹം സകദാഗാമീ

സമണപുണ്ഡരീകോതി, തതോ ബഹുതരഗുണത്താ സതപത്തം വിയ സരോരുഹം അനാഗാമീ **സമണപദുമോ**തി, ഥദ്ധഭാവകരാനം കിലേസാനം സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നത്താ മുദുഭാവപ്പത്തോ ഖീണാസവോ **സമണസുഖുമാലോ**തി.

൯. സമ്മാദിട്ഠിസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. നവമേ **സമ്മാദിട്ഠികോ**തിആദീഹി അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവസേന പഠമസുത്തേ വിയ സത്ത സേഖാ ഗഹിതാ. ദുതിയവാരേ ദസങ്ഗികമഗ്ഗവസേന വാ അരഹത്തഫലഞാണഅരഹത്തഫലവിമുത്തീഹി സദ്ധിം, അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവസേന വാ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവോ കഥിതോ, തതിയവാരേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ, ചതുത്ഥവാരേ തഥാഗതോ ച തഥാഗതസദിസഖീണാസവോ ചാതി. ഇതി ഇദം സുത്തം പഠമസുത്തേ കഥിതപുഗ്ഗലാനം വസേനേവ കഥിതം, ദേസനാമത്തമേവ പനേത്ഥ നാനന്തി.

൧൦. ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൯൦. ദസമേ പഠമവാരേ അരഹത്തത്ഥായ പയോഗം അനാരഭിത്വാ ഠിതോ പമാദവിഹാരീ സേഖപുഗ്ഗലോ കഥിതോ. ദുതിയവാരേ അനുപ്പാദിതജ്ഝാനോ ആരദ്ധവിപസ്സകോ അപ്പമാദവിഹാരീ സേഖപുഗ്ഗലോ കഥിതോ. തതിയവാരേ ആരദ്ധവിപസ്സകോ അപ്പമാദവിഹാരീ അട്ഠവിമോക്ഖലാഭീ സേഖപുഗ്ഗലോ കഥിതോ, ചതുത്ഥവാരേ പരമസുഖുമാലഖീണാസവോതി.

മചലവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൧൦) ൫. അസുരവഗ്ഗോ

൧. അസുരസുത്തവണ്ണനാ

൯൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അസുരോതി** അസുരസദിസോ ബീഭച്ഛോ. **ദേവോതി** ദേവസദിസോ ഗുണവസേന അഭിരൂപോ പാസാദികോ.

൨. പഠമസമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൯൨. ദുതിയേ **അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥസ്സാതി** നിയകജ്ഝത്തേ അപ്പനാചിത്തസമാധിസ്സ. **അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനായാതി** സങ്ഖാരപരിഗ്ഗാഹകവിപസ്സനാഞാണസ്സ. തഞ്ഹി അധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതഞ്ച, പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതേസു ച ധമ്മേസു വിപസ്സനാഭൂതം, തസ്മാ ''അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനാ''തി വുച്ചതീതി.

൩. ദുതിയസമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൯൩. തതിയേ **യോഗോ കരണീയോതി** യുത്തപ്പയുത്തതാ കത്തബ്ബാ. **ഛന്ദോതി** കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ. **വായാമോതി** പയോഗോ. **ഉസ്സാഹോതി** തതോ അധിമത്തതരം വീരിയം. **ഉസ്സോള്ഹീതി** പങ്കലഗ്ഗസകടഉദ്ധരണസദിസം മഹാവീരിയം. **അപ്പടിവാനീതി** അനിവത്തനതാ.

൪. തതിയസമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൯൪. ചതുത്ഥേ **ഏവം ഖോ, ആവുസോ, സങ്ഖാരാ ദട്ഠബ്ബാതിആദീസു**, ആവുസോ, സങ്ഖാരാ നാമ അനിച്ചതോ ദട്ഠബ്ബാ, അനിച്ചതോ സമ്മസിതബ്ബാ, അനിച്ചതോ പസ്സിതബ്ബാ. തഥാ ദുക്ഖതോ, അനത്തതോതി ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഏവം ഖോ, ആവുസോ, ചിത്തം സണ്ഠപേതബ്ബന്തിആദീസുപി** പഠമജ്ഝാനവസേന, ആവുസോ, ചിത്തം സണ്ഠപേതബ്ബം പഠമജ്ഝാനവസേന സന്നിസാദേതബ്ബം, പഠമജ്ഝാനവസേന ഏകോദി കാതബ്ബം, പഠമജ്ഝാനവസേന സമാദഹിതബ്ബം. തഥാ ദുതിയജ്ഝാനാദിവസേനാതി ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇമേസു തീസുപി സുത്തേസു സമഥവിപസ്സനാ ലോകിയലോകുത്തരാവ കഥിതാ.

൫. ഛവാലാതസുത്തവണ്ണനാ

൯൫. പഞ്ചമേ **ഛവാലാതന്തി** സുസാനേ അലാതം. **മജ്ഝേ ഗൂഥഗതന്തി** മജ്ഝട്ഠാനേ ഗൂഥമക്ഖിതം. **നേവ ഗാമേ കട്ഠത്ഥം ഫരതീതി** കൂടഗോപാനസിഥമ്ഭസോപാനാദീനം അത്ഥായ അനുപനേയ്യതായ ഗാമേ ന കട്ഠത്ഥം സാധേതി, ഖേത്തകുടിപാദം വാ മഞ്ചപാദം വാ കാതും അനുപനേയ്യതായ ന അരഞ്ഞേ കട്ഠത്ഥം സാധേതി. ദ്വീസു കോടീസു ഗയ്ഹമാനം ഹത്ഥം ഡഹതി, മജ്ഝേ ഗയ്ഹമാനം ഗൂഥേന മക്ഖേതി. **തഥൂപമന്തി** തംസരിക്ഖകം. **അഭിക്കന്തതരോതി** സുന്ദരതരോ. **പണീതതരോതി** ഉത്തമതരോ. **ഗവാ ഖീരന്തി** ഗാവിതോ ഖീരം. **ഖീരമ്ഹാ ദധീതിആദീസു** പരം പരം പുരിമതോ പുരിമതോ അഗ്ഗം, സപ്പിമണ്ഡോ പന തേസു സബ്ബേസുപി അഗ്ഗമേവ . **അഗ്ഗോതിആദീസു** ഗുണേഹി അഗ്ഗോ ചേവ സേട്ഠോ ച പമുഖോ ച ഉത്തമോ ച പവരോ ചാതി വേദിതബ്ബോ. ഛവാലാതൂപമായ ന ദുസ്സീലോ

പുഗ്ഗലോ കഥിതോ, അപ്പസ്സുതോ പന വിസ്സട്ഠകമ്മന്തോ ഗോണസദിസോ പുഗ്ഗലോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. ഛട്ഠേ സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൭. ഖിപ്പനിസന്തിസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. സത്തമേ **ഖിപ്പനിസന്തീ**തി ഖിപ്പനിസാമനോ സീഘം ജാനിതും സമത്ഥോ. **സുതാനഞ്ച ധമ്മാനന്**തി സുതപ്പഗുണാനം തന്തിധമ്മാനം. **അത്ഥൂപപരിക്ഖീ**തി അത്ഥം ഉപപരിക്ഖകോ. **അത്ഥമഞ്ഞായ ധമ്മമഞ്ഞായാ**തി അട്ഠകഥഞ്ച പാളിഞ്ച ജാനിത്വാ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ ഹോതീ**തി നവലോകുത്തരധമ്മാനം അനുരൂപധമ്മഭൂതം സസീലകം പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം പടിപന്നോ ഹോതി. **നോ ച കല്യാണവാചോ**തി ന സുന്ദരവചനോ. **ന കല്യാണവാക്കരണോ**തി ന സുന്ദരവചനഘോസോ ഹോതി. **പോരിയാ**തിആദീഹി സദ്ധിം നോ-കാരോ യോജേതബ്ബോയേവ. ഗുണപരിപുണ്ണായ അപലിബുദ്ധായ അദോസായ അഗളിതപദബ്യഞ്ജനായ അത്ഥം വിഞ്ഞാപേതും സമത്ഥായ വാചായ സമന്നാഗതോ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൮. അത്തഹിതസുത്തവണ്ണനാ

൯൮-൯൯. അട്ഠമം പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേനാപി ദസബലസ്സ ദേസനാഞാണവിലാസേനാപി കഥിതം, നവമം പഞ്ചവേരവസേന.

൧൦. പോതലിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. ദസമേ **കാലേനാ**തി യുത്തപ്പത്തകാലേന. **ഖമതീ**തി രുച്ചതി. **യദിദം തത്ഥ തത്ഥ കാലഞ്ഞുതാ**തി യാ ഏസാ തത്ഥ തത്ഥ കാലം ജാനനാ. തം തം കാലം ഞത്വാ ഹി അവണ്ണാരഹസ്സ അവണ്ണകഥനം വണ്ണാരഹസ്സ ച വണ്ണകഥനം പണ്ഡിതാനം പകതീതി ദസ്സേതി.

അസുരവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ദുതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൩. തതിയപണ്ണാസകം

(൧൧) ൧. വലാഹകവഗ്ഗോ

൧-൨. വലാഹകസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൧൦൧-൨. തതിയപണ്ണാസകസ്സ പഠമേ **വലാഹകാ**തി മേഘാ. **ഭാസിതാ ഹോതി നോ കത്താ**തി ''ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരിസ്സാമീ''തി കേവലം ഭാസതിയേവ, ന കരോതി. **കത്താ ഹോതി നോ ഭാസിതാ**തി അകഥേത്വാവ ''ഇദഞ്ചിദഞ്ച മയാ കാതും വട്ടതീ''തി കത്താ ഹോതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ദുതിയം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩. കുമ്ഭസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. തതിയേ **കുമ്ഭാ**തി ഘടാ. **തുച്ഛോ പിഹിതോ**തി രിത്തകോ പിഹിതമുഖോ. **പൂരോ വിവടോ**തി ഉദകപുണ്ണോ അപാരുതമുഖോ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

൪. ഉദകരഹദസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൪. ചതുത്ഥേ **ഉത്താനോ ഗമ്ഭീരോഭാസോ**തിആദീസു പുരാണപണ്ണരസസമ്ഭിന്നവണ്ണോ കാളഉദകോ **ഗമ്ഭീരോഭാസോ** നാമ, അച്ഛവിപ്പസന്നമണിവണ്ണഉദകോ **ഉത്താനോഭാസോ** നാമ.

൫-൬. അമ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫-൬. പഞ്ചമേ **ആമം പക്കവണ്ണീ**തി ആമകം ഹുത്വാ ഓലോകേന്താനം പക്കസദിസം ഖായതി. ഏവം സബ്ബപദാനി ദട്ഠബ്ബാനി. ഛട്ഠം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൭. മൂസികസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. സത്തമേ യോ ആവാടം ഖണതി, ന ച തത്ഥ വസതി, സോ **ഗാധം കത്താ നോ വസിതാ**തി വുച്ചതി. ഖന്താതിപി പാഠോ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദാനി വേദിതബ്ബാനി.

൮. ബലീബദ്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮. അട്ഠമേ യോ അത്തനോ ഗോഗണം മദ്ദതി, ന പരഗോഗണം, അയം **സഗവചണ്ഡോ നോ പരഗവചണ്ഡോ**തി ഏവം സബ്ബപദാനി വേദിതബ്ബാനി. **ഉബ്ബേജേതാ ഹോതീ**തി ഘട്ടേത്വാ വിജ്ഝിത്വാ ഉബ്ബേഗപത്തം കരോതി.

൯. രുക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯. നവമേ **ഫേഗ്ഗു ഫേഗ്ഗുപരിവാരോ**തി നിസ്സാരോ ഫേഗ്ഗുരുക്ഖോ ഫേഗ്ഗുരുക്ഖേഹേവ പരിവുതോ. **സാരപരിവാരോ**തി ഖദിരാദീഹി സാരരുക്ഖേഹേവ പരിവുതോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൧൦. ആസീവിസസുത്തവണ്ണനാ

൧൧ം. ദസമേ **ആഗതവിസോ ന ഘോരവിസോ**തി യസ്സ വിസം ആഗച്ഛതി, ഘോരം പന ന ഹോതി, ചിരകാലം ന പീളേതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോതി.

വലാഹകവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൨൧) ൧. കേസിവഗ്ഗോ

൧. കേസിസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **കേസീ**തി തസ്സ നാമം. അസ്സദമ്മേ സാരേതീതി **അസ്സദമ്മസാരഥി. സണ്ഹേനപി വിനേതീ**തിആദീസു തസ്സ അനുച്ഛവികം സക്കാരം കത്വാ സുഭോജനം ഭോജേത്വാ മധുരപാനം പായേത്വാ മുദുവചനേന സമുദാചരിത്വാ ദമേന്തോ സണ്ഹേന ദമേതി നാമ, ജാണുബന്ധനമുഖബന്ധനാദീഹി ചേവ പതോദവിജ്ഝനകസാഭിഘാതഫരുസവചനേഹി ച ദമേന്തോ ഫരുസേന ദമേതി നാമ, കാലേന കാലം തദുഭയം കരോന്തോ സണ്ഹഫരുസേന ദമേതി നാമ.

൨. ജവസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൨. ദുതിയേ **അജ്ജവേനാ**തി ഉജുകഭാവേന. **ജവേനാ**തി പദവേഗേന. **ഖന്തിയാ**തി അധിവാസനക്ഖന്തിയാ. **സോരച്ചേനാ**തി സുചിഭാവസീലേന. പുഗ്ഗലഗുണങ്ഗേസു **ജവേനാ**തി ഞാണജവേന. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩. പതോദസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൩. തതിയേ **പതോദച്ഛായ**ന്തി വിജ്ഝനത്ഥം ഉക്ഖിത്തസ്സ പതോദസ്സ ഛായം. **സംവിജ്ജതീ**തി ''ജവോ മേ ഗഹേതബ്ബോ''തി സല്ലക്ഖണവസേന സംവിജ്ജതി. **സംവേഗം ആപജ്ജതീ**തി സംവേഗം പടിപജ്ജതി **ലോമവേധവിദ്ധോ**തി ലോമകൂപേ പതോദവേധേന വിദ്ധമത്തോ. **ചമ്മവേധവിദ്ധോ**തി ഛവിചമ്മം ഛിന്ദന്തേന പതോദവേധേന വിദ്ധോ. **അട്ഠിവേധവിദ്ധോ**തി അട്ഠിം ഭിന്ദന്തേന വേധേന വിദ്ധോ. **കായേനാ**തി നാമകായേന. **പരമസച്ച**ന്തി നിബ്ബാനം. **സച്ഛികരോതീ**തി പസ്സതി. **പഞ്ഞായാ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ.

൪. നാഗസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൪. ചതുത്ഥേ **അട്ഠിം കത്വാ**തി അട്ഠികോ ഹുത്വാ. **തിണവനിന്നാദസദ്ദാന**ന്തി എത്ഥ **തിണവോ**തി ഡിണ്ഡിമോ, **നിന്നാദസദ്ദോ**തി സബ്ബേസമ്പി എകതോമിസ്സിതോ മഹാസദ്ദോ. ഡംസാദീസു **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ, **മകസാ** മകസാവ. **ഖിപ്പഞ്ഞേവ ഗന്താ ഹോതീ**തി സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനാനി പൂരേത്വാ സീഘമേവ ഗന്താ ഹോതി.

൫. ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൫. പഞ്ചമേ **ഠാനാനീ**തി കാരണാനി. **അനത്ഥായ സംവത്തതീ**തി അഹിതായ അവഡ്ഢിയാ സംവത്തതി. എത്ഥ ച പഠമം ഓപാതക്ഖണനമച്ഛബന്ധനസന്ധിച്ഛേദനാദിഭേദം സദുക്ഖം സവിഘാതം പാപകമ്മം വേദിതബ്ബം, ദുതിയം സമജീവികാനം ഗിഹീനം പുപ്ഫച്ഛഡ്ഡകാദികമ്മം സുധാകോട്ടന-ഗേഹച്ഛാദനഅസുചിട്ഠാനസമ്മജ്ജനാദികമ്മഞ്ച വേദിതബ്ബം, തതിയം

സുരാപാനഗന്ധവിലേപനമാലാപിളന്ധനാദികമ്മഞ്ചേവ അസ്സാദവസേന പവത്തം പാണാതിപാതാദികമ്മഞ്ച വേദിതബ്ബം, ചതുത്ഥം ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ഗമനകാലേ സുദ്ധവത്ഥച്ഛാദന-മാലാഗന്ധാദീനം ആദായ ഗമനം ചേതിയവന്ദനം ബോധിവന്ദനം മധുരധമ്മകഥാസവനം പഞ്ചസീലസമാദാനന്തി ഏവമാദീസു സോമനസ്സസമ്പയുത്തം കുസലകമ്മം വേദിതബ്ബം. **പുരിസഥാമേ**തി പുരിസസ്സ ഞാണഥാമസ്മിം. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

൬. അപ്പമാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൬. ഛട്ഠേ **യതോ ഖോ**തി യദാ ഖോ. **സമ്പരായികസ്സാ**തി ദേസനാമത്തമേതം, ഖീണാസവോ പന നേവ സമ്പരായികസ്സ, ന ദിട്ഠധമ്മികസ്സ മരണസ്സ ഭായതി. സോവ ഇധ അധിപ്പേതോ. കേചി പന ''സമ്മാദിട്ഠി ഭാവിതാതി വചനതോ സോതാപന്നം ആദിം കത്വാ സബ്ബേപി അരിയാ അധിപ്പേതാ''തി വദന്തി.

൭. ആരക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൭. സത്തമേ **അത്തരൂപേനാ**തി അത്തനോ അനുരൂപേന അനുച്ഛവികേന, ഹിതകാമേനാതി അത്ഥോ. **രജനീയേസൂ**തി രാഗസ്സ പച്ചയഭൂതേസു. **ധമ്മേസൂ**തി സഭാവേസു, ഇട്ഠാരമ്മണേസൂതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ നയോ വേദിതബ്ബോ. **ന രജ്ജതീ**തി ദിട്ഠിവസേന ന രജ്ജതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ന ച പന സമണവചനഹേതുപി ഗച്ഛതീ**തി സമണാനം പരവാദീനം വചനഹേതുപി അത്തനോ ദിട്ഠിം പഹായ തേസം ദിട്ഠിവസേന ന ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ഇധാപി ഖീണാസവോവ അധിപ്പേതോ.

൮-൧൦. സംവേജനീയാദിസുത്തത്തയവണ്ണനാ

൧൧൮-൧൨൦. അട്ഠമേ **ദസ്സനീയാനീ**തി പസ്സിതബ്ബയുത്തകാനി. **സംവേജനീയാനീ**തി സംവേഗജനകാനി. നവമേ **ജാതിഭയ**ന്തി ജാതിം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ദസമേ **അഗ്ഗിഭയ**ന്തി അഗ്ഗിം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

കേസിവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൧൩) ൩. ഭയവഗ്ഗോ

൧. അത്താനുവാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ **അത്താനുവാദഭയ**ന്തി അത്താനം അനുവദന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **പരാനുവാദഭയ**ന്തി പരസ്സ അനുവാദതോ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ദണ്ഡഭയ**ന്തി ദ്വത്തിംസ കമ്മകാരണാ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ദുഗ്ഗതിഭയ**ന്തി ചത്താരോ അപായേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, അത്താനുവാദഭയ**ന്തിആദീസു അത്താനുവാദഭയം താവ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അജ്ഝത്തം ഹിരീ സമുട്ഠാതി, സാസ്സ തീസു ദ്വാരേസു സംവരം ജനേതി, തീസു ദ്വാരേസു സംവരോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഹോതി. സോ തസ്മിം സീലേ പതിട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠാതി. പരാനുവാദഭയം പന പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ബഹിദ്ധാ ഓത്തപ്പം സമുട്ഠാതി, തദസ്സ തീസു ദ്വാരേസു സംവരം ജനേതി, തീസു ദ്വാരേസു സംവരോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഹോതി. സോ തസ്മിം സീലേ പതിട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠാതി. ദുഗ്ഗതിഭയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അജ്ഝത്തം ഹിരീ സമുട്ഠാതി, സാസ്സ തീസു ദ്വാരേസു സംവരം ജനേതി, തീസു ദ്വാരേസു സംവരോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഹോതി. സോ തസ്മിം സീലേ പതിട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠാതി.

൨. ഊമിഭയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൨. ദുതിയേ **ഉദകോരോഹന്തസ്സാ**തി ഉദകം ഓതരന്തസ്സ. **പാടികങ്ഖിതബ്ബാനീ**തി ഇച്ഛിതബ്ബാനി. **സുസുകാഭയ**ന്തി ചണ്ഡമച്ഛഭയം. **മുഖാവരണം മഞ്ഞേ കരോന്തീ**തി മുഖപിദഹനം വിയ കരോന്തി. **ഓദരികത്തസ്സാ**തി മഹോദരതായ മഹഗ്ഘസഭാവസ്സ. **അരക്ഖിതേനേവ കായേനാ**തിആദീസു കായദ്വാരേ തിവിധസ്സ സംവരസ്സ അഭാവതോ അരക്ഖിതേന കായേന. വചീദ്വാരേ ചതുബ്ബിധസ്സ സംവരസ്സ അഭാവതോ **അരക്ഖിതായ വാചായ**.

൩. പഠമനാനാകരണസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൩. തതിയേ **തദസ്സാദേതീ**തി തം ഝാനം സുഖസ്സാദേന അസ്സാദേതി. **നികാമേതീ**തി പത്ഥേതി. **വിത്തിം ആപജ്ജതീ**തി തുട്ഠിം ആപജ്ജതി. **തദധിമുത്തോ**തി തസ്മിം അധിമുത്തോ, തം വാ അധിമുത്തോ. **തബ്ബഹുലവിഹാരീ**തി തേന ഝാനേന ബഹുലം വിഹരന്തോ. **സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതീ**തി സഹഭാവം ഗച്ഛതി, തത്ഥ നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ. **കപ്പോ ആയുപ്പമാണ**ന്തി ഏത്ഥ പഠമജ്ഝാനം അത്ഥി ഹീനം, അത്ഥി മജ്ഝിമം, അത്ഥി പണീതം. തത്ഥ ഹീനേന ഉപ്പന്നാനം കപ്പസ്സ തതിയോ കോട്ഠാസോ ആയുപ്പമാണം, മജ്ഝിമേന ഉപഡ്ഢകപ്പോ, പണീതേന കപ്പോ. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **നിരയമ്പി ഗച്ഛതീ**തി നിരയഗമനിയസ്സ കമ്മസ്സ അപ്പഹീനത്താ അപരാപരം ഗച്ഛതി, ന അനന്തരമേവ. **തസ്മിംയേവ ഭവേ പരിനിബ്ബായതീ**തി തസ്മിംയേവ രൂപഭവേ ഠത്വാ പരിനിബ്ബായതി, ന ഹേട്ഠാ ഓതരതി. **യദിദം ഗതിയാ ഉപപത്തിയാ സതീ**തി യം ഇദം ഗതിയാ ച ഉപപത്തിയാ ച സതി സേഖസ്സ അരിയസാവകസ്സ പടിസന്ധിവസേന ഹേട്ഠാ

അനോതരിത്വാ തസ്മിംയേവ രൂപഭവേ ഉപരി ദുതിയതതിയാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പരിനിബ്ബാനം, പുഥുജ്ജനസ്സ പന നിരയാദിഗമനം, ഇദം നാനാകരണന്തി അത്ഥോ.

ദ്വേ കപ്പാതി ഏത്ഥാപി ദുതിയജ്ഝാനം വുത്തനയേനേവ തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ പണീതഭാവനേന നിബ്ബത്താനം അട്ഠകപ്പാ ആയുപ്പമാണം, മജ്ഝിമേന ചത്താരോ, ഹീനേന ദ്വേ. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ചത്താരോ കപ്പാ**തി ഏത്ഥ യം ഹേട്ഠാ വുത്തം ''കപ്പോ, ദ്വേ കപ്പാ''തി, തമ്പി ആഹരിത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. കപ്പോതി ച ഗുണസ്സപി നാമം, തസ്മാ കപ്പോ ദ്വേ കപ്പാ ചത്താരോ കപ്പാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ പഠമം വുത്തോ കപ്പോ, സോ ദ്വേ വാരേ ഗണേത്വാ ഏകേന ഗുണേന ദ്വേ കപ്പാ ഹോന്തി, ദുതിയേന ചത്താരോ, പുന തേ ചത്താരോ കപ്പാതി ഇമേഹി ചതൂഹി ഗുണേഹി ഗുണിതാ ഏകേന ഗുണേന അട്ഠ ഹോന്തി, ദുതിയേന സോളസ, തതിയേന ദ്വത്തിംസ, ചതുത്ഥേന ചതുസട്ഠീതി. ഏവമിധ പണീതജ്ഝാനവസേന ചതുസട്ഠി കപ്പാ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **പഞ്ച കപ്പസതാനീ**തി ഇദം പണീതസ്സേവ ഉപപത്തിജ്ഝാനസ്സ വസേന വുത്തം. വേഹപ്ഫലേസു വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിആദീസു വിയ തിണ്ണം ബ്രഹ്മലോകാനം അഭാവതോ ഏത്തകമേവ ആയുപ്പമാണം. തസ്മാ ഏവം വുത്തം.

൪. ദുതിയനാനാകരണസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൪. ചതുത്ഥേ രൂപമേവ **രൂപഗതം**. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അനിച്ചതോ**തിആദീസു ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചതോ,** ആബാധട്ഠേന **രോഗതോ,** അന്തോ പദുസ്സനട്ഠേന **ഗണ്ഡതോ,** അനുപവിട്ഠട്ഠേന **സല്ലതോ,** സദുക്ഖട്ഠേന **അഘതോ,** സമ്പീളനട്ഠേന **ആബാധതോ,** അവിധേയ്യട്ഠേന **പരതോ,** പലുജ്ജനട്ഠേന **പലോകതോ,** നിസ്സത്തട്ഠേന **സുഞ്ഞതോ,** അവസവത്തനട്ഠേന **അനത്തതോ**. ഏത്ഥ ച ''അനിച്ചതോ പലോകതോ''തി ദ്വീഹി പദേഹി അനിച്ചലക്ഖണം കഥിതം, ''സുഞ്ഞതോ അനത്തതോ''തി ദ്വീഹി അനത്തലക്ഖണം, സേസേഹി ദുക്ഖലക്ഖണം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം. **സമനുപസ്സതീ**തി ഞാണേന പസ്സതി. ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ പസ്സന്തോ തയോ മഗ്ഗേ തീണി ഫലാനി സച്ഛികരോതി. **സുദ്ധാവാസാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതീ**തി തത്ഥ ഠിതോ ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഭാവേത്വാ ഉപപജ്ജതി.

൫-൬. മേത്താസുത്തദ്വയവണ്ണനാ

൧൨൫-൧൨൬. പഞ്ചമേ പഠമജ്ഝാനവസേന മേത്താ, ദുതിയാദിവസേന കരുണാദയോ ദസ്സിതാ. ഛട്ഠം ചതുത്ഥേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൭. പഠമതഥാഗതഅച്ഛരിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൭. സത്തമേ **പാതുഭാവാ**തി പാതുഭാവേന. **കുച്ഛിം ഓക്കമതീ**തി ഏത്ഥ കുച്ഛിം ഓക്കന്തോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഓക്കന്തേ ഹി തസ്മിം ഏവം ഹോതി, ന ഓക്കമമാനേ. **അപ്പമാണോ**തി വുഡ്ഢിപ്പമാണോ, വിപുലോതി അത്ഥോ. **ഉളാരോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദേവാനം ദേവാനുഭാവ**ന്തി ഏത്ഥ ദേവാനം അയമാനുഭാവോ - നിവത്ഥവത്ഥസ്സ പഭാ ദ്വാദസ യോജനാനി ഫരതി, തഥാ

സരീരസ്സ, തഥാ വിമാനസ്സ, തം അതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **ലോകന്തരികാ**തി തിണ്ണം തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരാ ഏകേകോ ലോകന്തരികോ ഹോതി, തിണ്ണം സകടചക്കാനം പത്താനം വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഹച്ച ഠപിതാനം മജ്ഝേ ഓകാസോ വിയ. സോ പന ലോകന്തരികനിരയോ പരിമാണതോ അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണോ ഹോതി. **അഘാ**തി നിച്ചവിവടാ. **അസംവുതാ**തി ഹേട്ഠാപി അപ്പതിട്ഠാ. **അന്ധകാരാ**തി തമഭൂതാ. **അന്ധകാരതിമിസാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണതോ അന്ധഭാവകരണതിമിസായ സമന്നാഗതാ. തത്ഥ കിര ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ജായതി. **ഏവംമഹിദ്ധികാന**ന്തി ചന്ദിമസൂരിയാ കിര ഏകപ്പഹാരേനേവ തീസു ദീപേസു പഞ്ഞായന്തി, ഏവംമഹിദ്ധികാ. ഏകേകായ ദിസായ നവ നവ യോജനസതസഹസ്സാനി അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേന്തി, **ഏവംമഹാനുഭാവാ. ആഭാ നാനുഭോന്തീ**തി പഭാ നപ്പഹോന്തി. തേ കിര ചക്കവാളപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേന ചരന്തി ചക്കവാളപബ്ബതഞ്ച അതിക്കമിത്വാ ലോകന്തരനിരയാ. തസ്മാ തേസം തത്ഥ ആഭാ നപ്പഹോന്തി.

യേപി തത്ഥ സത്താതി യേപി തസ്മിം ലോകന്തരമഹാനിരയേ സത്താ ഉപപന്നാ. കിം പന കമ്മം കത്വാ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? ഭാരിയം ദാരുണം മാതാപിതൂനം ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണാനഞ്ച ഉപരി അപരാധം, അഞ്ഞഞ്ച ദിവസേ ദിവസേ പാണവധാദിസാഹസികകമ്മം കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി തമ്ബപണ്ണിദീപേ അഭയചോരനാഗചോരാദയോ വിയ. തേസം അത്തഭാവോ തിഗാവുതികോ ഹോതി, വഗ്ഗുലീനം വിയ ദീഘനഖാ ഹോന്തി. തേ രുക്ഖേ വഗ്ഗുലിയോ വിയ നഖേഹി ചക്കവാളപബ്ബതപാദേ ലഗ്ഗന്തി. യദാ സംസപ്പന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാസഗതാ ഹോന്തി, അഥ ''ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ''തി മഞ്ഞമാനാ തത്ഥ ബ്യാവടാ വിപരിവത്തിത്വാ ലോകസന്ധാരകഉദകേ പതന്തി, വാതേ പഹരന്തേപി മധുകഫലാനി വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഉദകേ പതന്തി, പതിതമത്താവ അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ പിട്ഠപിണ്ഡി വിയ വിലീയന്തി. **അഞ്ഞേപി കിര ഭോ സന്തി സത്താ**തി ഭോ യഥാ മയം മഹാദുക്ഖം അനുഭവാമ, ഏവം അഞ്ഞേപി കിര സത്താ ഇദം ദുക്ഖം അനുഭവനത്ഥായ ഇധൂപപന്നാതി തംദിവസം പസ്സന്തി. അയം പന ഓഭാസോ ഏകയാഗുപാനമത്തമ്പി ന തിട്ഠതി. യാവതാ നിദ്ദായിത്വാ പബുദ്ധോ ആരമ്മണം വിഭാവേതി , തത്തകം കാലം ഹോതി. ദീഘഭാണകാ പന ''അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമേവ വിജ്ജുഓഭാസോ വിയ നിച്ഛരിത്വാ കിം ഇദന്തി ഭണന്താനംയേവ അന്തരധായതീ''തി വദന്തി.

൮. ദുതിയതഥാഗതഅച്ഛരിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൮. അട്ഠമേ തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അല്ലീയിതബ്ബട്ഠേന ആലയോതി പഞ്ച കാമഗുണാ, സകലമേവ വാ വട്ടം. ആരമന്തി ഏത്ഥാതി ആരാമോ, ആലയോ ആരാമോ ഏതിസ്സാതി **ആലയാരാമാ**. ആലയേ രതാതി **ആലയരതാ** . ആലയേ സമ്മുദിതാതി **ആലയസമ്മുദിതാ. അനാലയേ ധമ്മേ**തി ആലയപടിപക്ഖേ വിവട്ടൂപനിസ്സിതേ അരിയധമ്മേ. **സുസ്സൂസതീ**തി സോതുകാമോ ഹോതി. **സോതം ഓദഹതീ**തി സോതം ഠപേതി. **അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേതീ**തി ആജാനനത്ഥായ ചിത്തം പച്ചുപട്ഠപേതി. **മാനോ**തി മഞ്ഞനാ, മഞ്ഞിതബ്ബട്ഠേന വാ സകലം വട്ടമേവ. **മാനവിനയേ ധമ്മേ**തി മാനവിനയധമ്മേ. ഉപസമപടിപക്ഖോ **അനുപസമോ,** അനുപസന്തട്ഠേന വാ വട്ടമേവ അനുപസമോ നാമ. **ഓപസമികേ**തി ഉപസമകരേ വിവട്ടൂപനിസ്സിതേ. അവിജ്ജായ ഗതാ സമന്നാഗതാതി **അവിജ്ജാഗതാ**. അവിജ്ജണ്ഡകോസേന

പരിയോനദ്ധത്താ അണ്ഡം വിയ ഭൂതാതി **അണ്ഡഭൂതാ**. സമന്തതോ ഓനദ്ധാതി **പരിയോനദ്ധാ. അവിജ്ജാവിനയേ**തി അവിജ്ജാവിനയോ വുച്ചതി അരഹത്തം, തംനിസ്സിതേ ധമ്മേ ദേസിയമാനേതി അത്ഥോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതൂസു ഠാനേസു വട്ടം, ചതൂസു വിവട്ടം കഥിതം.

൯. ആനന്ദഅച്ഛരിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൯. നവമേ **ഭിക്ഖുപരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായാ**തി യേ ഭഗവന്തം പസ്സിതുകാമാ ഥേരം ഉപസങ്കമന്തി, യേ വാ "ആയസ്മാ കിരാനന്ദോ സമന്തപാസാദികോ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ ബഹുസ്സുതോ സങ്ഘസോഭനോ"തി ഥേരസ്സ ഗുണേ സുത്വാ ആഗച്ഛന്തി, തേ സന്ധായ "ഭിക്ഖുപരിസാ ആനന്ദം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമതീ"തി വുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അത്തമനാ**തി "സവനേന നോ ദസ്സനം സമേതീ"തി സകമനാ തുട്ഠചിത്താ. **ധമ്മ**ന്തി "കച്ചി, ആവുസോ, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി യോനിസോമനസികാരകമ്മം കരോഥ, ആചരിയുപജ്ഝായവത്തം പൂരേഥാ"തി ഏവരൂപം പടിസന്ഥാരധമ്മം. തത്ഥ ഭിക്ഖുനീസു "കച്ചി, ഭഗിനിയോ, അട്ഠ ഗരുധമ്മേ സമാദായ വത്തഥാ"തി ഇദമ്പി നാനാകരണം ഹോതി. ഉപാസകേസു "സ്വാഗതം, ഉപാസക, ന തേ കിഞ്ചി സീസം വാ അങ്ഗം വാ രുജ്ജതി, അരോഗാ തേ പുത്തഭാതരോ"തി ന ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി, ഏവം പന കരോതി - "കഥം, ഉപാസകാ, തീണി സരണാനി പഞ്ച സീലാനി രക്ഖഥ, മാസസ്സ അട്ഠ ഉപോസഥേ കരോഥ, മാതാപിതൂനം ഉപട്ഠാനവത്തം പൂരേഥ, ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണേ പടിജഗ്ഗഥാ"തി. ഉപാസികാസുപി ഏസേവ നയോ.

൧൦. ചക്കവത്തിഅച്ഛരിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൦. ദസമേ **ഖത്തിയപരിസാ**തി അഭിസിത്താ അനഭിസിത്താ ച ഖത്തിയാ . തേ ഹി കിര "രാജാ ചക്കവത്തീ നാമ അഭിരൂപോ പാസാദികോ ഹോതി, ആകാസേന വിചരന്തോ രജ്ജം അനുസാസതി, ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ"തി തസ്സ ഗുണകഥം സുത്വാ സവനേന ദസ്സനമ്പി സമേന്തേ അത്തമനാ ഹോന്തി. **ഭാസതീ**തി "കഥം, താതാ, രാജധമ്മം പൂരേഥ, പവേണിം രക്ഖഥാ"തി പടിസന്ഥാരം കരോതി. ബ്രാഹ്മണേസു പന "കഥഞ്ച, ആചരിയാ, മന്തേ വാചേഥ, അന്തേവാസികാ മന്തേ ഗണ്ഹന്തി, ദക്ഖിണം വാ വത്ഥാനി വാ സീലം വാ ലഭഥാ"തി ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി. ഗഹപതീസു "കഥം, താതാ, ന വോ രാജകുലതോ ദണ്ഡേന വാ ബന്ധനേന വാ പീളാ അത്ഥി, സമ്മാ ദേവോ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛതി, സസ്സാനി സമ്പജ്ജന്തീ"തി ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതി. സമണേസു "കഥം, ഭന്തേ, കച്ചി പബ്ബജിതപരിക്ഖാരാ സുലഭാ, സമണധമ്മേ നപ്പമജ്ജഥാ"തി ഏവം പടിസന്ഥാരം കരോതീതി.

ഭയവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൧൪) ൪. പുഗ്ഗലവഗ്ഗോ

൧. സംയോജനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **ഉപപത്തിപടിലാഭിയാനീ**തി യേഹി അനന്തരാ ഉപപത്തിം പടിലഭതി. **ഭവപടിലാഭിയാനീ**തി ഉപപത്തിഭവസ്സ പടിലാഭായ പച്ചയാനി. **സകദാഗാമിസ്സാ**തി ഇദം അപ്പഹീനസംയോജനേസു അരിയേസു ഉത്തമകോടിയാ ഗഹിതം. യസ്മാ പന അന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ അന്തരാ ഉപപത്തി നത്ഥി, യം പന സോ തത്ഥ ഝാനം സമാപജ്ജതി, തം കുസലത്താ "ഉപപത്തിഭവസ്സ പച്ചയോ" തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. തസ്മാസ്സ "ഉപപത്തിപടിലാഭിയാനി സംയോജനാനി പഹീനാനി, ഭവപടിലാഭിയാനി സംയോജനാനി അപ്പഹീനാനീ"തി വുത്തം. ഓരമ്ഭാഗിയേസു ച അപ്പഹീനം ഉപാദായ സകദാഗാമിസ്സ അവിസേസേന "ഓരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി അപ്പഹീനാനീ"തി വുത്തം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൨. പടിഭാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൨. ദുതിയേ **യുത്തപ്പടിഭാനോ നോ മുത്തപ്പടിഭാനോ**തി പഞ്ഹം കഥേന്തോ യുത്തമേവ കഥേതി, സീഘം പന ന കഥേതി, സണികമേവ കഥേതീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദാനി വേദിതബ്ബാനി.

൩. ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൩. തതിയേ ചതുന്നമ്പി പുഗ്ഗലാനം ഇമിനാ സുത്തേന വിസേസോ വേദിതബ്ബോ -

> "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സഹ ഉദാഹടവേലായ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ**. കതമോ ച പുഗ്ഗലോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥേ വിഭജിയമാനേ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ**. കതമോ ച പുഗ്ഗലോ നേയ്യോ, യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദ്ദേസതോ പരിപുച്ഛതോ യോനിസോമനസികരോതോ കല്യാണമിത്തേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ അനുപുബ്ബേന ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **നേയ്യോ**. കതമോ ച പുഗ്ഗലോ പദപരമോ, യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുമ്പി സുണതോ ബഹുമ്പി ഭണതോ ബഹുമ്പി ധാരയതോ ബഹുമ്പി വാചയതോ ന തായ ജാതിയാ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **പദപരമോ"**തി (പു॰ പ॰ ൧൪൮-൧൫൧).

൪. ഉട്ഠാനഫലസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൪. ചതുത്ഥേ ഉട്ഠാനവീരിയേനേവ ദിവസം വീതിനാമേത്വാ തസ്സ നിസ്സന്ദഫലമത്തം കിഞ്ചിദേവ ലഭിത്വാ ജീവികം കപ്പേതി, തം പന ഉട്ഠാനം ആഗമ്മ കിഞ്ചി പുഞ്ഞഫലം നപ്പടിലഭതി , അയം **ഉട്ഠാനഫലൂപജീവീ ന കമ്മഫലൂപജീവീ** നാമ. ചാതുമഹാരാജികേ പന ദേവേ ആദിം കത്വാ സബ്ബേപി ദേവാ ഉട്ഠാനവീരിയേന വിനാ പുഞ്ഞഫലസ്സേവ ഉപജീവനതോ

കമ്മഫലൂപജീവിനോ ന ഉട്ഠാനഫലൂപജീവിനോ നാമ. രാജരാജമഹാമത്താദയോ **ഉട്ഠാനഫലൂപജീവിനോ ച കമ്മഫലൂപജീവിനോ ച**. നേരയികസത്താ **നേവ ഉട്ഠാനഫലൂപജീവിനോ ന കമ്മഫലൂപജീവിനോ**. ഇമസ്മിം സുത്തേ പുഞ്ഞഫലമേവ കമ്മഫലന്തി അധിപ്പേതം, തഞ്ച തേസം നത്ഥി.

൫. സാവജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൫. പഞ്ചമേ പഠമോ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനോ, ദുതിയോ അന്തരന്തരാ കുസലകാരകോ ലോകിയപുഥുജ്ജനോ, തതിയോ സോതാപന്നോ, സകദാഗാമിഅനാഗാമിനോപി ഏതേനേവ സങ്ഗഹിതാ. ചതുത്ഥോ ഖീണാസവോ. സോ ഹി ഏകന്തേനേവ അനവജ്ജോ.

൬-൭. സീലസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩൬-൧൩൭. ഛട്ഠേ പഠമോ ലോകിയമഹാജനോ, ദുതിയോ സുക്ഖവിപസ്സകോ സോതാപന്നോ ച സകദാഗാമീ ച, തതിയോ അനാഗാമീ. സോ ഹി യസ്മാ തങ്ഖണികമ്പി ഉപപത്തിനിമിത്തകം ഝാനം പടിലഭതിയേവ, തസ്മാ സുക്ഖവിപസ്സകോപി സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരീയേവ. ചതുത്ഥോ ഖീണാസവോയേവ . സോ ഹി സബ്ബേസം സീലാദിപച്ചനീകാനം പഹീനത്താ സബ്ബത്ഥ പരിപൂരകാരീ നാമ. സത്തമേപി ഛട്ഠേ വുത്തനയേനേവ പുഗ്ഗലപരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ.

൮. നികട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൮. അട്ഠമേ **നികട്ഠകായോ**തി നിഗ്ഗതകായോ. **അനികട്ഠചിത്തോ**തി അനുപവിട്ഠചിത്തോ. കായേനേവ ഗാമതോ നിക്ഖന്തോ, ചിത്തേന അരഞ്ഞേ വസന്തോപി ഗാമമേവ പവിട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൯. ധമ്മകഥികസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൯. നവമേ **അസഹിത**ന്തി അത്ഥേന അസംയുത്തം. **ന കുസലാ ഹോതീ**തി ന ഛേകാ ഹോതി. **സഹിതാസഹിതസ്സാ**തി അത്ഥനിസ്സിതസ്സ വാ അനിസ്സിതസ്സ വാ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൦. വാദീസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൦. ദസമേ **അത്ഥതോ പരിയാദാനം ഗച്ഛതീ**തി അട്ഠകഥം പുച്ഛിതോ പരിയാദാനം പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി, കഥേതും ന സക്കോതി. **നോ ബ്യഞ്ജനതോ**തി ബ്യഞ്ജനം പനസ്സ പവത്തതി ന പരിയാദിയതി. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥാതി.

പുഗ്ഗലവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൧൫) ൫. ആഭാവഗ്ഗോ

൧. ആഭാസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ ആഭാസനവസേന ചന്ദോവ **ചന്ദാഭാ**. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൨-൫. പഭാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൨-൧൪൫. ദുതിയാദീസുപി പഭാസനവസേന ചന്ദോവ **ചന്ദപ്പഭാ**. ആലോകനവസേന ചന്ദോവ **ചന്ദാലോകോ**. ഓഭാസനവസേന ചന്ദോവ **ചന്ദോഭാസോ**. പജ്ജോതനവസേന ചന്ദോവ **ചന്ദപജ്ജോതോ**തി. ഏവം സബ്ബപദേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൬. പഠമകാലസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൬. ഛട്ഠേ **കാലാ**തി യുത്തപ്പയുത്തകാലാ. **കാലേന ധമ്മസ്സവന**ന്തി യുത്തപ്പയുത്തകാലേ ധമ്മസ്സവനം. **ധമ്മസാകച്ഛാ**തി പഞ്ഹപുച്ഛനവിസ്സജ്ജനവസേന പവത്താ സംസന്ദനകഥാ.

൭. ദുതിയകാലസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൭. സത്തമേ **കാലാ**തി തസ്മിം തസ്മിം കാലേ ധമ്മസ്സവനാദിവസേന പവത്താനം കുസലധമ്മാനം ഏതം അധിവചനം. തേ ഭാവിയന്തി ചേവ അനുപരിവത്തിയന്തി ച. **ആസവാനം ഖയ**ന്തി അരഹത്തം. അട്ഠമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൯-൧൦. സുചരിതസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൯-൧൫൦. നവമേ **സണ്ഹാ വാചാ**തി മുദുകവാചാ. **മന്തഭാസാ**തി മന്തസങ്ഖാതായ പഞ്ഞായ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കഥിതകഥാ. ദസമേ **സീലസാരോ**തി സാരസമ്പാപകം സീലം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ആഭാവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

തതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൪. ചതുത്ഥപണ്ണാസകം

(൧൯) ൧. ഇന്ദ്രിയവഗ്ഗോ

൧. ഇന്ദ്രിയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൮൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ സദ്ധാധുരേന ഇന്ദട്ഠം കരോതീതി **സദ്ധിന്ദ്രിയം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. ദുതിയേ അസ്സദ്ധിയേ അകമ്പനട്ഠേന **സദ്ധാബലം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. തതിയേ **അനവജ്ജബല**ന്തി നിദ്ദോസബലം. **സങ്ഗഹബല**ന്തി സങ്ഗണ്ഹിതബ്ബയുത്തകാനം സങ്ഗണ്ഹനബലം. ചതുത്ഥപഞ്ചമാനി ഉത്താനാനേവ.

൨. കപ്പസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൨. ഛട്ഠേ **സംവട്ടതീ**തി ഏത്ഥ **തയോ സംവട്ടാ** ആപോസംവട്ടോ, തേജോസംവട്ടോ, വായോസംവട്ടോതി. **തിസ്സോ സംവട്ടസീമാ** ആഭസ്സരാ, സുഭകിണ്ഹാ, വേഹപ്ഫലാതി. യദാ കപ്പോ തേജേന സംവട്ടതി, ആഭസ്സരതോ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗിനാ ഡയ്ഹതി. യദാ ആപേന സംവട്ടതി, സുഭകിണ്ഹതോ ഹേട്ഠാ ഉദകേന വിലീയതി. യദാ വാതേന സംവട്ടതി, വേഹപ്ഫലതോ ഹേട്ഠാ വാതേന വിദ്ധംസതി. വിത്ഥാരതോ പന സദാപി ഏകം ബുദ്ധക്ഖേത്തം വിനസ്സതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരകഥാ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൦൩-൪൦൪ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

൩. രോഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൩. സത്തമേ **വിഘാതവാ**തി മഹിച്ഛാപച്ചയേന വിഘാതേന ദുക്ഖേന സമന്നാഗതോ. **അസന്തുട്ഠോ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു തീഹി സന്തോസേഹി അസന്തുട്ഠോ. **അനവഞ്ഞപ്പടിലാഭായാ**തി പരേഹി അനവജാനനസ്സ പടിലാഭത്ഥായ. **ലാഭസക്കാരസിലോകപ്പടിലാഭായാ**തി സുസങ്ഖതചതുപച്ചയസങ്ഖാതസ്സ ലാഭസക്കാരസ്സ ചേവ വണ്ണഭണനസങ്ഖാതസ്സ സിലോകസ്സ ച പടിലാഭത്ഥായ. **സങ്ഖായ കുലാനി ഉപസങ്കമതീ**തി ''ഇതി മം ഏതേ ജാനിസ്സന്തീ''തി ജാനനത്ഥായ കുലാനി ഉപസങ്കമതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൪. പരിഹാനിസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൪. അട്ഠമേ **ഗമ്ഭീരേസൂ**തി അത്ഥഗമ്ഭീരേസു. **ഠാനാഠാനേസൂ**തി കാരണാകാരണേസു. **ന കമതീ**തി നാവഗാഹതി നപ്പവത്തതി. **പഞ്ഞാചക്ഖൂ**തി ഏത്ഥ ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാപഞ്ഞാപി വട്ടതി, സമ്മസനപ്പടിവേധപഞ്ഞാപി വട്ടതിയേവ.

൫. ഭിക്ഖുനീസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. നവമേ **ഏഹി ത്വ**ന്തി ഥേരേ പടിബദ്ധചിത്താ തം പഹിണിതും ഏവമാഹ. **സസീസം പാരുപിത്വാ**തി സഹ സീസേന കായം പാരുപിത്വാ. **മഞ്ചകേ നിപജ്ജീ**തി വേഗേന മഞ്ചകം പഞ്ഞാപേത്വാ തത്ഥ നിപജ്ജി. **ഏതദവോചാ**തി തസ്സാകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ ലോഭപ്പഹാനത്ഥായ സണ്ഹേനേവ അസുഭകഥം കഥേതും ഏതം അവോച. **ആഹാരസമ്ഭൂതോ**തി ആഹാരേന

സമ്ഭൂതോ ആഹാരം നിസ്സായ വഡ്ഢിതോ. **ആഹാരം നിസ്സായ ആഹാരം പജഹതീ**തി പച്ചുപ്പന്നം കബളീകാരാഹാരം നിസ്സായ തം ഏവം യോനിസോ സേവമാനോ പുബ്ബകമ്മസങ്ഖാതം ആഹാരം പജഹതി. പച്ചുപ്പന്നേപി പന കബളീകാരാഹാരേ നികന്തിതണ്ഹാ പജഹിതബ്ബാ.

തണ്ഹം പജഹതീതി ഇദാനി ഏവം പവത്തം പച്ചുപ്പന്നതണ്ഹം നിസ്സായ വട്ടമൂലികം പുബ്ബതണ്ഹം പജഹതി. അയം പന പച്ചുപ്പന്നതണ്ഹാ കുസലാ അകുസലാതി? അകുസലാ. സേവിതബ്ബാ ന സേവിതബ്ബാതി? സേവിതബ്ബാ. പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി നാകഡ്ഢതീതി? നാകഡ്ഢതി. ഏതിസ്സാപി പന പച്ചുപ്പന്നായ സേവിതബ്ബതണ്ഹായ നികന്തി പജഹിതബ്ബായേവ. **സോ ഹി നാമ ആയസ്മാ ആസവാനം ഖയാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സതി, കിമങ്ഗം പനാഹ**ന്തി ഏത്ഥ **കിമങ്ഗം പനാ**തി കാരണപരിവിതക്കനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സോ ആയസ്മാ അരഹത്തഫലം സച്ഛികത്വാ വിഹരിസ്സതി, അഹം കേന കാരണേന ന സച്ഛികത്വാ വിഹരിസ്സാമി. സോപി ഹി ആയസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സേവ പുത്തോ, അഹമ്പി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സേവ പുത്തോ, മയ്ഹമ്പേതം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി. **മാനം നിസ്സായാ**തി ഇദം ഏവം ഉപ്പന്നസേവിതബ്ബമാനം നിസ്സായ. **മാനം പജഹതീ**തി വട്ടമൂലകം പുബ്ബമാനം പജഹതി. യം നിസ്സായ പനേസ തം പജഹതി, സോപി തണ്ഹാ വിയ അകുസലോ ചേവ സേവിതബ്ബോ ച, നോ ച പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി. നികന്തി പന തസ്മിമ്പി പജഹിതബ്ബാവ.

സേതുഘാതോ വുത്തോ ഭഗവതാതി പദഘാതോ പച്ചയഘാതോ ബുദ്ധേന ഭഗവതാ കഥിതോ. ഇതി ഇമേഹി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി ഥേരേ ദേസനം വിനിവട്ടേന്തേ തസ്സാ ഭിക്ഖുനിയാ ഥേരം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ ഛന്ദരാഗോ അപഗഞ്ഛി. സാപി ഥേരം ഖമാപേതും അച്ചയം ദേസേസി, ഥേരോപിസ്സാ പടിഗ്ഗണ്ഹി. തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ സാ ഭിക്ഖുനീ**തിആദി വുത്തം.

൧൦. സുഗതവിനയസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൦. ദസമേ **ദുഗ്ഗഹിത**ന്തി ഉപ്പടിപാടിയാ ഗഹിതം. **പരിയാപുണന്തീ**തി വളഞ്ജേന്തി കഥേന്തി. **പദബ്യഞ്ജനേഹീ**തി ഏത്ഥ പദമേവ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനതോ ബ്യഞ്ജനന്തി വുത്തം. **ദുന്നിക്ഖിത്തസ്സാ**തി ദുട്ഠു നിക്ഖിത്തസ്സ ഉപ്പടിപാടിയാ ഠപിതസ്സ. **അത്ഥോപി ദുന്നയോ ഹോതീ**തി അട്ഠകഥാ നീഹരിത്വാ കഥേതും ന സക്കാ ഹോതി. **ഛിന്നമൂലകോ**തി മൂലഭൂതാനം ഭിക്ഖൂനം ഉപച്ഛിന്നത്താ ഛിന്നമൂലകോ. **അപ്പടിസരണോ**തി അപ്പതിട്ഠോ. **ബാഹുലികാ**തി പച്ചയബാഹുല്ലായ പടിപന്നാ. **സാഥലികാ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ സിഥിലഗ്ഗഹണേന ഗണ്ഹനകാ. **ഓക്കമനേ പുബ്ബങ്ഗമാ**തി പഞ്ച നീവരണാനി അവഗമനതോ ഓക്കമനന്തി വുച്ചന്തി, തത്ഥ പുബ്ബങ്ഗമാതി അത്ഥോ. **പവിവേകേ**തി തിവിധേ വിവേകേ. **നിക്ഖിത്തധുരാ**തി നിബ്ബീരിയാ. ഇമിനാ നയേന പന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇന്ദ്രിയവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൧൭) ൨. പടിപദാവഗ്ഗോ

൧. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ സുഖപടിക്ഖേപേന ദുക്ഖാ പടിപജ്ജിതബ്ബതോ പടിപദാ ഏതിസ്സാതി **ദുക്ഖാപടിപദാ**. അസീഘപ്പവത്തിതായ ഗരുഭാവേന ദന്ധാ അഭിഞ്ഞാ ഏതിസ്സാതി **ദന്ധാഭിഞ്ഞാ**. ഇമിനാവ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൨. വിത്ഥാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൨. ദുതിയേ **അഭിക്ഖണ**ന്തി അഭിണ്ഹം. **ആനന്തരിയ**ന്തി അനന്തരവിപാകദായകം മഗ്ഗസമാധിം. **ആസവാനം ഖയായാ**തി അരഹത്തഫലത്ഥായ. **പഞ്ചിന്ദ്രിയാനീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ചമകാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. **പഞ്ഞിന്ദ്രിയ**ന്തി ഹി ഏത്ഥ വിപസ്സനാപഞ്ഞാവ പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി അധിപ്പേതം. സേസമേത്ഥ പാളിവസേന ഉത്താനമേവ.

ഇമാസം പന പടിപദാനം അയം ആവിഭാവകഥാ - ഇധ ഭിക്ഖു പുബ്ബേ അകതാഭിനിവേസോ പുബ്ബഭാഗേ രൂപപരിഗ്ഗഹേ കിലമതി, അരൂപപരിഗ്ഗഹേ കിലമതി, പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ കിലമതി, തീസു അദ്ധാസു കിലമതി, മഗ്ഗാമഗ്ഗേ കിലമതി. ഏവം പഞ്ചസു ഠാനേസു കിലമന്തോ വിപസ്സനം പാപുണാതി. വിപസ്സനം പത്വാപി ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനേ, ഭങ്ഗാനുപസ്സനേ, ഭയതുപട്ഠാനേ, ആദീനവാനുപസ്സനേ, നിബ്ബിദാനുപസ്സനേ, മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണേ, സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണേ, അനുലോമഞാണേ, ഗോത്രഭുഞാണേതി ഇമേസു നവസു വിപസ്സനാഞാണേസുപി കിലമിത്വാവ ലോകുത്തരമഗ്ഗം പാപുണാതി. തസ്സ സോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഏവം ദുക്ഖേന ഗരുഭാവേന സച്ഛികതത്താ ദുക്ഖപടിപദോ ദന്ധാഭിഞ്ഞോ നാമ ജാതോ. യോ പന പുബ്ബഭാഗേ പഞ്ചസു ഞാണേസു കിലമന്തോ അപരഭാഗേ നവസു വിപസ്സനാഞാണേസു അകിലമിത്വാവ മഗ്ഗം സച്ഛികരോതി, തസ്സ സോ മഗ്ഗോ ഏവം ദുക്ഖേന അഗരുഭാവേന സച്ഛികതത്താ ദുക്ഖപടിപദോ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ നാമ ജാതോ. ഇമിനാ ഉപായേന ഇതരാപി ദ്വേ വേദിതബ്ബാ.

ഗോണപരിയേസകഉപമാഹി ചേതാ വിഭാവേതബ്ബാ - ഏകസ്സ ഹി പുരിസസ്സ ചത്താരോ ഗോണാ പലായിത്വാ അടവിം പവിട്ഠാ. സോ സകണ്ടകേ സഗഹനേ വനേ തേ പരിയേസന്തോ ഗഹനമഗ്ഗേനേവ കിച്ഛേന കസിരേന ഗന്ത്വാ ഗഹനട്ഠാനേയേവ നിലീനേ ഗോണേപി കിച്ഛേന കസിരേന അദ്ദസ. ഏകോ കിച്ഛേന ഗന്ത്വാ അബ്ഭോകാസേ ഠിതേ ഖിപ്പമേവ അദ്ദസ. അപരോ അബ്ഭോകാസമഗ്ഗേന സുഖേന ഗന്ത്വാ ഗഹനട്ഠാനേ നിലീനേ കിച്ഛേന കസിരേന അദ്ദസ. അപരോ അബ്ഭോകാസമഗ്ഗേനേവ സുഖേന ഗന്ത്വാ അബ്ഭോകാസേ ഠിതേയേവ ഖിപ്പം അദ്ദസ. തത്ഥ ചത്താരോ ഗോണാ വിയ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ ദട്ഠബ്ബാ, ഗോണപരിയേസകോ പുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, ഗഹനമഗ്ഗേന കിച്ഛേന കസിരേന ഗമനം വിയ പുബ്ബഭാഗേ പഞ്ചസു ഞാണേസു കിലമതോ ദുക്ഖാപടിപദാ. ഗഹനട്ഠാനേ നിലീനാനം കിച്ഛേനേവ ദസ്സനം വിയ അപരഭാഗേ നവസു ഞാണേസു കിലമന്തസ്സ അരിയമഗ്ഗാനം ദസ്സനം. ഇമിനാ ഉപായേന സേസഉപമാപി യോജേതബ്ബാ.

൩. അസുഭസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. തതിയേ **അസുഭാനുപസ്സീ കായേ വിഹരതീ**തി അത്തനോ കരജകായേ ‘‘യഥാ എതം, തഥാ ഇദ’’ന്തി ഇമിനാ നയേന ബഹിദ്ധാ ദിട്ഠാനം ദസന്നം അസുഭാനം ഉപസംഹരണവസേന അസുഭാനുപസ്സീ വിഹരതി, അത്തനോ കായം അസുഭതോ പടികൂലതോ ഞാണേന പസ്സതീതി അത്ഥോ. **ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞീ**തി നവന്നം പാടികുല്യാനം വസേന കബളീകാരാഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞീ. **സബ്ബലോകേ അനഭിരതിസഞ്ഞീ**തി സബ്ബസ്മിമ്പി തേധാതുകേ ലോകസന്നിവാസേ അനഭിരതായ ഉക്കണ്ഠിതസഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചാനുപസ്സീ**തി സബ്ബേപി തേഭൂമകസങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ. **മരണസഞ്ഞാ**തി മരണം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **അജ്ഝത്തം സൂപട്ഠിതാ ഹോതീ**തി നിയകജ്ഝത്തേ സുട്ഠു ഉപട്ഠിതാ ഹോതി. എത്താവതാ ബലവവിപസ്സനാ കഥിതാ. **സേഖബലാനീ**തി സിക്ഖനകാനം ബലാനി. സേസമേത്ഥ പാളിവസേന ഉത്താനമേവ. ‘‘അസുഭാനുപസ്സീ’’തിആദീനി പന ദുക്ഖായ പടിപദായ ദസ്സനത്ഥം വുത്താനി, പഠമജ്ഝാനാദീനി സുഖായ. അസുഭാദീനി ഹി പടികൂലാരമ്മണാനി, തേസു പന പകതിയാവ സമ്പിയായമാനം ചിത്തം അല്ലീയതി. തസ്മാ താനി ഭാവേന്തോ ദുക്ഖപടിപദം പടിപന്നോ നാമ ഹോതി. പഠമജ്ഝാനാദീനി പണീതസുഖാനി , തസ്മാ താനി പടിപന്നോ സുഖപടിപദം പടിപന്നോ നാമ ഹോതി.

അയം പനേത്ഥ സബ്ബസാധാരണാ ഉപമാ - സങ്ഗാമാവചരപുരിസോ ഹി ഫലകകോട്ഠകം കത്വാ പഞ്ചാവുധാനി സന്നയ്ഹിത്വാ സങ്ഗാമം പവിസതി, സോ അന്തരാ വിസ്സമിതുകാമോ ഫലകകോട്ഠകം പവിസിത്വാ വിസ്സമതി ചേവ പാനഭോജനാദീനി ച പടിസേവതി. തതോ പുന സങ്ഗാമം പവിസിത്വാ കമ്മം കരോതി. തത്ഥ സങ്ഗാമോ വിയ കിലേസസങ്ഗാമോ ദട്ഠബ്ബോ, ഫലകകോട്ഠകോ വിയ പഞ്ചനിസ്സയബലാനി, സങ്ഗാമപവിസനപുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, പഞ്ചാവുധസന്നാഹോ വിയ വിപസ്സനാപഞ്ചമാനി ഇന്ദ്രിയാനി, സങ്ഗാമം പവിസനകാലോ വിയ വിപസ്സനായ കമ്മകരണകാലോ, വിസ്സമിതുകാമസ്സ ഫലകകോട്ഠകം പവിസിത്വാ വിസ്സമനപാനഭോജനാനി പടിസേവനകാലോ വിയ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തസ്സ ചിത്തുപ്പാദസ്സ നിരസ്സാദക്ഖണേ പഞ്ച ബലാനി നിസ്സായ ചിത്തം സമ്പഹംസനകാലോ, വിസ്സമിത്വാ ഖാദിത്വാ പിവിത്വാ ച പുന സങ്ഗാമസ്സ പവിസനകാലോ വിയ പഞ്ചഹി ബലേഹി ചിത്തം സമ്പഹംസേത്വാ പുന വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തസ്സ വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തഗ്ഗഹണകാലോ വേദിതബ്ബോ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ബലാനി ചേവ ഇന്ദ്രിയാനി ച മിസ്സകാനേവ കഥിതാനീതി.

൪. പഠമഖമസുത്തവണ്ണനാ

൬൪. ചതുത്ഥേ **അക്ഖമാ**തി അനധിവാസികപടിപദാ. **ഖമാ**തി അധിവാസികപടിപദാ. **ദമാ**തി ഇന്ദ്രിയദമനപടിപദാ. **സമാ**തി അകുസലവിതക്കാനം വൂപസമനപടിപദാ. **രോസന്തം പടിരോസതീ**തി ഘട്ടേന്തം പടിഘട്ടേതി. **ഭണ്ഡന്തം പടിഭണ്ഡതീ**തി പഹരന്തം പടിപഹരതി. പഞ്ചമഛട്ഠാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൭. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൭. സത്തമേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ അഹേസും, അരഹത്തമഗ്ഗോ ദുക്ഖപടിപദോ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ. തസ്മാ ഏവമാഹ - ''യായം പടിപദാ ദുക്ഖാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ, ഇമം മേ പടിപദം ആഗമ്മ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുത്ത''ന്തി.

൮. സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൮. അട്ഠമേ ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരസ്സ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, അരഹത്തമഗ്ഗോ സുഖപടിപദോ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ. തസ്മാ ''യായം പടിപദാ സുഖാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ''തി ആഹ. ഇമേസു പന ദ്വീസുപി സുത്തേസു മിസ്സികാവ പടിപദാ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

൯. സസങ്ഖാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൯. നവമേ പഠമദുതിയപുഗ്ഗലാ സുക്ഖവിപസ്സകാ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന സങ്ഖാരനിമിത്തം ഉപട്ഠപേന്തി. തേസു ഏകോ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനം ബലവത്താ ഇധേവ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി, ഏകോ ഇന്ദ്രിയാനം ദുബ്ബലതായ ഇധ അസക്കോന്തോ അനന്തരേ അത്തഭാവേ തദേവ മൂലകമ്മട്ഠാനം പടിലഭിത്വാ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന സങ്ഖാരനിമിത്തം ഉപട്ഠപേത്വാ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി, തതിയചതുത്ഥാ സമഥയാനികാ. തേസം ഏകോ അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന ഇന്ദ്രിയാനം ബലവത്താ ഇധേവ കിലേസേ ഖേപേതി, ഏകോ ഇന്ദ്രിയാനം ദുബ്ബലത്താ ഇധ അസക്കോന്തോ അനന്തരേ അത്തഭാവേ തദേവ മൂലകമ്മട്ഠാനം പടിലഭിത്വാ അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന കിലേസേ ഖേപേതീതി വേദിതബ്ബോ.

൧൦. യുഗനദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൦. ദസമേ **സമഥപുബ്ബങ്ഗമ**ന്തി സമഥം പുബ്ബങ്ഗമം പുരേചാരികം കത്വാ. **മഗ്ഗോ സഞ്ജായതീ**തി പഠമോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ നിബ്ബത്തതി. **സോ തം മഗ്ഗ**ന്തി ഏകചിത്തക്ഖണികമഗ്ഗസ്സ ആസേവനാദീനി നാമ നത്ഥി, ദുതിയമഗ്ഗാദയോ പന ഉപ്പാദേന്തോ തമേവ ആസേവതി ഭാവേതി ബഹുലീകരോതീതി വുച്ചതി. **വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമ**ന്തി വിപസ്സനം പുബ്ബങ്ഗമം പുരേചാരികം കത്വാ സമഥം ഭാവേതി, പകതിയാ വിപസ്സനാലാഭീ വിപസ്സനായ ഠത്വാ സമാധിം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ.

യുഗനദ്ധം ഭാവേതീതി യുഗനദ്ധം കത്വാ ഭാവേതി. തത്ഥ തേനേവ ചിത്തേന സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തേനേവ സങ്ഖാരേ സമ്മസിതും ന സക്കാ. അയം പന യാവതാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജതി, താവതാ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി. യാവതാ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി, താവതാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജതി. കഥം? പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജതി, തതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി, സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ ദുതിയജ്ഝാനം സമാപജ്ജതി. തതോ വുട്ഠായ പുന സങ്ഖാരേ സമ്മസതി. സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ തതിയജ്ഝാനം...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, തതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി. ഏവമയം സമഥവിപസ്സനം യുഗനദ്ധം ഭാവേതി നാമ.

ധമ്മുദ്ധച്ചവിഗ്ഗഹിതന്തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മേസു ദസവിപസ്സനുപക്കിലേസസങ്ഖാതേന ഉദ്ധച്ചേന വിഗ്ഗഹിതം, സുഗ്ഗഹിതന്തി അത്ഥോ. **സോ, ആവുസോ, സമയോ**തി ഇമിനാ സത്തന്നം സപ്പായാനം പടിലാഭകാലോ കഥിതോ. **യം തം ചിത്ത**ന്തി യസ്മിം സമയേ തം വിപസ്സനാവീഥിം ഓക്കമിത്വാ പവത്തം ചിത്തം. **അജ്ഝത്തമേവ സന്തിട്ഠതീ**തി വിപസ്സനാവീഥിം പച്ചോത്ഥരിത്വാ തസ്മിംയേവ ഗോചരജ്ഝത്തസങ്ഖാതേ ആരമ്മണേ സന്തിട്ഠതി. **സന്നിസീദതീ**തി ആരമ്മണവസേന സമ്മാ നിസീദതി. **ഏകോദി ഹോതീ**തി ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **സമാധിയതീ**തി സമ്മാ ആധിയതി സുട്ഠപിതം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

പടിപദാവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൧൮) ൩. സഞ്ചേതനിയവഗ്ഗോ

൧. ചേതനാസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൧. തതിയസ്സ പഠമേ **കായേ**തി കായദ്വാരേ, കായവിഞ്ഞത്തിയാ സതീതി അത്ഥോ. **കായസഞ്ചേതനാഹേതൂ**തിആദീസു കായസഞ്ചേതനാ നാമ കായദ്വാരേ ചേതനാ പകപ്പനാ. സാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലവസേന അട്ഠവിധാ, അകുസലവസേന ദ്വാദസവിധാതി വീസതിവിധാ. തഥാ വചീസഞ്ചേതനാ, തഥാ മനോസഞ്ചേതനാ. അപിചേത്ഥ നവ മഹഗ്ഗതചേതനാപി ലബ്ഭന്തി. **കായസഞ്ചേതനാഹേതൂ**തി കായസഞ്ചേതനാപച്ചയാ. **ഉപ്പജ്ജതി അജ്ഝത്തം സുഖദുക്ഖ**ന്തി അട്ഠകുസലകമ്മപച്ചയാ നിയകജ്ഝത്തേ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, ദ്വാദസഅകുസലകമ്മപച്ചയാ ദുക്ഖം. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അവിജ്ജാപച്ചയാവാ**തി അവിജ്ജാകാരണേനേവ. സചേ ഹി അവിജ്ജാ ഛാദയമാനാ പച്ചയോ ഹോതി, ഏവം സന്തേ തീസു ദ്വാരേസു സുഖദുക്ഖാനം പച്ചയഭൂതാ ചേതനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി മൂലഭൂതായ അവിജ്ജായ വസേനേതം വുത്തം.

സാമം വാതിആദീസു പരേഹി അനാണത്തോ സയമേവ അഭിസങ്ഖരോന്തോ സാമം കായസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി നാമ. യം പന പരേ സമാദപേത്വാ ആണാപേത്വാ കാരേന്തി, തസ്സ തം കായസങ്ഖാരം പരേ അഭിസങ്ഖരോന്തി നാമ. യോ പന കുസലം കുസലന്തി അകുസലം അകുസലന്തി കുസലവിപാകം കുസലവിപാകോതി അകുസലവിപാകം അകുസലവിപാകോതി ജാനന്തോ കായദ്വാരേ വീസതിവിധം കായസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, അയം സമ്പജാനോ അഭിസങ്ഖരോതി നാമ. യോ ഏവം അജാനന്തോ അഭിസങ്ഖരോതി, അയം അസമ്പജാനോ അഭിസങ്ഖരോതി നാമ. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ അസമ്പജാനകമ്മം ഏവം വേദിതബ്ബം - ദഹരദാരകാ ''മാതാപിതൂഹി കതം കരോമാ''തി ചേതിയം വന്ദന്തി, പുപ്ഫപൂജം കരോന്തി, ഭിക്ഖുസങ്ഘം വന്ദന്തി, തേസം കുസലന്തി അജാനന്താനമ്പി തം കുസലമേവ ഹോതി. തഥാ മിഗപക്ഖിആദയോ തിരച്ഛാനാ ധമ്മം സുണന്തി, സങ്ഘം വന്ദന്തി, ചേതിയം വന്ദന്തി, തേസം ജാനന്താനമ്പി അജാനന്താനമ്പി തം കുസലമേവ ഹോതി. ദഹരദാരകാ പന മാതാപിതരോ ഹത്ഥപാദേഹി പഹരന്തി, ഭിക്ഖൂനം തലസത്തികം ഉഗ്ഗിരന്തി, ദണ്ഡം ഖിപന്തി, അക്കോസന്തി . ഗാവിയോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുബന്ധന്തി, സുനഖാ അനുബന്ധന്തി, ഡംസന്തി, സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ അനുബന്ധന്തി, ജീവിതാ വോരോപേന്തി. തേസം ജാനന്താനമ്പി അജാനന്താനമ്പി അകുസലകമ്മം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി തീസുപി ദ്വാരേസു ആയൂഹനചേതനാ സമോധാനേതബ്ബാ. സേയ്യഥിദം - കായദ്വാരേ സയംകതമൂലികാ വീസതി ചേതനാ, ആണത്തിമൂലികാ വീസതി, സമ്പജാനമൂലികാ വീസതി, അസമ്പജാനമൂലികാ വീസതീതി അസീതി ചേതനാ ഹോന്തി, തഥാ വചീദ്വാരേ. മനോദ്വാരേ പന ഏകേകസ്മിമ്പി വികപ്പേ ഏകൂനതിംസ കത്വാ സതഞ്ച സോളസ ച ഹോന്തി. ഇതി സബ്ബാപി തീസു ദ്വാരേസു ദ്വേ സതാനി ഛസത്തതി ച ചേതനാ. താ സബ്ബാപി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതേവ സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി, തംസമ്പയുത്തോ വേദയിതാകാരോ

വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ജാനനാകാരോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ചിത്തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, കായോ ഉപാദാരൂപം, തസ്സ പച്ചയാ ചതസ്സോ ധാതുയോ ചത്താരി ഭൂതാനീതി ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചം നാമ.

ഇമേസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു അവിജ്ജാ അനുപതിതാതി ഇമേസു വുത്തപ്പഭേദേസു ചേതനാധമ്മേസു അവിജ്ജാ സഹജാതവസേന ച ഉപനിസ്സയവസേന ച അനുപതിതാ. ഏവം വട്ടഞ്ചേവ വട്ടമൂലികാ ച അവിജ്ജാ ദസ്സിതാ ഹോതി.

ഏത്താവതാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ഇദാനി ഥുതിം കരോന്തോ **അവിജ്ജായത്വേവ അസേസവിരാഗനിരോധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അസേസവിരാഗനിരോധാ**തി അസേസവിരാഗേന ചേവ അസേസനിരോധേന ച. **സോ കായോ ന ഹോതീ**തി ഖീണാസവസ്സ കായേന കരണകമ്മം പഞ്ഞായതി, ചേതിയങ്ഗണസമ്മജ്ജനം ബോധിയങ്ഗണസമ്മജ്ജനം അഭിക്കമനം പടിക്കമനം വത്താനുവത്തകരണന്തി ഏവമാദി. കായദ്വാരേ പനസ്സ വീസതി ചേതനാ അവിപാകധമ്മതം ആപജ്ജന്തി. തേന വുത്തം - ''സോ കായോ ന ഹോതി, യം പച്ചയാസ്സ തം ഉപ്പജ്ജതി അജ്ഝത്തം സുഖദുക്ഖ''ന്തി. കായദ്വാരപ്പവത്താ ഹി ചേതനാ ഇധ കായോതി അധിപ്പേതാ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ഖേത്ത**ന്തിആദീനിപി കുസലാകുസലകമ്മസ്സേവ നാമാനി. തഞ്ഹി വിപാകസ്സ വിരുഹനട്ഠാനട്ഠേന ഖേത്തം, പതിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു, കാരണട്ഠേന ആയതനം, അധികരണട്ഠേന അധികരണന്തി വുച്ചതി.

ഇതി സത്ഥാ ഏത്തകേന ഠാനേന തീഹി ദ്വാരേഹി ആയൂഹിതകമ്മം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ കമ്മസ്സ വിപച്ചനട്ഠാനം ദസ്സേതും **ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അത്തഭാവപ്പടിലാഭാ**തി പടിലദ്ധഅത്തഭാവാ. **അത്തസഞ്ചേതനാ കമതീ**തി അത്തനാ പകപ്പിതചേതനാ വഹതി പവത്തതി.

അത്തസഞ്ചേതനാഹേതു തേസം സത്താനം തമ്ഹാ കായാ ചുതി ഹോതീതിആദീസു ഖിഡ്ഡാപദോസികാ ദേവാ **അത്തസഞ്ചേതനാഹേതു** ചവന്തി. തേസഞ്ഹി നന്ദനവനചിത്തലതാവനഫാരുസകവനാദീസു ദിബ്ബരതിസമപ്പിതാനം കീളന്താനം പാനഭോജനേ സതി സമ്മുസ്സതി, തേ ആഹാരുപച്ഛേദേന ആതപേ ഖിത്തമാലാ വിയ മിലായന്തി. മനോപദോസികാ ദേവാ **പരസഞ്ചേതനാഹേതു** ചവന്തി, ഏതേ ചാതുമഹാരാജികാ ദേവാ. തേസു കിര ഏകോ ദേവപുത്തോ ''നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമീ''തി സപരിവാരോ രഥേന വീഥിം പടിപജ്ജതി. അഥഞ്ഞോ നിക്ഖമന്തോ തം പുരതോ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ''കിം, ഭോ, അയം കപണോ അദിട്ഠപുബ്ബം വിയ ഏതം ദിസ്വാ പീതിയാ ഉദ്ധുമാതോ വിയ ഗജ്ജമാനോ വിയ ച ഗച്ഛതീ''തി കുജ്ഝതി. പുരതോ ഗച്ഛന്തോപി നിവത്തിത്വാ തം കുദ്ധം ദിസ്വാ കുദ്ധാ നാമ സുവിജാനാ ഹോന്തീതി കുദ്ധഭാവമസ്സ ഞത്വാ ''ത്വം കുദ്ധോ മയ്ഹം കിം കരിസ്സസി, അയം സമ്പത്തി മയാ ദാനസീലാദീനം വസേന ലദ്ധാ, ന തുയ്ഹം വസേനാ''തി പടികുജ്ഝതി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കുദ്ധേ ഇതരോ അകുദ്ധോ രക്ഖതി, ഉഭോസു പന കുദ്ധേസു ഏകസ്സ കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സപി കോധോ ഇതരസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി ഉഭോ കന്ദന്താനംയേവ ഓരോധാനം ചവന്തി. മനുസ്സാ **അത്തസഞ്ചേതനാ ച പരസഞ്ചേതനാ ച ഹേതു** ചവന്തി, അത്തസഞ്ചേതനായ ച പരസഞ്ചേതനായ ച ഹേതുഭൂതായ ചവന്തീതി അത്ഥോ. മനുസ്സാ ഹി കുജ്ഝിത്വാ അത്തനാവ

അത്താനം ഹത്ഥേഹിപി ദണ്ഡേഹിപി പഹരന്തി, രജ്ജുബന്ധനാദീഹിപി ബന്ധന്തി, അസിനാപി സീസം ഛിന്ദന്തി, വിസമ്പി ഖാദന്തി, പപാതേപി പതന്തി, ഉദകമ്പി പവിസന്തി, അഗ്ഗിമ്പി പവിസന്തി, പരേപി ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ പഹരിത്വാ മാരേന്തി. ഏവം തേസു അത്തസഞ്ചേതനാപി പരസഞ്ചേതനാപി കമതി.

കതമേ തേന ദേവാ ദട്ഠബ്ബാതി കതമേ നാമ തേ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാതി അത്ഥോ. തേന വാ അത്തഭാവേന കതമേ ദേവാ ദട്ഠബ്ബാതിപി അത്ഥോ. കസ്മാ പന ഥേരോ ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛതി, കിം അത്തനാ കഥേതും നപ്പഹോതീതി? പഹോതി, ഇദം പന പദം അത്തനോ സഭാവേന ബുദ്ധവിസയം പഞ്ഹന്തി ഥേരോ ന കഥേസി. **തേന ദട്ഠബ്ബാ**തി തേന അത്തഭാവേന ദട്ഠബ്ബാ. അയം പന പഞ്ഹോ ഹേട്ഠാ കാമാവചരേപി രൂപാവചരേപി ലബ്ഭതി, ഭവഗ്ഗേന പന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കഥിതോ നിപ്പദേസേന കഥിതോ ഹോതീതി ഭഗവതാ ഏവം കഥിതോ.

ആഗന്താരോ ഇത്ഥത്തന്തി ഇത്ഥഭാവം കാമാവചരപഞ്ചക്ഖന്ധഭാവമേവ ആഗന്താരോ, നേവ തത്രൂപപത്തികാ ന ഉപരൂപപത്തികാ ഹോന്തി. **അനാഗന്താരോ ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇമം ഖന്ധപഞ്ചകം അനാഗന്താരോ, ഹേട്ഠൂപപത്തികാ ന ഹോന്തി, തത്രൂപപത്തികാ വാ ഉപരൂപപത്തികാ വാ തത്ഥേവ വാ പരിനിബ്ബായിനോ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ഹേട്ഠിമഭവേ നിബ്ബത്താനം വസേന ഉപരൂപപത്തികാ വേദിതബ്ബാ. ഭവഗ്ഗേ പനേതം നത്ഥി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൨. വിഭത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൨. ദുതിയേ **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ**തി പഞ്ചസു അത്ഥേസു പഭേദഗതം ഞാണം. **ഓധിസോ**തി കാരണസോ. **ബ്യഞ്ജനസോ**തി അക്ഖരസോ. **അനേകപരിയായേനാ**തി അനേകേഹി കാരണേഹി. **ആചിക്ഖാമീ**തി കഥേമി. **ദേസേമീ**തി പാകടം കത്വാ കഥേമി. **പഞ്ഞാപേമീ**തി ജാനാപേമി. **പട്ഠപേമീ**തി പട്ഠപേത്വാ പവത്തേത്വാ കഥേമി. **വിവരാമീ**തി വിവടം കത്വാ കഥേമി. **വിഭജാമീ**തി വിഭജിത്വാ കഥേമി. **ഉത്താനീകരോമീ**തി ഗമ്ഭീരം ഉത്താനകം കത്വാ കഥേമി. **സോ മം പഞ്ഹേനാ**തി സോ മം പഞ്ഹേന ഉപഗച്ഛതു. **അഹം വേയ്യാകരണേനാ**തി അഹമസ്സ പഞ്ഹകഥനേന ചിത്തം ആരാധേസ്സാമി. **യോ നോ ധമ്മാനം സുകുസലോ**തി യോ അമ്ഹാകം അധിഗതധമ്മാനം സുകുസലോ സത്ഥാ, സോ ഏസ സമ്മുഖീഭൂതോ. യദി മയാ അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ന സച്ഛികതാ, ''സച്ഛികരോഹി താവ സാരിപുത്താ''തി വത്വാ മം പടിബാഹിസ്സതീതി സത്ഥു പുരതോ നിസിന്നകോവ സീഹനാദം നദതി. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമാസു ച പന പടിസമ്ഭിദാസു തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ലോകിയാ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ലോകിയലോകുത്തരാതി.

൩. മഹാകോട്ഠികസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൩. തതിയേ **ഫസ്സായതനാന**ന്തി ഫസ്സാകരാനം, ഫസ്സസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനാനന്തി അത്ഥോ. **അത്ഥഞ്ഞം കിഞ്ചീ**തി ഏതേസു അസേസതോ നിരുദ്ധേസു തതോ പരം കോചി അപ്പമത്തകോപി കിലേസോ അത്ഥീതി പുച്ഛതി. **നത്ഥഞ്ഞം കിഞ്ചീ**തി ഇധാപി ''അപ്പമത്തകോപി കിലേസോ നത്ഥീ''തി പുച്ഛതി. സേസദ്വയേപി

ഏസേവ നയോ. ഇമേ പന ചത്താരോപി പഞ്ഹേ സസ്സതുച്ഛേദഏകച്ചസസ്സതഅമരാവിക്ഖേപവസേന പുച്ഛതി. തേനസ്സ ഥേരോ പുച്ഛിതപുച്ഛിതം പടിബാഹന്തോ **മാ ഹേവ**ന്തി ആഹ. ഏത്ഥ **ഹി**ഇതി നിപാതമത്തം, ഏവം മാ ഭണീതി അത്ഥോ. അത്തൂപലദ്ധിവസേനേവ "അത്ഥഞ്ഞം കിഞ്ചി അഞ്ഞോ കോചി അത്താ നാമ അത്ഥീ"തി സസ്സതാദിആകാരേന പുച്ഛതി. കിം പനേസ അത്തൂപലദ്ധികോതി? ന അത്തൂപലദ്ധികോ. ഏവംലദ്ധികോ പന തത്ഥേകോ ഭിക്ഖു നിസിന്നോ, സോ പുച്ഛിതും ന സക്കോതി. തസ്സ ലദ്ധിം വിസ്സജ്ജാപനത്ഥം ഏവം പുച്ഛതി. യേപി ച അനാഗതേ ഏവംലദ്ധികാ ഭവിസ്സന്തി, തേസം "ബുദ്ധകാലേപേസോ പഞ്ഹോ മഹാസാവകേഹി വിസ്സജ്ജിതോ"തി വചനോകാസുപച്ഛേദനത്ഥം പുച്ഛതിയേവ.

അപ്പപഞ്ചം പപഞ്ചേതീതി ന പപഞ്ചേതബ്ബട്ഠാനേ പപഞ്ചം കരോതി, അനാചരിതബ്ബം മഗ്ഗം ചരതി. **താവതാ പപഞ്ചസ്സ ഗതീ**തി യത്തകാ ഛന്നം ഫസ്സായതനാനം ഗതി, തത്തകാവ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനപ്പഭേദസ്സ പപഞ്ചസ്സ ഗതി. **ഛന്നം, ആവുസോ, ഫസ്സായതനാനം അസേസവിരാഗനിരോധാ പപഞ്ചനിരോധോ പപഞ്ചവൂപസമോ**തി ഏതേസു ഛസു ആയതനേസു സബ്ബസോ നിരുദ്ധേസു പപഞ്ചാപി നിരുദ്ധാവ ഹോന്തി, വൂപസന്താവ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ആരുപ്പേ പന പുഥുജ്ജനദേവതാനം കിഞ്ചാപി പഞ്ച ഫസ്സായതനാനി നിരുദ്ധാനി, ഛട്ഠസ്സ പന അനിരുദ്ധത്താ തയോപി പപഞ്ചാ അപ്പഹീനാവ. അപിച പഞ്ചവോകാരഭവവസേനേവ പഞ്ഹോ കഥിതോതി. ചതുത്ഥേ ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൭. ഉപവാണസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൭-൧൭൯. പഞ്ചമേ **വിജ്ജായന്തകരോ ഹോതീ**തി വിജ്ജായ വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകരോ ഹോതി, സകലം വട്ടദുക്ഖം പരിച്ഛിന്നം പരിവടുമം കത്വാ തിട്ഠതീതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **സഉപാദാനോ**തി സഗഹണോവ ഹുത്വാ. **അന്തകരോ അഭവിസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം കത്വാ ഠിതോ അഭവിസ്സ. **ചരണസമ്പന്നോ**തി പന്നരസധമ്മഭേദേന ചരണേന സമന്നാഗതോ. **യഥാഭൂതം ജാനം പസ്സം അന്തകരോ ഹോതീ**തി യഥാസഭാവം മഗ്ഗപഞ്ഞായ ജാനിത്വാ പസ്സിത്വാ വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം കത്വാ ഠിതോ നാമ ഹോതീതി അരഹത്തനികൂടേന പഞ്ഹം നിട്ഠപേസി. ഛട്ഠം ഹേട്ഠാ ഏകകനിപാതവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൭. രാഹുലസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൭. സത്തമേ **അജ്ഝത്തികാ**തി കേസാദീസു വീസതിയാ കോട്ഠാസേസു ഥദ്ധാകാരലക്ഖണാ പഥവീധാതു. **ബാഹിരാ**തി ബഹിദ്ധാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധേസു പാസാണപബ്ബതാദീസു ഥദ്ധാകാരലക്ഖണാ പഥവീധാതു . ഇമിനാവ നയേന സേസാപി ധാതുയോ വേദിതബ്ബാ. **നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താ**തി ഇദം തയം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗ്ഗാഹപടിക്ഖേപവസേന വുത്തം. **സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബ**ന്തി ഹേതുനാ കാരണേന മഗ്ഗപഞ്ഞായ പസ്സിതബ്ബം. **ദിസ്വാ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പസ്സിത്വാ. **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹ**ന്തി മഗ്ഗവജ്ഝതണ്ഹം സമൂലകം ഛിന്ദി. **വിവത്തയി സംയോജന**ന്തി ദസവിധമ്പി സംയോജനം വിവത്തയി ഉബ്ബത്തേത്വാ പജഹി. **സമ്മാ മാനാഭിസമയാ**തി

ഹേതുനാ കാരണേന നവവിധസ്സ മാനസ്സ പഹാനാഭിസമയാ. **അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖം പരിച്ഛിന്നം പരിവടുമം അകാസി, കത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. ഇതി സത്ഥാരാ സംയുത്തമഹാനികായേ രാഹുലോവാദേ (സം॰ നി॰ ൻ.൯൧ ആദയോ) വിപസ്സനാ കഥിതാ, ചൂളരാഹുലോവാദേപി (മ॰ നി॰ ൻ.൪൧൬ ആദയോ) വിപസ്സനാ കഥിതാ, അമ്ബലട്ഠികരാഹുലോവാദേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൦൭ ആദയോ) ദഹരസ്സേവ സതോ മുസാവാദാ വേരമണീ കഥിതാ, മഹാരാഹുലോവാദേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ) വിപസ്സനാ കഥിതാ. ഇമസ്മിം അങ്ഗുത്തരമഹാനികായേ അയം ചതുകോടികസുഞ്ഞതാ നാമ കഥിതാതി.

൮. ജമ്ബാലീസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൮. അട്ഠമേ **സന്തം ചേതോവിമുത്തി**ന്തി അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം അഞ്ഞതരം സമാപത്തിം. **സക്കായനിരോധ**ന്തി തേഭൂമകവട്ടസങ്ഖാതസ്സ സക്കായസ്സ നിരോധം, നിബ്ബാനന്തി അത്ഥോ. **ന പക്ഖന്ദതീ**തി ആരമ്മണവസേന ന പക്ഖന്ദതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ന പാടികങ്ഖോ**തി ന പാടികങ്ഖിതബ്ബോ. **ലേപഗതേനാ**തി ലേപമക്ഖിതേന.

ഇമസ്മിഞ്ച പനത്ഥേ നദീപാരം ഗന്തുകാമപുരിസോപമ്മം ആഹരിതബ്ബം - ഏകോ കിര പുരിസോ ചണ്ഡസോതായ വാളമച്ഛാകുലായ നദിയാ പാരം ഗന്തുകാമോ ''ഓരിമം തീരം സാസങ്കം സപ്പടിഭയം, പാരിമം തീരം ഖേമം അപ്പടിഭയം, കിം നു ഖോ കത്വാ പാരം ഗമിസ്സാമീ''തി പടിപാടിയാ ഠിതേ അട്ഠ കകുധരുക്ഖേ ദിസ്വാ ''സക്കാ ഇമായ രുക്ഖപടിപാടിയാ ഗന്തു''ന്തി മനസികത്വാ ''കകുധരുക്ഖാ നാമ മട്ഠസാഖാ ഹോന്തി, സാഖായ ഹത്ഥാ ന സണ്ഠഹേയ്യു''ന്തി നിഗ്രോധപിലക്ഖരുക്ഖാദീനം അഞ്ഞതരസ്സ ലാഖായ ഹത്ഥപാദേ മക്ഖേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന ഏകം സാഖം ഗണ്ഹി. ഹത്ഥോ തത്ഥേവ ലഗി. പുന വാമഹത്ഥേന ദക്ഖിണപാദേന വാമപാദേനാതി ചത്താരോപി ഹത്ഥപാദാ തത്ഥേവ ലഗിംസു. സോ അധോസിരോ ലമ്ബമാനോ ഉപരിനദിയം ദേവേ വുട്ഠേ പുണ്ണായ നദിയാ സോതേ നിമുഗ്ഗോ കുമ്ഭീലാദീനം ഭക്ഖോ അഹോസി.

തത്ഥ നദീസോതം വിയ സംസാരസോതം ദട്ഠബ്ബം, സോതസ്സ പാരം ഗന്തുകാമപുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, ഓരിമതീരം വിയ സക്കായോ, പാരിമതീരം വിയ നിബ്ബാനം, പടിപാടിയാ ഠിതാ അട്ഠ കകുധരുക്ഖാ വിയ അട്ഠ സമാപത്തിയോ, ലേപമക്ഖിതേന ഹത്ഥേന സാഖാഗഹണം വിയ ഝാനവിപസ്സനാനം പാരിപന്ഥികേ അസോധേത്വാ സമാപത്തിസമാപജ്ജനം, ചതൂഹി ഹത്ഥപാദേഹി സാഖായ ബദ്ധസ്സ ഓലമ്ബനം വിയ പഠമജ്ഝാനേ നികന്തിയാ ലഗ്ഗകാലോ, ഉപരിസോതേ വുട്ഠി വിയ ഛസു ദ്വാരേസു കിലേസാനം ഉപ്പന്നകാലോ, നദിയാ പുണ്ണായ സോതേ നിമുഗ്ഗസ്സ കുമ്ഭീലാദീനം ഭക്ഖഭൂതകാലോ വിയ സംസാരസോതേ നിമുഗ്ഗസ്സ ചതൂസു അപായേസു ദുക്ഖാനുഭവനകാലോ വേദിതബ്ബോ.

സുദ്ധേന ഹത്ഥേനാതി സുധോതേന പരിസുദ്ധഹത്ഥേന. ഇമസ്മിമ്പി അത്ഥേ താദിസമേവ ഓപമ്മം കാതബ്ബം - തഥേവ ഹി പാരം ഗന്തുകാമോ പുരിസോ ''കകുധരുക്ഖാ നാമ മട്ഠസാഖാ, കിലിട്ഠഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തസ്സ ഹത്ഥോ പരിഗലേയ്യാ''തി ഹത്ഥപാദേ സുധോതേ കത്വാ ഏകം സാഖം ഗണ്ഹിത്വാ

പഠമം രുക്ഖം ആരുള്ഹോ. തതോ ഓതരിത്വാ ദുതിയം...പേ... തതോ ഓതരിത്വാ അട്ഠമം, അട്ഠമരുക്ഖതോ ഓതരിത്വാ പാരിമതീരേ ഖേമന്തഭൂമിം ഗതോ.

തത്ഥ "ഇമേഹി രുക്ഖേഹി പാരിമതീരം ഗമിസ്സാമീ"തി തസ്സ പുരിസസ്സ ചിന്തിതകാലോ വിയ യോഗിനോ "അട്ഠ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ അരഹത്തം ഗമിസ്സാമീ"തി ചിന്തിതകാലോ, സുദ്ധേന ഹത്ഥേന സാഖാഗഹണം വിയ ഝാനവിപസ്സനാനം പാരിപന്ഥികധമ്മേ സോധേത്വാ സമാപത്തിസമാപജ്ജനം. തത്ഥ പഠമരുക്ഖാരോഹണകാലോ വിയ പഠമജ്ഝാനസമാപത്തികാലോ, പഠമരുക്ഖതോ ഓരുയ്ഹ ദുതിയം ആരുള്ഹകാലോ വിയ പഠമജ്ഝാനേ നികന്തിയാ അബദ്ധസ്സ തതോ വുട്ഠായ ദുതിയജ്ഝാനസമാപന്നകാലോ...പേ... സത്തമരുക്ഖതോ ഓരുയ്ഹ അട്ഠമം ആരുള്ഹകാലോ വിയ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിയം നികന്തിയാ അബദ്ധസ്സ തതോ വുട്ഠായ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപന്നകാലോ. അട്ഠമരുക്ഖതോ ഓരുയ്ഹ പാരിമതീരം ഖേമന്തഭൂമിം ഗതകാലോ വിയ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ നികന്തിയാ അബദ്ധസ്സ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തപ്പത്തകാലോ വേദിതബ്ബോ.

അവിജ്ജാപ്പഭേദം മനസി കരോതീതി അട്ഠസു ഠാനേസു അഞ്ഞാണഭൂതായ ഗണ്ഠബഹലമഹാഅവിജ്ജായ പഭേദസങ്ഖാതം അരഹത്തം മനസി കരോതി. **ന പക്ഖന്ദതീ**തി ആരമ്മണവസേനേവ ന പക്ഖന്ദതി. **ജമ്ബാലീ**തി ഗാമതോ നിക്ഖന്തസ്സ മഹാഉദകസ്സ പതിട്ഠാനഭൂതോ മഹാആവാടോ. **അനേകവസ്സഗണികാ**തി ഗാമസ്സ വാ നഗരസ്സ വാ ഉപ്പന്നകാലേയേവ ഉപ്പന്നത്താ അനേകാനി വസ്സഗണാനി ഉപ്പന്നായ എതിസ്സാതി അനേകവസ്സഗണികാ. **ആയമുഖാനീ**തി ചതസ്സോ പവിസനകന്ദരാ. **അപായമുഖാനീ**തി അപവാഹനച്ഛിദ്ദാനി. **ന ആളിപ്പഭേദോ പാടികങ്ഖോ**തി ന പാളിപ്പഭേദോ പാടികങ്ഖിതബ്ബോ. ന ഹി തതോ ഉദകം ഉട്ഠായ പാളിം ഭിന്ദിത്വാ കചവരം ഗഹേത്വാ മഹാസമുദ്ദം പാപുണാതി.

ഇമസ്സ പനത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥം ഉയ്യാനഗവേസകഓപമ്മം ആഹരിതബ്ബം. ഏകോ കിര നഗരവാസികോ കുലപുത്തോ ഉയ്യാനം ഗവേസന്തോ നഗരതോ നാതിദൂരേ നച്ചാസന്നേ മഹന്തം ജമ്ബാലിം അദ്ദസ. സോ "ഇമസ്മിം ഠാനേ രമണീയം ഉയ്യാനം ഭവിസ്സതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ കുദ്ദാലം ആദായ ചത്താരിപി കന്ദരാനി പിധായ അപവാഹനച്ഛിദ്ദാനി വിവരിത്വാ അട്ഠാസി. ദേവോ ന സമ്മാ വസ്സി, അവസേസഉദകം അപവാഹനച്ഛിദ്ദേന പരിസ്സവിത്വാ ഗതം. ചമ്മഖണ്ഡപിലോതികാദീനി തത്ഥേവ പൂതികാനി ജാതാനി, പാണകാ സണ്ഠിതാ, സമന്താ അനുപഗമനീയാ ജാതാ. ഉപഗതാനമ്പി നാസാപുടേ പിധായ പക്കമിതബ്ബം ഹോതി . സോ കതിപാഹേന ആഗന്ത്വാ പടിക്കമ്മ ഠിതോ ഓലോകേത്വാ "ന സക്കാ ഉപഗന്തു"ന്തി പക്കാമി.

തത്ഥ നഗരവാസീ കുലപുത്തോ വിയ യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ, ഉയ്യാനം ഗവേസന്തേന ഗാമദ്വാരേ ജമ്ബാലിയാ ദിട്ഠകാലോ വിയ ചാതുമഹാഭൂതികകായോ, ആയമുഖാനം പിഹിതകാലോ വിയ ധമ്മസ്സവനോദകസ്സ അലദ്ധകാലോ, അപായമുഖാനം വിവടകാലോ വിയ ഛദ്വാരികസംവരസ്സ വിസ്സട്ഠകാലോ, ദേവസ്സ സമ്മാ അവുട്ഠകാലോ വിയ സപ്പായകമ്മട്ഠാനസ്സ അലദ്ധകാലോ, അവസേസഉദകസ്സ അപായമുഖേഹി

പരിസ്സവിത്വാ ഗതകാലോ വിയ അബ്ഭന്തരേ ഗുണാനം പരിഹീനകാലോ, ഉദകസ്സ ഉട്ഠായ പാളിം ഭിന്ദിത്വാ കചവരം ആദായ മഹാസമുദ്ദം പാപുണിതും അസമത്ഥകാലോ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജാപാളിം ഭിന്ദിത്വാ കിലേസരാസിം വിധമിത്വാ നിബ്ബാനം സച്ഛികാതും അസമത്ഥകാലോ, ചമ്മഖണ്ഡപിലോതികാദീനം തത്ഥേവ പൂതിഭാവോ വിയ അബ്ഭന്തരേ രാഗാദികിലേസേഹി പരിപൂരിതകാലോ, തസ്സ ആഗന്ത്വാ ദിസ്വാ വിപ്പടിസാരിനോ ഗതകാലോ വിയ വട്ടസമങ്ഗിപുഗ്ഗലസ്സ വട്ടേ അഭിരതകാലോ വേദിതബ്ബോ.

ആളിപ്പഭേദോ പാടികങ്ഖോതി പാളിപ്പഭേദോ പാടികങ്ഖിതബ്ബോ. തതോ ഹി ഉദകം ഉട്ഠായ പാളിം ഭിന്ദിത്വാ കചവരം ആദായ മഹാസമുദ്ദം പാപുണിതും സക്ഖിസ്സതീതി അത്ഥോ.

ഇധാപി തദേവ ഓപമ്മം ആഹരിതബ്ബം. തത്ഥ ആയമുഖാനം വിവടകാലോ വിയ സപ്പായധമ്മസ്സവനസ്സ ലദ്ധകാലോ, അപായമുഖാനം പിഹിതകാലോ വിയ ഛസു ദ്വാരേസു സംവരസ്സ പച്ചുപട്ഠിതകാലോ, ദേവസ്സ സമ്മാ വുട്ഠകാലോ വിയ സപ്പായകമ്മട്ഠാനസ്സ ലദ്ധകാലോ, ഉദകസ്സ ഉട്ഠായ പാളിം ഭിന്ദിത്വാ കചവരം ആദായ മഹാസമുദ്ദം പത്തകാലോ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജം ഭിന്ദിത്വാ അകുസലരാസിം വിധമിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികതകാലോ, ആയമുഖേഹി പവിട്ഠേന ഉദകേന സരസ്സ പരിപുണ്ണകാലോ വിയ അബ്ഭന്തരേ ലോകുത്തരധമ്മേഹി പരിപുണ്ണകാലോ, സമന്തതോ വതിം കത്വാ രുക്ഖേ രോപേത്വാ ഉയ്യാനമജ്ഝേ പാസാദം മാപേത്വാ നാടകാനി പച്ചുപട്ഠപേത്വാ സുഭോജനം ഭുഞ്ജന്തസ്സ നിസിന്നകാലോ വിയ ധമ്മപാസാദം ആരുയ്ഹ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസിന്നകാലോ വേദിതബ്ബോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. ദേസനാ പന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സികാ കഥിതാതി.

൯. നിബ്ബാനസുത്തവണ്ണനാ

൮൭൯. നവമേ **ഹാനഭാഗിയാ സഞ്ഞാ**തിആദീസു ''പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭിം കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി, ഹാനഭാഗിനീ പഞ്ഞാ''തി (വിഭ॰ ൭൯൯) അഭിധമ്മേ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തീ**തി യഥാസഭാവതോ മഗ്ഗഞ്ഞാണേന ന ജാനന്തി.

൧൦. മഹാപദേസസുത്തവണ്ണനാ

൮൮൦. ദസമേ **ഭോഗനഗരേ വിഹരതീ**തി പരിനിബ്ബാനസമയേ ചാരികം ചരന്തോ തം നഗരം പത്വാ തത്ഥ വിഹരതി. **ആനന്ദചേതിയേ**തി ആനന്ദയക്ഖസ്സ ഭവനട്ഠാനേ പതിട്ഠിതവിഹാരേ. **മഹാപദേസേ**തി മഹാഓകാസേ മഹാഅപദേസേ വാ, ബുദ്ധാദയോ മഹന്തേ മഹന്തേ അപദിസിത്വാ വുത്താനി മഹാകാരണാനീതി അത്ഥോ. **നേവ അഭിനന്ദിതബ്ബ**ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠേഹി സാധുകാരം ദത്വാ പുബ്ബേവ ന സോതബ്ബം. ഏവം കതേ ഹി പച്ഛാ ''ഇദം ന സമേതീ''തി വുച്ചമാനോപി ''കിം പുബ്ബേവ അയം ധമ്മോ, ഇദാനി ന ധമ്മോ''തി വത്വാ ലദ്ധിം ന വിസ്സജ്ജേതി. **നപ്പടിക്കോസിതബ്ബ**ന്തി ''കിം ഏസ ബാലോ വദതീ''തി ഏവം പുബ്ബേവ ന വത്തബ്ബം. ഏവം വുത്തേ ഹി വത്തും യുത്തമ്പി ന വക്ഖതി. തേനാഹ - **അനഭിനന്ദിത്വാ**

അപ്പടിക്കോസിത്വാതി. **പദബ്യഞ്ജനാനീ**തി പദസങ്ഖാതാനി ബ്യഞ്ജനാനി. **സാധുകം ഉഗ്ഗഹേത്വാ**തി "ഇമസ്മിം ഠാനേ പാളി വുത്താ, ഇമസ്മിം ഠാനേ അത്ഥോ വുത്തോ, ഇമസ്മിം ഠാനേ അനുസന്ധി കഥിതാ , ഇമസ്മിം ഠാനേ പുബ്ബാപരം കഥിത"ന്തി സുട്ഠു ഗഹേത്വാ. **സുത്തേ ഓതാരേതബ്ബാനീ**തി സുത്തേ ഓതരിതബ്ബാനി. **വിനയേ സന്ദസ്സേതബ്ബാനീ**തി വിനയേ സംസന്ദേതബ്ബാനി.

ഏത്ഥ ച **സുത്ത**ന്തി വിനയോ വുത്തോ. യഥാഹ - "കത്ഥ പടിക്ഖിത്തം, സാവത്ഥിയം സുത്തവിഭങ്ഗേ"തി (ചൂളവ॰ ൪൫൭) **വിനയോ**തി ഖന്ധകോ. യഥാഹ - "വിനയാതിസാരേ"തി. ഏവം വിനയപിടകമ്പി ന പരിയാദിയതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗാ പന സുത്തം, ഖന്ധകപരിവാരാ വിനയോതി ഏവം വിനയപിടകം പരിയാദിയതി. അഥ വാ സുത്തന്തപിടകം സുത്തം, വിനയപിടകം വിനയോതി ഏവം ദ്വേയേവ പിടകാനി പരിയാദിയന്തി. സുത്തന്താഭിധമ്മപിടകാനി വാ സുത്തം, വിനയപിടകം വിനയോതി ഏവമ്പി തീണി പിടകാനി ന താവ പരിയാദിയന്തി. അസുത്തനാമകഞ്ഹി ബുദ്ധവചനം നാമ അത്ഥി. സേയ്യഥിദം - ജാതകം പടിസമ്ഭിദാ നിദ്ദേസോ സുത്തനിപാതോ ധമ്മപദം ഉദാനം ഇതിവുത്തകം വിമാനവത്ഥു പേതവത്ഥു ഥേരഗാഥാ ഥേരീഗാഥാ അപദാനന്തി.

സുദിന്നത്ഥേരോ പന "അസുത്തനാമകം ബുദ്ധവചനം നത്ഥീ"തി തം സബ്ബം പടിക്ഖിപിത്വാ "തീണി പിടകാനി സുത്തം, വിനയോ പന കാരണ"ന്തി ആഹ. തതോ തം കാരണം ദസ്സേന്തോ ഇദം സുത്തമാഹരി -

> "യേ ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി, ഇമേ ധമ്മാ സരാഗായ സംവത്തന്തി നോ വിരാഗായ, സംയോഗായ സംവത്തന്തി നോ വിസംയോഗായ, സഉപാദാനായ സംവത്തന്തി നോ അനുപാദാനായ, മഹിച്ഛതായ സംവത്തന്തി നോ അപ്പിച്ഛതായ, അസന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി നോ സന്തുട്ഠിയാ, കോസജ്ജായ സംവത്തന്തി നോ വീരിയാരമ്ഭായ, സങ്ഗണികായ സംവത്തന്തി നോ പവിവേകായ, ആചയായ സംവത്തന്തി നോ അപചയായ. ഏകംസേന, ഗോതമി, ജാനേയ്യാസി 'നേസോ ധമ്മോ നേസോ വിനയോ നേതം സത്ഥു സാസന'ന്തി.
>
> "യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി, ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി നോ സരാഗായ, വിസംയോഗായ സംവത്തന്തി നോ സംയോഗായ. അനുപാദാനായ സംവത്തന്തി നോ സഉപാദാനായ, അപ്പിച്ഛതായ സംവത്തന്തി നോ മഹിച്ഛതായ, സന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി നോ അസന്തുട്ഠിയാ, വീരിയാരമ്ഭായ സംവത്തന്തി നോ കോസജ്ജായ, പവിവേകായ സംവത്തന്തി നോ സങ്ഗണികായ, അപചയായ സംവത്തന്തി നോ ആചയായ. ഏകംസേന, ഗോതമി , ജാനേയ്യാസി 'ഏസോ ധമ്മോ ഏസോ വിനയോ ഏതം സത്ഥു സാസന'"ന്തി (ചൂളവ॰ ൪൦൬; അ॰ നി॰ ൮.൫൩).

തസ്മാ **സുത്തേ**തി തേപിടകബുദ്ധവചനേ ഓതാരേതബ്ബാനി. **വിനയേ**തി ഏതസ്മിം രാഗാദിവിനയകാരണേ സംസന്ദേതബ്ബാനീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ന ചേവ സുത്തേ ഓതരന്തീ**തി സുത്തപടിപാടിയാ കത്ഥചി അനാഗന്ത്വാ ഛല്ലിം ഉട്ഠപേത്വാ ഗുള്ഹവേസ്സന്തര-ഗുള്ഹഉമ്മഗ്ഗ-ഗുള്ഹവിനയവേദല്ലപിടകാനം അഞ്ഞതരതോ ആഗതാനി പഞ്ഞായന്തീതി അത്ഥോ. ഏവം ആഗതാനി ഹി

രാഗാദിവിനയേ ച അപഞ്ഞായമാനാനി ഛഡ്ഡേതബ്ബാനി ഹോന്തി. തേന വുത്തം - ''ഇതി ഹിദം, ഭിക്ഖവേ, ഛഡ്ഡേയ്യാഥാ''തി. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇദം, ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥം മഹാപദേസം ധാരേയ്യാഥാ**തി ഇമം, ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥം ധമ്മസ്സ പതിട്ഠാനോകാസം ധാരേയ്യാഥാതി.

സഞ്ചേതനിയവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൩൯) ൪. ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ

൧. യോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **ഠാനകുസലോ**തി യേന ഠാനേന ഠിതോ അവിരാധേത്വാ വിജ്ഝിതും സക്കോതി, തസ്മിം ഠാനേ കുസലോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨. പാടിഭോഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൨. ദുതിയേ **നത്ഥി കോചി പാടിഭോഗോ**തി അഹം തേ പാടിഭോഗോതി ഏവം പാടിഭോഗോ ഭവിതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. **ജരാധമ്മ**ന്തി ജരാസഭാവം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൩. സുതസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൩. തതിയേ **നത്ഥി തതോ ദോസോ**തി തസ്മിം ദോസോ നാമ നത്ഥീതി അത്ഥോ.

൪. അഭയസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൪. ചതുത്ഥേ കിച്ഛാജീവിതകാരണട്ഠേന രോഗോവ **രോഗാതങ്കോ** നാമ. **ഫുട്ഠസ്സാ**തി തേന രോഗാതങ്കേന സമന്നാഗതസ്സ. **ഉരത്താളിം കന്ദതീ**തി ഉരം താളേത്വാ രോദതി. **അകതകല്യാണോ**തിആദീസു കല്യാണം വുച്ചതി പുഞ്ഞകമ്മം , തം അകതം ഏതേനാതി അകതകല്യാണോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. പുഞ്ഞകമ്മമേവ ഹി കോസല്ലസമ്ഭൂതത്താ **കുസലം,** ഭീതസ്സ പരിത്തായകത്താ **ഭീരുത്താണ**ന്തി വുച്ചതി. **കതപാപോ**തിആദീസു പാപം വുച്ചതി ലാമകം അകുസലകമ്മം. **ലുദ്ദ**ന്തി കക്ഖളകമ്മം. **കിബ്ബിസ**ന്തി സമലം അപരിസുദ്ധകമ്മം. **കങ്ഖീ ഹോതീ**തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണേസു ചേവ സിക്ഖായ ച പുബ്ബന്തേ ച അപരന്തേ ച പുബ്ബന്താപരന്തേ ച പടിച്ചസമുപ്പാദേ ചാതി അട്ഠസു ഠാനേസു കങ്ഖായ സമന്നാഗതോ ഹോതി. **വിചികിച്ഛീ**തി വിചികിച്ഛായ സമന്നാഗതോ സാസനസദ്ധമ്മേ ന നിട്ഠം ഗതോ, ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന നിട്ഠം ഗന്തും ന സക്കോതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൫. ബ്രാഹ്മണസച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. പഞ്ചമേ **ബ്രാഹ്മണസച്ചാനീ**തി ബ്രാഹ്മണാനം സച്ചാനി തഥാനി. **സോ തേന ന സമണോതി മഞ്ഞതീ**തി സോ ഖീണാസവോ തേന സച്ചേന ''അഹം സമണോ''തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി ന മഞ്ഞതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **യദേവ തത്ഥ സച്ചം, തദഭിഞ്ഞായാ**തി യം തത്ഥ ''സബ്ബേ പാണാ അവജ്ഝാ''തി പടിപത്തിയാ സച്ചം തഥം അവിപരീതം. ഇമിനാ വചീസച്ചം അബ്ഭന്തരം കത്വാ പരമത്ഥസച്ചം നിബ്ബാനം ദസ്സേതി. **തദഭിഞ്ഞായാ**തി തം ഉഭയമ്പി അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ ജാനിത്വാ. **അനുദ്ദയായ അനുകമ്പായ പടിപന്നോ ഹോതീ**തി അനുദ്ദയത്ഥായ ച അനുകമ്പത്ഥായ ച യാ പടിപദാ, തം

പടിപന്നോ ഹോതി, പൂരേത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. സേസപടിപദാസുപി ഏസേവ നയോ.

സബ്ബേ കാമാതി സബ്ബേ വത്ഥുകാമകിലേസകാമാ. **ഇതി വദം ബ്രാഹ്മണോ സച്ചമാഹാ**തി ഏവമ്പി വദന്തോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ സച്ചമേവ ആഹ. **സബ്ബേ ഭവാ**തി കാമഭവാദയോ തയോപി. **നാഹം ക്വചനീ**തി ഏത്ഥ പന ചതുക്കോടികസുഞ്ഞതാ കഥിതാ. അയഞ്ഹി ''നാഹം ക്വചനീ''തി ക്വചി അത്താനം ന പസ്സതി, **കസ്സചി കിഞ്ചനതസ്മി**ന്തി അത്തനോ അത്താനം കസ്സചി പരസ്സ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതി, ഭാതിട്ഠാനേ ഭാതരം, സഹായട്ഠാനേ സഹായം, പരിക്ഖാരട്ഠാനേ വാ പരിക്ഖാരം മഞ്ഞിത്വാ ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതീതി അത്ഥോ. **ന ച മമ ക്വചനീ**തി ഏത്ഥ മമസദ്ദം താവ ഠപേത്വാ ''ന ച ക്വചനി പരസ്സ ച അത്താനം ക്വചി ന പസ്സതീ''തി അയമത്ഥോ. ഇദാനി ''മമസദ്ദം ആഹരിത്വാ മമ കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചനം നത്ഥീ''തി സോ പരസ്സ അത്താ മമ കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചനഭാവേ അത്ഥീതി ന പസ്സതി, അത്തനോ ഭാതിട്ഠാനേ ഭാതരം, സഹായട്ഠാനേ സഹായം, പരിക്ഖാരട്ഠാനേ വാ പരിക്ഖാരന്തി കിസ്മിഞ്ചി ഠാനേ പരസ്സ അത്താനം ഇമിനാ കിഞ്ചനഭാവേന ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതീതി അത്ഥോ. ഏവമയം യസ്മാ നേവ കത്ഥചി അത്താനം പസ്സതി, ന തം പരസ്സ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം പസ്സതി, ന പരസ്സ അത്താനം പസ്സതി, ന പരസ്സ അത്താനം അത്തനോ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം പസ്സതീതി. **ഇതി വദം ബ്രാഹ്മണോ**തി ഏവം ചതുക്കോടികം സുഞ്ഞതം വദന്തോപി ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ തസ്സാ പടിപദായ സമ്മാ പടിവിദ്ധത്താ സച്ചമേവ ആഹ, ന മുസാതി സബ്ബേസുപി വാരേസു മഞ്ഞനാനം പഹീനത്തായേവ ന മഞ്ഞതീതി ച അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ആകിഞ്ചഞ്ഞംയേവ പടിപദ**ന്തി കിഞ്ചനഭാവവിരഹിതം നിപ്പലിബോധം നിഗ്ഗഹണമേവ പടിപദം പടിപന്നോ ഹോതി പൂരേത്വാ ഠിതോ.

ഇമാനി ഖോ പരിബ്ബാജകാ ചത്താരി ബ്രാഹ്മണസച്ചാനി മയാ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദിതാനീതി യാനി തുമ്ഹേ ഭോവാദിബ്രാഹ്മണാനം സച്ചാനി വദേഥ, തേഹി അഞ്ഞാനി മയാ ഇമാനി ബാഹിതപാപബ്രാഹ്മണസ്സ ചത്താരി സച്ചാനി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി സോളസവിധേന കിച്ചേന ജാനിത്വാ പച്ചക്ഖം കത്വാ പവേദിതാനി ദേസിതാനി ജോതിതാനീതി അത്ഥോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതൂസുപി ഠാനേസു ഖീണാസവസ്സ വചീസച്ചമേവ കഥിതന്തി.

൩. ഉമ്മഗ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൬. ഛട്ഠേ **പരികസ്സതീ**തി ആകഡ്ഢിയതി. **ഉമ്മഗ്ഗോ**തി ഉമ്മുജ്ജനം, പഞ്ഞാഗമനന്തി അത്ഥോ. പഞ്ഞാ ഏവ വാ ഉമ്മുജ്ജനട്ഠേന ഉമ്മഗ്ഗോതി വുച്ചതി. സാവ പടിഭാനട്ഠേന **പടിഭാനം. ചിത്തസ്സ ഉപ്പന്നസ്സ വസം ഗച്ഛതീ**തി യേ ചിത്തസ്സ വസം ഗച്ഛന്തി, തേസംയേവേത്ഥ ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **അത്ഥമഞ്ഞായ ധമ്മമഞ്ഞായാ**തി അത്ഥഞ്ച പാളിഞ്ച ജാനിത്വാ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ ഹോതീ**തി ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുച്ഛവികധമ്മം സഹ സീലേന പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം പടിപന്നോ ഹോതി. **നിബ്ബേധികപഞ്ഞോ**തി നിബ്ബിജ്ഝനകപഞ്ഞോ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ഠപേത്വാ തണ്ഹം സേസം തേഭൂമകക്ഖന്ധപഞ്ചകം ദുക്ഖന്തി സുതം ഹോതി. **പഞ്ഞായാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **അയം ദുക്ഖസമുദയോ**തി വട്ടമൂലകതണ്ഹാ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ സമുദയോതി

സുതം ഹോതി. ഇമിനാ ഉപായേന സേസദ്വയേപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ചതുത്ഥപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേന അരഹത്തഫലം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

൭. വസ്സകാരസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. സത്തമേ **തോദേയ്യസ്സാ**തി തുദിഗാമവാസികസ്സ. **പരിസതീ**തി സന്നിപതിതായ പരിസായ. **പരൂപാരമ്ഭം വത്തേന്തീ**തി പരഗരഹം പവത്തേന്തി കഥേന്തി. **ബാലോ അയം രാജാ**തിആദി യം തേ ഉപാരമ്ഭം വത്തേന്തി, തസ്സ ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **സമണേ രാമപുത്തേ**തി ഉദകേ രാമപുത്തേ. **അഭിപ്പസന്നോ**തി അതിക്കമ്മ പസന്നോ. **പരമനിപച്ചകാര**ന്തി ഉത്തമനിപാതകിരിയം നീചവുത്തിം. **പരിഹാരകാ**തി പരിചാരകാ. **യമകോ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. തേസു ഹി ഏകോ യമകോ നാമ, ഏകോ മോഗ്ഗല്ലോ നാമ, ഏകോ ഉഗ്ഗോ നാമ, ഏകോ നാവിന്ദകീ നാമ, ഏകോ ഗന്ധബ്ബോ നാമ, ഏകോ അഗ്ഗിവേസ്സോ നാമ. **ത്യാസ്സുദ**ന്തി ഏത്ഥ **അസ്സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം, തേ അത്തനോ പരിസതി നിസിന്നേതി അത്ഥോ. **ഇമിനാ നയേന നേതീ**തി ഇമിനാ കാരണേന അനുനേതി ജാനാപേതി. **കരണീയാധികരണീയേസൂ**തി പണ്ഡിതേഹി കത്തബ്ബകിച്ചേസു ച അതിരേകകത്തബ്ബകിച്ചേസു ച. **വചനീയാധിവചനീയേസൂ**തി വത്തബ്ബേസു ച അതിരേകവത്തബ്ബേസു ച. **അലമത്ഥദസതരേഹീ**തി ഏത്ഥ അത്ഥേ പസ്സിതും സമത്ഥാ അലമത്ഥദസാ, തേ അതിസിത്വാ ഠിതാ അലമത്ഥദസതരാ, തേഹി അലമത്ഥദസതരേഹി. **അലമത്ഥദസതരോ**തി അലമത്ഥദസതായ ഉത്തരിതരോ, ഛേകേഹി ഛേകതരോ പണ്ഡിതേഹി പണ്ഡിതതരോതി പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ. അഥസ്സ തേ പടിപുച്ഛന്താ **ഏവം ഭോ**തിആദിമാഹംസു. ഇതി ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ സപ്പുരിസതായ തം ഏളേയ്യരാജാനമ്പി തസ്സ പരിവാരികേപി ഉദകമ്പി രാമപുത്തം പസംസി. അന്ധോ വിയ ഹി അസപ്പുരിസോ, ചക്ഖുമാ വിയ സപ്പുരിസോ. യഥാ അന്ധോ നേവ അനന്ധം ന അന്ധം പസ്സതി, ഏവം അസപ്പുരിസോ നേവ സപ്പുരിസം ന അസപ്പുരിസം ജാനാതി. യഥാ ചക്ഖുമാ അന്ധമ്പി അനന്ധമ്പി പസ്സതി, ഏവം സപ്പുരിസോ സപ്പുരിസമ്പി അസപ്പുരിസമ്പി ജാനാതി. തോദേയ്യോപി സപ്പുരിസതായ അസപ്പുരിസേ അഞ്ഞാസീതി ഇമമത്ഥവസം പടിച്ച തുട്ഠമാനസോ ബ്രാഹ്മണോ **അച്ഛരിയം ഭോ, ഗോതമാ**തിആദീനി വത്വാ തഥാഗതസ്സ ഭാസിതം അനുമോദിത്വാ പക്കാമി.

൮. ഉപകസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. അട്ഠമേ **ഉപകോ**തി തസ്സ നാമം. **മണ്ഡികാപുത്തോ**തി മണ്ഡികായ പുത്തോ. **ഉപസങ്കമീ**തി സോ കിര ദേവദത്തസ്സ ഉപട്ഠാകോ, ''കിം നു ഖോ സത്ഥാ മയി അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതേ വണ്ണം കഥേസ്സതി, ഉദാഹു അവണ്ണ''ന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം ഉപസങ്കമി. ''നേരയികോ ദേവദത്തോ കപ്പട്ഠോ അതേകിച്ഛോ''തി (ചൂളവ॰ ൩൪൮) വചനം സുത്വാ സത്ഥാരം ഘട്ടേതുകാമോ ഉപസങ്കമീതിപി വദന്തി. **പരൂപാരമ്ഭം വത്തേതീ**തി പരഗരഹം കഥേതി. **സബ്ബോ സോ ന ഉപപാദേതീ**തി സബ്ബോപി സോ കുസലധമ്മം ന ഉപ്പാദേതി, അത്തനോ വാ വചനം ഉപപാദേതും അനുച്ഛവികം കാതും ന സക്കോതി. **അനുപപാദേന്തോ ഗാരയ്ഹോ ഹോതീ**തി കുസലം ധമ്മം ഉപ്പാദേതും അസക്കോന്തോ അത്തനോ ച വചനം ഉപപന്നം അനുച്ഛവികം കാതും അസക്കോന്തോ ഗാരയ്ഹോ ഹോതി. **ഉപവജ്ജോ**തി ഉപവദിതബ്ബോ ച ഹോതി, വജ്ജേന വാ ഉപേതോ ഹോതി, സദോസോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

അഥ ഭഗവാ തസ്സ വാദം ഗഹേത്വാ തസ്സേവ ഗീവായ പടിമുഞ്ചന്തോ **പരൂപാരമ്ഭന്തി**ആദിമാഹ. **ഉമ്മുജ്ജമാനകംയേവാ**തി ഉദകതോ സീസം ഉക്ഖിപന്തംയേവ. **തത്ഥ അപരിമാണാ പദാ**തിആദീസു തസ്മിം അകുസലന്തി പഞ്ഞാപനേ പദാനിപി അക്ഖരാനിപി ധമ്മദേസനാപി അപരിമാണായേവ. **ഇതിപിദം അകുസലന്തി** ഇദമ്പി അകുസലം ഇദമ്പി അകുസലം ഇമിനാപി കാരണേന ഇമിനാപി കാരണേന അകുസലന്തി ഏവം അകുസലപഞ്ഞത്തിയം ആഗതാനിപി അപരിമാണാനി. അഥാപി അഞ്ഞേനാകാരേന തഥാഗതോ തം ധമ്മം ദേസേയ്യ, ഏവമ്പിസ്സ ദേസനാ അപരിമാണാ ഭവേയ്യ. യഥാഹ - ''അപരിയാദിന്നാവസ്സ തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനാ, അപരിയാദിന്നം ധമ്മപദബ്യഞ്ജന''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൧). ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **യാവ ധംസീ വതായ**ന്തി യാവ ഗുണധംസീ വത അയം. **ലോണകാരദാരകോ**തി ലോണകാരഗാമദാരകോ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ ഹി നാമ. **ആസാദേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സതീ**തി ഘട്ടേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സതി. **അപേഹീ**തി അപഗച്ഛ, മാ മേ പുരതോ അട്ഠാസി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഗീവായ ഗണ്ഹാപേത്വാ നിക്കഡ്ഢാപേസിയേവാതി.

൯. സച്ഛികരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൯. നവമേ **കായേനാ**തി നാമകായേന. **സച്ഛികരണീയാ**തി പച്ചക്ഖം കാതബ്ബാ. **സതിയാ**തി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിയാ. **ചക്ഖുനാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുനാ. **പഞ്ഞായാ**തി ഝാനപഞ്ഞായ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ സച്ഛികാതബ്ബാ, വിപസ്സനാപഞ്ഞായ മഗ്ഗപഞ്ഞാ, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഫലപഞ്ഞാ, ഫലപഞ്ഞായ പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ സച്ഛികാതബ്ബാ, പത്തബ്ബാതി അത്ഥോ. ആസവാനം ഖയസങ്ഖാതം പന അരഹത്തം പച്ചവേക്ഖണവസേന പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞായ സച്ഛികരണിയം നാമാതി.

൧൦. ഉപോസഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൦. ദസമേ **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത**ന്തി യതോ യതോ അനുവിലോകേതി, തതോ തതോ തുണ്ഹീഭൂതമേവ. **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി പടിപത്തിസമ്പന്നേ ഭിക്ഖൂ പസന്നേഹി ചക്ഖൂഹി അനുവിലോകേത്വാ ഉപ്പന്നധമ്മപാമോജ്ജോ ഥോമേതുകാമതായ ആമന്തേസി. **അപലാപാ**തി പലാപരഹിതാ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **സുദ്ധാ**തി നിമ്മലാ. **സാരേ പതിട്ഠിതാ**തി സീലാദിസാരേ പതിട്ഠിതാ. **അല**ന്തി യുത്തം. **യോജനഗണനാനീ**തി ഏകം യോജനം യോജനമേവ, ദസപി യോജനാനി യോജനാനേവ. തതോ ഉദ്ധം ''യോജനഗണനാനീ''തി വുച്ചതി. ഇധ പന യോജനസതമ്പി യോജനസഹസ്സമ്പി അധിപ്പേതം. **പുടോസേനാപീ**തി പുടോസം വുച്ചതി പാഥേയ്യം, പാഥേയ്യം ഗഹേത്വാപി ഉപസങ്കമിതും യുത്തമേവാതി അത്ഥോ. പുടംസേനാതിപി പാഠോ. തസ്സത്ഥോ - പുടോ അംസേ അസ്സാതി പുടംസോ, തേന പുടംസേന, അംസേന പാഥേയ്യപുടം വഹന്തേനാപീതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി ഏവരൂപേഹി ഏവരൂപേഹി ച ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ഏത്ഥ ഭിക്ഖൂ അത്ഥീതി ദസ്സേതും **സന്തി ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദേവപ്പത്താ**തി ഉപപത്തിദേവനിബ്ബത്തകം ദിബ്ബവിഹാരം ദിബ്ബവിഹാരേന ച അരഹത്തം പത്താ. **ബ്രഹ്മപ്പത്താ**തി നിദ്ദോസട്ഠേന ബ്രഹ്മഭാവസാധകം ബ്രഹ്മവിഹാരം ബ്രഹ്മവിഹാരേന ച അരഹത്തം പത്താ. **ആനേഞ്ജപ്പത്താ**തി

അനിഞ്ജനഭാവസാധകം ആനേഞ്ജം ആനേഞ്ജേന ച അരഹത്തം പത്താ. **അരിയപ്പത്താ**തി പുഥുജ്ജനഭാവം അതിക്കമ്മ അരിയഭാവം പത്താ. **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ദേവപ്പത്തോ ഹോതീ**തിആദീസു ഏവം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഠത്വാ ചിത്തം വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ദേവപ്പത്തോ നാമ ഹോതി , ചതൂസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു ഠത്വാ ചിത്തം വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ബ്രഹ്മപ്പത്തോ നാമ, ചതൂസു അരൂപജ്ഝാനേസു ഠത്വാ ചിത്തം വിവട്ടേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ആനേഞ്ജപ്പത്തോ നാമ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തിആദീഹി ചതൂഹി സച്ചേഹി ചത്താരോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി കഥിതാനി. തസ്മാ ഇമം അരിയധമ്മം പത്തോ ഭിക്ഖു അരിയപ്പത്തോ നാമ ഹോതീതി.

ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൨൦) ൫. മഹാവഗ്ഗോ

൧. സോതാനുഗതസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സോതാനുഗതാന**ന്തി പസാദസോതം ഓദഹിത്വാ ഞാണസോതേന വവത്ഥപിതാനം. **ചത്താരോ ആനിസംസാ പാടികങ്ഖാ**തി ചത്താരോ ഗുണാനിസംസാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ. ഇദം പന ഭഗവതാ അത്ഥുപ്പത്തിവസേന ആരദ്ധം. കതരഅത്ഥുപ്പത്തിവസേനാതി? ഭിക്ഖൂനം ധമ്മസ്സവനായ അനുപസങ്കമനഅത്ഥുപ്പത്തിവസേന. പഞ്ചസതാ കിര ബ്രാഹ്മണപബ്ബജിതാ ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലിങ്ഗവചനവിഭത്തിപദബ്യഞ്ജനാദീഹി കഥേന്തോ അമ്ഹേഹി ഞാതമേവ കഥേസ്സതി, അഞ്ഞാതം കിം കഥേസ്സതീ''തി ധമ്മസ്സവനത്ഥം ന ഗച്ഛന്തി. സത്ഥാ തം പവത്തിം സുത്വാ തേ പക്കോസാപേത്വാ ''കസ്മാ ഏവം കരോഥ, സക്കച്ചം ധമ്മം സുണാഥ, സക്കച്ചം ധമ്മം സുണന്താനഞ്ച സജ്ഝായന്താനഞ്ച ഇമേ ഏത്തകാ ആനിസംസാ''തി ദസ്സേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **ധമ്മം പരിയാപുണാതീ**തി സുത്തം ഗേയ്യന്തിആദികം നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനഭൂതം തന്തിധമ്മം വളഞ്ജേതി. **സോതാനുഗതാ ഹോന്തീ**തി സോതം അനുപ്പത്താ അനുപവിട്ഠാ ഹോന്തി. **മനസാനുപേക്ഖിതാ**തി ചിത്തേന ഓലോകിതാ. **ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ**തി അത്ഥതോ ച കാരണതോ ച പഞ്ഞായ സുട്ഠു പടിവിദ്ധാ പച്ചക്ഖം കതാ. **മുട്ഠസ്സതി കാലം കുരുമാനോ**തി നയിദം ബുദ്ധവചനം അനുസ്സരണസതിയാ അഭാവേന വുത്തം, പുഥുജ്ജനകാലകിരിയം പന സന്ധായ വുത്തം. പുഥുജ്ജനോ ഹി മുട്ഠസ്സതി കാലം കരോതി നാമ. **ഉപപജ്ജതീ**തി സുദ്ധസീലേ പതിട്ഠിതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തതി. **ധമ്മപദാ പ്ലവന്തീ**തി അന്തരാഭവേ നിബ്ബത്തമുട്ഠസ്സതിനോ, യേപി പുബ്ബേ സജ്ഝായമൂലികാ വാചാപരിചിതബുദ്ധവചനധമ്മാ, തേ സബ്ബേ പസന്നേ ആദാസേ ഛായാ വിയ പ്ലവന്തി, പാകടാ ഹുത്വാ പഞ്ഞായന്തി. **ദന്ധോ, ഭിക്ഖവേ, സതുപ്പാദോ**തി ബുദ്ധവചനാനുസ്സരണസതിയാ ഉപ്പാദോ ദന്ധോ ഗരു. അഥ സോ സത്തോ ഖിപ്പംയേവ വിസേസഗാമീ ഹോതി, നിബ്ബാനഗാമീ ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഇദ്ധിമാ ചേതോവസിപ്പത്തോതി ഇദ്ധിസമ്പന്നോ ചിത്തസ്സ വസിഭാവപത്തോ ഖീണാസവോ. **അയം വാ സോ ധമ്മവിനയോ**തി ഏത്ഥ വിഭാവനത്ഥോ വാ-സദ്ദോ. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം ധമ്മവിനയേ. **ബ്രഹ്മചരിയം അചരി**ന്തി ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസിം. ഇദമ്പി ബുദ്ധവചനം മയാ പുബ്ബേ വളഞ്ജിതന്തി ബുദ്ധവചനാനുസ്സരണവസേനേതം വുത്തം. **ദേവപുത്തോ**തി പഞ്ചാലചണ്ഡോ വിയ ഹത്ഥകമഹാബ്രഹ്മാ വിയ സനങ്കുമാരബ്രഹ്മാ വിയ ച ഏകോ ധമ്മകഥികദേവപുത്തോ. **ഓപപാതികോ ഓപപാതികം സാരേതീ**തി പഠമം ഉപ്പന്നോ ദേവപുത്തോ പച്ഛാ ഉപ്പന്നം സാരേതി. **സഹപംസുകീളികാ**തി ഏതേന നേസം ദീഘരത്തം കതപരിചയഭാവം ദസ്സേതി. **സമാഗച്ഛേയ്യു**ന്തി സാലായ വാ രുക്ഖമൂലേ വാ സമ്മുഖീഭാവം ഗച്ഛേയ്യും. **ഏവം വദേയ്യാ**തി സാലായ വാ രുക്ഖമൂലേ വാ പഠമതരം നിസിന്നോ പച്ഛാ ആഗതം ഏവം വദേയ്യ. സേസമേത്ഥ പാളിനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨. ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൨. ദുതിയേ **ഠാനാനീ**തി കാരണാനി. **ഠാനേഹീ**തി കാരണേഹി. **സോചേയ്യ**ന്തി സുചിഭാവോ. **സംവസമാനോ**തി ഏകതോ വസമാനോ. **ന സന്തതകാരീ**തി ന സതതകാരീ. **ന സന്തതവുത്തി സീലേസൂ**തി സതതം സബ്ബകാലം സീലജീവിതം ന ജീവതീതി അത്ഥോ. **സംവോഹാരമാനോ**തി കഥേന്തോ. **ഏകേന ഏകോ വോഹരതീ**തി ഏകേന സദ്ധിം ഏകോ ഹുത്വാ കഥേതി. **വോക്കമതീ**തി ഓക്കമതി. **പുരിമവോഹാരാ പച്ഛിമവോഹാര**ന്തി പുരിമകഥായ പച്ഛിമകഥം, പുരിമകഥായ ച പച്ഛിമകഥാ, പച്ഛിമകഥായ ച പുരിമകഥാ ന സമേതീതി അത്ഥോ.

ഞാതിബ്യസനേനാതിആദീസു ഞാതീനം ബ്യസനം ഞാതിബ്യസനം, ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **രോഗബ്യസനേ** പന രോഗോയേവ ആരോഗ്യവിനാസനതോ ബ്യസനം രോഗബ്യസനം. **അനുപരിവത്തന്തീ**തി അനുബന്ധന്തി. **ലാഭോ ചാ**തിആദീസു ഏകം അത്തഭാവം ലാഭോ അനുപരിവത്തതി, ഏകം അലാഭോതി ഏവം നയോ നേതബ്ബോ. **സാകച്ഛായമാനോ**തി പഞ്ഹപുച്ഛനവിസ്സജ്ജനവസേന സാകച്ഛം കരോന്തോ. **യഥാ**തി യേനാകാരേന . **ഉമ്മഗ്ഗോ**തി പഞ്ഹുമ്മഗ്ഗോ. **അഭിനീഹാരോ**തി പഞ്ഹാഭിസങ്ഖരണവസേന ചിത്തസ്സ അഭിനീഹാരോ. **സമുദാഹാരോ**തി പഞ്ഹപുച്ഛനം. **സന്ത**ന്തി പച്ചനീകസന്തതായ സന്തം കത്വാ ന കഥേതീതി അത്ഥോ. **പണീത**ന്തി അതപ്പകം. **അതക്കാവചര**ന്തി യഥാ തക്കേന നയഗ്ഗാഹേന ഗഹേതും സക്കാ ഹോതി, ഏവം ന കഥേതീതി അത്ഥോ. **നിപുണ**ന്തി സണ്ഹം. **പണ്ഡിതവേദനീയ**ന്തി പണ്ഡിതേഹി ജാനിതബ്ബകം. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩. ഭദ്ദിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൩. തതിയേ **ഉപസങ്കമീ**തി ഭുത്തപാതരാസോ ഹുത്വാ മാലാഗന്ധവിലേപനം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിസ്സാമീതി ഉപസങ്കമി. **മാ അനുസ്സവേനാ**തിആദീസു അനുസ്സവവചനേന മമ കഥം മാ ഗണ്ഹഥാതി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സാരമ്ഭോ**തി കരണുത്തരിയലക്ഖണോ സാരമ്ഭോ. **അലോഭാദയോ** ലോഭാദിപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ. **കുസലധമ്മൂപസമ്പദായാ**തി കുസലധമ്മാനം സമ്പാദനത്ഥായ, പടിലാഭത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി. **ഇമേ ചേപി, ഭദ്ദിയ, മഹാസാലാ**തി പുരതോ ഠിതേ സാലരുക്ഖേ ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. സത്ഥരി പന ദേസനം വിനിവട്ടേന്തേ ഭദ്ദിയോ സോതാപന്നോ ജാതോതി.

൪. സാമുഗിയാസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൪. ചതുത്ഥേ **സാമുഗിയാ**തി സാമുഗനിഗമവാസിനോ. **ബ്യഗ്ഘപജ്ജാ**തി തേ ആലപന്തോ ഏവമാഹ. കോലനഗരസ്സ ഹി കോലരുക്ഖേ ഹാരേത്വാ കതത്താ കോലനഗരന്തി ച ബ്യഗ്ഘപഥേ മാപിതത്താ ബ്യഗ്ഘപജ്ജന്തി ച ദ്വേ നാമാനി. ഏതേസഞ്ച പുബ്ബപുരിസാ തത്ഥ വസിംസൂതി ബ്യഗ്ഘപജ്ജവാസിതായ ബ്യഗ്ഘപജ്ജവാസിനോ ബ്യഗ്ഘപജ്ജാതി വുച്ചന്തി. തേ ആലപന്തോ ഏവമാഹ. **പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗാനീ**തി പാരിസുദ്ധിഅത്ഥായ പധാനിയങ്ഗാനി പദഹിതബ്ബവീരിയസ്സ അങ്ഗാനി, കോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. **സീലപാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗ**ന്തി

സീലപരിസോധനവീരിയസ്സേതം നാമം. തഞ്ഹി സീലപാരിസുദ്ധിപരിപൂരണത്ഥായ പധാനിയങ്ഗന്തി സീലപാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമീ**തി തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമി . **യോ തത്ഥ ഛന്ദോ**തിആദീസു യോ തസ്മിം അനുഗ്ഗണ്ഹനേ കത്തുകാമതാഛന്ദോതി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സതിസമ്പജഞ്ഞം പനേത്ഥ സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വീരിയപഗ്ഗഹനത്ഥം വുത്തം. **രജനീയേസു ധമ്മേസു ചിത്തം വിരാജേതീ**തി രാഗപച്ചയേസു ഇട്ഠാരമ്മണേസു യഥാ ചിത്തം വിരജ്ജതി, ഏവം കരോതി. **വിമോചനീയേസു ധമ്മേസു ചിത്തം വിമോചേതീ**തി യേഹി ആരമ്മണേഹി ചിത്തം വിമോചേതബ്ബം, തേസു യഥാ വിമുച്ചതി, ഏവം കരോതി. **വിരാജേത്വാ**തി ഏത്ഥ മഗ്ഗക്ഖണേ വിരാജേതി നാമ, ഫലക്ഖണേ വിരത്തം നാമ ഹോതി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **സമ്മാവിമുത്തിം ഫുസതീ**തി ഹേതുനാ നയേന അരഹത്തഫലവിമുത്തിം ഞാണഫസ്സേന ഫുസതീതി.

൫. വപ്പസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൫. പഞ്ചമേ **വപ്പോ**തി ദസബലസ്സ ചൂളപിതാ സക്യരാജാ. **നിഗണ്ഠസാവകോ**തി വേസാലിയം സീഹസേനാപതി വിയ നാളന്ദായം ഉപാലിഗഹപതി വിയ ച നിഗണ്ഠസ്സ നാടപുത്തസ്സ ഉപട്ഠാകോ. **കായേന സംവുതോ**തി കായദ്വാരസ്സ സംവുതത്താ പിഹിതത്താ കായേന സംവുതോ നാമ. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **അവിജ്ജാവിരാഗാ**തി അവിജ്ജായ ഖയവിരാഗേന. **വിജ്ജുപ്പാദാ**തി മഗ്ഗവിജ്ജായ ഉപ്പാദേന. **തം ഠാന**ന്തി തം കാരണം. **അവിപക്കവിപാക**ന്തി അലദ്ധവിപാകവാരം. **തതോനിദാന**ന്തി തംഹേതു തപ്പച്ചയാ. **ദുക്ഖവേദനിയാ ആസവാ അസ്സവേയ്യു**ന്തി ദുക്ഖവേദനായ പച്ചയഭൂതാ കിലേസാ അസ്സവേയ്യും, തസ്സ പുരിസസ്സ ഉപ്പജ്ജേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **അഭിസമ്പരായ**ന്തി ദുതിയേ അത്തഭാവേ. **കായസമാരമ്ഭപച്ചയാ**തി കായകമ്മപച്ചയേന. **ആസവാ**തി കിലേസാ. **വിഘാതപരിളാഹാ**തി ഏത്ഥ **വിഘാതോ**തി ദുക്ഖം. **പരിളാഹോ**തി കായികചേതസികോ പരിളാഹോ. **ഫുസ്സ ഫുസ്സ ബ്യന്തീകരോതീ**തി ഞാണവജ്ഝം കമ്മം ഞാണഫസ്സേന ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ ഖയം ഗമേതി, വിപാകവജ്ഝം കമ്മം വിപാകഫസ്സേന ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ ഖയം ഗമേതി. **നിജ്ജരാ**തി കിലേസജീരണകപടിപദാ. സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇധ ഠത്വാ അയം ഭിക്ഖു ഖീണാസവോ കാതബ്ബോ, ചത്താരി മഹാഭൂതാനി നീഹരിത്വാ ചതുസച്ചവവത്ഥാനം ദസ്സേത്വാ യാവ അരഹത്തഫലം കമ്മട്ഠാനം കഥേതബ്ബം.

ഇദാനി പന തസ്സ ഖീണാസവസ്സ സതതവിഹാരേ ദസ്സേതും **ഏവം സമ്മാ വിമുത്തചിത്തസ്സാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമ്മാ വിമുത്തചിത്തസ്സാ**തി ഹേതുനാ കാരണേന സമ്മാ വിമുത്തസ്സ. **സതതവിഹാരാ**തി നിച്ചവിഹാരാ നിബദ്ധവിഹാരാ. **നേവ സുമനോ ഹോതീ**തി ഇട്ഠാരമ്മണേ രാഗവസേന ന സോമനസ്സജാതോ ഹോതി. **ന ദുമ്മനോ**തി അനിട്ഠാരമ്മണേ പടിഘവസേന ന ദോമനസ്സജാതോ ഹോതി. **ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗഹിതായ മജ്ഝത്താകാരലക്ഖണായ ഉപേക്ഖായ തേസു ആരമ്മണേസു ഉപേക്ഖകോ മജ്ഝത്തോ ഹുത്വാ വിഹരതി.

കായപരിയന്തികന്തി കായന്തികം കായപരിച്ഛിന്നം, യാവ പഞ്ചദ്വാരകായോ പവത്തതി, താവ പവത്തം പഞ്ചദ്വാരികവേദനന്തി അത്ഥോ. **ജീവിതപരിയന്തിക**ന്തി ജീവിതന്തികം ജീവിതപരിച്ഛിന്നം, യാവ ജീവിതം പവത്തതി, താവ പവത്തം മനോദ്വാരികവേദനന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ പഞ്ചദ്വാരികവേദനാ പച്ഛാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പഠമം നിരുജ്ഝതി, മനോദ്വാരികവേദനാ പഠമം ഉപ്പജ്ജിത്വാ പച്ഛാ നിരുജ്ഝതി. സാ ഹി പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥുരൂപസ്മിംയേവ പതിട്ഠാതി. പഞ്ചദ്വാരികാ പവത്തേ പഞ്ചദ്വാരവസേന പവത്തമാനാ പഠമവയേ വീസതിവസ്സകാലേ രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന അധിമത്താ ബലവതീ ഹോതി, പണ്ണാസവസ്സകാലേ ഠിതാ ഹോതി, സട്ഠിവസ്സകാലതോ പട്ഠായ പരിഹായമാനാ, അസീതിനവുതിവസ്സകാലേ മന്ദാ ഹോതി. തദാ ഹി സത്താ "ചിരരത്തം ഏകതോ നിസീദിമ്ഹാ നിപജ്ജിമ്ഹാ"തി വദന്തേപി ന ജാനാമാതി വദന്തി. അധിമത്താനിപി രൂപാദിആരമ്മണാനി ന പസ്സാമ, സുഗന്ധദുഗ്ഗന്ധം വാ സാദുഅസാദും വാ ഥദ്ധമുദുകം വാതി ന ജാനാമാതിപി വദന്തി. ഇതി നേസം പഞ്ചദ്വാരികവേദനാ ഭഗ്ഗാ ഹോതി, മനോദ്വാരികാ പവത്തതി. സാപി അനുപുബ്ബേന പരിഹായമാനാ മരണസമയേ ഹദയകോടിംയേവ നിസ്സായ പവത്തതി. യാവ പനേസാ പവത്തതി, താവ സത്തോ ജീവതീതി വുച്ചതി. യദാ നപ്പവത്തതി, തദാ "മതോ നിരുദ്ധോ"തി വുച്ചതി.

സ്വായമത്ഥോ വാപിയാ ദീപേതബ്ബോ - യഥാ ഹി പുരിസോ പഞ്ചഉദകമഗ്ഗസമ്പന്നം വാപിം കരേയ്യ. പഠമം ദേവേ വുട്ഠേ പഞ്ചഹി ഉദകമഗ്ഗേഹി ഉദകം പവിസിത്വാ അന്തോവാപിയം ആവാടേ പൂരേയ്യ. പുനപ്പുനം ദേവേ വസ്സന്തേ ഉദകമഗ്ഗേ പൂരേത്വാ ഗാവുതഡ്ഢയോജനമത്തം ഓത്ഥരിത്വാ ഉദകം തിട്ഠേയ്യ തതോ തതോ വിസ്സന്ദമാനം. അഥ നിദ്ധമനതുമ്ബേ വിവരിത്വാ ഖേത്തേസു കമ്മേ കയിരമാനേ ഉദകം നിക്ഖമന്തം, സസ്സപാകകാലേ ഉദകം നിക്ഖന്തം ഉദകം പരിഹീനം, "മച്ഛേ ഗണ്ഹാമാ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജേയ്യ. തതോ കതിപാഹേന ആവാടേസുയേവ ഉദകം സണ്ഠഹേയ. യാവ പന തം ആവാടേസു ഹോതി, താവ മഹാവാപിയം ഉദകം അത്ഥീതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി. യദാ പന തത്ഥ ഛിജ്ജതി, തദാ "വാപിയം ഉദകം നത്ഥീ"തി വുച്ചതി. ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം.

പഠമം ദേവേ വസ്സന്തേ പഞ്ചഹി മഗ്ഗേഹി ഉദകേ പവിസന്തേ ആവാടാനം പൂരണകാലോ വിയ ഹി പഠമമേവ പടിസന്ധിക്ഖണേ മനോദ്വാരികവേദനായ വത്ഥുരൂപേ പതിട്ഠിതകാലോ, പുനപ്പുനം ദേവേ വസ്സന്തേ പഞ്ചമഗ്ഗാനം പൂരണകാലോ വിയ പവത്തേ പഞ്ചദ്വാരികവേദനായ പവത്തി, ഗാവുതഡ്ഢയോജനമത്തം അജ്ഝോത്ഥരണം വിയ പഠമവയേ വീസതിവസ്സകാലേ രജ്ജനാദിവസേന തസ്സ അധിമത്തബലവഭാവോ, യാവ വാപിതോ ഉദകം ന നിഗ്ഗച്ഛതി, താവ പൂരായ വാപിയാ ഠിതകാലോ വിയ പഞ്ഞാസവസ്സകാലേ തസ്സ ഠിതകാലോ, നിദ്ധമനതുമ്ബേസു വിവടേസു കമ്മേ കയിരമാനേ ഉദകസ്സ നിക്ഖമനകാലോ വിയ സട്ഠിവസ്സകാലതോ പട്ഠായ തസ്സ പരിഹാനി, ഉദകേ ഭട്ഠേ ഉദകമഗ്ഗേസു പരിത്തഉദകസ്സ ഠിതകാലോ വിയ അസീതിനവുതികാലേ പഞ്ചദ്വാരികവേദനായ മന്ദകാലോ, ആവാടേസുയേവ ഉദകസ്സ പതിട്ഠിതകാലോ വിയ ഹദയവത്ഥുകോടിം നിസ്സായ മനോദ്വാരേ വേദനായ പവത്തികാലോ, ആവാടേസു പരിത്തേപി ഉദകേ സതി "വാപിയം ഉദകം അത്ഥീ"തി വത്തബ്ബകാലോ വിയ യാവ സാ പവത്തതി, താവ "സത്തോ

ജീവതീ’’തി വുച്ചതി. യഥാ പന ആവാടേസു ഉദകേ ഛിന്നേ ‘‘നത്ഥി വാപിയം ഉദക’’ന്തി വുച്ചതി, ഏവം മനോദ്വാരികവേദനായ അപ്പവത്തമാനായ സന്തോ മതോതി വുച്ചതി. ഇമം വേദനം സന്ധായ വുത്തം - ‘‘ജീവിതപരിയന്തികം വേദനം വേദിയമാനോ’’തി.

കായസ്സ ഭേദാതി കായസ്സ ഭേദേന. **ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാ**തി ജീവിതക്ഖയതോ ഉദ്ധം. **ഇധേവാ**തി പടിസന്ധിവസേന പരതോ അഗന്ത്വാ ഇധേവ. **സീതീ ഭവിസ്സന്തീ**തി പവത്തിവിപ്ഫന്ദനദരഥരഹിതാനി സീതാനി അപ്പവത്തനധമ്മാനി ഭവിസ്സന്തി.

ഥൂണം പടിച്ചാതി രുക്ഖം പടിച്ച. **കുദ്ദാലപിടകം ആദായാ**തി കുദ്ദാലഞ്ച ഖണിത്തിഞ്ച പച്ഛിഞ്ച ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. ദേസനാ പന കുദ്ദാലവസേനേവ കതാ. **മൂലേ ഛിന്ദേയ്യാ**തി മൂലമ്ഹി കുദ്ദാലേന ഛിന്ദേയ്യ. **പലിഖണേയ്യാ**തി ഖണിത്തിയാ സമന്താ ഖണേയ്യ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - രുക്ഖോ വിയ ഹി അത്തഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ, രുക്ഖം പടിച്ച ഛായാ വിയ കുസലാകുസലം കമ്മം, ഛായം അപ്പവത്തം കാതുകാമോ പുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, കുദ്ദാലോ വിയ പഞ്ഞാ, പിടകം വിയ സമാധി, ഖണിത്തി വിയ വിപസ്സനാ, ഖണിത്തിയാ മൂലാനം പലിഖണനകാലോ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജായ ഛേദനകാലോ, ഖണ്ഡാഖണ്ഡം കരണകാലോ വിയ ഖന്ധവസേന ദിട്ഠകാലോ, ഫാലനകാലോ വിയ ആയതനവസേന ദിട്ഠകാലോ, സകലീകരണകാലോ വിയ ധാതുവസേന ദിട്ഠകാലോ, വാതാതപേന വിസോസനകാലോ വിയ കായികചേതസികസ്സ വീരിയസ്സ കരണകാലോ, അഗ്ഗിനാ ഡഹനകാലോ വിയ ഞാണേന കിലേസാനം ഡഹനകാലോ, മസികരണകാലോ വിയ വത്തമാനക-പഞ്ചക്ഖന്ധകാലോ, മഹാവാതേ ഓഫുനനകാലോ വിയ നദീസോതേ പവാഹനകാലോ വിയ ച ഛിന്നമൂലകാനം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം അപ്പടിസന്ധികനിരോധോ, ഓഫുനനപ്പവാഹനേഹി അപഞ്ഞത്തികഭാവൂപഗമോ വിയ പുനബ്ഭവേ വിപാകക്ഖന്ധാനം അനുപ്പാദേന അപണ്ണത്തികഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഭഗവന്തം ഏതദവോചാതി സത്ഥരി ദേസനം വിനിവട്ടേന്തേ സോതാപത്തിഫലം പത്വാ ഏതം ‘‘സേയ്യഥാപി, ഭന്തേ’’തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **ഉദയത്ഥികോ**തി വഡ്ഢിഅത്ഥികോ. **അസ്സപണിയം പോസേയ്യാ**തി പഞ്ച അസ്സപോതസതാനി കിണിത്വാ പച്ഛാ വിക്കിണിസ്സാമീതി പോസേയ്യ. സഹസ്സഗ്ഘനകസ്സ അസ്സസ്സ പഞ്ചസതമത്തം ഉപകരണം ഗന്ധമാലാദിവസേന പോസാവനികംയേവ അഗമാസി. അഥസ്സ തേ അസ്സാ ഏകദിവസേനേവ രോഗം ഫുസിത്വാ സബ്ബേ ജീവിതക്ഖയം പാപുണേയ്യുന്തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഏവമാഹ. **ഉദയഞ്ചേവ നാധിഗച്ഛേയ്യാ**തി വഡ്ഢിഞ്ച ഗേഹതോ നീഹരിത്വാ ദിന്നമൂലഞ്ച കിഞ്ചി ന ലഭേയ്യ. **പയിരുപാസി**ന്തി ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിം. **സ്വാഹം ഉദയഞ്ചേവ നാധിഗച്ഛി**ന്തി സോ അഹം നേവ ഉദയം ന ഗേഹതോ ദിന്നധനം അധിഗച്ഛിം, പണിയഅസ്സജഗ്ഗനകോ നാമ ജാതോസ്മീതി ദസ്സേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

൯. സാള്ഹസുത്തവണ്ണനാ

ഗന്ഥ. ഛട്ഠേ **ദ്വയേനാ**തി ദ്വീഹി കോട്ഠാസേഹി. **ഓഘസ്സ നിത്ഥരണ**ന്തി ചതുരോഘനിത്ഥരണം. **തപോജിഗുച്ഛാഹേതൂ**തി ദുക്കരകാരികസങ്ഖാതേന തപേന പാപജിഗുച്ഛനഹേതു . **അഞ്ഞതരം സാമഞ്ഞങ്ഗ**ന്തി ഏകം സമണധമ്മകോട്ഠാസം. **അപരിസുദ്ധകായസമാചാരാ**തിആദീസു പുരിമേഹി തീഹി പദേഹി കായികവാചസികചേതസികസീലാനം അപരിസുദ്ധതം ദസ്സേത്വാ പച്ഛിമേന പദേന അപരിസുദ്ധാജീവതം ദസ്സേതി. **ഞാണദസ്സനായാ**തി മഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതായ ദസ്സനായ. **അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ**തി അരഹത്തായ, അരഹത്തഞാണഫസ്സേന ഫുസിതും അഭബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി. **സാലലട്ഠി**ന്തി സാലരുക്ഖം. **നവ**ന്തി തരുണം. **അകുക്കുച്ചകജാത**ന്തി "ഭവേയ്യ നു ഖോ, ന ഭവേയ്യാ"തി അജനേതബ്ബകുക്കുച്ചം. **ലേഖണിയാ ലിഖേയ്യാ**തി അവലേഖനമത്തകേന അവലിഖേയ്യ. **ധോവേയ്യാ**തി ഘംസേയ്യ. **അന്തോ അവിസുദ്ധാ**തി അബ്ഭന്തരേ അസുദ്ധാ അപനീതസാരാ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സാലലട്ഠി വിയ ഹി അത്തഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ, നദീസോതം വിയ സംസാരസോതം, പാരം ഗന്തുകാമപുരിസോ വിയ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ഠിതപുരിസോ, സാലലട്ഠിയാ ബഹിദ്ധാ സുപരികമ്മകതകാലോ വിയ ബഹിദ്ധാ തപചരണം ഗാള്ഹം കത്വാ ഗഹിതകാലോ, അന്തോ അസുദ്ധകാലോ വിയ അബ്ഭന്തരേ സീലാനം അപരിസുദ്ധകാലോ, സാലലട്ഠിയാ സംസീദിത്വാ അധോഗമനം വിയ ദിട്ഠിഗതികസ്സ സംസാരസോതേ സംസീദനം വേദിതബ്ബം.

ഫിയാരിത്തം ബന്ധേയ്യാതി ഫിയഞ്ച അരിത്തഞ്ച യോജേയ്യ. **ഏവമേവാ**തി ഏത്ഥാപി ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സാലലട്ഠി വിയ അത്തഭാവോ, നദീസോതം വിയ സംസാരസോതം, പാരം ഗന്തുകാമപുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, ബഹിദ്ധാ സുപരികമ്മകതകാലോ വിയ ഛസു ദ്വാരേസു സംവരസ്സ പച്ചുപട്ഠിതകാലോ, അന്തോ സുവിസോധിതഭാവോ വിയ അബ്ഭന്തരേ പരിസുദ്ധസീലഭാവോ, ഫിയാരിത്തബന്ധനം വിയ കായികചേതസികവീരിയകരണം, സോത്ഥിനാ പാരിമതീരഗമനം വിയ അനുപുബ്ബേന സീലം പൂരേത്വാ സമാധിം പൂരേത്വാ പഞ്ഞം പൂരേത്വാ നിബ്ബാനഗമനം ദട്ഠബ്ബം.

കണ്ഡചിത്രകാനീതി സരലട്ഠിസരരജ്ജുസരപാസാദസരസാണിസരപോക്ഖരണിസരപദുമാനീതി അനേകാനി കണ്ഡേഹി കത്തബ്ബചിത്രാനി. **അഥ ഖോ സോ തീഹി ഠാനേഹീ**തി സോ ഏവം ബഹൂനി കണ്ഡചിത്രകാനി ജാനന്തോപി ന രാജാരഹോ ഹോതി, തീഹിയേവ പന ഠാനേഹി ഹോതീതി അത്ഥോ. **സമ്മാസമാധി ഹോതീ**തി മഗ്ഗസമാധിനാ ച ഫലസമാധിനാ ച സമാഹിതോ ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സമ്മാദിട്ഠീ**തി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തിആദീഹി ചതൂഹി സച്ചേഹി ചത്താരോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി കഥിതാനി. അയം പന മഗ്ഗേനേവ അവിരാധിതം വിജ്ഝതി നാമാതി വേദിതബ്ബോ. **സമ്മാവിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ സമന്നാഗതോ. **അവിജ്ജാക്ഖന്ധം പദാലേതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന പദാലേതി നാമാതി വുച്ചതി. ഇമിനാ ഹി ഹേട്ഠാ അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജാക്ഖന്ധോ പദാലിതോ , ഇധ പന പദാലിതം ഉപാദായ പദാലേതീതി വത്തും വട്ടതീതി.

൭. മല്ലികാദേവീസുത്തവണ്ണനാ

൯൩. സത്തമേ **മല്ലികാ ദേവീതി** പസേനദിരഞ്ഞോ ദേവീ. **യേന മിധേകച്ചോ മാതുഗാമോതി** യേന ഇധേകച്ചാ ഇത്ഥീ. **ദുബ്ബണ്ണാതി** ബീഭച്ഛവണ്ണാ. **ദുരൂപാതി** ദുസ്സണ്ഠിതാ. **സുപാപികാതി** സുട്ഠു പാപികാ സുട്ഠു ലാമികാ. **ദസ്സനായാതി** പസ്സിതും. **ദലിദ്ദാതി** ധനദലിദ്ദാ. **അപ്പസ്സകാതി** സകേന ധനേന രഹിതാ. **അപ്പഭോഗാതി** ഉപഭോഗപരിഭോഗഭണ്ഡകരഹിതാ. **അപ്പേസക്ഖാതി** അപ്പപരിവാരാ. **അഡ്ഢാതി** ഇസ്സരാ. **മഹദ്ധനാതി** വളഞ്ജനകധനേന മഹദ്ധനാ. **മഹാഭോഗാതി** ഉപഭോഗപരിഭോഗഭണ്ഡഭോഗേന മഹാഭോഗാ. **മഹേസക്ഖാതി** മഹാപരിവാരാ. **അഭിരൂപാതി** ഉത്തമരൂപാ. **ദസ്സനീയാതി** ദസ്സനയുത്താ. **പാസാദികാതി** ദസ്സനേന പാസാദികാ. **വണ്ണപോക്ഖരതായാതി** വണ്ണേന ചേവ സരീരസണ്ഠാനേന ച.

അഭിസജ്ജതീതി ലഗ്ഗതി. **ബ്യാപജ്ജതീതി** പകതിം പജഹതി. **പതിത്ഥീയതീതി** കോധവസേന ഥിനഭാവം ഥദ്ധഭാവം ആപജ്ജതി. **ന ദാതാ ഹോതീതി** ന ദായികാ ഹോതി. **സേയ്യാവസഥപദീപേയ്യന്തി** എത്ഥ **സേയ്യാതി** മഞ്ചപല്ലങ്കാദിസയനം. **ആവസഥോതി** ആവസഥാഗാരം. **പദീപേയ്യം** വുച്ചതി വട്ടിതേലാദിപദീപൂപകരണം. ഇസ്സാമനികാതി ഇസ്സായ സമ്പയുത്തചിത്താ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ . **കോധനാ അഹോസിന്തി** കോധമനാ അഹോസിം. **അനിസ്സാമനികാ അഹോസിന്തി** ഇസ്സാവിരഹിതചിത്താ അഹോസിം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

൮. അത്തന്തപസുത്തവണ്ണനാ

൯൮. അട്ഠമേ അത്തന്തപാദീസു അത്താനം തപതി ദുക്ഖാപേതീതി **അത്തന്തപോ**. അത്തനോ പരിതാപനാനുയോഗം **അത്തപരിതാപനാനുയോഗം**. പരം തപതീതി **പരന്തപോ**. പരേസം പരിതാപനാനുയോഗം **പരപരിതാപനാനുയോഗം. ദിട്ഠേവ ധമ്മേതി** ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **നിച്ഛാതോതി** ഛാതം വുച്ചതി തണ്ഹാ, സാ അസ്സ നത്ഥീതി നിച്ഛാതോ. സബ്ബകിലേസാനം നിബ്ബുതത്താ **നിബ്ബുതോ**. അന്തോ താപനകിലേസാനം അഭാവാ സീതലോ ജാതോതി **സീതീഭൂതോ**. ഝാനമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസുഖാനി പടിസംവേദേതീതി **സുഖപ്പടിസംവേദീ. ബ്രഹ്മഭൂതേന അത്തനാതി** സേട്ഠഭൂതേന അത്തനാ.

അചേലകോതിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ഓരബ്ഭികാദീസു** ഉരബ്ഭാ വുച്ചന്തി എളകാ, ഉരബ്ഭേ ഹനതീതി **ഓരബ്ഭികോ. സൂകരികാദീസുപി** എസേവ നയോ. **ലുദ്ദോതി** ദാരുണോ കക്ഖളോ. **മച്ഛഘാതകോതി** മച്ഛബന്ധോ കേവട്ടോ. **ബന്ധനാഗാരികോതി** ബന്ധനാഗാരഗോപകോ. **കുരൂരകമ്മന്താതി** ദാരുണകമ്മന്താ.

മുദ്ധാവസിത്തോതി ഖത്തിയാഭിസേകേന മുദ്ധനി അഭിസിത്തോ. **പുരത്ഥിമേന നഗരസ്സാതി** നഗരതോ പുരത്ഥിമായ ദിസായ. **സന്ഥാഗാരന്തി** യഞ്ഞസാലം. **ഖരാജിനം നിവാസേത്വാതി** സഖുരം അജിനചമ്മം നിവാസേത്വാ. **സപ്പിതേലേനാതി** സപ്പിനാ ചേവ തേലേന ച. ഠപേത്വാ ഹി സപ്പിം അവസേസോ യോ കോചി സ്നേഹോ തേലന്തി വുച്ചതി. **കണ്ഡുവമാനോതി** നഖാനം ഛിന്നത്താ കണ്ഡുവിതബ്ബകാലേ തേന കണ്ഡുവമാനോ. **അനന്തരഹിതായാതി** അസന്ഥതായ. **സരൂപവച്ഛായാതി** സദിസവച്ഛായ. സചേ ഗാവീ സേതാ ഹോതി, വച്ഛോപി സേതകോവ. സചേ കപിലാ വാ രത്താ വാ, വച്ഛകോപി താദിസോവാതി എവം സരൂപവച്ഛായ. **സോ എവമാഹാതി** സോ

രാജാ ഏവം വദേതി. **വച്ഛതരാ**തി തരുണവച്ഛകഭാവം അതിക്കന്താ ബലവവച്ഛാ. **വച്ഛതരീസു**പി ഏസേവ നയോ. **ബരിഹിസത്ഥായാ**തി പരിക്ഖേപകരണത്ഥായ ചേവ യഞ്ഞഭൂമിയം അത്ഥരണത്ഥായ ച.

ചതുത്ഥപുഗ്ഗലം ബുദ്ധുപ്പാദതോ പട്ഠായ ദസ്സേതും **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തഥാഗതോ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **തം ധമ്മ**ന്തി തം വുത്തപ്പകാരസമ്പദം ധമ്മം. **സുണാതി, ഗഹപതി, വാ**തി കസ്മാ പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതി? നിഹതമാനത്താ ഉസ്സന്നത്താ ച. യേഭുയ്യേന ഹി ഖത്തിയകുലതോ പബ്ബജിതാ ജാതിം നിസ്സായ മാനം കരോന്തി. ബ്രാഹ്മണകുലാ പബ്ബജിതാ മന്തേ നിസ്സായ മാനം കരോന്തി, ഹീനജച്ചകുലാ പബ്ബജിതാ അത്തനോ വിജാതിതായ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി. ഗഹപതിദാരകാ പന കച്ഛേഹി സേദം മുഞ്ചന്തേഹി പിട്ഠിയാ ലോണം പുപ്ഫമാനായ ഭൂമിം കസിത്വാ താദിസസ്സ മാനസ്സ അഭാവതോ നിഹതമാനദപ്പാ ഹോന്തി. തേ പബ്ബജിത്വാ മാനം വാ ദപ്പം വാ അകത്വാ യഥാബലം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്താ സക്കോന്തി അരഹത്തേ പതിട്ഠാതും. ഇതരേഹി ച കുലേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതാ ന ബഹുകാ, ഗഹപതികാവ ബഹുകാ. ഇതി നിഹതമാനത്താ ഉസ്സന്നത്താ ച പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതീതി.

അഞ്ഞതരസ്മിം വാതി ഇതരേസം വാ കുലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം. **പച്ചാജാതോ**തി പതിജാതോ. **തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭതീ**തി പരിസുദ്ധം ധമ്മം സുത്വാ ധമ്മസാമിമ്ഹി തഥാഗതേ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത ഭഗവാ"തി സദ്ധം പടിലഭതി. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീ**തി ഏവം പച്ചവേക്ഖതി. **സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ**തി സചേപി സട്ഠിഹത്ഥേ ഘരേ യോജനസതന്തരേപി വാ ദ്വേ ജായമ്പതികാ വസന്തി, തഥാപി നേസം സകിഞ്ചനസപലിബോധട്ഠേന ഘരാവാസോ സമ്ബാധോവ. **രജാപഥോ**തി രാഗരജാദീനം ഉട്ഠാനട്ഠാനന്തി മഹാഅട്ഠകഥായം വുത്തം. ആഗമനപഥോതിപി വട്ടതി. അലഗ്ഗനട്ഠേന അബ്ഭോകാസോ വിയാതി **അബ്ഭോകാസോ**. പബ്ബജിതോ ഹി കൂടാഗാരരതനപാസാദദേവവിമാനാദീസു പിഹിതദ്വാരവാതപാനേസു പടിച്ഛന്നേസു വസന്തോപി നേവ ലഗ്ഗതി ന സജ്ജതി ന ബജ്ഝതി. തേന വുത്തം - "അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ"തി. അപിച **സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ** കുസലകിരിയായ യഥാസുഖം ഓകാസാഭാവതോ, **രജാപഥോ** അസംവുതസങ്കാരട്ഠാനം വിയ രജാനം, കിലേസരജാനം സന്നിപാതട്ഠാനതോ. **അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ** കുസലകിരിയായ യഥാസുഖം ഓകാസസബ്ഭാവതോ.

നയിദം സുകരം...പേ... പബ്ബജേയ്യന്തി ഏത്ഥ അയം സങ്ഖേപകഥാ - യദേതം സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയം ഏകമ്പി ദിവസം അഖണ്ഡം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിപുണ്ണം,** ഏകദിവസമ്പി ച കിലേസമലേന അമലിനം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ **ഏകന്തപരിസുദ്ധം, സങ്ഖലിഖിതം** ലിഖിതസങ്ഖസദിസം ധോതസങ്ഖസപ്പടിഭാഗം ചരിതബ്ബം. ഇദം ന സുകരം അഗാരം അജ്ഝാവസതാ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തേന ഏകന്തപരിപുണ്ണം...പേ... ചരിതും. യംനൂനാഹം കേസേ ച മസ്സുഞ്ച ഓഹാരേത്വാ കസായരസപീതതായ കാസായാനി ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താനം അനുച്ഛവികാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ പരിദഹിത്വാ അഗാരസ്മാ നിക്ഖമിത്വാ അനഗാരിയം പബ്ബജേയ്യന്തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അഗാരസ്സ ഹിതം കസിവണിജ്ജാദികമ്മം അഗാരിയന്തി വുച്ചതി, തഞ്ച പബ്ബജ്ജായ നത്ഥി, തസ്മാ

പബ്ബജ്ജാ അനഗാരിയാതി ഞാതബ്ബാ, തം അനഗാരിയം. **പബ്ബജേയ്യ**ന്തി പടിപജ്ജേയ്യം.

അപ്പം വാതി സഹസ്സതോ ഹേട്ഠാ ഭോഗക്ഖന്ധോ അപ്പോ നാമ ഹോതി, സഹസ്സതോ പട്ഠായ മഹാ. ആബന്ധനട്ഠേന ഞാതിയേവ **ഞാതിപരിവട്ടോ**. സോ വീസതിയാ ഹേട്ഠാ അപ്പോ നാമ ഹോതി, വീസതിയാ പട്ഠായ മഹാ. **ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോ**തി യാ ഭിക്ഖൂനം അധിസീലസങ്ഖാതാ സിക്ഖാ, തഞ്ച, യത്ഥ ചേതേ സഹ ജീവന്തി, ഏകജീവികാ സഭാഗവുത്തിനോ ഹോന്തി, തം ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസങ്ഖാതം സാജീവഞ്ച തത്ഥ സിക്ഖനഭാവേന സമാപന്നോതി ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോ. **സമാപന്നോ**തി സിക്ഖം പരിപൂരേന്തോ സാജീവഞ്ച അവീതിക്കമന്തോ ഹുത്വാ തദുഭയം ഉപഗതോതി അത്ഥോ.

പാണാതിപാതം പഹായാതിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ഇമേസം ഭേദായാ**തി യേസം ഇതോതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം, തേസം ഭേദായ. **ഭിന്നാനം വാ സന്ധാതാ**തി ദ്വിന്നം മിത്താനം വാ സമാനുപജ്ഝായകാദീനം വാ കേനചിദേവ കാരണേന ഭിന്നാനം ഏകമേകം ഉപസങ്കമിത്വാ ''തുമ്ഹാകം ഈദിസേ കുലേ ജാതാനം ഏവം ബഹുസ്സുതാനം ഇദം ന യുത്ത''ന്തിആദീനി വത്വാ സന്ധാനം കത്താ. **അനുപ്പദാതാ**തി സന്ധാനാനുപ്പദാതാ, ദ്വേ ജനേ സമഗ്ഗേ ദിസ്വാ ''തുമ്ഹാകം ഏവരൂപേ കുലേ ജാതാനം ഏവരൂപേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാനം അനുച്ഛവികമേത''ന്തിആദീനി വത്വാ ദള്ഹീകമ്മം കത്താതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗോ ആരാമോ അസ്സാതി **സമഗ്ഗാരാമോ**. യത്ഥ സമഗ്ഗാ നത്ഥി, തത്ഥ വസിതുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗരാമോതിപി പാളി, അയമേവ അത്ഥോ. **സമഗ്ഗരതോ**തി സമഗ്ഗേസു രതോ, തേ പഹായ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തും ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗേ ദിസ്വാപി സുത്വാപി നന്ദതീതി **സമഗ്ഗനന്ദീ. സമഗ്ഗകരണിം വാചം ഭാസിതാ**തി യാ വാചാ സത്തേ സമഗ്ഗേയേവ കരോതി, തം സാമഗ്ഗിഗുണപരിദീപികമേവ വാചം ഭാസതി, ന ഇതരന്തി.

നേലാതി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നാസ്സാ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ ''നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ''തി (ഉദാ॰ ൬൫) ഏത്ഥ വുത്തനേലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനീയാ**. ഹദയം ഗച്ഛതി അപ്പടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ** . ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ**. പുരേ സംവഡ്ഢനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി **പോരീ**. പുരസ്സ ഏസാതിപി **പോരീ,** നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി, പിതിമത്തം പിതാതി, ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ**. കന്തഭാവേനേവ ബഹുജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുഡ്ഢികരാതി **ബഹുജനമനാപാ**.

കാലേ വദതീതി **കാലവാദീ,** വത്തബ്ബയുത്തകാലം സല്ലക്ഖേത്വാ വദതീതി അത്ഥോ. ഭൂതം തച്ഛം സഭാവമേവ വദതീതി **ഭൂതവാദീ**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഅത്ഥസന്നിസ്സിതമേവ കത്വാ വദതീതി **അത്ഥവാദീ**. നവലോകുത്തരധമ്മസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **ധമ്മവാദീ**. സംവരവിനയപഹാനവിനയസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **വിനയവാദീ**. നിധാനം വുച്ചതി ഠപനോകാസോ, നിധാനമസ്സാ അത്ഥീതി **നിധാനവതീ**. ഹദയേ

നിധേതബ്ബയുത്തകം വാചം ഭാസിതാതി അത്ഥോ. **കാലേനാ**തി ഏവരൂപിം ഭാസമാനോപി ച "അഹം നിധാനവതിം വാചം ഭാസിസ്സാമീ"തി ന അകാലേന ഭാസതി, യുത്തകാലം പന അവേക്ഖിത്വാവ ഭാസതീതി അത്ഥോ. **സാപദേസ**ന്തി സഉപമം, സകാരണന്തി അത്ഥോ. **പരിയന്തവതി**ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ, യഥാസ്സാ പരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഭാസതീതി അത്ഥോ. **അത്ഥസംഹിത**ന്തി അനേകേഹിപി നയേഹി വിഭജന്തേന പരിയാദാതും അസക്കുണേയ്യതായ അത്ഥസമ്പന്നം ഭാസതി. യം വാ സോ അത്ഥവാദീ അത്ഥം വദതി, തേന അത്ഥേന സംഹിതത്താ അത്ഥസംഹിതം വാചം ഭാസതി, ന അഞ്ഞം നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഭാസതീതി വുത്തം ഹോതി.

ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാതി മൂലബീജം ഖന്ധബീജം ഫളുബീജം അഗ്ഗബീജം ബീജബീജന്തി പഞ്ചവിധസ്സ ബീജഗാമസ്സ ചേവ യസ്സ കസ്സചി നീലതിണരുക്ഖാദികസ്സ ഭൂതഗാമസ്സ ച സമാരമ്ഭാ, ഛേദനഭേദനപചനാദിഭാവേന വികോപനാ പടിവിരതോതി അത്ഥോ.

ഏകഭത്തികോതി പാതരാസഭത്തം സായമാസഭത്തന്തി ദ്വേ ഭത്താനി. തേസു പാതരാസഭത്തം അന്തോമജ്ഝന്ഹികേന പരിച്ഛിന്നം, ഇതരം മജ്ഝന്ഹികതോ ഉദ്ധം അന്തോഅരുണേന. തസ്മാ അന്തോമജ്ഝന്ഹികേ ദസക്ഖത്തും ഭുഞ്ജമാനോപി ഏകഭത്തികോവ ഹോതി. തം സന്ധായ വുത്തം "ഏകഭത്തികോ"തി. രത്തിയാ ഭോജനം രത്തി, തതോ ഉപരതോതി **രത്തൂപരതോ**. അതിക്കന്തേ മജ്ഝന്ഹികേ യാവ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനാ ഭോജനം വികാലഭോജനം നാമ, തതോ വിരതത്താ **വിരതോ വികാലഭോജനാ**.

ജാതരൂപന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി കഹാപണോ ലോഹമാസകോ ജതുമാസകോ ദാരുമാസകോതി യേ വോഹാരം ഗച്ഛന്തി. തസ്സ ഉഭയസ്സാപി പടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതോ, നേവ തം ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, ന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതി, ന ഉപനിക്ഖിത്തം സാദിയതീതി അത്ഥോ.

ആമകധഞ്ഞപടിഗ്ഗഹണാതി സാലിവീഹിയവഗോധൂമകങ്ഗുവരകകുദ്രൂസകസങ്ഖാതസ്സ സത്തവിധസ്സപി ആമകധഞ്ഞസ്സ പടിഗ്ഗഹണാ. ന കേവലഞ്ച ഏതേസം പടിഗ്ഗഹണമേവ, ആമസനമ്പി ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതിയേവ. **ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണാ**തി ഏത്ഥ അഞ്ഞത്ര ഓദിസ്സ അനുഞ്ഞാതാ ആമകമംസമച്ഛാനം പടിഗ്ഗഹണമേവ ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതി, നോ ആമസനന്തി.

ഇത്ഥികുമാരികപടിഗ്ഗഹണാതി ഏത്ഥ **ഇത്ഥീ**തി പുരിസന്തരഗതാ, ഇതരാ കുമാരികാ നാമ, താസം പടിഗ്ഗഹണമ്പി ആമസനമ്പി അകപ്പിയമേവ. **ദാസിദാസപടിഗ്ഗഹണാ**തി ഏത്ഥ ദാസിദാസവസേനേവ തേസം പടിഗ്ഗഹണം ന വട്ടതി, "കപ്പിയകാരകം ദമ്മി, ആരാമികം ദമ്മീ"തി ഏവം വുത്തേ പന വട്ടതി. **അജേളകാ**ദീസുപി **ഖേത്തവത്ഥു**പരിയോസാനേസു കപ്പിയാകപ്പിയനയോ വിനയവസേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഖേത്തം** നാമ യസ്മിം പുബ്ബണ്ണം രുഹതി. **വത്ഥു** നാമ യസ്മിം അപരണ്ണം രുഹതി. യത്ഥ വാ ഉഭയമ്പി രുഹതി, തം ഖേത്തം. തദത്ഥായ അകതഭൂമിഭാഗോ വത്ഥു. ഖേത്തവത്ഥുസീസേന ചേത്ഥ വാപി-തളാകാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനേവ.

ദൂതേയ്യം വുച്ചതി ദൂതകമ്മം ഗിഹീനം പണ്ണം വാ സാസനം വാ ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഗമനം. **പഹിണഗമനം** വുച്ചതി ഘരാ ഘരം പേസിതസ്സ ഖുദ്ദകഗമനം. **അനുയോഗോ** നാമ തദുഭയകരണം. തസ്മാ ദുതേയ്യപഹിണഗമനാനം അനുയോഗോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **കയവിക്കയാ**തി കയാ ച വിക്കയാ ച. **തുലാകൂടാ**ദീസു **കൂട**ന്തി വഞ്ചനം. തത്ഥ തുലാകൂടം താവ രൂപകൂടം, അങ്ഗകൂടം, ഗഹണകൂടം, പടിച്ഛന്നകൂടന്തി ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ **രൂപകൂടം** നാമ ദ്വേ തുലാ സമരൂപാ കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ മഹതിയാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഖുദ്ദികായ ദേതി. **അങ്ഗകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ പച്ഛാഭാഗേ ഹത്ഥേന തുലം അക്കമതി, ദദന്തോ പുബ്ബഭാഗേ. **ഗഹണകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ മൂലേ രജ്ജും ഗണ്ഹാതി , ദദന്തോ അഗ്ഗേ. **പടിച്ഛന്നകൂടം** നാമ തുലം സുസിരം കത്വാ അന്തോ അയചുണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ തം പച്ഛാഭാഗേ കരോതി, ദദന്തോ അഗ്ഗഭാഗേ.

കംസോ വുച്ചതി സുവണ്ണപാതി, തായ വഞ്ചനം **കംസകൂടം**. കഥം? ഏകം സുവണ്ണപാതിം കത്വാ അഞ്ഞാ ദ്വേ തിസ്സോ ലോഹപാതിയോ സുവണ്ണവണ്ണാ കരോതി. തതോ ജനപദം ഗന്ത്വാ കിഞ്ചിദേവ അഡ്ഢകുലം പവിസിത്വാ "സുവണ്ണഭാജനാനി കിണഥാ"തി വത്വാ അഗ്ഘേ പുച്ഛിതേ സമഗ്ഘതരം ദാതുകാമാ ഹോന്തി. തതോ തേഹി "കഥം ഇമേസം സുവണ്ണഭാവോ ജാനിതബ്ബോ"തി വുത്തേ "വീമംസിത്വാ ഗണ്ഹഥാ"തി സുവണ്ണപാതിം പാസാണേ ഘംസിത്വാ സബ്ബപാതിയോ ദത്വാ ഗച്ഛതി.

മാനകൂടം നാമ ഹദയഭേദ-സിഖാഭേദ-രജ്ജുഭേദവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ **ഹദയഭേദോ** സപ്പിതേലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ ഹേട്ഠാഛിദ്ദേന മാനേന "സണികം ആസിഞ്ചാ"തി വത്വാ അത്തനോ ഭാജനേ ബഹും പഗ്ഘരാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഛിദ്ദം പിധായ സീഘം പൂരേത്വാ ദേതി. **സിഖാഭേദോ** തിലതണ്ഡുലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ സണികം സിഖം ഉസ്സാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ വേഗേന പൂരേത്വാ സിഖം ഛിന്ദന്തോ ദേതി. **രജ്ജുഭേദോ** ഖേത്തവത്ഥുമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. ലഞ്ജം അലഭന്താ ഹി ഖേത്തം അമഹന്തമ്പി മഹന്തം കത്വാ മിനന്തി.

ഉക്കോടനാദീസു **ഉക്കോടന**ന്തി സാമികേ അസ്സാമികേ കാതും ലഞ്ജഗ്ഗഹണം. **വഞ്ചന**ന്തി തേഹി തേഹി ഉപായേഹി പരേസം വഞ്ചനം. തത്രിദമേകം വത്ഥു - ഏകോ കിര ലുദ്ദകോ മിഗഞ്ച മിഗപോതകഞ്ച ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛതി. തമേകോ ധുത്തോ "കിം ഭോ മിഗോ അഗ്ഘതി, കിം മിഗപോതകോ"തി ആഹ. "മിഗോ ദ്വേ കഹാപണേ, മിഗപോതകോ ഏക"ന്തി ച വുത്തേ ഏകം കഹാപണം ദത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ നിവത്തോ "ന മേ ഭോ മിഗപോതകേനത്ഥോ, മിഗം മേ ദേഹീ"തി ആഹ. തേന ഹി ദ്വേ കഹാപണേ ദേഹീതി. സോ ആഹ - "നനു തേ ഭോ മയാ പഠമം ഏകോ കഹാപണോ ദിന്നോ"തി? ആമ ദിന്നോതി. ഇമമ്പി മിഗപോതകം ഗണ്ഹ, ഏവം സോ ച കഹാപണോ അയഞ്ച കഹാപണഗ്ഘനകോ മിഗപോതകോ"തി ദ്വേ കഹാപണാ ഭവിസ്സന്തീതി. സോ "കാരണം വദതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ മിഗം അദാസീതി. **നികതീ**തി യോഗവസേന വാ മായാവസേന വാ അപാമങ്ഗം പാമങ്ഗന്തി, അമണിം മണിന്തി, അസുവണ്ണം സുവണ്ണന്തി കത്വാ പതിരൂപകേന വഞ്ചനം. **സാചിയോഗോ**തി കുടിലയോഗോ. ഏതേസംയേവ ഉക്കോടനാദീനമേതം നാമം. തസ്മാ ഉക്കോടനസാചിയോഗോ വഞ്ചനസാചിയോഗോ

നികതിസാചിയോഗോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേചി അഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ അഞ്ഞസ്സ പരിവത്തനം സാചിയോഗോതി വദന്തി, തം പന വഞ്ചനേനേവ സങ്ഗഹിതം.

ഛേദനാദീസു **ഛേദന**ന്തി ഹത്ഥച്ഛേദനാദി. **വധോ**തി മാരണം. **ബന്ധോ**തി രജ്ജുബന്ധനാദീഹി ബന്ധനം. **വിപരാമോസോ**തി ഹിമവിപരാമോസോ, ഗുമ്ബവിപരാമോസോതി ദുവിധോ. യം ഹിമപാതസമയേ ഹിമേന പടിച്ഛന്നാ ഹുത്വാ മഗ്ഗപ്പടിപന്നം ജനം മുസന്തി, അയം ഹിമവിപരാമോസോ. യം ഗുമ്ബാദീഹി പടിച്ഛന്നാ മുസന്തി, അയം ഗുമ്ബവിപരാമോസോ. **ആലോപോ** വുച്ചതി ഗാമനിഗമാദീനം വിലോപകരണം. **സഹസാകാരോ**തി സാഹസികകിരിയാ, ഗേഹം പവിസിത്വാ മനുസ്സാനം ഉരേ സത്ഥം ഠപേത്വാ ഇച്ഛിതഭണ്ഡഗ്ഗഹണം. ഏവമേതസ്മാ ഛേദന…പേ॰… സഹസാകാരാ പടിവിരതോ ഹോതി.

സോ സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി സ്വായം ഭിക്ഖു ഹേട്ഠാ വുത്തേന ചതൂസു പച്ചയേസു ദ്വാദസവിധേന ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഇമിനാ പന ദ്വാദസവിധേന ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അട്ഠ പരിക്ഖാരാ വട്ടന്തി - തീണി ചീവരാനി, പത്തോ, ദന്തകട്ഠച്ഛേദനവാസി, ഏകാ സൂചി, കായബന്ധനം പരിസ്സാവനന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ‘‘തിചീവരഞ്ച പത്തോ ച, വാസി സൂചി ച ബന്ധനം;
> പരിസ്സാവനേന അട്ഠേതേ, യുത്തയോഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ’’തി.

തേ സബ്ബേ കായപരിഹാരികാപി ഹോന്തി, കുച്ഛിപരിഹാരികാപി. കഥം? തിചീവരം താവ നിവാസേത്വാ പാരുപിത്വാ ച വിചരണകാലേ കായം പരിഹരതി പോസേതീതി കായപരിഹാരികം ഹോതി. ചീവരകണ്ണേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ പിവനകാലേ, ഖാദിതബ്ബഫലാഫലം ഗഹണകാലേ ച കുച്ഛിം പരിഹരതി പോസേതീതി കുച്ഛിപരിഹാരികം ഹോതി. പത്തോപി തേന ഉദകം ഉദ്ധരിത്വാ ന്ഹാനകാലേ കുടിപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികോ ഹോതി, ആഹാരം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികോ. വാസിപി തായ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനകാലേ മഞ്ചപീഠാനം അങ്ഗപാദചീവരകുടിദണ്ഡകസജ്ജനകാലേ ച കായപരിഹാരികാ ഹോതി, ഉച്ഛുച്ഛേദനനാളികേരാദിതച്ഛനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. സൂചിപി ചീവരസിബ്ബനകാലേ കായപരിഹാരികാ ഹോതി, പൂവം വാ ഫലം വാ വിജ്ഝിത്വാ ഖാദനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ വിചരണകാലേ കായപരിഹാരികം, ഉച്ഛുആദീനി ബന്ധിത്വാ ഗഹണകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികം. പരിസ്സാവനം തേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ ന്ഹാനകാലേ സേനാസനപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികം, പാനീയപാനകപരിസ്സാവനകാലേ തേനേവ തിലതണ്ഡുലപുഥുകാദീനി ഗഹേത്വാ ഖാദനകാലേ ച കുച്ഛിപരിഹാരികം. അയം താവ അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ പരിക്ഖാരമത്താ.

നവപരിക്ഖാരികസ്സ പന സേയ്യം പവിസന്തസ്സ തത്രട്ഠകപച്ചത്ഥരണം വാ കുഞ്ചികാ വാ വട്ടതി. ദസപരിക്ഖാരികസ്സ നിസീദനം വാ ചമ്മഖണ്ഡം വാ വട്ടതി. ഏകാദസപരിക്ഖാരികസ്സ കത്തരയട്ഠി വാ തേലനാളികാ വാ വട്ടതി.

ദ്വാദസപരിക്ഖാരികസ്സ ഛത്തം വാ ഉപാഹനം വാ വട്ടതി. ഏതേസു ച അട്ഠപരിക്ഖാരികോവ സന്തുട്ഠോ, ഇതരേ അസന്തുട്ഠാ മഹിച്ഛാ മഹാഭാരാതി ന വത്തബ്ബാ. ഏതേപി അപ്പിച്ഛാവ സന്തുട്ഠാവ സുഭരാവ സല്ലഹുകവുത്തിനോവ. ഭഗവാ പന ന ഇമം സുത്തം തേസം വസേന കഥേസി, അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ വസേന കഥേസി. സോ ഹി ഖുദ്ദകവാസിഞ്ച സൂചിഞ്ച പരിസ്സാവനേ പക്ഖിപിത്വാ പത്തസ്സ അന്തോ ഠപേത്വാ പത്തം അംസകൂടേ ലഗ്ഗേത്വാ തിചീവരം കായപ്പടിബദ്ധം കത്വാ യേനിച്ഛകം സുഖം പക്കമതി, പടിനിവത്തിത്വാ ഗഹേതബ്ബം നാമസ്സ ന ഹോതി. ഇതി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സല്ലഹുകവുത്തിതം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **സന്തുട്ഠോ ഹോതി കായപരിഹാരികേന ചീവരേനാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **കായപരിഹാരികേനാ**തി കായപരിഹരണമത്തകേന. **കുച്ഛിപരിഹാരികേനാ**തി കുച്ഛിപരിഹരണമത്തകേന. **സമാദായേവ പക്കമതീ**തി തം അട്ഠപരിക്ഖാരമത്തകം സബ്ബം ഗഹേത്വാവ കായപ്പടിബദ്ധം കത്വാവ ഗച്ഛതി, "മമ വിഹാരോ പരിവേണം ഉപട്ഠാകോ"തിസ്സ സങ്ഗോ വാ ബന്ധോ വാ ന ഹോതി. സോ ജിയാ മുത്തോ സരോ വിയ, യൂഥാ അപക്കന്തോ മത്തഹത്ഥീ വിയ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം സേനാസനം, വനസണ്ഡം, രുക്ഖമൂലം, നവം പബ്ഭാരം പരിഭുഞ്ജന്തോ ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ നിസീദതി, സബ്ബിരിയാപഥേസു ഏകോ അദുതിയോ.

> "ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി,
> സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന;
> പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ,
> ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൨; ചൂളനി॰
> ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസോ ൧൨൮) -

ഏവം വണ്ണിതം ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പതം ആപജ്ജതി.

ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ സാധേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പക്ഖീ സകുണോ**തി പക്ഖയുത്തോ സകുണോ. **ഡേതീ**തി ഉപ്പതതി. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - സകുണാ നാമ "അസുകസ്മിം പദേസേ രുക്ഖോ പരിപക്കഫലോ"തി ഞത്വാ നാനാദിസാഹി ആഗന്ത്വാ നഖപക്ഖതുണ്ഡാദീഹി തസ്സ ഫലാനി വിജ്ഝന്താ വിധുനന്താ ഖാദന്തി, "ഇദം അജ്ജതനായ, ഇദം സ്വാതനായ ഭവിസ്സതീ"തി നേസം ന ഹോതി. ഫലേ പന ഖീണേ നേവ രുക്ഖസ്സ ആരക്ഖം ഠപേന്തി, ന തത്ഥ പക്ഖം വാ പത്തം വാ നഖം വാ തുണ്ഡം വാ ഠപേന്തി, അഥ ഖോ തസ്മിം രുക്ഖേ അനപേക്ഖാ ഹുത്വാ യോ യം ദിസാഭാഗം ഇച്ഛതി, സോ തേന സപത്തഭാരോവ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. ഏവമേവ അയം ഭിക്ഖു നിസ്സങ്ഗോ നിരപേക്ഖോയേവ പക്കമതി, സമാദായേവ പക്കമതി. **അരിയേനാ**തി നിദ്ദോസേന. **അജ്ഝത്ത**ന്തി സകേ അത്തഭാവേ. **അനവജ്ജസുഖ**ന്തി നിദ്ദോസസുഖം.

സോ ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി സോ ഇമിനാ അരിയേന സീലക്ഖന്ധേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം പസ്സിത്വാതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൫) വുത്തം. **അബ്യാസേകസുഖ**ന്തി കിലേസേഹി അനാസിത്തസുഖം,

അവികിണ്ണസുഖന്തിപി വുത്തം. ഇന്ദ്രിയസംവരസുഖം ഹി ദിട്ഠാദീസു ദിട്ഠമത്താദിവസേന പവത്തതായ അവികിണ്ണം ഹോതി.

സോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേതി സോ മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം സംവരേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ഇമേസു അഭിക്കന്തപടിക്കന്താദീസു സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞവസേന സമ്പജാനകാരീ ഹോതി. തത്ഥ **അഭിക്കന്ത**ന്തി പുരതോ ഗമനം. **പടിക്കന്ത**ന്തി പച്ഛാഗമനം.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം, അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ഇമേസം ചതുന്നം സതിസമ്പയുത്താനം സമ്പജഞ്ഞാനം വസേന സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വായേവ താനി അഭിക്കന്തപടിക്കന്താനി കരോതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ഇച്ഛന്തേന ദീഘനികായേ സാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാതോ വാ മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനവണ്ണനാതോ വാ ഗഹേതബ്ബോ.

സോ ഇമിനാ ചാതിആദിനാ കിം ദസ്സേതി? അരഞ്ഞവാസസ്സ പച്ചയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. യസ്സ ഹി ഇമേ ചത്താരോ പച്ചയാ നത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ന ഇജ്ഝതി, തിരച്ഛാനഗതേഹി വാ വനചരകേഹി വാ സദ്ധിം വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ "കിം ഏവരൂപസ്സ പാപഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞവാസേനാ"തി ഭേരവസദ്ദം സാവേന്തി, ഹത്ഥേഹി സീസം പഹരിത്വാ പലായനാകാരം കരോന്തി. "അസുകോ ഭിക്ഖു അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച പാപകമ്മമകാസീ"തി അയസോ പത്ഥരതി. യസ്സ പനേതേ ചത്താരോ പച്ചയാ അത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ഇജ്ഝതി. സോ ഹി അത്തനോ സീലം പച്ചവേക്ഖന്തോ കിഞ്ചി കാളകം വാ തിലകം വാ അപസ്സന്തോ പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തം ഖയതോ വയതോ സമ്മസന്തോ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി. അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ അത്തമനാ വണ്ണം ഭാസന്തി. ഇതിസ്സ ഉദകേ പക്ഖിത്തതേലബിന്ദു വിയ യസോ വിത്ഥാരികോ ഹോതി.

തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം, അപ്പസദ്ദം, അപ്പനിഗ്ഘോസന്തി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി സന്ധായ വിഭങ്ഗേ "വിവിത്തന്തി സന്തികേ ചേപി സേനാസനം ഹോതി, തഞ്ച അനാകിണ്ണം ഗഹട്ഠേഹി പബ്ബജിതേഹി, തേന തം വിവിത്ത"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൬) വുത്തം. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി **സേനാസനം**. മഞ്ചപീഠാനമേതം അധിവചനം. തേനാഹ - "സേനാസനന്തി മഞ്ചോപി സേനാസനം, പീഠമ്പി, ഭിസിപി, ബിമ്ബോഹനമ്പി, വിഹാരോപി, അഡ്ഢയോഗോപി, പാസാദോപി, ഹമ്മിയമ്പി, ഗുഹാപി, അട്ടോപി, മാളോപി, ലേണമ്പി, വേളുഗുമ്ബോപി, രുക്ഖമൂലമ്പി, മണ്ഡപോപി സേനാസനം, യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, സബ്ബമേതം സേനാസന"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൭). അപിച വിഹാരോ, അഡ്ഢയോഗോ, പാസാദോ, ഹമ്മിയം, ഗുഹാതി ഇദം വിഹാരസേനാസനം നാമ. മഞ്ചോ, പീഠം, ഭിസി, ബിമ്ബോഹനന്തി ഇദം മഞ്ചപീഠസേനാസനം നാമ. ചിമിലികാ, ചമ്മഖണ്ഡോ, തിണസന്ഥാരോ, പണ്ണസന്ഥാരോതി ഇദം സന്ഥതസേനാസനം നാമ. യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീതി ഏതം ഓകാസസേനാസനം നാമാതി ഏവം ചതുബ്ബിധം സേനാസനം ഹോതി. തം സബ്ബമ്പി സേനാസനഗ്ഗഹണേന ഗഹിതമേവ.

ഇമസ്സ പന സകുണസദിസസ്സ ചാതുദ്ദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികം ദസ്സേന്തോ **അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂല**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി (വിഭം॰ ൫൨൯) "ഇദം ഭിക്ഖുനീനം വസേന ആഗതം അരഞ്ഞം. "ആരഞ്ഞകം നാമ സേനാസനം പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി (പാരാ॰ ൬൫൪) ഇദം പന ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുരൂപം. തസ്സ ലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ വുത്തം. **രുക്ഖമൂല**ന്തി യംകിഞ്ചി സീതച്ഛായം വിവിത്തം രുക്ഖമൂലം. **പബ്ബത**ന്തി സേലം. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നസ്സ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന ബീജിയമാനസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദാരിതം ഉദകഭിന്നം പബ്ബതപദേസം, യം നിതമ്ബന്തിപി നദീനികുഞ്ജന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ ഹോതി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹനം, മണിക്ഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി. ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതാനി കത്വാ വാലികം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞാപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരം, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം. **സുസാന**ലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൪) വുത്തം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി. തേനേവാഹ - "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തിആദി. **അബ്ഭോകാസ**ന്തി അച്ഛന്നം. ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസിം . മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

പച്ഛാഭത്തന്തി ഭത്തസ്സ പച്ഛതോ. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ**തി പിണ്ഡപാതപരിയേസനതോ പടിക്കന്തോ. **പല്ലങ്ക**ന്തി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം. **ആഭുജിത്വാ**തി ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാ**തി ഉപരിമസരീരം ഉജുകം ഠപേത്വാ അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേത്വാ. ഏവഞ്ഹി നിസിന്നസ്സ ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി ന പണമന്തി. അഥസ്സ യാ തേസം പണമനപച്ചയാ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, താ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. താസു ന ഉപ്പജ്ജമാനാസു ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ന പരിപതതി, വുദ്ധിം ഫാതിം ഉപഗച്ഛതി. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ**തി കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം ഠപയിത്വാ, മുഖസമീപേ വാ കത്വാതി അത്ഥോ. തേനേവ വിഭങ്ഗേ വുത്തം - "അയം സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി സൂപട്ഠിതാ നാസികഗ്ഗേ വാ മുഖനിമിത്തേ വാ. തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ"തി (വിഭം॰ ൫൩൭). അഥ വാ **"പരീ**തി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ. **മുഖ**ന്തി നിയ്യാനട്ഠോ. **സതീ**തി ഉപട്ഠാനട്ഠോ. തേന വുച്ചതി - 'പരിമുഖം സതി'"ന്തി ഏവം പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൪) വുത്തനയേന പനേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപോ "പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനം സതിം കത്വാ"തി.

അഭിജ്ഝം ലോകേതി ഏത്ഥ ലുജ്ജന-പലുജ്ജനട്ഠേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ. തസ്മാ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു രാഗം പഹായ കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **വിഗതാഭിജ്ഝേനാ**തി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീനത്താ വിഗതാഭിജ്ഝേന, ന

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസദിസേനാതി അത്ഥോ. **അഭിജ്ഝായ ചിത്തം പരിസോധേതീ**തി അഭിജ്ഝാതോ ചിത്തം പരിമോചേതി, യഥാ നം സാ മുഞ്ചതി ചേവ മുഞ്ചിത്വാ ച ന പുന ഗണ്ഹാതി, ഏവം കരോതീതി അത്ഥോ. **ബ്യാപാദപദോസം പഹായാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ബ്യാപജ്ജതി ഇമിനാ ചിത്തം പൂതികുമ്മാസാദയോ വിയ പുരിമപകതിം പജഹതീതി **ബ്യാപാദോ**. വികാരപ്പത്തിയാ പദുസ്സതി, പരം വാ പദൂസേതി വിനാസേതീതി **പദോസോ**. ഉഭയമ്പേതം കോധസ്സേവ അധിവചനം . ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം, മിദ്ധം ചേതസികഗേലഞ്ഞം. ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം. ആലോകസഞ്ഞീ**തി രത്തിമ്പി ദിവാപി ദിട്ഠആലോകസഞ്ജാനനസമത്ഥായ വിഗതനീവരണായ പരിസുദ്ധായ സഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ . **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ. ഇദം ഉഭയം ആലോകസഞ്ഞായ ഉപകാരകത്താ വുത്തം. ഉദ്ധച്ചഞ്ച കുക്കുച്ചഞ്ച **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം. തിണ്ണവിചികിച്ഛോ**തി വിചികിച്ഛം തരിത്വാ അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. ''കഥമിദം കഥമിദ''ന്തി ഏവം നപ്പവത്തതീതി **അകഥംകഥീ. കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി അനവജ്ജേസു ധമ്മേസു. ''ഇമേ നു ഖോ കുസലാ, കഥമിമേ കുസലാ''തി ഏവം ന വിചികിച്ഛതി ന കങ്ഖതീതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. ഇമേസു പന നീവരണേസു വചനത്ഥലക്ഖണാദിഭേദതോ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭൧-൭൨) വുത്തം. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ**തി യസ്മാ ഇമേ പഞ്ച നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നാപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച വാ അഭിഞ്ഞാ ഉച്ഛിന്ദിത്വാ പാതേന്തി. തസ്മാ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാതി വുച്ചന്തി. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാനി.

ഇമേ ആസവാതിആദി അപരേനാപി പരിയായേന ചതുസച്ചപ്പകാസനത്ഥം വുത്തം. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതീ**തി ഏത്താവതാ ഹേട്ഠാ തീഹി അങ്ഗേഹി ബാഹിരസമയസ്സ നിപ്ഫലഭാവം ദസ്സേത്വാ ചതുത്ഥേന അങ്ഗേന അത്തനോ സാസനസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവം പകാസേത്വാ ദേസനായ അരഹത്തേന കൂടം ഗണ്ഹി. ഇദാനി ദേസനം അപ്പേന്തോ **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

൯. തണ്ഹാസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൯. നവമേ **ജാലിനി**ന്തി ജാലസദിസം. യഥാ ഹി ജാലം സമന്തതോ സംസിബ്ബിതം ആകുലബ്യാകുലം, ഏവം തണ്ഹാപീതി ജാലസദിസത്താ ജാലിനീതി വുത്താ. തയോ വാ ഭവേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതായ ഏതിസ്സാ തത്ഥ തത്ഥ അത്തനോ കോട്ഠാസഭൂതം ജാലം അത്ഥീതിപി ജാലിനീ. **സരിത**ന്തി തത്ഥ തത്ഥ സരിത്വാ സംസരിത്വാ ഠിതം. **വിസട**ന്തി പത്ഥടം വിക്ഖിത്തം. **വിസത്തിക**ന്തി തത്ഥ തത്ഥ വിസത്തം ലഗ്ഗം ലഗിതം. അപിച **''വിസമൂലാതി** വിസത്തികാ. **വിസഫലാ**തി വിസത്തികാ''തിആദിനാപി (മഹാനി॰ ൩; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൨൨) നയേനേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉദ്ധസ്തോ**തി ഉപരി ധംസിതോ. **പരിയോനദ്ധോ**തി സമന്താ വേഠിതോ. **തന്താകുലകജാതോ**തി തന്തം വിയ ആകുലജാതോ. യഥാ നാമ ദുന്നിക്ഖിത്തം മൂസികച്ഛിന്നം പേസകാരാനം തന്തം തഹിം തഹിം ആകുലം ഹോതി, ''ഇദം അഗ്ഗം ഇദം മൂല''ന്തി അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം, മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരം ഹോതി, ഏവം സത്താ ഇമായ തണ്ഹായ പരിയോനദ്ധാ ആകുലബ്യാകുലാ ന സക്കോന്തി അത്തനോ നിസ്സരണമഗ്ഗം ഉജും കാതും.

ഗുലാഗുണ്ഠികജാതോതി ഗുലാഗുണ്ഠികം വുച്ചതി പേസകാരകഞ്ജിയസുത്തം. ഗുലാ നാമ സകുണികാ, തസ്സാ കുലാവകോതിപി ഏകേ. യഥാ തദുഭയമ്പി ആകുലം അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം, മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരന്തി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം. **മുഞ്ജപബ്ബജഭൂതോ**തി മുഞ്ജതിണം വിയ പബ്ബജതിണം വിയ ച ഭൂതോ, താദിസോ ജാതോ. യഥാ താനി തിണാനി കോട്ടേത്വാ കതരജ്ജും ജിണ്ണകാലേ കത്ഥചി പതിതം ഗഹേത്വാ തേസം തിണാനം "ഇദം അഗ്ഗം ഇദം മൂല"ന്തി അഗ്ഗേന വാ അഗ്ഗം, മൂലേന വാ മൂലം സമാനേതും ദുക്കരം. തമ്പി ച പച്ചത്തപുരിസകാരേ ഠത്വാ സക്കാ ഭവേയ്യ ഉജും കാതും, ഠപേത്വാ പന ബോധിസത്തേ അഞ്ഞോ സത്തോ അത്തനോ ധമ്മതായ തണ്ഹാജാലം പദാലേത്വാ അത്തനോ നിസ്സരണമഗ്ഗം ഉജും കാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. ഏവമയം ലോകോ തണ്ഹാജാലേന പരിയോനദ്ധോ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം സംസാരം നാതിവത്തതി. തത്ഥ **അപായോ**തി നിരയ-തിരച്ഛാനയോനി-പേത്തിവിസയ-അസുരകായാ. സബ്ബേപി ഹി തേ വഡ്ഢിസങ്ഖാതസ്സ ആയസ്സ അഭാവതോ അപായാതി വുച്ചന്തി. തഥാ ദുക്ഖസ്സ ഗതിഭാവതോ **ദുഗ്ഗതി**. സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപതിതത്താ **വിനിപാതോ**. ഇതരോ പന -

> "ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതി.

തം സബ്ബം നാതിവത്തതി നാതിക്കമതി, അഥ ഖോ ചുതിതോ പടിസന്ധിം പടിസന്ധിതോ ചുതിന്തി ഏവം പുനപ്പുനം ചുതിപടിസന്ധിയോ ഗണ്ഹമാനോ തീസു ഭവേസു ചതൂസു യോനീസു പഞ്ചസു ഗതീസു സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു നവസു സത്താവാസേസു മഹാസമുദ്ദേ വാതക്ഖിത്തനാവാ വിയ യന്തേ യുത്തഗോണോ വിയ ച പരിബ്ഭമതിയേവ.

അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായാതി അജ്ഝത്തികം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ. ഇദഞ്ഹി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **ബാഹിരസ്സ ഉപാദായാ**തി ബാഹിരം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ, ഇദമ്പി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **അസ്മീതി, ഭിക്ഖവേ, സതീ**തി, ഭിക്ഖവേ, യദേതം അജ്ഝത്തം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന സമൂഹഗ്ഗാഹതോ അസ്മീതി ഹോതി, തസ്മിം സതീതി അത്ഥോ. **ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതീ**തിആദീസു പന ഏവം സമൂഹതോ അഹന്തി ഗഹണേ സതി തതോ അനുപനിധായ ച ഉപനിധായ ചാതി ദ്വിധാ ഗഹണം ഹോതി. തത്ഥ **അനുപനിധായാ**തി അഞ്ഞം ആകാരം അനുപഗമ്മ സകഭാവമേവ ആരമ്മണം കത്വാ ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതി, ഖത്തിയാദീസു ഇദംപകാരോ അഹന്തി ഏവം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇദം താവ അനുപനിധായ ഗഹണം. **ഉപനിധായ ഗഹണം** പന ദുവിധം ഹോതി സമതോ ച അസമതോ ച. തം ദസ്സേതും **ഏവംസ്മീതി അഞ്ഞഥാസ്മീ**തി ച വുത്തം. തത്ഥ **ഏവംസ്മീ**തി ഇദം സമതോ ഉപനിധായ ഗഹണം, യഥായം ഖത്തിയോ യഥായം ബ്രാഹ്മണോ, ഏവമഹമ്പീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞഥാസ്മീ**തി ഇദം പന അസമതോ ഗഹണം, യഥായം ഖത്തിയോ യഥായം ബ്രാഹ്മണോ, തതോ അഞ്ഞഥാ അഹം, ഹീനോ വാ അധികോ വാതി അത്ഥോ. ഇമാനി താവ പച്ചുപ്പന്നവസേന ചത്താരി തണ്ഹാവിചരിതാനി.

അസസ്മീതി സതസ്മീതി ഇമാനി പന ദ്വേ യസ്മാ അത്ഥീതി അസം, നിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. സീദതീതി സതം, അനിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. തസ്മാ

സസ്സതുച്ഛേദവസേന വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. ഇതോ പരാനി **സന്തി** ഏവമാദീനി ചത്താരി സംസയപരിവിതക്കവസേന വുത്താനി. **സന്തി ഹോതീ**തി ഏവമാദീസു അഹം സിയന്തി ഹോതീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അധിപ്പായോ പനേത്ഥ പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബോ. **അപിഹം സന്തി**ആദീനി പന ചത്താരി അപി നാമ അഹം ഭവേയ്യന്തി ഏവം പത്ഥനാകപ്പനവസേന വുത്താനി. താനിപി പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **ഭവിസ്സന്തി**ആദീനി പന ചത്താരി അനാഗതവസേന വുത്താനി. തേസമ്പി പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവമേതേ -

> "ദ്വേ ദിട്ഠിസീസാ സീസഞ്ഞേ, ചത്താരോ സീസമൂലകാ;
> തയോ തയോതി ഏതാനി, അട്ഠാരസ വിഭാവയേ.

ഏതേസു ഹി അസസ്മി, സതസ്മീതി ഏതേ ദ്വേ ദിട്ഠിസീസാ നാമ. അസ്മി, സന്തി, അപിഹം സന്തി, ഭവിസ്സന്തി ഏതേ ചത്താരോ സുദ്ധസീസാ ഏവ. ഇത്ഥസ്മീതിആദയോ തയോ തയോതി ദ്വാദസ സീസമൂലകാ നാമാതി ഏവമേതേ ദ്വേ ദിട്ഠിസീസാ ചത്താരോ സുദ്ധസീസാ ദ്വാദസ സീസമൂലകാതി അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. ഇമാനി താവ അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി. ബാഹിരസ്സ ഉപാദായ തണ്ഹാവിചരിതേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ രൂപേന വാ... പേ... വിഞ്ഞാണേന വാതി ഏസ വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. സേസം താദിസമേവ.

ഇതി ഏവരൂപാനി അതീതാനി ഛത്തിംസാതി ഏകമേകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അതീതേ അദ്ധനി ഛത്തിംസ. **അനാഗതാനി ഛത്തിംസാ**തി ഏകമേകസ്സേവ പുഗ്ഗലസ്സ ച അനാഗതേ അദ്ധനി ഛത്തിംസ. **പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാ**തി ഏകസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ യഥാസമ്ഭവതോ ബഹൂനം വാ പച്ചുപ്പന്നേ അദ്ധനി ഛത്തിംസാവ. സബ്ബസത്താനം പന നിയമേനേവ അതീതേ അദ്ധനി ഛത്തിംസ, അനാഗതേ ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നേ ഛത്തിംസ. അനന്താ ഹി അസദിസതണ്ഹാമാനദിട്ഠിഭേദാ സത്താ. **അട്ഠസതം തണ്ഹാവിചരിതം ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ പന അട്ഠസതസങ്ഖാതം തണ്ഹാവിചരിതം ഹോതീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൦. പേമസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൦. ദസമേ **ന ഉസ്സേനേതീ**തി ദിട്ഠിവസേന ന ഉക്ഖിപതി. **ന പടിസേനേതീ**തി പടിവിരുദ്ധോ ഹുത്വാ കലഹഭണ്ഡനവസേന ന ഉക്ഖിപതി. **ന ധൂപായതീ**തി അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ തണ്ഹാവിചരിതവസേന ന ധൂപായതി. **ന പജ്ജലതീ**തി ബാഹിരസ്സ ഉപാദായ തണ്ഹാവിചരിതവസേന ന പജ്ജലതി. **ന സമ്പജ്ഝായതീ**തി അസ്മിമാനവസേന ന സമ്പജ്ഝായതി. സേസം പാളിനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി.

മഹാവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ചതുത്ഥപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൫. പഞ്ചമപണ്ണാസകം

(൨൧) ൧. സപ്പുരിസവഗ്ഗോ

൧-൬. സിക്ഖാപദസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അസപ്പുരിസ**ന്തി ലാമകപുരിസം തുച്ഛപുരിസം മൂള്ഹപുരിസം അവിജ്ജായ അന്ധീകതം ബാലം. **അസപ്പുരിസതര**ന്തി അതിരേകേന അസപ്പുരിസം. ഇതരേ ദ്വേ വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഇതോ പരേസു പഞ്ചസു. ഏതേസു ഹി പഠമം പഞ്ചവേരവസേന ദേസിതം, ദുതിയം അസ്സദ്ധമ്മവസേന, തതിയം കായവചീദ്വാരവസേന, ചതുത്ഥം മനോദ്വാരവസേന, പഞ്ചമം അട്ഠമിച്ഛത്തവസേന, ഛട്ഠം ദസമിച്ഛത്തവസേന.

൭-൧൦. പാപധമ്മസുത്തചതുക്കവണ്ണനാ

൨൦൭-൨൧൦. സത്തമേ **പാപ**ന്തി ലാമകം സംകിലിട്ഠപുഗ്ഗലം. **കല്യാണ**ന്തി ഭദ്ദകം അനവജ്ജപുഗ്ഗലം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. അട്ഠമേപി ഏസേവ നയോ. നവമേ **പാപധമ്മ**ന്തി ലാമകധമ്മം. **കല്യാണധമ്മ**ന്തി അനവജ്ജധമ്മം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. ദസമേപി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസസുപി സുത്തേസു അഗാരിയപ്പടിപദാ കഥിതാ. സചേപി സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ഹോന്തി, വട്ടതിയേവാതി.

സപ്പുരിസവഗ്ഗോ പഠമോ.

(൨൨) ൨. പരിസാവഗ്ഗോ

൧. പരിസാസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ പരിസം ദൂസേന്തീതി **പരിസദൂസനാ**. പരിസം സോഭേന്തീതി **പരിസസോഭനാ**.

൨. ദിട്ഠിസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൨. ദുതിയേ മനോദുച്ചരിതേ പരിയാപന്നാപി മിച്ഛാദിട്ഠി മഹാസാവജ്ജതായ വിസും വുത്താ, തസ്സാ ച പടിപക്ഖവസേന സമ്മാദിട്ഠി.

൩. അകതഞ്ഞുതാസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൩. തതിയേ **അകതഞ്ഞുതാ അകതവേദിതാ**തി അകതഞ്ഞുതായ അകതവേദിതായ. ഉഭയമ്പേതം അത്ഥതോ ഏകമേവ. സുക്കപക്ഖേപി ഏസേവ നയോ.

൪-൭. പാണാതിപാതീസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൪-൨൧൭. ചതുത്ഥം ചതുന്നം കമ്മകിലേസാനം തപ്പടിപക്ഖസ്സ ച വസേന വുത്തം, പഞ്ചമം സുക്കപക്ഖാനം ആദിതോ ചതുന്നം മിച്ഛത്താനം വസേന, ഛട്ഠം അവസേസാനം ചതുന്നം, സത്തമം അനരിയവോഹാരഅരിയവോഹാരാനം. തഥാ അട്ഠമനവമദസമാനി സപ്പടിപക്ഖാനം അസ്സദ്ധമ്മാനം വസേന വുത്താനി. സബ്ബസുത്തേസു പന സുക്കപക്ഖധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാവ കഥിതാ. നവസു സുത്തേസു കിഞ്ചാപി ''സഗ്ഗേ''തി വുത്തം, തയോ പന മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി ലബ്ഭന്തിയേവാതി.

പരിസാവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

(൨൩) ൩. ദുച്ചരിതവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൨൧-൨൩൧. തതിയസ്സ പഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ. ദസമേ യോ ചിന്തേത്വാ കബ്യം കരോതി, അയം **ചിന്താകവി** നാമ. യോ സുത്വാ കരോതി, അയം **സുതകവി** നാമ. യോ ഏകം അത്ഥം നിസ്സായ കരോതി, അയം **അത്ഥകവി** നാമ. യോ തങ്ഖണഞ്ഞേവ വങ്ഗീസത്ഥേരോ വിയ അത്തനോ പടിഭാനേന കരോതി, അയം **പടിഭാനകവി** നാമാതി.

ദുച്ചരിതവഗ്ഗോ തതിയോ.

(൨൪) ൪. കമ്മവഗ്ഗോ

൧. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൨. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **കണ്ഹ**ന്തി കാളകം ദസഅകുസലകമ്മപഥകമ്മം. **കണ്ഹവിപാക**ന്തി അപായേ നിബ്ബത്തനതോ കാളകവിപാകം. **സുക്ക**ന്തി പണ്ഡരകം കുസലകമ്മപഥകമ്മം . **സുക്കവിപാക**ന്തി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തനതോ പണ്ഡരകവിപാകം. **കണ്ഹസുക്ക**ന്തി മിസ്സകകമ്മം. **കണ്ഹസുക്കവിപാക**ന്തി സുഖദുക്ഖവിപാകം. മിസ്സകകമ്മഞ്ഹി കത്വാ അകുസലേന തിരച്ഛാനയോനിയം മങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനാദീസു ഉപ്പന്നോ കുസലേന പവത്തേ സുഖം വേദിയതി. കുസലേന രാജകുലേപി നിബ്ബത്തോ അകുസലേന പവത്തേ ദുക്ഖം വേദിയതി. **അകണ്ഹം അസുക്ക**ന്തി കമ്മക്ഖയകരം ചതുമഗ്ഗഞാണം അധിപ്പേതം. തഞ്ഹി യദി കണ്ഹം ഭവേയ്യ, കണ്ഹവിപാകം ദദേയ്യ. യദി സുക്കം ഭവേയ്യ, സുക്കവിപാകം ദദേയ്യ. ഉഭയവിപാകസ്സ പന അപ്പദാനതോ അകണ്ഹം അസുക്കന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

൨. വിത്ഥാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൩. ദുതിയേ **സബ്യാബജ്ഝ**ന്തി സദോസം. **കായസങ്ഖാര**ന്തി കായദ്വാരചേതനം. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ആയൂഹതി സമ്പിണ്ഡേതി. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **സബ്യാബജ്ഝം ലോക**ന്തി സദുക്ഖം ലോകം. **സബ്യാബജ്ഝാ ഫസ്സാ**തി സദുക്ഖാ വിപാകഫസ്സാ. **സബ്യാബജ്ഝം വേദനം വേദിയതീ**തി സാബാധം വിപാകവേദനം വേദിയതി. **ഏകന്തദുക്ഖ**ന്തി ഏകന്തേനേവ ദുക്ഖം, ന സുഖസമ്മിസ്സം. **സേയ്യഥാപി സത്താ നേരയികാ**തി ഏത്ഥ **സേയ്യഥാപീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ. തേന കേവലം നേരയികസത്തേ ദസ്സേതി, അഞ്ഞേ പന തംസരിക്ഖകാ നാമ നത്ഥി. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സേയ്യഥാപി മനുസ്സാ**തിആദീസു പന മനുസ്സാനം താവ കാലേന സുഖാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, കാലേന ദുക്ഖാ വേദനാ. **ഏകച്ചേ ച ദേവാ**തി ഏത്ഥ പന കാമാവചരദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. തേസഞ്ഹി മഹേസക്ഖതരാ ദേവതാ ദിസ്വാ നിസിന്നാസനതോ വുട്ഠാനം, പാരുതഉത്തരാസങ്ഗസ്സ ഓതാരണം, അഞ്ജലിപഗ്ഗണ്ഹനന്തിആദീനം വസേന കാലേന ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവന്താനം കാലേന സുഖം. **ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ**തി ഏത്ഥ വേമാനികപേതാ ദട്ഠബ്ബാ. തേ നിരന്തരമേവ ഏകസ്മിം കാലേ സുഖം, ഏകസ്മിം കാലേ ദുക്ഖം വേദിയന്തി. നാഗസുപണ്ണഹത്ഥിഅസ്സാദയോ പന മനുസ്സാ വിയ വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖാവ ഹോന്തി. **പഹാനായ യാ ചേതനാ**തി ഏത്ഥ വിവട്ടഗാമിനീ മഗ്ഗചേതനാ വേദിതബ്ബാ. സാ ഹി കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതീതി.

൩. സോണകായനസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൪. തതിയേ **സിഖാമോഗ്ഗല്ലാനോ**തി സീസമജ്ഝേ ഠിതായ മഹതിയാ സിഖായ സമന്നാഗതോ മോഗ്ഗല്ലാനഗോത്തോ ബ്രാഹ്മണോ. **പുരിമാനീ**തി അതീതാനന്തരദിവസതോ പട്ഠായ പുരിമാനി, ദുതിയാദിതോ പട്ഠായ **പുരിമതരാനി** വേദിതബ്ബാനി. **സോണകായനോ**തി തസ്സേവ അന്തേവാസികോ. **കമ്മസച്ചായം ഭോ ലോകോ**തി ഭോ അയം ലോകോ കമ്മസഭാവോ.

കമ്മസമാരമ്ഭട്ഠായീതി കമ്മസമാരമ്ഭേന തിട്ഠതി. കമ്മം ആയൂഹന്തോവ തിട്ഠതി, അനായൂഹന്തോ ഉച്ഛിജ്ജതീതി ദീപേതി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

൪-൯. സിക്ഖാപദസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൪. ചതുത്ഥാദീനിപി ഉത്താനത്ഥാനേവ. മഗ്ഗങ്ഗേസു പന യസ്മാ സതിയാ ഉപട്ഠപേത്വാ പഞ്ഞായ പരിച്ഛിന്ദതി, തസ്മാ ഉഭയമേവ കമ്മം. സേസാ അങ്ഗാനേവ ഹോന്തി, നോ കമ്മന്തി വുത്തം. ബോജ്ഝങ്ഗേസുപി ഏസേവ നയോ. അഭിധമ്മേ പന സബ്ബമ്പേതം അവിസേസേന ചേതനാസമ്പയുത്തകമ്മന്തേവ വണ്ണിതം.

൧൦. സമണസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൧. ദസമേ **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ. അയം പന നിയമോ സേസപദേസുപി വേദിതബ്ബോ. ദുതിയാദയോപി ഹി സമണാ ഇധേവ, ന അഞ്ഞത്ഥ. **സുഞ്ഞാ**തി രിത്താ തുച്ഛാ. **പരപ്പവാദാ**തി ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതികാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞിവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞിവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഇമേ സബ്ബേപി ബ്രഹ്മജാലേ ആഗതദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ ഇതോ ബാഹിരാനം പരേസം പവാദാ പരപ്പവാദാ നാമ. തേ സബ്ബേപി ഇമേഹി ചതൂഹി ഫലട്ഠകസമണേഹി സുഞ്ഞാ. ന ഹി തേ ഏത്ഥ സന്തി. ന കേവലഞ്ച ഏതേഹേവ സുഞ്ഞാ , ചതൂഹി പന മഗ്ഗട്ഠകസമണേഹിപി, ചതുന്നം മഗ്ഗാനം അത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകേഹിപീതി ദ്വാദസഹിപി സമണേഹി സുഞ്ഞാ ഏവ. ഇദമേവ അത്ഥം സന്ധായ ഭഗവതാ മഹാപരിനിബ്ബാനേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪) വുത്തം -

> ‘‘ഏകൂനതിംസോ വയസാ സുഭദ്ദ,
> യം പബ്ബജിം കിംകുസലാനുഏസീ;
> വസ്സാനി പഞ്ഞാസ സമാധികാനി,
> യതോ അഹം പബ്ബജിതോ സുഭദ്ദ;
> ഞായസ്സ ധമ്മസ്സ പദേസവത്തീ,
> ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണോപി നത്ഥി’’.

‘‘ദുതിയോപി സമണോ നത്ഥി, തതിയോപി സമണോ നത്ഥി, ചതുത്ഥോപി സമണോ നത്ഥി, സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഹി അഞ്ഞേഹീ’’തി . ഏത്ഥ ഹി പദേസവത്തീതി ആരദ്ധവിപസ്സകോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകം മഗ്ഗട്ഠം ഫലട്ഠന്തി തയോപി ഏകതോ കത്വാ ‘‘സമണോപി നത്ഥീ’’തി ആഹ, സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകം മഗ്ഗട്ഠം ഫലട്ഠന്തി തയോപി ഏകതോ കത്വാ ‘‘ദുതിയോപി സമണോ നത്ഥീ’’തി ആഹ. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ. ഏകാദസമം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

കമ്മവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

(൨൫) ൫. ആപത്തിഭയവഗ്ഗോ

൧. സങ്ഘഭേദകസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അപി നു തം, ആനന്ദ, അധികരണ**ന്തി വിവാദാധികരണാദീസു അഞ്ഞതരം അധികരണം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഉപ്പജ്ജി, സത്ഥാ തസ്സ വൂപസന്തഭാവം പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ. **കുതോ തം, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, കുതോ കിന്തി കേന കാരണേന തം അധികരണം വൂപസമിസ്സതീതി വദതി. **കേവലകപ്പ**ന്തി സകലം സമന്തതോ. **സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ**തി സങ്ഘേന സദ്ധിം വാദത്ഥായ കഥിതം പടികഥേന്തോവ ഠിതോ. **തത്രായസ്മാ**തി തസ്മിം ഏവം ഠിതേ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ. **ന ഏകവാചികമ്പി ഭണിതബ്ബം മഞ്ഞതീ**തി ''മാ, ആവുസോ, സങ്ഘേന സദ്ധിം ഏവം അവചാ''തി ഏകവചനമ്പി വത്തബ്ബം ന മഞ്ഞതി. **വോയുഞ്ജതീ**തി അനുയുഞ്ജതി അനുയോഗം ആപജ്ജതി. **അത്ഥവസേ**തി കാരണവസേ. **നാസേസ്സന്തീ**തി ഉപോസഥപ്പവാരണം ഉപഗന്തും അദത്വാ നിക്കഡ്ഢിസ്സന്തി. സേസം പാളിവസേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨. ആപത്തിഭയസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൨. ദുതിയേ **ഖുരമുണ്ഡം കരിത്വാ**തി പഞ്ച സിഖണ്ഡകേ ഠപേത്വാ ഖുരേന മുണ്ഡം കരിത്വാ. **ഖരസ്സരേനാ**തി കക്ഖളസദ്ദേന. **പണവേനാ**തി വജ്ഝഭേരിയാ. **ഥലട്ഠസ്സാ**തി ഏകമന്തേ ഠിതസ്സ. **സീസച്ഛേജ്ജ**ന്തി സീസച്ഛേദാരഹം. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യം നാമ. **സോ വതസ്സാഹ**ന്തി സോ വത അഹം അസ്സം, യം ഏവരൂപം പാപം ന കരേയ്യന്തി അത്ഥോ. **യഥാധമ്മം പടികരിസ്സതീ**തി ധമ്മാനുരൂപം പടികരിസ്സതി, സാമണേരഭൂമിയം ഠസ്സതീതി അത്ഥോ. **കാളവത്ഥം പരിധായാ**തി കാളപിലോതികം നിവാസേത്വാ. **മോസല്ല**ന്തി മുസലാഭിപാതാരഹം. **യഥാധമ്മ**ന്തി ഇധ ആപത്തിതോ വുട്ഠായ സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠഹന്തോ യഥാധമ്മം കരോതി നാമ. **ഭസ്മപുട**ന്തി ഛാരികാഭണ്ഡികം. **ഗാരയ്ഹം ഭസ്മപുട**ന്തി ഗരഹിതബ്ബഛാരികാപുടേന മത്ഥകേ അഭിഘാതാരഹം. **യഥാധമ്മ**ന്തി ഇധ ആപത്തിം ദേസേന്തോ യഥാധമ്മം പടികരോതി നാമ. **ഉപവജ്ജ**ന്തി ഉപവാദാരഹം. **പാടിദേസനീയേസൂ**തി പടിദേസേതബ്ബേസു. ഇമിനാ സബ്ബാപി സേസാപത്തിയോ സങ്ഗഹിതാ. **ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി ആപത്തിഭയാനീ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഇമാനി ചത്താരി ആപത്തിം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകഭയാനി നാമാതി.

൩. സിക്ഖാനിസംസസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൩. തതിയേ സിക്ഖാ ആനിസംസാ ഏത്ഥാതി **സിക്ഖാനിസംസം**. പഞ്ഞാ ഉത്തരാ ഏത്ഥാതി **പഞ്ഞുത്തരം**. വിമുത്തി സാരോ ഏത്ഥാതി **വിമുത്തിസാരം**. സതി ആധിപതേയ്യാ ഏത്ഥാതി **സതാധിപതേയ്യം**. ഏതേസം ഹി സിക്ഖാദിസങ്ഖാതാനം ആനിസംസാദീനം അത്ഥായ വുസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. **ആഭിസമാചാരികാ**തി ഉത്തമസമാചാരികാ. വത്തവസേന പഞ്ഞത്തസീലസ്സേതം അധിവചനം. **തഥാ തഥാ സോ തസ്സാ സിക്ഖായാ**തി തഥാ തഥാ സോ സിക്ഖാകാമോ ഭിക്ഖു തസ്മിം സിക്ഖാപദേ.

ആദിബ്രഹ്മചരിയികാതി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതാനം ചതുന്നം മഹാസീലാനമേതം അധിവചനം. **സബ്ബസോ**തി സബ്ബാകാരേന. **ധമ്മാ**തി ചതുസച്ചധമ്മാ. **പഞ്ഞായ സമവേക്ഖിതാ ഹോന്തീ**തി സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ സുദിട്ഠാ ഹോന്തി. **വിമുത്തിയാ ഫുസിതാ ഹോന്തീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ ഞാണഫസ്സേന ഫുട്ഠാ ഹോന്തി. **അജ്ഝത്തംയേവ സതി സൂപട്ഠിതാ ഹോതീ**തി നിയകജ്ഝത്തേയേവ സതി സുട്ഠു ഉപട്ഠിതാ ഹോതി. **പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമി. **പഞ്ഞായ സമവേക്ഖിസ്സാമീ**തി ഇധാപി വിപസ്സനാപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ. **ഫുസിതം വാ ധമ്മം തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹേസ്സാമീ**തി എത്ഥ പന മഗ്ഗപഞ്ഞാവ അധിപ്പേതാ.

൪. സേയ്യാസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൬. ചതുത്ഥേ **പേതാ**തി കാലകതാ വുച്ചന്തി. **ഉത്താനാ സേന്തീ**തി തേ യേഭുയ്യേന ഉത്താനകാവ സയന്തി. അഥ വാ **പേത്തിവിസയേ** നിബ്ബത്താ **പേതാ** നാമ, തേ അപ്പമംസലോഹിതത്താ അട്ഠിസങ്ഘാതജടിതാ എകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സേന്തി. **അനത്തമനോ ഹോതീ**തി തേജുസ്സദത്താ സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ എകസ്മിം, പച്ഛിമപാദേ എകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി. ദിവസമ്പി സയിത്വാ പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്തസന്തോ പബുജ്ഝതി, സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാദീനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി, ''നയിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ, ന സൂരഭാവസ്സ അനുരൂപ''ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - ''അനത്തമനോ ഹോതീ''തി. അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന ''തുയ്ഹം ജാതിയാ ച സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ''ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭനം വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ പക്കമതി. തേന വുത്തം - ''അത്തമനോ ഹോതീ''തി.

൫. ഥൂപാരഹസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൭. പഞ്ചമേ **രാജാ ചക്കവത്തീ**തി എത്ഥ കസ്മാ ഭഗവാ അഗാരമജ്ഝേ വസിത്വാ കാലകതസ്സ രഞ്ഞോ ഥൂപകരണം അനുജാനാതി, ന സീലവതോ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുസ്സാതി? അനച്ഛരിയത്താ. പുഥുജ്ജനഭിക്ഖൂനഞ്ഹി ഥൂപേ അനുഞ്ഞായമാനേ തമ്ബപണ്ണിദീപേ താവ ഥൂപാനം ഓകാസോ ന ഭവേയ്യ, തഥാ അഞ്ഞേസു ഠാനേസു. തസ്മാ ''അനച്ഛരിയാ തേ ഭവിസ്സന്തീ''തി നാനുജാനാതി. ചക്കവത്തീ രാജാ എകോവ നിബ്ബത്തതി, തേനസ്സ ഥൂപോ അച്ഛരിയോ ഹോതി. പുഥുജ്ജനസീലവതോ പന പരിനിബ്ബുതഭിക്ഖുനോ വിയ മഹന്തമ്പി സക്കാരം കാതും വട്ടതിയേവ. ഛട്ഠസത്തമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮. പഠമവോഹാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൦. അട്ഠമേ **അനരിയവോഹാരാ**തി അനരിയാനം കഥാ. സേസേസുപി എസേവ നയോ.

ആപത്തിഭയവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പഞ്ചമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

(൨൬) ൬. അഭിഞ്ഞാവഗ്ഗോ

൧-൩. അഭിഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൫൧-൨൫൩. ഛട്ഠസ്സ പഠമേ **അഭിഞ്ഞായാ**തി ജാനിത്വാ. **സമഥോ ച വിപസ്സനാ ചാ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതാ ച സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹവിപസ്സനാഞാണഞ്ച. **വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ചാ**തി മഗ്ഗഞാണവിജ്ജാ ച സേസാ സമ്പയുത്തകധമ്മാ ച. ദുതിയേ **അനരിയപരിയേസനാ**തി അനരിയാനം ഏസനാ ഗവേസനാ. **ജരാധമ്മ**ന്തി ജരാസഭാവം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. തതിയം ഉത്താനമേവ.

൪. മാലുക്യപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൫൪. ചതുത്ഥേ **മാലുക്യപുത്തോ**തി മാലുക്യബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം തവ ഓവാദയാചനേ. ഇമിനാ ഥേരം അപസാദേതിപി ഉസ്സാദേതിപി. കഥം? അയം കിര ദഹരകാലേ പച്ചയേസു ലഗ്ഗോ ഹുത്വാ പച്ഛാ മഹല്ലകകാലേ അരഞ്ഞവാസം പത്ഥേന്തോ കമ്മട്ഠാനം യാചതി. അഥ ഭഗവാ ''ഏത്ഥ ദഹരേ കിം വക്ഖാമ, മാലുക്യപുത്തോ വിയ തുമ്ഹേപി തരുണകാലേ പച്ചയേസു ലഗ്ഗിത്വാ മഹല്ലകകാലേ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കരേയ്യാഥാ''തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭണന്തോ ഥേരം അപസാദേതി നാമ. യസ്മാ പന ഥേരോ മഹല്ലകകാലേവ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കാതുകാമോ, തസ്മാ ഭഗവാ ''ഏത്ഥ ദഹരേ കിം വക്ഖാമ, അയം അമ്ഹാകം മാലുക്യപുത്തോ മഹല്ലകകാലേപി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കാതുകാമോ കമ്മട്ഠാനം യാചതി. തുമ്ഹേ താവ തരുണകാലേപി വീരിയം ന കരോഥാ''തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭണന്തോ ഥേരം ഉസ്സാദേതി നാമാതി യോജനാ.

൫-൧൦. കുലസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൫൫-൨൬൦. പഞ്ചമേ **ആധിപച്ചേ ഠപേന്തീ**തി ഭണ്ഡാഗാരികട്ഠാനേ ഠപേന്തി. ഛട്ഠേ **വണ്ണസമ്പന്നോ**തി സരീരവണ്ണേന സമന്നാഗതോ. **ബലസമ്പന്നോ**തി കായബലേന സമന്നാഗതോ. ഭിക്ഖുവാരേ **വണ്ണസമ്പന്നോ**തി ഗുണവണ്ണേന സമന്നാഗതോ. **ബലസമ്പന്നോ**തി വീരിയബലേന സമന്നാഗതോ. **ജവസമ്പന്നോ**തി ഞാണജവേന സമന്നാഗതോ. സത്തമേപി ഏസേവ നയോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അഭിഞ്ഞാവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

(൨൩) ൩. കമ്മപഥവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൬൪-൨൭൩. കമ്മപഥവഗ്ഗേപി ദസപി കമ്മപഥാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാവ കഥിതാ.

(൨൮) ൮. രാഗപേയ്യാലവണ്ണനാ

൨൩൪-൭൮൩. രാഗപേയ്യാലം അരഹത്തം പാപേത്വാ കഥിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

ചതുക്കനിപാതസ്സ സംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.